İLMİN IŞIĞINDA

ASRIN KUR'AN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ

CELÂL YILDIRIM

14

İLMİN IŞIĞINDA
ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ
CELÂL YILDIRIM

Editör
Taner Çakıcı

Redakte
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Son Okuma
Latif Kul

İç Düzen
Rabbani Düz

Kapak
Yunus Karaaslan

Baskı & Cilt
Aktif Matbaa ve Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti
Sertifika No 47477

14. CİLT ISBN
978-605-5644-93-2
TAKIM ISBN
978-605-5644-79-6

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe mh. Kültür sk. No:20/B Güngören / İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 **Telefon:** 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com / **mail:** mirac@miracyayinlari.com

14.

CİLDİN İÇİNDEKİ SURELER

SURE	AYET
MUTAFFİFİN	1 - 36
İNŞİKAK	1 - 25
BURUÇ	1 - 22
TARIK	1 - 17
A'LA	1 - 19
GAŞİYE	1 - 26
FECR	1 - 30
BELED	1 - 20
ŞEMS	1 - 15
LEYL	1 - 21
DUHA	1 - 11
İNŞİRAH	1 - 8
TİN	1 - 8
ALAK	1 - 19
KADİR	1 - 5
BEYYİNE	1 - 8
ZİLZAL	1 - 8
ADİYAT	1 - 11
KARİA	1 - 11
TEKASÜR	1 - 8
ASR	1 - 3
HÜMEZE	1 - 9
FİL	1 - 5
KUREYŞ	1 - 4
MAUN	1 - 7
KEVSER	1 - 3
KAFİRUN	1 - 6
NASR	1 - 3
TEBBET	1 - 5
İHLAS	1 - 4
FELAK	1 - 5
NAS	1 - 6

83. SURE

MUTAFFİFİN SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
36	169	730

MUTAFFİFİN SURESİ

İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Dahhak ve Mukatil'e göre: Tamamı Mekke'de inmiştir. el-Hasan ve İkrime'ye göre: Medine'de inmiştir.[1] Kelbi'ye göre, Mekke ile Medine arasında inmiştir.

Birinci âyetinde ölçü ve tartıyı doğru kullanmayanlar kınanarak "mutaffifin" sıfatı kullanılmakta ve bu aynı zamanda sureye isim olmaktadır.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Ölçü ve tartıda hile yapıp doğru davranmayanlar âhiret azabıyla tehdit ediliyor.

2- Cenâb-ı Hakk'ın koymuş olduğu helâl sınırına riâyet etmeyip ahlâksızlığı huy edinenlerin amel defterlerinin "esfel-i sâfilin"de olduğu haber verilerek, onlara böylesine aşağılayıcı bir azabın hazırlandığına atıf yapılıyor.

3- İmân düzeyinde iyilik ve fazileti, güzel ahlâk ve doğruluğu şiar edinenlerin amel defterlerinin "a'lâ-yı illiyin"de olduğu müjdelenerek, âhirette bu mü'minlere hazırlanan yüce makam ve derecelere işaret ediliyor.

4- İyilerin cennetteki yiyecek ve içeceklerinin nefaseti anlatılıyor.

5- Günahkârların dünyada mü'minlerle alay etikleri konu edilerek, âhirette o şaşkın sapıkların alay konusu edileceğine işarette bulunuluyor.

6- Âhirette mü'minlerin, inkârcıların hazin akıbetini müşahede etikçe gülecekleri konu edilerek, inkârcılar uyarıldı. Böylece surenin tamamı hem Mekkeli putperestleri, hem de Medine'de henüz İslâm'ın özünü ve mayasını almamış hileci şaşkınları kapsamakta ve her iki zümreyi birden uyarmaktadır.

1 Tefsir-i Kurtubi: 19/250

٨٣ سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا
كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾
لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

1- Ölçü ve tartıda doğru davranmayanların vay hâline!

2- Onlar ki, insanlardan, ölçüp alırken noksansız alırlar.

3- Kendileri onlara ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçüp tartarlar.

4- 5- Sahi bunlar büyük bir gün için diriltilip, kaldırılacaklarını zannetmiyorlar mı?

6- O günde ki, insanlar kalkıp Âlemlerin Rabbının huzurunda dururlar.

İNİŞ SEBEBİ

Nesâi'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

- "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Medine'ye hicret ettiği zaman ora halkının çoğu veya birkısmı ölçü ve tartıyı hileli kullanmakta çok aşırı idiler.

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak bu sureyi indirdi.[1] Böylece onlar da hemen kendilerini toparladılar ve ölçü, tartı konusunda dikkatli olmaya başladılar. Nitekim el-Ferrâ' diyor ki: "O günden itibaren Medineliler ölçü ve tartıyı tamam kullanmakta insanların en dikkatlisi oldular ve onların bu dikkat ve doğruluğu günümüze kadar devam etmektedir."

1 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 19/250 - Tefsir-i İbn Kesir: 4/483 - Nisaburi/Esbab-ı Nüzul: 298

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın bu konuda şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Medine'ye ayak basar basmaz ilk inen sure bu olmuştur. Çünkü Medineliler arasında öyleleri vardı ki, satın aldıklarında ölçeği iyice doldurarak alırlardı; satınca da eksilterek verirlerdi. Bu sure inince bu tür hileden vazgeçtiler ve ölçü, tartıyı doğru kullanmaya başladılar. Onların bu güzel davranışı devam etmektedir."

Bir başka cemaat ise, bu âyetin Ebu Cüheyne adında bir adam hakkında indiğini söylemiştir. Rivayete göre, bu adamın iki ayrı ölçeği bulunuyordu, biriyle satın alır, diğeriyle satış yapardı.

Bu rivayet daha çok Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den nakledilmiştir.[1]

İLGİLİ HADİSLER

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ölçü ve tartı ile meşgul olanlara şöyle buyurdu:

"Şüphesiz siz öyle bir iş ve duruma sahip çıktınız ki, sizden önce gelip geçen ümmetler o yüzden helak olmuştur."[2]

Böylece Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ticaret erbabına ölçü ve tartıyı tam kullanmalarını tavsiye etmekte, aksine bir tutumun helaklerine sebep olacağını bildirmektedir.

İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

- "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bize yönelerek şöyle buyurdu:

"Ey Muhacirin topluluğu! Beş şey, beş olay var ki onlarla mübtelâ olup denendiğiniz zaman - ki onlara ulaşmanızdan Allah'a sığınırım- (çok dikkatli olmanız gerekir):

1- **Fuhuş bir kavim ve millette ortaya çıkıp onu alenen işledikleri takdirde, mutlaka onlar arasında tâun (öldürücü, bulaşıcı kötü hastalıklar) ve kendilerinden önce gelip geçen seleflerinde olmayan elemli, ıstıraplı rahatsızlıklar yaygınlaşır.**

2- **Ölçü ve tartıyı noksan kullandıkları takdirde mutlaka açlık, kıtlık, bereketsizlik ve feyizsizliğe; ağır sıkıntı gam ve üzüntülere ve**

---

1 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 19/250 - Tefsir-i İbn Kesir: 4/483 - Nisaburi/Esbab-ı Nüzul: 298.

2 Hâkim/sahih isnadla - Terğib - Terhib: 3/227

hükümdarların zulmetmesi (hâkimlerin gayr-i âdil karar vermesi)ne yakalanırlar.

3- Mallarının zekâtını vermedikleri takdirde, gökten inecek yağmur ve bereketten mahrum kalırlar. Eğer hayvanlar olmasa onlara hiç de yağmur yağmaz.

4- Allah'ın ve Peygamberin emirlerini dinlemedikleri takdirde, Cenâb- ı Hak onlara kendilerinden başka olan düşmanı musallat eyler de ellerinde olanın bir kısmını alıp götürürler.

5- Hükümdarlar ve devlet adamları Allah'ın kitabıyla hükmetmedikleri ve Allah'ın indirdiği hükümleri seçip beğenmedikleri takdirde, mutlaka Allah onların arasında kin, nefret, ayrılık, bölünme, ülfetsizlik, samimiyetsizlik ve birlik ile dirlikleri bozuculuk havasını doğurur."[1]

"Bize karşı silah taşıyan bizden değildir; bizi aldatan da bizden değildi."[2]

Ölçü ve Tartıda Uhrevi Müeyyide

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ

"Ölçü ve tartıda doğru davranmayanların vay hâline!"

Yukarıdaki âyetle sosyal yapıda yeralan fertlerin birbirine karşı güvenini sarsan; kardeşlik bağlarını koparan, maddeyi amaç olarak ön plâna getiren önemli bir hastalığa neşter vurulmaktadır. Zira insanın mutluluğunun temeli, imân düzeyinde yükselen hak ve adalettir. Allah'a ve âhirete inanan kimse elbette ki hak ve adaleti, şahsı aleyhine bile olsa her şeyin üstünde tutar. Şüphesiz sağlam, yani tahkiki imân bundan başkasını kabul etmez.

Ölçü ve tartıda hile yapmanın kapsamı hayli geniştir: İmalâttan ham maddenin karışımına, toptancıdan perakendeciye ve devletin kontrolünden toplumdaki otokontrole kadar uzanır. O bakımdan Kur'ân'ın anlatımıyla ölçü ve tartıda hile yapmak, doğru davranmamak hak ve adaleti,

1 İbn Mâce, Fiten: 22; Bezzar, Beyhaki, Hakim. Müslim'in şartına göre sahih.

2 Buhari, Fiten: 7, Diyat: 2; Müslim, İman: 161, 163, 164, Fiten: 16; Nesai, Taharet: 26, 29; Tirmizi, Hudud: 26; İbn Mâce, Fiten: 11; Darimi: Siyer: 76; Ahmed, Müsned: 2/3, 53, 184, 185, 224, 329, 417.

merhamet ve şefkati önce ferdin ruhundan, sonra ailesinden, sonra da çevresinden giderir. Böyle bir ortamda din, ahlâk, fazilet, kardeşlik ve vatandaşlık sadece kelimenin dar kalıbına sıkışıp kalır.

Bunun için Kur'ân'da ölçü ve tartıda hile yapan Medyen halkının ilâhi hışma uğrayıp helak edildikleri tarihi bir misal olarak tam onbir yerde anılmaktadır.[1]

Konumuzu oluşturan 1 ve 2. âyetlerde ölçü ve tartı hususunda doğru davranmayanlar, "mutaffifin" sıfatıyla anılmış ve "veyl" sözüyle tehdit edilerek alçaltılmışlardır.

"Mutaffif" sıfatı, "tafif" kökünden türetilmiştir ki bunun mânası, "az şey" demektir. Ölçü ve tartıyı doğru kullanmayıp hileli iş gören kimse, başkasının hakkını noksanlaştırdığı için bu sıfatla zikredilmiştir.

"Veyl", İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Âhirette şiddetli azap veya Cehennemde bir vadi demektir. "Yazık oldu" diye çevirilebilir.

Böylece İslâm dini, ölçü ve tartıda hile yapmayı, doğru davranmamayı yasaklayarak haram kıldığı gibi, diğer semavi dinler ve hukuki sistemler de bu kabil fiilleri suç sayıp yasaklamışlardır.

Tevrat'ta Levililer bölümünde şöyle denilmiştir: "Hükümde, uzunluk, tartı, miktar ölçülerinde haksızlık etmeyeceksiniz. Sizde doğru terazi, doğru taşlar, doğru efa[2] ve doğru hin[3] olacak..."[4]

Ancak Kur'ân-ı Kerim'de bu gibi haklara tecavüz yasaklanıp haram kılınırken hem maddi, hem de manevi müeyyidelere yer verilmiş; özellikle manevi müeyyideye, onun ruhlar ve vicdanlar üzerindeki olumlu tesiri dikkate alınarak ağırlık getirilmiştir. Maddi müeyyide ise, devletin yetkili organlarına bırakılarak caydırıcı ve ıslâh edici tedbirlerin alınıp uygulanması ön görülmüştür.

Şüphesiz ki bu müeyyidelerin en tesirlisi, ikinci hayat, hesap, ceza, mükâfat, cennet ve cehennem kavramları ve bunlarla ilgili inançtır. Dün-

1 A'raf: 88, 92, Hud: 87, 94, Şuârâ: 177, Ankebut: 36

2 Efa: 37 Litrelik bir ölçek

3 Hin: Yaklaşık altı litrelik ölçek

4 Tevrat, Levililer: 19/35.

yada işlediklerinden âhiret gününde hesap vereceğine inanan bir kimse, kendi iç âleminde en kuvvetli denetleyiciyi, en dikkatli bekçiyi yerine oturtmuştur. Milli şâirimizin dediği gibi:

"Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır.

Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır."

Büyük Gün

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ۙ

"Sahi bunlar büyük bir gün için diriltilip, kaldırılacaklarını zannetmiyorlar mı?"

Kıyamet, diğer bir tabirle âhiret "büyük gün" olarak anılıyor. Bunun birkaç sebebi vardır:

a) Önce âhiret âleminde gece-gündüz diye bir değişiklik olmayacaktır. Hep gündüz olacak ve öyle devam edecektir. O bakımdan büyük bir gündür.

b) İnsanlarla cinlerin hepsi diriltilip kaldırılacak; sayıları tahmin bile edilemiyecek bir insan ve cin seli meydana gelecek. Bu sebeple o günün dehşeti de, endişesi de, korkusu da çok büyük olacak.

c) Cenâb-ı Hak adaletiyle tecelli edecek; haklıyı haksızı birbirinden ayıracak; söz ve hüküm yalnız O'nun olacak. O bakımdan da âhiret günü cidden büyük bir gün olacak.

"O günde ki, insanlar kalkıp âlemlerin Rabbinin huzurunda dururlar" mealindeki âyette, "âlemlerin Rabbi" terkibine yer verilmiştir. Çünkü Rab, her şeyi yüksek ve sınırsız ilminin ve kudretinin tecellisiyle belli bir plân ve programa göre yaratan ve terbiye edip kemale erdiren demektir. O halde âhiret, Cenâb-ı Hakk'ın hazırladığı plânın uygulanacak bir bölümüdür ve O'nun terbiye etmesi, geliştirip kemale erdirmesi hep devam edecek ve böylece insanlar çeşitli merhaleleri aştıktan sonra O'nun huzuruna varıp hesap vermek üzere duracaklar. Zira ne ikinci bir Rab, ne de ikinci bir âhiret yoktur. Dönüş mutlaka âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. Her şey O'nun kudretinin eseridir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, ölçü ve tartıyı doğru kullanmayanlar uyarıldı ve o yüzden yok edilen kavim ve milletler misal verilerek âhiretteki hesap ve cezaya dikkatler çekildi.

Aşağıdaki âyetlerle, hakkı red ve inkâr edip suç ve günah işleyen mütecaviz gafillerin geleceği belirleniyor ve onların dünyadaki düşünce ve tutumlarına uygun bir azabın hazırlandığına değiniliyor. O gün onlarla âlemlerin Rabbinin arasında perde bulunacağı, O'nun rahmet ve inayetinden mahrum kalacakları haber veriliyor.

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ ۝٧ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سِجِّينٌ ۝٨ كِتَٰبٌ
مَّرْقُومٌ ۝٩ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١٠ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ۝١١
وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ
ٱلْأَوَّلِينَ ۝١٣ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ۝١٤ كَلَّآ إِنَّهُمْ
عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ۝١٥ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا۟ ٱلْجَحِيمِ ۝١٦ ثُمَّ يُقَالُ
هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ۝١٧

7- Hayır. (bırakın ciddiyetsizliği!) Açıktan günah işleyip haklara tecâvüz edenlerin defteri "Siccin" dedir.

8- 9- "Siccin" nedir bilir misin? Yazılı bir kitaptır.

10- (Hakk'ı) yalanlayanların o gün vay hâline!

11- Onlar ki din gününü (ceza ve hesap gününü) yalan sayarlar.

12- Oysa onu ancak haddini aşan her günahkâr yalanlar.

13- Karşısında âyetlerimiz okunduğu zaman, "Bu öncekilerin masallarıdır" der.

14- Hayır, hayır; onların kazandıkları (günahlar, haklara tecâvüz) kalpleri üzerinde pas bağlamıştır.

15- Hayır, (iş bu kadar da değil.) onlar o gün elbette Rablerinden (O'nu görmekten, rahmetine, yüce nimetlerine ermekten) perde arkasında (mahrum ve) mahcup kalacaklardır.

16- Sonra onlar mutlaka Cehenneme varıp girecekler.

17- Sonra da, "İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!" denilecek.

Füccarın Kitabı "Siccin" Dedir

كَلَّآ إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ

"Hayır. (bırakın ciddiyetsizliği!) Açıktan günah işleyip haklara tecavüz edenlerin defteri "Siccin"dedir."

İnfitâr suresi 14. âyette de açıkladığımız gibi, "füccar", "fâcir"in çoğuludur ki bu sıfat, kötülüğü, günahı, haklara tecavüzü huy edinen, aynı zamanda ilâhi sınırları aşıp kutsal ölçüleri ihlâl eden kimse hakkında kullanılır.

"Siccin" daha çok Cehennemde derince bir dere mânasına yorumlanmıştır ki inkârcı ahlâksızların, maddeci sapıkların amel defterlerinde o yer gösterilmektedir. Öyle ki, ellerine verilecek amel defterinde, sahiplerinin varacağı yerin haritası çizilmiştir ki orada "Siccin" denilen dere gösterilmektedir. Ayrıca bu kelimenin "zindan" mânasına gelen "sicn"den türetildiği de söylenebilir. Böylece Cehennemdeki o derin çukurun bir zindan olduğuna işaret vardır. Bu bakımdan ellere tutuşturulan "yazılı kitap", siccini açıklar ve onun ne olduğunu haber verir demektir.

Füccar sıfatına lâyık olanlar aynı zamanda hakkı, doğruyu yalan sayan şuursuzlardır. Bu yorum düzeyinde onların, hemen arkasından ikinci belirgin sıfatı anılmıştır.

Sonra da bu sıfatların bir bakıma dokusunu oluşturan yedi madde sıralanarak inkârcı yalancıların tutum ve karakterleri kaba çizgileriyle tanıtılmaktadır:

1- Hesap ve ceza günü olan "âhiret âlemi"ni yalan ve uydurma sayarlar. Zira âhiret ve hesap kavramları, sınırsız hürriyet peşinde koşanları veya böyle yaşayanları meşru sınırlar içine almakta ve hürriyetlerini belli bir çizgide tutmaktadır. Aynı zamanda nefsani arzularını frenleyip meşru şekilde kanalize etmektedir. Bu ise onların işine hiç gelmez, yaşama tarz-

larıyla bağdaşmaz.

2- Nitekim hesap ve ceza gününü ancak hadddini aşan mütecaviz günahkârlar yalan sayar. O halde haddini aşmak, haklara tecavüz etmek, günah işlemek onların karakter yapısının bazı görüntülerinden başkası değildir.

3- Allah'ın âyetleri onlara okununca, "Bunlar eskilerin masallarıdır" derler. Çünkü hayatlarının dizgini İblis'in elindedir ve rehberleri de nefisleridir. O bakımdan küfür ve nifakla şartlanmışlardır. Hakk'ı inkâr sanatları, doğruya tepki gösterme huyları, Kur'ân'a hücum etmek değişmeyen tutum ve yollarıdır; akıl ve idrâkleri ise bütünüyle dünyalıktan yanadır.

Şüphesiz bunların temelinde inkâr, yalan, şartlanma ve ön yargı vardır. Onun için toplumu rahatsız eden bu yanlışları gidermenin tek yolu, doğruyu getirip ortaya koymaktır. Zira nasıl hak gelmeyince bâtıl gitmezse, doğru da getirilmeyince yanlış ortadan kalkmaz. Bunun için Cenâb-ı Hak ilgili âyetlerle, yalnız hakkı ve doğruyu ayakta tutmamızı emretmektedir. Nitekim Abbasiler döneminde Şam'a seyahat eden ünlü ilim adamı Ebu Süleyman ed-Dârâni, şehre girince ilim erbabı ve meraklılar tarafından karşılandı. O günün medreselerinde okumakta olan binlerce genç, o büyük ilim adamını dinlemek ve ondan yararlanmak için çırpınıp duruyorlardı. Onların sözcüsü ayağa kalkıp Ebu Süleyman'a, "İslâm'a dosdoğru hizmet edebilmemiz için nasıl bir metod uygulamamız gerekiyor?" diye bir soru tevcih etti. O da bir cümleyle cevap vererek en sağlam yol ve metodu belirledi; "Dosdoğru Müslüman olun, İslam'a göre yaşayın!"

Unutmayalım ki hak ve doğru temkinli, tedbirli, uyumlu ve şuurlu adımlarla yürürken bâtıl dörtnala gider. Doğru çizmeleri giyerken yalan dünyayı dolaşır; ama çok geçmeden yaptığı tesirler iz bırakmadan silinir; hak ve doğru ise silinmez izler bırakarak hedefine emin adımlarla ilerlemeye devam eder. Sonunda zafer hakkın ve doğrunun olur.

4- İşledikleri haksızlıklar, kazandıkları günahlar, savurdukları yalanlar vicdanlarını silik hale getirmiş, kalp ve basiretlerini köreltmiştir. Bu durumda onlar hak ve doğrulukla ülfet edemezler, aynı yerde bir araya gelemezler.

Mekkeli inkârcı sapıkların, yalancı münafıkların Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a düşmanlıkları yılların birikimi olan inkâr ve bâtıldan, yalan ve nifaktan kaynaklanan paslanma ve körelmeden ileri geliyordu.

5- İşte kendilerini bu noktaya getirenlerin âhirette Rablerinden (O'nun cemâlini görmekten, rahmetine ve sonsuz nimetine ermekten) perde gerisinde mahrum ve mahcup kalacaklarında şüphe yoktur.

6- Sonra da amellerine uygun azabı tatmak üzere Cehenneme gönderileceklerdir. Çünkü dünyada sırtını inkâr ve günahlara dayayanlar, âhirette Cehennem ateşine yaslanmak zorunda kalacaklardır.

7- Akabinde onlara: "İşte inkâr edip yalanlamakta olduğunuz şey budur!" denilecek. Böylece bütün fırsatları kaçırdıklarını, kendi ihtiras ve heveslerine mağlup olup kötü bir gelecek hazırladıklarını anlayacaklar; yüz bin tasa ve üzüntü içinde kıvranıp geçici bir hayatı ebedi hayata tercih etmenin cezasını çekeceklerdir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, hakkı red ve inkâr eden gafillerin dönüş yapmadıkları takdirde âhiret gününde elim bir ceza ile tecziye edilecekleri ve ilâhi rahmetten mahrum kalacakları haber verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Hakk'a inanıp iyiliği huy edinen bahtiyar mü'minlerin defterinin İlliyyin'de olduğu bildiriliyor ve onlara ikinci hayatta hazırlanan nimetlerin birtakım özellikleri üzerinde durularak ferahlatıcı müjdeler veriliyor.

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ
مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ
يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ
مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسْكٌ ۚ وَفِى ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ
مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

18- Hayır, hayır; (yalan saymak ne demek?) İyilerin amel defteri "İlliyyin"dedir.

19- "İlliyyin" nedir bilir misin?

20- Yazılı bir kitaptır.

21- Allah'a çok yakın melekler ona şâhid olurlar.

22- Şüphesiz ki iyiler nimet içindedirler.

23- Tahtlar üzerinde (çevreyi) seyredeceklerdir.

24- Yüzlerinde, nimet içinde bulunmanın pırıltısını tanırsın.

25- Ağzı mühürlü saf şaraptan içirilirler,

26- Ki sonu misk (gibi)dir. Artık nefaset isteyenler bunun için yarışsınlar.

27- Onun katkısı "tesnim"dir.

28- Bir pınar ki, (Allah'a) yakın olma şerefine erişenler ondan içerler.

Ebrarın Kitabı İllüyyin'dedir

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ

"Hayır, hayır; (yalan saymak ne demek?) İyilerin amel defteri "İlliyyin"dedir."

Yine İnfitâr suresi 13. âyetin tefsirinde belirttiğimiz gibi, "ebrar", "berr"in çoğuludur. Berr: İmân düzeyinde iyiliği, doğruluğu şiar edinen, Cenâb-ı Hakk'ın rızası doğrultusunda iyilik işleyen, doğru yolda yürüyen kimse hakkında sıfat olarak kullanılmıştır.

Dünya hayatını belirtilen çizgide değerlendiren bu iyi kişilerin amel defterleri "İlliyyin"dedir. Bu kelimenin tekil veya çoğul olma ihtimali vardır. Allah'ın Arşının Cennetin tavanı görünümünde bulunduğuna bakacak olursak, bu yüksek ve yüce makamın Arşın sağında ve Cennet'in üstünde özel bir makam olduğu ortaya çıkar.

Bundan başka müfessirler bu isim üzerinde beş, altı kadar daha yorum ortaya koymuşlardır. Onları buraya almaya gerek görmüyoruz. Çünkü "Siccin" Cehennemde derin ve dar bir zindan olunca, "İlliyyin"in de Cennetin üstünde ilâhi rahmeti yansıtan bir makam olduğunu söylemek uygun bir yorum olabilir.

Nitekim 20 ve 21. âyetlerle, "İlliyyin" kısmen açıklanmaktadır. Şöyle ki, o, yazılı bir kitaptır. Allah'a çok yakın olan melekler ona şahit (hazır)

olurlar. Bu açıklamayla ilgili İbn Abbas (radıyallahu anh) sözü edilen makamın Cennette olduğunu söyleyerek yukarıdaki yoruma yakın bir görüş ortaya koymuştur.[1]

Kitabı, yani amel defteri yüce bir makamda bulunan iyi kişiler için hazırlanan nimetlerden yedi kadarı üzerinde durularak, mü'minlerin iyiliklerini hep artırmaları, bu yolda olmayan kötülerin de pişmanlık duyup iyi bir insan olmaya çalışmaları isteniliyor.

Vadedilen yedi nimet:

1- Şüphesiz ki iyiler nimet içindedirler.

Allah'a ve âhiret gününe imân temeli üzerinde yükselen iyilik, doğruluk ve fazilet şüphesiz büyük külfetlerle, sabır ve müsamahasıyla vücut bulur. Aynı zamanda nefsin ihtiras, bencillik ve aşırılıklarını yenmek suretiyle gelişme kaydeder. O halde bu doğrultuda katlanılan her külfet ve sıkıntı, sarfedilen her emek ve gayret geniş ve sonsuz nimetlerin habercisi sayılır. Unutmayalım ki, nimetin en güzeli de âhiret gününde mü'minler için hazırlanan Cennet ve ondaki ferahlatıcı, dinlendirici ortamdır.

2- Tahtlar üzerinde çevreyi seyrederler.

Damatlara mahsus bezenmiş kanepeler üzerinde, dünyada iken üzerlerinde biriken yorgunlukları, sıkıntı ve üzüntüleri giderirler.

Tabi, Cennetteki tahtlar dahil her şey Allah'ın kudret eliyle yapılıp dekore edilmiştir. Bunların evsaf ve özelliklerini bütünüyle anlamamız veya kavramamız çok zor, hattâ imkânsızdır. Cenâb-ı Hak bizim anlamamıza kolaylık sağlamak için o nimetleri dünya nimetlerinin isimlerini anarak haber vermektedir.

3- Yüzlerinde nimet içinde bulunmanın pırıltı ve parıltısı görülür.

Cennet'in göz ve gönül dolduran nimetleri hiçbir zaman bıkkınlık duygusu doğurmayacak güzellik ve mükemmelliktedir. Aynı zamanda çokluğu, çeşitliliği ve sık sık görüntü değişikliği insan zevkine hitap etmekte ve ilgisini fazlasıyla çekmektedir. O bakımdan sevinç pırıltıları her an kendini hissettirir.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 19/257, 263

4- Ağzı mühürlü saf beyaz şaraptan içerler.

"Cennet şarabı" tabiri, yine bizim anlamamıza kolaylık sağlamaya yönelik bir anlatım tarzıdır. Rasulullah (aleyhisselam)'ın beyanıyla oradaki içki sarhoş edici vasıfta değildir; yani içinde alkol yoktur. Sadece keyif verici, neşelendirici, rahatlatıcı özelliktedir.

Saffat suresinde bu şaraptan söz edilirken şu bilgi verilmektedir:

"Bembeyaz, içenlere lezzet verir. İçinde tiksindirici hiçbir şey yoktur ve onlar bundan sarhoş da olmazlar, kendilerinden de geçmezler."[1]

Muhammed suresinde ise şu bilgi verilmektedir:

"Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar, iyice süzülmüş baldan ırmaklar vardır."[2]

5- Ki sonu misk (gibi)dir.

Her nefis şey içildikten sonra ağızda kendine has bir tat ve koku bırakır. Cennet şarabı ise, miske benzer bir koku bırakır. Şüphesiz burada "misk" sözü, son derece güzel, nefis ve çarpıcı bir kokuyu ifade ediyor.

Artık âhirette nefaset isteyenler, dünyada iken bunun için yarışsınlar; amellerini buna erişmeye çevirsinler. Niyetlerini de ilâhi hoşnutluğa uygun kılıp O'nun sonsuz rahmetine lâyık olmaya gayret etsinler.

6- Onun katkısı "tesnim"dir.

Tesnim: Cennet'te mü'minler üzerine ihtiyaç nisbetinde meleklerin sık sık getirip serptiği nefis rayiha neşreden bir şerbettir. Kokusu etrafa yayılsın diye yüksekten bardaklarla akıtılır ki bunun kaynağı bir pınardır.

7- Öyle pınar ki, (Allah'a) yakın olma şerefine ve bahtiyarlığına erişenler ondan içerler.

Demek oluyor ki, Cennet'teki pınarlar, akarlar ve ırmakların her biri ayrı bir özellik, başka bir nefaset, tat ve koku taşımaktadır. Şüphesiz onların gerçek anlamda bileşimini bilmemiz mümkün değildir. Çünkü dünyada benzerleri bile yoktur.

---

1 Saffat suresi: 47

2 Muhammed suresi: 15.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, imân temeli üzerinde iyi amellerde bulunan mü'minler için hazırlanan yüce nimetlerin güzelliği ve nefaseti üzerinde durularak ferahlatıcı bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, dünya hayatının şatafatıyla gururlanıp Hakk'ı red ve inkâr etmeyi marifet sayan beyinsizlerin mü'minleri nasıl alaya aldıkları üzerinde durularak, âhiret gününde durumun tersine döneceği ve o âlemde mü'minlerin yüksek makamlara erişip azaba uğratılan inkârcıların haline gülecekleri bildiriliyor ve böylece mü'minlerin dünyada bu gibi şarlatanlık ve hezeyanlara karşı sabretmelerinde birçok yararların bulunduğuna işaret ediliyor.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ
يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ
قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ
الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ
ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

29- Gerçekten suçlu günahkârlar (Dünyada) imân edenlere gülerlerdi.

30- Onlara uğradıkları zaman birbirlerine kaşla gözle işarette bulunurlardı.

31- Yandaşlarına döndüklerinde ise neşeli bir eğlence havası içinde dönerlerdi.

32- Ve imân edenleri gördükleri vakit, "Bunlar hiç şüphesiz sapıtmışlardır" derlerdi.

33- Halbuki kendileri onlar üzerine gözcü gönderilmemişlerdi.

34- Bugün ise imân edenler kâfirlere (onların perişan hâline) gülerler.

35- Kanapeler üzerinde (çevreyi) seyrederler.

36- Nasıl, kâfirler yapageldiklerinin cezâsını (lâyık olduğu şekilde) buldular mı?

Mü'minlerin İmân ve Amelini Alay Konusu Edinenler

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ

"Gerekten suçlu günahkârlar (dünyada iken) imân edenlere gülerlerdi."

Âdem (aleyhisselam)'dan günümüze kadar gelip geçen insanların genel anlamda ikiye ayrıldığını görüyoruz: Haktan yana olup Allah'a imanın lüzumunu, sâlih amellerde bulunmayı ve iyi olgun insan olmayı savunanlar; bâtıldan yana olup Hakk'ı red ve inkâr ederek ahlâksızlığı ve küfrü savunanlar...

İşte fikirleri, inançları ve düşünceleri birbirine zıt bu iki zümre tarih boyunca hep tartışma, sürtüşme, itişme ve vuruşma halinde olmuştur. Tez, antitez mücadelesi şeklinde birçok araştırmalara, incelemelere kapı açılmasına vasat hazırlamış ve rekabet duygusunu kamçılayarak topluma canlılık ve aktivite kazandırmıştır.

Diğer bir husus da şudur: Hemen her peygamber devrinde daha çok kölelerin, zayıfların ve toplumda pek itibar görmeyen fakirlerin imân ettiği; buna karşılık ileri gelen, söz sahibi olan ve refah içinde yüzenlerin, imân edenleri küçümseyip alay konusu edindikleri bir vakıadır. Şüphesiz bu manzara, hakla bâtılın karşı karşıya gelince nasıl sürtüşüp tartıştığını gösterir. Aynı zamanda küçümsenen o mü'minlerin hicrete zorlandıklarının ve hicret olayı gerçekleşince de kısa zamanda toparlanıp hakkı ayakta tutacak kuvvet oluşturduklarının ve öylece mağrurları, ileri gelen şımarıkları baş aşağı getirip zillete uğrattıklarının bu sürtüşmenin bir uzantısı ve onun tabii neticesi olarak gerçekleştiğini tarih sahifelerinde okumaktayız.

Böylece hakkı temsil edenler, ilâhi programı bilip metotlu hareket ettikleri, tebliğ ve irşad görevini günün şartlarını ve mevcut imkân ve ortamı dikkate alarak sürdükdükleri takdirde bâtılı temsil edenleri çok gerilerde bırakma şansına sahip olurlar.

Konumuzu oluşturan âyetle, Mekke'nin o günkü ileri gelen söz sahiplerinden Ebu Cehil, Velid b. Muğire ve Âs b. Vâil gibi mağrur inkârcılar bü-

tün şiddet ve azgınlıklarıyla hem çok ilâh sistemini savunmakta, hem de hakkı doğduğu yerde boğmak için her çareye başvurmakta ve imân eden Ammar, Bilâl, Habbab, Süheyb ve benzeri fakirleri alaya alıp küçümsedikleri ve Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın o fakirlerle oturup kardeşçe ülfet etmesine gülüp geçtikleri misal verilmekte; küfrü temsil edenlerin hep hissi davranıp ön yargılarının dar çerçevesi içinde kaldıklarına işaret edilmektedir.

Dünyada mü'minlerle alay edip gerçek dindarlığı hafife alanların hem dünyada, hem de âhirette ağlayacaklarında şüphe yoktur. Olaylar tekerrür ettiği gibi, tarih de tekerrür etmekte; Allah'ın ezeli hükümleri de vakti saati gelince tecelli edip denge ve düzeni korumaktadır.

Gözle, Kaşla İşarette Bulunan Gafiller

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ۝ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ۝

"Onlara uğradıkları zaman birbirlerine kaşla gözle işarette bulunurlardı. Yandaşlarına döndüklerinde ise neşeli bir eğlence havrsı içinde dönerlerdi."

Şüphesiz tabibin kendi hastasına verdiği ilâçların çoğu acıdır; hastayı tiksindirecek bir tat ve koku taşır. Ama o ilâç bir de beraberinde şifâ taşır. İslâm'da öyle! Hayat dizginini nefsin ve İblis'in eline teslim edenler, şehevi nazlarının önüne çıkan her engelden hoşlanmayıp tiksinirler ve kendileri için mutlak anlamda rahmet ve şifâ olan o engellerden hep uzak dururlar; aynı zamanda engelleri koyan mürşit ve mübelliğlere düşman olurlar. Tabi onlar bu düşmanlıklarını birçok söz ve davranışlarıyla da izhar ederler. Oysa engel denilen uyarılarda, meşru sınırları belirleyen öğütlerde düzen, denge, huzur ve saadet vardır. Ne yazık ki, maddeci ve mideci inkârcıların çoğu bu gerçekleri görmemekte ve şehevi hürriyetlerini meşru sınırlar içine almaya yönelik ilâhi sese gönül kulaklarını tıkamaktadırlar.

Kıyamet gününde ise, durum tersine dönecek: Bu defa imân edenler o kâfirlerin, nefislerine esir olup dünya hayatlarını bir hiç uğruna tüketenlerin sefil ve perişan haline bakıp gülecekler ve kalıcı bir hayatı nasıl berbat ettiklerini hatırlatarak bir bakıma onlarla alay edecekler.

Böylece iyilerle kötüler; inananlarla inanmayanlar lâyık oldukları karşılığı görecekler: Mü'minler sonsuzluk yurdu olan Cennette nadide tahtlar üstünde yorgunluklarını giderip neşelenirken, kâfirler Cehennem

çukurunda işlediklerinin cezasını yudum yudum tadacaklar!

Evet, o gün mü'minler de, melekler de inkârcıların o hazin ve elemli akıbetine bakıp şöyle diyecekler: "Nasıl, kâfirler yapageldiklerinin cezasını (lâyık olduğu şekilde) buldular mı?"

Mutaffifin suresine, ölçü ve tartıyı doğru kullanmayıp hile yapanlar uyarılarak başlandı, dünya hayatında mü'minleri ve onların Hakk'a ibâdet ve taâtini alay konusu edinen inkârcı sapıkların kıyamet gününde alay konusu olacağı haber verilerek sure noktalandı.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a kâmil kişilerin hamdiyle hamd-u senalar olsun. Hakkı ayakta tutan, insanlığı küfür ve ahlâksızlık bataklığından kurtaran ve mutlak saadet yolunu gösteren Sevgili Peygamberimiz (aleyhisselam)'a ve O'nun Âl ve ashabına salât-u selâmlar sunarız.

SURELER ARASINDA MÜNASEBET

İnşikak suresi bir bakıma İnfitâr ve Mutaffifin surelerini açıklamakta ve düşünebilenlere daha geniş düşünüp hakka daha çok yönelme şuur ve idrâkini bahşetmektedir.

84. SÛRE

İNŞİKAK SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
25	107	430

İNŞİKAK SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Birinci âyetinde kıyamet olayı meydana geldiğinde göğün yarılacağı "inşikak" kökünden türetilen "inşakkat" fiiliyle belirtilmiş ve bu fiilin masdarı sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Kıyamet olayının iki önemli safhası haber veriliyor.

2- İnsanoğlunun şu dünyada durmadan hayat mücadelesi vererek koşması konu ediliyor ve eninde sonunda herkesin Allah'a döndürüleceği hatırlatılıyor. Böylece dünya hayatını bir geçim kavgası düzeyinde tutmanın insana birçok kutsal değerleri kaybettireceğine işaret ediliyor.

3- Âhirette insanların iki kısma ayrılacağı; bir kısmının amel defterlerinin sağ yanlarından sağ ellerine; bir kısmının da sol yanlarından veya arkalarından sol ellerine verileceği konu ediliyor.

4- Böylece dünyada zevk ve neşe içinde günah işleyen inkârcıların ve maddeperestlerin Cehenneme ağlayarak girecekleri açıklanıyor.

5- Dünyada imân doğrultusunda sâlih amellerde bulunanların neşe, güven ve huzur içinde Cennet'teki yerlerini alacakları müjdeleniyor.

6- İnsanların kademeli bir hayat ortamında halden hale geçip yolculuklarının devam edeceğine dikkat çekiliyor ve bu yolculuğun âhiret gününde son durağına varacağına işaret ediliyor.

7- Kur'ân'a baş ve kalp kulaklarını tıkayıp inkârlarında ısrar edenler elim bir azap ile tehdit edilirken, imân edip sâlih âmellerde bulunanları mutlu yarınların beklemekte olduğu haber veriliyor.

٨٤ سُورَةُ الْاِنْشِقَاقِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۝١ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٢ وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ ۝٣ وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝٤ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٥

1- 2- Gök yarıldığı, Rabbinin buyruğuna kulak verip boyun eğdiği zaman - ki gök bunun haklılık ölçüsündedir- ,

3- 5- Yeryüzü uzatılıp dümdüz hâle getirildiği; içinde olanı atıp bomboş kaldığı ve Rabbinin buyruğuna kulak verdiği zaman - ki yeryüzü bunun haklılık ölçüsündedir- (herkes ne olduğunu iyice anlayacak).

Kıyamet Olayı ve Göğün Yarılması

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ

"Gök yarıldığı, Rabbinin buyruğuna kulak verip boyun eğdiği zaman - ki gök bunun haklılık ölçüsündedir.- "

Bu ve bunu izleyen âyetle, kıyamet olayının iki önemli safhası konu ediliyor: Biri, göğün yarılması, diğeri yerin uzayıp dümdüz hale gelmesi...

İnfitar suresinde birinci olay "infetarat" fiiliyle ifade edilmiştir ki, inşikakla eş anlamlı sayılır. Her iki fiil de yukarıdan inen bir emre, bir tesire boyun eğip uyma mânasına delâlet eder. Bu, ilâhi nükmün tecellisiyle mevcut düzenin alt-üst olup parçalanması ve arkasından ikinci hayata göre yeni bir düzenin kurulması demektir. Öyle ki, gökteki yıldızlar ve sistemler bulundukları alandan kayıp bozulduktan sonra ilk yaratıldıkları duruma gelip kitap formaları gibi üst üste kapanırlar.

Nitekim Enbiyâ suresi 30. âyette göklerin ve yerin hilkatinin başlangıcından söz edilirken hepsinin bir tek parça olduğu, yani kitap formaları misali üstüste katlı bulunduğu ve sonra ilâhi plân gereği bugünkü durum ve düzene sokulduğu açıklanmaktadır.

Yeryüzü Dümdüz Hale Getirilecek

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۙ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۙ

"Yeryüzü uzatılıp dümdüz hale getirildiği; içinde olanı atıp bomboş kaldığı zaman..."

Kıyamet olayıyla birlikte yerkürenin alt-üst olacağı, mevcut tabakalarının birbirine karışacağı, çekirdeğine varıncaya kadar her şeyi dışa doğru atacağı haber veriliyor. İnfitâr suresi 4. âyette bunun bir bölümü, "Kabirler deşilip içindekiler ortaya çıkarıldığında..." âyetiyle belirtilmişti. Burada ise konu biraz daha açıklanmakta ve genel anlamda bilgi verilmektedir.

Yerin, derinliğine inildikçe her 33 metrede ısının bir derece arttığı dikkate alınınca o gün yerkürenin nasıl bir ateş parçası haline geleceği rahatlıkla anlaşılıyor. Nitekim Zilzal suresi 1 ve 2. âyette buna değinilerek şu kısa bilgi verilmektedir:

"Yerküre o müthiş deprem ile sarsılacağı; yeryüzü (altındaki) ağırlıkları çıkaracağı zaman..."

Evet, yeryüzünün alt-üst olup eski düzenini kaybetmesi, hakka dayalı kanunlar çerçevesinde gerçekleşecektir. Cenâb-ı Hak bu değişmeyi haklılık ölçülerine bağlamakta ve konu üzerinde daha iyi düşünmemizi ilham etmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kıyamet olayıyla meydana gelecek iki önemli safha üzerinde duruldu ve her şeyin ilâhi düzenlemeyle gerçekleşeceğine değinilerek kısa bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, insanoğlunun sonunda varışının mutlaka Allah'a olacağı ve dünya hayatındaki niyet, inanç ve ameline göre hazırlanmış olan kitabının kendisine verileceği bildiriliyor. Öylece kitabın veriliş şekliyle kişinin varacağı yerin belirlenmiş olacağına işarette bulunuluyor. Sonra da Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi, her niyet ve düşünceyi, her iş ve ameli, lâyıkıyla görüp bilen olduğu bildirilerek, ölmeden önce bu hakikati anlayıp günlük hayatı ona göre düzenlememiz dolaylı şekilde isteniliyor.

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ۝٦ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ

كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝٧ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝٨ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۝٩ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۝١٠ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا
۝١١ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ۝١٢ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝١٣ إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ
يَحُورَ ۝١٤ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۝١٥

6- Ey insan! Sen cidden (ölüp) Rabbine gidinceye kadar durmadan didinip koşturursun ve sonunda O'na kavuşursun.

7- 8- Artık, kitabı (amel defteri) sağ eline verilen kimsenin kolay bir hesapla hesabı görülür.

9- Ve sevinerek arkadaşlarına dönüp gider.

10- 12- Kitabı (amel defteri) arkasından verilen kimse ise, "Vay, yazıklar oldu bana, mahvoldum!" diye bağırıp çağıracak, alev alev yanan Cehenneme varıp girecek.

13- Çünkü o, (Dünya'da iken) yandaşlarının yanında (işlediği kötülüklerden dolayı) pek sevinçliydi.

14- Doğrusu o, (hesap gününe) dönmeyeceğini sanırdı.

15- Hayır, (kurtuluş yok) şüphesiz ki Rabbi onun yaptıklarını (bir bir) görmekteydi.

İLGİLİ HADİSLER

Melek Cebrail (aleyhisselam)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Ya Muhammed! İstediğin kadar yaşa, şüphesiz ki (sonunda) öleceksin. Dilediğin kimseyi sev, şüphen olmasın ki (sonunda) ondan ayrılacaksın ve arzu ettiğin şeyi işle, mutlaka ona kavuşup (ona göre karşılık göreceksin)." [1]

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle anlattığı belirtilmektedir:

1 Ebu Dâvud: Câbir (radıyallahu anh)'dan.

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz:

"Kim hesaba çekilip sıkıştırılırsa, mutlaka azaba uğratılır" buyurdu. Bunun üzerine ben dedim ki: "Ya Rasulallah! Cenab-ı Hak "Artık kitabı (amel defteri) sağ eline verilen kimsenin kolay bir hesapla hesabı görülür" buyurmamış mıdır? diye sorduğumda, bana şu cevabı verdi: "O, hesaba çekilme değildir; sadece hesaba arz olunmadır. Ama kıyamet gününde kim hesaba çekilip sıkıştırılırsa azaba uğratılır."[1]

Yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bazı namazlarında şöyle duâ ettiğini duydum:

"Allahım, beni kolay bir hesapla hesaba çek!"

Hayat Harekettir

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ

"Ey insan! Sen cidden (ölüp) Rabbine gidinceye kadar durmadan didinip koşturursun ve sonunda O'na kavuşursun."

Ayetin anlatımından da anlaşılacağı gibi hayat bütünüyle harekettir; çalışıp didinmek, uğraşıp bir şeyler elde etmektir. Bunlar iyi de olabilir, kötü de olabilir. Ne var ki bu çalışıp didinme döneminde hayatımızı belirlenmiş bir programa göre değerlendirdiğimiz takdirde verimlilik, feyiz, rahmet ve mutlu sonuç doğurur. Aksi halde her yönü ve safhasıyla nefisten yana değerlendirilerek dünyada kısa bir süre kişiyi mutlu edebilir. Gerçek hedef ve amacına yönelmediği ve hikmeti uyarınca değerlendirilmediği için de sonu hüsran ve azapla noktalanır.

O bakımdan ilgili âyetle Cenâb-ı Hak insan hayatının hareketten ibaret olduğunu belirtirken hemen arkasından onun Allah'ın mülkünde yaşadığını ve nefes nefes O'na yaklaşıp hesap vermek zorunda bulunduğunu hatırlatmaktadır.

Şüphesiz bu inanç, hayatı bütün safhalarıyla disiplin altına alır. Aynı zamanda bu, ilâhi programa uymaya, her hareket ve amelin amaç ve hik-

1 Buhari/İlim: 35, Tefsir: 84, Rikak: 49 - Müslim/Cennet: 79, 50 - Ebu Dâvud/Cenâiz: 8 - Tirmizi/Kıyâmet: 5, Tefsir: 1/84 - Ahmed: 6/47, 48, 91, 108, 127, 189, 206

metini belirlemeye yönelik esaslardan biridir.

Unutmamak gerekir ki, hareketten ibaret olan hayatı verimli kılıp ilâhi hoşnutluğa mazhar olacak düzeye getirebilmek için onu başıboşluktan kurtarmamız ve ilmin ışığında yönlendirmemiz gerekmektedir. Bu kadarı da yeterli değildir; ilmi de imânla güçlendirip feyizli sonuçlar elde etmeye vasıta kılmamız şarttır. Aksi halde ilim yalnız başına saadet vadetmez ve ilâhi rızaya kapı açmaz.

Hem biz insanlar Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı bir tür canlı olarak O'nun mülkünde yaşamakta, O'nun hazırladığı nimetlerle hayatımızı sürdürmekteyiz. Çünkü yeraltı ve yerüstü kaynakları hazırlayıp hizmete hazır duruma getiren biz değiliz, O'dur. Bu bakımdan Cenâb-ı Hak kendi mülkünde bizi başıboş, gayesiz, amaçsız bırakmamakta, hazırladığı kalıcı bir statüye göre hayatımızı düzene sokmamızı emretmektedir. Kur'ân-ı Kerim bu statüyü kendinde taşıyan son kitaptır.

Mevcut mülkü ve düzeni biz yaratıp kurmadık ki, kendimize göre, yani dilediğimiz şekilde tasarrufta bulunma hakkına sahip olalım. Kaynakları biz oluşturmadık ki, onları hesapsız, kitapsız harcamada bulunalım.

İşte âyetin son cümlesinde "femülâkıyhi" buyurularak insanın mutlaka bütün niyet, iş ve ameliyle birlikte Allah'a kavuşup hesap vereceği bildiriliyor. Bu ilâhi sese kulak vermek, mefhumunca amel etmek zorundayız. Aksine bir tutum kişiyi âsi duruma getirir ve dönüş yapmadığı takdirde ilâhi adaletin tecellisi karşısında cezalandırılmasına sebep olur.

Kitabın Sağ Ele Verilmesi

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

"Artık, kitabı (amel defteri) sağ eline verilen kimsenin kolay bir hesapla hesabı görülür."

Âhiret gününde amel defterinin iki şekilde dağıtılacağı konu edilmektedir:

a) İmân temeli üzerinde işlediği iyilik ve sevapları ağır gelen kimsenin sağ eline,

b) İnkâr ve nifak üzere ölenlerin veya kötülüğü ve zulmü ağır gelen kimsenin ise sol eline verilir.

Burada sol ele verilecek amel defterinin veriliş şekli "arkasından verilen" sözüyle çevirisini yaptığımız "verâezehrih" terkibiyle ifade edilirken. Vakıa suresi 41. âyette "şeametli" diye çevirisini yaptığımız "eshab-ı şimal" terkibine yer verilmiş ve el- Hakka Suresi 25. âyette ise, "kitabı sol tarafından verilen" sözüyle çevirisini yaptığımız "men utiye kitabuhu bişimalih" denilmiş ve yine Vakıa suresi 8 ve 9. âyetlerde kitabı sağ eline verilenler, "eshab-ı meymene", kitabı sol eline verilenler ise, "eshab-ı meş'eme" diye anılmıştır.

Böylece Kur'ân'm üç ayrı yerinde üç değişik lafız ve anlatımla amel defterlerinin dağıtımı işlenmekte ve idrâkleri uyanık tutmaya yönelik bir metot kullanılmaktadır.

Bütün bu farklı lafızlarla anlatımları bir araya getirdiğimizde şu mana ortaya çıkar: "Amel defteri sağ etine verilenler mutlu ve uğurlu kimselerdir. Sol eline verilenler ise, bedbaht ve uğursuz kişilerdir." Zira gerek "yemin", gerekse "meymene" hem sağ eli, hem de yümn-u bereketi; "şimal" ile "meş'eme" ise, sol eli, sol tarafı, hem de uğursuzluk ile bereketsizliği yansıtır.

Amel defteri sağ eline verilen kişiler sevinç, huzur ve güven duyarak kendi yakınlarına dönerler. Burada geçen "ehil", mü'min olan kavim, aşiret, aile veya Cennetteki huri ve gılmanlar ile yorumlanabilir.[1]

Amel defteri arka tarafından sol eline verilen kişiler ise, "Helak olduk!" diye seslerini yükseltirler.

Şüphesiz âhiret gününde mutlaka gerçekleşecek olan bu safhanın kalın çizgileriyle bir tablo halinde gözler önüne konulması, kişileri gafletten uyandırmakta ve ölmeden önce olgun bir mü'min olma yolunu seçmelerini ilham etmektedir. Çünkü Cenâb-ı Hak kullarına çok merhametlidir ve çok bağışlayıcıdır. Dünyada bazı istisnalarla dönüş imkânları her zaman mevcuttur. Âhirette ise her şey bitmiş olacak ve kişi işledikleriyle, niyet ve iyi-kötü amelleriyle baş başa kalacaktır. O bakımdan 15. âyetle bu inceliğe değinilerek şöyle buyurulmaktadır:

"Hayır. (kurtuluş yok). Şüphesiz ki Rabbisi onun yaptıklarını (bir bir) görmekteydi." Çünkü Cenâb-ı Hak "Basir"dir; yani her düşünce ve niyeti, her iş ve ameli en iyi görüp bilendir. Aynı zamanda görevli kıldı-

1 Tefsiru'l-Keşşaf: 4/726.

ğı melekleri, her kişinin dünya hayatında işlediklerini anında yazıp tespit etmektedirler. Hiç bir fâninin bu ilâhi denetlemenin dışında kalması söz konusu olamaz. Kâinat çok hassas bir saat gibi çalışmakta, her şey hilkatinin hikmeti gereği hizmetini vermektedir. Canlı-cansız her varlık ilâhi düzene uymakta ve yüklendiği programı kusursuz yerine getirmektedir. Ancak nefis ve hayvanı duygularla da teçhiz edilen insanlar, cinler ve şeytanlar bu genellemenin bir bakıma dışında tutulabilirler. Çünkü şeytanların tamamı, cinler ve insanların önemli bir kısmı hilkatin hikmetine ters bir tutum içindedirler. İnsan ve cinlerden imân edenler ve sâlih amellerde bulunanlar ise hilkatin hikmetine dönmektedirler. Şeytanların ise dönüş yapması söz konusu değildir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, sonunda varışın Allah'a olacağı konu edildi ve o gün amel defterlerinin kişilerin inanç ve ameli doğrultusunda ya sağ ellerine, ya da sol ellerine verileceği bildirilerek ölmeden önce öyle bir güne hazırlanmamıza işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, üç şeye and içilerek insanoğlunun kademeli hayat safhalarından geçirilmekte olduğu belirtiliyor. Bütün bu gerçeklere rağmen hala Allah'a inanmayanların beşer hayatının en ölçülü şekilde düzenleyen Kur'ân okununca secde etmeyenlerin bulunduğu hayretle karşılanıyor. Sonra da inkâr edenler tehdit edilirken, dosdoğru imân edip sâlih amellerde bulunanlar uhrevi mükâfatlarla müjdeleniyor.

فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾
لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ
الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ
بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

16- Hayır, şafak'a (güneş battıktan sonra ufukta beliren kızıllık veya ondan bir süre sonra beliren sarılığa) yemin ederim.

17- Geceye ve (insanlarla hayvanların dinlenmeleri için) derleyip topladığına da yemin ederim.

18- Derlenen dolunaya da yemin ederim.

19- Ki sizler şüphesiz kademeli hayat safhalarında halden hale göçeceksiniz.

20- O halde onlara ne oluyor da inanmıyorlar?

21- Kur'ân onların karşısında okunduğu zaman secde etmezler.

22- (Secde etmek şöyle dursun.) Küfre saplanıp kalanlar (Hakk'ı) yalanlamaya devam ediyorlar.

23- Halbuki Allah, onların içlerinde neleri gizlediklerini çok iyi bilir.

24- Artık sen, onları elem verici bir azapla müjdele!

25- Ancak imân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar için bitmez-tükenmez mükâfat vardır.

İLGİLİ HADİSLER VE RİVAYETLER

İbn Abbas (radıyallahu anh), "Leterkebünne tabakan ân tabakın" âyetini, "Bir halden diğer bir hale geçiş" şeklinde yorumlarken, "terkebu" fiilindeki (b) harfini fetha ile okumuş ve hitabın Hz. Muhammed (aleyhisselam)'e olduğunu belirtmiş ve şu mânaya delâlet ettiğini ilâve etmiştir: "Müşriklere karşı senin için zafer ve üstünlük gerçekleşecek; o kadar ki en güzel ve en mutlu sonuç senden yana oluşacaktır. Artık inkârcı müşriklerin seni yalanlamasına ve küfürde ısrar etmesine üzülme."[1]

Rasulullah (aleyhisselam) buyurdu:

"Andolsun ki, sizden önceki milletlerin yollarına (kültür ve ahlâklarına, yaşayış hallerine) karış karış, zira' zira' uyacaksınız. O kadar ki onlar keler deliğine girseler siz de o deliğe girmeye özeneceksiniz. Onlardan biri eşiyle cadde ve sokakta cinsel temasta bulunsa, siz de öyle yapmaya çalışacaksınız."[2]

---

1 Lübabu't-te'vil: 4/364

2 Buhari/Enbiya: 50, İ'tisam: 14 - Müslim/İlim: 6 - İbn Mâce/Fiten: 17 - Ahmed: 2/327, 450, 511-3/84, 89, 94

Bunun üzerine râvi diyor ki: "Biz, Peygamber (aleyhisselam)'a: Onlar Yahudilerle Hristiyanlar mıdır?" diye sorduk. Cevap verdi: **"Ya başka kim (olabilir)?"**

Râfi'den yapılan rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir:

"Ebu Hureyre (radıyallahu anh) ile birlikte akşam namazını kıldım. (İze's-semâu'n-şakkat) suresini okudu ve secde etti. Ben ona: "Bu ne secdedir?" diye sorduğumda, dedi ki: "Bu secdeyi Ebu'l- Kasım (Hz. Muhammed)'in arkasında namaz kılarken (O'nunla beraber) yaptım ve o günden beri O'na kavuşuncaya kadar devam etmekteyim ve edeceğim."[1]

Şafak'a, Gece'ye Ve Ay'a Yemin Edilmesi

فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ۙ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ۙ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ۙ

"Hayır, şafak'a (güneş battıktan sonra ufukta beliren kızıllık veya ondan bir süre sonra beliren sarılığa) yemin ederim."

İnsanın ruhlar alemiyle dünyası, doğumuyla ölümü, kabriyle âhireti ve hesap vermesi ile varacağı yer arasında değişik merhale ve hallerden geçeceği konu edilirken bu merhalelerin önemi üzerinde durularak üç şeye yemin edilmektedir.

Bu üç şeyi sıralayalım:

a) Güneş battıktan sonra meydana gelen şafağa,

b) Yeryüzüne yayılıp dağılan canlıları toplayıp yatak ve inlerine; mesken ve yuvalarına dönmelerini sağlayan geceye,

c) Tamamlanıp dolunay haline gelen Ay'a.

Zira insan ve dolayısıyle diğer canlıların hayatında bu üç olayın yeri ve tesiri oldukça önem taşır. Aynı zamanda her biri Allah'ın varlığının ve birliğinin delili; kâinatta insan hayatından yana mutlak bir düzenin kusursuz işlediğinin belgesi kabul edilir.

Güneş'in batı ufkunda batmasıyla gerek beliren kızıllık, gerekse ayın ondan aldığı ışığı yansıtması, hem dünyanın yuvarlak olduğunu, hem batıdan doğuya doğru döndüğünü, hem de Güneş'in etrafında elips çizerek

1 Müslim/Mesâcid: 110.

döndüğünü göstermektedir. Bu hız saniyede 30 km.'dir. Farzedelim bu hız saniyede 15 veya 60 km. olsaydı; aynı zamanda dünyamızın Güneş'e olan uzaklığı bugünkünden farklı bir durum arz etseydi yaşamamız mümkün olmaz ve belki de hayat diye bir hareket kalmazdı.

Dünyamızın uydusu olan ayın bize uzaklığı yaklaşık 385.000 km. değil de 80.000 veya daha az bir yakınlıkta olsaydı, med ve cezir (gel-git) olayı öylesine kuvvetli olurdu ki, deniz seviyesinin altında bulunan bölgeler ve ülkeler su istilasına uğrar, dağlar da süratle aşınırdı ve bundan başka birtakım anormallikler vücuda gelir, mevcut denge ve düzen bozulabilirdi.

Görüldüğü gibi, sözü edilen üç olayla dünyamızda ölçülü, hesaplı bir düzenleme ve sağlam bir dengelemenin hakim bulunduğu anlaşılmış oluyor.

Şafak ve Fıkhi Yönü

Şafak, genellikle Güneş'in batmasından sonra ufukta beliren kızıllıktır. Fakih müctehidlerden bir kısmına göre ise, kızıllıktan sonra beliren beyazlık veya ona yakın sarılıktır.

Bu açıdan ve iki ayrı yorumdan hareketle müctehidler akşam ve yatsı vakitleri hakkında farklı tespitlerde bulunmuşlardır:

a) İmam Evzâi, İmam Şafii, İmam Ebu Yusuf, İmam Ebu Sevr, İmam Ahmed ve İshak'a göre: Güneş battıktan sonra akşam namazının vakti girer ve ufukta beliren kızıllık kaybolunca kadar devam eder. Kızıllığın kaybolmasıyla akşam namazının vakti çıkmış olur ve yatsı namazının vakti girmiş bulunur.

Sözü edilen imamlar bu konuda, Ashab-ı Kiram'dan Ömer, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Enes, Katade, Câbir b. Abdillah ve İbn Zübeyr (radıyallahu anhum)'un görüş ve reylerine dayanarak ictihadda bulunmuşlardır.

b) İmam Ebu Hanife'ye göre: Kızıllıktan sonra beliren beyazlık söz konusudur. O bakımdan akşam namazının vakti, kızıllıktan sonra beliren beyazlığın kaybolmasına kadar devam eder. Beyazlığın kaybolmasıyla akşam vakti sona erer, yatsı vakti başlar.

İmam Ebu Hanife bu konuda daha çok Ebu Hüreyre ile Ömer b. Abdilaziz'in görüş ve içtihadını tercih etmiştir. Ayrıca İbn Ömer'in de aynı görüş ve ictihadda olduğu rivayet yoluyla sabit olmuştur.

İmam Kurtubi birincilerin görüş ve içtihadının ihtiyar edilmeye muvafık bulunduğunu belirterek Ashab-ı Kiram'dan çoğunun görüşünü tercihte fayda bulunduğunu söylemiştir.

Aynı zamanda müctehid fakihlerden bir kısmı, kızıllıktan sonra beliren beyazlığın hiç kaybolmadığını ileri sürerek "şafak"ın, beliren kızıllık olduğunda isabet bulunduğuna dikkat çekmişlerdir.

Halden Hale Geçiş

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ

"Ki sizler şüphesiz kademeli hayat safhalarında halden hale geçeceksiniz."

Âyette geçen "terkebünne" fiilini İbn Ömer, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Ebu Âliye, Mesruk, Ebu Vâil, Mücahid, Nehai, Şa'bi, İbn Kesir, Hamza ve Kessâi (veya Kissai) "terkebenne" şeklinde (b) harfini üstün olarak okumuşlardır.

Böylece fiil çoğula değil, tekile hitap anlamını taşımakta ve muhatabının da Hz. Muhammed (aleyhisselam) olduğu bir yorum olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki:

a) Ya Muhammed! Elbette sen tabaka tabaka gökleri aşacaksın; derece derece, rütbe rütbe yükseleceksin ve böylece Allah'a daha çok yaklaşmış olacaksın.

b) Ya Muhammed! Göklerin, Allah'ın vasfettiği inşikak; gül rengini alma, kitap formaları gibi üst üste gelme, erimiş yağ haline dönüşme gibi değişik hallerine şahit olup onları merhale merhale aşacaksın; öyle ki Cenâb-ı Hak, kıyamet olayıyla meydana gelecek bu değişikliklerin birer misalini gösterecek...

c) Ya Muhammed! Yüklendiğin ve tebliğiyle emrolunduğun kutsal dâvayı kademeli şekilde yayıp başarıdan başarıya adım atarak ilerleyeceksin.

Sözünü ettiğimiz fiili "terkebünne" yani (b) harfinin ötresiyle okuyanlara göre; şu mana ve yorumlar ortaya çıkmaktadır:

a) Ey insanlar! Sizler hilkat kanunu gereği birçok hal ve safhaları aşıp gelişmektesiniz. Önce nutfe, sonra kan pıhtısı görünümünde, sonra

et parçası şeklinde, sonra da şekillenen bir cenin olarak kademe kademe oluşmaktasınız.

b) Hayatın çeşitli kademe ve safhalarını aşacaksınız; sıkıntılı, neşeli; başarılı, başarısız; ümitli, ümitsiz günlerle ve durumlarla karşılaşıp yolunuza devam edeceksiniz.

c) Dünya hayatından, kabir âleminden ve safhalarından; kıyametin şiddetinden, hesabın düşündürücü ve korkutucu döneminden geçeceksiniz.

Böylece hayatımızın kabre ve ikinci hayata uzanan yolunun düz olmadığına işaret edilmekte ve bunu değiştirmenin mümkün olamayacağına değinilmektedir.

Âyette ayrıca insan hayatının çok farklı ve değişik kademelerle dolu olduğu; doğumla ölüm noktaları arasında birçok zıtların bulunduğu dolaylı şekilde bildirilmektedir. Gelişip büyüme, okuyup olgunlaşma, zenginleşip fakirleşme, yükselip alçalma, kazanıp kaybetme gibi karşıtların hep bu yol üzerinde bizleri beklediği bir gerçektir. Şüphesiz bunların hepsi de bizi Allah'a çağırmakta ve iki hayat arasında sağlam bir köprü kurmamızı ilham etmektedir.

Zira her safha bütün özelliğiyle mutlak kudretin programını yansıtmakta ve her şeyin "Allah!" dediğini fısıldamaktadır. Yeter ki anlayan kalpler, akleden ve düşünen kafalar, idrâk eden gönüller bulunsun.

20, 21, 22. âyetlerle insanın bu yeteneklerine işaretle inkârın makul bir yanı ve dayanağı bulunmadığına atıf yapılıyor ve inkârcı nankörlerin tutumu hayretle karşılanıyor:

"O halde onlara ne oluyor da inanmıyorlar?"

Kur'an'ı Okuyup Anlamak Hakka Secdeyi Gerektirir

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۩ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ

"Kur'an onların karşısında okunduğu zaman secde etmezler. (Secde etmek şöyle dursun.) Küfre saplanıp kalanlar (Hakk'ı) yalanlamaya devam ediyorlar."

Cenâb-ı Hak, insanoğlunun aklını harekete geçirip doğruya yöneltmek üzere iki önemli belgeye dikkat çekiyor: Biri, kâinattaki düzen, denge

ve hesap; diğeri ise ilâhi kelâm olan Kur'ân'dır.

Kur'ân hem lafzı, hem de manasıyla ilâhidir. Her âyetiyle ve hükmüyle insanı iki âlemde mutlu ve bahtiyar kılacak özellik arz etmektedir. Taşıdığı sistem ve hükümlere, ahlâki kurallara, ilmi esaslara, temel bilgilere ve anafikirlere ihtiyaç devamlıdır. O bu yönleriyle de fizikle metafizik olayları birleştirip bütünleştirmekte ve insanoğluna hep doğruyu, iyiyi, yararlı olanı telkin edip faziletin ve adaletin bütün yollarını açmaktadır. Böylece Kur'ân, insanın muhtaç bulunduğu bütün hüküm ve kuralları, manevi gıda ve ebedi feyiz ve rahmetleri beraberinde taşımakta kusursuz ve erişilmez bir kitaptır.

O bakımdan Allah'ın bu mükemmel ve her yönüyle insandan yana indirdiği kitabı okuyup da secde etmemek elde değildir. Ancak Hakk'a arkasını dönüp katı inkâr ve tuğyan içinde bulunan maddecilerin bu paha biçilmez cevheri anlamaları pek düşünülemez.

Cenâb-ı Hak, kullarının selâmetden yana kendi zat-ı uluhiyetine yakışanı yapmış ve bütün sebepleri harekete geçirerek onlara yardımcı olmuştur. Gerisi insanın idrâk ve irfanına, insaf, iz'ân ve vicdanına bırakılmıştır.

Artık kendini belirlenen imân ve irfan çizgisine getirmeyenler, şüphesiz büyük bir haksızlığa kapı açmış durumdadırlar; kendi kendilerine zulmetmekte, kendi ruhlarını ilâhi feyiz ve rahmet gıdasından mahrum bırakmaktadırlar. Dönüş yapmadıkları ve o vaziyette öldükleri takdirde cezaları, elim bir azaptır. 24. âyetle bu husus açıklanmakta ve son uyarılardan biri daha yapılmaktadır.

Sözünü ettiğimiz hakikatleri akıl ve ilim yoluyla idrâk edip Allah'a dosdoğru imân düzeyinde sâlih amellerde bulunan ve her iki hayatın birbirini tamamladığında şüphe etmeyen mü'minlere gelince: Onlar için dünyada gönül huzuru ve yatışkanlığı; âhirette ise bitmez tükenmez hayırlar ve saadetler vardır. Bu, bir vaadi ilâhidir ki, mutlaka gerçekleşir. Çünkü o mü'minler ilâhi talimat dahilinde bir hayat sürmüş ve Rasulullah (aleyhisselam) Efendmiz'in sünnetine uygun yaşamışlardır.

25. âyetle insanlara bu müjde verilmekte ve sâlih amellerin Allah yanındaki üstün kıymetine işaret edilmektedir.

Unutmayalım ki, insanın yaratılmasının ve dünyaya getirilmesinin tek sebep ve hikmeti budur. Başka bir yol ve dayanak aramak boş ve anlamsızdır. Allah'tan başka güvenilip dayanılan şeyler de fâni ve neticesizdir. Mal, mülk, servet, makam, şöhret, fiziksel kuvvet hep eğretidir. Bunlar fazilet çizgisinde tutulup ilâhi düzene göre kullanıldığı nisbette faydalıdır. Aksi halde bir yığın vebal hazırlamaktan başka bir şeye yaramaz.

Artık kim kendini hidâyet sınırına getirirse, Cenâb-ı Hak onu doğruya ve gerçeğe lâyık görür. Kim de bu sınırdan uzakta kalırsa, kendi heves ve şehevi duygularıyla baş başa kalıp kısa bir süre eğlenip ömrünü tüketir. Tüketince de arkasında hiçbir fazilet ve hayır izi bırakmadan, sırtında da kabus misali ağır vebal ve günah yükü bulunduğu halde bütün nimetleri, feyiz ve rahmetleri kaybetmiş olur.

85. SÛRE

BÜRUC SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
22	109	465

BÜRUC SURESİ

Tamamı, ilim adamlarının ittifakına göre, Mekke'de inmiştir.[1]

"Takım Yıldızlar" anlamına gelen burçlardan söz edildiğinden, "burc"un çoğulu olan "büruc" sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Küfür ve azgınlıkta ileri gidip mü'minlere saldırarak işkence eden zâlimler tehdit ediliyor ve tarihi olaylardan ibretli bir misal veriliyor.

2- Cenâb-ı Hakk'ın üstün kudreti hatırlatılarak mülkün tamamının O'na ait olduğuna değiniliyor.

3- Mü'minleri dinlerinden caydırmak, Kur'ân'dan uzaklaştırmak için fitne, fesat ve azgınlığa başvuranlara, dönüş yapıp tevbe etmedikleri takdirde çok yakıcı azabın hazırlandığı haber veriliyor.

4- İman ve onun tabii ürünü olan sâlih amelin mü'mini büyük bir kurtuluşa ve onun tezahürü olan cennete eriştireceği konu edilerek ferahlatıcı bilgi veriliyor.

5- İlâhi sınırları tanımayıp tuğyan eden Fir'avn ve Semud kavimlerinden söz edilerek onların çok hazin akıbeti üzerinde duruluyor ve uyarıcı, yönlendirici misal veriliyor.

6- Kur'ân-ı Kerim'in Allah'tan indiği gibi korunacağına işaretle, onun çok şerefli bir kitap olduğu ve bütünüyle "Levh-i Mahfuz"da yazılı bulunduğu ve böylece ilâhi kudretin inkârcıları çepeçevre kuşattığı bildirilerek, müşrik sapıkların, inkârcı maddecilerin Kur'ân'a dönmeleri telkin ve ediliyor.

1 Müslim/Mesâcid: 110.

﴿٨٥﴾ سُورَةُ الْبُرُوجِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾
قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ
﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ
يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾

1- Kendinde burçlar (takım yıldızlar) taşıyan göğe andolsun,

2- Vadedilen güne (Kıyamet gününe) andolsun,

3- Ve şâhid olana, şâhid olunana da andolsun ki,

4- Uhdud olayını hazırlayanlar lanetlendi.

5- Alev alev yanan ateş,

6- Hani ya onlar ateşin çevresinde oturmuşlardı.

7- Onlar, mü'mirilere yaptıklarına şâhid oluyorlardı.

8- Onların en çok kızıp intikam almak istedikleri ise, O çok güçlü, çok üstün, O çok övülmeye lâyık Allah'a imân edenlerdi.

9- O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Allah her şeye şâhiddir.

İLGİLİ HADİSLER

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz yatsı namazının farzında (Ve's-

Semâi zâti'l-büruc) ile (Ve's-semâi ve't-Târıki) surelerini okudu."[1]

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Vadolunan gün, kıyamet günüdür. (Şâhid) ise, cuma günüdür. Zira güneş cuma gününden daha üstün, daha faziletli bir gün üzerine ne doğmuştur, ne de batmıştır. O günde bir saat var ki, Müslüman bir kulun Allah'tan bir hayır dilemesi o saate rastlamaya görsün, mutlaka Allah onu ona verir. Bir şerden Allah'a sığınmaya görsün, mutlaka Allah onu o şerden korur. (Meşhud) ise, Arafe günüdür."[2]

Ebu Mâlik el- Eş'âri (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz buyurdu:

"Vadolunan gün kıyamet günüdür. (Şâhid) cuma günüdür. (Meşhud) ise, Arafe günüdür. Cuma gününe gelince: Cenâb- ı Hak onu bizim için hazırlayıp kalıcı (bir nimet olarak) saklamıştır"[3]

"Cuma günü bana salât-ü selâmda bulunmayı çoğaltın. Çünkü o, (meşhud) bir gündür ki melekler ona şâhid ve hazır olurlar."[4]

Üç Önemli Olaya Yemin Edilmektedir

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۙ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ۙ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝

"Kendinde burçlar (takım yıldızlar) taşıyan göğe andolsun; va'dedilen güne (kıyamet gününe) andolsun ve şâhid olana; şahid olunana da andolsun ki uhdüd olayını hazırlayanlar lanetlendi"

"Burc"un çoğulu olan "büruc", Kur'ân'da üç ayrı yerde birbirine yakın bir anlatımla anılmıştır.[5]

Burç: Hisar, surun yüksekçe kısmı ve saray anlamına geldiği gibi, göklerin saray belirtileri sayılan takımyıldızlarına da delâlet etmektedir.

---

1 Müsned- i Ahmed- Tirmizi

2 İbn Ebi Hatim, İbn Huzeyme, Tirmizi. (Ancak İbn Huzeyme'nin isnadında Musa b. Ubeyd er-Razi bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğu tesbit edilmiştir.)

3 İbn Cerir et-Taberi/Câmi'u'l-beyân: 30/82

4 İbn Cerir et-Taberi/Câmi'u'l-beyân: 30/82, 83.

5 Furkan suresi 61, Hicr suresi 16. âyetlerin tefsiri

Furkan suresinde açıklandığı gibi, gökteki takımyıldızlarından her biri bir burç sayılır. Bu ifade tarzı bize göredir. O bakımdan Kur'ân, ilâhi düzenlemenin bir parçasını yansıtan takımyıldızlarından söz ederken, onların bizden yana sağladığı görüntüye göre bu ismi kullanmaktadır.

Gök küresi üzerinde yıllık hareketi dolayısıyla Güneş, görünürde bu kuşak boyunca derece derece yer değiştirerek bir yıl sonra aynı noktaya varır. Bu kuşağa astronomide "Zodyak", Zodyak'ın ayrıldığı iki bölgeden her birine "burç" denir.

İslâm kültürünü yeterince almayanların çoğu, doğum günlerinin hangi burca rastladığını belirleyerek birtakım hükümler çıkarırlar. Şüphesiz bu âdet İslâm'dan çok öncelere uzanmakta ve bir hurafe halinde günümüze kadar sürüp gelmektedir. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, yıldızlardan ahkâm çıkarmayı kesinlikle yasaklayıp büyük günahlardan saymıştır.

Nitekim Hicr suresi 16. âyetin tefsirinde ilgili hadisler bölümünde bu konuyla alakalı rivayetleri nakletmiş bulunuyoruz.

Üç Önemli Olay

1- Burçlar sahibi olan gök,

2- Vadedilen gün,

3- Şahit ve meşhut.

Burçlar hakkında dört ayrı yorum söz konusudur:

a) Hasan, Katade, Mücahid ve Dahhak'a göre: Bundan maksat 12 takımyıldızıdır.

b) İbn Abbas (radıyallahu anh) ve İkrime'ye göre: Saraylar kasdolunmuştur ki bu, takımyıldızlarının bir bakıma göğün sarayları görünümünde olduğuna işarettir.

c) Minhal b. Amr'a göre: Gökteki güzel ve çekici hilkat düzenlemelerine işarettir.

d) Ebu Ubeyde ve Yahya b. Selâm'a göre: Büruc'dan maksat menzillerdir ki bunlar takımyıldızlarıdır.

Yapılan bu yorum ve rivayetlerin üçü 12 takımyıldızını ifade etmektedir. Sahih olan da budur.

Vadolunan günün, "kıyamet günü" olduğunda görüş ve yorum birliği vardır.

"Şahit" ve "Meşhut" kavramları hakkında vârid olan zayıf ve ahad hadislerin dışında farklı yorumlar yapıldığını görmekteyiz:

1- Kuşeyri'nin İbn Ömer (radıyallahu anh) ile İbn Zübeyir (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre: "Şahit" Kurban Bayramı günüdür.

2- Tabiinden Said b. Cübeyr'e göre: Terviye, yani Zilhiccenin sekizinci günüdür. "Meşhut" ise, Arafe Günüdür.

3- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre: Şahit, Arafe günüdür; Meşhut ise, Kurban Bayramı günüdür.

4- Ayrıca "şâhid"in Allah ve Peygamber olduğunu belirtenler de olmuştur ki, İbn Abbas (radıyallahu anh) ve Said b. Cübeyr'in de böyle bir yorumda bulundukları rivayetler arasında yer almaktadır.

5- İlim adamlarından diğer bir kısmına göre ise, "Şahit" kıyamet gününe şahit ve hazır olan yaratıklardır. "Meşhut" ise, o günde görülecek acayip olaylardır.

Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Böylece Müslümanlara işkence edip onların dini hürriyetlerini baskı altına alan zâlim inkârcıların eninde sonunda ilâhi gazaba uğrayacakları; elim bir azap ile cezalandırılacakları, sözü edilen üç önemli olaya yemin edilerek haber veriliyor ve "Uhdud Olayı"nı meydana getirenler tehdidi misal olarak ortaya konuyor.

Ashab-ı Uhdud

قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِ

"Uhdud olayını hazırlayanlar lanetlendi."

"Uhdud", "üslup" ölçüsünde şu iki mânaya delâlet eder:

a) Yerde meydana gelen uzun yarık ve hendek,

b) Kamçı ile dövülen kişinin gövdesinde meydana gelen izler.

Kamçılanmaktan dolayı bedende meydana gelen uzun izler, kabarmalar, yarılmalar ile toprak üzerinde meydana gelen uzun yarıklar ve hen-

dekler arasında bir benzerlik söz konusudur.[1]

Ancak âyette alev alev köpürüp yükselen ateşten söz edildiğine bakılınca, inkârcı zâlim bir topluluğun veya idarenin, Allah'a dosdoğru iman eden mü'minleri imanlarından vazgeçirmek ve inanmaya eğilimli olanlara gözdağı verip korkutmak için yerde uzunca bir yarıkta ateş yaktıktan ve mü'minleri önce bedenlerinde derin izler bırakan bir işkenceye tabi tuttuktan sonra irtidat etmeleri istenmiş; olumlu sonuç alınmayınca da hepsi o ateş dolu yarığa atılarak yakılmıştır.

Ancak bu olayın İslâm'dan önce mi, sonra mı ne zaman meydana geldiği hakkında kesin bir bilgi ve tespit bilmiyoruz. Kıssayla ilgili birçok rivayetler yapılmışsa da çoğu sahih ve muteber değildir. Müslim, Tirmizi ve Nesâi'de, aynı zamanda Müsned-i Ahmed'de bununla ilgili uzun rivayetler vardır ki, onlardan da olayın hangi asırda meydana geldiği anlaşılmıyor.

Bence önemli olan, Uhdud Olayı'nın nerede ve hangi tarihte meydana gelmesi değil; Allah'a dosdoğru iman eden mücahit mü'minlerin tarih boyunca hemen her çağda kâfir zorbaların saldırı ve zulmüne mâruz kalmaları gerçeğidir. O bakımdan İslâm'ın ilk yıllarında da Mekke ve çevresinde fakir ve köle mü'minlerin bu gibi işkencelere uğratıldığını bilmekteyiz ve kıyamete kadar bu tür çirkin ve gayr-i insani olaylar yer yer zuhur edebilir.

Yaşadığımız son birkaç yıl içinde İsrail Devleti'nin Filistinli Müslümanlara yaptığı eza, cefa ve reva gördüğü işkence, Uhdud Olayı'ndan pek geri kalmamaktadır. Ne var ki, Cenâb-ı Hak şaşmayan sünneti gereği zâlim zorbaların, işkenceyi mübah sayan idarenin cezasını sadece âhirete bırakmaz dünyada da verir. Birçok günahların cezası âhiret gününe bırakıldığı halde hakkı red ve inkârdan kaynaklanan azgınlık, zorbalık ve zulmün cezası pek ertelenmez; Sünnetullah gereği belli çizgiye gelince ilâhi hüküm iner. Şüphesiz ilâhi hükmün inmesi, sebepleri harekete geçirmesiyle gerçekleşir. Nitekim tarihte gecen "Uhdud Kıssası" buna misal verilmekte ve mü'minlere karşı baskı uygulayanlar uyarılmaktadır,

Kur'ân "Uhdud Olayı"nı tasvir ederken, hem işkencenin türünü, hem de kâfirlerin inananlara karşı olan hıncını beş madde halinde özetleyerek zâlim kâfirlerin karakteri hakkında aydınlatıcı bilgi veriyor.

1 Kamus Tercümesi: Hadd maddesi.

Bunları şöyle sıralayalım:

1- Önce işkenceye tabi tutulup imânlarından vazgeçirmek için uzun bir yarık veya hendekte ateş yakmışlar,

2- Ateşin dehşetini göstermek için de onun alev alev köpürüp yükselmesini sağlamışlar,

3- Ateşe atılan mü'minlerin feryad-u figanını görüp işitmek ve ondan zevk almak için o yarığın çevresinde oturmuşlar,

4- İşledikleri o gayr-i insani ve gayr-i vicdani azaba şahit ve hazır olmaktan derin zevk almışlar.

5- Kâfirlerin asıl intikam almak istedikleri husus, aklını kullanan bahtiyar kişilerin, O çok güçlü, çok üstün ve en güzel övgüye lâyık Cenâb-ı Hakk'a imân etmeleri olmuştur.

Aziz, Hamid

Sekizinci âyetin sonunda Cenâb-ı Hak iki sıfatını anmaktadır. **Şüphesiz bu bize iki önemli hususu veya sonucu ilham etmektedir:**

Birincisiyle Cenâb-ı Hak "aziz" sıfatını anarak kâfirler, zorba mütecaviz sapıklar aleyhine izzet-u kahrıyla tecelli edip onları rahmetinden uzaklaştırarak perişan edeceğine; ikincisiyle, Cenâb-ı Hak, iman etme uğrunda işkence ve zulme uğratılan mü'minlerden yana "hamid" sıfatıyla tecelli edip onları dünyada da, âhirette de övgü değer derecelere yükselteceğine işarette bulunmaktadır. Zira birinci sıfat mutlak üstünlüğü, büyüklüğü; ikinci sıfat her türlü güzel övgüye liyakati ifade eder.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Allah'a dosdoğru inanan mü'minlere kızıp saldıran kâfirlerin bu haksız tutumu tel'in edildi ve Cenâb-ı Hakk'ın bu gibi zâlim mütecavizleri kahredeceğine işaretle mü'minlerin küfre karşı dayanma gücünü ortaya koymalarında sayısız faydaların bulunduğu dolaylı şekilde bildirildi.

Aşağıdaki âyetlerle, mü'minler aleyhine fitne ve kargaşa; yaygara ve suçlama havası estirip ortalığı karıştıran inkârcı sapık maddecilere yakıcı bir azabın hazırlandığı haber veriliyor. Arkasından, imân edip sâlih amellerde bulunanlar büyük bir kurtuluşla müjdeleniyor.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

10- O kimseler ki, inanan erkek ve kadınlara (dinlerinden dönmeleri için) işkencede bulunup fitne çıkardılar; sonra da (bu yaptıklarından dolayı) tevbe etmediler; onlar için Cehennem azabı vardır; o çok yakıcı azap onlar içindir.

11- Şüphesiz ki, imân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlara, altlarından ırmaklar akan Cennetler vardır. İşte bu, büyük bir kurtuluştur.

İLGİLİ RİVAYET

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Cenâb-ı Hakk'ın Levh-i Mahfuz'a yazdığı ilk şey şu olmuştur: "Şüphesiz ki ben Allahım, benden başka ilâh yoktur. Muhammed de benim rasulümdür. Kim benim kaza ve hükmüme teslimiyet gösterir, belâma karşı sabreder ve nimetlerime şükrederse, onu "sıddik" olarak yazarım ve kendisini sıddiklerle birlikte ikinci hayata kaldırırım. Kim de kaza ve hükmüme teslimiyet göstermez, belâma karşı sabretmez ve nimetime şükretmezse benden başka bir ilâh edinsin."[1]

Mü'minleri İmanlarından Döndürmeye Çalışanlar

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

"O kimseler ki, inanan erkek ve kadınlara (dinlerinden dönmeleri için) işkencede bulunup fitne çıkardılar."

Küfür, imânın karşıtıdır. Biri bâtıl, diğeri haktır. İman, hakkı bulup seçmenin ve hakka teslim olmanın yolu ve belirtisidir. Küfür ise, hakkı gizleyip örtmenin, onu reddetmenin, yalan saymanın ve her vesileyle bâtılı savunmanın yolu ve belirtisidir. Böylece kâinatta hemen her şey çift yaratıldığı, yani her şeyin zıddının bulunduğu gibi imânın da zıddı küfür

1 el- Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 19/298, 299

olarak belirlenmiştir.

Kâfirlerin, bâtılı seçip savundukları ve hakkı reddettikleri için sağlam hiçbir dayanakları, inandırıcı hiçbir delil ve belgeleri yoktur. Olmayınca da konuyu saptırma, şiddete başvurma, ortalığı karıştırıp bulandırma, mü'minler üzerinde caydırıcı baskı uygulama ihtiyacını duyarlar. Hakk'a inanıp bağlanmanın her iki hayatta da mutluluk, huzur ve güven, kardeşlik ve gerçek dostluk vadettiğini anlayamadıklarından dinden ve gerçek dindardan korkar ve her vesileyle endişe duyarlar. Bunun için durmadan onları mefluç hale sokmak için fitne, baskı, işkence, terör havasını estirerek din ve vicdan hürriyetine imkân vermek istemezler.

İslâm'ın ilk yıllarında Mekkeli müşriklerin, imân cephesine karşı tutum ve uygulamaları bunun açık misallerinden biridir. Tarih boyunca hak ile bâtıl mücadelesinin seyri hep bu metodun sahnede tutulmasıyla devam edegelmiştir. Bugün hâlâ birçok ülkelerde mevcut Müslümanları dinlerinden, imânlarından ve öz değerlerinden koparmak için aynı veya benzeri şiddet anlamında bir plân ve strateji uygulanmaktadır. Rusya, Bulgaristan ve son yıllarda Yunanistan'da cereyan eden olaylar bu gerçeği hep gündemde tutmaktadır.

Ancak Cenâb-ı Hak bu zıtların sürtüşmesini hemen makas atıp kesmemekte; inkârcı zâlimlerin gerçeği anlayıp hakka dönmelerini telkin ve tavsiye ederek tevbe kapısının açık tutulduğunu bildirmektedir. Çünkü O'nun rahmeti hep gazabının önüne geçmekte ve sünnetullah gereği ıslâhı ifsada tercih etmektedir.

Ne var ki, inkârcı sapıklar haddi iyice aşıp belli çizgiye gelince, ilâhi hüküm iner ve artık onu geri çevirecek bir kuvvet bulunmaz.

İman ve Salih Amel

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

"Şüphesiz ki iman edip İyi- yararlı amellerde bulunanlara, altlarından ırmaklar akan Cennetler vardır. İşte bu, büyük bir kurtuluştur."

İmân nimeti kendi değeriyle orantılı olarak feragat, fedakârlık, külfet, sıkıntı ve mihnet ister. Karşısına çıkan ve hiçbir vecibeye riâyet etmeyen küfürle ardı-arkası gelmeyen mücadelede bulunmak zorundadır.

Bu düzeyde bulunan gerçek mü'min sabrettiği, tebliğ ile irşat görevini -şartlar ve ortam elverdiği nisbette- yürüttüğü takdirde yerini almış ve gerçek hüviyetini ispat etmiş olur. Bu çizgide onun mükâfatı elbette büyük bir kurtuluştur ki onun bir ucu Cennete uzanır.

Kur'ân-ı Kerim'de buna "el-fevzü'l-kebir" denilerek, mü'minlerin imân ve irfanlarını artırmaya yönelik bir müjde haberi verilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, hakla bâtılın sürtüşme ve mücadelesi konu edilerek bilgi verildi. Kâfirlerin yaygaracı, şarlatan, iftiracı, fitneci ve bozguncu olduklarına dikkat çekildikten sonra imân temeli üzerinde sâlih amellerde bulunan mü'minlerin büyük kurtuluşa eriştirilecekleri bildirildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hakk'ın fitneci, bozguncu, zâlim inkârcıları -vakti saati gelince- yakalamasının çok ani ve şiddetli olacağı bildiriliyor. Arkasından ilâhi kudretin yenilmezliğine işaretle Cenâb-ı Hakk'ın dört sıfatına atıf yapılıyor. Sonra da inkârcıları uyarmak, mü'minlere ümit ve teselli havası estirmek için Fir'avn ve Semud kavimlerinin başına inen ilâhi hışma dikkatler çekiliyor. Kur'ân'ın ve dolayısıyla İslâm'ın kıyamete kadar korunacağına işaretle, bu kitabın Levh-i Mahfuz'da korunduğuna değinilerek sure noktalanıyor.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

12- Şüphesiz ki Rabbinin tutup kahretmesi çok şiddetlidir.

13- Doğrusu O, önce yoktan var eder; sonra da öldürüp yeniden geri çevirir.

14- O, çok bağışlayandır, çok sevilen ve sevendir.

15- Yüce, şerefli, şanlı Arşın sahibidir.

16- İrâde ettiğini kusursuz yapandır.

17- 18- Fir'avn ve Semud askerlerinin haberi sana geldi ya...

19- Hayır, hayır; o küfredenler durmadan (Hakk'ı) yalanlamakta.

20- Allah ise onları arkalarından kuşatmıştır.

21- Hayır, (gerçek onların iddia ettiği gibi değildir.) bu (Kitap), çok şanlı, şerefli Kur'ân'dır.

22- Levh- i Mahfuz'dadır.

Cenab-ı Hakk'ın Zalimi Yakalaması Pek Ani ve Şiddetli Olur

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ

"Şüphesiz ki Rabbinin tutup kahretmesi çok şiddetlidir."

Küfür, zulüm, azgınlık ve ahlâksızlık gemi azıya alır da hiçbir hak ve vecibe gözetmeden ilerlerse, belirlenen çizgiye gelinceye kadar onları işleyenlere mühlet verilir. Bu çizgi, Sünnetullah'tır ki, ilâhi adaletin tecellisini yansıtır ve O'nun kahretme sınırıdır. Kâfir, zorba, fitneci müşrik o sınıra gelip dayanınca ilâhi hüküm iner ve artık onun için kurtuluş çaresi kalmaz ve o hükmü geri çeviren bir kuvvet bulunmaz.

İlâhi kahrın yaklaşması birtakım uyarı sinyallerini beraberinde taşır ve inkârcı sapık, zalim zorba dönüş yapar diye uyarılar verilir. Buna rağmen uyanma ve dönüş olmazsa Cenâb-ı Hak "kahhar sıfatı"yla tecelli eder ve o kahra müstehik olanı şiddetle ve ani olarak yakalar. Nitekim Fir'avn ve bir de Semud Kavmi'ni sözü edilen sınırda yakalayan ilâhi kahr, hükmünü icra etmiş ve sözü edilen iki kavim de kendilerinden sonra gelecek olan millet ve kavimlere ibretli misal teşkil etmişlerdir. Âhiretteki ceza ve ikap ise çok daha elim ve ıstıraplı olacaktır. Zira Cenâb-ı Hak, önce yoktan başlatıp var kılan; sonra öldürüp yeniden yaratıp geri çevirendir. Aynı zamanda dünyada, bitkiler dahil canlıları öldürüp mislini var kılandır. O'nun koyduğu bu kanunu durdurmak mümkün değildir, 11 ve 12. âyetlerle bu gerçeğe ve inceliğe işaret edilmekte ve kusursuz tecelli eden kudretinin tezahürlerini görüp secdeye kapanmamız dolaylı şekilde istenmektedir.

Öyle ki, canlı bir hücreyi olsun yaratmaya gücü ve kudreti yetmeyen insanoğlunun artık o yegâne yaratıcı olan Allah'ın her şeye gücünün yet-

tiğini bilmesi ve inanması gerekmiyor mu?

Allah Çok Bağışlayandır ve Çok Sevilendir

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ

"O, çok bağışlayandır, çok sevilen ve sevendir."

Cenâb-ı Hak, inkâr, zulüm ve ahlâksızlıkta belirlenmiş sınıra gelip dayananları nasıl şiddetle yakalayıp kahredense, o sınıra gelmeden dönüş yapıp Hakk'a teslimiyetle bağlanan kulları hakkında o nisbette bağışlayan, seven ve affedendir. Aynı zamanda O, bu ve diğer sıfatlarının insanlardan yana tecellisi itibariyle de sevilmeye çok daha lâyık bulunuyor.

Ayette anılan "Gafur" ve "Vedud" sıfatları, gerçeği anlayıp idrâk edebilen mü'minlerin en büyük ümit kaynağı ve ruhlarını doyuran sonsuz gıdalarıdır. Şüphesiz kendilerini bu iki sıfatın tecellisine mazhar olma düzeyine getiren günahkâr kullardan daha mutlu ve bahtiyar kim olabilir. Çünkü bir fâni için dünyada da, âhirette de, cennette de en güzel iltifat, Cenâb-ı Hakk'ın onu sevmesidir.

Hakk'ı yalanlayıp inkâr ve sapıklığında, inat ve tuğyanında ısrar edenleri ise, O, her yanından kuşatmıştır. Öyle ki, dünyada iken, sözünü ettiğimiz Sünnetullah çizgisine gelince onları şiddetle yakalayıp kahretmek suretiyle sahneden alaşağı eder. Âhirette ise amel defterlerini arkalarından sol ellerine vermek suretiyle nereye varacakları, nasıl bir azaba tabi tutulacaklarını bildirir.

Kur'ân, Çok Şanlı, Şerefli ve Feyizlidir

بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ

"Hayır, (gerçek onların iddia ettiği gibi değildir) bu (kitap), çok şanlı, şerefli Kur'ân'dır. Levh- i Mahfuz'dadır."

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ı red ve inkâr edenlerin vaki yalanlamalarının akıl, idrâk, insaf ve ilim dışı olduğunu açıklayarak Kur'ân'ın iki özelliğini belirtiyor.

Bu iki özelliği sıralayalım:

a) Kur'ân ismini "Mecid" sıfatına izafe şeklinde okursak şu mana ortaya çıkar: "Bu (kitap) O çok şanlı, feyiz ve bereket kaynağı, çok şerefli ve

üstün olan Allah'ın Kur'ân'ıdır."

"Mecid"i, Kur'ân'ın sıfatı şeklinde okursak şu mana ortaya çıkar: "Bu (kitap) çok şanlı, şerefli feyiz ve bereketli olan Kur'ân'dır."

Her iki kıraate göre de, hiçbir inkârcı nankörün, maksatlı maddecinin Kur'ân'ın kadrini, şan ve şerefini düşüremeyeceği; onun hep şan ve şerefle, feyiz ve bereketle aklını, bilgisini dosdoğru kullanan kavim ve milletleri aydınlatacağını ve reddi mümkün olmayan o yüksek kudretin eseri olduğunu her çağda ispat edecektir. Nitekim günümüze kadar geçen 15 asır süresince o hep bunu ispatlamıştır.

b) Aynı zamanda o kitabın aslı, orijinali Levh-i Mahfuz'da yazılıdır ve korunmaktadır. Orada yazılı bulunduğu gibi, değiştirilmeden elfaz ve maanisi alınıp önce "Semâ-i dünya"ya, sonra da yeryüzüne, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın pâk ve nurani kalbine indirilip ilka edilmiştir. Levh-i Mahfuz'da korunduğu gibi, dünyada da mushaflarda ve hafızların hafızasında korunmaktadır. Nitekim Hicr suresi 9. âyetle bu hakikat şöyle açıklanmaktadır:

"Şüphesiz ki Kur'ân'ı biz indirdik ve elbette biz onu koruyanlarızdır." 59

"Levh-i Mahfuz" ismi sadece Kur'ân'ın konumuzu oluşturan 22. âyetinde geçmektedir. Yâsin suresi 12. âyette ise buna "İmamin Mübin", Râd suresi 39 ve Zuhruf suresi 4. âyette "Ümmü'l-Kitap" denilmektedir.

"Levh-i Mahfuz"un sözlük mânası, "korunan levha" demektir.

"İmamin Mübin" ise "apaçık imam" demektir.

"Ümmü'l- kitap" ise, "ana kitap" demektir ki, bunların hepsi "Levh-i Mahfuz"la ilgili sıfatlar veya o kaynağın bir başka adıdır.

Çünkü hem apaçık kitap, hem ana kitap bütünüyle Levh-i Mahfuz'dadır ve orada korunmaktadır.

Büruc suresine, dört önemli olaya yemin edilerek başlandı ve inkârcıların eninde sonunda ilâhi hışma uğratılacaklarına işaretle misal verildi; sonra da kâinatı, hilkati, hilkatin hikmetini ve iki hayatın programlanmasının sebebini açıklayan o çok şerefli ve şanlı Kur'ân'ın, inkârcılar istemese bile kıyamete kadar insanlığı aydınlatmaya devam edeceği, hiçbir kimsenin onu değiştirmeye gücünün yetmeyeceği bildirilerek sure noktalandı.

86. SURE

TARIK SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
17	72	291

TARIK SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir.[1]

Birinci ve ikinci âyetinde "Târik" adlı yıldızdan söz edildiğinden bu aynı zamanda surenin de ismi olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Her canlı üzerinde mutlaka bir koruyucunun bulunduğu konu ediliyor. Böylece insanları koruyup gözeten vazifeli meleklere işaretle insanın başıboş bırakılmadığı dolaylı şekilde anlatılıyor.

2- İnsanın biyolojik olarak nasıl yaratılıp kademe kademe geliştirildiğine değinilerek, insan türünde hiçbir değişiklik, türden türe geçiş olmaksızın tekâmül ettirilerek baba sülbünden ana rahmine intikal ettirildiği ve öylece basamak basamak gelişip ahsen-i takvim düzeyine getirildiği ana fikir mahiyetinde bildiriliyor.

3- Böylece insanı yaratıp öldüren O yüce kudret sahibi Allah (celle celaluhu)'nun, onu diriltip ikinci hayata kaldıracağına inanmanın lüzumu öğütleniyor.

4- Kur'ân'ın hakkı bâtıldan kesin şekilde ayırıp belirleyen bir kitap olduğuna parmak basılarak bu kitap hakkında ciddi araştırma ve inceleme yapmamız ilham ediliyor.

5- Kâfirlerin İslâm aleyhine kurmaya çalıştıkları tuzağın ve çevirdikleri entrikaların ilâhi plân ve program karşısında söneceği, tesirsiz kalacağı ve sonunda ilahi azap hükmünün ineceği hatırlatılarak müşrikler uyarılıyor, mü'minler de teselli ediliyor.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/1-Lübabu't-te'vil: 4/368

٨٦ سُورَةُ الطَّارِقِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾
إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾

1- Göğe ve Tarık'a andolsun.

2- Tarık'ın ne olduğunu bilir misin?

3- O ışıklar saçarak karanlığı delip geçen yıldızdır.

4- Hiçbir canlı yoktur ki üzerinde koruyup gözeten bulunmasın.

İLGİLİ HADİS

"Her mü'min kula 360 melek müvekkel kılınmıştır. Bunlar onun gücünün yetmediği (belâ ve felâketlerin) çoğunu kendisinden savarlar. Meleklerden dokuz tanesi gözle ilgilidir ki yaz gününde bal çanağından sinekleri kovaladığınız gibi, (birtakım) zararların önüne geçip kovarlar. Eğer onlar ortaya (tecessüm edip) çıkmış olsaydı kendilerini derelerde, bayırlarda ellerini uzatmış ve ağızlarını açmış vaziyette görebilirdiniz. O bakımdan şayet kul kendi haline bırakılmış olsaydı, şeytanlar onu hemen çarpıp yok ederlerdi."[1]

Her Can Üzerinde Koruyup Gözeten Melek Vardır

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ

Hiçbir canlı yoktur ki üzerinde üzerinde koruyup gözeten bulunmasın."

Göğe ve Tarık'a yemin edilerek buyuruluyor ki: Her canlı veya her insan üzerinde, onun düşünce, niyet, söz ve davranışını görüp gözeten

1 Taberânî: Ebu Ümâme (radıyallahu anh)'den. (Hadis zayıftır).

mutlak bir kudret ve sonsuz ilim sahibi olan Allah vardır ki O, Rabbi'l-âlemindir. Diğer bir yorumla, her insan üzerinde onun söz ve davranışlarını görüp gözeten, tesbit edip yazan koruyucu melek bulunuyor. Cenâb-ı Hak ise, bütün görüp gözetenlerin, koruyup tesbit edenlerin, yazıp sahifelere geçirenlerin üstünde görüp gözeten ve her iş ve olayı, her düşünce ve niyeti en iyi bilip tesbit edendir.

Âyette geçen "hafız" sıfatından maksat kişinin amelini görüp yazan; onu görüp gözeten ve çoğulu "hafaza" diye anılan çok şerefli kâtip meleklerden her biri olabileceği gibi, bu kavramdan bizzat Cenâb-ı Hakk'ın kasdedildiği de söylenebilir.

Zira Kur'ân'da konuyla ilgili diğer âyetleri de bir araya getirdiğimiz zaman bu iki yorumun da uygun olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki:

"Şüphesiz ki Allah, üzerimizde (kusursuz) gözetleyici ve koruyucudur."[1]

"Senin Rabbin her şeyi görüp gözetendir."[2]

"Şüphesiz ki Rabbin her şeyi gözetip koruyandır."[3]

"Ama Allah en hayırlı koruyucudur."[4]

"Andolsun ki insanı yarattık ve nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınızdır."[5]

Mealini verdiğimiz bu beş âyet, konumuzu oluşturan 4. âyeti açıklamaktadır.

"Kulları üzerinde kudret ve saltanatıyla O hep üstündür. Size hafeze (işlediklerinizi yazıp koruyan melekler) gönderir."[6]

"Şüpheniz olmasın ki üzerinizde koruyucular, şerefli saygıdeğer kâtip (melek)ler vardır. Onlar yaptıklarınızı bilirler."[7]

1 Nisa suresi: 1
2 Ahzab suresi: 52.
3 Sebe' suresi: 34/21.
4 Hud suresi: 57
5 Kaf suresi: 16
6 En'âm suresi: 61
7 İnfitar suresi: 10, 11

Bu iki âyet de sözü edilen 4. âyeti -ikinci yoruma göre- açıklamaktadır.

Böylece insanın başıboş, kontrolsüz olmadığı, onun her an hem Cenâb-ı Hakk'ın, hem de görevlendirdiği meleklerin koruması, gözetmesi altında bulunduğu belirtilmekte ve herkesin günlük hayatını bu ilâhi beyânın ışığı altında düzene sokmasının lüzumuna işaret edilmektedir.

Şüphesiz insanı ahlâklı, düzenli, disiplinli, dengeli ve âdil yapan manevi müeyyidelerden biri de budur. O bakımdan çocuğun aklı erince kalbine ve dimağına eğitim ve öğretim yoluyla işlenecek temel inançların başında bu gerçeğin geldiğini unutmamamız gerekmektedir. Zira çocuk belirtilen yaşa gelince, sevgi ve ilgi istediği kadar, disiplin de ister. Ancak onu eğitmede de, disiplinli bir düzeye getirmede de hep sevgi metoduyla hareket etmemizde büyük yararlar söz konusudur.

Bunun için çocuk terbiyesiyle ciddi şekilde meşgul olan uzmanların şu sözü her zaman geçerli ve değerlidir:

"Çocuklarınızı yetişkin çağa geldikleri zaman değil, daha küçük yaşlarda iken saymaya, değer verip sevgi yoluyla düzenli düzeye getirmeye başlayın."

Târik ve Sakıp

Târik, "tark" kökünden türetilen isimdir. Arapçada buna "ism-i fail" denilir. Tark, bir alet veya herhangi bir cisimle vurmak anlamına gelir. Yürümekte olduğumuz yola da, ayaklarımızı vurduğumuz için "tarik" denilmiştir.

Ayrıca geceleyin gelip kapıyı çalan kimseye de "târik" denildiğini hem hadislerden hem de lügat kitaplarından öğrenmekteyiz. Sabahleyin ortaya çıkan parlak yıldıza da, parlaklığıyla göze çarptığından dolayı bu isim verilmiştir. Nitekim "Târik"in tarifini Kur'ân yaparken "en- necmü's-sâkıb" demiştir ki bu, onun parlaklığının karanlığa çarpıp delerek geçtiğine ve aynı zamanda bakanların hemen gözüne çarptığına delâlet etmektedir.

Bununla beraber, husus değil, umum ifade ettiğini söyleyenlere göre, herhangi parlak ve yüksek görünümde olan yıldıza da "târik" denilebilir.

Bu yoruma göre, "en-necm" ismi üzerindeki "elif-lâm" and için değil, cins içindir ve bu açıdan her parlak olup göze çarpan yıldız "târik" isminin kapsamına girmektedir.

Bu manayla, Cenâb-ı Hak her nefis üzerinde koruyup gözetenin bulunduğunun önemini belirtirken iki şeye yemin etmektedir: Gök ve parlak yıldız... Zira bu ikisi de her yönleriyle ilâhi kudretin erişilmezliğini; O'nun varlığını ve birliğini yansıtmakta ve kurulan ilâhi sistem ve düzenin şaşmazlığını göstermektedir. Yeter ki idrâk eden gözler, anlayan kalpler ve düşünen kafalar bulunsun.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle her insan ve her canlı üzerinde onu koruyup gözeten, amellerini tespit edip yazan meleklerin bulunduğu haber verilerek, özellikle insanoğlunun başıboş, gayesiz ve amaçsız bırakılmadığı; aynı zamanda bu canlının Allah yanında çok büyük bir kıymeti hâiz olduğu, o bakımdan meleklerin bile onun hizmetine sevkedildiği kısa fakat çok anlamlı bir cümleyle belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle insanın yaratılışındaki inceliğe dikkat çekiliyor; biyolojik, fizyolojik ve anatomik yapısı üzerinde durulmasına işaretle ilim adamlarına ışık tutuluyor ve ön fikir veriliyor. Sperma ile yumurtanın oluşmasına değinilerek bu konuda hareket çizgisi belirleniyor. Sonra da bu açıdan hareketle Cenâb-ı Hakk'ın insanları öldürdükten sonra diriltmesine engel hiçbir şeyin bulunmadığı ve O'nun yüksek kudretinin her şeye yettiği ve yeteceği dolaylı şekilde kalp ve kafalara işleniyor.

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ۝٦ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ
الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۝٧ اِنَّهُ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ۝٨ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝٩
فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ۝١٠

5- İnsan neden (hangi şeyden) yaratıldığına bir baksın;

6- Fışkırıp akan bir sudan yaratıldı ki,

7- O, bel nahiyesi ile göğüsler nahiyesinden (oluşup) çıkar.

8- Elbette Allah'ın onu (öldürdükten sonra) döndürmeye kudreti yeter.

9- O gün gizli şeyler denetimden geçirilerek ortaya çıkarılır.

10- Artık onun için ne bir kuvvet, ne de bir yardımcı vardır.

İnsanın Atışkan Sudan Yaratılması

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝ خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ

"İnsan neden (hangi şeyden) yaratıldığına bir baksın; fışkırıp akan bir sudan yaratıldı ki..."

İlâhi kudretin kemaline, ilminin sınırsızlığına delâlet eden iki harici delilden sonra, iki de dahili delile yer verilmektedir. Bu da "insan" denilen canlının biyolojik yönden genetik kodda formüle edildiği şekilde oluştuğunu göstermekte ve araştırıcılara hareket noktasını belirlemektedir.

Bu iki özelliği sıralayalım:

1- Erkeğin menisi ve taşıdığı canlı hayvancıklar (sperma).

2- Kadının rahminde oluşan yumurta ve özelliği...

"Sulb"un erkekle, "terâib"in kadınla ilgili olduğuna bakılınca meninin sulbdan, yumurtanın terâibden kaynaklanıp oluştuğu anlaşılır. Böylece her ikisinden kaynaklanan ayrı şeyler hakkında "tağlip kaidesi"uyarınca "mai dâfik" denilmiştir.

Hem "sulb"un, hem de "terâib"in erkekle ilgili olduğunu söyleyenlere göre: Erkekte oluşan meninin akışma alanı söz konusudur ki, Kur'ân'da bu alan iki ayrı kavramla belirtilmektedir: Sulb ve terâib...

Sulb, daha çok omurgaya, omurga nahiyesine denir. Kök mâna olarak "katı" ve "şedid" manasına delâlet eder.

Terâib ise, birkaç mânaya delâlet eder:

a) Göğüs, gerdanlık yeri,

b) İki meme arası,

c) Kadının iki eli, iki ayağı ve iki gözü,

d) İki omuz ile göğüs arası,

e) Göğüs nahiyesinde dördü sağda, dördü de solda olan sekiz kaburganın kapsadığı kısım,

f) Göğüs kemiği,

g) Meme çevresindeki et.[1]

"Sulb"un erkeğe, "terâib"in kadına ait olduğu söylenirse, o takdirde erkeğin menisinin oluşmasında omurga nahiyesinin; kadının da rahminde yumurtanın oluşmasında göğüs nahiyesinin önemli rolü olduğu ortaya çıkıyor. Böylece gerek meninin, gerekse yumurtanın meydana gelmesinde vücut mekanizmasının tamamı rol oynuyorsa da, erkek ve kadında sözü edilen iki ayrı bölgenin aktif rol oynadığı söz konusu olmaktadır.

Klasik tefsirlerde bu konu üzerinde çeşitli yorumlar yapılmış ve her müfessir kendi çağındaki ilmi araştırmalara göre birtakım bilgiler vermiştir. Fazla yararlı olmayacağını düşünerek onları tefsirimize nakletmedik.

Günümüzdeki bilimsel araştırmalar ise, meni ve yumurtanın oluşumu hakkında şu bilgiyi vermektedir:

Meni, bir çeşit sıvı ile sperma hayvancıklarının karışımından meydana gelir. Sperma hayvancıkları erbezleri tarafından üretilir, erbezlerinden gelen bu sıvıya "vesicula, seminalis" (sperma depocuklar)ın salgıladığı sarı sümüksü bir sıvı ile prostat bezinin salgıladığı spermin adı verilen sümüksü beyaz bir sıvı karışır. Prostat bezinin salgısı meni sıvısının beşte dördünü oluşturur.[2]

Yumurta oluşumu: Yumurtalık dokusunda bir Graaf folikülünün olgunlaşması ve olgunlaşan Graaf folikülünün patlamasıyla içerdiği yumurtanın Follop borusuna düşmesiyle gerçekleşir. Yumurtalıkta binlerce Graaf folikülü vardır. Küçük kesecikler görünümünde olan Graaf foliküllerinin her birinde sonradan yumurtayı meydana getirecek olan büyük bir hücre bulunur. Hipofizden salgılanan folikül uyarıcı hormonun etkisiyle folikülün çeperindeki hücreler artar, içi bir sıvıyla dolar ve yumurta olgunlaşır. Sonunda folikül patlar ve yumurtayı atar. Serbest kalan yumurta Follab borusundan geçerek dölyatağına ulaşır.

Her ay bir folikül olgunlaşarak âdet görmenin 14. günü dölyatağına bir yumurta bırakır.

Anlaşıldığı üzere, gerek meninin, gerekse yumurtanın oluşumu belli bir nahiyeye bağlanmaktadır. Ancak omurga nahiyesiyle, göğüs nahiyesi-

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/5-7.

2 Sağlık Ansiklopedisi, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1975, Meni Maddesi.

nin bu oluşum üzerindeki olumlu katkısını unutmamak gerekir. Nitekim doğum yapan kadının göğsünde süt meydana gelmesi, göğüsle anarahmi arasındaki bağlantı ve alışverişi çok açık biçimde ortaya koymaktadır.

İleride daha ciddi ve kapsamlı ilmi çalışmalarla bu konunun daha iyi açıklığa kavuşacağında şüphe yoktur. Zira vücut bir bütünlük içinde çalışmakta ve her organ diğerleriyle, az-çok vücudun bütünlüğüyle irtibatlı bulunmaktadır. Özellikle omurganın ve taşıdığı iliğin beyinle olan sıkı ve kopmaz işbirliği ve bunu erbezine ulaştırması da söz konusu olabilir.

Böylece insanı, bir spermanın yumurtayla birleşmesinden yaratan O yüce kudret elbette ki insanı öldürdükten sonra diriltip ikinci hayata döndürebilir. Zira O'nun ilmi ve kudreti her şeyi kapsayıp kuşatmıştır ve her şeyi yapmaya muktedirdir.

Gizli Hallerin Ortaya Çıkarılacağı Gün

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ۙ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ

"O gün gizli şeyler denetimden geçirilerek ortaya çıkarılır. Artık onun için ne bir kuvvet, ne de bir yardımcı vardır."

"Serire"nin çoğulu olan "serâir" kelimesi hakkında az farklı yorumlarda bulunulmuştur:

a) Kalplerde gizlenen niyetler,

b) Kafalarda düşünülen gizli şeyler,

c) Kin, haset, sevgi, intikam, şehvet gibi duygular.

d) Oruç, namaz, abdest, gusül gibi vecibelerin yerine getirilip getirilmediğinin ortaya çıkarılacağı gün...

Böylece gizli tutulan her düşünce, niyet ve duygu o gün ya kişinin yüzünde bir zinet ya da kara bir leke olarak belirir.

Bu durumda artık kişinin onları gizli tutmaya ne gücü yeter, ne de onlardan dolayı kendisini Cenâb-ı Hakk'a karşı savunacak bir yardımcısı bulunur. Takdir ve hüküm bütünüyle Cenâb-ı Hakk'a aittir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanın biyolojik yapısı üzerinde durularak

iki önemli hususa işaret edildi: Biri, onun hilkatindeki incelik ve genetik kodda kayıtlandığı gibi tekâmül edip şekillenme olayıdır; diğeri, insanın menşeine dikkat çekilerek böbürlenmesinin anlamsız olduğunu aklından çıkarmaması keyfiyetidir.

Sonra da insanı küçücük hayvancığın yumurtayla birleşmesinden yaratan O üstün kudretin erişilmezliğine ve inkâr edilmesinin mümkün olamadığına işaretle, öldürdüğü insanları tekrar dirilteceğinde şüphe edilmemesi ve bu konuda idrâklerin uyanık tutulması istendi.

Aşağıdaki âyetlerle, meteorla ilgili olaylara dikkat çekilerek göklerin hareket halinde olduğu bildiriliyor. Arkasından yeryüzünün ekim ve dikime müsait özellikte yaratılıp düzenlendiği konu edilerek bu düzenlemede Cenâb-ı Hakk'ın kudretini görmemiz ilham ediliyor; aynı zamanda bu olaylara yemin edilerek Kur'ân'ın hakkı bâtıldan ayırt eden bir hüküm, bir beyân olduğu açıklanıyor. İlâhi plân ve programın inkârcı sapıkların her türlü hile ve entrikasını alt- üst edeğine atıf yapılıyor ve böylece sure noktalanıyor.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ اِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَاَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

11- Dönüp dolaşan göğe (hareket halinde olan cisimlere) andolsun,

12- Sürülüp yarılmaya elverişli yere andolsun,

13- Ki bu Kur'ân (hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden) ayırt eden bir sözdür.

14- O, alay ve eğlence değildir.

15- Onlar şüphesiz bir tuzak kuruyorlar;

16- Ben de bir tuzak kuruyorum.

17- Onun için sen, inkârcılara mehil ver, onlan bir süre (kendi hallerine) bırak.

Hareket Halinde Olan Gök

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ۙ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۙ

"Dönüp dolaşan göğe (onda hareket halinde olan cisimlere) andolsun; sürülüp yarılmaya elverişli yere andolsun ki, bu Kur'an (hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden) ayırt eden bir sözdür."

Kur'ân-ı Kerim'in hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden, hidâyeti dalâletten ayırt eden ilâhi söz olduğu belirtilirken iki önemli olaya yemin edilmektedir:

1- Taşıdığı cisimlerle hareket halinde olan gök,

2- Bitki ve madenlerle; yağmur olayıyla sürülüp yarılarak ekine elverişli duruma getirilen yeryüzü.

Gökte sayısı belirsiz yıldızlar ve onların oluşturdukları sistemler vardır. Aralarındaki uzaklık ancak "ışık yılı" adı verilen uzunluk birimiyle ölçülebilir. Bunun gibi yıldızlardan meydana gelen kümelerin her birine "Galaksi" adı verilir. Kâinat bu galeksilerden oluşmaktadır. Her yıldız hem kendisi hareket halindedir, hem de bağlı bulunduğu küme (galaksi) ile hareket halindedir, Meselâ Samanyolu saniyede 320 km. hızla kendi etrafında dönmektedir. Onun bu dönüşü, büyüklüğüne nispetle ancak 200 milyon yılda tamamlanabilmektedir.

İlgili âyette "dönüp dolaşan göğe," sözüyle, sınırı bizce bilinmeyen gökteki cisimlerin hareket halinde bulunduğuna ve galaksilerin kendi etraflarında dönüp dolaştıklarına işaret edilmekte ve böylece kâinatın bütünüyle hareket halinde olduğu dolaylı şekilde açıklanmaktadır.

Ayrıca "dönüp dolaşan" ile çevirisini yaptığımız "reci" kelimesi, "yağmur" mânâsına da gelir. Her yıl belli mevsimlerde su dengesini sağlamak için tekrarlanan yağmur olayına bu bakımdan "reci" denilmiş olabilir.[1]

Âyette geçen "sâdı'" kelimesi genel olarak yarık, çatlak, bölünüp açılmak gibi mânalara delâlet eder. Yeryüzü ağaç, diğer bitki, akar ve benzeri şeylerle yarılıp açıldığı için ona bu sıfat verilmiş olabilir. Aynı zamanda toprağı ekime hazır duruma getirmek için onun sürülüp alt-üst edilmesine de işaret sayılabilir.

1 el- Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/10.

Gökteki düzenli hareket ve yerdeki faydalı yarılma, sürülme ve açılma hem Allah'ın yüksek kudretini yansıtmakta, hem de her olay ve harekette O'nun düzenlemesiyle ilgili bir programın mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Böylece Kur'ân'ın her âyet ve kelimesiyle ilâhi kudretten süzülüp gelen ve beşer idrâkine seslenip onun aklını ve düşüncesini harekete geçiren ve sonra da ona en doğru yolu ve en iyi hayat düzenini öğreten son kitap olduğu kesinlik arz etmekte ve muhaliflerini, taşıdığı binlerce belge ile susturmaktadır.

Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz:

"Kur'ân öyle bir kitaptır ki, onda sizden öncekilerin haberi ve sizden sonraki olayların hükmü mevcuttur. O her bakımdan (hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden) ayırt edendir. O, gayr-ı ciddi (bir kitap) değildir. Kim onu zâlim zorbadan dolayı terkederse, Allah onu helak eder. Kim de ondan başka doğru yol rehberi ararsa, Allah onu sapıttırır."[1]

Müşriklerin Hile Tuzağı

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝ وَأَكِيدُ كَيْدًا

"Onlar şüphesiz bir tuzak kuruyorlar; ben de bir tuzak kuruyorum."

Mekkeli inkârcı putperestler son dini mefluç duruma sokup inananları kendi kaderleriyle başbaşa bırakmak için üç yönlü bir hile ve tuzak kurma çabası içindeydiler.

Bu hile ve tuzakları şöyle sıralayalım:

1- İslâm'a ve Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a ilgi duyup ısınanları caydırmak ve İslâm'a girenleri pişman etmek,

2- Kur'ân'ın gayr-ı ciddi, uydurma bir kitap olduğunu kalp ve kafalara işleyip ona yönelmek isteyenlerde devamlı şüphe uyandırmak,

3- Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın aziz vücudunu ortadan kaldırmak için ciddi bir formül ortaya koymak.

Şüphesiz ki onların bu çirkin tuzakları ilâhi tedbir ve takdir karşısında hep başarısızlığa uğramaya mahkumdur. İslâmiyet ise, adım adım hedefine doğru ilerliyor ve başarı grafiği hep yükseliyordu. Hicret olayı,

1 Darimi, Fezaili-i Kur'ân: 1.

Bedir, Uhud, Huneyn ve Hayber gazaları O'nun başarı zincirinin birer halkasını oluşturuyordu. O halde Mekke devrinde açıktan bir vuruşmaya kapı açmadan kâfirlere - her şeye rağmen- bir süre mühlet verip ilâhi sünnetin ve onun gereği olan hükmünün tecellisini beklemek gerekiyordu. 15-17. âyetlerle bu metod ve stratejinin uygulanması emredilmektedir. Böylece mü'minlerin bir süre daha sabretmeleri istenmekte, gelecek günlerde çok şeylerin değişeceğine işaretle daha temkinli davranmalarına dolaylı şekilde değinilmektedir.

Zaten son âyetin son cümlesinde geçen "rüveydâ" kelimesi, "rud"un küçültülmüşü (tasğiri)dir. Bu, az bir mühlete delâlet etmekte ve ilâhi hükmün çok yakında ineceğine işarette bulunmaktadır.

Bu yorum ve mâna çerçevesinde hicretin çok yakında gerçekleşeceği kendiliğinden anlaşılıyor ve mü'minlerin hazırlıklı olmaları isteniyor. Nitekim öyle oldu; çok geçmeden birbirini izleyen ve aynı zamanda tamamlayan olaylar meydana geldi ve hicret olayı gerçekleşti.

Târık suresine, her insan üzerinde koruyucu ve yazıp muhafaza edici meleğin bulunduğu belirtilerek göğe ve gökteki - bize nispetle- parlak olan yıldıza yemin edilerek başlandı; Kur'ân'ın son derece ciddi kitap olduğuna değinilerek müşriklerin çevirmekte oldukları hile ve tuzaklara dikkatler çekildi ve bir süre fiili duruma geçilmemesi, zaferin çok yakın olduğu haber verildi ve sabır tavsiye edilerek sure noktalandı.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Rabbi'l-âlemine hamd- u senalar; O'nun dinini insanlara tebliğ edip irşat hizmetini en iyi şekilde yürüten Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve O'nun Âl ve Ashabına salât-u selâmlar olsun.

87. SURE

A'LÂ SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
19	72	291

A'LÂ SURESİ

Cumhura göre, surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Tabiinden Dahhak'e göre, Medine'de inmiştir.[1]

Birinci âyetinde Rabb'a sıfat olarak getirilen "A'lâ", aynı zamanda sureye isim olmuştur. Aynca buna "sebbaha" fiiliyle başlandığı için "Sebbih suresi" de denilmiştir.

Surenin Mekke'de indiğine delil olarak cumhur, Buhari'nin Berâ' b. Âzıb (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayeti göstermiştir:

Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'in ashabından Medine'ye ilk gönderilen Mus'âb b. Umeyr (radıyallahu anh) ile İbn Ümmi Mektum (radıyallahu anh) idi. Bu iki sahabi bize Kur'ân okutuyorlardı. Arkalarından Ammar, Bilâl ve Sa'd (radıyallahu anhum) gelip onlara katıldılar. Sonra Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) yirmi kişiyle birlikte geldi. Sonra da Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz teşrif ettiler. Medineliler'in O'nun gelmesine sevindikleri kadar bir şeye sevindiklerini görmedim. O kadar ki, çocuklar bile "Rasulullah geldi" diye seslerini yükseltiyorlardı.

Ben "Sebbih isme Rabbike'l-A'lâ"yı, benzeri birkaç sure arasından seçip okuyuncaya kadar Rasulullah (aleyhisselam) gelmiş oldu.[2]

Dahhak ve aynı görüşte olanlar ise, surede fitneye ve bayram namazına işaret bulunduğunu dikkate alarak onun Medine'de indiğini söylemişlerdir. Ama cumhurun tespit ve görüşü daha sahihtir.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Cenâb-ı Hakk'ı tenzih ve tesbih etmemiz emrediliyor.

2- Allah'ın her şeyi belli bir düzen ve dengede yarattığı konu ediliyor.

3- Ağaçların kömüre dönüştürüldüğü üzerinde durularak anafikir veriliyor.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/13

2 Buhari/Menakıb-ı ensar:46, Tefsir: 1/87-Ahmed: 4/284

4- Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın kendisine vahyedilen Kur'ân âyetlerini bir daha unutmamasıya ezberleyip hafızasında taşıdığı bildiriliyor.

5- Rasulullah (aleyhisselam)'ın mutlaka başarılı olacağı müjdeleniyor ve böylece mü'minler teselli ediliyor.

6- Öğüt vermenin önemine ve yararına değiniliyor.

7- İç alemini nifak ve inkardan arındırıp namaz kılanların kurtuluşa ereceği haber veriliyor.

8- Âhirete, hazırlanmaya ağırlık verilmesi isteniliyor.

9- Bu ve benzeri âyetlerin İbrahim (aleyhisselam)'ın sahifelerinde, yani O'na indirilen kitapta; aynı zamanda Musa (aleyhisselam)'a indirilen Tevrat'ta yer aldığı bildiriliyor.

10- Böylece semavi kitapların hemen hepsinde Allah'a ibâdet etmenin ve O'nu anmanın yol ve yöntemlerine yer verildiği anlaşılıyor. Aynı zamanda indirilen bütün kitaplarda kıyamet olayından ve kalıcı olan ikinci hayattan söz edildiği, bu hususta inzar ve tebşirde bulunulduğu da bilinmektedir. Nitekim surenin son âyetleriyle bu hususa işaret edilmekte ve kısa da olsa bilgi verilmektedir.

İKİ SURE ARASINDAKİ BAĞLANTI

İki sure arasındaki bağlantı ise şöyledir:

Târık suresinde, Kur'ân'ın hakkı bâtıldan kesin çizgileriyle ayıran bir kitap olduğu açıklanırken, kâfirlerin bu kitaba karşı saldırı ve hezeyanlarına karşı bir süre sabredilmesi tavsiye edilerek sure noktalandı. Böylece İslâm'ın ve Kur'ân'ın yakın gelecekte başarıya erişeceği ve inkârcıların da zillete uğrayıp baş aşağı geleceklerine işarette bulunuldu.

A'lâ suresine ise, Kur'ân'ı bu kudret ve muhtevada ve erişilmesi mümkün olmayan özellikte indiren Cenâb-ı Hakk'ı her türlü kusurdan, beşeri sıfatlardan, yakışıksız isnatlardan tenzih etmenin gereği konu edilerek başlanıyor ve sonra bu yüce kudretin insanlardan yana hazırladığı diğer birkaç nimete değinilerek inkârcılar insaf ve iz'âna davet ediliyor.

٨٧ سُورَةُ الْاَعْلٰى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدٰى ﴿٣﴾ وَالَّذِي اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً اَحْوٰى ﴿٥﴾

1- O çok yüce Rabbinin ismini tesbih et.

2- O ki yarattı, düzene koydu.

3- O ki (yarattığını) belli ölçüye göre ortaya çıkardı ve (ona göre de) yolunu gösterdi.

4- O ki, yeşilliği (bütün güzelliğiyle ve yararlarıyla) çıkardı.

5- Sonra da onu kararıp birbirine karışan çer-çöp haline (veya kupkuru kömüre) çevirdi.

İLGİLİ HADİSLER

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, A'lâ suresini çok severdi."[1]

Hz. Aişe (radıyallahu anha) validemiz diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz vitir namazında (Sebbih isme Rabbike'l-A'lâ) ile (Kul ya eyyühe'l-kâfirun) surelerini okurdu.[2]

Numân b. Beşir (radıyallahu anh) diyor ki:

"Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz iki bayram namazında da (Sebbih isme Rabbike'l-A'lâ) suresiyle (Hel etâke hadisü'l-ğâşiye) suresini okudu. Bayram günü cumaya tesadüf edince de hem bayram, hem de cuma namazında bu iki sureyi okudu."[3]

---

1 Müsned-i Ahmed

2 Tirmizi/Vitr: 9, Kıyamu'l-leyl: 37, 47, 48, 49; Müsned-i Ahmed: 3/406, 5/123.

3 Müsned-i Ahmed.

Âmir el-Cüheni (radıyallahu anh) diyor ki:

"(Sebbih isme Rabbike'l- Azim) âyeti inince, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bize: **"Bunu rükuâ vardığınızda söyleyin"** buyurdu. (Sebbih isme Rabbike'l- A'lâ) âyeti inince bize: **"Bunu da secdeye vardığınızda söyleyin"** buyurdu.[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz (Sebbih isme Rabbike'l-A'lâ) suresini okuyunca, (Sübhane Rabbiye'l- A'lâ) dedi."[2]

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Cenâb-ı Hak şüphesiz gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce mahlukatının miktar ve kaderini takdir buyurdu ki, O'nun Arşı su üstünde idi."[3]

Cenab-ı Hakk'ı Tenzih veTesbih

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰى

"O çok yüce Rabbının ismini tesbih et."

Âyette, o çok yüce olan Rabbi tesbih etmemiz emredilirken, O'nun her ân tesbih ve tenzihe lâyık olduğuna dair yedi kadar delil sıralanıyor. O belgeler üzerinde ciddi şekilde durulduğu takdirde, Cenâb-ı Hakk'ın kelime kalıbına sığmayacak, sözle ifadesi mümkün olmayacak anlamda yüce olduğu rahatlıkla anlaşılır.

Böylece kendini akıl ve imanıyla bu irfan çizgisine getiren kimse, O sonsuz kudretin ve yüce varlığın huzurunda eğilip secde ederken (Sübhane Rabbiye'l-A'lâ) deyip kendi aczini ve mahviyetini, Cenâb-ı Hakk'ın da erişilmezliğini dile getirmiş olur. Şüphesiz insan için en büyük şeref ve meziyet Cenâb-ı Hakk'a kul olma idrâkini taşımak ve bunu hem sözlü, hem de fiili olarak ortaya koymaktır. İşte bu noktada namazın ve secdenin önemi bir defa daha kendini hissettirmekte ve Allah'a yakın olmanın en

1 Müsned-i Ahmed: Ukbe b. Âmir'den

2 Müsned-i Ahmed: 1/232,371-5/382, 384, 389, 394, 397, 398, 400

3 Müslim/Kader: 16 - Tirmizi/Kader: 18 - Ahmed: 2/169.

kestirme yolu olduğunu kalp ve kafaya işlemektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın zâtı nasıl her türlü noksanlıktan, mahluki sıfatlardan pâk ve münezzeh ise, O'nun güzel isim ve sıfatları de öylece pâk ve münezzehtir. O bakımdan O'nun güzel isimlerini sözlük çerçevesinde değil, çok yüce zâtına yakışır anlamda mânalandırmak gerekir. Çünkü Cenâb-ı Hak zâtıyla, sıfatıyla "A'lâ"dır; yani çok yücedir ve her türlü güzel övgüye lâyıktır.

Bu bakımdan kâinat hem bütünüyle, hem de her parça ve atomuyla durmadan Hakk'ı tesbih ve tenzih etmekte; O'nu inkâr edenlerin iddia ve görüşlerini reddetmekte; O'na yakışmayan sıfat ve benzetmelerin anlamsızlığını ortaya koymaktadır.

Cenâb-ı Hak bu gerçeği şöyle açıklamaktadır:

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih ve tenzih etmektedirler."[1]

"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih ve tenzih eder."[2]

"En güzel isimler O'na mahsustur. Göktekilerle yerdekiler O'nu tesbih eder. O çok üstündür, çok güçlüdür, hikmet sahibidir."[3]

"Göktekiler ve yerdekiler, mülk-ü saltanat sahibi O çok mukaddes, çok üstün hakim olan Allah'ı tesbih ederler."[4]

Cansız eşyanın tesbihi, gökteki bütün yıldızların ve yer aldıkları kümelerin ve o kümelerin oluşturdukları galaksilerin hepsinin istisnasız şekilde, belirlenmiş bir plâna ve yüklenildikleri programa göre sürdürdükleri hareketleridir. Atomların tesbihi, elektronların çekirdek etrafında, baş döndürücü hızla dönmesidir.

Canlıların tesbihi, akıl sahibi olmayan hayvanların yaratıldıkları amaç ve hikmete yönelmeleri, nesillerini devam ettirip içgüdüleriyle ilâhi düzene uymalarıdır.

1 İsrâ suresi: 44

2 Hadid suresi: 1

3 Haşr suresi: 24

4 Cuma suresi: 24

Bitkilerin tesbihi, belli şartlar ve ortamlar içinde yeşerip insan ve hayvanların yararına hizmet vermesi ve bıraktıkları tohum, kök ve sporlarla benzerlerinin yetişmesini sağlamalarıdır.

Diğer bir yoruma göre:

İnsan, cin ve melek dışında kalan canlı-cansız varlıkların kendilerine, hilkatlerindeki özelliklerine has tesbihleri vardır ki, onu teknik imkânlarla da olsa anlamamız çok zor, hattâ imkânsızdır. Meselâ Mescid-i Saadet'te- ki hurma kütüğünün inlemesi, Mekke dışında Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'in avucuna aldığı çakıl taşlarının iki şehadet- kelimesini, Peygamberimiz'in yanında bulunan Hz. Ali'nin de duyacağı şekilde sesli söylemesi, ağacın Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a selâm vermesi birer mucize olmakla beraber her birinin yüce yaratanını bilip O'nun varlığına ve birliğine şehadet etmesi ve tesbihte bulunması demektir.

Nitekim Cenâb-ı Hak bu gerçek ve inceliği şöyle açıklamaktadır:

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih ve tenzih ederler. Zaten hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih etmesin; ne var ki siz onların tesbihlerini anlamazsınız..."[1]

İnsan ve cinlerin tesbihi, kâinat planındaki yerlerini alıp yaratıldıkları amaç ve hikmete yönelmeleri ve bu idrâk içinde Cenâb- ı Hakk'a ibâdet etmeleridir. Ayrıca cansız eşyada olduğu gibi, canlı varlıklarda da yer alan atomların ve hücrelerin hareket halinde bulunması ayrı bir tesbih sayılır.

Ama tesbihin en anlamlı olanı, insanoğlunun imân doğrultusunda şuurlu biçimde Cenâb-ı Hakk'a taât ve ibâdette bulunmasıdır. Nitekim birinci âyette insanın bu anlamda tesbihte bulunması emredilmektedir.

Tesbihe Layık Olan Allah'ın Dört Düzenlemesi

اَلَّذِی خَلَقَ فَسَوّٰیۙ وَالَّذِی قَدَّرَ فَهَدٰیۙ

"O ki yarattı, düzene koydu. O ki (yarattığını) belli ölçüye göre ortaya çıkardı ve (ona göre de) yolunu gösterdi."

Cenâb-ı Hak zâtıyla, sıfatıyla, fiiliyle, tasarruf ve takdiriyle çok yücedir; her türlü noksanlıktan, beşeri sıfatlardan pâk ve münezzehtir. O'nun

1 İsrâ suresi: 44. âyet

benzeri yoktur. Böylece birden beşe kadar olan âyetlerle, bilhassa O'nun rububiyetinin eşsizliğine ve benzersizliğine; tasarrufundaki kemâline delâlet eden dört fiili son derece düşündürücü, yönlendirici, akla malzeme verici ve ışık tutucudur:

1- "O ki yarattı, düzene koydu."

Evet, her şey önceden plânlanmıştır. Meselâ herhangi bir madde, bağlı bulunduğu kanunların gerektirdiğinden fazla bir şey yapamaz. Atomlar, moleküller sadece kimyasal ilişkilere, yer çekimine, ısı ve elektrik gücünün etkilerine ayak uydururlar.

Havadaki azot, oksijenin yoğunluğunu azaltan ve onu insan ve hayvanın yaşamasına uygun hale getiren bir gazdır; o devamlı bu hizmetini sürdürür ve hatâ yapmaz. Şüphesiz böyle bir düzenleme, kusursuz bir takdirin eserinden başkası olamaz.

Dünyayı saran atmosfer tabakası, titiz bir ölçü ile gereği kadar kalındır. Bu sayede ekinlerin muhtaç bulunduğu kimyevi ışınlar atmosferden geçebilmektedir. Bu ışınlar mikropları öldürür, vitaminleri üretir.[1]

Şayet güneşimiz şu anda verdiği ışınlarının yarısını verecek olsaydı hepimiz donardık. Buna mukabil ışınlarını birbuçuk kat artırsaydı çoktan kül olurduk.[2]

Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Ancak her oluşum ve olayda mutlak bir düzenleme, hesap ve programın hâkim olduğu kesindir. O halde mutlak bir düzenleme varsa, mutlak surette bir düzenleyici de vardır ki O, Cenâb-ı Hak'tır.

2- "O ki (yarattığını) belli ölçüye göre ortaya çıkardı ve (ona göre de) yolunu gösterdi."

Meselâ bal arısı, insanlara şifâ ve gıda verecek balı üretmek için yaratılıp ortaya çıkarılmış ve nasıl bal imal edeceği de onun içgüdüsüne enjekte edilip yolu ve yöntemi gösterilmiştir. Bu, ilk yaratıldığı andan itibaren böyledir ve bu özelliğiyle devam etmektedir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu ölçü ve yüklediği program şaşmadan yoluna devam eder.

---

1 İnsan, Kâinat ve Ötesi: 23.

2 İnsan, Kâinat ve Ötesi: 17.

Dünya Güneş'in etrafında saniyede 30 km'lik bir hızla dönmektedir. Bu takdir ve ölçü değişik olsaydı, meselâ saniyede 15 veya 90 km gibi bir hızda programlanıp ayarlansaydı veya yerküre bazen hızını artıracak, bazen de yavaşlatacak şekilde düzenlenseydi yaşama şansımız pek olmazdı.

Dünyanın kendi ekseni ve Güneş etrafındaki dönme hızında meydana gelebilecek 1 saniyelik değişme bile, A.C. Morrison'un dediği gibi bütün astronomik hesapları alt-üst ederdi.

Karıncanın kollektif, düzenli ve disiplinli çalışması, daha önce hazırlanan kusursuz bir programlamaya göredir. Şüphesiz karınca denilen canlının ilk anda bu içgüdüyle donatılarak hayata adım atması sağlanmıştır. Artık bu proramın ve onun genetik kodundaki kayıt ve formülün değişmesi söz konusu değildir.

İşte bütün canlı türlerinin durumu böyle... Onlara başka menşe'ler aramak anlamsız ve hikmetsizdir. Asıl hikmeti, her canlının türünde aramak lâzımdır. Zira Şeyh Muhyiddin Arabi'nin dediği gibi, Cenâb-ı Hak her şey hakkında bir tecellide bulunmuştur. İkinci tecelli söz konusu değildir. Ondan sonra her canlının ezeli plânda genetik koduna ne yazılmış ve formüle edilmişse ancak o ortaya çıkmakta ve devam etmektedir.

3- "O ki yeşilliği (bütün güzelliğiyle ve yararlarıyla) çıkardı."

Âyette "yeşillik" ile çevirisini yaptığımız "mer'â", daha çok "otlak" mânasına gelirse de, burada bütün bitkilere delâlet etmektedir. Nitekim bu isim Nâziât suresinde de genel anlamda kullanılmıştır.

Şüphesiz ki her tür bitki, Cenâb-ı Hakk'ın ayrı bir tecellisinin ve ezeli planındaki takdirinin gereğidir. Sayıları milyonları bulan bitkilerden her birinin ayrı bir özelliği ve başka başka faydaları söz konusudur. İlâhi hikmet ve kudret tezgâhında şekillendirilip renklendirilmiş ve her biri ayrı bir şifâ unsurunu kendinde taşıyarak insanoğlunun yararına sevkedilmiştir. Aynı zamanda her bitki ilâhi hilkat fırçasının izlerini taşımakta ve Allah'ın varlığına, birliğine, kudretinin üstünlüğüne delâlet etmektedir. Öyle ki, bitkiler Güneş'le, Ay'la, hava ve toprakla bir bütünlük arz etmekte ve tabiatta kusursuz şekilde çok şuurlu bir yöneticinin hâkim olduğunu bütün açıklığıyla yansıtmaktadır. O kadar ki, her bitki türünün canlılığı, havadaki karbondioksite dayanmaktadır. Yaprakları akciğer gibidir, havadaki karbondioksiti Güneş ışığının yardımıyla karbona ve oksijene çevirip ayırır.

Böylece yeşil bitki yaprağı oksijen gazını çıkarır ve karbonu kökleri vasıtasıyla aldığı suyun hidrojeni ile birleştirerek saklar. Sonra da ilâhi mekanizma bu elemanlardan şeker, selüloz, çeşitli kimyasal maddeler ve çiçekler imal eder.

Hiçbir zaman bu kadar hesaplı, düzenli, faydalı bir işleyişi tesadüflere bağlayamayız.

4- "Sonra onu kararıp birbirine kansan çer-çöp haline (veya kupkuru kömüre) çevirdi."

Âyette biri isim, diğeri sıfat olmak üzere iki kelimeye veya kavrama yer verilmiştir: "Gusâ" ve "Ahvâ"

Gusâ: Set suyunun aktığı vadinin kenarlarından toplayıp sürüklediği ot, yaprak, sak ve benzeri şeyleri birbirine katıp bir yana attığı çer-çöp demektir.

Bu kelime şeddeli olarak "gussâ" şeklinde de gelir. Çoğulu "eğsâ"dır.

Katade'ye göre: Kuruyup esmerleşen, koyu kahve, daha çok siyahımsı renk alan yarı çürümüş sebze ve ota "gusâ" denilir. Aynı zamanda sel yatağında biriken çer-çöp de bu ismin kapsamına girmektedir.

Ahvâ: Siyah, koyu esmer, siyaha yakın koyu yeşil gibi renklere delâlet eden bir sıfattır.

Taş Kömürü ve Kur'ân

Dördüncü maddedeki âyette geçen iki kelimeyi sözlük mânalarının ışığı altında iki şekilde yorumlamamız mümkündür:

1- Sel yatağında suyun sürükleyip bir kenara ittiği siyah, koyu kahve, siyaha yakın koyu yeşil renkte kurumuş çer-çöp.

2- Siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt.

Kömür nasıl meydana gelmiştir?

Kömürler, eski jeolojik devirde yaşamış bitkilerin zamanımıza kadar gelmiş fosilleridir. Bu oluş hakkında iki farklı teori ileri sürülmüştür: Bunlardan birine göre, bitkilerin selülozu küçük organizmaların etkisiyle değişmeye uğrayarak su ve gaz halinde ayrılmış, kalan odun kısmı (signin)

da fazla değişmeden içinden metan ve karbondioksitin ayrılmasiyle taş kömür haline dönüşmüştür.

Öbür teoride ise, kömürlerin "lignin"den değil selülozdan meydana geldiği ileri sürülür. Bu görüşü doğrulamak için selüloz su ile baskı altında 300- 400° ısıtılmış ve kömüre benzer bir cisim elde edilmiştir. Günümüzde bu iki teorinin de doğru olduğu söylenmektedir.

Böylece dördüncü ve beşinci âyetlerle, yer altında oluşan taş kömürlere işaret edilmekte ve bu konuda temel bilgi verilmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, Cenâb-ı Hakk'ın tenzih ve tesbih edilmesi konu edilerek O'nun kudretinin yüceliğine ve sınırsızlığına delâlet eden dört belge üzerinde duruldu. Araştırıcılar ve aklını kullananlar, için yönlendirici, Hakk'ın kudretini tanıtıcı bilgiler verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, vahyedilen Kur'ân'ın Hz. Muhâmmed (aleyhisselam)'ın kalbinde yer edip unutulmayacağı belirtiliyor. İleride müyesser kılınacak başarıya erişileceği müjdeleniyor. Sonra da öğüt vermenin yararına değinilerek öğüt almayanların sonunun nereye varacağı haber veriliyor.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰٓى ۝٦ اِلَّا مَا شَاۤءَ اللّٰهُ ۭ اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ۝٧
وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ۝٨ فَذَكِّرْ اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ۝٩ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى
۝١٠ وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ۝١١ الَّذِيْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ۝١٢ ثُمَّ لَا يَمُوْتُ
فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ۝١٣

6- (Kur'ân'ı) Sana okutacağız ve sen de unutmayacaksın.

7- Ancak Allah'ın dilediği müstesna. Çünkü O elbette açığı da bilir, gizli olanı da bilir.

8- Kolay olana seni iletip başarılı kılacağız.

9- O halde öğüt fayda verirse ona devam et.

10- (Allah'tan) saygı ile korkup eğilen öğüt alacaktır.

11- Sapıtmış âsi günahkâr ise ondan uzak duracaktır.

12- O en büyük ateşe varıp girecektir.

13- Sonra da orada ne ölecek, ne de yaşayacaktır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Ebi Necih'in Mücahid'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bazen, kendisine vahyedilen Kur'ân âyetlerini unutabileceğinden endişe ettiği olurdu. Bunun üzerine yukarıdaki ilgili âyetler indirilmiştir.[1]

Hz. Muhammed (aleyhisselam) Mükemmel Bir Hafızaya Sahipti

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰٓى

"(Kur'ân'ı) Sana okutacağız ve sen de unutmayacaksın."

Cenâb-ı Hak kendi kitabını indirmeyi murad edince, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı seçip risâlet ile görevlendirirken O'nun kalbini ve hafızasını ilâhi âyetleri indiği gibi korumaya uygun düzeye getirdi. Ancak tilâveti veya hükmü kaldırılan âyetler bu genellemenin dışında tutulur ki, yedinci ayetle ona işaret edilmektedir.

Nitekim ilim adamlarından bir kısmı âyetteki istisnayı bu manâya yorumlamıştır. Çünkü Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz vahyin ilk yıllarında okur yazar değildi. Bununla beraber inen ilâhi vahyi olduğu gibi kalp ve hafızasında tutmakla yükümlüydü. O bakımdan bazan "unuturum" diye endişelenir ve Cebrail (aleyhisselam) getirdiği âyetleri henüz tamamen ilka etmeden Peygamberimiz (aleyhisselam) telakki ettiği kısmı okumakta acele eder ve bu sebeple dudaklarını kıpırdatırdı. O sebeple Kıyamet suresinde de bu olay çok daha açık biçimde şöyle tasvir edilmektedir:

"İnen vahyi acele (belleyip ezber) etmek için dilini kıpırdatma. Şüphesiz ki onu toplayıp okutmak bize aittir. O halde biz onu (Cebrail'in diliyle) okuduğumuzda sen de onun okunmasını izleyerek ona uy. Sonra da onun açıklaması bize aittir."

Böylece A'lâ suresindeki altıncı âyetle bu hüküm ve beyân daha da pekiştirilmekte ve unutma endişesi duymaya mahal olmadığı bildirilmektedir.

---

1 el- Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/18

Bu bakımdan Ferrâ', sözü edilen istisnayı yorumlarken, "Cenâb-ı Hak O'nun hiçbir şeyi unutmasını dilememiştir" diyerek ilâhi inayetin O'ndan yana tecelli ettiğini belirtmiştir. Öyle ki, Cenâb-ı Hak dilerse unutturur. Çünkü O'nun kudreti her şeye yeter. Ama unutturmayı dilemedikçe aksinin zuhur etmesi söz konusu değildir. Nitekim istisnanın bu anlama yorumu bir diğer âyette görülmektedir:

"Gökler ve yer durdukça ora (Cennet)de temelli kalıcılardır; ancak dilediği müstesna."[1] Yani cennetlikler Cennette ebediyen kalacaktır; ama Allah (celle celaluhu) dilerse kalamazlar. Ne var ki O böyle dilememiştir ve dilemiyecektir de. Çünkü O'nun ezelde hazırladığı plân, program bir yanlışlık meydana gelmeden aynen devam eder, değişmesi söz konusu değildir. Zira Cenâb-ı Hak kurduğu düzene, hazırladığı programa müdahale etmez. Söz O'nun katında asla değişmez.

Diğer bir yorum ise şöyledir:

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz inen Kur'ân âyetlerini unutmazdı. Ancak Cenâb-ı Hak dilediği zaman O'na bir âyeti unutturur ve böylece Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın da bir insan olduğunu hatırlatır ve hemen sonra O'na, unuttuğunu da Melek Cebrail ya da mü'minlerden biri vasıtasıyla hatırlatırdı.

Efendimiz namazda kıraat esnasında bir âyeti atlamış bulunuyordu. Ubey b. Kâ'b (radıyallahu anh) o âyetin neshedildiğini, yani tilâvetinin kaldırıldığını sanmıştı. Durumu Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a arz edince, Peygamberimiz (aleyhisselam) ona:

"Doğrusu Ya Ubey! Onu unuttuğum için atlamış bulunuyorum" diye cevap vermiştir.[2]

Kolay Olanına İletip Başarılı Kılmak

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ "Kolay olana seni iletip başarılı kılacağız."

Peygamberimiz (aleyhisselam)'ın güzel anlatımıyla,

"Din kolaylıktır"[3] ve **"Allah yanında dinin (dindarlığın) en sevile-**

1 Hud suresi: 107-Tâhâ suresi: 114

2 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/19.

3 Buhari, İmân: 29; Nesai, İman: 28; Ahmed: 5/69.

ni, bâtıldan uzak, hakka yönelik, koskolay olanıdır."[1]

İslâm dininin kısa zamanda kıtalara yayılmasının sebeplerinden biri de, onun hemen her konuda kolaylık getirmesi ve kolay olanı seçmeyi emretmesidir. Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anha) validemiz bu konuda diyor ki: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ne kadar iki şey arasında muhayyer bırakıldıysa, - bir günah olmadığı, ilâhi hürmeti bozmadığı takdirde- mutlaka kolay olanını seçerdi."[2]

Böylece İslâm'a girmekte nasıl bir kolaylık varsa, ahlâki kuralları yaşamakta ve uygulamakta da kolaylık mevcuttur. Diğer yandan ibâdette kolaylık, nikâhta ve boşanmakta kolaylık, muamelatta kolaylık hep söz konusudur. Şüphesiz bunlar, yani sözünü ettiğimiz konular ciddi şekilde incelendiği zaman hepsinde de kolaylık sağlandığı ve hükümlerin ona göre konulduğu rahatlıkla görülür. İbâdetide, muamelâtı da zorlaştıran biz insanlarız. Meselâ İslâm dini, adalette büyük bir sür'ati prensip olarak ortaya koymuş ve adaletin gecikmesini adaletsizlik olarak vasıflandırmıştır. O bakımdan gerek Hz. Peygamber (aleyhisselam) zamanında, gerek dört halife döneminde, gerekse Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde bu prensibe sıkı sıkıya bağlı kalınmış, en büyük ve önemli davalar bile en çok üç gün içinde karara bağlanmıştır. Kadıya başvuran davacı, dilekçesini verince, kadı ona: "Bir gün sonra davayla ilgili belge ve şahit olarak ne varsa mutlaka mahkemeye bildirilecektir" diye emir verirken, aynı emri davalıya vermiş ve ikinci gün böylece tarafların varsa belge, delil ve şahitleri dikkate alınıp dinlenmiş ona göre karar verilmiştir. Taraflar belge, delil ve şahit getiremedikleri takdirde davalıya yemin teklif edilerek dava neticelendirilmiştir.

İlgili âyetin bir diğer yorumu ise şöyledir: Mekke'de çok sıkıntılı günler geçiren Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e, yakında zorlukların kalkacağı, hicret olayının suhuletle neticeleneceği ve Medine'ye yerleşme olayının gerçekleşeceği; aynı zamanda orada kolaylıkla şehir devletinin temellerinin atılacağı kapalı bir anlatımla müjdelenmektedir.

Zira her sıkıntı ve zorluktan sonra, sabredildiği ve Allah'a güvenilip dayanıldığı takdirde mutlaka bir kolaylık vardır. Nitekim İnşirah suresin-

---

1 Buhari, İmân: 29; Tirmizi, Menakıb: 32, 64; Ahmed: 1/236

2 Buhari, Menakıb: 23, Edeb: 80, Hudud: 10

de bu husus çok açık bir anlatımla belirtilmektedir.

O halde dini konuları uzmanlaşmış din âlimlerine götürmekte ve onların görüşünü alarak sonuçlandırmakta büyük fayda vardır. Ortaya çıkan ve çözüm bekleyen herhangi bir konuyu Kur'ân ve Hadislerin bütünlüğü, İslâm'ın ana kaideleri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutup çözdüğümüz nisbette kolaylık sağlamış oluruz. Konuyu ehil olmayan kişilerin çözümüne terkettiğimiz ölçüde zorlaştırıp çıkmaza sokmuş oluruz.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ümmetini bu konuda uyararak şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki din kolaylığın tâ kendisidir. Artık kim (fazla ibâdet yapayım ve daha sıkı tutayım diye) kendini zorlar da dine karşı mukavemette bulunursa, mutlaka (kendisi âciz kalıp yorulur da) din ona üstünlük sağlar. O halde ifrat ve tefritten uzak kalıp isabetli olanı seçin; son noktasına varayım diye zorlanmayın, ona yakın olmayı prensip edinin ve müjdelenin. Günün evvelinde ve zevaldan sonra yol almakta kendinize yardımcı olun; gecenin sonuna doğru da yol almak suretiyle kendinize kolaylık sağlayın."[1]

Fayda Verdiği Sürece Öğüde Devam Etmek

فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى

"O halde öğüt fayda verirse ona devam et."

Zira kalpler, günün şartları da dikkate alınarak uygun bir metodla işlendiği takdirde yumuşar ve ilâhi nurun tecellisine ayna olabilir. İçinde az-çok irfan ve imân bulunan gönüller dini nasihatla katılıktan kurtulur; duygular iyiye çevirilir; düşünceler berraklaştırılır. Unutmayalım ki insanın hilkatindeki özelliği ve mayasındaki cevheri gereği, makam ve rütbesi ne olursa olsun yapıcı, yönlendirici öğüde ihtiyacı vardır.

O bakımdan Cenâb-ı Hak bu konuda Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın ve dolayısıyla O'nun yolunda yürüyen mürşitlerin asıl görevlerinden birini şöyle açıklamaktadır:

"Öğüt ver; çünkü gerçekten sen ancak bir öğütçüsün."[2]

---

1 Münavi, Feyzü'l-kadir: 2/329

2 Ğâşiye suresi: 21

Ancak öğüt istisnasız olarak herkese fayda verir mi? Böyle bir iddia söz konusu değildir. Zira yersiz ve ölçüsüz yapılan öğütlerin bazen aksi tesir yaptığı görülmekte ve duyulmaktadır. Küfürde inatla ısrar edip Hakk'ı red ve inkâr hususunda iyice şartlanan kişiler üzerinde öğüdün faydalı olmadığı, bilhassa o gibilerin küfür ve azgınlığını artırdığı bir gerçektir. O bakımdan Kur'ân'da, dini öğüdün Hakk'a inanıp bağlanan mü'minlere fayda vereceği belirtilerek, bu hususta muhatabın mü'minlerden seçilmesi tenbih edilmektedir.

Konuyu hem açıklayan, hem de ana temasını kuvvetlendiren diğer âyetleri de nakletmemizde yarar görüyoruz. Çünkü Kur'ân âyetlerinin önemli bir bölümü, birbirini hem açıklamakta, hem de tamamlamaktadır:

"Ve sen öğüt vermeye devam et; çünkü gerçekten hatırlatmada bulunup öğüt vermek mü'minlere fayda sağlar."[1]

"Tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver."[2]

Öğütte Uygulanacak Metot

İslâm her konuda disiplinli, metodlu olmayı, kurallara bağlı kalmayı emreder. Bunun için ibâdeti bile birtakım vakitlere, şartlara, esaslara ve kurallara bağlamıştır. Dini ahlâk işlenirken elbette ki kural ve metot dışında kalınamaz. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz gerek günlük konuşmalarında, gerekse cuma ve bayram gibi önemli günlerdeki hitabesinde, toplumun ihtiyaçlarını, temayüllerini, sıkıntı ve dertlerini dikkate alarak konuşur; bıkkınlık vermemeye dikkat edip sözünün tesirsiz hale gelmesini önlerdi.

Aynı zamanda acele konuşmaz, biteviyelikten kaçınır; ses tonunu yeri gelince yükseltir, yeri gelince de alçaltırdı. Kelimelerin üstüne basa basa konuşur; önemli bir bilgiyi verirken gerekirse o cümleyi iki veya üç defa tekrar ifade ederdi.

Öğüt konusunun önemini göz ardı etmek mümkün olmadığına göre, izlenecek metodu çok iyi bilmeye ihtiyaç vardır.

Buna "vaaz-u nasihat; irşad ve tebliğ" de diyebiliriz. Hatip, vaiz, dâi ve mübelliğin karşısında üç sınıf insandan ya biri, ya ikisi ya da hepsi bulu-

1 Zariyat suresi: 55

2 Kaf suresi: 55

nabilir. O bakımdan dini konuları anlatırken, kalp ve kafalara nakşetmeye çalışırken bu üç sınıfın farklı bilgi ve kültür seviyesini göz önüne almak zorundayız. Cenâb-ı Hak nasıl, ilgili âyette "Kolay olana seni iletip başarılı kılacağız" buyuruyorsa, dine hizmet etme şerefini yüklenenlerin de her vesileyle bu kolaylığı yansıtmakla yükümlü olduklarını unutmamaları gerekir. Nitekim Nahl suresinde şu ilâhi emir ve tavsiyenin yer aldığını görüyoruz:

"Rabbin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel (ölçü ve usul ne ise ona göre) mücadeleni sürdür."[1]

Sözünü ettiğimiz bu çok yararlı metotlar uygulandıktan sonra yapılacak vaaz ve öğüdün, tebliğ ve irşadın, şüphesiz ki Cenâb-ı Hak'tan saygı ile korkan mü'minler üzerinde olumlu tesir bırakacağı kesindir ve tecrübeler hep bunu gösterip yansıtmıştır. Kalpleri satılmış âsi günahkâr inkârcıların ise, dini öğütten nefret edip uzaklaştıkları görülmüştür. Zira kişi sevmediği, inanmadığı şeyden zevk almaz, üstelik tiksinir, nefret duyar ve uzaklaşır. Din ve sağlam inanç ise, bütünüyle sevgi, kalp yatışkanlığı, vicdan berraklığı ve gelişmiş irfanla iç içedir. O bakımdan inkârcı maddecilere hakkı tanıtıp kabul ettirmek için uzun süre çok metotlu ve bilinçli bir yol izlemek; düşünce ufuklarını genişletecek deliller getirmek, duygularını yönlendirecek misaller sıralamak ve akıllarına ışık tutup malzeme verecek belgeler, ilmi hüccetler ortaya koymak gerekir. Kur'ân ve hadiste uygulanan yol ve metot bu belirttiğimiz hususları en uygun biçimde yansıtmaktadır. 10 ve 11. âyetlerle özellikte bu hususa değinilerek aydınlatıcı bilgi verilmektedir.

Cehennemde Ölüm Olayı Yoktur

وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ۙ الَّذِى يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ۚ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى ۭ

"Sapıtmış âsi günahkâr ise ondan uzak duracaktır. O, en büyük ateşe varıp girecektir. Sonra da orada ne ölecek, ne de yaşayacaktır."

Kur'ân ile yapılan öğütten nefret duyup uzaklaşarak nasibini almayan inkârcı âsiler Cehennem ateşinde kendileri için mukadder olan azabı çekerken her an ölmeyi, silinip yok olmayı isterler. Ancak böyle bir istek ve temenninin hiçbir yararı olmaz; bütünüyle anlamsız ve neticesiz kalır. Zira ölüm olayı dünya hayatına has bir emirdir. Âhiret âlemi sonsuz olduğundan ölümsüzdür. O bakımdan âhirette ölüm olayının yeri ve hikmeti yoktur.

1 Nahl suresi: 125

Nitekim sahih hadiste bu husus şöyle açıklanmaktadır:

"Kıyamet gününde cennetlikler Cennette, cehennemlikler Cehennemde yerlerini aldıktan sonra ölüm (bir koç şeklinde) getirilip Cennet ile Cehennem arasında boğazlanır."[1]

Böylece Cennette olanlar büyük ferahlık duyup ölümsüz bir hayatın devam edeceğini gözleriyle de müşahede ederken, cehennemliklerin büsbütün ümitleri kırılır ve o dayanılmaz azaptan kurtulma şanslarının pek olmadığını anlarlar. Çünkü orada azap çekmektense bir an önce ölmek onlar için rahmet sayılır.

İşte dünya hayatında nefis otlağında mide kavgası verirken ebedi hayatı inkâr eden maddecilere bu yüzden sonsuz bir azap verilerek cezanın amelin ve niyetin cinsinden olduğu bir defa daha belgelendirilmiş oluyor.

Muhyiddin Arabi (kaddesallahu sirrehu) Fütuhat-ı Mekkiye adlı eserinin üçüncü cildinde bu konuya değinerek keşif yoluyla elde ettiği bilgiyi şöyle açıklamaktadır:

"İkinci gökte Yahya Peygamber'i, İsa (aleyhisselam)'ın yanında gördüm. Aramızda şu konuşma geçti:

- Haber aldığıma göre kıyamet gününde Cenâb-ı Hak ölümü bir koç şekline sokup getirecek ve Cennet ile Cehennem arasında tutacak; cennetliklerle cehennemliklere gösterecek ve sen de ilâhi emir gereği o koçu orada boğazlayacakmışsın, öyle mi?

Yahya (aleyhisselam) bana şu cevabı verdi:

- Evet, bu ancak bana lâyık ve uygun görülmüştür. Çünkü ben "yaşayan, diri kalan" anlamına gelen "Yahya" ismini taşıyorum. Benim ismimin zıddı olan "ölüm" benimle birlikte artık kalamaz. Çünkü âhiret ebedi hayat yurdudur, orada ölüm denilen olayın mutlaka kaldırılması gerekir; onu (ilâhi takdir gereği) benden başka giderip kaldıracak da yoktur.

Ben ona:

- Doğru söylüyorsun, ama şu âlemde "Yahya" adını taşıyanlar hayli çoktur. (Buna ne dersin?) dedim, O şu cevabı verdi:

1 Buhari/Rikak: 51, Tefsir: 19 - Müslim/Cennet: 40, 43 Zühd: 39 Cennet: 20, Tefsir: 19 - İbn Mâce/Zühd: 38 - Ahmed: 2/118, 121, 261, 369, 377, 423, 513- 3/9

- Ama benim bu isimde öncelik mertebem bulunuyor. Hayat bulan her şey benim ismimle (onun mâna ve hikmetiyle) bulmuştur. Benden önce Cenâb-ı Hak bu ismi kimseye vermemiştir. Bütün yahyalar bana tabidir. Benim ortaya çıkmaklığımla onlara bu hususta hüküm (takdiri) kalmamıştır.

Bu cevabından sonra Hz. Yahya (aleyhisselam) beni bir hususta uyardı ki, o şey ile ilgili hiçbir bilgim yoktu. Kendisine Cenâb-ı Hak'tan mükâfat dilerim."[1]

Cehennem ehli orada azap çektikleri sürece ne ölürler, ne de dosdoğru yaşarlar. Her an ıstırap ve elem içinde kıvranıp ilâhi takdire boyun eğerler. O bakımdan böylesine bir hayat ortamında yaşayanlara "yaşıyorlar" pek denilmez.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, vahyedilen Kur'ân'ın Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın kalbinde yer edip unutulmayacağı konu edildi. İslâm'ın başarıya erişme yollarının kolaylaştırıldığına değinilerek dinin her yanıyla kolaylık arz ettiğine işarette bulunuldu. Sonra da öğüdün lüzum ve yararı üzerinde durularak bilgi verildi. İnkarcı sapıkların dini öğütten nefret duyduklarına temasla onların kendi aleyhlerine çok elemli bir sonuç hazırladıkları bildirildi.

Aşağıdaki âyetlerle, kendini küfür ve günahtan arındırıp namaz kılan mü'minlerin felah bulacağı müjdeleniyor. Sonra da dünya hayatını âhiret hayatına tercih eden gafiller uyarılıyor; âhiret hayatının çok daha hayırlı ve her bakımdan kalıcı olduğu bildirilerek ölmeden önce iki hayat arasında denge kurmaları kapalı şekilde emrediliyor.

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ
الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٧﴾ اِنَّ هٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٨﴾
صُحُفِ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

1 Muhyiddin Arabi/Fütuhat-ı Mekkiyye: 3/346

14- 15- Kendini (inkâr, inat ve kötülüklerden) arındıran, Rabbinin adını anıp namaz kılan kimse, cidden korktuğundan kurtulup umduğuna kavuşmuştur.

16- Ama siz dünya hayatını (Âhiret'e) tercih ediyorsunuz.

17- Halbuki Âhiret hem daha hayırlı, hem de devamlı ve sonsuzdur.

18- 19- Şüpheniz olmasın ki, bu (öğütler) önceki sahifelerde, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardı.

İNİŞ SEBEBİ

Rivayete göre, Medine'de bir münafığa ait hurma ağacının dalları Ensar'dan bir adamın evinin avlusuna sarkmış vaziyetteydi. Rüzgâr esince olgunlaşan hurmalar o avluya düşüyor ve onlardan ev halkı yararlanmak istiyordu. Münafık ise buna rıza göstermiyor, bir sürü sebepler sıralayıp onları zor duruma sokuyordu. Avlu sahibi buna bir çözüm bulmak umuduyla Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e gelip dert yandı. Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz o münafığı çağırdı ve şöyle teklifte bulundu:

"Şüphesiz Ensar'dan olan şu kardeşin sana ait hurmadan avlusuna düşen hurmalardan hem kendisinin, hem ev halkının yararlanmasını arzu ediyor. Buna rıza gösterecek olursan Cennette seni memnun edecek bir hurma ağacına kavuşmana ne dersin?"

Münafık şu cevabı verdi:

"Ben peşin satarım, veresi değil."

Durumu öğrenen Hz. Osman (radıyallahu anh) üzüldü ve Ensar'dan olan o mü'mini sıkıntıdan kurtarmak için o münafığa hurma ağacına karşılık etrafı duvarla çevrili küçük bir hurma bahçesi verdi.

Bunun üzerine "kad eflaha men tezekka" âyeti; o münafık hakkında ise "ve yetecennebuhe'leşka'llezi..." âyeti indi.[1]

Tabiinden Dahhak'e göre, 14, 15. âyetler Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) hakkında inmiştir.[2]

1 el- Câmi'u li- Ahkâmi'l- Kur'ân: 20/22'den özetlenerek

2 el- Câmi'u li- Ahkâmi'l- Kur'ân: 20/22'den özetlenerek

İLGİLİ HADİSLER

"Kad efleha men tezekkâ"dan maksat, Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadette bulunan; her türtü şirki (Allah'a eş, ortak, benzer ve denk koşmayı) kalbinden çıkarıp atan ve benim de Allah'ın Peygamberi olduğuma şehâdet eden kimsedir. "Ve zekere isme Rabbihi fesallâ"dan maksat, beş vakit namazdır; onları vaktinde kılıp korumak ve gereken ihtimamı göstermektir."[1]

"Kim dünyasını çok severse, âhiretine zarar verir; âhiretini çok severse dünyasına zarar verir. Artık (siz bu ikisi arasında denge kurup) baki olanı fâni üzerine tercih edin!"[2]

Manevi Kirlerden Arınmak ve Namaz Kılmak

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى

"Kendini (kötülüklerden) arındıran, Rabbinin adını anıp namaz kılan kimse, cidden korktuğundan kurtulup umduğuna kavuşmuştur."

Cenâb-ı Hak bu âyetle arınmayı mutlak anlamda zikredip nelerden arınmamızı açıklamamıştır. Ancak ilgili âyeti gerek surenin, gerekse Kur'an'ın bütünlüğü içinde tefsir ettiğimizde, bunun kapsamının hayli geniş olduğunu görür ve öylece ilâhi muradı anlama şansına erişebiliriz. Nitekim gerek Ashab-ı Kirâm'dan bazı zatlar, gerekse Tabiin'den bir kısım kişiler bu düzeyde âyeti yorumlayarak aydınlatıcı bilgiler vermişlerdir.

Önce onların görüş ve yorumlarını özetleyip sıralamamızda fayda görüyoruz:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Atâ' ve İkrime'ye göre: Küfür ve şirkten arınmaktır.

b) el- Hasan ve Rebi'a göre: Güzel, iyi ve yararlı amelleri artırıp geliştirmektir.

c) Ma'mer'in Katade'den yaptığı rivayete göre: Salih (iyi, yararlı ve feyizli) amellerdir.

d) Ebu Âliye'ye göre: Vaktinde fıtr sadakası (fitre) vermektir.

---

1 Müsned-i Bezzar

2 Müsned-i Ahmed: 4/412.

Nitekim Ashab-ı Kiram'dan Ebu Said el- Hudri (radıyallahu anh) ile İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan da bu anlamda sahih bir rivayet yapılmıştır. Böylece âyetteki "tezekkâ"dan maksat, sadaka-i fitrdır, "men sallâ"dan maksat ise bayram namazını kılan kimsedir.

Bu yoruma dayanan ilim adamlarının önemli bir kısmı âyetin fitre ve bayram namazıyla ilgili bulunduğunu söylemişlerdir.

e) Diğer bazı ilim adamlarına göre: "Tezekki"den maksat, maldan ve nakitten verilen zekât değil, amelleri riyadan, lâubalilikten ve gafletten; noksanlık ve ciddiyetsizlikten tertemiz tutmaktır. Böylece "Tezekkâ" fiiliyle amelini bu mertebede tutan olgun mü'minlere işarette bulunuluyor.

f) Yapılan zayıf bir rivayete göre: "Kad eflaha men tezekkâ" âyetini Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle açıklamıştır:

"Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın peygamberi bulunduğuma şehadet eden kimse felah bulmuştur."

Ancak ilim adamlarından bir kısmı, (d) maddesindeki yoruma itiraz etmişlerdir. Çünkü A'lâ Suresi Mekke'de inmiştir. Zekât, Sadaka-i Fıtr ve Bayram namazı ise Medine'de meşru kılınmıştır.

Şüphesiz ki, gerçek arınma, her türlü maddi ve manevi kirlerden, lekelerden sıyrılıp kalbi ve vicdanı, duygu ve düşünceyi berraklaştınp tertemiz tutmaktır. Böylesine kapsamlı ve anlamlı bir arınmanın mükâfatı ise, Cennette sonsuz mutluluğa erişmektir.

Hakiki imân, kalbi her türlü şirkten, inkârdan, şüphe ve nifaktan boşaltıp arındırır ve orayı ilâhi tecellinin aynası haline getirip feyiz ve rahmet kaynağı kılar.

İmân temeli üzerine bina edilip işlenen sâlih ameller ise, günah ve hatâ kirlerini temizler ve âdeta bunlar kalp üzerinde, devamlı temizlikle meşgul olan görevlilere benzerler.

Niyeti, duygu ve düşünceyi hâlis (katıksız, gösterişten uzak) kılmak ise, insanı diğer manevi kirlerden arındırıp kemal mertebesine yükselmesine vesile olur. Çünkü varlıkta ne varsa hepsi Allah'a aittir ve O'nun kudretinin tezahürüdür. Aynı zamanda görebildiğimiz ve göremediğimiz sayısı belirsiz eşya, sistem ve düzenler sadece insanoğlu için yaratılıp vücuda

getirilmiştir. İnsan da en şerefli ve aziz varlık olarak Allah'a ibâdet edip kulluğunu ispat için yaratılmış ve mükâfat olarak da önüne sonsuz bir hayat düzeni plânlanıp konulmuştur. O bakımdan insanın yapacağı her amel münhasıran Allah için olduğu takdirde değer, anlam ve mükâfat kazanır. Aksi halde niyet ve amaç bakımından sırf dünya hayatıyla bağlı olan ameller, ölüm olayıyla sabun köpüğü gibi sönüp gider ve ikinci hayatta sadece onların vebalıyla karşılaşılır.

Bunun için Cenâb-ı, Hak, zat-i uluhiyetine kulluk edip ibâdette bulunmak üzere yarattığı insanı, tertemiz olarak dünyaya getirdiği gibi, tertemiz yaşamasını ve o hal üzere ölmesini ve yine o hal üzere dirilip ikinci hayata kalkmasını dilemektedir. Farz kıldığı bedeni, kalbi ve mali ibâdetlerle onu bu çizgi üzerinde tutmayı murad etmiştir. Günde beş vakit namaz ve namaz için alınan abdestin ruh ve beden, kalp ve dimağ üzerindeki olumlu tesirlerini, temizleyici özelliklerini kim inkâr edebilir?

Zekât, sadaka-i fıtr (fitre), adak, keffaret ve benzeri mali ibâdetlerin toplum yapısında oluşturduğu güven, huzur, kardeşlik, sevgi ve saygı havasını görmemek, anlamamak için geri zekâlı veya çok inatçı bir kâfir olmak gerekir.

Bütün bu feyizli ibâdetlerin sağladığı rahmet havasını hangi hareket veya davranış sağlayabilir? İmân ve ibâdetten kopuk bir toplumun madde cenderesine nasıl sıkıştığını ve paradan başka bir amaç düşünmediğini her gün görmekte ve işitmekteyiz. Böylesine kişisel çıkarlarını ön plânda tutanların estirdiği soğuk havanın aile, toplum ve ülkeleri nasıl dondurup mefluç hale getirdiğini görmemek mümkün mü? Meğerki kalp ve kafa gözü körelmiş olsun.

Dünya Hayatını Tercih Edenler

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى

"Ama siz dünya hayatını (âhirete) tercih ediyorsunuz. Halbuki âhiret hem daha hayırlı, hem de devamlı ve sonsuzdur."

Cenâb-ı Hak indirdiği son kitabında âhiret kavramına ağırlık vermek suretiyle insanları dengeli, düzenli bir hayat atmosferi içinde tutmayı murad etmiştir. Çünkü kişinin kalbinden Allah'a ve âhirete imân sökülüp alındığı zaman geriye sadece hayvani duygular kalır ve böyle bu çizgide

bulunan kimseden gerçek anlamda dostluk, vefa, yardım, hayır ve iyilik beklenemez. Sorumluluk taşımadığı, hesap verme inancı olmadığı için her türlü fenalığı yapmaya hazırdır. Fırsat elverdiği nisbette cebini doldurur ve hiç kimsenin gözünün yaşına bakmaz.

Ashab-ı Kirâm'dan İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'ın bu âyeti okuduktan sonra şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Dünya hayatını âhiret hayatı üzerine tercih etmemizin sebebini bilir misiniz? Dünya hazır önümüzde duruyor ve taşıdığı güzel, çekici nesnelerini bize hemen veriyor. Âhiret ise bizim hazır önümüzde gözle görülür durumda bulunmuyor; o bize nispetle gayb âleminden sayılıyor. O bakımdan biz peşin olanı aldık, veresi ve vadeli olanı bırakıverdik."

Ancak âyette geçen "tü'sirune" fiili "yü'sirune" şeklinde de okunmuştur. Bu takdirde fiilin faili Müslümanlar değil, doğru yoldan sapıp dünyalığa, hiçbir ölçü ve kıstas tanımadan dalan inkârcılar ve nifakçılardır.

Birinci kıraate göre, Cenâb-ı Hak dünya hayatına ağırlık veren Müslümanları uyarmakta ve maddeye karşı hırslı olmamalarını istemekte ve aynı zamanda iki hayata birden yönelmelerini, sağlam bir köprü kurup denge oluşturmalarını emretmektedir.

İkinci kıraate göre ise, kâinat kitabında Cenâb-ı Hakk'ın ilim, kudret, plân ve programının belge ve izlerini görmeyip inkârda ısrar eden sapıklar uyarılmakta, enerjisinin tamamını, düşünce ve duygusunu bütünüyle dünya hayatına çevirip onun ötesinde başka bir değer görmeyen ve tanımayan kâfirlerin hiçbir zaman mutlu ve bahtiyar olamadıklarına, olamayacaklarına işaretle, ölmeden önce Hakk'a dönmeleri ve iki hayatı birden kucaklayıp kâinat kitabında belirlenen yerlerini almaları istenmektedir.

Zira âhiret hayatı hem gerçek amaçtır, hem de daha hayırlı ve devamlıdır. Nitekim bunun böyle olduğu ilk inen ilâhi kitap ve sahifelerde; Musa'ya indirilen Tevrat'ta, İbrahim (aleyhisselam)'a indirilen sahifelerde de açıklanmıştır. Böylece semavi kitapların hepsinin aynı kaynaktan indirildiği ve Allah'a, Âhirete imanın hepsinde yazılı bulunduğu anlaşılmakta ve semavi olan bütün dinlerin esasta birleştikleri kesinlik arz etmektedir.

Surenin son 19. âyetinin tefsirini yapan ilim adamları, A'lâ suresinin tamamı mı İbrahim (aleyhisselam)'ın sahifelerinde ve Musa (aleyhisselam)'ın Tevrat'ında yazılı idi, yoksa âhiret hayatının daha hayırlı ve devamlı oldu-

ğu hususu mu?

Bu konuda az farklı yorum ve görüşler ortaya konmuştur:

a) Hafız Bezzar'ın Nasr b. Ali tarikiyle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Şüpheniz olmasın ki bu (öğütler) önceki sahifelerde, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardı" mealindeki âyet inince, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz:

"Bunların hepsi de İbrahim ve Musa (aleyhisselam)'ın sahifelerinde bulunuyordu" buyurdu."

Nesâi de bu hadisi Zekeriya b. Yahya tarikıyla İbn Abbas (radıyallahu anh)'a isnad ederek nakletmiş ve fazla olarak da şu cümlelere yer vermiştir: "Necm suresinin 36-42. âyetlerindeki sözler, İbrahim (aleyhisselam)'ın sahifelerinde ve Musa (aleyhisselam)'ın kitabında yazılı idi."

b) Tabiin'den İkrime'ye göre A'lâ suresindeki âyetler o sahifelerde yazılı idi.

c) Ebu Âliye'ye göre, bu surenin kıssası onlarda yazılı idi.

d) İbn Cerir'e göre, sadece surenin 14-19. âyetlerinin mefhumu onlarda yazılı idi.[1]

Peygamberlere İndirilen Kitaplar ve Sahifeler

Cenâb-ı Hak tarafından, gerek gönderilen peygamberler, gerekse indirilen kitaplar hakkında birtakım görüş farkları ortaya çıkmıştır. Zira sahih kabul edilen hadis kaynaklarında konuyla ilgili rivayet yok denecek kadar az ve kısadır. Diğer kaynaklarda, özellikle akaid kitaplarında hem peygamberlerin, hem de kitapların sayısı belirlenmiş ve birtakım bilgiler verilmiştir.

Biz önce güvenilir iki kaynakta nakledilen iki rivayeti, sonra da İbn Hibban'ın sahihinde naklettiği detaylı rivayeti tefsirimize almayı uygun gördük:

"İbrahim (aleyhisselam)'ın sahifeleri Ramazanın birinci gecesinde, Tevrat altıncı gecesinde, İncil onüçüncü gecesinde, Kur'ân da yirmi-

1 İbn Cerir/Câmi'u'l-Beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân: 30/100,101.

dördüncü gecesinde indirilmiştir."[1]

"İbrahim'in sahifeleri ramazanın ilk gecesinde; Tevrat Ramazanın altıncı gecesinde; Zebur on ikinci gecesinde; İncil on sekizinci gecesinde; Furkan (Kur'ân) yirmi dördüncü gecesinde indirilmiştir."[2]

"Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'den peygamberlerin adedi hakkında soruldu. O da şu cevabı verdi:

124.000 tanedir. Onlardan 313 tanesi rasuldür."[3]

Bu konuda evlâ olan şudur ki, peygamberleri belirti bir sayıda dondurup hasretmemekdir. Çünkü ilgili hadis zayıftır ve hem de bazı yorumculara göre, Allah'ın şu buyruğuna pek uymamaktadır.

"Andolsun ki senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan bir kısmının kıssasını sana anlattık, bir kısmının kıssasını anlatmadık."

"Andolsun ki, her ümmete, Allah'a kulluk edip tapın, azdırıp saptırıcılardan kaçının! diyerek bir peygamber göndermişizdir."[4]

"Peygamberlerden ulu'l-azm olanlar ise beş tanedir: Muhammed, İbrahim, Musa, İsa ve Nuh (salât- ü selâm /hepsine olsun)"[5]

Ebu Zer el-Gıffari (radıyallahu anh) diyor ki:

"Mescid'e girdiğimde Rasulullah (aleyhisselam)'ı yalnız başına oturmuş bir halde buldum. Kendisine dedim ki: "Kaç peygamber gönderilmiştir?" Buyurdu ki: **"Yüzyirmi bin"** Ben yine: "Onlardan kaç tanesi rasuldür?" diye sordum. Buyurdu ki: **"Üç yüz on üç tanesi"** Ben; "Peygamberlerin ilki kimdir?" Cevap verdi: **"Âdem (aleyhisselam)"** Ben: "O mürsel bir peygamber midir?" diye sordum. Buyurdu ki:

"Evet, Allah onu kendi kudret eliyle yarattı ve kendi katından ruhunu ona üfledi ve onunla karşılıklı konuştu."

Sonra da Rasulullah (aleyhisselam) devamla şöyle buyurdu:

---

1 Müsned-i Ahmed: 4/107

2 İbn Cerir/Câmi'u'l-Beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân: 30/101

3 İbn Hibban, Seferâni, Levâmi'u'l-Envari'l-Behiyye: 2/258

4 Mü'min suresi: 78 - Nahl: 36

5 Sefarani/Levami'u'l-Envari'l-Behiyye: 2/258

"Ya Ebâ Zer! Peygamberlerden dört tanesi Süryanidir: Adem, Şit, Ahnun (İdris) - ki bu kalemle ilk yazan kimsedir- , Nuh. Onlardan dört tanesi Araptır: Hud, Salih, Şuayb ve senin peygamberin Muhammed (aleyhisselam)**."**

Ben yine sordum, dedim ki: "Ya Rasulullah! Allah kaç kitap indirmiştir?" Buyurdu ki:

"Yüz dört kitap indirmiştir: Şit'e elli sahife, Ahnun'a otuz sahife, İbrahim'e on sahife ve Tevrat'tan önce Musa'ya on sahife indirilmiş ve (sonra da Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan indirilmiştir.)"[1]

İbn Hibban'ın bu hadisini kendi Sahih'ine almasından dolayı birçok hadis hafızı onu kınayarak bu rivayeti reddetmişlerdir.[2]

Akaid kitaplarında bu konuda meşhur olan görüş ve tespit, peygamberlerin sayısının 124.000 olduğudur. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

İbn Hibbân hadis nakletme konusunda çok titiz davranan bir ilim adamı olarak bilindiği gibi, hadis tenkidinde de söz sahibi olduğu kabul edilir. O bakımdan Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayet zayıf bile olsa, bu konuda delil olarak gösterilmesinde bir sakınca yoktur.

A'lâ suresinin sonunda âhiret hayatının imân edenler için çok daha hayırlı olduğu belirtilerek aynı konunun İbrahim ve Musa'nın (aleyhimesselam) sahifelerinde yazılı bulunduğu açıklandı ve bu konuda mü'minler aydınlatılarak sure noktalandı.

Bundan sonraki Ğâşiye suresine, kıyamet olayına ve âhiretteki bazı uyarıcı ve yönlendirici safhalara değinilerek başlanmakta ve böylece iki sure arasında bir bağ oluşturulmaktadır.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a hamd- u senalar; dünya ve âhiret hayatının hikmetini ümmetine en doyurucu şekilde anlatan Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'e ve âline salât-u selâmlar olsun.

---

1 Sahih-i İbnHibbân/Levami'u'l-Envarü'l-Behiyye: 2/264

2 Sahih-i İbnHibbân, Seferâni, Levami'u'l-Envarü'l-Behiyye: 2/264

88. SURE

ĞÂŞİYE SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
26	92	381

ĞÂŞİYE SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir.[1] Bu hususta ilim adamlarının görüş birliği vardır. Nitekim Muhaddis Beyhaki'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette de surenin Mekke'de indiği belirtilmektedir.[2] Birinci âyetinde Cehennem ateşinin inkârcıların yüzlerini kaplayacağı; ikinci nefha ile meydana gelecek korku ve dehşetin bütün insanları tesir altına alacağı konu edilerek buna "Hadisü'l-Ğâşiye" denilmiş ve bu sıfat aynı zamanda sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Âhiret gününde inkâr ve günahları sebebiyle yüzleri kararıp zillete uğrayacak olanlar konu ediliyor.

2- Dünya hayatını ilâhi sisteme göre düzene sokan mü'minlerin o günde yüzlerinin pırıl pırıl olup nur saçacağı haber veriliyor.

3- Cennette boş ve anlamsız söz söylenmeyeceği ayrı bir bilgi olarak veriliyor ve böylece dünyada dili faydalı, güzel ve hayırlı işlerde kullanmamıza işarette bulunuluyor.

4- Yine Cennette mü'minlere hazırlanan yüksek nimetlerin bir kısmı tasvir edilerek kendini hakka ve doğruya adayanların daha çok hayırlı amellerde bulunmaları özendiriliyor.

5- Cenâb-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine delâlet eden dört belge sıralanıyor.

6- Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın öğüt ve irşatla ilgili görevi açıklanıyor ve o sebeple Peygamber yolunda olanların kendi yetki sınırlarını bilmeleri isteniliyor.

7- Peygamber öğüt ve irşadına arkasını döndürüp kulaklarını tıkayanlar tehdit ediliyor.

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/25

2 Tefsir-ü Fethi'l-Kadir: 5/427

8- Sonunda dönüşün mutlaka Cenâb-ı Hakk'a olacağı ve ancak O'nun hesap göreceği, mükâfat ve mücazatta bulunacağı bildirilerek ölmeden önce Allah'a dönmenin mutlak rahmet ve kurtuluş olduğuna işaret ediliyor.

Surenin Faziletiyle İlgili Rivayet

Numân b. Beşir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bayram namazında ve cuma namazında sebbih isme rabbike'l-a'lâ ile Ğâşiye surelerini okurdu."

İmam Mâlik'in Dumrete b. Said'den yaptığı rivayete göre: Dahhak b. Kays, Numân b. Beşir (radıyallahu anh)'den Rasulullah (aleyhisselam) Efendimizin cuma günü Cuma suresiyle birlikte hangi sureyi okuduğunu soruyor. O da: "Hel etâ hadisü'l-ğâşiye" suresini okuduğunu haber veriyor.

Aynı konuyu Ebu Dâvud ve Nesâi de Mâlik'den rivayetle nakletmişlerdir.[1]

1 Tefsir-i İbn Kesir: 4/522

٨٨ سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِى مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾

1- Korku ve dehşeti herşeyi kaplayacak olan Kıyâmet'in haberi elbette sana geldi.

2- Yüzler var ki, o gün kararıp aşağılanır.

3- Dünyada çalışıp didinmiş de boşunu yorulup bitkin düşmüştür.

4- İyice kızışmış ateşe varıp yaslanırlar.

5- Çok sıcak bir kaynaktan içirilirler.

6- Onlar için dari' dikeninden başka yiyecek yoktur.

7- O ne besler, ne de açlığı giderir.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Cerir ve İbn Hâtim'in Katade'den yaptığı rivayet ve tahrice göre: Cenâb-ı Hak, Cennet ve taşıdığı nimetlerini vasfedip över anlamdaki âyetleri indirince, sapık müşrikler bunu acayip karşıladılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.[1]

Korku ve Dehşeti Her Şeyi Saracak Olan Kıyamet Haberi

هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

1 Suyuti, Esbab-ı Nüzul: 119.

"Korku ve dehşeti herşeyi kaplayacak olan kıyametin haberi elbette sana geldi."

Şüphesiz kıyamet olayı en korkunç ve en önemli haberlerin başında gelir. O bakımdan bu olay Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli safhalarıyla anlatılarak kalp ve kafalarda derin iz bırakması murad edilmiştir.

Konumuzu oluşturan âyette ise, kıyamet olayı "Hadisü'l-Ğâşiye" terkibiyle anılmaktadır. Bu, hem dilden dile, gönülden gönüle aktarılacak taze bir haber özelliğinde olduğuna, hem de olayın her şeyi korku ve dehşetle çepeçevre sarıp büyük şaşkınlık ve tedirginlik uyandıracağına yönelik bir anlatım tarzıdır.

Cümlenin başındaki istifham (soru) edatı olan "hel" burada ve İnsan suresinin birinci âyetinde "tahkik" ifade eden "kad" manasınadır. Müfessirlerden bir kısmına göre, konuya ciddiyetle kulak vermeye yönelik bir ifade doğrultusunda (hel), konulduğu gibi istifham manasınadır.

Ayrıca Tabiin'den Said b. Cübeyr ve ünlü müfessir Kâ'b b. Muhammed el-Kurazi'ye göre, buradaki "Ğâşiye"den maksat, inkârcı zâlimlerin yüzünü kaplayacak olan Cehennem ateşidir. İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan da benzer bir rivayet söz konusudur. Bunların delili ise, İbrahim suresindeki şu âyettir:

"Gömlekleri katrandandır; yüzlerini de ateş kaplar."

Gerek birinci, gerekse ikinci yorum bir noktada birleşmektedir. O da, müthiş bir olayın yüzleri yakıp buruştururcasına ortalığı kaplamasıdır. Bu ister kıyamet olayı olsun, isterse Cehennemdeki azap olayı olsun fark etmez. Ancak âyetin siyak ve sibakı birinci yorumun isabetini ortaya koymaktadır.

İnanç ve Amele Göre Yüzlerin Değişmesi

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ

"Yüzler var ki, o gün kararıp aşağılanır. Dünyada çalışıp didinmiş de boşuna yorulup bitkin düşmüştür."

İnkârcı nankörler dünyada helâl, haram sınırlarını gözetmeksizin nefislerinin arzularından yana alabildiğine çalışıp didinmişlerse de, bunun temelinde Allah'a imân, mayasında ilâhi hoşnutluğa erişme niyeti bulun-

madığından bunca çalışıp didinmelerinden dolayı, yorgun düşmelerinin elbette ki kendilerine âhiret gününde hiçbir faydası olmayacaktır. İlâhi adâletin tecellisi karşısında zillet ve meskenete uğrayıp aşağılanacaklardır.

Zira dünya hayatında her şey ve olay, her nimet ve devlet ilâhi damgayı taşımakta ve elimizi uzatıp kopardığımız bir meyva veya çiçek bütün görünüm ve zerafetiyle, işleniş ve yararıyla "Allah" demektedir. Bunun için İslâm, günlük hayatımızın her bölüm ve safhasında, her saat ve dakikasında Allah'ı bize hatırlatır: Sabahleyin yatağımızdan kalkıp gözlerimizi yeniden dünyaya açınca, "Bizi bir bakıma öldürdükten sonra yeniden diriltip hayata çeviren Allah'a hamd olsun" diyoruz. Elbisemizi giyinirken, sofraya otururken, lokmayı ağzımıza götürürken, kapıdan sağ ayağımızı atıp çıkarken ve iş başına geçerken hep Allah'ın ismini anıyor, "Bismillah", "elhamdulillah" diyoruz ve bu hal akşam olup tekrar yatağımıza uzanıncaya kadar devam ediyor. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın hazırlayıp hizmetimize ve yararımıza verdiği her şeye dokunurken, istifade ederken onun gerçek sahip ve mâlikini hatırlamak suretiyle kulluğumuzun gereğini yerine getiriyor ve Rabbimizi hoşnut etmeye çalışıyoruz. İnkarcı sapık, gafil maddeci ise, bunun aksine bir tutum içinde bulunuyor. O bakımdan kıyamet gününde kendisini sevindirecek, yüzünü açacak, gönlünü ferahlatacak hiçbir ameli ortaya çıkmayacak ve o yüzden sıkıntıya uğrayıp yüzü kararacak, hesap alanında aşağılandıkça aşağılanacak.

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) de bu konuda şöyle bir yorumda bulunmuştur: "Âhiret gününde aşağılanacak olanlar, dünya hayatında kendilerini, Allah'a karşı gelip isyan ve nankörlükle yoranlardır."

Said b. Cübeyr ile Zeyd b. Eşlem bu konuya değinip yorum yaparken şöyle demişlerdir: "Bunlar kiliselerde bir ömür tüketen rahip ve rahibelerdir." Çünkü Cenâb- ı Hak İncil'de mâbedlere kapanın, dünyadan elinizi eteğinizi çekin; evlenmeyip bekâr yaşayın diye bir hüküm bildirmemiştir. İsa (aleyhisselam), bazı hükümleri değiştirilen Tevrat'ı hem tashih etmek, hem onunla amel edilmesini sağlamak, hem de yeni birkaç hüküm ilâve etmek üzere İsrailoğulları'na gönderilen bir peygamberdir. Hayatı çok fırtınalı geçmiş, Yahudilerin amansız saldırıları ve ortaya koydukları tuzaklar sebebiyle bu kadri yüce peygamber evlenmeye bile vakit bulmadan genç yaşında dünya hayatından alınıp lâyık olduğu makama yükseltilmiştir. Çünkü O'nun muhatabı daha çok Yahudiler idi. Yaptığı tebliğ ve irşatla

onlara kendini kabul ettiremeyince, daha fazla aralarında kalması hayati tehlike arz ediyordu. Nitekim tam öldürüleceği zaman göğe ref'edilerek o tehlikeden kurtarılmıştır. Tevrat ve İncil'de rehbaniyet (ruhbaniyet)e yer verilmediğine göre, rahip ve rahibelerin kendi icatları olan kilise ve manastırlara kapanma ve oralarda didinip bir ömür tüketmeleri fazla bir anlam taşımıyor. İlâhi ibâdet düzenlemesine de uygun olmadığından âhirette onlara bir fayda da sağlamıyacak. Nitekim Cenâb-ı Hak onların bu tarz mâbede kapanmalarından söz ederken şu özlü bilgiyi veriyor: "Sonra onların izleri üzerine peygamberlerimizi birbiri ardınca gönderdik. Ve Meryem oğlu İsa'yı da onların ardından gönderdik ve ona İncil'i verdik; ona uyanların kalplerinde bir şefkat ve rahmet meydana getirdik. Üzerlerine gerekli kılmadığımız halde Allah'ın rızasına erişmek için ruhbaniyeti din adına icat edip ortaya çıkardılar. Buna rağmen ona da hakkıyla riâyet etmediler."[1]

Hz. Ömer (radıyallahu anh) Şam'a seyahat ettiğinde; üstü, başı dağınık, beti benzi soluk, siyah elbiselere bürünmüş bir rahip gelerek onu ziyaret etti. Halife onun bu acıklı halini görünce ağladı. Orada hazır olanlardan biri: "Ey mü'minlerin emiri! Neden ağlıyorsunuz?" diye sorunca, halife şöyle cevap verdi: "Şu miskin adam bir şeyler peşinde koşmuş, ama isabetli bir yol seçmemiştir. Bir şeyler ummuş, ama hatâ etmiştir." Arkasından Halife:

"Yüzler var ki, o gün kararıp aşağılanır. Dünyada çalışıp didinmiş de boşuna yorulup bitkin düşmüştür" mealindeki âyeti okudu.[2]

Katade ise, sözü edilen âyetin, dünyada büyüklük taslayıp Hakk'a ibâdeti gururuna yediremeyen mağrurlara delâlet ettiğini belirtmiştir. Cenâb-ı Hak onları "Yevm- i Arasat"ta ittirip kaktırır, yorup bitkin hale getirir ve öylece Cehenneme attırarak ağır zincirlere bağlı kılarak süründürür. Çünkü ceza amelin cinsindendir: Dünyada gurura kapılıp insanlara tepeden bakan, cami ve cemaati küçümseyen şımarık mağrurlar, âhiret gününde zillete uğratılıp ayaklar altına alınır ve yerde sürüklenerek Cehenneme atılırlar.

Böylece hangi sınıf olursa olsun sonunda iyice kızışmış ateşe varıp bitkin bir halde oraya yaslanırlar. Çok sıcak bir kaynaktan alabildiğine tik-

1 Hadid suresi: 27

2 Tefsir-i Kurtubi: 20/27

sindirici bir sıvı içerler. Nitekim Rahman suresi 44. âyette bu olay şöyle tasvir edilmektedir:

"Onlar, Cehennem ateşiyle son derece kaynar su arasında dolaşıp dururlar."

Açlığı Gidermeyen Dari' Bitkisi

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ

"Onlar için dari' dikeninden başka yiyecek yoktur. O ne besler, ne de açlığı giderir."

Tabiin'den İkrime ile Mücahid diyorlar ki: "Dari': Yere yapışık dikenli bir bitkidir ki, yaş iken Kureyşliler ona "Şibrik", kuruyunca da "Dari'" derler. Bu durumda iken hiçbir hayvan ona ağzını uzatıp yaklaşamaz. Aynı zamanda öldürücü zehir ihtiva etmektedir."

Bununla beraber bu isim üzerinde hayli tarif ve yorumlar yapılmıştır. İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz "Dari'"i şöyle tarif etmiştir: **"Bu, Cehennem ateşinde oluşan bir maddedir ki dikene benzer. Sibir otundan daha acı, leşten daha fena kokusu vardır. Aynı zamanda ateşten de daha hararetlidir. Cenâb-ı Hak (kulları anlasın diye) onu "Dari'" diye adlandırmıştır."**[1]

Ayrıca Muhaddis Tirmizi kendi Sünen'inde Dari' ile ilgili bir hadis nakletmiştir.[2]

Böylece cehennemliklerin yiyeceği şeyler daha çok üç içecek ve yiyecek olarak belirlenmiştir.

Yiyecekler:

1- Gıslin, **2**- Zakkum,[3] **3**- Dari'

İçecekler:

1- Sadid, **2**- Hamim, **3**- Gassak[4]

---

1 El- Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/30

2 Tirmizi, Cehennem: 5

3 el- Hakka: 69/36, Duhan: 44/43.

4 Sad: 38/57; İbrahim: 14/16. âyetin tefsiri.

Böylece değişik yiyecek ve içeceklerin, Cehennemin farklı yerlerinin özelliklerine göre düzenlendiği anlaşılıyor.

Ancak Cehennemdeki gerek zakkum, gerek gıslin, gerekse dari' maddeleri dünyadakinden çok farklıdır. Nitekim ilgili hadiste de bu hususa bilhassa işarette bulunulmuştur.

Cenâb-ı Hak bu konuda da anlamamızı kolaylaştırmak için o yiyecek ve içecekleri bu isimlerle anmaktadır.

Âhiret hayatının bu elim safhasının haber verilmesinden maksat, inkârcı sapıkları, mağrur nankörleri uyarmak, ölmeden önce Hakk'a dönmelerini tavsiye etmektedir.

Gerek oradaki yiyecek maddeleri, gerekse içecek maddeleri, açlığı, susuzluğu gidermeyecek özelliktedir. Bu da azgın ahlâksızlara verilen cezanın bir başka çeşidi sayılır.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, korku ve dehşeti her şeyi saracak olan kıyamet olayına ve inkârcı mağrurların o günkü acıklı durumlarına dikkat çekildi. Yönlendirici bilgiler verilerek ilâhi rahmet kapısının dünyada hep açık tutulduğuna işaret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, dünyada Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği kitaba göre inanıp amel edenlerin âhiret gününde erişecekleri yüksek nimetler sıralanıyor ve özendirici bilgiler verilerek ölmeden önce daha güzel amelde bulunmaları, daha iyiye, daha doğruya yönelmeleri isteniliyor. Böylece dokuz kadar cennet nimetinin kimlere hazırlandığı açıklanarak ilâhi rahmet ve inayetin sınırsızlığı üzerinde duruluyor.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ
فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ
مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

8- Yüzler de var ki, o gün yumuşacık tazedir.

9- Çalışıp çabaladıklarından memnundurlar.

10- Yüksek Cennettedirler.

11- Orada boş-anlamsız söz işitmezler.

12- Orada akan pınar vardır.

13- Orada yüksek tahtlar, kanepeler mevcuttur.

14- Konulmuş küpler;

15- Dizilmiş koltuklar, yastıklar;

16- Serilmiş yumuşak yaygılar vardır.

İLGİLİ HADİS

"Cennet için kollarını sıvayıp eteklerini toplayan yok mudur? Çünk gerçekten Cennette korku, ölüm ve hastalık yoktur. Kabe'nin Rabbi hakkı için o ışıl ışıl ışıldayan bir nurdur; titreşip sallanan bir reyhandır; sağlam bir saraydır; akıp duran ırmaktır; olgunlaşmış meyvedir; güzel çekici zevcedir; birçok hülledir; ebedi makam, selim yurttur; bütünüyle meyveli ve yeşilliktir; sevinç kaynağı, neşe ve nimettir; gönül ferahlatıcı yüksekce yerdir."

Bunun üzerine Ashab- ı Kiram:

- "Evet, Ya Rasulallah! Biz ona kollarımızı sıvayıp eteklerimizi topluyoruz" dediler.

Rasulullah (aleyhisselam) onlara:

- **"İnşaallah deyin"** buyurdu. Onlar da:

- "İnşaallah" dediler.[1]

Letafete Bürünen Yumuşak Bakışlı Yüzler

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ

"Yüzler de var ki, o gün yumuşacık tazedir. Çalışıp çabaladıklarından memnundurlar."

Âyette geçen "nâime" sıfatı iki mânaya delâlet eder:

1 İbn Mâce, Zühd: 39.

a) Nimete erişmelerinden dolayı o sonsuz güzellikler içinde mutludurlar. Bu mutluluk bütün incelik ve letafetiyle onların yüzlerinde tezahür eder.

b) İlâhi iltifata nail olmalarından dolayı yüzlerinde nurani parlaklık ve güven ile huzur telkin eden yumuşaklık vardır.

Biz bu ikinci mânayı tercih etti. Çünkü âhiret gününde hiçbir nimet, Cenâb-ı Hakk'ın kuluna yönelen sevgi ve iltifatı kadar güven ve huzur verici olamaz. O bakımdan dünyada ilâhi statü doğrultusunda hayatını düzene sokup ibâdet ve taâtle süsleyen kimselerin niyetleri hâlis, azimleri katıksız olduğu takdirde âhiret gününde sözü edilen o yüksek iltifata mazhar olmaya lâyık görülecekleri vadedilmiş bulunuyor.

Böylece ışıl ışıl ışıldayan yumuşacık yüzlerin sahipleri dünyada Hak rızası doğrultusunda işledikleri amel ve ibâdetlerinden dolayı son derece memnun ve mutlu olurlar.

Öyle ki gözlerin aydınlığı, gönüllerin sevinç kaynağı olan ebedi saadet yurdunda yedi ayrı nimete eriştirilerek mükâfatlandırılırlar:

1- Cennetin yüksek derecelerinde yerlerini alırlar.

2- Orada her türlü boş, anlamsız, yakışıksız sözlerden, malâyani sohbetlerden uzak kalıp huzurlu bir ortam içinde yaşarlar.

3- Orada onlar için akıp duran ve her yanıyla hayat neşreden ırmaklar vardır.

4- Huzur ve güven içinde oturacakları yüksekçe tahtlar, kanepeler hazırlanmıştır ki, onların güzelliğini, mahiyet ve keyfiyetini ancak Cenâb-ı Hak bilir.

5- Yakınlarına konulan süslü küpler, çok çekici su kapları ayrı bir manzara ve güzellik arz ederek hizmete sunulmaya hazır bekletilirler.

6- Rahatça yaslanmaya elverişli koltuklar ayrı bir görünüm yansıtır ki, onların neden, nasıl yapıldığını, nasıl süslendiğini ancak Allah (celle celaluhu) bilir.

7- Yerlere serilmiş yumuşacık zarif yaygılar güzelliğin, zerafetin bütün inceliklerini taşır. Üzerlerinde tozdan, kirden eser bulunmaz. Çünkü Cennette ne toz, ne is, ne de kir vardır.

Şüphesiz böylesine bir dekor, her aklı erenin özlemi, selim kafayla, seyyal akılla düşünebilen her mü'minin arzusudur. Çünkü Cenâb-ı Hak canlılar arasında ancak insanı kendine halife olacak, yani Allah adına konuşacak, O'nun için amel edecek, O'nun buyruklarına göre hükmedecek vasıfta yaratmıştır. Böylece insan kâinatın incisi, kâinat onun sedefi sayılır. Gökler ve yer taşıdığı her şeyiyle insana hizmet vermekte ve onun hayatına renk ve anlam katmaktadır. Dünya onun için yaratıldığı gibi, âhiret de, oradaki sonsuz nimetler de sadece onun için yaratılıp hazırlanmıştır. Allah yanında bu kadar kıymetli ve sevgili olan insanoğlu, bu mazhariyeti idrâk ettiği nisbette, Allah'a yakınlık sağlayabilir ve O'nun sonsuz iltifatlarına erişebilir.

Ne var ki bunca güzel, zarif, sonsuz, huzurlu, güvenli, neşe ve ferahlık kaynağı olan nimetlerin pahasını anlayanlar azdır. Nimet külfet karşılığı kuralından hareketle kendini bu nimetlere lâyık düzeye getirmek için imân esasına dayalı sâlih amellerde bulunanlardır ki, hilkatin hikmetini, insan olarak yaratılmanın amacını, dünyada bir süre bulunmanın faydasını yansıtırlar. Bunların kafilesine katılmaya özenmek derin idrâk, gelişmiş basiret işidir.

Dünyada iken yedi aza üzerine secde eden, yani secdeye yedi azasıyla eğilen mü'min, bu, Allah'a en yakın olma halini mahviyet ve teslimiyet duygusuyla yerine getirdiği takdirde, âhiret gününde yedi büyük nimete lâyık görüleceği çok anlamlı şekilde haber verilmekte ve böylece hayatta olan mü'minleri ibâdet ve taâte daha da teşvik edip ilâhi sevgi ve rahmetin kendilerinden yana nasıl tecelli ettiği ve edeceği müjdelenmektedir.

Diğer yandan Cenâb-ı Hak, âhiret hayatının bunca çekiciliğini açıklarken, aklını duygusunun; duygu ve düşüncesini nefsinin ve şeytanın emrine vermek suretiyle ilâhi statüye ters bir hayat süren inkârcı mağrurları uyarmakta ve geçici bir hayatın birkaç günlük makam ve servetiyle aldanmamalarını tenbih edip dolaylı şekilde rahmetinin sesini onlara duyurmaktadır.

Âyette gecen "nemârik", "nümruka"nın çoğulu olup dayanılacak yastıklar veya koltuk misali döşekler demektir.

"Zerâbiyy", "zürbiyye"nin çoğulu olup genel anlamda "zarif yaygı" anlamına gelir. Zarif saçaklı halı ve benzeri nadide mefruşat hakkında da kullanıldığı pek yaygındır.

Cennetteki bu çarpıcı eşyadan söz edilmesinin bir başka hikmeti de şu olabilir: İnsan, hilkatine enjekte edilen mayası itibariyle nimete, lükse, konfora ve nadide eşyaya çok eğilimlidir. Hattâ çoğu, dünya hayatında bu gibi nimetlere erişmek için birçok tehlikeleri göze almakta ve bazen de hiçbir ilâhi sınır tanımadan; helâl ve haram, hak ve hukuk kavramlarını dikkate almadan cazip nimetlerin, gurura sevkeden makam ve servetlerin peşinde koşmaktadır. Bu konuda kişiler ilâhi din, akıl ve ilimle el ele vermez de sadece nefsani istekleri doğrultusunda hayatlarına renk katmak isterlerse, artık onları frenleyip meşru sınırlar içine alacak başka bir müeyyide ve kuvvet bulunmaz.

İnsanın mayasındaki bu duygu ve istekleri meşru sınırlar içinde tutmak; mal, para ve makamın amaç olmadığını, amaca erişmek için birer araç olduğunu kalp ve kafalara işlemek hikmetine mebni peygamber gönderilmiş ve kitap indirilmiştir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkârcılar için hazırlanan azaptan bir tablo çizilerek gözler önüne konuldu. Arkasından Hakk'a baş eğip sâlih amellerle dünya hayatını değerlendiren mü'minlere lâyık kalıcı yüksek nimetler müjdelenerek ölmeden önce iyi, yararlı iş ve amellerini daha da artırmaları istendi. Böylece ruhlara serinlik, kalplere inşirah havası estirilerek ilâhi sevgi ve rahmetin dosdoğru inananlarla beraber olduğuna işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, âhiret hayatını da kusursuz biçimde plânlayan Cenâb-ı Hakk'ın her şeye kudretinin yettiği dört belge ile ispat ediliyor. Böylece insan aklına ışık tutularak malzeme veriliyor ve hareket çizgisi belirleniyor. Sonra da Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın görevinin sınırı bir defa daha gösterilerek aydınlatıcı bilgi veriliyor ve Peygamberden sonra da hiç kimseye o sınırı aşma yetkisinin verilmeyeceğine işaretle beşer için konulan çizgiyi çok iyi bilip ona göre hizmet vermemiz isteniliyor. Sonunda dönüşün mutlaka Allah'a olacağı ve hesabımızı da ancak O'nun göreceği hatırlatılıyor.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ
وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ
عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

17- Devenin nasıl yaratıldığına,

18- Göğün nasıl yükseltildiğine,

19- Dağların nasıl dikildiğine,

20- Yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?

21- Öğüt verip hatırlatmada bulun; çünkü sen ancak bir öğütçüsün.

22- İnsanlar üzerine musallat (bir bekçi) değilsin.

23- Ancak kim (Hak'tan) yüzçevirip inkâra saparsa,

24- Allah ona en büyük azap ile azapta bulunacak.

25- Şüpheniz olmasın ki, onların dönüşü ancak bizedir.

26- Sonra da hesaplarını görmek bize aittir.

İLGİLİ HADISLER

Ashab-ı Kirâm'dan Enes b. Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'den bir şeyler sormaktan bir bakıma menedilmiş idik. O sebeple bâdiyeden aklı başında bir adamın gelip Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'den bir şeyler sormasını ve bu sayede bizim de söylenenleri işitme bahtiyarlığına erişmemizi çok arzu ediyorduk. Derken bâdiyeden bir adam çıkageldi ve söze şöyle başladı:

- Ya Muhammed! (aleyhisselam) Senin elçin bize geldi ve senin **"Allah beni peygamber olarak gönderdi"** diye iddia ettiğini söyledi. (Doğru mudur?)

Hz. Peygamber (aleyhisselam) ona şu cevabı verdi ve aralarındaki konuşma sürüp gitti:

- **O elçim doğru söylemiştir.**

- O halde göğü kim yaratmıştır?

- **Allah.**

- Yeri kim yaratmıştır?

- **Onu da Allah yaratmıştır.**

- Ya bu dağları kim böyle dikmiş de onlarda meydana getirmek istediğini oluşturup var kılmıştır?

- **Onları Cenâb-ı Hak oluşturup dimdik ayakta tutmuştur.**

- Göğü ve yeri yaratıp dağları diken kudret hakkı için söyler misin, Allah mı seni peygamber olarak gönderdi?

- **Evet.**

- Senin elçin bize, birgün ve gecede beş vakit namazın farz kılındığını söyledi?

- **Evet, o doğru söylemiştir, öyledir.**

- Seni peygamber olarak gönderen kudret hakkı için, söyler misin Allah mı bunu sana emretti?

- **Evet.**

- Senin elçin yine mallarımızda zekâtın farz kılındığını söyledi (doğru mudur)?

- **Evet, doğru söylemiştir.**

- Seni peygamber olarak gönderen zat hakkı için Allah mı bunu sana emretti?

- **Evet.**

- Senin elçin, imkânı olup yol bulabilene Beytullah'ı haccetmenin gerekli olduğunu söyledi (öyle midir)?

- **Evet, doğru söylemiştir.**

Bu konuşmadan sonra o adam dönüp ayrılacağı zaman şöyle dedi:

- Seni hak ile gönderen zata yemin ederim ki, bunlardan ne fazlasını, ne de eksiğini yaparım.

Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

- **Eğer bu adam doğru söylediyse, elbette Cennete girecektir!**[1]

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in şöyle buyurduğu bildirilmektedir:

"İnsanlarla, Lâ ilahe illallah demelerine kadar savaşmakla emrolundum. Bunu dedikleri zaman benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar; ancak hakkın (ve adaletin) gereği durumlar müstesna. Hesapları ise, Aziz ve Celil olan Allah'a aittir."[2]

Ebu Ümâme el-Bâhili (radıyallahu anh), Halid b. Yezid'e uğradı ve Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'den işittiği en yumuşak ve okşayıcı sözün ne olduğunu sordu. O da şu cevabı verdi:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'den işittim, şöyle buyurdu:

"Haberiniz olsun ki hepiniz Cennete gireceksiniz; ancak devenin kendi sahibinden (ürküp) kaçtığı gibi, Allah'ın (buyruklarından ürküp) O'ndan kaçan kimse giremeyecektir."[3]

Devenin Yaratılışı İlâhi Belgelerden Biridir

اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

"Devenin nasıl yaratıldığına, bakmazlar mı?"

İlâhi hilkat kanununun erişilmezliğini yansıtan "deve"nin her özelliği Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ve üstün kudretinin bir belgesidir.

Bu hayvan üzerinde yapılan ilmi araştırma ve inceleme sonucu, onun on beş kadar özelliğinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Şöyle ki:

1- Deve önce zeki bir hayvandır. Kendisine iyi davranan sürücüsüne karşı hep itaatlidir ve hep uysal davranır.

2- Hafızası oldukça kuvvetlidir. Çölde bir defa yürüdüğü yolu ve ciheti unutmaz.

---

1 Buhari/İlim: 6- Müslim/İmân: 10 - Nesâi/Siyâm: 1- Ahmed: 2/94

2 Müslim/İmân: 32, 36- Buhari/İmân: 17,28, Salât: 28, Zekât: 1, İ'tisam: 2, 28- Ebu Dâvud/Cihâd: 95- Tirmizi/Tefsir: 88; Nesai, Zekât: 3; İbn Mâce, Fiten: 1, 3; Darimi, Sıyam: 10, Ahmed: 4/8.

3 Müsned-i Ahmed: 5/256

3- Tahammülünü aşan ağır yük yükletilince değişik bir ses çıkarır homurdanır ve yere yatıp kıpırdamamakta direnir.

4- Canını fazla sıkan sürücüsünün suratına dikkate değer bir nişancılıkla tükürdüğü olur.

5- Aşırı sıkıntıya katlanabilir; son derece dayanıklıdır.

6- Tüyünden üstün kaliteli dokuma yapılır.

7- Etinin ve sütünün besin değeri yüksektir. Eti mayasıl (basur)a, sütü mide rahatsızlığına iyi gelir.

8- Yağlı dokulardan meydana gelen hörgücü, yiyecek kalmadığı zaman besin deposu vazifesini görür.

9- Midesi üç bölümdür. Bunlardan biri dört litre su alabilen su depo edici hücrelerle astarlanmıştır. O bakımdan hiç sıkıntı çekmeden üç gün susuz yaşayabilmektedir.

10- İki dizi halinde gür kirpiği de, gözlerini uçan kum zerreciklerine karşı korur.

11- Çizgi gibi uzun ve bol kıllı burun delikleri savrulan kumların burun içine girmemesi için kapanabilir özelliktedir.

12- Uzun bacaklarıyla enli ayakları oynak kumların üzerinde rahat yürümesine çok elverişli bir yapıdadır.

13- Uzunca eğri boynu hem uzaktan gelen tehlikeyi zamanında görmesine yardımcı olmakta, hem de çöktüğü yerden kalkarken kaldıraç görevini yapmaktadır.

14- Tek hörgüçlü (hecin) olanı, saatte 12-15 km'lik bir hızı 18 saat süresince devam ettirebilir.

15- İri yapılı bir devenin 200-300 kilo yük taşıması beklenebilir.

Daha çok çölde yaşayan deveye bunca özellikleri vermek suretiyle onu çöldeki adamların hizmetine bırakan Cenâb-ı Hakk'ın bu konuda da kudretinin ve sanatının üstünlüğünü görmemek için kör olmak gerekir.

Göğün Yükseltilmesi

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ

"Göğün nasıl yükseltildiğine bakmazlar mı?"

Gökten maksat, fezaya serpiştirilmiş milyon ve milyarlarca yıldızlar, sistemler, galaksiler ve gezegenlerdir. Kur'ân buna "sakf-i mahfuz" yani her türlü dengesizlik ve düzensizlikten, başıboşluk ve aksaklıktan korunmuş tavan demektedir.

Şüphesiz gerek göğün yükseltilmesi, yani yıldızların, gezegen ve sistemlerin birbirinden ışık yılına göre uzak tutulması, gerekse bunların "sakf-ı mahfuz" kılınması, üzerinde yaşadığımız yerküreye nispetle bir anlatım tarzıdır. Gökkubbe bizim çıplak gözle bakmamıza göre bir tavan görünümünde sayılır. Aslında fezanın büyüklüğünü ve yer alan cisimlerin birbirlerine uzaklığını kilometre ile anlatmamız bile mümkün değildir. Bunu ancak Astronomide "Işık yılı" adı verilen bir uzunluk birimiyle anlatabiliriz.

Güneş sisteminden çıkıp biraz uzaklara gidecek olursak en yakın yıldızın Alfa-Centauri olduğunu görürüz. Yalnız onun ışığı bize dakikalarca ölçülecek bir zamanda değil, 4.5 yılda gelir; yani bizden 4,5 ışık yılı uzaktadır. Boğa burcu yakınlarındaki Aldebaran yıldızını ele alalım. On yaşındaki bir çocuk ışık hızıyla bu yıldıza doğru yola çıkacak olsa ancak 60 yaşında ona ulaşabilir.

Yıldızlar arasındaki uzaklıklar da çok büyüktür. Birbirine yaklaşması için en az 500 milyon kere milyon yıl geçmesi gereken yıldızlar vardır.

Bize göre böylesine çok büyük ve yüksek olan gök, Cenâb-ı Hakk'ın kabza-i kudretinde bir avuç kum mesabesindedir.

Bunca yıldız ve sistemleri akıl almaz uzaklıklarla fezaya belli bir plâna göre serpiştiren O sonsuz kudret sahibi Allah (celle celaluhu), onlar arasında en ince hesaplara dayalı denge sağlamış ve şaşmayan kusursuz düzeni kurmuştur.

Kâinatın baş döndürücü büyüklüğü karşısında ilâhi kudretin azametini kelimeyle ifade etmek mümkün müdür? O sınırsız kuvvet ve kudretin karşısında kendi gücümüzü düşündüğümüzde ancak aczimizi anlar, tam mahviyetle O'nun önünde eğilmekten başka yol ve çare bulunmadığını idrak ederiz.

Dağların Her Biri Birer Kazık Misali Düzenlenmiştir

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ

"Dağların nasıl dikildiğine bakmazlar mı?"

Yeryüzündeki dağların ve engebelerin bir an ortadan kalktığını farz edelim, o takdirde yer kabuğu üzerinde iki veya iki buçuk km. kalınlığında bir su tabakası oluşur; yani okyanuslar bir anda yeryüzünü kaplar. Böyle bir durumda da bugünkü hayat olmazdı.

Yeryüzündeki irili-ufaklı dağların konumu rasgele bir oluşumla değil, belli bir plâna göredir. Dünyadaki başlıca dağ zincirlerine dikkat edecek olursak, kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda uzandığını görürüz. Kuzey-güney doğrultusundaki dağlar Büyük Okyanus'u sınırlar; doğu-batı doğrultusundaki dağlar ise Avrupa ile Çin arasında yer alır.

Yükseklik farkları kömür oluşumu, özellikle büyük ve geniş yayılım sunan kömür havzalarının oluşumu için ilk şartlardan biridir.[1]

Dağlar diğer yandan sulama gücünü yükseltir. Böylece ovalık kesimlere geldiğinde sulamayı artırır.

Buna bağlantılı olarak baraj gövdelerinin yaslanacağı vadi yamaçları ancak dağlık yükseltilerle oluşur.

Dağlık alanların yükselmesi - tektonik hareketler ile- beraberinde çöküntüleri de getirir. Yükselen dağların yanısıra çöken ova ve ara çukurlar magmaya yaklaşır. Böylece bu havzadaki yeraltı su sirkülasyonu magmanın etkisiyle termal özellik kazanır.

Dağlık alanlardan akıp gelen yüksek eğimli akarsu ve şelâlelerle hidroelektrik elde edilir.

Anlaşıldığı üzere dağların oluşumu, insan hayatına sayısız nimetleri de beraberinde getirmiş ve sözü edilen olayların kusursuz şekilde programlandığı görülmüştür.

Şüphesiz dağlarla yakından ilgili bunca düzenlemeleri tesadüfe bağlamak büyük haksızlık ve idraksizlik olur. Hiçbir zaman kör ve şuursuz tesadüf böylesine dengeli, düzenli, plânlı ve programlı bir dünya meydana

1 Türkiye I. Kömür Araştırma Kongresi: 1978

getiremez.

Yeryüzünün Döşenip Yayılması

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ

"Yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?"

Dünya hem hacim bakımından insan hayatından yana bir ölçü ve büyüklüktedir, hem de kendi ekseni ve Güneş etrafındaki dönüş hızı sabittir.

"Eğer yerkürenin hacmi şimdikinden daha büyük veya daha küçük olsaydı, yahut hareket hızı bugünkünden farklı bulunsaydı, mevcut duruma nispetle Güneş'e daha yakın veya daha uzak olsaydı, insan da dahil her çeşit hayata tesir ederdi."[1]

İşte böyle bir düzenleme ile canlıların hayatına, yani yaşayıp üremesine elverişli duruma getirilen yerkürenin üzerindeki kabuk en uygun ve en yararlı şekilde tanzim edilerek insanoğlunun hizmetine verilmiştir. Onda yedisinin denizlerle kaplı olması nasıl hayatın devamına yönelikse, dağların, ovaların, vadilerin, ırmakların, göllerin ve kısacası yeraltı ve yerüstü kaynakların belli bir plâna göre düzenlenmesi de öyle...

Diyebiliriz ki, Cenâb-ı Hak her yanı ve yönüyle kusursuz bir dünya yaratıp hayat için lüzumlu olan bütün imkânları hazırlamış ve sağlam bir dengeye bağlamıştır.

Gerçek bu olmakla beraber, dünyanın bu düzen ve dengesini, insanların uzanan bilgisizce eli bozmakta; ormanları yok edip büyük çapta toprak kaymalarına neden olup verimli toprakları çöle çevirmekte; hayvanları gelişigüzel, plânsız öldürüp hayat dengesini bozmakta, denizleri kirleterek önemli bir kaynağı mefluç hale getirmektedir.

Böylece Cenâb-ı Hakk'ın yüksek kudretinin tezahürüyle ortaya konan her şey faydalı, düzenli ve dengelidir. Aklını iyi kullanmayan insanoğlu, kendisinden yana kusursuz olan hayat düzenini ve nimetini kusurlu hale getirmekte ve kendisi dahil diğer bütün canlıların hayatını tehlikeye sokmaktadır. Fabrikaların kimyasal artıklarının, taşıtların egzoz gazının, bacalardan yükselen kömür dumanının hayatı nasıl tehdit ettiğini görmekteyiz. Ozon tabakasının incelmesi veya delinmesinin hayatı nasıl

1 A. C. Morrison/İnsan, Kâinat ve ötesi: 14,15

olumsuz yönde etkileyeceği artık bilinmektedir. Kusursuz düzeyde olup insan hayatını idameye yönelik şartları ve düzenlemeleri gelişen teknik ve onun tabii sonucu olan sanayi kusurlu hale getirmektedir. Cenâb-ı Hak ilgili âyetle yeryüzünü çok iyi tanzim edip insanın hizmetine verdiğini beyân buyururken, bu konuda çok dikkatli olmamızı istemekte ve hayatı devama yönelik kanunların korunmasını tavsiye etmektedir.

Öğüt ve Hatırlatmanın Yararı

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ

"Öğüt verip hatırlatmada bulun; çünkü sen ancak bir öğütçüsün."

İnsanlara hep iyiyi, doğruyu, güzeli tavsiye edip göstermek; onları devamlı surette kötülükten, zararlıdan uzak tutmaya çalışmak; katılaşan kalpleri yumuşatmaya yönelmek; silik hale gelen vicdanları duyarlı kılıp geliştirme yol ve çarelerini araştırmak tezkire kapsamına giren hususlardır. Dünyada hemen her aile, toplum ve ferdin buna ihtiyacı vardır. Ancak böyle bir yönlendirmeyle kendini vazifeli ve sorumlu kabul eden ilim adamlarıyla mürşitlerin, hitap ettikleri fert ve toplumun akıl ve kültür seviyesine göre bir metot uygulaması şarttır. Aksi halde bütün gayretler kısır veya sonuçsuz kalır.

O bakımdan herkes nasihatçı olamaz; rasgele kimseler toplumu yönlendirme hizmetini yüklenemez. Nitekim Cenâb-ı Hak konumuzu oluşturan âyette Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a hitap ederken, onun ümmetine şu ölçü ve metodu veriyor: En iyi öğütçü peygamberdir. Sonra da O'nun ilmine vâris olup O'nun sünnetiyle yaşayan âlimler ve mürşitlerdir. Bu çizgide yerini alanlar, kime nasıl hitap edeceklerini, aile ve toplumu doğruya, iyiye ve güzele nasıl yönlendireceklerini önceden çok iyi plânlamak zorundadırlar. Zira söz var ki insanı çileden çıkarır, söz var ki kalpteki kin ve katılığı bir anda yumuşatıp giderir. Göz var ki insanı büyüler, göz var ki bütünüyle hikmet yansıtır.

Yunus Emre bu inceliğe dokunarak ne güzel söylemiştir:

Söz var kılur kayguyu şad
Söz var kılur bilişi yad
Eğer horlık eğer izzet
Her kişiye sözden gelir.

Söz ola kese başı
Söz ola bitire savaşı
Söz ola ağulı aşı
Bal ile yağ ile bir söz.

Metotlu ve şuurlu sözün tesirini şüphesiz ki en güzel ortaya koyup uygulayan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'dir. Çünkü O, ilâhi program çerçevesinde konuşur ve ilâhi kelâmdan aldığı güç ve kudretle anlatmak istediklerini kelime kalıbına dökerdi. Buna işaretle şöyle buyurduğu bilinmektedir:

"Şüphesiz açık söz var ki büyüler (kötülükten alıp iyiliğe çevirir); şiir var ki hikmet yansıtır."[1]

"Doğrusu açık söz var ki büyüler; ilim var ki cehalet yansıtır (dünya ve âhiret için faydalı olmayan ilim, cehaletin ta kendisidir). Şiir var ki hikmetin ta kendisidir. Söz de var ki ağırlık ve bıkkınlık verir."[2]

Bunun için Cenâb-ı Hak, dine, ilme, ahlâka, kültüre ve fazilete hizmet etme sorumluluğunu taşıyan mü'minlere şu mesajı ve taşıdığı metodu vermektedir:

"Rabbin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel (ölçü ve usul ne ise ona göre) mücadeleni sürdür. Şüphesiz ki Rabbin kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir."[3]

Cenâb- ı Hak bu âyetle irşat ve öğüdün metodunu üç madde halinde vermektedir. Bunların açıklamasını Nahl Suresi 125. âyetin tefsirinde yapmış bulunuyoruz. Arzu edenlerin o kısma bakmalarını tavsiye ederiz.

Dinde Zorlama Söz Konusu Değildir

لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ

"İnsanlar üzerine musallat (bir bekçi) değilsin."

İman ve dindarlık her yönüyle kalp yatışkanlığı, akıl serinliği, vicdan

1 Buhari/Edeb: 90- Tirmizi/Edeb: 69- İbn Mâce/Edeb: 41- Dârimi/İsti'zan: 68- Ahmed: 1/269, 273, 303, 309, 313, 327, 332-3/456-5/125

2 Ebu Dâvud/Edeb: 87- Ahmed: 1/303, 309- 2/16,59,62- 3/470- 4/263

3 Nahl suresi: 125

berraklığı ve duygu ile düşünce selâmetidir. O bakımdan kendini bu düzeye getirmeyen inkârcı sapıkları, mağrur müşrikleri zorla dindar yapmanın veya inanmaya itmenin, tehdit edip yönlendirmenin hiç anlamı yoktur. Nitekim Bakara suresi 256. âyette Cenâb-ı Hak bu hususu çok kesin ve net şekilde şöyle açıklamaktadır:

"Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır."

Bu ve benzeri beyânların ışığı altında ilim adamları şu sözü ifade etmişlerdir: Kişileri dine, imana zorlamak hiçbir zaman doğru bir hareket sayılmaz. İmân aklın kavrayışına ve sonra da gönül yatışkanlığına dayanan bir olaydır. İnanmaya ve ibâdete zorlamak, tehditte bulunmak İslâm'ın ana kuralına ters düşer. Ancak dine girip inandıktan sonra irtidad edenler hakkında birtakım cezai müeyyideler uygulanır. Bu bir zorlama değil, dini oyuncak haline getirip toplumu aldatan bir münafığı te'dib etmek ve verilen ceza ile onun ibretli misal olmasını sağlamaktır.

Temyiz çağına giren çocukların namaz kılmasını sağlamak amacıyla gerekirse kulağını çekmek ve günün şartlarına göre biraz korkutmak, zorlama değil, sağlıklı eğitmenin bir parçasıdır.

İşte bu inceliklerden dolayı Kur'ân'da yer yer Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in görevine değinilmekte ve ona dikkat çekilerek gerçek misal ve ölçünün O olduğu bildirilmektedir. Şüphesiz bu konuyla ilgili âyetleri bir araya getirdiğimizde her türlü şüphe ortadan kalkar ve İslâm'ın öğüt, irşat ve tebliğ metodu bütün açıklığıyla anlaşılır. Ancak burada ilgili âyetlerin mefhumunu nakletmekle yetinmeyi uygun bulduk. Şöyle ki:

- Peygambere gereken açık tebliğdir.

- Peygamber (aleyhisselam) sevdiği kimseyi doğru yola eriştiremez. Ancak Allah dilediğini doğru yola kavuşturur.

- Peygamber (aleyhisselam)'ın vazifelerinden biri ve hattâ başta geleni, doğru yola çağırmak ve bu yolu tarif etmektir. Hidâyet ise Allah'ın irâdesine bağlıdır.

- Peygamber (aleyhisselam) insanların sorumluluğunu yüklenen, onlar adına konuşup onları temize çıkaran ve bunun için savunan bir vekil de-

ğildir.

- Peygamber (aleyhisselam) insanlar üzerine musallat bir bekçi de değildir.

- Peygamber (aleyhisselam)dâvetçi, mürşit, öğütçü, ilâhi rahmet ile müjdeleyici, Cehennem azabıyla uyarıcıdır.

Nitekim Kasas suresi 56. âyetle, doğru yola eriştirmenin Cenâb-ı Hakk'a ait olduğu haber verilirken, Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'in görevinin Hakk'a çağırıp doğru yolu göstermek ve tarif etmek olduğu çok anlamlı bir ifadeyle açıklanmaktadır:

"Ey Peygamber! Doğrusu sen sevdiğin kimseyi doğru yola eriştiremezsin. Ama Allah dilediğini doğru yola eriştirir ve O, doğru yola erişecekleri daha iyi bilir."

O bakımdan konumuzu oluşturan 21 ve 22. âyetlerle bu konu biraz daha açıklanarak aydınlatıcı bilgi verilmekte ve Hz. Peygamber (aleyhisselam)'dan sonra din adına sahneye çıkacak olan mürşit, hatip, mübelliğ ve vaizlerin görev sınırı çizilmektedir.

Dini Öğütten Yüz Çevirenler

إِلَّا مَنْ تَوَلّٰى وَكَفَرَ ۙ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ۖ

"Ancak kim (Hak'tan) yüz çevirip inkâra saparsa, Allah ona en büyük azap ile azapta bulunacak."

Din her bakımdan akıl, idrâk, vicdan ve kalb-i selimle iç içedir. Bu yetenekleri gelişmeyen veya ters yönde gelişen kimselerin dini ve ahlâki öğütlerden zevk alması veya kulak verip dinlemesi pek düşünülemez. Cenâb-ı Hakk'ın onlara verdiği yetenek ve imkânları doğru yolda değil, eğri yolda kullanıp harcamaları elbette ki cezasız kalamaz. Ancak kalbinde hidâyet ışığı doğanların dönüş yapması, ölmeden önce Hakk'a yönelip "sırat-ı müstakim" üzere hayatlarını noktalaması bu ceza ve azabın kalkmasına tek sebep olarak gösterilebilir.

İslâm'ın insana armağan ettiği bu yüksek irfandan kendini mahrum edenler, inkârda ve hakikatten yüz çevirmede üç grupta toplanırlar:

a) Küfürle şartlanıp Hakk'ı red ve inkâr eden kâfir ve müşrikler,

b) Şüphe ve kararsızlık içinde bocalayan ikiyüzlü dönek münafıklar,

c) Taklidi imân düzeyinde olup tahkiki imâna henüz kavuşmayan ve o yüzden cehlin veya makam ve servetin, ya da fiziksel kuvvetin verdiği cesaret ve bencillikle kendini aldatan mağrurlar.

Birinci sınıf ilâhi nizam dışına çıkıp hilkatin hikmetine ters bir hayat sürenler ve bu doğrultuda hakka, fazilete sırt çeviren inkârcı nankörlerdir. Ölmeden önce Hakk'a dönmedikleri takdirde en büyük azap ile cezalandırılacaklar. Zira kâinatta yer alan her sistem ve her canlı ilâhi nizamın bir parçası olduğunu yansıtıp "Allah" derken, birçok yeteneklerle donatılıp mükerrem yaratılan insanın bu çizgiden sapması son derece elim bir netice hazırlar.

İkinci sınıf kararsızlığı atıp şüphe bulutlarını sıyırarak kendilerini Kur'ân ve sünnetin nurlu düzeyine getirirlerse, "mü'min" sıfatına lâyık olurlar. Aksi halde onlar için de azâb-ı ekber hükmü gerçekleşir.

Üçüncü sınıf müslim ve mü'min sayılsalar bile, niyet, söz ve davranışlarıyla büyük günah işlemektedirler. Hakk'a kul olmanın mâna ve hikmetine akıl erdiremediklerinden dolayı ilâhi gazabı kendi üzerlerine çekmiş olurlar. Tevbe edip Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın ahlakıyla yaşamaya başlarlarsa, azab-ı ekber'den kurtulurlar. Değilse, uzun süre âhiret hayatları elem ve hüsran içinde geçer.

Buraya kadar yaptığımız tefsir, 23. âyetteki istisnanın muttasıl sayılmasıyla ilgilidir. Onu muttasıl değil munkatı' sayacak olursak şu mâna ve yorum ortaya çıkar:

"Sen, yüz çeviren ve inkâra sapanlar üzerinde musallat (bir bekçi) değilsin. Ancak onlar üzerine (gerektiğinde) cihad ile musallatsın. Böylece yapacağın cihad ile Cenâb-ı Hak onlara büyük bir azapta bulunacaktır. Sonra da onların dönüşü bize olacak ve hesaplarını da görmek bize düşer."

Bu iki yorumu dikkate aldığımızda, Cenâb-ı Hakk'ın sözü edilen inkârcı nankörlere iki ayrı azap vereceği anlaşılıyor: Biri dünyada, diğeri âhirette.

Sonunda Dönüş Mutlaka Allah'adır

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ

"Şüpheniz olmasın ki, onların dönüşü ancak bizedir. Sonra da hesaplarını görmek bize aittir."

Sözünü ettiğimiz üç sınıf insan ne kadar haktan, öğütten, din kardeşliğinden, ahlâk ve faziletten uzak kalmayı tercih ederlerse etsinler ve ne kadar gururlanırlarsa gururlansınlar onlar için kaçış ve kurtuluş yoktur, mutlaka her birinin dönüşü Cenâb-ı Hakk'a olacaktır. Zira kâinat Hakk'ın kudretinin tezahürü ve insan da O'nun hilkat kanununun ayrı bir tecellisidir. O bakımdan ne Cenâb-ı Hakk'ın mülkünden başka bir mülk, ne de O'nun dengi, benzeri ve eşi bir kudret vardır. Canlı-cansız her şeyin o yüce kudrete dönüp baş eğmesi, huzurunda eğilip teslimiyet göstermesi mukadderdir. Bunun hiçbir zaman istisnası söz konusu değildir.

Gerçek bu olunca, öldükten sonra baş eğmenin, teslimiyet gösterip hakkı idrâk etmenin hiçbir yararı yoktur. Çünkü o âlemde artık teklif sona eriyor, hesap, kitap ve bunların doğuracağı sonuçlar dönemi başlıyor. Onun için ölmeden önce Cenâb-ı Hakk'a baş eğip teslim olmak, yani O'nu bilip tanımak ve koyduğu hayat düzenine uymak en akıllıca yol ve geleceği güven altına almanın tek çaresidir. Şüphesiz ikinci hayatta herkes Allah'a hesap vermek zorunda olacaktır. Ölmeden evvel kişinin kendi kendini hesaba çekip iyilik ve kötülüklerini tartması ve iyiliği çok bir insan olarak ölmeye azmetmesi kadar asil bir düşünce ve davranış düşünülebilir mi?

Görüldüğü gibi, biz hayatı durduramıyor, sistemleri değiştiremiyor, yaşlanıp ölmekten kendimizi kurtaramıyoruz. Çünkü biz ne kendi kendimizin yaratıcısı, ne de kurulu düzenin mimarıyız. O bakımdan bizim dediğimiz ve arzu ettiğimiz olmuyor; yaratanımızın dediği oluyor. Bu durumda O'nun emirlerine karşı gelmenin, indirdiği hükümlere ters bir hayat sürmenin makul ve makbul bir yanı yoktur. O'nun mülkünde, O'nun kurduğu bir dünyada, O'nun hazırlayıp verdiği nimet kaynaklarından yararlanıp geçinme alanında gurura kapılıp Hakk'ın talimatına kulak tıkamak gülünç sayılmaz mı?

İşte 25 ve 26. âyetlerle bu hakikat kalp ve kulaklara aksettiriliyor ve gafillerin ölmeden önce uyanması isteniliyor. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti gazabının önünde bulunuyor. O rahmeti idrâk etmek elbette ki büyük bir bahtiyarlıktır. İdrâk etmemek ise sonsuz hüsrandır.

89. SURE

FECR SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
30	139	597

ZUHRUF SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir.

Birinci âyete -önemine binaen- "Fecr vakti"ne yemin edilerek başlanmış ve bu aynı zamanda sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- İnkarcıları uyarmak, mü'minleri sâlih amellerde daha başarılı olmaya davet etmek için dört önemli şeye yemin ediliyor.

2- Tarihte Hakk'ı red ve inkâr eden azgın zorbaların sonunun ne olduğuna dikkat çekilerek hem Mekke müşrikleri, hem de her çağda yaşayan inkârcı nankörler uyarılıyor.

3- İnsanoğlunun nankörlüğü konu edilerek imânın tadını tadamayan ve o yüzden kararsızlık içinde bocalayan münafıklar üzerinde duruluyor.

4- Bu karakterde olanların daha çok dört fena huyu, çirkin tutumu açıklanıyor.

5- Kıyamet olayından ve âhiret gününden söz edilerek yönlendirici safhalar sıralanıyor.

6- Âhiret gününde inkârcıların, dönek nifakçıların pişmanlık duyacaklarına atıfta bulunuluyor.

7- Âhiret gününde ilâhi adalet gereği verilecek azabın, kişilerin niyet, inanç ve ameline göre olacağına işaret ediliyor.

8- İmân düzeyinde gönül yatışkanlığına ermiş mü'minlerin rıza mertebesine nail olacakları müjdesi verilerek öylece ruhlarının alınacağı bildiriliyor.

٨٩ سُورَةُ الْفَجْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾

1- Fecir vaktine,

2- Zilhicce'nin ilk on gününün gecesine,

3- Çift'e ve tek'e,

4- Gelip geçtiği vakit geceye andolsun.

5- Şüphesiz ki bunda akıl ve sağduyu sahipleri için (kayda değer) bir and vardır elbette.

İLGİLİ HADISLER

Ebu Salih'in Câbir (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre:

- Muâz (radıyallahu anh) namaz kıldırırken bir adam da gelip ona uydu. Derken Muâz (radıyallahu anh) namazı uzattı. Adam da ona uymayı bıraktı ve Mescid'in bir tarafına çekilerek o namazı kendi başına kıldı. Onun böyle yaptığını öğrenen Muâz (radıyallahu anh): "O münafıktır" dedi ve gelip durumu Rasulullah (aleyhisselam)'a arz etti. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) o genç adamı çağırdı ve cemaati neden bıraktığını sordu. Adam şu cevabı verdi: "Ya Rasulallah! Gelip ona uydum ve cemaatle namaz kılmaya başladım; ama o, namazı uzattı da uzattı. Ben de ona uymaktan vazgeçtim ve Mescid'in bir köşesinde yalnız başıma kılıp devemin yemini verdim."

Bu olaya üzülen Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ya Muâz! Sen fitneci misin? Neden (sebbih isme rabbike'l- a'lâ), (ve'ş- şemsi ve duhâha), (ve'l- fecri ve'lleyli izâ yeğşa) surelerini okumu-

yorsun?"[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan merfuân yapılan rivayette, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Salih amelle ilgili hiçbir gün, Allah yanında şu günler (Zilhicce'nin ilk on günün)den daha sevimli değildir." Bunun üzerine denildi ki:

- Ya Rasulallah! Allah yolunda cihad da mı? Efendimiz cevap verdi:

- Evet, Allah yolunda cihad da. Ancak canıyla, malıyla cihada çıktıktan sonra bunlardan hiçbiriyle dönmeyen kişinin (ameli) müstesna.[2]

Câbir (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki on gün, Zilhicce'nin on günüdür. Tek gün Arefe günüdür. Çift gün ise bayram günüdür."[3]

Beş Önemli Olaya Yemin Edilmesi

وَالْفَجْرِ ۙ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۙ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۙ

"Fecir vaktine, zilhicce'nin ilk on gününün gecesine, çift'e ve tek'e, gelip geçtiği vakit geceye andolsun."

Cenâb-ı Hak bu âyetlerle, beş şey ile yemin ederken insanlara şu mesajı vermektedir: Olayların tekerrürüyle tarih de tekerrür eder. Âd, Semud kavimlerinin ve ilâhlık iddiasıyla ortaya çıkan Fir'avn'ın akıbeti ortada. Siz ey yaşayan kavim ve milletler, sözü edilen kavimlerin yolunda yürür, Hakk'a başkaldırmak suretiyle inkâr ve azgınlıkta, ahlâksızlık ve rezilette belli kerteye gelecek olursanız, ilâhi hüküm iner de hem dünyanız, hem de âhiretiniz karanlığa gömülür.

Böylece insan aklını harekete geçirmek, duygularını berraklaştırmak, düşüncesini Hakk'a çevirmek üzere zaman kavramıyla iç içe olan beş önemli olay üzerinde durulmaktadır. Zira Kur'ân'da nerede Cenâb-ı Hak bir şeye, bir olaya yemin etmekle konuya başlarsa, mutlaka onda düşündürücü, yönlendirici ve doğruya götürücü, akla ışık tutucu bir anlam ve

1 Müsned-i Ahmed: 3/327.

2 Tirmizi/Tefsir: 89- Ahmed: 4/437, 438, 442

3 Nesai, İbn Cerir, İbn Ebi Hatim, İbn Kesir: 4/505.

hikmet söz konusudur.

Fecir:

Şüphesiz ki her gün, "fecr"in doğmasıyla, yani tan yerinin ağarmasıyla yeni bir gün başlar.

Böylece bu olay beraberinde dört gerçeği yansıtır:

1- Dünya kendi ekseni etrafında batıdan doğuya doğru belli bir hızla dönmektedir.

2- Aynı zamanda Dünya Güneş'in etrafında da belli bir yörüngede elips çizerek hareket etmektedir.

3- Her gün fecrin doğmasıyla yeni bir gün ve yeni bir hayat başlar.

4- Kurulu sistem belirlenmiş plân ve programa göre bir saniye şaşmadan insana hizmet vermeye devam eder.

İşte her gün tan yerinin ağarması yüksek, sınırsız bir kudretin varlığının delili ve özelliğini, tazeliğini, kaybetmeyen açık belgesi değil midir?

Ayrıca Ashab-ı Kiram ve Tabiin'den ilim adamlarının "fecir" kavramı üzerinde az farklı yorumları olmuştur.

Onları özetle şöyle sıralayabiliriz:

a) Hz. Ali (radıyallahu anh), İbn Zübeyr (radıyallahu anh) ve İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Her gün karanlığın açılıp sabahın ilk beyazlığının belirmesidir.

b) Katade'ye göre: Muharrem ayının ilk gününün ilk aydınlığıdır. Zira o gün karanlık yarılıp yeni yıla girilmiş olur. Ayrıca sabah namazı da kasdedilmiş olabilir.

c) Ata'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir başka rivayete göre: Bayram gününün ilk aydınlığıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak hiçbir gün için bir önce, bir de sonra olmak üzere iki gece belirlememiştir. Ancak "Arefe Günü"ne bu özelliği tanımıştır. Öyle ki, kim Arefe gününün bitmesiyle başlayan vakfeye ulaşırsa hacca ulaşmış olur ve bu süre fecir doğuncaya kadar devam eder. Nitekim Tabiin'den Mücahid de aynı görüştedir.

d) İkrime'ye göre: Müzdelife'de sabahın yatay olarak ilk aydınlığıdır.

e) Müfessir Muhammed b. Kâb el-Kurezi'ye göre: Zilhicce'nin son on gününün fecrine işarettir.

Leyâlin Aşrin:

Biz bunu "Zilhicce'nin ilk onu günüdür" diye tercüme ettikse de, ilim adamlarının farklı yorumları söz konusudur.

Bunları şöyle sıralayalım:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Zilhicce'nin ilk on günüdür.

b) Mesruk'a göre: Cenâb-ı Hakk'ın Musa (aleyhisselam) kıssasında andığı 10 gündür.[1]

c) Ebu Zübeyr'in Câbir (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bunu, bayramın birinci günü dahil Zilhicce'nin ilk on günüdür diye açıklamıştır.

d) Dahhak'a göre: Ramazan'ın son on günüdür.

e) Taberi'ye göre: Muharrem'in ilk on günüdür ki onuncu gün "Âşure" oluyor.

Ancak birinci yorum ağırlık kazanmıştır. Zira hac farizasını yerine getirmek isteyen mü'minlerin kutsal topraklarda bu on gün içinde mahşerden bir tablo oluşturması ve kalplerin, dertlerin, hedeflerin tek kalp, tek dert ve tek hedef haline gelerek Kabe ile birleşmesi büyük bir olaydır ki Allah'ın insanlardan yana razı olup seçtiği İslâm dininin kardeşlik, birlik ve dirlik dini olduğunu ispatlamaktadır. Aynı zamanda haber-i vahid olarak bir de hadis rivayet edilmiştir.

Şefi' ve Vetr (Çift ve Tek):

Bu iki kavram üzerinde de farklı rivayetler ve yorumlar olmuştur. Şöyle ki:

a) İmrân b. Husayn'a göre: Çift ve tek rek'atli olan namazlardır.

b) Câbir b. Abdillah (radıyallahu anh)'a göre: "Vetr", Arafe Günü'dür; "Şefi'" ise, bayram günüdür. Nitekim İbn Abbas ve İkrime'nin de yorumu bu anlamdadır. Nuhas bu rivayeti uygun görmüştür. Çünkü Arafe Günü

1 A'raf suresi: 142. âyetin tefsiri.

Zilhicce'nin dokuzuncu gününe tesadüf ediyor ki bu tek rakamdır. Bayram günü ise, onuncu gününe rastlıyor ki bu da çift rakamdır.

c) Mücahid'e göre: Şefi', Arafe ile bayram günüdür. Vetr ise, yalnız bayramın birinci günüdür.

d) İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivayete göre: Şefi', Cenâb-ı Hakk'ın çift çift olarak yarattığı şeylerdir. Vetr ise, Allah'a işarettir. Çünkü O, birdir, eşi, ortağı, dengi ve benzeri yoktur.

Ashab-ı Kirâm'dan Ebu Said el-Hudri, Tabiin'den Muhammed b. Sirin, Mesruk, Ebu Salih ve Katade de aynı görüştedirler. Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah'ın 99 ismi vardır. Allah tektir ve teki sever."[1]

e) İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan bir başka rivayete göre: Şefi', sabah namazıdır; Vetr ise, akşam namazıdır. Zira birincisi çift, ikincisi tek rek'atlidir.

f) Dahhak'e göre: Şefi', Zilhicce'nin on günüdür; Vetr ise, Minâ'daki üç gündür.

g) el-Hasan'a göre: Bu iki isimden maksat, rakamlardır. Zira rakam ya tek veya çifttir.

Gelip geçen gece:

Bu cümle üzerinde de durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır:

a) "Yesri"den maksat, "yüsrâ"dır, yani geçenin bir bölümünde yürümek, yolculuk yapmaktır.

b) Katade ve Ebu Âliye'ye göre: Gelip yönelen gece demektir.

c) İkrime'ye göre: Sadece Müzdelife gecesi söz konusudur. Zira hac menasikinin önemli vakitlerinden biri de Müzdelife'ye uğramak ve Meş'ârü'l-Haram'da duâ ve niyazda bulunmaktır. Nitekim Kelbi, Mücahid ve Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi de aynı yorumu benimsemişlerdir.

d) Kadir Gecesi'dir. İlâhi rahmetin bolca tecelli vakti olduğundan o

---

1 Buhari/Daâvat: 69- Müslim/Zikir: 5, 6- Ebu Dâvud/Vitir: 1 - Tirmizi/Vitir: 2 - Nesâi/Kıyamu'l leyl: 27- İbn Mâce/İkamet: 114 - Dârimi/Salât: 209 - Ahmed: 1/100, 110, 143, 144, 148, 2/109, 155, 258, 267, 277, 290, 314, 491

geceye yemin edilmiştir.

e) Bütün geceler söz konusudur ki, bu yorum ağırlık kazanmıştır.

İbn Kesir ve Yakub "yesri"yi (ya) harfinin isbatıyla okumuşlar ve cezmedilmediğini belirtmişlerdir. Nâfi' ve Ebu Amr ise, bunu vasi halinde (ya)nın isbatıyla okumuşlar; vakf halinde ise hazfetmişlerdir.

Li-zi hicr:

Bu terkibi, "akıl ve sağduyu sahibi" şeklinde tercüme etmiş bulunuyoruz ki bu yorum ağırlık kazanmıştır.

Ancak ilim adamlarının buna farklı manâlar verdiklerini de görüyoruz. Şöyle ki:

a) Ebu Mâlik'e göre: İnsanlardan setr sahibi, yani kendi kusurlarını ve başkasının günah ve kusurlarını gizli tutan kimse demektir.

b) el-Hasan'a göre: Hilm ve güzel ahlâk sahibi, yumuşak tabiatlı kimse demektir.

c) el-Ferra' diyor ki: "Bu yorum ve görüşlerin hepsi bir maksatta birleşir ve hepsi aynı manâyı yansıtır. Kendine hâkim olan, nefsini kötülüğe yönelmekten alıkoyan kimse hem aklını kullanan, hem de güzel ahlâkın, güzel huyun gereğini yapan kişidir."

Böylece önemine binaen yemin edilmeye değer görülen beş olay, akıl, idrâk ve irfan sahibi için düşündürücü, düşünce ufkunu açıcı, uyarıcı ve hakka yaklaştırıcı bir anlam taşımaktadır.

Cümlenin başında bulunan (hel) edatı, Mukatil'e göre: Te'kid ve tahkik manasına gelen (inne) takdirindedir. Biz de bu yoruma göre âyetin çevirisini yapmış bulunuyoruz.

Diğer bir yoruma göre: (hel) edatı takriri anlamda istifham manasınadır; yani "akıl ve sağduyu sahibi için bu bir yemin değil midir? Elbetteki yemindir" mânası ortaya çıkıyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, beş önemli olaya yemin edilerek, Cenâb-ı Hakk'ın azap hükmünün hangi topluluk, kavim ve millet hakkında indiğine ve ineceğine dikkat çekildi ve azıp sapıtan toplum ve milletlerin izledik-

leri tehlikeli yoldan dönüş yapmaları istendi. Böylece ilâhi rahmetin ezeli sesi kalp ve kafalara aksettirildi.

Aşağıdaki âyetlerle, Hakk'a karşı gelip aklını, idrâkini doğru yolda kullanmayan azgın ve zâlim üç kavmin ne sebeple yok edildikleri konu edilerek misal veriliyor. Böylece Cenâb-ı Hakk'a karşı gelmenin, O'nu red ve inkâr etmenin, koyduğu hayat nizamına uymamanın hiçbir kavim ve millete rahmet havası estirmediğine, hiçbir toplumun yüzünü güldürmediğine işaret ediliyor. Aynı zamanda başta Mekkeli müşrikler olmak üzere her çağda ortaya çıkan zâlim inkârcılar, ahlâksız azgınlar uyarılıyor.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ
مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي
الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ
عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

6- Görmedin mi Rabbin ne yaptı Ad Kavmine;

7- O sütunlar sahibi İrem şehrine,

8- Öyle ki onun şehirler arasında bir benzeri icad edilip ortaya konulmamıştır.

9- Vadide kayaları kesip yontan Semud'a,

10- Kazıklar sahibi Fir'avn'a,

11- Onlar ki ülkelerde azgınlık edip Hakk'a başkaldırdılar,

12- Oralarda ve fesadı çoğalttıkça çoğalttılar.

13- Bu yüzden Rabbin, üzerlerine azap kamçısı -yağdırırcasına- indirdi de indirdi.

14- Şüphesiz ki Rabbin hep gözetlemektedir.

İbretli Olaylardan Biri, Âd Kavmidir

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ

"Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine; O sütunlar sahibi İrem şehrine. Öyle ki onun şehirler arasında bir benzeri icad edilip ortaya konulmamıştır."

İnkâr ve azgınlıkta sınır tanımayan kavimlerden biri de Âd'dır. Bu isim Kur'ân'ın 24 yerinde geçmekte ve her birinde az farklı bir mesaj, uyarı ve tehdit verilmektedir. Bunların hepsini bir araya getirdiğimiz zaman ancak sözü edilen kavmin neden misal verildiğini ve olayın iç yüzünün neden ibaret bulunduğunu anlayabiliriz.

Ancak biz burada o 24 yerde belirtilen bilgilerden önce, onlar arasındaki ortak noktaları tesbit edip sıralamayı daha uygun görmekteyiz. Şöyle ki:

a) Âd Kavmi'ni Cenâb-ı Hakk'a kulluk ve ibâdete davet etmek üzere vazifelendirilen peygamber, Hud (aleyhisselam)'dır ki, O, bu kabileye mensuptur. Yani onlara gönderilen peygamber yine onların bağrından filizlenip yeşeren bir zattır.

b) Bu kavim Allah'ın âyetlerini ve o âyetlerin taşıdığı dini ahlâk ve hükümleri red ve inkâr etmiş ve kendilerine gönderilen peygambere karşı gelip küfür ve nifaklarını attırmışlardı.

c) Gerek ilk Âd, gerekse son Âd kavimlerine birkaç peygamber daha gönderildiği anlaşılıyor.[1]

d) Âd Kavmi çok şiddetli, önünde durulamaz bir kasırgayla yok edilmişlerdir.[2]

Kur'ân'da bir de, az yukarıda değindiğimiz gibi, "Âd-i Ulâ"dan söz edilmektedir.[3] Bundan iki ayrı Âd Kavminin gelip geçtiği neticesi çıkıyor. **Gerek siyercilerin, gerekse İbn Haldun'un tarihi kaynaklardan yaptıkları tesbite göre, Arapların şu dört sınıfa ayrıldıkları anlaşılıyor:**

1- Arab-ı baide.

2- Arab-ı karibe.

---

1 Şuara: 26/123

2 Hakka: 69/6; Fussilet: 41/16; Kamer: 54/19. âyetin tefsiri

3 Necm: 53/50

3- Arab-ı müstaribe.

4- Arab-ı müsta'cime.

Birinci sınıf, çok eski Araplar olup çoğu ilâhi hükmün inmesiyle yok edilmiştir ki, Kur'ân'da sık sık sözü edilen Âd ve Semud kavimleri onlardan ikisidir. Ayrıca Cedis ve Tasm kavimlerinin de onlardan iki kavim olduğu söylenmektedir.

İkinci sınıf, katıksız asıl Araplardır ki, Kahtaniler bunları oluşturmaktadır.

Üçüncü sınıf, kökten Arap olmayıp araplaşmış olan kavimlerdir. İsmail (aleyhisselam)'ın soyundan gelen Adnaniler bu sınıfın öncüleridir ki, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in 21. atası oluyor.

Dördüncü sınıf, acemleşmiş, yani kökenleri Arap olduğu halde başka milletlerle karışıp zamanla kendi dil ve kültürlerinin önemli bir kısmını unutarak yabancı dil ve kültürün tesiri altında kalanlardır.

Sütunlar Sahibi İrem

Ayette geçen "İrame zâti'l-imâd" terkibi iki şekilde okunmuştur: Biri, Âsım kıraatinde olduğu gibi, "Âd" ismine tenvinle, diğeri ise "irem" ismine izafeyle...

Böylece tenvinle okuyanlara göre: Âd Kavmi'nin atası "İrem" bir bakıma kabileye isim oluyor veya o kabilenin eyleştiği yere bu isim veriliyor.

Nitekim Mücahid ve Katade'ye göre: İrem, kabilenin ismidir. İbn İshak'tan yapılan rivayete göre ise, Âd, İrem'in oğludur. Soy ağacı geriye doğru şöyle uzanmaktadır: Âd İrem'in oğludur; İrem, Aus (veya Us)un oğludur; Aus, Sâm'ın oğludur; Sâm da Hz. Nuh (aleyhisselam)'ın oğludur.

Yine Mücahid'e göre: "İrem", ümmetlerden bir ümmettir; aynı zamanda bu, "kadim" ve "kaviyye" mânalarına da gelir.

Siyercilerin bazısına göre: İki Âd vardır: Birincisi İrem'dir. Nitekim Necm Suresi 50. âyette buna işaret edilmiştir.

Benzersiz Bir Şehir

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ

"Öyle ki onun şehirler arasında bir benzeri icad edilip ortaya konulmamıştır."

Âyette geçen "imâd" kavramı üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Şöyle ki:

a) Araplar arasında uzun boylu adama "racülün muammedun" denilir. Bu manayla "İrem", kabilenin ismidir ve sütun misali uzun boylu olanlar da kabile insanlarıdır. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh), Mücahid ve Katade'den buna benzer bir rivayet yapılmıştır. Diğer yandan bu mânayı şu âyetle kuvvetlendirmek mümkündür: Allah'ın Nuh Kavmi'nden sonra sizi onların yerine getirdiğini ve yaratılışta size güç, beden yapınızda fazlalık verdiğini bir düşünün!"[1]

b) Âd Kavmi, yazlık-kışlık olarak yer değiştirdikleri için iri cüsselerine uygun büyük çadırlar ve ona göre uzunca çadır direkleri ve sütunları bulundururlardı. O bakımdan kendilerine "sütunlar, uzun direkler sahibi" denilmiştir.

Şüphesiz bu yorumu şu âyete dayandırmak mümkündür:

"Âd'ın kardeşini (Hud Peygamberi') an! Hani o, Ahkaf'ta kavmini uyarmıştı." Zira Ahkaf, kum tepeleri demektir. Böylece onların çölde çadır kurup yaşadıkları sanılmaktadır.[2]

c) İbn Zeyd'e göre: Sütunlar ve direkler üzerine sağlam binalar yapıp oturttukları için onlara bu sıfat veya isim verilmiştir. Bu yorumu destekleyenler şu âyeti delil göstermişlerdir:

"Siz her yüksekçe yere bir anıt, bir bina yapıp (kendinizden dünyalıkça aşağı olanlarla mı) eğleniyorsunuz?"[3]

"İmâd"ın tekili, "imade" gelir. Yüksekçe olup ziyaretçilerce benimsenip belirlenmiş olan ev ve sahibi hakkında da "Fülânün tevilü'l-imâd" denilir.

d) Avf'ın, Hâlid er-Rebi'den yaptığı rivayete göre: "İrame zâti'l-imâd" dan maksat, Dimeşk şehridir. İkrime ile Said el-Mekburi de aynı görüşte-

1 A'raf: 7/69.

2 Ahkaf: 46/21.

3 Şuara: 26/8128.

dirler. İbn Vehb'in, Mâlik'den yaptığı rivayete göre, Mâlik de buna benzer bir yorumda bulunmuştur.

e) Ünlü müfessir Muhammed b. Kâ'b el-Kurazi'ye göre: Bundan maksat, İskenderiye şehridir.[1]

Sonuç olarak diyebiliriz ki: İnkâr bataklığına saplanıp zulüm ve tuğyanda, ahlâksızlık ve şirretlikte ileri giden kavim ve milletlerin ne fiziksel kuvvetleri, ne muhteşem binaları, ne de muhkem kaleleri onları, ilâhi hükmün hışmından kurtaramamıştır.

f) "Şehirler arasında bir benzeri icad edilip ortaya konulmamıştır" cümlesi üzerinde, Yemen tarafında Cennete nazire olmak üzere Şeddad b. Âd tarafından kurulan şehir söz konusudur ki ona "İrem" denilmiştir.

Şüphesiz bu konuda çok şeyler yazılmış ve rivayet edilmişse de sıhhatini tespit eden olmamış ve böylece "İrem bağı", "İrem cenneti" dillerde dolaşarak efsaneleşmiştir.

Rivayete göre, Şeddad b. Âd, ülkesinin ve halkının bütün imkânlarını kullanarak yaptırdığı bu cennet misali şehre, -küfür, azgınlık ve zulmünden; Hakk'a karşı gelmesinden dolayı- girip oturmadan mülküyle, saltanat ve cennetiyle birlikte yok edilmiştir.

Kayaları Yontup Barınak Yapanlar

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ

"Vadide kayaları kesip yontan Semud'a..."

Semud Kavmi de Kur'ân'ın 23 yerinde anılmıştır. Onların da Âd Kavmi gibi "Arab-i bâide"den oldukları söylenir.

Salih (aleyhisselam)'ın bu kavme gönderildiğini ve mu'cize olarak, içtiği sudan fazla süt veren bir deve izhar ettiğini Kur'ân'dan ve Sünnetten öğreniyoruz. Tebliğ, uyarı ve tehdid onlar üzerinde olumlu tesir bırakmamış ve son olarak inandırıcı bir mu'cize olmak üzere yukarıda özelliğini belirttiğimiz bir devenin icad edilmesini istemişlerdi. Mu'cize tecelli ettiği halde inanmamışlar; üstelik bütün uyarılara rağmen o deveyi bacaklarını kırmak suretiyle öldürmüşlerdi.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/46.

Bunun üzerine ilâhi sünnetin yok edici hükmü inmiş ve Hakka suresi 5. âyette açıklandığı gibi, sınırları aşan bir sesle yeryüzünden silinip kökleri kesilmiştir. Zira inkârda ısrar edip hiçbir uyarıya kulak vermeyen ve sonra da inandırıcı bir mu'cize gösterildiği takdirde imân edeceğini söyleyen; mu'cize gerçekleşince de sözünde durmayan hiçbir kavim ve millet ilâhi hışımdan kurtulamamıştır. Sünnetullah bu doğrultuda cereyan eder ve değişmesi söz konusu olamaz. Ancak bunun bir istisnası vardır, o da Yunus Peygamber'in kavmidir. Tam ilâhi sünnet gereği azap hükmü inmeye başlayınca, gerçeği anlamakta gecikmemişler, yaşlı, çocuk demeden hep birlikte Hakk'a yönelip gözyaşı dökmüşler, tevbe ve istiğfarda bulunarak kendilerini imân etme düzeyine getirmişlerdi. Böylece Cenab-ı Hak azap hükmünü geri alıp onları yok etmemiştir.

Semud Kavmi'nin taş yontma sanatında çok ileri bir düzeyde oldukları; kayaları yontup şehirler kurdukları ve kayde değer birtakım eserler ortaya koydukları anlaşılıyor.

İlgili 9. âyette bu konuda ipucu verilerek, onların vadide kayaları kesip yonttukları belirtilirken A'raf suresi 74, Şuârâ suresi 149, Saffat suresi 95 ve Hicr suresi 82. âyetlerle, onların dağlarda ustaca sayılacak şekilde, fakat tam şımarıklık havası içinde kayaları yontup evler, saraylar yaptıklarından söz edilmektedir.

Semud Kavmi'nin eyleştiği vadi hakkında farklı yorumlar ortaya çıkmıştır:

a) Muhammed b. İshak'a göre: "Vâdi'l-Kurâ"dır. Nitekim el-Eşbeh'in Ebu Nahre'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Tebük Seferi'nde bu vadiye yaklaştığında ashabına:

"Yolunuza devam etmekte acele ediniz. Çünkü lanetlenmiş bir vadide bulunuyorsunuz!"buyurmuştur. Mukatil de aynı görüştedir.

b) İki dağ arasında büyükçe bir vadi olabilir. Hicaz yakınlarında Hicr yöresinde yaşadıklarına bakılırsa, vadinin bu kesimde olması söz konusudur. Aynı zamanda bu kavmin Asur hakimiyetinde yaşadığı da sanılmaktadır.

Kazıklar Sahibi Fir'avn

وَفِرْعَوْنَ ذِى الْأَوْتَادِ

"Kazıklar sahibi Fir'avn'a..."

Âyette "kazıklar" diye çevirisini yaptığımız "evtad"dan maksat başka ne olabilir veya kazıklar kavramıyla Fir'avn hakkında nasıl bir bilgi verilmek isteniyor?

Müfessirlerin bu konuda farklı yorumları olmuştur:

a) Bu, Fir'avn'ın askerlerinin çokluğuna ve onun birçok seferlere çıktığına, o sebeple de çadırlardan karargâhlar kurup birçok kazıkları beraberlerinde taşıdıklarına işarettir.

b) Güçlü bir ordu, sağlam bir mülke işarettir. Nitekim yeryüzünün dengede durmasını sağlayan sabit dağlara da, bu mânayla "evtad" (kazıklar) denilmiştir.[1]

c) Fir'avn'ın insanlara kazıklarla işkence ettiğinden dolayı kendisine bu sıfat takılmıştır. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Fir'avn, Allah'a imân eden hazinedarının karısını dört kazığa bağlatmak suretiyle işkence etmişti.[2]

d) Mısır'da Fir'avnların ölen selefleri veya kendileri hayatta iken bizzat kendileri için yaptırdıkları piramitlere işarettir. Zira her piramit yere çakılı bir kazık misali dimdik ayakta durmaktadır.

Ülkelerinde zulüm, tuğyan, inkâr ve ahlâksızlığı yaygınlaştıran idareci kadronun hem kendilerine, hem de ülkeleri halkına yazık ettikleri konu edilirken tarihte derin izler bırakıp yok edilen üç kavim misal veriliyor: Âd, Semud ve Fir'avn.

Cenâb-ı Hak 11-13. âyetlerle bunların helakına sebep teşkil eden daha çok iki kötü sıfat ve tutumlarını açıklamaktadır:

1- Ülkelerinde azgınlık edip Hakk'a başkaldırmaları,

2- Çevrelerinde bozgunculuk yapıp fitne ve fesat çıkarmaları...

Bunlardan her birine ayrı bir azap uygulanmıştır. İnen azap, şiddetle vurulan kamçı misali kat kat olup bütün şiddetiyle yukarıdan art arda inercesine üzerlerine çullanmıştır.

---

1 Nebe': 78/7.

2 Lubabu't-te'vil: 4/376. İbn Kesir: 4/508.

Cenâb-ı Hak her an ilmiyle, kudretiyle, hikmetiyle kullarını görüp gözetlemektedir. Kimin ne yaptığını, neler düşündüğünü mutlak surette bilmektedir.

Böylece "İnne Rabbeke lebi'l-mirsad" cümlesinde temsili bir istiare söz konusudur.

Şu demektir ki, Cenâb- ı Hakk'ın ezelde hazırladığı plân ve program Sünnetullah doğrultusunda kusursuz biçimde uygulanmaktadır. Artık O'nun ilâhi nizamına uyup Sünnetullah'a ters düşmeyenler sonsuz saadete emin adımlarla ilerlemekte ve böylece hem dünyada, hem de âhirette ilâhi azaptan uzak kalmaktadır. Uymayıp aksine bir hayat sürenleri ise ilâhi azap pusuda beklemekte ve vakti, saati gelince hükmünü yürütmektedir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle Hakk'ı red ve inkâr edip yeryüzünde bozgunculuk eden üç kavimden söz edilerek yaşamakta olan inkârcı zâlimler uyarıldı. İlâhi kanun ve hükümlerin değişmeyeceğine işaretle insan düşünce ve aklına seslenildi.

Aşağıdaki âyetlerle, imânı zayıf olup dini bilgisi az olan kişilerin bolluk ve darlık dönemlerinde nasıl yanlış bir düşünceye sahip oldukları ve nankörlükte bulundukları tasvir ediliyor. Sonra da bu karakterdeki insanların dört kötü sıfatı üzerinde durularak yönlendirici, düşündürücü misal veriliyor.

فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهٗ فَاَكْرَمَهٗ وَنَعَّمَهٗ فَيَقُولُ رَبِّيٓ اَكْرَمَنِۜ ﴿١٥﴾
وَاَمَّٓا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهٗ فَيَقُولُ رَبِّيٓ اَهَانَنِۚ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَلْ لَا
تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَۙ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحٰٓضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِۙ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ
التُّرَاثَ اَكْلًا لَّمًّاۙ ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّاۜ ﴿٢٠﴾

15- 16- İnsanoğluna gelince, Rabbi onu denediğinde: İkramda bulunup nimetlere garkettiğinde, o, "Rabbim bana ikramda bulundu" der. Ama onun yine denemek için rızkını daralttığı zaman, "Rabbim bana haksızlık etti" der.

17- Hayır, hayır; siz yetime ikramda bulunmuyorsunuz.

18- Yoksulu yedirmek hususunda birbirinizi tahrik ve teşvik etmiyorsunuz.

19- Mirası ise (hak, hukuk sınırı gözetmeksizin) habire yiyorsunuz, yağma edercesine.

20- Malı da öyle seviyorsunuz ki hep biriktirircesine.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Utbe b. Rabi'â, Umeyye b. Halef ve Ebu Huzeyfe b. Muğire adlı Mekke'nin azılı kâfirleri hakkında inmiştir.

Ancak âyetin açık delâleti ve siyak ile sibakı dikkate alınınca, az-çok Allah'ı bilen, ama nankörlük edip ilâhi takdirin tecellisinden habersiz olan her kişiyle yakından ilgili olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Zira Hakk'ı red ve inkâr eden kâfir ne Cenâb-ı Hakk'ı tanır, ne de O'nun ikram ve lutfundan söz eder. Ancak müşrik sıfatıyla anılan Mekkeli putperestlerin azda olsa Allah hakkında bir bilgileri vardı. Kur'ân'da yer yer bu hususa değinilmektedir. O bakımdan iniş sebebinde ismi geçen müşriklerin de böylesine çarpık bir inanca sahip bulundukları söylenebilir. Bu durumda âyetin iniş sebebi bir özellik arz ediyorsa da delâleti genellik ifade etmektedir.

Böylece Cenâb-ı Hakk'ın kullarına bazan rızkı genişletmesi, bazan da belli ölçüde daraltması, sözü edilen nankörlerin inanç, teslimiyet, tevekkül ve rıza derecelerini açığa çıkarmaya ve âhirette ona göre karşılık takdir etmeye yönelik bir deneme ve sınavdır. Bunun için bu âyetleri izleyen âyetlerin başında "red" anlamına gelen "kellâ" edatı getirilerek gerçeğin o nankör şaşkınların anladığı veya düşündüğü gibi olmadığı açıklanıyor. Çünkü dünya hayatında denge ve düzeni bozan Allah (celle celaluhu) değil, insanlardır. Hazırlanan kaynakları yeterince değerlendirmeyen veya onları yok yere heder eden kavim ve milletler bu fiilleriyle hem kendi rızıklarını daraltırlar, hem de geleceklerini sıkıntıya sokarlar. Ormanları kesip yok eden şehir ve kasabaları beton yığını ve insan siloları haline getirenlerin düzenli yağmur beklemeleri anlamsız olur. Denizi kirletip ondaki canlıların yaşamasına imkân bırakmayanların deniz ürününden mahrum kalmalarından sadece kendilerini sorumlu tutmaları gerekmez mi?

İnkarcının ve Nankörün Maddeyi Amaç Seçmesi

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ۙ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۙ

"Hayır, hayır; siz yetime ikrâmda bulunmuyorsunuz. Yoksulu yedirmek hususunda birbirinizi tahrik ve teşvik etmiyorsunuz."

Özellikle Mekkeli müşriklerin ileri gelen maddeci nankörleri yetimi hakir görüp malını çar-çur ederek yer; rüşd çağına gelmeden onun mirasını yeyip bitirirlerdi. Şüphesiz ki Allah'tan korkmayan, âhiret gününe ve hesaba inanmayan inkârcıyı böyle çirkin bir haksızlıkta bulunmaktan alıkoyan başkaca manevi bir müeyyide olmadığı gibi, öylesinde gelişen vicdan, incelen kalp de yoktur.

Aynı zamanda bu inkârcılar zaman zaman kendilerini rahatlatmak veya işledikleri haksızlıkları örtmek için hukuktan, sosyal adaletten, hukuk devletinden, insan haklarından söz eder ve savunuculuğunu yaparlar. Ama toplumun zayıf unsurları sayılan yetim ve yoksulları korumak için mali fedakârlıkta bulunmazlar; üstelik onları hor ve hakir görüp göz ardı ederler; din ve ahlâktan uzak tutup manen katlederler.

Nitekim Mukatil diyor ki: "Mekkeli müşriklerden Ümeyye b. Halef'in yanında Kudame b. Meun adında bir yetim bulunuyordu. Âyet onun o yetime karşı olan menfi tutumunu hedef ve misal alarak inmiştir."[1]

Ayrıca bu inanç ve karakterde olan sapıkların, nankör maddecilerin iki ayrı kötü huyu konu edilerek bilgi veriliyor. Şöyle ki:

a) Mirası asıl hak sahibine vermeyip onu kendi hakkıymış gibi gizli-açık, dolaylı-dolaysız yerler.

b) Dünya malını aşırı derecede severler.

Öyle ki mal ve serveti amaç ve hedef seçenler, ona ulaşabilmek için arada ne kadar hak ve kutsal engel varsa hepsini fütursuzca çiğneyip geçerler ve bunda ne bir sakınca görürler, ne de vicdan azabı hissederler.

Günümüzde de toplum bünyesinde çeşitli isimler altında kendi aralarında birtakım ekoller meydana getiren maddeci nankörlerin durmadan dolaylı yollara başvurarak ülkeyi sömürdüklerini; millet ve devlet malına el

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/53.

uzattıklarını; rüşvet, irtikâp, hile ve gasp yoluyla haklara tecavüz ettiklerini görmekte ve duymaktayız. Çoğunun nüfus cüzdanında "Dini: İslâm" ibaresi yazılıdır. Gerçekte ise bunların din ile uzaktan, yakından ilgileri yoktur. Materyalist bir sistem içinde yetiştirilip ruhları madde cenderesinde silik hale getirilmiştir. Her vesileyle dinin karşısındadırlar. O bakımdan içlerinde kendilerini yönlendirecek, yani hakka çevirecek, vicdanlarını sızlatacak manevi bir otorite oluşmamıştır; duygu ve düşünceleri her türlü manevi müeyyideyi geride bırakmıştır. Birçok ülkede halk tabakası bunların seyyiatından kaynaklanan sıkıntıları çekmekte ve ezilmektedir.

O halde Rasulullah (aleyhisselam)'ın buyurduğu üzere:

"İşin başı Allah korkusudur." Bunun için de ciddi, sistemli, seviyeli ve kalıcı eğitime ihtiyaç söz konusudur.

Bu bâbda eğitimcilere temel bilgi olacak, anafikir taşıyacak ve hareket noktasıyla amacı belirleyecek çok hadisler vardır. Onlardan birkaç tanesini teberrüken aşağıya alıyoruz:

"Allah'a dosdoğru imândan sonra aklın başı, utanma duygusu taşımak ve güzel ahlâka sâhip olmaktadır."[1]

"İşin başı İslâm'dır. İslâm'a giren selâmete erişir. İşin direği namazdır; doruğu ise (Allah yolunda) cihaddır. Buna da ancak faziletli olanlara erişebilir"[2]

"Hikmetin başı Allah korkusudur."[3]

"Sözün en doğrusu Allah'ın kitabıdır. Azığın hayırlısı Allah'tan korkup haksızlık ve fenalıklardan sakınmaktır. Hikmetin başı Allah korkusudur. İçki, günahların bir araya gelip toplanma kaynağıdır."[4]

Âyette üç değişik kelime ve kavram vardır: Türas, Lemm, Cemm.

Türas: Türas'ın aslı "vüras"tır. Zira "verise" fiilinden türetilmedir. Nitekim Arapçada bunun örneklerine raslamaktayız: Tücah, tuhamet, tükeet kelimeleri bu cümledendir.

---

1 Deylemi, Firdevs, Camiu's-sağir: 1/21.

2 Taberâni, İsnad-ı sahihle; Camiu's-sağir: 1/21.

3 Beyhaki, Delâil'de, Keşfu'l-Hafa: 1/421.

4 Deylemi, Keşfu'l-Hafa: 1/421.

Lemm: Toplayıp bir araya getirme anlamına gelir. Nitekim Araplar: "Lememtü't- taame lemmen" deyince, bu mânayı kasdederler. Bunun Türkçemizdeki karşılığı şöyledir: "Yemeği veya yiyecek maddesini bir araya getirip topladım veya yedim."

Cemm: Çokluk ifade eder. Bazı nesneleri bir araya getirip çoğaltmakla ilgili konularda bu kelime kullanılır. Meselâ "Cemme'l-mâufi'l-havzı" denir. Türkçe karşılığı: "Su havuzda toplanıp çoğaldı" şeklindedir.

Bu üç kelimenin delâlet ettiği mâna ve taşıdığı hüküm, hakkaniyete uygun, meşru sınırlar içinde tutulduğu sürece faydalıdır ve birleştiricidir. Meselâ miras konusunda kadınların, çocukların hakkını olduğu gibi ayırıp vermek veya muhafaza etmek çok faydalı ve hısımları yaklaştırıcıdır. Bunu çar-çur edip hak sahibine ulaştırmamak zulümdür ve hısımları birbirinden uzaklaştırıcıdır. Çalışıp kazanmak, geniş servet edinmek herkesin arzusudur. Ancak bu arzuyu meşru ölçüler doğrultusunda gerçekleştirdiğimiz ve harcadığımız nisbette faydalı ve birleştiricidir.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, inkârcı nankörlerin, maddeci müşriklerin karakteri üzerinde durularak onların dört kötü sıfatı konu edildi ve toplumun huzur, güven ve kardeşlik duygularıyla birbirine bağlanmasını engellemekte bu sıfatları taşıyan kişilerin nazım rol oynadığına ve oynayacağına dolaylı şekilde dikkat çekildi. Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın Mekke döneminde bu tıynette olanlardan çok sıkıntı çektiğine, ezâ ve cefâ gördüğüne işârette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, kıyamet ve âhirette meydana gelecek önemli safhalardan dördü üzerinde durularak inkârcı cimriler, nankör hasisler, maddeci muhterisler uyarılıyor. Bunların dünya hayatında toplumu nasıl sarstıklarına, halkı nasıl tedirgin ettiklerine ve parayı nasıl amaç seçip bu uğurda kutsal değerleri birtarafa ittiklerine işaretle, âhiret âleminde bu fiillerine uygun ceza görecekleri haber veriliyor. O bakımdan yaşamakta olan inkârcı maddeciler, muhteris mütecavizler uyarılarak ölmeden önce hakka, doğruya, fazilete dönmelerinde sayılmayacak kadar faydaların bulunduğuna atıf yapılıyor.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾
يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾
وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

21- Hayır, hayır; (bu tutumunuz çok kötü!) yer sarsılıp parça parça bölündüğü (sonra da dümdüz duruma geldiği) zaman,

22- Rabbin (emri) gelip melekler saf saf dizildiği zaman,

23- O gün Cehennem getirilip (ortaya konulur), o gün insan düşünüp anlamaya çalışır, ama o düşünüp anlamaktan ona ne (yarar var)?

24- "Ah keşke (bu) hayatım için önden (iyi yararlı amelleri) gönderseydim" der.

25- Artık o gün O'nun (Allah'ın) azabı gibi hiç kimse azap edemez.

26- Ve hiç kimse O'nun (inkârcı sapıklara) vurduğu bağ gibi bağ vuramaz.

Zenginlik Keramet, Fakirlik Horluk Değildir

كَلَّا "Kellâ" "Hayır, hayır"

İnkarcı müşrikler, nankör maddeciler mal vçe servete, makam ve şöhrete erişince büyük başarı elde ettiklerine inanırlar ve bunun sebebini sadece kendi beceri ve kerametlerinde görürler. Fakirlik ve sıkıntıyı, makam ve şöhretten uzak bulunmayı horluk ve küçüklük sayarlar. Nitekim Mekkeli zengin müşrikler böyle bir hava içinde bulunuyor ve her vesileyle fakirleri, köleleri, kimsesizleri ezip geçiyorlardı.

İlgili âyetle, onların bu tarz düşünce ve fiillerinin çok yanlış, aynı zamanda toplum ve milletin selâmeti bakımından çok tehlikeli olduğuna değinilerek "kellâ" edâtıyla bundan vazgeçmeleri ve gerçeği arayıp ona yönelmeleri ihtar edilmektedir.

Öyle ki, Cenâb-ı Hakk'ın birine mal ve makam, şöhret ve servet vermesi, o kişinin ikrama lâyık olduğuna; diğer birini de sıkıntıya sokması, rızkını bir ölçüye göre daraltması onun hor ve hakir tutulduğuna karine

değildir ve olamaz da. Her iki durumda da ilâhi takdir söz konusudur; yani biri zenginlikle, diğeri fakirlikle denenmekte ve sınava tabi tutulmaktadır. Aynı zamanda rızık konusu, kişilerin ilim, irfan, beceri, çalışma ve araştırmasına bırakılmıştır. Cenâb-ı Hak gereken bütün kaynakları önceden yaratıp istifade edilebilir düzeye getirmiş ve gerisini insanların akıl ve idrâkine terk etmiştir.

Böylece mü'min ve kâfir; fakir ve zengin bu kaynaklar doğrultusunda büyük sınava tabi tutulmuşlardır. İlâhi hilkat, icad ve tekvinin izlerini görerek, şükrünü edâ ederek çalışıp kazananlar ve kazandığını meşru yollarda Hakk'ın rızası doğrultusunda harcayanlar sınavı başarıyla kazananlardır. Aksine bir yol tutanlar ise, o sınavı kaybedenlerdir.

O halde hakikat, inkârcıların düşünüp iddia ettiği gibi değildir. Kâinatın her parçası ve her olayı hakikati yansıtmakta ve ilâhi kudretin hâkimiyetini fısıldamaktadır.

Unutmamak gerekir ki, elde ettiğimiz bir parça ekmekte sayılmayacak kadar hizmetler toplanmış ve kâinat bunun oluşmasında yüklendiği programa göre nâzım rol oynamıştır. Öyle ki, ağzımıza koyduğumuz bir lokmanın o düzeye gelebilmesi için Güneş, Ay, rüzgâr, bulut, deniz, toprak, topraktaki bakteriler ve sayısı belirsiz melekler sistemli şekilde hizmette bulunmuşlardır. İşte kişi, elde ettiği, sofrasına koyduğu nimetleri bu açıdan değerlendirip şükrünü yerine getirdiği oranda insanlığını ve Hakk'a inandığını belgelemiş olur.

Cenâb-ı Hakk'ın bunca ikramına karşı sorumluluk çizgisini bilmeyen ve neyin nereden hangi ellerle hazırlanıp geldiğini düşünmeyenler "nankörlük" damgasıyla damgalanmakta; bilenler ve idrâk edenler ise, "mü'min-i şâkir" sıfatıyla müjdelenmektedir.

Bir de Cenâb-ı Hakk'ın manevi ikramı söz konusudur. Bu, kişinin imân, irfan, taât ve ibâdetinin samimiyetiyle ilgilidir; diğer bir anlatımla onunla orantılıdır. Cenâb-ı Hakk'ın hor ve hakir kılması ise, kişinin isyan, inkâr ve günahlarıyla orantılıdır. Bu manevi durum daha çok kıyamette, yani âhiret gününde tezahür eder.

Kıyamet Olayıyla İlgili Safhalar

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ

"Hayır, hayır; (bu tutumunuz çok kötü!) yer sarsılıp parça parça bölündüğü (sonra da dümdüz duruma geldiği) zaman..."

Burada yerkürenin parçalanması, üzerindeki dağ ve tepelerin ve yükselen her şeyin tuz-buz olması söz konusudur. Zira Tâhâ suresi 107. âyette bu olay şöyle açıklanmaktadır:

"(Kıyamet olayı meydana geleceği vakit) dağların nasıl olacağını sana soruyorlar. De ki: Rabbim onları darmadağın edecek, ufalayıp savuracak; yerlerini dümdüz pürüzsüz boş olarak bırakacak. Artık onda ne bir ağırlık, ne de bir tümseklik göreceksin."

Allah'ın Gelmesi

Cenâb-ı Hak hakkında hareket ve sükun düşünülemez. O her türlü beşeri sıfatlardan pâk ve münezzehtir. O nasılsa öyledir. Âyette "Câe Rabbuke" cümlesinde muzaf olan fail mahzuftur; muzafun-ileyh onun yerine geçmiştir. Murad olan mâna: Allah'ın emrinin ve hükmünün gelmesidir. Zira her olay ve safha O'nun emir ve takdiriyle, kaza ve hükmüyle gerçekleşir.

Meleklerin Saf Saf Olması

Hadislerin delâletinden anlıyoruz ki, o gün her göğün meleği bir saf oluşturur. Böylece insan ve cinleri çepeçevre kuşatan içice yedi saf halinde melekler halkalar meydana getirir. Bu düzenlemede ilâhi plân gereği her varlık yerini alır. Arkasından hesap başlar.

Cehennemin Getirilmesi

Bütün bu safhalardan sonra, Furkan suresi 12. âyette belirtildiği gibi Cehennem mahşer alanına doğru getirilir de uzak mesafelerden bile onun köpürüp yükselen uğultusu işitilir. Sonuç olarak, âhiret âlemi ezeldeki takdire göre düzenini almış olur.

Ancak Cehennemin getirilmesi ve benzeri olayların birbirini izlemesi, hep görevli melekler tarafından yürütülür. Nitekim İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

"O gün Cehennem getirilir; öyle ki onun yetmiş bin yuları (bağı)

ve her bağ ile birlikte yetmiş bin melek vardır ki onu çekip getirirler."[1]

Şüphesiz bütün bu anlatımlar, o gün hakkında kalın çizgileriyle birtakım bilgi edinmemize yönelik bulunuyor. Aynı zamanda bizim anlayıp kavrayabileceğimiz söz ve misallerle bir görüntü verilmektedir. Hakikatte ise, cereyan edecek olan olay ve safhalar yine o âlemin özelliklerine uygun biçimde gerçekleşecektir. "Yular", "bağ" ve benzeri kavramlar bizim bilgi ve müşahede ölçülerimize göre kullanılmıştır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

O Gün Kâfirin Düşünüp Öğüt Alması Neye Yarar?

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ

"O gün insan düşünüp anlamaya çalışır ama o düşünüp anlamaktan ona ne (yarar var)?"

İnkarcının durmadan reddedip bir türlü aklına, havsalasına sığdıramadığı ikinci hayatta dirilip kalkma gerçekleşince, hakikat ayan-beyân anlaşılacak ve kâfirler düşünmeye, öğüt almaya, gerçeği kavramaya başlayacaklar; bu ikinci hayat için iman doğrultusunda önden hiçbir hayır ve sâlih amel göndermediklerine, küçük çapta olsun bir yatırımda bulunmadıklarına bin defa pişman olacaklar, ama neden sonra... Her şey bitmiş, hesap dönemi gelip kapıyı çalmıştır.

Cenâb-ı Hak âhiret gününün bu safhasını açıklarken rahmetinin gazabının önünde bulunduğuna işaretle, ölmeden önce inkârcı sapıkların, şaşkın gafillerin ve maddeci nankörlerin konuya yönelip çok iyi düşünmelerini; gerçeği anlayabilmek için akıl, idrâk ve yeteneklerini çok iyi kullanmalarınr arzu ediyor.

Artık o gün Cenâb-ı Hakk'ın adalet sıfatının tecellisiyle vereceği ceza ve azaba nispetle dünyadaki cezaların çok hafif kalacağını unutmamak gerekir. Şüphesiz hiçbir fâni, Allah'ın azap verme hususunda uygulayacağı adalet ve hakkaniyete denk bir azap veremez. Zira Cenâb-ı Hak hem mutlak surette âdildir, hem de hakim (yegâne hikmet sâhibi)dir. Yine O'nun vuracağı bağ gibi hiç kimse o nisbette âdil bir bağ vuramaz. Cezalar ve azaplar kişinin niyet ve ameline göre takdir edilir; hiç kimseye zulmedil-

1 Sahih-i Müslim, İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan, İbn Kesir: 4/510.

mez. Çünkü Allah (celle celaluhu) kullarına zulmedici değildir. O, zulmü hem kendisine, hem de kullarına haram kılmıştır. Ama insanlar hem birbirlerine, hem de kendi nefislerine zulmederler. Allah'ın yaratıp emanet olarak verdiği ruh ve bedeni en kötü yollarda kullanmak suretiyle aslından, hikmetinden uzaklaştırıp dejenere ederler. Bu ince nokta Kur'ân'ın birçok yerinde belirtilmektedir. Nitekim Âl-i İmrân suresi 117. âyette şöyle buyurulduğunu görüyoruz:

"Allah onlara zulmetmedi, ama onlar kendilerine zulmettiler." Enfal suresi 51. âyette ise şöyle buyuruluyor;

"İşte bu sizin ellerinizin işleyip öne sürdüğünüzün karşılığıdır ve elbette Allah kullarına zulmedici değildir."

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kıyamet ve âhiret günündeki safhalardan birkaçına değinildi ve inkârcı sapıklar, nankör maddeciler uyarıldı. Ölüm olayı meydana gelmeden hakkı, hakikati arayıp bulmaları istendi. Bunun için hem duygu ve düşüncelerine, hem de akıllarına seslenildi. Aksi halde âhiret gününde uyanıp gerçeği öğrenmenin onlara hiçbir yararı olmayacağına atıf yapılarak bilgi verildi.

Aşağıdaki âyetlerle, imân ve sâlih amel üzere ölüp kalbi Hakk'a yatışmış olan mü'minlere müjde anlamında tecelli edecek ilâhi hitap konu ediliyor.

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

27- 28- Ey emin ve tatmin olmuş nefis (ruh)! Razı olduğun, rızaya eriştiğin halde Rabbine dön.

29- (Sâlih) kullarımın arasına gir.

30- Gir cennetime.

İNİŞ SEBEBİ

Rivayete göre bu âyetler Uhud Savaşı'nda şehid edilen Hz. Hamza (radıyallahu anh) hakkında inmiştir. Diğer bir rivayete göre Hubeyb b. Adiy

el-Ensari hakkında veya Rume Kuyusu'nu satın ahp Müslümanların istifadesine vakfeden Hz. Osman (radıyallahu anh) hakkında inmiştir.

Bununla beraber ilgili âyetlerin Hakk'a inanıp kulluk hizmetini yerine getiren ve bu doğrultuda gönül yatışkanlığma erişen her mü'min kul ile ilgili olduğunu söylemekte isabet vardır.[1]

Ayrıca bu âyetlerin Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) hakkında indiği de söylenir. İbn Ebi Hâtim'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: (Ya eyyetühennefsü'l-mutmainne) âyeti indiği zaman Ebu Bekir (radıyallahu anh) Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in meclisinde oturuyordu. Âyeti duyunca şöyle dedi:

- Ya Rasulallah! Bu ne kadar, güzeldir!

Bunun üzerine Peygamber (aleyhisselam) ona şu müjdeyi verdi:

- **İleride sana da böyle bir hitap yapılacaktır!**

İbn Cerir'in rivayetine göre, Hz. Peygamber (aleyhisselam) ona:

"Ya Ebâ Bekir! İleride ölüm anında sana böyle söylenecektir!" buyurmuştur.[2]

İLGİLİ HADİS

Ebu Umâme (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bir adama şu duayı okumasını tavsiye buyurdu:

"Allahım! Şüphesiz senden, sana kavuşmaya inanıp yatışan, kazana rıza gösteren, verdiğine kanaat eden bir nefis (can veya kalp) istiyorum."[3]

Bu Sevindirici, Rahatlatıcı Hitap Ne Zaman Tecelli Eder?

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

"Ey emin ve tatmin olmuş nefis (ruh)! Razı olduğun, rızaya eriştiğin halde Rabbine dön."

Kalbi Cenâb-ı Hakk'a imânla yatışıp tatmin olan mü'minin ruhuna

1 Lubabu't-te'vil: 4/378; Tefsir-i Kurtubi: 20/58.

2 Tefsir-i İbn Kesir: 4/511.

3 Hafız İbn Asâkir: Revâha bint Ebi Amr'ın hal tercemesinde rivâyet etmiştir.

bu tarz bir seslenme ölüm anında mı, yoksa âhiret gününde kabirlerden kalkıldığında mı tecelli edecektir? Müfessirlerin bir kısmına göre, âhiret gününde tecelli edecektir. Şüphesiz buradaki anlatım tarzı, Kur'ân'a has bir üslup taşımakta ve amaç, mü'minlerin âhiret gününe daha iyi hazırlanmalarını sağlamaktır. Kâfirlere gelince o gün "Keşke bu hayatımız için önümüzden iyi yararlı amelleri gönderseydik" diye hayıflanacaklar. İmân doğrultusunda hayır, iyilik ve sâlih ameller işleyip onları ölmeden önce gönderen kalbi yatışmış mü'minlere ise, sözü edilen ilâhi hitap melek aracılığıyla tecelli edecektir.

Diğer müfessirlere göre ise, mü'minlere ölüm anında müjde mahiyetinde tecelli edecek bir hitaptır ki melekler vasıtasıyla gerçekleşir.

Nefs-i Mutmainne

Bu terkip üzerinde az farklı yorumlarda bulunulmuş ve aydınlatıcı bilgiler verilmiştir.

İlim adamlarının bu yorumlarının birer özetini vermekte yarar görüyoruz. Şöyle ki:

1- Tabiin'den Mücahid'e göre: Allah'ın Rab olduğuna kesinlikle inanıp kalbi bu inançla yatışan kimse,

2- İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Cenâb- ı Hakk'ın vereceği sevap ve mükâfata inanıp kalbi yatışan kimse,

3- el-Hasan'a göre: Allah'ın kaza ve takdirine rıza gösterip bu konuda nefsine hakimiyet sağlayan kimse,

4- Mukatil'e göre: Allah'ın azabından emin olup kendini güven içinde hisseden kimse,

5- Said b. Cübeyr'e göre: Allah'ın kendi kitabında vadettiği hususlara kesinlikle inanan kimse,

6- İbn Keysan'a göre: Amelini ihlâs üzere yerine getirip gönül yatışkanlığına erişen kimse,

7- İbn Atâ'a göre: İlâhi marifete mazhar olup bu hava içinde deruni zevk duyarak bir an olsun o zevkten mahrum kalmaya sabredemeyen kimse,

8- İbn Zeyd'e göre: Ölüm anında ve âhiret gününde Cennet ile müjdelenip gönül rahatlığına ve huzuruna kavuşan kimse,

9- Allah'ı zikretmek suretiyle gönül yatışkanlığına erişen ve zikrullahtan devamlı surette manevi gıda alan kimse demektir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın Kerameti:

Tabiinin ileri gelen ilim adamlarından Said b. Cübeyr (radıyallahu anh) diyor ki:

"İbn Abbas (radıyallahu anh) Tâif'de vefat etti. Derken bir benzeri daha görülmemiş olan bir kuş gelip onun naşına girdi ve bir daha çıkmadı. İbn Abbas (radıyallahu anh) defnedilirken kabrinin yanı başında bu âyet (يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ) okundu. Ancak kimin okuduğu bilinmedi ve tespit de edilemedi."[1]

Bu âyetle ilgili bir diğer kerameti Kabbas b. Rezin Ebu Hâşim şöyle anlatmıştır:

"Rum ülkesine esir olarak götürüldük. Kral biz esirleri toplayıp kendi dinine girmemizi önerdi ve şöyle tehditte bulundu: "Benim dinime girmeyenin mutlaka boynunu vururum!" Üç kişi irtidad etti, yani kendi dinlerini bırakıp kralın dinine girmeyi kabul etti; dördüncü kişi ise girmedi ve yapılan öneriyi reddetti. Bunun üzerine onun başını kestiler ve oradaki ırmağa atıverdiler. O baş önce suyun dibine battı, sonra suyun üstüne çıktı ve dönüp irtidad eden o üç kişiye baktı ve şöyle dedi: "Ya fulân, ya fülân. Ya fülân!" Böylece onlara isimleriyle seslenerek şu ayeti okudu:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ ...

"Ey emin ve tatmin olmuş nefis (ruh)! Razı olduğun, rızaya eriştiğin halde Rabbine dön." Sonra da suya dalıp kayboldu. Oradaki Hristiyanlar neredeyse İslâm'a gireceklerdi ve kralın tahtı sarsılıp yere düştü. Derken çok geçmeden İslâm Halifesi Ebu Cafer Mansur'un fedaileri gelip bizi kurtardı."

Kul Allah'tan, Allah da Kuldan Razı Olunca.

Hakka kul olmak, bu idrâk içinde ibâdet etmek, şereflerin en üstünü, devletlerin en büyüğüdür. O bakımdan gerek şehadet kelimesinde, gerek-

1 Tefsiri Kurtubi: 20/58.

se Mi'rac olayında Hz. Peygamberin "Rasul" sıfatından önce, "Abd" sıfatı anılmakta ve böylece Allah'a abd, yani kul olmanın en güzel sıfat olduğuna işaret edilmektedir.

O bakımdan insanoğlu, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine hidâyet verip "mü'min" sıfatına lâyık görülmesinden ve imân doğrultusunda, sâlih amellerde bulunmaya muvaffak kılınmasından ve aynı zamanda Allah'ın yanında kendisi için hazırlanan sonsuz ecir ve mükâfat ile müjdelenmesinden hoşnut olarak Rabbine dönerken, şüphesiz ki Rabbi de onu hoşnutluk havası içinde karşılayarak rahmet ve gufranına mazhar kılar. İşte buna "rıza ve marziyye makamı" denir.

Nitekim insanoğlunun hayat planındaki yerini ve vazifesini bilmesine yönelik ilâhi emirlerin, yasakların, öğüt ve tavsiyelerin tamamı "rıza mertebesi"yle iç içedir. Öyle ki, iki şehadet kelimesiyle kişi kulluğunun yerini ve hikmetini idrâkle bu mertebeye ilk adımını atar ve gerek kalbi, gerekse bedeni ibâdetlerle yükselme kaydeder. Sonra da ciddi niyet, ihlâs ve takva kaftanına bürünerek sözü edilen mertebenin kapısının önüne gelmiş olur. Bu noktada Cenâb-ı Hakk'ın hidâyet, lütuf, rahmet ve inayeti tecelli ederse, kapı açılır da kişi imân sıfatıyla O çok muktedir hükümdarın yanında sıdk-u selâmet makamıyla mükâfatlandırılır. O kadar ki, o Rabbinden razı olduğu, Rabbi de ondan razı bulunduğu halde kul Rabbine kavuşur.

İşte mü'min için en büyük iltifat, şeref, bahtiyarlık ve mutluluk makamı olan bu mertebeye lâyık görülme müjdesi ya ölüm anında, ya da ikinci hayata kaldırılacağı âhiret gününde verilir.

Sâlih Kullar Arasına Katılma

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي

"(Sâlih) kullarımın arasına gir. Gir cennetime."

Ruh, ilâhi hitaba melek vasıtasıyla mazhar olup bedeni terkederken sâlih kulların arasına katılma bahtiyarlığına erişir. Zira Berzah Âlemi'nde her ruh kendi inanç ve ameline göre yerini alır. Sâlih amellerle ömrünü değerlendiren mü'minler ise, o âlemde bir arada bulunurlar. Nitekim Cenâb-ı Hak bu konuyu Nisa suresi 69. âyetle şöyle açıklamaktadır:

"Öyle ya, kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği Peygamberler, Sıddıklar, Şehitler ve Sâlihlerle

beraberdirler. Bunlar ise ne güzel arkadaşlardır!"

Şuurlu İnanç İddiası ve İspritizmacılar-Medyumlar

Son yarım asır içinde İslâm'ı, onun getirdiği ilâhi hükümlerin tamamını, âhiret, hesap, Cennet ve Cehennem kavramlarını tahribe yönelen menfi cereyanlardan biri de ispritizma, yani ölülerin ruhlarıyla bazı şartlar altında haberleşmenin mümkün bulunduğuna inanan görüş ve bu yolda yapılan deneme, iddia ve inancıdır. Mesaj aldığını iddia eden medyumlar buna "Şuurlu İnanç" derken, din devrinin kapandığına, şuurlu inanç devrinin başladığına hem inanmaya, hem de inandırmaya çalışırlar. Bunun için de mutlaka "ruh"un bilinmesinin gereğine atıfta bulunurlar.

Böylece Kur'ân'ın hilâfına bir inanç sistemi ortaya koyarak manevi boşluk içinde bulunan ve İslâmi esaslardan habersiz olan okumuşları ibadetsiz, taâtsiz, sorumsuz ve her türlü dini kayıtlardan kopuk olarak "Tam Hürriyet" sinyaliyle dalâlete düşürmektedirler.

Çok çarpıcı, çekici ve büyüleyici söz ve mesajlarla insanları büyülerken hem semavi dinlere saygılı olduklarını belirtirler, hem de peygamberlerin varlığını kabul eder görünürler ve bu aldatmaca sözlerle asıl maksatlarını ortaya koymayı, zehirlerini kalp ve kafalara akıtmayı çok iyi plânlarlar.

Bu sebeple "Şuurlu İnanç" ekolünde yer alanlar hakkı reddedip bâtılı hak olarak tanıtma ve kabul ettirme çabalarını çok ustaca bir metodla uygulama alanına koymaktadırlar. Yazdıkları her şeyin manevi âlemden geldiğini ve aynen korunup aktarıldığını iddiadan çekinmezler.

"Manevi Âlem"den maksatları, davetlerine olumlu cevap veren ve şuurlu mesajlar sıralayan ruhlardır. Tabii verilen mesajların inkârcı azgın cinler tarafından çok maharetle yansıtıldığının farkında değildirler. Çünkü Kur'ân ve Sünnet bilgi ve kültüründen yoksundurlar. İlâhi din devrinin geçtiğini iddia ederken bunun yerine İslâm kültüründen uzakta kalanları "Şuurlu İnanç" etiket ve sloganıyla kendi saflarına çekmeyi başarmaktadırlar.

İddia ettikleri manevi mesajları ciltlerle kitaplar halinde yayımlarken, hepsinde seçilen tek hedef söz konusudur; o da, İslâm dinini temelinden yıkıp onun devir ve döneminin artık son bulduğu imaj ve inancını kalp ve kafalara işlemektir.

Onların hakkı bâtıl, bâtılı da hak göstermeye yönelik mesajlarından bir kısmını nakletmek suretiyle, Allah'a dosdoğru imân eden mü'minleri bu tehlikeye karşı uyanık bulundurmayı; şüphe ve kararsızlık içinde bocalayan sığ inanç sahiplerine çok tehlikeli bir tuzakla karşı karşıya bulunduklarını haber vermeyi vazife sayıyorum.

Bunları maddeler halinde sıralayalım:

1- İlâhi din devri kapanmıştır. Şuurlu inanç devri başlamıştır.

2- Şuurlu inanç, ruhun verdiği mesajları kavrayıp inanmaktır.

3- Bunun için "ruh"un bilinmesi şarttır. Bilmek için de medyuma tabi olmak ve ona verilen mesajları gönül tahtasına silinmemesiye yazmak gerekir.

4- Ruh'u ve onun verdiği mesajları alan ve bilen medyumdur. O halde medyumun manevi âlemden alıp yansıttıklarını hazmetmeye ihtiyaç vardır.

5- Cennet, Cehennem, Âhiret, Hesap, Azap ve Mükâfat hep mecazi tabirlerdir. Bütünüyle şuurlu inanca sahip olmayan insanları yönlendirme aracıdır. Gerçekte ise bunlar mevcut değildir.

6- İlâhi din hürriyetleri kısıtlayıcı, serbest düşünceyi yasaklayıcı, hür irâdeyi bağlayıcıdır. Şuurlu inanç ise, bunun tam aksine hürriyete kapıları açmakta ve insan düşüncesine tam serbesti tanımaktadır.

7- Dinlerin Cennet, Cehennem, Âhiret, Azap ve Mükâfatla yapmaya çalıştığını şuurlu inanç en geniş serbestiyle gerçekleştirmektedir.

8- Dinlerin kalpleri Allah'a yönlendirmek ve kalpleri ilâhi sevgi ve korkuyla doldurma çabasını şuurlu inanç, akla değer verip ibâdet ve taât yerine nefse serbesti tanımakla, hürriyeti manevi mesajlar doğrultusunda engelsiz kılmakla sağlamaktadır.

9- Âhiret denilen ikinci hayat yoktur. İnsan tekrar tekrar ölüp tekrar tekrar dünyaya dönmekle gerçek mutluluyu ermektedir. Tenasüh mutlaka gerçektir.

10- İbrahim Peygamber ile Muhammed Peygamber şuurlu inanca pencere açmış, Sokrates onu geliştirmiş; Bedri Ruh Selmân ise bu konuda en yüksek bilgiyi vermiştir.

11- Putlar da -tarih boyunca- bu bilgiye ulaşmanın basamaklarını oluşturmuştur ve o bakımdan putlar da ayrı ayrı değerler olarak kabul edilmelidir.

12- İslâm dini artık yenilikler, hurafeler ve bâtıl inançlar içerisinde kaybolmuş ve böylece geçerlilik devrini tamamlamıştır.

13- Muhammed Peygamber de putların bir bakıma gereğini vurgulamak için Kabe'nin içinde yer alan putları kırıp atarken, onun dışındakilere dokunmamıştır.

14- Allah ne tektir, ne de çoktur.

15- İnsanlar yaşarlar, ölürler, tekrar doğarlar. Bir insanın ruhu doğumla ölüm arasında bir bedenden çıkıp yeni bir bedene girmekte ve varlığını böylece peryodik olarak sürdürmektedir.

16- Dini hükümler bütünüyle geçersiz kalmıştır. İnsan idrâki uyanmış, şuurlu inanç dönemi başlamıştır. Artık ne Cehennem korkusu, ne de Cennet arzusu var. Ferahlatıcı, doyurucu manevi mesajlar var.

17- O bakımdan dini hükümlere ihtiyaç yoktur. Toplumun anlayış kabiliyetlerinden doğan hükümler vardır.

Görüldüğü gibi, bu maddeleri ele aldığımız ve Kur'ân'ın ışığında gözden geçirdiğimiz zaman, bütünüyle İslâm'ı tahribe yönelik bir maksat taşıdığını rahatlıkla anlarız. Şöyle ki:

Birinci madde; son din diye bir hüküm olamayacağına; aynı zamanda semavi dinlerin ve özellikle İslâmiyet'in akla ışık tutmadığına, o bakımdan şuurlu bir inanç sistemi taşımadığına; taşımadığına göre de artık devrinin kapandığına,

İkinci madde, gerçekte ilâh kavramının yanlış anlaşıldığına, ruhun bizzat ilâhlık vasfı taşıdığına ve gerçeği vahiy yoluyla değil, ölenlerin ruhundan öğrenmenin mümkün olduğuna,

Üçüncü madde, peygamberi ve kutsal kitabı bırakıp medyuma uymanın lüzumuna ve "ruh" denilen cevherin ancak bu yolla bilinebileceğine.

Dördüncü madde, âhiret, berzah diye bir takım manevi âlemler olmadığına; ruhlar âleminin bulunduğuna ve ölümden sonraki durumu gerçek yönüyle ancak ruhtan öğrenmenin mümkün olabileceğine,

Beşinci madde, Cennet, Cehennem, âhiret, hesap, ceza ve mükâfat gibi sözlerin birer mecazi anlam taşıdığına, gerçekte bu gibi devirlerin gelmesinin söz konusu olamayacağına; bu gibi mecazi kavram ve tabirlerin sırf şuurlu inanç derecesine yükselemeyen insanları yönlendirmeye matuf bulunduğuna,

Altıncı madde, şuurlu inanç sloganıyla hayvanı duyguları serbest bırakmaya; hürriyetleri dini kurallarla kısıtlamanın gereksizliğine ve böylece insana hayat düzeyinde hiçbir engel söz konusu olmaksızın tam serbesti verilmesine,

Yedinci madde, âhiret kavramını temelinden yıkmaya.

Sekizinci madde, İslâm dininin ibâdet mükellefiyetinin artık devri sona erdiğine ve ibâdet yerine şuurlu inanç döneminin başladığına; o bakımdan mâbedlerin artık lüzumsuz kaldığına.

Dokuzuncu madde, Brahmanizm ve Budizm'de olduğu gibi, tenasühün câri olduğuna,

Onuncu madde, Ünlü Medyum ve İspritizmacı Bedri Ruh Selmân'ın peygamberlerden daha yüksek, daha faydalı ve aydınlatıcı bilgiler verdiğine,

On birinci madde, putların ve putperestliğin lüzumuna,

On ikinci madde, İslâm dininin bütün özelliklerini ve asliyetini kaybettiğine,

On üçüncü madde, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın hâşâ putların lüzumuna inandığına,

On dördüncü madde, "Allah" kavramının meçhul bulunduğuna, aslında Allah'ın sıfatları olamıyacağına,

On beşinci madde, ruhların durmadan beden değiştirdiklerine, yani ölen bedenden çıkan ruhun başka bir bedene girerek yeniden dünya hayatına döndüğüne,

On altıncı madde, dini hükümlerin tamamen geçersiz ve gereksiz, hattâ anlamsız ve yararsız olduğuna,

On yedinci madde, toplumun ve dolayısıyla ferdin anlayış kabiliyetinden doğan hükümlere ihtiyaç bulunduğuna delâlet etmektedir.

Şuurlu inanç ekolü hem ruhlardan mesaj aldıklarını iddia etmektedirler, hem de bedeni terkeden ruhun, ana rahminde oluşan cenine girerek yeniden dünyaya döndüğünü savunmaktadırlar. Bu durumda ruhlar âleminde ruh kalmadığına ve ölüm olayından hemen sonra ikinci bir bedene girmenin söz konusu olduğuna göre, hangi ölünün ruhu dünyaya dönmemekte ve medyuma mesajlar vermektedir? Aynı zamanda çoğalan ruhlar nereden gelmektedir? Böylece bir sürü çelişki birbirini izlemekte ve şuurlu inanç saplantısı şuursuz inancı doğurmaktadır.

Bu ve benzeri bâtıl inançların, türedi mezhep ve dinlerin sahneye çıkmasının ve bazı kesimlerde hüsn-ü kabul görmesinin başlıca üç sebebi vardır diyebiliriz.

Bu sebepleri şöyle sıralayalım:

a) Her kişinin içinde maneviyata açık bir boşluk vardır. Allah ve din duygusu bu boşluğa enjekte edilmiş bir maya olarak bulunuyor. Hangi akım ve ekol erken davranıp o boşluğu kendi inanç ve ideolojisiyle doldurup mevcut mayayı kendi potasında şekillendirirse, kişi o ekolün, o akımın bir parçası haline gelir.

b) Mevcut birtakım sistemler, yayım organları dini esas ve prensipleri; ahlâk ve kuralları ne kadar küçümseyip tahribe başlar ve bunu şuurlu şekilde sürdürürse, toplumu ve aileyi din düşmanlarının tuzağına düşürme o kadar kolaylaşır.

c) Materyalizm'i tek değer ve kurtuluş çaresi kabul edenler doğrudan kutsal değerleri sahneden kaldıramayınca, kaleyi içinden fethetmeyi plânlamış ve böylece ortadaki manevi boşluktan da yararlanarak ispritizma, medyumculuk, masonluk ve Yehova Şahitliği gibi ekoller meydana getirerek İslâmiyet'e en ağır darbeyi indirmeyi hedef seçmiştir.

Ne var ki, hak dinin, bir süre incelse bile kopması mümkün değildir. O bakımdan tarih boyunca iç ve dış düşmanların bütün gayret, plân ve saldırılarına rağmen bu yüce din hep ayakta kalmış ve sahnede bulunarak gündemden çıkmamıştır. Bugün için İslâm âlemi yeniden ihyaya yönelmiş ve uyuşukluğu atarak İslâmiyet'le akıl ve ilim arasındaki bağları harekete geçirmiş; yüzbinlerle okumuş genç bu dine hayranlık duymaya başlamıştır.

Mutlu sonuç yine hakkın olacaktır ve o günler pek yakındır.

90. SÛRE

BELED SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
20	82	320

BELED SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Buna muhalefet eden olmamıştır.[1]

Birinci âyetinde Emin Belde olan Mekke'ye yemin edildiğinden, bu manâya delâlet eden "Beled" sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Kutsal Mekke'de kan dökmenin az bir süre için Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a helâl kılındığı haber veriliyor. Veya Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın Mekke'de bulunduğu süre içinde de hep helâl ve mübah olanı işleyeceğine, O'ndan günah ve kötülük sadır olmayacağına işaret ediliyor.

2- İnsanın doğumundan ölümüne kadar sıkıntı ve zorluk içinde bir ömür süreceğine ve daha çok doğum döneminde sıkıntılar içinde dünyaya gözlerini açtığına; anasının da onu doğuruncaya kadar hayli zorluklar çektiğine değiniliyor.

3- İnsana iki göz, dil ve iki dudak verildiği belirtilerek bunlarla doğruyu görmesinin ve doğru olanı ifade etmesinin lüzumuna atıf yapılıyor. Aynı zamanda bu organlardan her birini yerli yerine oturtup istifade edilir özellikte var kılan Cenâb-ı Hakk'ın kusursuz yaratan kudret olduğu dolaylı şekilde anlatılıyor.

4- Bir köle veya esiri hürriyetine kavuşturmanın büyük bir fazilet ve hayırhahlık olduğu belirtiliyor. Kıtlık günlerinde yetim ve yoksulu doyurmanın, sarp geçitleri aşmaya vesile olacağı haber veriliyor.

5- Sonra da imân edenlerin birbirlerine sabır ve merhametle tavsiyede bulunmalarının lüzum ve önemi üzerinde duruluyor.

6- Meymenetlilerle meymenetsizlerin kısaca tarifi yapılarak yönlendirici, düşündürücü bilgi veriliyor.

---

1 El-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/59; Lubabu't-te'vil: 4/379.

٩٠ سُورَةُ الْبَلَدِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لَآ أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَأَنتَ حِلٌّۢ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ۝٢ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ۝٣
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِى كَبَدٍ ۝٤ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ۝٥
يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ۝٦ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ۝٧

1- Hayır, bu şehre (kutsal Mekke'ye) andolsun ki,

2- Sen bu şehirde yerli olarak oturmuşsundur. (Bu şehir sana daha lâyık ve daha helâldir.)

3- Babaya da, doğan çocuğuna da andolsun,

4- Ki biz insanı (kendine has) sıkıntı ve zorluk içinde yaratıp meydana getirdik.

5- O, kendisine hiç kimsenin güç getiremeyeceğini mi sanır?

6- "Yığın yığın mal sarfedip tükettim" diyor.

7- Onu hiç gören olmadı mı sanıyor?

İLGİLİ HADISLER

"Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak gökleri ve yeri yarattığından beri Mekke'yi (kutsal sayıp) hürmetli kılmıştır. (Artık orada (insan) kanı akıtılmasını, ağaçların kesilmesini, oraya sığınanın öldürülmesini yasaklamıştır.) Böylece Mekke kıyamet kopuncaya kadar hürmetlidir. Benden önce hiçbirine helâl kılınmamış, benden sonra da hiç kimseye helâl kılınmayacaktır. Bana da ancak gündüzleyin bir saat helâl kılınmış bulunuyor."[1]

1 Buhari, İlim: 37; Cenaiz: 76; Hacc: 43; Sayd: 8, 10; Büyu': 28; Cizye: 22; Meğazi: 51, 53; Tirmizi,

Bu ruhsat, Mekke'nin fethedildiği gün gerçekleşmiştir.

"Şüphesiz ki bu belde (Mekke)yi Cenâb-ı Hak gökleri ve yeri yarattığı andan itibaren hürmetli saymıştır. Artık O, Allah'ın hürmetiyle kıyamete kadar hürmetlidir: Ağacı kesilmez, yaş otu biçilmez.

Bu belde ancak gündüzden bir saat bana helâl kılındı ve yine hürmeti dünkü gibi geri döndü. Haberiniz olsun ve dikkatli olun! Burada hazır olan, (bu hükmü ve beyânı) hazır olmayana ulaştırsın."[1]

Emin Beldeye, Adem ile Soyuna Yemin Edilmesi

لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۙ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۙ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ۙ

"Hayır, bu şehre (Kutsal Mekke'ye) andolsun ki, sen bu şehirde yerli olarak oturmuşsundur. (Bu şehir sana daha lâyık ve daha helâldir.) Babaya da doğan çocuğuna da andolsun."

Âyetin baş kısmında olumsuzluk ifade eden (lâm) harfi bulunuyor. Oysa cümle olumluluk ifade ediyor.

O bakımdan bu harf hakkında farklı yorumlar ortaya çıkmıştır:

a) Lâm harfi, lafzı güzelleştirmek için fazla olarak konulmuştur ve bu sebeple yemin cümlesini olumsuz kılmamaktadır. Nitekim ünlü lugatçı el-Ahfeş de aynı görüştedir.

b) el-Hasan ile el-A'meş ve İbn Kesir bu cümleyi (La-Uksimu) şeklinde değil de, (La-Uksimu) şeklinde okuyarak (lâm) harfinin te'kid için olduğunu belirtmişlerdir.

c) Bu tarz bir anlatım şekli Araplar arasında çok yaygın olduğundan, önce onlara seslenen Kur'ân âyetlerinde de bu anlatım tarzına yer verilmiş bulunuyor. Meselâ Araplar sık sık "Lâ vallahi mâ fealte kezâ" ve "Lâ vallahi mâ kâne kezâ" gibi terkipleri kullanırlardı. Öyle ki, söze başlarken önce olumsuzluk ifade eden bir harf kullanılınca muhatabın dikkati çekilir, sonra asıl anlatılmak istenen söz söylenirdi. Aynı zamanda (lâm)ın cümlenin başına konulması söze kuvvet kazandırmaya yöneliktir.

Hacc: 1; Diyat: 13; İbn Mâce, Menasik: 103; Ahmed: 1/253, 259, 316; 3/199; 6/385.

1 Buhari, İlim: 37; Cenaiz: 76; Hacc: 43; Sayd: 8, 10; Büyu': 28; Cizye: 22; Meğazi: 51, 53; Tirmizi, Hacc: 1; Diyat: 13; İbn Mâce, Menasik: 103; Ahmed: 1/253, 259, 316; 3/199; 6/385.

d) (Lâm) harfi olumsuzluk ifade etmek içindir. Bu durumda cümlenin manâsı şöyledir: "Rasulüm sen içerisinde bulunmadıktan sonra bu şehre yemin etmem"

"Sen bu şehirde yerli olarak oturmuşsundur. (Bu şehir sana daha lâyık ve daha helâldir)" mealindeki âyette yer alan kelimeler, cümle arasındaki konumu ve delâleti itibariyle birkaç yoruma sebep olmaktadır.

Bu yorumları sıralayalım:

1- Sen ileride bu şehirde bir süre hill (helâllik) ruhsatına mazhar olup Allah düşmanlarına karşı kılıç kullanabileceksin.

Bu yorum, Mekke'nin fethedileceğine ve fetih esnasında kısa bir süre vuruşma meydana geleceğine işarettir.

2- Sen Mekke'de belli bir süre ne yaparsan hill (helal ruhsatı) düzeyinde olacaksın.

3- Mekke'de yaş ot ve ağacın kesilmesi, koparılması bile haram iken sana karşı saldırıda bulunmayı ve hattâ seni öldürmeyi helâl sayıyorlar. O halde bir süre daha bu sıkıntı ve zorluklara karşı sabret, dayanma gücünü ortaya koy; zira insan sıkıntı ve zorluk içinde yaratılmıştır; hayatın yolu sıkıntı ve üzüntülerle doludur.

Bu yorum, yakında sıkıntıların kalkacağına ve hicret olayının gerçekleşmesiyle yeni bir dönemin başlayacağına, işarettir.

4- Sen bu şehre hülul etmişsindir ve ileride yine bu şehre hülul edip konacaksın.

Bu yorum, "hill" in "hülul" anlamına geldiğine ve yakın gelecekte Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın Mekke'yi terkedeceğine ve bir süre sonra tekrar gelip arzusuna kavuşacağına, yani kutsal şehri putlardan ve putperestlerden temizleyeceğine işarettir.

Nitekim konumuzla ilgili hadisler bu âyeti en güzel şekilde açıklamakta ve ilâhi muradın ne yönde olduğunu belirtmektedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Vâlid ve Veled (Genetik Olay)

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ "Babaya da, doğan çocuğuna da andolsun."

Baba ve oğluna and içilerek bu illet-malul düzeyinde gerçekleşen olaya dikkat çekilmektedir. Böylece illet-malul arasında oluşturulan biyolojik bağın hem önemine, hem de şaşmazlığına işaret edilmekte ve Allah'ın hilkat kanununun kıyamete kadar biteviye sürüp gideceğine dolaylı şekilde değinilmektedir. Zira Adem ile İsa (aleyhisselam) dışında her çocuğun mutlaka erkekle dişi arasında meydana gelen cinsel birleşmeden oluşması değişmeyen ilâhi kanunlardan biridir ve ancak her tür kendi soyunun kalıtımındaki özellikleriyle devam etmektedir. O kadar ki, her türün bütün özellik ve meziyetleri, kusur ve farklılıkları taşıdığı genlerde formüle edilmiştir.

Şüphesiz ki insan türünün bütün incelik ve hususiyetlerini küçücük bir gene yerleştirip onun mikro modelini hazırlayan Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin yüksekliğini ve erişilmezliğini görmemek, anlamamak mümkün mü?

O bakımdan Cenâb-ı Hak baba ve oğula yemin ederek olayın inceliğine dikkat çekmekte ve kendi hilkatindeki harika modeli bilen bir insanın yüce yaratanı da bilmesinin gereğine atıf yapmaktadır.

Bizim bu açıklamamızın dışında bir de Ashab-ı Kiram ve Tabiin'den bazı zatların az değişik yorumları vardır.

Onları özetleyip şöyle sıraya koyabiliriz:

a) "Vâlid" Adem (aleyhisselam)'dır; "veled" ise ondan üreyip gelenlerdir. Zira insan denilen en şerefli canlının yaratılması bizatihi ilâhi ilim, kudret ve hikmetin erişilmezliğini ortaya koymakta ve O'nun mutlak mevcut olduğunu isbatlamaktadır. Böylece "insan", "Hakk'ın varlığının açık belgesi, yaratanın ancak O olduğunun kesin delilidir.

b) "Vâlid" Adem (aleyhisselam)'dır; "veled" ise, onun soyundan gelen sâlih (iyi, yararlı) kişilerdir. Çünkü insanı insan yapan, onun Allah'a olan imânı ve o imân temeli üzerinde yükselen sâlih amelleridir.

c) "Vâlid" İbrahim (aleyhisselam)'dır: "veled" ise O'nun soyundan gelen peygamberler ve sâlih kullardır.

d) Mâverdi'ye göre: "Vâlid", Hz. Muhammed (aleyhisselam) Efendimiz'dir; "veled" ise O'na dosdoğru imân edip sünnetine uygun yaşayan ümmetidir.

Mâverdi bu yorumunu şu hadise dayandırmaktadır:

"Şüphesiz ki ben sizin için baba makamındayım."[1]

Böylece Cenâb-ı Hak hem Mekke'ye, hem de Hz. Muhammed (aleyhis-selam)'a ve O'nun sâlih ümmetine yemin ederek onların kadr- u kıymetini, şeref ve itibarını yükseltmektedir.

İnsan Sıkıntı ve Zorluk İçindeYaratılmıştır

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ

"Ki biz insanı(kendine has) sıkıntı ve zorluk ipinde yaratıp meydana getirdik."

Şüphesiz bazı istisnalar dışında insanın ana rahminde oluşup şekillenmesinde, doğumunda, beslenip eğitilmesinde, hayata hazırlanması ve hayatını sürdürmesinde birtakım zorluklar ve sıkıntılar söz konusudur. Bu, her bakımdan bir insanın kolay meydana getirilemeyeceğini, büyük emekleri, sıkıntıları ve fedakârlıkları; aynı zamanda sabırlı hareket etmeyi gerektirdiğini yansıtmaktadır.

Hayvanların çoğunda yavru doğduktan kısa bir süre sonra toparlanıp ayağa kalkar ve kendini besleme imkânını bulabilir. İnsan ise birkaç yıl yakın ilgiye, emeğe ve itina gösterilmeye muhtaçtır.

Böylece sıkıntıyla, zorluklara katlanılarak; emek ve fedakârlıkta bulunularak doğurulan ve yine aynı zorluk ve sıkıntılarla beslenip büyütülen bir insanın ana-babasına ne kadar borçlu olduğunu belirtmeye gerek yoktur. O bakımdan ana-baba evlâdının hem cenneti, hem de cehennemidir. Onların bunca fedakârlığını düşünerek insafa gelen ve elinden geldiğince onları memnun etmeye çalışan bir evlât elbette ki Cennete lâyıktır. Allah'a imânı tamsa, bu kapıyı kendine açmış olur. Değilse, kendini sonu gelmeyen bir karanlığa sürüklemiş bulunur.

Diğer yandan Ashab-ı Kiramın ileri gelenlerinden birçok kimse ve Tabiin'den birçok ilim adamı, âyetteki kasem (yemin)in cevabı olarak getirilen bu cümle üzerinde durarak birtakım yorumlarda bulunmuşlardır.

Bunları şöyle sıralayalım:

a) Dünya hayatının sıkıntı, külfet ve zorluklarla dolu olduğuna işa-

1 Ebu Dâvud/Taharet: 4- Nesâi/Taharet: 35 - İbn Mâce/Taharet: 16- Ahmed: 2/247, 250.

rettir. Zira "kebed"in aslı "şiddet, katılık, gılzet"tir. Kanın gılzet peyda edip kalınlaştığı karaciğere bu mânayla "kebid" denilmiştir.

b) İbn Abbas (radıyallahu anh) ve el-Hasan'a göre: Şiddet ve fazla yorgunluğa işarettir. Zira insanın doğumu da, yaşamı da bu iki kavramla iç içedir.

c) İkrime'ye göre: Ceninin ana rahminde doğumuna yakın başaşağı dikey durum almasına işarettir. Şüphesiz bu da Cenâb-ı Hakk'ın hem anaya, hem de cenine olan bir başka lütuf ve minnetidir.

O bakımdan doğum vakti yaklaşınca çocuk ters dönmekte, yani baş aşağı gelmektedir.

d) Ferahlık ve genişliğe karşı şükretmek için birtakım sıkıntı ve külfetlere katlanmaya; zorluk ve üzüntü veren olaylara karşı sabretmeye işarettir. Çünkü hayatın yolu dümdüz değildir; inişli yokuşludur; yani bu yol zıtlarla doludur.

e) Doğum olayı, çocuğun göbeğinin kesilmesi, süt emmeye alışması, dişlerinin çıkmaya başlaması, dilinin hareket etmesi, sütten kesilmesi, sünnet edilmesi, okula başlaması, eğitilip yetiştirilmesi, tahsilini tamamlamaya çalışması; sonra da evlenmesi, çoluk-çocuğa karışması ve arkasından yaşlanması; birtakım hastalıkların, arazların ortaya çıkması gibi hep sıkıntı ve külfeti gerektiren safhalar birbirini izler. Âyette bilhassa bu hususlara işaret edilmektedir.

Her Kudretin Üstünde İlâhi Kudret Hâkimdir

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ

"O, kendisine hiç kimsenin güç getiremeyeceğini mi sanır?"

Doğumla ölüm arasında adım adım gelişip bir sürü sıkıntı ve zorluklarla karşılaşan insanoğlu, rüşde erip kişiliğini kazanınca ciddi anlamda dini eğitim görmez ve o sebeple sadece zekâsını ve fiziksel yapısını geliştiren bir öğrenim görürse, ilâhi kudretin sınırsızlığını anlayacak, duyacak bir imân ve basirete sahip olma şansı azaldığından kendinde üstün bir kudret hissetmeye başlar. Elde ettiği bilgi, mal, makam ve servetten kaynaklanan gurur ve dengesizlik içinde ömür sermayesini tüketmeye yönelir. Bu tek yönlü eğitilmenin neticesi olarak kişinin ruhuyla bedeni, dünyasıyla âhireti, maddesiyle mânası arasındaki bağlar oluşmaz, köprü

kurulmaz ve her geçen gün bu dengesizlik biraz daha belirgin hale gelir. İlâhi hidâyet tecelli etmezse, sonu mutlak hüsran olur.

Oysa fiziksel güç, geniş maddi imkân geçici değerlerdir. Yolunda amacına yönelik ve Hakk'ın rızasına uygun ölçüler içinde kullanıldığı nisbette faydalıdır ve kalıcı mutluluğa vesile teşkil edebilir. İlâhi statü dışında kullanılıp harcandığı takdirde vebal ve azaba sebep olur.

İşte insanın bu gibi geçici ve arızi güç ve imkânlarının ne yolda, niçin, ne maksatla kullanıldığını en iyi bilip tespit ve takdir eden Cenâb-ı Hak her şeyi görüp bilmekte ve ona göre karşılığını hazırlamaktadır.

Böylece bütün güçler o yüksek kudretin önünde güçsüz kalır; bütün bilgiler O'nun ilminin karşısında sönüp tükenir. Ezeli kanun hükmünü yürütür ve en mağrur başlar çok geçmeden eğilmeye mahkum olur. Yaşlılık, hastalık ve ölüm bunun ilk ve açık belirtileridir.

Âyette dikkat çekici bir incelik söz konusudur. O da "ehlektü" fiilinin delâlet ettiği mânadır. Kendi kuvvet ve servetiyle mağrur olan nankörün harcadığı mal insanlardan yana, Allah'ın hoşnutluğu doğrultusunda değil de nefsinin sahte gururunu tatmine yönelik bir harcamadır. Zira "ihlâk", yararsız, yok yere bir harcamayı, hikmetinin hilâfına kullanmayı iş'ar içindir.

Dünyada bu gerçeği anlamayanlar âhirette ilk adımda hemen anlama imkânını bulacaklar ve yaptıkları hatanın, işledikleri cinayetin çok elim sonuçlar doğurduğunu farkedecekler ama neden sonra, mükellefiyet ve sorumluluk devri çok gerilerde kalmış, hesap, kitap, ceza ve mükâfat devri başlamıştır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanın sıkıntı ve meşakkatler dolu bir hayat programıyla yaratıldığı belirtildi. Ancak insan türünün bizatihi üstün bir değer taşıdığına işaretle illet ve malul senteziyle oluşan baba ve oğul kavramları üzerinde durularak onlarla yemin edildi. Sonra da ilâhi kudretin bütün güçler ve kudretler üstünde mutlak hâkim olduğu belirtilerek mağrurlar uyarıldı.

Aşağıdaki âyetlerle, insana verilen ve her biri ilâhi sanatın ve hilkattaki erişilmezliğinin belgesini yansıtan dört nimet konu ediliyor. O halde insan olduğu için kölenin aşağılanmaması, esirin işkence edilmemesi ge-

reğine işaretle, onları hürriyetlerine kavuşturmanın sarp geçitleri aşmaya vesile olacağı müjdeleniyor. Sonra da yetim ve yoksulun korunması üzerinde durularak Allah'ın verdiği nimetlerden onları yararlandırmamızın sayılmayacak faydalarına atıf yapılıyor. Arkasından doğumla ölüm noktaları arasında çeşitli sınavlardan geçmenin mukadder olduğuna işaretle bu yolu katederken mü'minlerin birbirlerine sabır ve merhamet tavsiye etmeleri arzu ediliyor.

İşte bu çizgide kimilerinin meymenetli havaya, kimilerinin de meşemetli havaya gireceği ve o sebeple herkesin kalıcı saadeti ve azabı dünyada kazanıp öylece âhirete intikal edeceği haber veriliyor.

اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۝٨ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۝١٠ فَلَا
اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝١١ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ ۝١٢ فَكُّ رَقَبَةٍ ۝١٣ اَوْ اِطْعَامٌ
فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ۝١٤ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۝١٥ اَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ۝١٦ ثُمَّ
كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ۝١٧ اُولٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝١٨ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِ
عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ۝٢٠

8- 9- Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi?

10- (Doğru ve eğri olmak üzere) iki de yol göstermedik mi?

11- Ama o, sarp geçidi geçmeye katlanmadı.

12- Sarp geçidin ne olduğunu bilir misin?

13- Bir köle ya da esirin bağını çözüp hürriyetine kavuşturmaktır.

14- 16- Veya açlık gününde (kıtlık zamanında) hısım sayılan bir yetime veya yere serilmiş (bitkin, kimsesiz) bir yoksula yedirmektir.

17- Sonra da birbirlerine sabır ve merhamet tavsiye eden mü'minlerden olmaktır.

18- İşte bunlar sağ tarafta yerlerini alanlardır.

19- Âyetlerimizi inkâr edenler ise sol tarafta yerlerini alanlardır.

20- Ve üzerlerine kapıları kapanmış bir ateş vardır.

İnsana Verilen ve Her Biri İlâhi Sanatın Erişilmezliğini Yansıtan Dört Önemli Nimet

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۙ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۙ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۚ

"Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi? (Doğru ve eğri olmak üzere) iki de yol göstermedik mi?"

İnsanı ilâhi rıza, fazilet, rahmet ve inayet çizgisine ulaştıran üç organ: Göz, dil ve iki dudak...

Şüphesiz gözün kendisi her yanıyla ve inceliğiyle ilâhi sanat harikasından biridir. Anatomik yapısıyla, verdiği hizmetle Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ve kudretinin erişilmezliğinin ve benzersizliğinin izlerini yansıtmakta ve en büyük hikmet sahibi Hakk'ın patentini taşımaktadır.

Hem insan gözü, akıl, duygu, düşünce, zekâ ve hafıza gibi üstün yeteneklerle desteklenmiştir ki, bu özelliğiyle diğer canlılardaki gözden ayrılmakta ve yüksek bir lutfun tecellisi olduğunu bütün açıklığıyla ve berraklığıyla ortaya koymaktadır. Aklını ve vicdanını dosdoğru kullanabilen bir insan, sadece Allah'ın bu nimetinin şükrünü yerine getirmekten âciz bulunduğunu anlar ve O yüksek kudretin karşısında yerlere kapanarak "Sübhane Rabbiye'l-a'lâ" demekten başka bir şey düşünemez.

O halde her an bize Allah'ın yüceliğini hatırlatan bu nimeti, iyiyi, güzeli, doğruyu ve hakkı görüp anlamakta kullanmak; günahı gerektiren şeylere karşı kapalı tutmak gerekmez mi? Onu sadece maddeye, şehvete, makam ve servete çevirmek, yaratıldığı hikmet ve gayenin dışında kullanmak olur ki bu, her yanıyla haksızlık ve ölçüsüzlük doğurur.

Dil de kişinin duygu ve düşüncelerinin ve gönlünde taşıdıklarının tercümanıdır. Konuşup anlaşmayı sağlayan bir organ, gerek belirtilen özelliğiyle, gerekse tat alma yeteneğiyle ilâhi sanatın ayrı bir tecellisidir. O da göz gibi Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ve birliğinin damgasını taşımakta ve tesadüflerle oluşmadığına kendi özelliklerini şahit olarak göstermektedir. O bakımdan bu organımızı çok dikkatli kullanmak zorundayız. Zira ağızdan çıkan sözü geri çevirmek mümkün değildir. Hz. Ali (radıyallahu anh)

Efendimiz'in de buyurduğu gibi: "Okların ve mızrakların açtığı yaranın kapanma şansı vardır; ama dilin açtığı yaranın kapanma şansı pek yoktur." O bakımdan dilimizi hem çok dikkatli, hem de çok iyi kullanmalıyız. Zira o bizi mutluluğa götüreceği gibi, felâkete de götürebilir. Tatlı dili olanların dostları hergün biraz daha artar. Acı dil insanı yalnızlığa iter. Dilini tutmasını bilen kimse belâlardan güvende kalmayı başarır; tutamayanların ise başı dertten kurtulmaz. Aklı kıt olanlar dilini tutmayı beceremezler. İmânı zayıf olanlar diline hâkim olamazlar. Onun için dilin sürçmesindense ayağın sürçmesi hayırlıdır.

Hariri'nin dediği gibi, "Sözün doğrusu dilin süsüdür." "Tutumlu dil dünyada en büyük hazinedir." "Dil araçların aracıdır." "Dimağlar dille gelişir." "İnsan dilinin altında gizlidir." "Tatlı dil, her kapıyı açan sihirli bir anahtardır."

Buna benzer dil hakkında çok şey söylenmiş ve çok şey yazılmıştır. Ama gerçek olan tek şey vardır; o da: Dili yaratıp böylesine sihirli bir araç yapan Cenâb-ı Hakk'ı anmakla onu ıslak tutmaktır.

Dudaklar da öyle. Her biri en güzel biçim ve yararda düzenlenmiştir. Kapandığı zaman içeriye toz geçirmeyecek, ağızdaki ıslaklığın dışarı sızmasını önleyecek bir yapıya sahiptir. Konuşmamızı, yeme ve içmemizi kolaylaştırması ise ayrı bir özelliğidir. İnsan yüzüne çekicilik veren organlardan biri de dudaklardır. Üst veya alt dudaktan bir santimetre kare kesilecek olsa yüz bütün cazibesini kaybeder ve çirkin bir görünüm alır.

İnkarcı mağrurlar, nankör sapıklar hiç değilse bu organlara bakıp Hakk'ın fırçasının rengini ve izlerini görmeli değil midirler?

İnsanın Önüne İki Yol Konulmuştur

İnsana, doğru ve eğri olmak üzere iki yol gösterilmiştir. Öyle ki, imân ile küfrü, doğru ile eğriyi, hayır ile şerri, hak ile bâtılı yalnız akıl yoluyla ayırt etmemiz çoğu konularda mümkün değildir. Akla destek olarak ilâhi beyana ve gerçeği araştırıp bulmaya çalışan ilme ihtiyaç vardır.

Zira bizi beşeri meziyet ve zaaflarla yaratan Cenâb-ı Hak, hilkatimizin özelliğine uygunluk ve ruhumuzun yüceliğiyle uyumluluk sağlaması doğrultusunda nelerin yararlı, nelerin zararlı olduğunu daha iyi bilir. Aynı zamanda dünyaya gelişimizin ve ölüp âhirete gidişimizin hikmetini aklı-

mızla tek başına çözüp sonuca bağlamamız da çok zordur. Çünkü akıl daha çok gözlem ve deney yoluyla ispat edilen şeyleri kabul eder, bunun ötesindeki haberleri şüpheyle karşılar. O kadar ki, akıl çoğu zaman neyin hayır, neyin de şer olduğunu belirleyemez; şerri hayır, hayrı da şer kabul edebilir. Oysa bizi yaratan Allah (celle celaluhu), nelerin hayatımızı sağlam düzeyde tutmaya yaradığını, nelerin onu tahribe sebep olacağını en iyi bilendir. Bu bakımdan akla yol gösterecek, destek sağlayacak ve onu doğruya yöneltecek kitap indirmiş, peygamber göndermiştir. Biz doğru yol ile eğri yolun tarifini ancak bu iki kaynaktan öğrenme şansına sahibiz. Kendi akıl ve mantığımızla bu iki yolu kesin hatlarıyla ve sonuçlarıyla çizip belirleyerek ortaya koyma, yeteneğini taşımıyoruz. Buna pratikten bir misal vermemiz gerekirse, yeni icad edilen bir elektronik cihazı gösterebiliriz. Elektronik alanda tahsil yapmayan ve sadece aklına ve mantığına güvenerek cihazı ele alıp çalıştırmak isteyen kimse, o cihazdan henüz yararlanma fırsatını bulmadan bozulmasına sebep olur. Ama cihazı icad ve imal eden kişi ve müessesenin cihazla ilgili tarifini dikkatle okuduktan sonra, bu konuda da birtakım bilgileri varsa, o takdirde çalıştırıp yararlanma şansına erişebilir.

İnsan, ilâhi tezgâhta yaratılıp şekillendirilen çok mükemmel bir canlıdır. Milyarlarca sinir uçlarını, trilyonlarca hücreyi kendinde taşımaktadır ki bunların her biri yükletilen programı bir yanlışlığa meydan vermeden yerine getirmekte ve akıl almaz bir maharetle işlevini sürdürmektedir. Ayrıca insana bahşedilen "ruh", fizikötesi özelliklerle donatılıp ilâhi kudretin ışığını yansıtacak bir mana aynası taşımaktadır. Onun mânevi olarak ne gibi gıdalara ihtiyaç duyduğunu yine akıl yoluyla çözmemiz mümkün değildir. Kitap ve peygamber bilgisinden yoksun bir akıl o ihtiyacı içinde duysa bile, Hakk'a değil bâtıla yönelip tatmin olmaya çalışır. Kendi eliyle yapıp şekillendirdiği putlara "Tanrı" diye tapınmaya başlar.

"İki yol" diye çevirisini yaptığımız "necdeyn" kelimesi üzerinde farklı yorumlarda bulunanlar da olmuştur.

Çünkü kök mâna olarak birden fazla anlam taşımaktadır. Şöyle ki:

a) Tabiin'den İkrime'ye göre: Kadının iki göğsüne delâlet etmektedir. Zira her göğüs çocuk için yaşama ve rızıklanma konusunda bir yol mesabesindedir ve bu organın tümsekliği dikkate alınarak bu isim verilmiştir.

b) Belirgin iki yol demektir. Birinin sonu uçurum, diğerinin sonu

saadettir.

c) Aşılması çok zor işleri aşıp başarılı olan kahraman kişiye de "necd" denildiği bilinmektedir. Bu durumda Cenâb-ı Hak tarafından gösterilen iki yolu bilip ona göre hayırlı olanını seçerek ilerlemek ayrı bir kahramanlık işi sayılır.

İnsan suresi 3. âyetle, konumuzu oluşturan âyet arasında sıkı bir bağlantı söz konusudur: Bu mücmel, diğeri mufassal; bu müfesser, diğeri müfessir sayılabilir. Müfessir anlamında olan âyet şöyledir; "Gerçekten biz insana yol gösterdik; o ya şükredici, ya da nankör inkârcı olur."

İnsan kendisine doğru yol ve neticesi gösterilip belirlendiği; aklına ışık tutulup malzeme verildiği için şükretmesi gerekir. Aksine bir tavır içinde olup ilâhi desteğe iltifat etmemesi ise, nankörlük olur. Gerçek bu olmakla beraber, şükreden az, nankörlükte bulunanlar ise hayli çoktur. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, Dâvud Peygamber'e ve ailesi halkına şöyle vahyetmiştir: "Ey Dâvud hanedanı! Şükür için çalışın. Kullarımdan şükreden azdır."[1]

Sarp Geçidi Geçmekte Başarılı Olmak

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ

"Ama o, sarp geçidi geçmeğe katlanmadı. Sarp geçidin ne olduğunu bilir misin?"

Mal ve serveti, güç ve yeteneği Allah ve peygamber, din ve kutsal değerleri red ve inkâr yolunda harcamak, şüphesiz ki sonu mutlak uçurum olup felâketle noktalanan şer yolunda yürümektir. Böylesine bir basiretsizlik ve izânsızlık hiç kimseye rahmet ve mutluluk vadetmemiştir ve etmez de hiç kimseyi kalıcı anlamda bahtiyar etmemiştir ve etmesi de düşünülemez. Üstelik kişiyi ümitsizlik, tedirginlik, kararsızlık ve karamsarlığa iter; önünü aydınlatmaz, mutlu bir gelecek vadetmez. Zira ölüm olayı öylesi için mutlak yokluk ve bütünüyle silinmedir. Hep yaşamak isteyen nefsi, durmadan bu tehlikeyi fısıldar. Böylece inkârcı nankör ölmeden önce manevi bir ateş içine girmiş olur.

Rasulullah (aleyhisselam)'ın Ebu Zer el-Gıfari (radıyallahu anh)'a buyurdu-

1 Sebe: 34/13.

ğu şu veciz sözleri, oturduğumuz odanın her an gözümüze ilişecek duvarına yazılacak kadar anlamlı ve yönlendiricidir:

"Ya Eba Zer! Gemiyi yenile; çünkü deniz derindir. Tekmil azığını ve nevaleni al; çünkü sefer hayli uzaktır. Yükünü hafif tut; çünkü dağlar arasındaki yol oldukça sarp ve meşakkatlidir. Amelini (Allah için) katıksız kıl; çünkü iyiyi kötüden ayırt eden (O çok yüce kudret) her şeyi görüp bilendir."[1]

O halde bütün bu incelikleri dikkate alarak Cenâb-ı Hakk'ın verdiği bunca imkân ve yetenekleri amaç ve hikmetine uygun kullanmak hilkatimizdeki mayanın gereği; insan olarak hayat sahnesine çıkarılışımızın en tabii neticesidir. Şüphesiz insanın kendini bu feyizli düzeye getirebilmesi için çok sarp yokuşları ve geçitleri aşması gerekmektedir. Zira nimet külfet karşılığıdır. Dünyada dengeli, huzurlu ve güvenli yaşama nimeti, nasıl sağlam devlet, bilinci kadro, şaşmayan adalet istiyorsa; âhiret âleminde de sonsuza dek mutlu bir hayat sürebilmek için imân temeli üzerinde birçok sâlih amellerde bulunmaya ihtiyaç vardır.

Akabe: Çok dik yokuş ve sarp geçit demektir. Konumuzu oluşturan âyette ise mecazi anlamda kullanılmıştır.

İktiham: Bir şeye, bir olaya düşünmeden, sonucunu hesaba katmadan atılmak anlamına gelir. Nitekim Araplar: "Kahame'l-emra kuhunen" dedikleri zaman, kişinin düşünmeden kendini bir işe, bir olaya attığını kasdederler.

Aynı zamanda bu kelime "kuhn" kökünden türetilmiştir ki, kök mana olarak, helak, şiddet, kıtlık ve sarp yol gibi anlamlara delâlet eder. O halde hayra, iyiye, doğruya, fazilete, tek kelimeyle Hakk'a uzanan dik yokuşu ve sarp geçidi aşmak için enerjiyi toplayıp azimle yürümek ne kadar lüzumluysa, bu yolun aksine hep inişe, aşağı derekeye uzanan şer yolundan da öylesine bir azimle uzaklaşmak şarttır.

Bu manâyla hayır ve şer yoluna "necdeyn" denilmesi, tağlibe yönelik bir anlatım tarzıdır.

1 İbn Hacer, Münebbihat: 40. (Celal Yıldırım Tercümesi) 1977.

İmân Düzeyinde Sarp Geçidin Üç Tezahür ve Alâmeti

فَكُّ رَقَبَةٍ ۝ اَوْ اِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ۝ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۝ اَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ

"Bir köle ya da esirin bağını çözüp hürriyetine kavuşturmaktır veya açlık gününde (kıtlık zamanında) hısım sayılan bir yetime veya yere serilmiş (bitkin, kimsesiz) bir yoksula yedirmektir."

İmân, insan ruhunun, mayasının değişmeyen süsü ve gıdasıdır. Aynı zamanda paha biçilemiyen bir kıymettir. Buna erişebilmek için, ergenlik çağına giren her kişinin çok ciddi bir araştırmaya, aklını kullanmaya, basiretini harekete geçirmeye, irfan ve idrâkini kıpırdatmaya ihtiyacı vardır. Bu da büyük fedakârlık, sabır, tahammül ve ferağat-ı nefis isteyen bir olaydır. İmanın hem korunması, hem de onun tabii ürünü sayılan sâlih amellerin işlenmesi, mü'minin aşmakla yükümlü olduğu çok sarp bir yokuşa benzetilmiştir.

Şüphesiz bu yokuşa ve geçide tırmanabilmenin en belirgin amellerinden sadece üçüne değinilmiştir:

1- Köle ve esirin bağını çözüp hürriyetine kavuşturmak,

2- Kıtlık günlerinde yetim ve yoksulu gözetip doyurmak,

3- Sabır ve merhametle tavsiyede bulunmak.

Birincisi, analarından hür olarak doğan ve sonra köle veya esir edilen insanları, mali fedakârlıkta bulunmak, merhamet duygusuna gönül kulağını açık tutmak, insanın bizatihi "eşref- i mahlukat" derecesinde yer aldığını vicdana arz etmek suretiyle hürriyetine kavuşturmayı telkin etmektedir.

Çünkü Allah'ın son dini olan İslâm'a göre: Savaştan maksat, toprak elde etmek, insan öldürmek, onu esir ve köle durumuna düşürmek, şehirleri yakıp yıkmak, bayındır yerleri harabeye çevirmek değil; fitne ve fesadı, zulüm ve tuğyanı durdurmak; insanları insanlara, cisimlere tapma zilletinden kurtarmak, Hakk'a kul olma düzeyine getirmek ve böylece huzur ve güven içinde kardeşçe yaşama havasını ve ortamını oluşturmaktır. Savaş bunun için meşru kılınmıştır.

O bakımdan tarih boyunca Müslümanların süregelen savaşlarda yıkıcılıktan, kırıcılıktan, zevk için adam öldürmekten, kadınların namus ve iffetine tecavüzden, ağaçları kesmekten, mâbedleri yıkmaktan hep

kaçındıkları görülmüştür. Kimse bunun aksini iddia ve ispat edemez. O kadar ki, Müslümanlar, savaşlarda elde ettikleri esirlere insanca davranmış, onlara işkenceden nefret etmiş ve üstelik karınlarını doyurmaktan, kalplerini almaktan derin zevk duymuşlardır. Esir mübadelelerinde düşman elindeki Müslüman esirler yara, bere içinde kulak ve benzeri organları kesilmiş halde gelirken, düşmandan elde ettiğimiz esirleri, burunları bile kanatılmaksızın iade ettiğimiz tarihi gerçeklerden biridir. Buna bir misal verecek olursak, ikinci halife Hz. Ömer (radıyallahu anh) devrinde Şam dolaylarında cereyan eden bir olayı gösterebiliriz: Bizans'la meydana gelen savaşta Müslümanlar o bölgede üstünlük sağlayarak yüzbinden fazla esir almış bulunuyordu. Baş Kumandan Ebu Ubeyde b. Cerrah (radıyallahu anh) bu esirler hakkında nasıl bir uygulamaya gidilmesi hususunda kesin bir karara yaramayınca durumu Halife'ye arz edip onun vereceği emre göre hareket etmeyi uygun görmüştü. Böylece sözü edilen esirler, kötü bir muamele yapılmaksızın muhafaza altına alındılar. Aynı zamanda lüzumlu ihtiyaçları da şartların ve imkânların elverdiği nisbette karşılanıyordu. Halife Ömer (radıyallahu anh) gelen bu haber üzerine hemen şurayı topladı ve acele bir karara varılmasını belirtti. Bir kısmı o esirlerin imhasından yana idi. Çünkü onları serbest bırakmak, düşmana yüz bin kişilik bir kuvvet terketmek olurdu. Uzun süre onları tutmak ise büyük sıkıntılar, ekonomik sarsıntılar doğururdu. Önemli bir işinden dolayı şuraya katılmayan Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın görüşünü de almak gerekiyordu. Zira halife, esirleri öldürmeden, aç ve susuz bırakmadan bir formül arayışı içindeydi. Durumu Hz. Ali'ye bildirip görüşünü rica etti. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın verdiği cevap çok doyurucu ve sadra şifâ vericiydi. Şöyle ki: Hz. Ali (radıyallahu anh) İslâm'ın gayesini, hedefini, ana hükümlerini, felsefe ve hikmetini, sonra da geleceğini dikkate alarak şu cevabı yazmıştır: (Ya emiral mü'minin! Bu esiri öldürecek olursak, bizimle Hristiyan alemi arasında kapanması güç bir uçurum meydana gelir ve İslamiyet'in hep kınanıp kötülenmesine bir kapı açabilir. Onları elimizde tutalım dersek, savaş halinde olan ordumuzun ve maliyemizin onları uzun süre doyurma imkanı mevcut değildir. Bana kalırsa bu yüz bin esirin karınları doyurulsun silahları alınsın ve memleketleri tespit edilerek öz vatanlarına gönderilsin. Böylece hem insan kanı akıtmamış oluruz, hem düşmana hazır bir kuvvet vermemiş oluruz, hem de İslamiyet'in cihan dini, insanlık dini, merhamet ve fazilet dini olduğunu bilfiil göstermiş oluruz.)

Bu görüş Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ı sevindirdi ve derhal bu mealde bir emir yazılarak başkumandana gönderildi. Emir aynen uygulanınca hava bir anda değişiverdi. Aylardır kuşatılan Ba'lebek Kalesi'nin kapıları açılıverdi. Rahipler, aklı erenler, İslam'ın bu alicenaplığına, adalet ve hakkaniyetine büyük hayranlık duydular. Böyle bir orduylave bağlı olduğu dinle savaşmanın akılsızlık olduğuna hükmettiler ve o sebeble kapılarını açıp "Buyrun!" demekten başka bir şey düşünmediler. Hem Müslümanlardan önce Hristiyan Bizans ordusu Şam ve dolaylarını işgal ettiğinde, ora insanlarına her türlü zulüm ve haksızlığa reva görmüş, namus ve iffetlerine el uzatacak kadar çılgınlık göstermişlerdi. Müslümanlar ise, onların dininden ayrı bir dine mensup bulunmalarına rağmen hep adaletle namus ve iffete saygı göstermekle, tahripten uzak kalmakla hareket etmiş bulunuyordu.[1]

Nitekim Rasulullah (radıyallahu anh) Efendimiz esir konusunda şu yönlendirici bilgiyi vermiş bulunuyordu:

"Kim köle (veya esir olan) bir Müslümanı azad ederse, Cenab'ı Hak, azad edeceği kölenin, utanç yerleri dahil her organına karşılık onu azad edenin organları Cehennem ateşinden azad eder."[2]

Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

Rasulullah (radıyallahu anh) Efendimiz'e soruldu: Hangi kölelik (ve esirlik konusu azad etme bakımından) daha üstündür? Cevapverdi: **Fiyatı en yüksek olanı.**[3]

İkinci alamet, kıtlık günlerinde yetim ve yoksulu yedirip doyurmaktır. Zira refah ve bolluk günlerinde toplumun bu zayıf unsurlarına yardımda bulunmak mü'mine ağır gelmez ve onda, "Başkasına verirsem kendim aç kalırım" endişesini doğurmaz. Her ailenin gıda maddesine daha fazla ihtiyaç duyduğu, fakat istediği nisbette bulamadığı kıtlık günlerinde toplumun açlık sıkıntısı çeken fert ve ailelerine yardım elini uzatmak şüphesiz ki sağlam ve samimi imânın ve zevkine erişilmiş sâlih amelin; aynı zamanda kökleşmiş din kardeşliğinin gereğidir. O bakımdan Cenâb-ı Hak

---

1 Şehbenderzade Ahmed Hilmi/Tarih-i İslam: 2/326, 327 Hikmet Matbaası: 1326

2 Buhari, Keffarat: 6; Müslim, Lian: 22, 24; Ebu Davud, Itak: 14; Tirmizi, Nüzur: 14; Ahmed: 2/420, 429, 431; 4/147, 5/244

3 Buhari/Talak: 25, Edeb: 24, Müslim/Zühd: 42 Ebu Davud/Edeb: 123 Tirmizi/Birr: 14 Taberâni/Şiir/şa'r 5 - Ahmed: 2/375-5/333

böyle bir yardımı, sarp geçidi, meşakkatli yokuşu aşmanın belirtisi olarak vasıflandırmaktadır.

Şüphesiz yetim ve yoksulların her zaman, özellikle gıda maddesi temininde sıkıntı çekilen yıllarda gözetilip korunmasına, eğitilip yetiştirilmesine teşvik söz konusudur. Toplumun ilgisizliğine mâruz kalıp horlanan ve bir kenara itilen yetimlerin bir gün çok hırçın ve saldırgan olup o toplumu tedirgin edebileceğini unutmamak gerekir. O bakımdan Duhâ suresinde Cenâb-ı Hak yetimin horlanmasını, itilip kakılmasını haram kılarak şöyle buyurmaktadır:

"O halde, sakın öksüzü hor görüp ona kötü davranma ve bir şey isteyeni azarlama!"

Cenâb-ı Hakk'ın bu uyarısına kulaklarını tıkayan zenginlerin, iş sahiplerinin bir gün çocuklarının aynı duruma düşmeyeceğini kim temin edebilir veya hangi kahraman böyle bir vaatte bulunabilir? Zira Cenâb-ı Hak mutlak adalet sahibidir. Kâinatı her parçasıyla denge ve düzende yaratırken insanların da kendi aralarında sosyal adalete yönelik denge kurmalarını emretmiş ve her ferdin toplumun kopmaz bir parçası bulunduğuna işarette bulunmuştur. Onun için hor gören horlanır veya çocukları horlanır; başkasının iffet perdesini yırtıp namusunu lekeleyenin eninde sonunda iffet perdesi yırtılır ve namusu ayaklar altına düşebilir. İnsan yaşadığı iklim şartlarına nasıl uymak, uyum sağlamak zorunda ise, öylece bağlı bulunduğu toplumla birtakım hususlarda uyum halinde yaşamak zorundadır. Aksi halde toplumun aleyhine yaşamış olur ki, bu dengesizlik ve düzensizliği doğurur.

Şüphesiz yetim ve yoksulu yedirip, giydirmenin, besleyip okutmanın, terbiye edip yetiştirmenin bir de uhrevi karşılığı vardır ki, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bunu çok anlamlı sözlerle müjdelemiştir:

"Yetime sahip çıkıp onun beslenmesi ve eğitimiyle ilgilenen kişi ile ben birlikte Cennetteyiz." Rasulullah (aleyhisselam) bu sözü söylerken şehadet parmağıyla orta parmağını gösteriyor, bu ikisi gibi birarada diye işarette bulunuyordu.[1]

1 Tirmizi, Birr: 15.

"Kim yetimlerden üç tanesini himayesine alıp yetiştirir ve eğitirse, o (bütün ömrünün) gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçiren, her gün sabahleyin kılıcını kınından sıyırmış bir halde Allah yolunda cihada çıkan kimse gibidir. Ve benle o, şu iki kardeş gibi bir arada cennetteyiz." Bunu derken orta parmağıyla şehadet parmağını bitiştirerek gösteriyordu.[1]

"Kim Müslüman ana-babadan yetim kalan çocuğu (bağrına) basar da yemeğinden ona yedirir, içeceğinden ona içirirse, Cennet kendisine vacip olur."[2]

"Bir kavim ve topluluk yemek çanaklarının etrafına bir yetimle beraber oturdukları takdirde, şeytan o çanağa yanaşamaz."[3]

"Allah yanında evlerin en çok sevileni, içinde ikrama mazhar kılınan yetimin bulunduğu evdir."[4]

"Cennetin kapısını ilk açan ben olacağım; ancak ne var ki bir kadının benden önce davrandığını göreceğim ve ona: "Sana ne oluyor ve sen kimsin?" diye soracağım. O da bana şöyle diyecek: "Ben yetimleri koruyup sahip çıkan ve koruyup besleyen bir kadınım."[5]

"Bir adam kalbinin katılığından söz ederek Rasulullah'a (aleyhisselam) halini arz etti. Efendimiz ona:

"Yetimin başını okşa ve yoksulu yedirip doyur" diye tavsiyede bulundu.[6]

Üçüncü alâmet, insanlara, özellikle mü'minlerin birbirlerine sabır ve merhametli davranmakla tavsiyede bulunmalarıdır.

Sabırlı olmak, olaylar karşısında, iş alanında, ibâdette çok temkinli olup dayanma gücünü ortaya koymak gibi vasıflar günlük hayatımızın her safha ve bölümüyle iç içedir. Aceleci kişinin ayağında düğüm vardır; o ba-

---

1 İbn Mâce, Edeb: 6, 33.

2 Taberâni.

3 Ahmed, Taberâni, Tirmizi, Birr: 14.

4 Taberâni.

5 Ebu Ya'la. İsnad-ı hasen ile.

6 Ahmed: 2/263, 387.

kımdan yöneldiği her iş ve her konu kusurlu ve noksan kalır. İbâdeti bile hatâlarla dolu olur. Unutmamak gerekir ki, çocuk besleyip büyütmek de, eğitim ve öğretimini sağlamak da, ilim tahsil etmek de, kalıcı hizmetler vermek de, ibâdet ve taâti emredildiği anlam ve şekilde yerine getirmek de ancak sabırlı çalışmayla, dayanma gücünü ortaya koymakla gerçekleşir. Savaşlar, şuurlu hazırlıklarda bulunmak ve her olayı dikkat ve sabırla incelemek suretiyle elde edilebilir.

İnsanlara karşı şefkatli ve merhametli olmak ve bu güzel vasfa sahip olabilmenin yol ve yöntemini araştırıp öğrenmek ise, topluma, sosyal hayata renk ve mâna veren; birlik ve dirliğin ayakta durmasını sağlayan en kuvvetli amillerden biridir.

Bunun için Cenâb-ı Hak, konuyu Asr suresinde hikmetiyle belirterek lüzumunu ortaya koymuş ve Bakara suresinde ise "Sabır ve namaz ile (Allah'tan) yardım isteyin." buyurarak, sabra öncelik tanımış ve arkasından ibâdetin ancak sabırla vücut bulup amacına yönelik feyiz ve rahmetlere vesile olacağına işarette bulunmuştur.

Hayatını böylesine yüksek haslet ve faziletlerle süsleyip imân ve sâlih amelle birleştiren mü'minler "ashab-ı yemin" veya "meymenetli" olarak vasıflandırılmıştır. Çünkü onlar hem dünya hayatını doğruluk düzeyinde uğurlu, bereketli kılarlar, hem de âhiret hayatında bu havaya kavuşup ilâhi rahmet ve inayetin feyiz ve bereketine mazhar olurlar. Bunların aksine bir niyet ve davranış içinde ömrünü feyiz ve bereketten mahrum bırakanlar ise, "ashab-ı şimal" veya "meş'emeli" olarak vasıflandırılmıştır. Bunların âhiret hayatı da uğursuzluk, bereketsizlik ve feyizsizlik havasıyla bulanık ve karanlıktır.

Ashab- ı Meymene ve Ashabı Meş'eme

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

"İşte bunlar sağ tarafta yerlerini alanlardır. Âyetlerimizi inkâr edenler ise sol tarafta yerlerini alanlardır."

Bu iki tabir üzerinde hayli durulmuştur. Kitabullah'a baktığımızda buna benzer dört yerde bir anlatıma yer verildiğini ve ayrıca âhiret gününde amel defterlerinin sağ ele veya sağ taraftan; sol ele veya sol taraftan verileceğinin sekiz yerde zikredildiğini görmekteyiz.

Bu az farkla tekrarlanan iki terkipten her birini aynı mana üzerinde toplayanlar, "Ashab-ı Meymene"yi amel defterleri sağ taraflarından sağ ellerine: "Ashab-ı Meş'eme"yi, amel defterleri sol taraflarından sol ellerine verilecek olanlar diye tefsir etmişlerdir.

İbn Zeyd ise, Adem (aleyhisselam)'ın sağ yanından alınan soyuna "Ashab-ı Yemin" ve "Ashab-ı Meymene"; sol yanından alınan soyuna ise, "Ashab-ı Şimal" ve "Ashab-ı Meş'eme" denildiğini belirtir anlamda yorum yapmıştır.

Diğer bazı ilim adamlarına göre: İmân ve sâlih amellerle kendilerini feyizli, bereketli, uğurlu ve güvenli çizgiye getirdikleri için onlara "Ashab-ı Meymene"; bunun aksine bir yol izleyenlere "Ashab-ı Meş'eme" denilmiştir.

Müfessir Kurtubi bu yorum ve tefsirlerin hepsini bir araya getirerek sözünü ettiğimiz iki terkibi şöyle yorumlamayı uygun görmüştür:

a) Ashab-ı Meymene, cennetlik olanlardır.

b) Ashab-ı Meş'eme cehennemlik olanlardır.

Kurtubi bu yorumuna mesned ve delil olarak şu âyeti göstermiştir:

"Meymenetliler, ne mutludur meymenetliler! Dikensiz kiraz, salkım, salkım muzlar arasında, yüksek döşekler üstündedirler."[1]

"Şeamettiler, ne bedbahttır şeamettiler! Çok kızgın ateşte ve kaynarca su içindedirler."[2]

Nitekim konumuzu oluşturan son âyette bunlar hakkında "Aleyhim nârünmü'sade" buyurulmaktadır ki, "Üzerlerine kapıları kapanmış bir ateş"ten haber verilmekte ve dünya hayatlarını küfür ve sapıklık karanlığına sokup çıkmaz sokakta bocalamalarına karşılık böylesine elim bir azapla uyarılmaktadırlar. İlâhi uyarıya kulak verip İslâm'ın nurlu ve huzurlu havasına girenlerin Cenâb-ı Hak tevbelerini kabul buyurur ve onlar için Cennette sonsuz nimetler hazırlar.

Şüphesiz Kur'ân'da yer alan tehdit anlamındaki, uyarıların hepsi de yaşamakta olan inkârcı gafilleri Hakk'a döndürmeye yönelik bulunuyor.

---

1 Vakıa: 56/27-29.

2 Vakıa: 56/41-43.

Allah'ın kurduğu düzen ve çizdiği sistemin, hazırladığı programın, değişmesi söz konusu olamaz. O bakımdan herkes o sistem ve programa uymak zorundadır. Aksi halde kendi geleceğini kendisi hazırlar ve azap ateşini şu dünyadan alıp beraberinde götürür. Resmi veya özel sektörde görev alan her fert oranın statüsüne ve düzenlenmiş kurallarına nasıl uymak zorundaysa, ondan çok önemli olup kişinin geleceğini belirleyen ilâhi sistem ve taşıdığı kurallara uymak mutlaka zorunlu ve gereklidir. Zira bizi de, hayat sistem ve kurallarını da biz yaratmadık, Allah (celle celaluhu) yarattı ve daha mutlu, daha huzurlu ve güvenli yarınlara gidebilmemiz için onlara uymamızı emretti; aynı zamanda bunu ebedi saadete erişmemiz için şart koştu. Artık O Yüce Kudret Sahibi şu veya bu kişinin hatırı için kurduğu sistemin işleyişini durdurmaz; hazırladığı program ve kuralları askıya almaz.[1] Nitekim konumuzu oluşturan son üç âyetle bu inceliğe işaret edilmekte ve dalâlette ısrar edenlerin akıllarını kullanarak konuya eğilmeleri istenmektedir.

Beled suresine, insanın zorluk ve sıkıntı içinde yaratıldığı belirtilerek ve kutsal beldeye and içilerek başlanıldı ve ilâhi âyetleri inkar edip ömrünü gayesinin hilafında harcayıp tüketmek isteyenler uyarılarak sure noktalandı.

Bizi bu surenin de tefsirine muvaffak kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar; dünya ve âhiret hayatının gaye ve hikmetini bize öğreten Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve O'nun Al ve Ashabına salat-u selâmlar olsun.

1 Mu'cize olayı istisna teşkil eder

91. SURE

ŞEMS SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
15	54	246

ŞEMS SURESİ

Surenin tamamı, ilim adamlarının ittifakıyla Mekke'de inmiştir.[1]

Birinci âyetiyle Güneş'e ve onun kuşluk vaktindeki parlaklığına yemin edilerek konuya giriş yapıldığından, bu mânaya delâlet eden "Şems" aynı zamanda sureye isim olmuştur.

Hz. Büreyde (radıyallahu anh)'den yapılan sahih rivayete göre: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz yatsı namazında Şems suresiyle benzeri uzunlukta olan sureleri okurduk"[2]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ona, sabah namazında "Ve'lleyli izâ yeğşâ" ile "Ve'ş-Şemsi" surelerini okumasını emretmiştir."[3]

Beyhaki'nin eş-Şa'b'de Ukbe b. Âmir (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre; adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bize kuşluk namazını, bu namazın hikmetini yansıtan "eş-Şems" ve bir de "ed-Duha" surelerini okumamızı emretti."[4]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Cenâb-ı Hakk'ın mutlak tasarrufuna ve kusursuz düzenine delâlet eden sekiz belgeye yemin edilerek düşünce ufkumuz genişletiliyor ve aynı zamanda insan aklına ışık tutularak hareket noktası belirleniyor.

2- Kendini küfür, nifak ve günahlardan arındıranların kurtulacağı; arındırmayanların ise, hüsrana uğrayacağı konu ediliyor ve yönlendirici bilgiler veriliyor.

3- Ruhlarını ve vicdanlarını, aynı zamanda kalplerini inkâr, azgınlık ve ahlâksızlıkla kirletip karartarak ilâhi sınırı aşan Semud Kavmi'nin hazin ve ibretli âkibeti misal veriliyor. Böylece haddini aşan bir şeyin zıddına

1 Tefsir-u Fethi'l-Kadir: 4/447- Tefsir-i Kurtubi: 20/72

2 Sünen-i Nesâi.

3 Taberâni.

4 Beyhaki.

dönüşeceğine işarette bulunuluyor.

4- İmân nimetine gönül kapısını açmadan ölenlere Cenâb-ı Hakk'ın âhirette vereceği azaptan asla endişe duymayacağı konu ediliyor ve böylece O'nun her işinin hikmet ve adaletle yürütüldüğüne işaretle kimselere zulmetmiyeceği bildiriliyor.

5- Salih Peygamber'in "Deve Mu'cizesi" misal verilerek son uyarılar yapılıyor.

٩١ سُورَةُ الشَّمْسِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ﴿٣﴾
وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ﴿٥﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ﴿٦﴾
وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾
وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

1- Güneş'e ve onun kuşluk vaktinde ki parlak aydınlığına,

2- (Güneş'ten ışık alıp) ona tabi olduğu zaman Ay'a,

3- Güneş'i açıp ortaya çıkardığı zaman gündüze,

4- Güneş'i örtüp bürüdüğü zaman geceye,

5- Göğe ve onu yapıp kurana,

6- Yere ve onu yapıp döşeyene,

7- Nefse ve onu düzenleyip biçimlendirene,

8- Sonra da ona fenalıklarını ve (bunlardan) sakınmasını ilham edene yemin olsun ki,

9- Kendini (inkâr ve günah kirlerinden) arındıran kimse, gerçekten korktuğundan kurtulup umduğuna ermiştir.

10- Ve kendini (inkâr ve günah ile) örtüp (karanlıklara) gömen kimse cidden hüsrana uğramıştır.

İLGİLİ HADİSLER

Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Baki'ü'l-Ğarkad mezarlığında bir cenazenin defninde bulunuyor-

duk. O sırada Rasulullah (aleyhisselam) gelip oturdu; biz de O'nun etrafında toplanıp oturduk. Rasulullah (aleyhisselam)'ın elinde bir çubuk bulunuyordu. Düşünceli bir halde o çubuğu toprağa dokundurarak birtakım çizgiler çizmeye başladı ve sonra şöyle buyurdu:

"Sizden hiçbir kimse ve yeni doğan hiçbir nefis (can) yoktur ki, Cenâb- ı Hak onun için Cennetteki ve Cehennemdeki yerini yazıp takdir etmiş olmasın ve mutlaka her nefsin (kişinin) şaki ve said (mutsuz ve mutlu) olduğu da yazılmıştır."

Bunun üzerine bir adam dedi ki:

- Ya Rasulallah! Bu durumda yazılan (kaderimiz) üzerinde durup ameli, (ibâdeti) terketmemiz gerekmiyor mu?

Rasulullah (aleyhisselam) ona şöyle cevap verdi:

- **Saadet ehlinden olan kimse, saadet ehlinin ameline; şekavet ehlinden olan da şekavet ehlinin ameline (muvaffak olup) gidecektir.**

Sonra da Rasulullah (aleyhisselam) devamla şöyle buyurdu:

- **Artık siz amel etmeye devam ediniz. Zira herkes ne için yaratılmışsa, o ona kolaylaştırılır: Saadet ehline, saadet ehlinin ameli kolaylaştırılır; şekavet ehline ise, şekavet ehlinin ameli kolaylaştırılır."**[1]

Câbir (radıyallahu anh) diyor ki:

"Süraka b. Mâlik b. Cü'şum (radıyallahu anh) gelip şöyle haber verdi:

- Ya Rasulallah! Bize dinimizi açıkla: Sanki biz şu anda yaratılmışız da hiçbir şey bilmiyormuş gibiyiz. Bugünün ameli nedir? Kalemlerin yazıp (mürekkeplerinin) kuruduğuyla ilgili takdirlerin cereyanına göre midir, yoksa karşılaşacağımız olaylara, işlere göre mi (her şey yazılıp takdir ediliyor)?

Onun bu sorusuna Rasulullah (aleyhisselam) şu cevabı verdi:

- **Hayır, kalemlerin yazıp (mürekkeplerinin) kuruduğuna ve takdirlerin cereyanına göredir.**

Bunun üzerine adam tekrar sorma ihtiyacını duydu:

---

1 Müslim, Kader: 7.

- Öyleyse amel ve ibâdetler ne için yapılıyor? Peygamber (aleyhisselam) ona:

- **"Amelde bulunmaya devam ediniz. Zira herkes (ne için amel edecekse, o ona) kolaylaştırılmıştır"** buyurdu.[1]

Rasulullah (aleyhisselam) bir başka hadislerinde şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki adam uzun süre Cennet ehlinin amelini işler. Sonra onun bu ameli, Cehennem ehlinin ameliyle son bulup noktalanır (ömrünün son yıllarında bâtıla yönelip Cehennem ehlinin amelini işlemeye başlar)."[2]

Kalemlerin yazıp mürekkeplerinin kuruduğu, takdirlerin cereyan ettiği kaza ve kader ilâhi ilmin kesin tespitine göre düzenlenmiştir. Öyle ki, Cenâb-ı Hak kullarını yaratıp hangi ortam ve şartlar içinde bulunacaklarını ve ne gibi inanç ve amele yönelip hayatlarını değerlendireceklerini önceden bilip tespit etmiş ve ona göre yazmıştır. Onun ilmi ve tespiti yanılmayacağına göre, yazdığı ve takdir ettiği her olay ve amel aynen gerçekleşir.

Nitekim diğer sahih bir hadiste bu konuya açıklık getirilerek şöyle buyurulmuştur:

"Doğan her çocuk fıtrat (din ve Allah duygusu, mayası) üzere doğar. Sonra da ana-babası onu ya Yahudileştirir, ya Hristiyanlaştırır, ya da Mecusileştirir. Nasıl ki hayvan azası tam yerinde bir yavru doğuruyor ve onda bir organ eksikliği görmüyor ve hissetmiyorsanız, (doğan çocuk ta öyle)."[3]

Kader konusuyla ilgili olan bu âyetleri burada kısaca açıklarken detayına inmeye gerek görmedik. Çünkü tefsirimizin birçok yerinde konuya ağırlık vermiş ve gerekli açıklamayı yapmış bulunuyoruz. O bakımdan fazla bilgi edinmek isteyenlerin tefsirimizi iyice gözden geçirmeleri ve özellikle Ra'd suresi 39. âyetin tefsirine; sonra da En'am suresi 39, Nisa suresi 88, 143, A'raf suresi 178, 186, Ra'd suresi 33, Kehf suresi 17, Zümer suresi 23, 36, Ğâfir suresi 33, Şura suresi 44. âyetlerin tefsirine bakmaları tavsiye olunur.

1 Müslim, Kader: 8.

2 Müslim, Kader: 8.

3 Buhari/Cenâiz: 79, 92, Tefsir: 30, Kader: 3 - Müslim/Kader: 22, 24- Ebu Dâvud/Sünnet: 17- Ahmed: 2/233, 275, 315, 347, 393

İlâhi Nizama Delâlet Eden Sekiz Belge

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا

"Güneş'e ve onun kuşluk vaktindeki parlak aydınlığına; (güneşten ışık alıp) ona tabi olduğu zaman Ay'a, Güneş'i açıp ortaya çıkardığı zaman gündüze yemin olsun ki..."

Cenab-ı Hak önce iki önemli olaya dikkat çekmek ve insanın kendi başına terk edilmediğini bildirmek için kalbini küfür ve günah kirlerinden arındıran kimsenin kurtulduğunu; bunun aksine kendini küfür karanlığına sokup kalbini karartan kimsenin hüsrana uğradığını beyân buyurmaktadır. Zira dünyaya gözünü açıp ergenlik çağına ayak basan her kişinin önünde, biri saadete, diğeri şekavete uzanan iki yol bulunur. Kâinat düzeninde kendi yerini, hilkat kitabında kendi vazifesini bilip anlayan ve eşya üzerinde ilâhi kudretin alâmetini müşahede edenler saadet yolunu tutarlar ve böylece arına arına ikinci hayata yönelirler. Başıboş, gayesiz, amaçsız yaratıldığını sanıp hayat dizginini nefis ve İblis'in eline vermek suretiyle kalbini karartanlar ise şekavet yolunu seçip ikinci hayata bedbaht olarak yönelmiş bulunurlar. Ölmeden önce tevbe edip Hakk'a dönenler için kapılar açık tutulmakta ve Allah'ın çok merhametli, çok bağışlayan bulunduğu bildirilmektedir.

Böylece Cenâb-ı Hak, dünyaya gelen her kişinin bu iki yoldan birini seçmekte serbest bırakıldığına, ancak yanlış yola girmesin diye insanoğlunu akıl, zekâ, irâde ve idrâk gibi yeteneklerle donatılmakla birlikte bir de ona kitap indirildiğine ve peygamber gönderildiğine işârette bulunarak sekiz önemli olaya yemin etmektedir. Bunları şöyle sıralayalım:

1- Güneşe ve onun kuşluk vaktindeki parlak aydınlığına.

Güneşe ve onun dünyamızı aydınlatıp renklendiren ışınlarına yemin edilerek, onun iki özelliğine işârette bulunulmaktadır:

Birincisi, Güneş ile Dünyamız arasındaki mesafenin çok ince hesaplara ve fiziksel kanunlara dayalı olarak sâbit tutulması; Dünyamızı saran atmosfer tabakasında belli nisbetlerde yer alan gazların özellikte ozon tabakasının Güneş ışınlarını zararsız hale getirmek için birer filtre vazifesi yapması ve sonra da bu mükemmel düzenlemenin her yönüyle ve ünitesiyle Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet etmesidir.

İkincisi, büyük bir lütuf olarak güneşin, başta insan olmak üzere bütün canlılara ardı arkası kesilmeyen nimet kılınmasıdır. Şüphesiz her canlı hilkat ve türünün özelliğine göre bu nasibini almakta ve böylece neşv-ü nema imkânı bulabilmektedir. Bu da kusursuz bir kudretin tecellisini yansıtmakta ve hiçbir şeyin boş, anlamsız, hikmetsiz, düzensiz ve plânsız yaratılmadığına delâlet etmektedir.

Öyle ki; Güneş bugünkü uzaklıktan biraz fazla veya az durumda olsaydı, mevcut hayatın devamı mümkün olmazdı. Son yıllarda insanların kullanmakta oldukları birçok kimyasal maddelerin neler doğuracağını zamanında bilip kontrol edememelerinden dolayı atmosferdeki dengenin bozulduğunu, ozon tabakasının delindiğini görüyoruz. Bu olay bize neleri hatırlatmaktadır? Her şeyin belli kanunlara ve en ince hesaplara göre ayarlanıp hizmete sevkedildiğini göstermiyor mu? Bilhassa püskürtücü gaz olarak kullanılan organik bileşikler ki bunlara "Klorofuorcarbonlar" denilektedir sözü edilen tahribatı yapmakta ve kurulu ilâhi dengeyi bozmaktadır. Ciddi tedbir alınmaz da ozon tabakası ilâhi plân ve programda yer aldığı ölçü ve nisbete döndürülmezse, sonuç çok vahim olur. Mor-ötesi ışınların kanser dahil birçok öldürücü hastalıklar doğurması kaçınılmaz olur.

"Duhâ", çok yönlü bir kavramdır. O bakımdan üzerinde durularak birtakım tesbit ve yorumlar yapılmıştır. Şöyle ki:

a) Güneş ışınları ve parıltısı,

b) Güneş'in çekiciliği, zinet ve güzelliği,

c) Gündüzün tamamı,

d) Güneş'in sıcaklığı, yani sarf ettiği enerjisi,

e) Güneş'in açıklığı ve aydınlığı.

Güneş'in doğmasından bir süre sonra daha parlaklaşıp belirginleşmesi dikkate alınarak kuşluk vaktine "Duhâ" denilmiştir. Bu durumda namaz kılmak için de artık kerahat vakti geçmiş kabul edilir. Bu, doğu ufkunda Güneş'in doğduktan sonra bir mızrak boyu yükselmesiyle takdir edilir ve yaklaşık 30-40 dakikalık bir süreyi kapsar. Ondan sonra kaba kuşluk vakti girer.

Güneş sistemi yaratılalıdan beri belli bir düzenlemeye bağlı kalarak hareketini sürdürmektedir. Bir milimetre olsun sapması veya şaşması söz konusu değildir. Bir saniye ileri veya geri kalması da düşünülemez.

2- Güneş'e uyduğu zaman Ay'a.

Ay'ın gerek kameri ayın ilk yarısında, gerekse sonunda Güneş'in batmasına tabi olarak bedir ve hilâl şeklinde görünmesi şüphesiz ki kâinatın ve özellikle Güneş sisteminin kurulu bir düzene ve şaşmayan hesaba göre hareket ettiğinin başlıca delillerinden biridir.

"Tülv" kökünden gelen "telâ" fiilinin birkaç manâya delâleti söz konusudur:

a) Tabi' olmak (uymak),

b) İktibas edip almak.

Nitekim el-Ferra bu cümleyi Ay'ın Güneş'ten ışık alıp yansıtmasıyla yorumlamıştır.[1]

c) Doğrulup tepsi gibi yuvarlak bir görünüm almak.

Böylece ayın daha çok şu iki dönemde güneşe tabi' olup onun ışığını alıp yansıtması söz konusudur: Birincisi, kameri ayın ilk yarısında; İkincisi, sonunda. Birinci dönemde her gün biraz daha artarak dolunay oluncaya kadar Güneş'e uyup onun ışığını alıp yansıtır, ikinci dönemde ise, her gün biraz eksilerek ona uymayı sürdürür.

Âyetin delâletinden bu iki dönem anlaşılmakta ve böylece kusursuz bir düzenlemenin ezeli plânla gerçekleştiğine işaret edilmektedir.

Bu anlatımla Ay'ın ışık kaynağı olmadığına; ışık ve enerji kaynağı olan Güneş'e uyup ışık aldığına dolaylı şekilde temas edilerek araştırıcılara ana fikir verilmektedir.

Gerek Güneş'in parlak ışığına, gerekse ona uyup ışık alan aya yemin edilmesi, bu iki olay üzerinde dikkatle durup ilmi araştırma yapmamızı ilham etmekte, kâinatın çok dakik bir saat gibi belli hesaplara ve kanunlara bağlı kılınarak hareket halinde bulunduğuna işârette bulunulmaktadır.

3-4- Güneşi açıp ortaya çıkardığı zaman gündüze.

---

1 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/73

Gündüzün açık olarak ortaya koyduğu şey ne olabilir? Zira "celâ" fiilinin sonunda gelen te'nis zamiri bulunuyor ki bunun merciini belirlemek söz konusudur. **İlim adamları üç yorum ortaya koymuşlardır:**

a) El-Ferrâ ve Kelbi âyette "zulmet" anılmadığı halde, onun mukadder olduğunu varsayıp zamirin ona raci' olduğunu belirtmişlerdir. Bu yorum, Dünya'nın kendi ekseni etrafında batıdan doğuya doğru hareket ederek döndüğüne ve bu dönüşüyle meridyenlere göre kademe kademe karanlığı açtığına işâret sayılır.

b) Sözünü ettiğimiz zamir güneşe raci'dir. Zira hem "Güneş" ismi anılmıştır, hem de gündüzleyin Güneş'in cirmi ortaya çıkmaktadır. O bakımdan biz âyetin meâlini buna göre yapmayı uygun gördük.

c) Gündüzün başlamasıyla mevcut aydınlıkla yeryüzünde geceleyin yuvalarında, inlerinde gizlenen hayvanların ortaya çıkması söz konusudur. Yani gündüz onların üzerindeki karanlık perdesini açıp kaldırmaktadır. Bu sebeple canlıların her yeni günle birlikte yeni bir hayata başladığına ve bunun için de gece ile gündüzün düzenli olarak birbirini izlemesinin lüzumuna işâret vardır.

Nitekim gündüzün aydınlığından sonra o aydınlığı örten geceden söz edilmesi buna delâlet etmekte ve düşünce ufkumuzu genişletmektedir.

5- Göğe ve onu yapıp kurana.

"Gök" olarak çevirisini yaptığımız "semâ", bu mânada çok yaygın olmakla beraber, "bulut", "tavan" ve "gölgelik" gibi manâlarda da kullanılmaktadır. Ancak konumuzu oluşturan bu âyette birinci mana söz konusudur.

Göğün bina edilmesi, yani yapılıp kurulması, düzenlenip dengede tutulması hem bir plânın, hem de plânlayıcının varlığını zorunlu kılmaktadır. Fezadaki cisimlerin ve o cisimlerin yer aldığı sistemlerin kusursuz hesaplarla, şaşmayan fiziksel kanunlarla düzenlendiği kesinlikle ortaya çıkmakta ve tesadüflerin bunda yeri ve tesiri olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim günümüze kadar astronomiyle ilgili bilimsel çalışmalar, tespitler hayli mesafe almış ve gerek güneş sistemi, gerekse yıldız kümeleri üzerinde yapılan ilmi araştırma ile kâinatın mükemmel bir plân dahilinde kurulduğu şüpheye yer vermeyecek kadar kesinlik arz etmiştir. Son yıllarda astrofizik üzerindeki çalışmalar da hep bu sonucu doğrulamakta ve ilâhi

beyanın doğruluğunu ortaya koymaktadır.

O bakımdan Cenâb-ı Hak bu âyeti, Nâziât suresi 27, 28. âyetlerle şöyle açıklamaktadır:

"Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? (Allah) onu inşa edip var kıldı; tavanını yükseltti de ona (en uygun) düzen ve dengeyi sağladı."

Şüphesiz kâinatın büyüklüğü tasavvurlarımızı aşmakta ve rakamlarla ifade edilemeyecek bir azamet arz etmektedir. O kadar ki, yıldızlar arasındaki uzaklıkları bile kilometre ile anlatmaya kalkışacak olursak az sonra aklımız karışmaya başlar. Bu bakımdan astronomide "Işık Yılı" adı verilen daha büyük bir uzunluk birimi kullanılır. Bir ışık yılı, ışığını bir yılda aldığı yol boyudur. Işığın saniyede 300.000 km. hızla yayılıp mesafe kat ettiğine bakınca kâinatın büyüklüğü hakkında bir fikir edinmiş oluruz. O kadar ki, modern teleskoplarla yapılan araştırmalar, bizden milyonlarca, milyarlarca ışık yılı uzakta olan yıldızların bulunduğunu ortaya koymuştur

Şüphesiz bu, kâinatın ne kadar büyük olduğunu göstermeye kâfi delildir.

"Sidretü'l münteha" madde âleminin son sınırı olarak Rasulullah (aleyhisselam) tarafından haber verilince ve Arş'ın, Kürsi'nin, Cennet ve Cehennemin bu sınıra yakın yerde yer aldıkları açıklanınca, bunların Dünyamıza ne kadar uzak olduğunu anlatmaya gerek kalmıyor. Arş en büyük sistem ve merkez olarak en yüksek düzeyde çekim kuvvetine sâhiptir ve bütün sistemler bir zincirin halkaları gibi birbirine yine çekim kuvvetiyle bağlanmakta ve bir ucu Arş'a dayanmaktadır. Sidretü'l-münteha madde âleminin son sınırı olunca, ondan sonra mâna âlemi başlamaktadır ki kâinatı çepeçevre kuşatmakta ve her zerre üzerinde ilâhi kudreti hâkim kılmaktadır. Mi'rac Gecesi Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bedeni ruhuna dönüşerek bir bakıma zaman ve mekân kayıtlarından kurtulup madde âleminin sınırını aştığı, mâna âleminde belirlenmiş bir çizgiye kadar yükselip ilâhi hitap ve iltifata mazhar kılındığı bir gerçektir. Ancak o âlemin keyfiyetini bilmemiz ve Rasulullah (aleyhisselam)'ın bize izah etmesi bir bakıma mümkün değildir. Çünkü o âlem bütünüyle ilâhi Celâl ve Cemal sıfatlarının aralıksız tecellisiyle dopdoludur. Madde âleminde ona misal teşkil edecek tecellileri göremediğimiz, bilemediğimiz için keyfiyetini de

anlayıp kavramamız söz konusu değildir.

Aynı zamanda hem kâinat kendi bütünlüğü içinde hareket halindedir, hem de onda yer alan cisimler... Meselâ Samanyolu'nun saniyede 320 km. hızla kendi etrafında döndüğü, yapılan astronomik çalışma ve teşditlerden anlaşılmış ve onun bu dönüşünü 200 milyon yılda tamamlayabildiği hesaplanmıştır. İşte bu kadar büyük bir kâinatı yaratıp denge ve düzende tutan Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kudreti karşısında kendi aczimizi anlayıp idrâk etmekten ve alnımızı yere koyup O'na secde etmekten başka ne söyleyebiliriz?

6- Yere ve onu yapıp döşeyene.

Yeryüzünün insanlar için döşenip hazırlanması da Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ve birliğinin ayrı bir belgesi sayılır. Hilkat kanununa göre insan hayatı için lüzumlu bütün şartlar ve kaynaklar önceden hazırlanmıştır. İlk insan Adem (aleyhisselam) dünyaya indirildiği zaman, hayat için gereken her şey yaratılıp belli ölçüde düzenlenmiş bulunuyordu. O bakımdan "yaşadığını idrâk" ile "neden yaşadığını, niçin dünyaya getirildiğini, bundan sonra nereye gideceğini ve kendisinden beklenilenin neler olduğunu idrâk" arasında çok büyük fark vardır. Yeryüzünün her yanı, her kaynağı ve her yönüyle insanın hizmetine verilmesinin hikmeti nedir? Tesadüfler mi bu kadar kusursuz bir hayat düzenini oluşturmuştur? Bu mümkün müdür?

İşte Şems suresinin baş kısmında sıralanan sekiz büyük belge bütün bu soruların cevabını net biçimde vermekte ve insanı hakikati anlayıp idrâke çağırmaktadır.

"Yerin yayılıp döşenmesi" iki şekilde yorumlanabilir:

a) Yeryüzü başta insanoğlu olmak üzere canlıların yaşamasına elverişli şekilde hazırlanıp yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla döşenmiştir.

b) Yeryüzü bir portakal şeklinde yaratılıp düzenlenmiştir. Üzerindeki dağlar, dereler, engebeler onun büyüklüğüne nisbetle portakalın kabuğundaki girinti-çıkıntılar gibidir. Nitekim çok yüksekten çekilen fotoğraflarda bu husus rahatlıkla müşahede edilmektedir.

Yerküre'nin insan hayatı için bütün şart ve imkânları en ölçülü ve dengeli biçimde kendinde taşıması, tesadüflerin bir araya gelmesiyle değil, çok yüksek bir kudretin halk ve icadıyladır. O bakımdan her düzen ve dengede, her nisbet ve takdirde O'nun hilkat kaleminin satırları bulunmakta

ve her satır insanoğlunun aklına, idrâkine seslenmektedir.

Böylece Cenâb-ı Hak insan neslinin belirlenmiş süreye kadar devamını sağlamak için onun kudretinin yetmeyeceği kaynakları, şartları ve imkânları vücuda getirmiş; onun kudretinin yeteceği hususları da ona bırakmıştır. Artık insan akıl, zekâ ve idrâkiyle mevcut düzen ve kaynaklardan, şart ve ortamdan yararlanma yollarını ararken ilâhi denge ve düzeni bozmamaya dikkat etmek zorundadır. Aksi halde kendi yaşama şartlarını bozup değiştirmiş olur ki bunun sonu felâketle noktalanır.

7-8- Nefse ve onu düzenleyip biçimlendirene. Sonra da ona fenalıklarını ve (bunlardan) sakınmasını ilhâm edene yemin olsun ki...

Âyette geçen "nefis" tabiri üç manâya delâlet eder:

1- Sonundaki "tenvin" tefhim için olursa, ya özel bir kişi söz konusu olur ki, o, Âdem (aleyhisselam) veya Hz. Muhammed (aleyhisselam)'dır veya özel bir zümre söz konusudur ki, bu seçkin düzeyde olan peygamberlerdir.

2- Tenvin ve tefhim cins için olursa, canlıların en seçkini olan insanlar söz konusudur.

3- Tenvin, "teksir" için olursa, bütün canlılar söz konusudur.

Ancak ikinci mâna siyak ve sibakın seyrine daha uygundur.

İnsan hem hayvani, hem de meleki sıfatların birleştiği ayrı bir canlıdır. Ruhu yüce alemdendir ve meleki sıfatlardan bir kısmımla donatılmıştır. Bedeni ise aşağı âlemdendir ve hayvani sıfatlarla iç içedir. Böylece insan, zıtların birleştiği müstesnâ bir canlı olarak "ahseni takvim" düzeyinde bulunuyor. Ancak o bu düzeyde kendi haline bırakılmamış; aklına ışık tutan, duygu ve düşüncesini doğruya, iyiye yönelten; yaratanını ona sıfatlarıyla tanıtan, ikinci hayattan haber veren; hayır ve şer yollarını tanımlayan kitap indirilmiş ve peygamber gönderilmiştir.

Böylece insanoğlu, bu yardımcı ve yol gösterici faktörler çizgisinde hareket ederse, meleki sıfatlarına ağırlık kazandırmış olur. Aksine bir yol izlerse, hayvani sıfatlarına ağırlık vermiş olur ki, bu onu "ahseni takvim" düzeyinden aşağı indirir.

Sekizinci âyette "ilhâm" kökünden gelen "elheme" fiili kullanılmıştır. İlhâm çok yönlü bir kavramsa da burada ya tarif ya da tebyin anlamına-

dır. Cenâbı Hak, indirdiği kitap ve gönderdiği peygamber vasıtasıyla insana günah ve isyanı, iyilik ve kötülüğü, ibâdet ve taâti, dünya ile âhiret hayatını mutluluk çizgisinde tutmayı, ruhun muhtaç bulunduğu mânevi gıdayı târif edip açıklamış ve böylece ileride bu târiflere uymayıp hayatını nefsani arzuları doğrultusunda berbat edenlerin itirazda bulunmalarına açık kapı bırakmamıştır. Kaldı ki akıl, zekâ ve idrâk bu gerçekleri ve konuları, ölçü ve târifleri anlayıp kavrayacak ve hikmetine nüfuz edecek özellikte yaratılmıştır.

Diğer yandan konumuzu oluşturan bu âyetin anlatımından şu iki önemli husus ortaya çıkıyor:

a) İyilik ve kötülüğü, hayır ve şerri, helâl ve harâmı, ilâhi sınır ve ahkâmı; Allah'tan korkup ibâdet ve taâtte bulunmayı yalnız akıl ile bilip anlamak, kavrayıp çözmek mümkün değildir. Zira aklın alanı sınırsız değildir; daha çok fizik âlemiyle ilgilidir. Hem insana has bir mahiyette hazırlandığı için mükemmel de değildir; insan kadar bu yeteneği de kusurludur. O bakımdan aklın bir yüzünü de fizik-ötesine, ilâhi hakikatlere çevirmek için semâvi kitaba ve hak peygambere ihtiyaç vardır ve bu son derece lüzumludur.

b) İnsana bu yetenek ve imkânlar verildikten sonra, artık o, iyi ve kötüyü, doğru ve eğriyi, sevap ve günahı seçmekte serbest bırakılmıştır. Nitekim bu incelik Bakara suresi 256. âyetle şöyle açıklanmaktadır:

"Dinde hiçbir zorlama yoktur. Şüphesiz doğru eğriden, hak bâtıldan, hidâyet dalâletten, hayır şerden, imân küfürden (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır."

O halde Cenâb-ı Hak, insanı hidâyete erdirmede kendi zâti uluhiyetine düşeni yapmış, gereken maddi ve mânevi araçları hazırlayıp vermiş, sonra da insanı kendi akıl ve idrâkiyle baş başa bırakmıştır. Artık bu çizgide insan da kendine düşeni lâyıkıyla yerine getirmekle mükelleftir. İnsan hizmetine hazırlanıp sevk edilen tabi kaynaklar böyle değil midir? İnsanların hazırlayamayacağı kaynakları Cenab-ı Hak hazırlamış ve onları işletip belli ölçüde yararlanmayı insanların akıl ve iradesine bırakmıştır.

Kendini Arındıranlar Felâh Bulur

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا ۚ

"Kendini (inkâr ve günah kirlerinden) arındıran kimse, korktuğundan kurtulup umduğuna ermiştir."

Sekiz kadar önemli olaya yemin edilip dikkat çekildikten sonra yeminin cevabı açıklanıyor; kimin kurtuluşa ereceği, kimin de hüsranda kalacağı belirtiliyor.

Bazı müfessirlere göre, kasem (yemin)in cevabı hazfedilen "letübâsünne" fiilidir. Zemahşeri'ye göre, yeminin cevabı mahzuf olan "leyüdem dimenne" fiilidir. Bu takdirde âyetin tefsiri şöyledir: "Güneşe andolsun ki, Allah, Semud Kavmi'ni helâk ettiği gibi Rasulullah'ı yalanlayan Mekke müşriklerini de helâk edecektir. Aynı zamanda her çağda yaşamakta olan inkârcı azgınlar da Cenâb-ı Hakk'ın bu hükmünden kurtulamayacaktır." Ancak birinci yorum daha uygun, siyak ve sibaka daha muvafıktır. Böylece Cenâbı Hak, ikinci hayatı, yani âhireti inkâr edip dünya hayatını ona hazırlık dönemi olmaktan çıkartan nankör sapıklara seslenerek yolculuklarının devam edeceğini, kabrin ancak bir basamak veya ikinci hayata açılan bir pencere olduğunu ve sonra çürüyen bedenin yeniden, belli elementlerin bizce henüz bilinmeyen kanunlarla harekete geçirilerek bir araya getirileceğini ve hücrelerin oluşacağını, hücrelerin bir araya gelmesiyle insan vücudunun neşv-ü nema bulacağını haber vermekte ve bunun mutlâka ve mutlâka gerçekleşeceğini sekiz şeye and içerek beyân etmektedir.

Kurtuluşa erenler kimlerdir?

Cenâb-ı Hak bunu en anlamlı ve özlü bir cümleyle açıklayarak, dindarlığın amaç ve hikmetine atıfta bulunmaktadır. O da nefsi her çeşit mânevi kirden temizleyip arındırmaktır; yani Allah'tan tertemiz olarak gelen ruhu yine tertemiz bir halde yüce yaratana göndermektir

Manevi kirlerden maksat, inkâr, tuğyan, ahlâksızlık ve her çeşit günah ve sapmadır. Kalbine imân cevheri yerleştirmeyen kimsenin bu kirlerden arınması, yani böyle bir basirete sahip olması düşünülemez Çünkü ruhun bütün kablo ve antenlerini harekete geçirip yüce âlemden feyiz ve ilham almasını nur ve inayet iktibas etmesini sağlayan, kalpteki imân cevheridir. Biz buna "imân pili"de diyebiliriz. Pille çalışan elektronik bir cihaz düşünün, içine pil yerleştirilmediği takdirde asıl fonksiyonunu ortaya koyma imkânına sâhip değildir. O bakımdan sözü edilen cihaz pilden ayrı tutulduğu sürece, yer işgal etmekten başka bir şeye yaramaz. İnsan ruhu da buna benzer, onu gerçek anlamda ve hikmetine uygun çalıştıran imândır. İmânı çekip alınca, nefis harekete geçer ve ruhu kendi arzuları doğrultu-

sunda çalıştırmaya başlar. Böylece ruh, hedefinden saptırılır ve özelliğinin hilâfına bir faaliyet gösterir.

İlgili âyette, "kendini arındıran kimse" denilirken, bu incelikler söz konusudur. İmânsız arındırma mümkün değildir.

Hüsrâna uğrayanlar kimlerdir?

Bunun cevabı yukarıda verilmiş bulunuyor. Şöyle ki: Ruhu aslından uzaklaştırıp onu Hakk'a imân akımıyla doldurup çalıştırmayanlar kendi fiili ve irâdeleriyle kendilerini ilâhi azâba hazırlamış olurlar. Dönüş yapmadıkları takdirde hayatları hüsran ile noktalanır ve en büyük hüsran da âhirette karşılarına çıkar.

Böylece ilâhi emir ve yasakların, tavsiye ve öğütlerin, tehdit ve tebşirlerin, kıssa ve misallerin tamamı insanı sözü edilen kirlerden arındırmaya ve feyizlendirmeye; tertemiz bir ruh ile kalıcı mutlu hayata kavuşturmaya yönelik bulunuyor.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, kendini inkâr ve günah kirlerinden arındırıp tertemiz bir hayat sürme düzeyine getiren bahtiyar kişilerin kurtuluşa erişecekleri; aksine bir yol tutanların ise, husrâna uğrayacakları belirtilerek sekiz şeye yemin edildi ve böylece nankör sapıklar uyarılırken aklını ve idrâkini doğru yolda kullanıp imân cevherini kalbine yerleştirerek ömrünün her saatini ilâhi rıza doğrultusunda değerlendiren mü'minler de müjdelendi.

Aşağıdaki âyetlerle, peygambere büyücü, mu'cizeye sihir ve büyü diyen Mekkeli putperest şaşkınlar tehdit edilerek Semud Kavmi'nin çok yanlış ve sakıncalı tutumu misal veriliyor. Olayların tekerrürüyle tarihin ve ilâhi hükmün tekerrür edeceğine işâretle ölmeden önce Hakka yönelmeleri hatırlatılıyor.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰىهَآ ﴿١١﴾ إِذِ انْبَعَثَ أَشْقٰىهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ
نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ
فَسَوّٰىهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰهَا ﴿١٥﴾

11- Semud kavmi azgınlıkları yüzünden (peygamberi) yalanladılar.

12- En haydut bedbahtları ileri atılınca (yalanlama daha da hız kazanmıştı).

13- Allah'ın peygamberi onlara: "Allah'ın (mu'cize olarak verdiği) devesine ve su içme sırasına dikkat edin, (ona sakın kötülükle dokunmayın)" dedi.

14- Buna rağmen onlar, peygamberi yalanlayıp deveyi yere devirerek kestiler. Rabları da onlara, günahları sebebiyle azâp indirdi de yerle bir etti.

15- O, bunun sonundan endişe de etmez. (çünkü her işi âdil, her hükmü mutlak hikmettir.)

Hakk'ı Red ve İnkâr Edenler Tarihi Bir Olayla Uyarılıyor

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰىهَآ ۝ اِذِ انْۢبَعَثَ اَشْقٰىهَا ۝

"Semud kavmi azgınlıkları yüzünden (peygamberi) yalanladılar. En haydut bedbahtları ileri atılınca (yalanlama daha da hız kazanmıştı)."

Kabile hayatı yaşayıp Tevhid inancından bütünüyle kopup uzaklaşan ve putlara tapmak suretiyle içlerindeki boşluğu doldurmaya, mânen tatmin olmaya çalışan; her türlü zulüm ve haksızlığı, ahlâksızlık ve kötülüğü işlemekte bir sakınca görmeyen Mekkeli müşrikler, Allah'ın insanlara son mesajını tebliğ ile görevli kılınan Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı yalancılıkla suçladılar. Gösterdiği mu'cize ve olağanüstü şeyleri sihir ve büyü diye vasıflandırdılar. Durmadan hakkın karşısına bâtılı çıkartıp saldırıda bulundular. İlâhi beyânı işittikçe büsbütün azıttılar da mü'minlere ezâ ve cefa etmekte çok ileri gittiler.

Konumuzu oluşturan 11-15. âyetlerle Cenâb-ı Hak insanlardan yana olan rahmetinin gereği bu şaşkın sapıkları, Semud Kavmi'nin âkıbetini misal vererek uyarmaktadır. Zira inkâr, zulüm ve ahlâksızlıkla birleşip kalbi ve kafayı istilâ edince, ilâhi sünnet gereği azap hükmünün inmesi yaklaşmış olur. İnkâr ve haksızlık son kertesine gelince, hükmün inmesi gerçekleşir ve onu durduracak bir kuvvet bulunmaz. Ancak Mekkeliler'in hem azgınlık ve ahlâksızlıkları son kertesine gelip dayanmadığı, hem de yakın gelecekte çoğunun İslâm'a gireceği ilâhi ilimle tespit edildiğinden yok etme hükmü indirilmemiştir. Sadece Bedir ve müteakip savaşlarda iman etmeyecek olan

azgınları can vermiştir.

Semud Kavmi, Nuh ve Âd kavimlerinden sonra zuhur etmiştir. Sâlih (aleyhisselam) onlara gönderilmiş ve aşırı putperest olmaları sebebiyle O'ndan olağanüstü, aynı zamanda inandırıcı bir olay göstermesini, daha doğrusu bir mu'cize ortaya koymasını istemişler ve sonra da mu'cize olacak özellikte bir deve icad ettiği takdirde kendisine inanacaklarını söylemişlerdi. Arzuları doğrultusunda, içtiği sudan çok fazla süt veren bir deve mu'cize olarak ilâhi inâyetle ortaya konulmuştu. Ne var ki, inkâr çerçevesinde putperestlikle şartlanan ve duygularını akıllarının önünde bulunduran bu kavim sözünde durmayıp büsbütün inkâr ve azgınlıkta ileri gitmişti. Deveye dokunmamaları sıkı tenbih edildiği halde, önce onun ayaklarını kesmiş ve sonra da devirip öldürmüşlerdi. Yapılacak başka bir şey kalmamış, tebliğ ve irşat son noktasına gelip dayanmış ve buna karşılık küfür ve tuğyan da son kertesini bulmuştu. Sünnetullah gereği ilâhi hüküm iniverdi ve bu azgın kavmi yok etti.[1]

Cenabı Hak İndireceği Hükmün Sonundan Endişe ve Korku Duyacak Değildir

وَلَا يَخَافُ عُقْبٰىهَا "O, bunun sonundan endişe de etmez."

Cenâb-ı Hak mutlak hikmet sâhibidir. O bakımdan her fiili plânlı ve programlıdır; her hükmü âdil ve dengelidir. Yanlış bir fiil veya hüküm O'ndan mümkün değil sâdır olmaz; sonucu pişmanlık doğuracak bir emir O'ndan tecelli etmez. Bundan dolayı O indirdiği ve indireceği hiçbir emir ve hükmünün sonucundan endişe duyup korkmaz, ilmi ve kudreti, hikmeti ve düzeni her şeyi kapsayıp kuşatmıştır, işin başı nasıl O'nun yanında kesinlikle biliniyorsa, sonu da kesinlikle bilinmektedir. Öyle ki, her işi âdil, her hükmü mutlak hikmettir.

Ancak bu son âyeti az farklı yorumlayanlar olmuştur. Onları kısaca belirtmemizde yarar vardır. Şöyle ki:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh), el-Hasan, Katade ve Mücahid'e göre: "Ukbâha"nın sonundaki te'nis zamiri işlenen fiile râci'dir ki, biz bu yoruma göre âyete meâl vermiş bulunuyoruz.

1 A'raf suresi: 73, Hud suresi: 64 ve Şuârâ suresi 155. âyetlerin tefsiri

b) Kelbi'ye, Müfessir Süddi'ye ve Dahhak'a göre: Zamir, "âkaru" fiilinin delâlet ettiği "Akir" sıfatına râci'dir. Bu takdirde âyetin manâsı şöyledir: "Deveyi kesip öldüren kişi, işlediği işin âkıbetinden de korkmamıştır."

c) "Yehâfu" fiilinin fâili Sâlih Peygamberdir ve bu yoruma göre: Sâlih Peygamber, kavminin yok edilmesinin âkıbetinden endişe duymamış; onlara verilen azâptan kendisine bir zarar dokunmayacağına inanmıştır. Çünkü O tebliğ ve irşat görevini kusursuz yerine getirmiş bulunuyordu. Gerisi Cenâb-ı Hakk'ın takdir ve hidâyetine kalmıştı; dilerse o kullarını bağışlar, dilerse azâp ederdi.

Birinci yorum, âyetin siyak ve sibakı bakımından daha uygun görülmüştür. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Sonuç olarak, Cenâb-ı Hak, küfür ve azgınlıkta ısrar etmenin, aklı kullanmayıp duygusal bir yol izlemenin ve hayat yularını veya dümenini nefsani arzuların eline bırakmanın hiçbir fert ve topluma, kavim ve millete rahmet havası estirmediğini ve fakat sıkıntı, üzüntü ve elim felâketlerin baş göstermesine ortam hazırladığını haber vererek, önce Mekkeli inatçı müşrikleri, arkasından her çağda yaşamakta olan aynı inanç ve karakterdeki sapıkları uyarmakta ve bunun için küfür ve azgınlıklarından dolayı ilâhi hışma uğrayarak tarihin derinliklerine gömülen Semud Kavmi'ni misal vermekte ve onların kalıntılarını gidip görmelerine işârette bulunmaktadır.

Şems suresine sekiz kadar önemli olaya yemin edilerek başlandı ve ölmeden önce kendini inkâr, ahlâksızlık, zulüm ve tuğyan kirlerinden temizleyip arındıran mü'minlerin kurtuluşa erdikleri müjdelendi ve Sâlih Peygamber'in gösterdiği mu'cizeye rağmen sözünden dönen Semud Kavmi'nin âkibeti üzerinde durularak sure noktalandı. Arkasından "Leyl suresi"ne, Şems suresinin bazı önemli bölümlerini açıklar anlamda bilgiler verilerek başlanmakta ve böylece sureler arasında da zincirin halkaları gibi bağlantıların bulunduğuna atıflar yapılmaktadır.

Bizi bu surenin tefsirine muvaffak kılan Yüce Rabbimize hamd-u senâlar; ilâhi muradı bize en güzel şekilde açıklayıp Kelâmullah'ı bize sevdiren Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât-ü selâmlar olsun.

92. SURE

LEYL SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
21	71	310

LEYL SURESİ

Cumhura göre, surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Medine de indiğini söyleyenler de olmuştur.[1] Ancak Beyhaki'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette deniliyor ki: "Velleyli izâ yeğşâ suresi Mekke'de inmiştir."[2]

Sureye, karanlığıyla ortalığı bürüdüğü zaman geceye yemin edilerek başlanmış ve bu mânaya delâlet eden Leyl, aynı zamanda sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Üç olaya yemin edilerek insanların iş ve amellerinin farklı biçimde, değişik amaçlara yönelik bulunduğu konu ediliyor.

2- Allah için verip takvâ üzere bulunan, yani Cenâb-ı Hak'tan her halükârda korkup nankörlük ve kötülüklerden sakınan ve en güzel olanı doğrulayan kimsenin hakka erişmekte başarılı kılınacağı müjdeleniyor.

3- Bunun aksine bir tutum içinde olan sapık kimsenin hüsrâna uğratılacağı bildiriliyor.

4- Gösterilen doğru yola uymayanlar Cehennem ateşiyle tehdit ediliyor.

5- Doğru yolda yürüyüp Allah'tan saygı ile korkan ve arınmak için malını Allah yolunda harcayanların Cehennem ateşinden uzak tutulacaklarına atıf yapılıyor.

6- Gösterişten uzak kalıp sırf ilâhi rıza gözetilerek işlenen amel ve yapılan iyiliğin mükâfatsız kalmayacağı haber veriliyor.

1 Tefsir-u Fethi'l-Kadir: 4/451

2 Tefsir-u Fethi'l-Kadir: 4/451

٩٢ سُورَةُ اللَّيْلِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾
إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ
﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾ إِنَّ عَلَيْنَا
لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

1- (Karanlığıyla ortalığı) bürüdüğü zaman geceye,

2- (Karanlığı yırtıp) aydınlığıyla ortaya çıktığı zaman gündüze,

3- Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun ki,

4- Gerçekten sizin çalışıp çabalamanız dağınık (yönde farklı amaçlara yönelik)tir.

5-7- Artık kim (Allah için) verir ve (kötülüklerden) sakınır, en güzel olanı doğrularsa, biz ona kolayını kolaylaştırıp kendisini başarılı kılarız.

8-10- Kim de cimrilik edip kendini (Allah'a) muhtaç saymaz ve en güzel olanı yalanlarsa, ona da güçlüğe (uzanan yolu çekici kılıp) kolaylaştırırız.

11- Baş aşağı gelip (Cehenneme) yuvarlandığı zaman malı ona yarar sağlamaz.

12- Şüphesiz ki bize gereken doğru yolu göstermektir.

13- Ve elbette ahiret de, dünya da bize aittir.

İNİŞ SEBEBİ

Bu surenin Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın kadrini yüceltmek ve onu diğer mü'minlere güzel misal göstermek üzere indiği söylenir.

Müfessir Süddi ise, surenin şu olaydan dolayı indiğini belirtmiştir: "Münafıklardan birinin evinin önündeki hurma ağacının dalları komşusu bulunan fakir adamın avlusuna sarkmış bulunuyor ve o sebeple hurma korukları zaman zaman onların avlusuna düşüyordu. Münâfık da gidip o hurmaları adamın çocuklarının elinden ve ağzından çekip alıyordu. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz o münafığa:

"Hurma ağacını o fakirlere bağışla, karşılığında sana Cennette hurma ağacı vardır" buyurduysa da münafık razı olmadı. Bu olaya fazlasıyla üzülen Ebu Dahdah (radıyallahu anh) büyük bir meblağ vererek o münafığın hurmalarını çevresindeki ihata duvarı ile birlikte satın alıp o fakir aileye bağışladı.

Bunun üzerine "Velleyl suresi" indi.[1]

İLGİLİ HADİSLER

Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki:

"Biz, bir cenâzenin defninde Resulüllah (aleyhisselam) Efendimiz'le birlikte Baki' mezarlığında bulunuyorduk. Rasulullah (aleyhisselam) bir ara şöyle buyurdu:

"Sizden hiçbiriniz yok ki Cennetteki yeri ve Cehennemdeki yeri yazılmış olmasın!"

Bunun üzerine Ashab-ı Kirâm sordu:

- Ya Rasulallah! Bu durumda (amel ve ibâdetimize) dayanıp güvenmeyelim mi?

- **Amel etmeye devam ediniz; her şey (her kişi) yaratıldığı şeyden yana kolaylaştırılmıştır,** diye cevap verdi.[2]

Bu konuda ikinci bir tarikle gelen rivayet şöyledir:

"Biz bir cenazenin defninde hazır olmak üzere Baki' kabristanında

1 Nisaburi/Esbabu'n-Nüzul: 299 - Suyuti/Esbabu Nüzul-i Kur'ân: 119

2 Buhari/Cenâiz: 82, 83. Tefsir: 92 - Müslim/Kader: 6 - Ebu Dâvud/Sünnet 18 - Tirmizi/Tefsir: 92 - Ahmed: 1/27, 29

bulunuyorduk. O sırada Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz geldi ve oturdu. Biz de oturduk. Yanında bir çubuk bulunuyordu. Başını eğip elindeki o çubukla yeri eşeleyerek şöyle buyurdu:

"Sizden hiçbir kimse yoktur ki, Cennetteki ve Cehennemdeki yeri(yle ilgili olarak) said (mutlfa), şaki (bedbaht) yazılmış olmasın."

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu:

- Ya Rasulallah! Biz yazılan yazıya itimad edip amel (ve ibâdeti) bırakalım mı? Zira bizden kim saadet ehliyse (o kafileye) varıp ulaşacaktır; kim de şekavet ehlindense, o da şekavet ehlinin (kafilesine) varıp katılacaktır.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz onlara şu cevabı verdi:

- **Saadet ehline gelince: Onlara saadet ehlinin ameli kolaylaştırılacaktır. Şekavet ehline ise, şekavet ehlinin ameli kolaylaştırılacaktır.**

Sonra da Rasulullah (aleyhisselam) devamla şu âyeti okudu:

"Artık kim (Allah için) verir ve (kötülüklerden) sakınır, en güzel olanı doğrularsa, biz onu, kolayını kolaylaştırıp başarılı kılarız."[1]

"Cehenneme ancak şaki (bedbaht) olan girer." Bunun üzerine soruldu:

- Şâki kimdir? Cevap verdi:

- **Taât ve ibâdette bulunmayan; Allah için hiçbir günahı terketmeyendir.**[2]

"Kıyamet gününde ümmetimin hepsi Cennete girer; ancak oraya girmekten imtina' eden girmez."

Bu beyân üzerine Ashab-ı Kiram sordu:

- Ya Rasulallah! Kim imtina eder? Cevap verdi:

- **Bana itaat eden Cennete girer; bana karşı gelip isyan eden ise, gerçekten (Cennete girmekten) imtina etmiş olur.**[3]

---

1 Buhari, Cenaiz: 82, 83, Tefsir: 92; Müslim, Kader: 6; Ebu Davud, Sünnet: 16; Ahmed: 1/27, 29.

2 İbn Mâce, Zühd: 35; Ahmed: 2/349.

3 Buhari, İ'tisam: 2; Ahmed: 2/361.

And İcilmeğe Değer Üç Önemli Olay

وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ۙ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ۙ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثٰى ۙ

"(Karanlığıyla ortalığı) bürüdüğü zaman geceye; (karanlığı yırtıp) aydınlığıyla ortaya çıktığı zaman gündüze; erkeği ve dişiyi yaratana and olsun ki, gerçekten sizin çalışıp çabalamanız dağınık (yönde farklı amaçlara yönelik)tir."

İnsan hayatının düzen ve dengede tutulmasını ve devamını sağlayan üç önemli olaydan söz edilmektedir; Gece, gündüz, erkek ile dişi...

Gece vücudun dinlenmesine; gündüz ise onun çalışıp rızık elde etmesine yönelik hikmeti içermektedir. Aynı zamanda Güneş sisteminde yer alan dünyanın iki ayrı hareketinin bulunduğunu yansıtmaktadır. Erkek ile dişi, canlıların, özellikle insanın yeryüzünde devamına yönelik ilâhi düzenlemenin programlanmış iki ünitesi olarak bulunuyor ve birbirini tamamlıyor.

Bundan bir önceki Şems suresinde gece ve gündüz kavramları üzerinde durularak insan hayatının devamıyla ilgili düzenlemeye geniş yer verilirken, bunca sistemli ve programlı nimetleri takdir edemeyen nankörler uyarıldı ve Semud Kavmi misal verilerek gereken uyarı yapıldı. Burada ise, aynı konunun az değişik yanı ele alınarak bir özeti verilmekte ve böylece ilâhi rıza doğrultusunda arınan mü'minler müjdelenmektedir.

Âyette belirtilen üç olay üzerinde dikkatle durduğumuzda, bunların birbirini tamamladığını, birinin vücuduyla diğerinin var kılınmasının hikmetinin ortaya çıktığını görürüz. O bakımdan bunlardan birinin ortadan kalkmasıyla insan hayatı denge ve düzenini kaybeder ve yaşama şansı pek kalmaz.

İnsan bu gerçeği anlayıp kavradığı ve her sistem ve programda Hakk'ın yüksek hikmetini ve nimetini gördüğü oranda mutlu ve huzurlu olabilir. Aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'a yakın olma bahtiyarlığına erişir. Bu takdirde kişi nefis ve günah karanlığından kurtulup imân ve sâlih amel aydınlığına erişir. Erkek ve dişiden her biri hilkatinin hikmetini anlama basiretine kavuşur.

Kendini bu irfan çizgisine getiren mü'minler gündüzün aydınlığında çalışıp çabalamanın hikmet ve felsefesini kavramakta gecikmezler. Ömür-

lerini imân, ibâdet, meşru yolda çalışıp kazanma; okuyup öğrenme; faydalı olup çevreye güven ve huzur havası estirme; her işte Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu ön plâna alma bütünlüğü değerlendirerek kendilerini hesap gününe hazırlamış olurlar.

Farklı ve Değişik Meslekler

Herkes yeteneğine, eğilimine, kültür ve bilgisine göre kendine meslek seçer. Yetenekler, eğilimler ve bilgiler farklı olduğu gibi, meslekler de farklılık arz eder.

Önce şunu belirtelim ki, hayat bütünüyle hareketten ibarettir. Her kişi, hayatını kazanmak, hem kendine, hem de çevresine faydalı olabilmek için bu harekete katılmak zorundadır. Zaten ilâhi hilkat kanunu ve ona bağlı olarak kurulan düzen bunu böyle gerektirmektedir. Fert ve ailelerin kendi yetenek ve becerilerine uygun iş tutmaları, meslek seçmeleri hayatın dengesini sağlamakta ve toplum yapısında farklı iş ve meslekler birbirini tamamlamaktır.

Gerçek bu olunca, kişi bağlandığı işini, mesleğini imân şuuruyla yürütmeye çalışır ve onun her saatini sâlih amel kalıbına dökerek şekillendirirse, hem kendini, hem de iş veya mesleğini hikmetine uygun sürdürme şerefine erişir ve Hakk'ın rızası doğrultusunda mutlu ve bahtiyar bir ömür geçirir ve buna göre, âhirette de kendisine çok feyizli ve şerefli bir hayatın kapıları sonuna kadar açılmış olur.

Bunun aksine iş ve mesleğini nefsani arzu ve eğilimine göre sürdüren; kişisel çıkarından başka bir ölçü tanımayan ve bu sebeple meşru sınırları aşan kimseler ise, faziletli ve şerefli bir hayata hazırlanma idrâk ve imânından yoksun bulunduklarından hilkatlerinin bağlı bulunduğu hikmetten sapmış olurlar ve bunun sonu üzüntü, pişmanlık ve hüsran olur.

Başarının Üç Ayrı Basamağı

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ

"Artık kim (Allah için) verir ve (kötülüklerden) sakınır, en güzel olanı doğrularsa, biz ona kolayını kolaylaştırıp kendisini başarılı kılarız."

Hayat mücadelesi verirken, geçinme yolunda başarı sağlamak için yürürken şu üç basamağı dikkatten uzak bulundurmamak; diğer bir an-

latımla, o basamaklara bilerek bir bir basıp yükselmek gerekir.

Bunları şöyle sıralayalım:

1- Allah için yermek; toplum içinde İslâm adına yardımcı ve hayırhah olmaya çalışmak,

2- Cenâb- ı Hak'tan her iş ve amelde korkup kötülüklerden sakınmak,

3- Güzellerin en güzeli olan Allah'ı, O'nun kitabını ve peygamberini kalp ve dil ile tasdik edip ibâdet-ü taâtimizi buna şahit kılmak.

Şüphesiz bu üç basamak, sağlam imânın en tabii ürünleri ve dünya hayatının gaye ve hedefidir. Zira helâlinden kazanıp elde ettiğinin bir bölümünü Allah'ın dini uğrunda harcamak bedeni ibâdeti mali ibâdetle birleştirip kişinin sadakatini ispatlar.

Allah'ın verdiği nimetleri yerli yerince kullanıp her türlü haksızlık, hayasızlık, adaletsizlik ve aşırılıktan kaçınmak ise, her nimette Cenâb- ı Hakk'ın "rezzak-ı âlem" olduğunu idrâk ve bu sıfatının damgasını görmekten kaynaklanır. Böylece imânla sâlih amel birleşip bir bakıma bütünleşir de hedefine yönelmiş olur.

En güzeli tasdik etmek ise, tercihin en doğrusunu yapmanın, Cenâb-ı Hakk'ı gönülden sevip emir ve nehiylerine bağlılık göstermenin; her buyruğunu tereddütsüz doğrulamanın gayeler gayesi olduğunu idrâkten kaynaklanır. Böylesinin mükâfatı da o güzeller güzeline erişip cemaliyle ebediyen bahtiyar olmaktır. Nitekim Yunus suresi 26. âyette şu müjde verilmektedir:

"İyi, yararlı, güzel amellerde bulunanlara daha iyisi ve güzeli; bir de fazlası vardır."

Şura suresi 23. âyette ise bu müjde şöyle kuvvetlendirilmektedir:

"Kim çalışıp iyilik kazanırsa, ona, ondaki iyiliği artırırız. Çünkü Allah gerçekten çok bağışlayandır ve şükredene nimetini artırandır."

Farklı iş ve ameller:

İşler ve ameller farklılık da arz etse, gaye ve hedefte; bir de temeldeki imânda birleşmelidirler. Aksi halde amelin büyüklüğü ve küçüklüğü, göz ve gönül dolduranı ile düşük seviyede olanı arasındaki fark sadece zahi-

ri olarak kalır ki, bu o kadar önemli sayılmaz. Şüphe veya inkâr üzerine kurulan çok ameldense, imân ve takva üzerine kurulan az, fakat devamlı amel çok daha hayırlı ve saadet vadedicidir.

Konunun baş kısmında kısmen değindiğimiz gibi, her kişi yetenek, bilgi, görgü, beceri, kültür ve öğrenim seviyesine göre bir düşünce atmosferi oluşturur ve hayatının yol ve hedefini seçer:

a) Kimi doğru yolu, Hakk'a yönelik ameli seçer de günlük işini bu çerçevede değerlendirir.

b) Kimi sapıklığa yönelip sâlih amelden uzak kalır ve böylece dünyalığı ilâh edinecek kadar Hak'tan uzaklaşır

c) Kimi imân ve iyiliği Hak yolunda seviyeli cihada çevirip günlük hayatında buna ağırlık vererek en güzeline yönelmiş olur.

d) Kimi de inkâr ve haksızlığa yönelip günlük hayatını manevi karanlıklara boğarak ömür sermayesini bir hiç uğruna harcamış olur.

e) Kimi uğraştığı iş ne olursa olsun, onun her safha ve kademesinde Allah'ı hatırlayarak dünyanın bir geçimlikten ibaret bulunduğunu düşünür ve böylece huzur ve güven içinde çalışmasını sürdürür.

f) Kimi de nefis ve ihtirasının kurbanı olarak dünyalığı amaç edinir ve öylece asıl amaç ve gaye olan o en güzeli unutur da helâl ve haram sınırı diye bir engel tanımaz olur.

g) Kimi kalbindeki Allah ve din sevgisinden kaynaklanan cömertlikle çevresine rahmet olur. Kimi inkâr ve tuğyanından kaynaklanan kötülük ve cimriliğiyle bulunduğu yerdeki topluma dert ve belâ olur.

Sonuç olarak, Allah'ın kitabına ve gönderdiği son peygamberine kulak verip gönül aynasını ilâhi füyuzata çevirenler kurtulur; aksine bir inanç ve tutum içinde ısrar edenler ise kendilerine çok yazık etmiş olurlar.

Beşinci âyetten onuncu âyete kadar bu iki ayrı yolu seçenlerin inanç, düşünce, duygu ve amellerinin üçer basamağına veya özelliğine değinilerek aydınlatıcı, yönlendirici, uyarıcı ve müjdeleyici bilgiler verilmektedir.

"En güzel" ile çevirisini yaptığımız "hüsnâ" kavramı üzerinde az farklı yorumlar yapılmıştır ki, hepsi de aynı maksat ve hikmeti yansıtır

anlamdadır. Şöyle ki:

1- "En güzel"den maksat, "Lâ ilahe illâllah"tır. Bu yorum, İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Dahhak'a göredir.

2- Mücahid'e göre: Cenâb-ı Hakk'ın gerçekleştirip ortaya koyacağını vadettiği şeylerdir.

3- Zeyd b. Eslem'e göre: Namaz, zekât ve oruçtur.

4- İlim adamlarından hatırı sayılır bir cemaate göre: Allah, Peygamber ve Kitaptır.

Kolaydan Yana Kolaylaştırmak

"Biz ona, kolayını kolaylaştırıp kendisini başarılı kılarız."

Bu, hayır, salâh, güzel ahlâk ve faziletin gerçekleşmesini sağlayan sebepleri harekete geçirip kolaylaştırmaktır.

Zorluktan yana kolaylaştırmak ise, dalâleti seçenlere şer ve kötülük yollarını irâdeleri doğrultusunda açık tutmak ve kötü niyet ve amellerine göre o yolu nefis duvarında çekici ve çarpıcı göstermektir.

Nitekim ilim adamları bu âyetin tefsirinde şu söze yer vermişlerdir:

"Şüphesiz ki cömertlik mekârim-i ahlâktan bir bölümdür. Cimrilik ise en rezil huydan bir kısımdır."

"Cömert, verilmeyecek yerde veren değildir. Cimri de verilmeyecek yerde vermeyen değildir. Ama gerçek cömert, verilmesi gereken yerde verendir. Cimri de verilmesi lüzumlu yerde vermeyendir."

Mal ve Mülk Kısa Süreli Birer Geçimliktir

وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهٗٓ إِذَا تَرَدّٰى

"Baş aşağı gelip (Cehenneme) yuvarlandığı zaman malı ona yarar sağlamaz."

Mal ve makam hayatın amacı ve hedefi değildir; onu dengeleyen birer araçtır ve geçicidir. İnsanoğlu durmadan mal toplamak, servet edinmek ve nefsini tatmin için yüksek makamlara tırmanmak için yaratılmamıştır. İçimize yerleştirilen arzu, hırs ve istek hayatı canlı tutmaya, kişiye hareket sağlamaya, uyuşukluktan kurtarmaya yönelik birer itici kuv-

vetlerdir. Bunları başıboş, kontrolsüz bıraktığımız takdirde, kutsal hiçbir sınır tanımadan maddeye doğru bütün hızıyla gider ve sonunda bizi beklenmedik bir anda felâketle sonuçlanan bir uçurumdan aşağı iter. O bakımdan içimizdeki bu itici kuvvetleri peygamber sünnetiyle disiplin altına alıp gayelerin gayesi olan ilâhi hoşnutluğa uygun düzeyde tutmak gerekir. Aksi bir düşünce ve tutum geçici kısa bir hayatı, sonsuz hayata tercih etme basiretsizliğini doğurur.

Mekke müşriklerinin ileri gelen şımarıklarından Ubey b. Halef de mal ve şöhretiyle, evlât ve maddi imkânlarıyla böbürlenip bunların ötesinde başka bir değer tanımıyordu. Bedir Savaşı'nda ilâhi hışma uğrayarak mü'minlerin adalet kılıçları altında can verirken her şey bitmiş oldu; ne mal, ne servet ve şöhret, ne de evlât ve çevresi bir fayda vermedi. Ubey kendi ebedi azabını beraberinde yüklenip götürdü. Ömrünü madde ve şöhrete, maddeyi gururuna dayanak seçti; nefsini her bakımdan tatmine çalışıp ruhunu ve vicdanını bütünüyle boş ve silik bıraktı. Duygusu devamlı aklının önünde yürüyerek Hakk'ın rahmet sesini duymasına engel oldu.

Nitekim müfessirlerimizden bir kısmı bu âyetin Ubey b. Halef hakkında indiğini kaydetmişlerdir. Şüphesiz Ubey b. Halef bu konuda bir misaldir ki, malı ve şöhreti amaç seçenleri uyarmayı içeren bir hikmeti yansıtmaktadır.

Doğru Yolu Allah Gösterir

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى وَإِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْأُولٰى

"Şüphesiz ki bize gereken doğru yolu göstermektir. Ve elbette ahiret de, dünya da bize aittir."

İnsanı kâinatın hikmeti ve özü olarak yaratan Cenâb-ı Hak, aynı zamanda onu birtakım yeteneklerle donatmakla kalmamış hayatın asıl amaç ve hikmetini de ona haber vermek suretiyle nimetini tamamlamış bulunuyor. Gönderilen peygamber ve indirilen kitap insan aklına ışık tutmakta, Allah'ın belirlediği hidâyeti (doğru yol) ve dalâleti (eğri yol) göstermekle ona yaratılışının hikmetini öğretip yüce yaratanı kemal sıfatlarıyla ve âhiret hayatını bütün uyarıcı, yönlendirici safhalarıyla tanıtmaktadır.

Böylece Allah'tan, Peygamber ve kitaptan mahrum kalan aklın yalnız başına bu gerçekleri tespit edip anlaması düşünülemez. Hem akıl dalâlet

ve hidâyet yollarını bilip seçecek bir kudrete de sahip değildir. İnsan için doğru ve eğri yolu belirleyip bildirmek Allah (celle celaluhu)'ya aittir. Çünkü kâinat bütünüyle O'nun eseridir ve O'nun hazırladığı plân ve programa göre düzen ve dengesini sürdürmektedir. Kâinatın bir bakıma mevcudiyetinin hikmeti olan insanın hayatını belli kurallara bağlamak da Allah (celle celaluhu)'ya aittir; kimsenin bunu değiştirme yetkisi yoktur ve insan o kurallara uyrnak zorundadır. Böylece kişi kitap ve peygamberin desteğinde ve rehberliğinde aklını ve irâdesini ilâhi beyâna açık tuttuğu takdirde hakikati anlayabilir.

Dünya da, âhiret de Allah (celle celaluhu)'ya aittir. Zira dünyayı insan için düzenleyip hazırlayan O yüce kudret, âhireti de düzenlemiş ve kalıcılığını takdir etmiştir. İnsanoğlunun bu iki hayatı bütünüyle değiştirmeye, amacından saptırmaya ne gücü yeter, ne de buna hakkı vardır. Her şey Allah (celle celaluhu)'ya aittir; birinci hayatı sona erdirip ikinci hayata başlatma tasarrufu da sadece O'na mahsustur. Hayır ve şerrin ne olduğunu O bildirmekte ve hangi amelin hayra, hangisinin şerre kapı açacağını da ancak O haber vermektedir.

Bu bakımdan Cenâb-ı Hak, aklını peygamber tebliğiyle yönlendirmeyip sapıklığı seçenleri tehdit edip uyarmaktadır.

ÂYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki âyetlerle, insanın günlük hayatı üzerinde durularak herkesin kendi yetenek ve becerisine göre bir meslek seçtiği ve ayrı bir iş peşinde koştuğu konu edildi. İlâhi düzene uyanların kalıcı hayata ulaşmakta başarılı olacakları, üç önemli olaya yemin edilerek müjdelendi. Bunun aksine bir tutum içinde hayatını amacından saptıranlar uyarıldı. Sonra da doğru yolu göstermenin ve bu maksatla akla ışık tutmanın, düşünce ufkunu genişletmenin Allah'a ait olduğuna dikkat çekilerek insanla Cenâb-ı Hak arasındaki irtibata işarette bulunuldu.

Aşağıdaki âyetlerle, şekaveti tercih edip Hakk'ı yalanlayan inkârcı sapıkların amellerine uygun cezanın hazırlandığı haber veriliyor. Hakk'a inanıp yönelen, bedeni ibâdetle mali ibâdeti sâlih amel düzeyinde birleştiren ve her vesileyle Hakk'ın rızasını gözeten takva sahibi mü'minler müjdeleniyor.

فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴿١٤﴾ لَا يَصْلٰيهَآ اِلَّا الْاَشْقَى ﴿١٥﴾ اَلَّذِى كَذَّبَ
وَتَوَلّٰى ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى ﴿١٧﴾ اَلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُ يَتَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَمَا
لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰٓى ﴿١٩﴾ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰى ﴿٢٠﴾
وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

14- Sizi, köpürüp dalga dalga alevleri yükselen ateşle uyardım.

15- Ona, ancak en şaki (bedbaht) olan varıp girer.

16- O bedbaht ki (Hakk'ı) yalanlayıp arkasını dönmüştür.

17- 18- (Allah'tan) saygı ile korkup (fenalıklardan) en çok sakınan ve arınmak için malını (Allah yolunda) veren de o ateşten uzaklaştırılır.

19- O'nun yanında hiç birine, karşılığı verilecek bir nimeti (minnet borcu) yoktur.

20- Ancak karşılığını sırf o çok yüce Rabbin'den bekleyerek yaptığı (iyilik) mükâfatlandırılır.

21- Ve elbette (böylesi) ileride razı olacaktır.

İlâhi Uyarı ve Tehditte de Rahmet Sinyali Vardır

فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى لَا يَصْلٰيهَآ اِلَّا الْاَشْقَى

"Sizi köpürüp dalga dalga alevleri yükselen ateşle uyardım. Ona, ancak en şaki (bedbaht) olan varıp girer."

Dünya hayatındaki zıtların sürtüşme ve çarpışması ile hareket ve canlılık kazanan insanoğlu bu sürtüşmenin dayandığı hikmeti ve hangi amaca yönelik bulunduğunu bilmediği sürece, gerçek anlamda dünyada yaşadığının farkına varamaz. İçinde taşıdığı birbirine karşıt iki manevi gücün kaynağını ve doğuracağı sonuçları idrâk etmediği müddetçe o kendi mahiyet ve hakikatini anlayamaz. Bu durumda da yüce yaratanı ya hiç bilmez ya da lâyıkıyla kalbine sindiremez.

Bundan dolayıdır ki, Kur'ân insanın içyapısındaki iki karşıt güce ayrı ayrı seslenmekte ve ikisini hidâyet çizgisinde yönlendirmeyi amaçla-

maktadır. Aşağı âlemden olan nefsani duyguları, âhiret âleminde kurulup hazırlanan iki zıt konaktan biriyle korkutup tehdit etmekte; yüce âlemden olan ruhu sonsuz nimetlerle müjdelemekte ve böylece birinci gücü frenleyip meşru sınıra çekmemizi; ikinci gücü menşei'ne lâyık bir düzeyde tutmamızı ilham etmektedir.

Unutmayalım ki ilâhi mesajı yansıtan Kur'ân-ı Kerim'in bu iki ayrı seslenişinde mutlak surette rahmet ışığı bulunmakta ve Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin insanlara yönelmiş bulunduğunu ortaya koymaktadır. İlâhi tebşiratta nasıl rahmet ve inayet, gufran ve feyiz havası mevcutsa, ilâhi uyarı ve tehditte de aynı havanın inzarla kılıflanmışı vardır.

Yukarıda konumuzu oluşturan âyet de Cehennem ateşinin alev alev köpürmesi konu edilirken bütünüyle bu manâyı taşımakta ve o rahmetin havasını estirmektedir.

İlâhi uyarı ve tehdide sebep olan iki tavır ve olay

Âyette tehdide sebep olarak kişinin iki tavrı gösteriliyor: Biri, hakkı yalanlaması; diğeri, Hakk'ın çağrısına arkasını dönüp kulaklarını tıkamasıdır. Birincisi, küfür ve putperestlikle şartlanmanın ve aklı duygunun emrine vermenin; ikincisi, gurur ve bencilliğe mağlup olup onu haktan üstün tutmanın belirtisidir.

İlâhi olan dinlerin hepsi insanı bu iki yanlışlıktan kurtarma bilgi ve metoduyla tebliğ ve irşadını sürdürmüş ve son din İslâmiyet'le bu bilgi ve metod son çizgisine ulaşarak ilmi ve aklı değişmeyen muhatab olarak seçmiştir.

Kalbi, Bedeni ve Mali İbâdeti Birleştirenler

وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى ۙ اَلَّذِىْ يُؤْتِىْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى ۚ

"(Allah'tan) saygı ile korkup (fenalıklardan) en çok sakınan ve arınmak için malını (Allah yolunda) veren de o ateşten uzaklaştırılır."

Nefsi, ateşe yaklaştırıcı fiil ve düşünceden uzaklaştırıp ruhun imânla gelişen havasına sokmak için üç şeye ihtiyaç vardır:

1- Tahkiki imân düzeyinde kalbi ibâdet,

2- Tahkiki iman düzeyinde bedeni ibâdet,

3- Tahkiki iman düzeyinde mali ibâdet,

Kalbi ibâdet burada takva ile ifade edilmiştir. Zira Allah'tan saygı ile korkmanın en çok belirtisi, her iş ve sözde, her davranış ve düşüncede Cenâb-ı Hakk'ın ismini anıp O'nun üzerimizde murakıp bulunduğuna inanmamızdır. İşte bu inanç kalbi ibâdetin aslını oluşturur ve bedeni ibâdetin lüzumunu zevk ve heyecanıyla kalp ve kafada doğurur. Böylece insan kendi istediği yoldan değil, Allah'ın düzenleyip koyduğu yoldan Mevlâsına kavuşmaya özen gösterir. Farz ibâdetleri belirlendiği anlam ve ölçüde ve tayin edilen vakitlerde yerine getirmekte kusur etmemeye çalışır.

Bu iki ibâdetin birleşmesiyle üçüncü ibâdete süratle yönelme arzusu belirir ve mali ibâdetin önemi, Müslümanlardan yana lüzumu kişinin benliğini sarar da zekât ve sadakadan tutun da Allah yolunda hakkıyla cihada kadar Hak'tan yana olan her türlü fedakârlık ve ferağat-ı nefis onun şahsi çıkarının önünde yürür.

Allah'ın izniyle kendini bu noktaya getiren kimsenin kalbinde ve vicdanında köklü bir arınma başlar; geçen yıllarda sözünü ettiğimiz üç ayrı ibâdeti ihmalinden dolayı biriken manevi kirler temizlenmeye tabi tutulur.

Cenâb-ı Hak bu gerçeğe değinerek, konuyu iki kısa cümleyle çok veciz bir anlatım üslubu çerçevesinde kalp ve kafalara şöyle işlemektedir:

"Allah'tan saygı ile korkup, (fenalıklardan) en çok sakınan ve arınmak için malını (Allah yolunda) veren kimse ise o ateşten uzaklaştırılır."

Nitekim hayatının düzenini bu üç ibâdetle değerlendiren Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın her mü'mine misal teşkil edecek davranışlarından birinin, bu âyetlerin inmesine sebep olduğunu siyercilerle müfessirler şöyle nakletmişlerdir:

Atâ' ve Dahhak'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Mekke'de putperest müşrikler Habeşli Bilâl (radıyallahu anh)'a işkence ediyorlar ve Bilâl de her defasında "Ahad, ahad!" diye karşılık veriyor; aynı zamanda "Tevhid İnancı"nı ilân ediyordu. Şüphesiz o, bu sözüyle Allah'ın bir olduğunu, ortağının bulunmadığını ifadeye çalışıyordu. O sırada Hz. Peygamber (aleyhisselam) işkence olayına ve Bilâl'in "Ahad, ahad!" sözlerine şahit oldu ve ona seslenerek şöyle buyurdu: **"Ya Bilâl! Ahad seni kurtaracaktır."** Sonra Rasulullah (aleyhisselam) Ebu Bekir Siddik (radıyallahu anh) ile karşılaştı. Ona:

"Ya Ebâ Bekir! Şüphesiz Bilâl, Allah yolunda, O'nun dini uğrunda işkenceye mâruz kalmaktadır." Ebu Bekir (radıyallahu anh), Rasulullah (aleyhisselam)'ın ne demek istediğini anladı ve hemen ayrılıp evine döndü; az sonra bir miktar dinar ve dirhem alarak Umeyye b. Halef'e geldi ve Bilâl'i ondan satın alıp Allah rızasını umarak hürriyetine kavuşturdu. Bunun üzerine müşrikler: "Ebu Bekir'in o Habeşli köleye herhalde bir minnet borcu vardı ki onu satın alıp azat etti" diyerek birtakım yersiz yorum ve tahminlerde bulundular.

Bunun üzerine 17-21. âyetler inmiştir.[1]

Böylece ilgili âyet iki şekilde yorumlanmıştır: Birincisi, meal kısmında belirttiğimiz şekildir ki, "indehu"daki zamirin Allah'a râci' olması söz konusudur. İkincisi, ise, zamirin Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'a râci' olmasıdır ki, iniş sebebiyle birleşmektedir.

Birinci yoruma göre, Cenâb-ı Hakk'ın hiç kimseye minnet borcu yoktur. Zira her şey, her nimet ve mülkün tamamı O'na aittir. İkinci yoruma göre, Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın o asil davranışı bir minnet, bir ödeşme borcundan değil, sadece Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğundan kaynaklanıp İslâmiyet adına bir hizmettir. Nitekim yirminci âyetle bu husus açıklanmakta ve mükâfatının da ileride gerçekleşeceği müjdelenmektedir.

Sonuç olarak konuyu şöyle özetleyebiliriz:

Kalbi, bedeni ve mâli ibâdetleri tahkiki imân doğrultusunda yerine getiren mü'min için razı olacağı iki mükâfat vardır: Biri dünyada, diğeri âhirettedir. Dünyadaki mükâfatı, isminin hayır ile anılması ve kalıcı bir misal teşkil etmesidir. Âhiretteki mükâfatı ise, ilâhi rıza havasında ebedi saadet yurdunda mutlu ve bahtiyar olmasıdır.

Leyl suresine, gece ve gündüzde kendini gösteren ilâhi programın insanlardan yana fayda ve hikmetine yemin edilerek başlandı ve Hak rızası için amel ve ibâdette bulunan mü'minler ilâhi rızayla müjdelenerek sure noktalandı.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar; ibâdetin sevap ve mükâfatını, feyizli sonuçlarını bize hayatından örnekler vererek anlatan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât-u selâmlar olsun.

---

1 El- Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/88'den özetlenerek.

93. SURE

DUHA SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
11	40	172

DUHA SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Bu tespitte ilim adamlarının görüş birliği vardır.[1] Zira vahyin bir süre kesilmesi ve Rasulullah (aleyhisselam)'ın bu sebeple üzülüp tedirgin olduğu söz konusudur ki, bu olay Mekke'de cereyan etmiştir.

Birinci âyetiyle kuşluk vaktine veya gündüzün aydınlığına yemin edilmekte ve buna delâlet eden "duhâ" aynı zamanda sureye isim olmaktadır.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Rasulullah (aleyhisselam)'ın üzüntü ve endişesini giderir anlamda ilâhi iltifatın Peygamberden kesilmediği haber veriliyor.

2- Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in, gerek İslâm'ın başarıya erişeceği, gerekse ümmetinin ilâhi rahmetten bolca nasibini alacağı hususunda razı olacağı kadar kendisinden yana ilâhi rahmet ve inayetin tecelli edeceği müjdeleniyor.

3- Daha önce Rasulullah (aleyhisselam)'a yönelen ilâhi rahmet, inayet ve iltifattan bir kısmı üzerinde durularak bu iltifatın devam edeceği bildiriliyor.

4- Yetime ilgi gösterilmesi ve Allah'ın verdiği nimetlerden şükür olsun diye söz edilmesi emrediliyor.

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/91

٩٣ سُورَةُ الضُّحٰى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾
وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولٰى ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ﴿٥﴾
أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَاٰوٰى ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدٰى ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا
فَأَغْنٰى ﴿٨﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا
بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

1- Kuşluk vaktine,

2- Karanlığıyla yönelip gelen geceye andolsun ki,

3- Rabbin seni terketmedi ve sana darılmadı.

4- Ve elbette ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır.

5- Elbette Rabbin sana öylesine verecek ki, (O'ndan da verdiğinden de)razı olacaksın, (hoşnut olmaya devam edeceksin.)

6- O, seni öksüz bulup barındırmadı mı?

7- Seni, yol bilmez iken (en doğru) yola iletmedi mi?

8- Seni fakir bulup zengin etmedi mi?

9- O halde, sakın öksüzü hor görüp ona kötü davranma!

10- Ve bir şey isteyeni azarlama!

11- Ama Rabbin nimetini elinden geldiğince anlat!

İNİŞ SEBEBİ

Rivayete göre, Melek Cebrail'in inmesi bir süre gecikti. Bunun üzerine

müşrikler: "Allah, Muhammed'e darıldı ve O'nu terketti" diyerek yersiz birtakım sataşmalarda bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki sure indi.[1]

İbn Cüreyc'e göre, bir ara vahiy 12 gün, İbn Abbas'a göre, 15 gün, diğer bazısına göre 25 gün kesilip Cebrail inmez oldu. Mukatil ise, bu surenin 40 gün olduğunu belirtmiştir. Vahyin bir süre kesilmesi Rasulullah (aleyhisselam)'ı için için sıkıp üzüyordu. Müşriklerin de alayvari sataşmaları buna eklenince, üzücü bir olay meydana geliyor; aynı zamanda Ashab-ı Kiram'ı da tedirgin ediyordu. Derken Duhâ suresi iniverdi ve Rasulullah (aleyhisselam) ile ashabı ferahladılar.

Surenin iniş sebebi hakkında bunların dışında birkaç rivayet daha yapılmışsa da senetlerinin sıhhatini tespit mümkün olmamıştır. O bakımdan nakletmeyi uygun görmedik.

İLGİLİ HADISLER

Abdullah b. Amr b. Âs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz iki elini kaldırıp **"Allahım! Ümmetim, ümmetim"** diyerek ağladı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak -olup biteni bildiği halde- Melek Cebrail'e şöyle buyurdu: "Muhammed'e git, niçin ağladığını sor." Melek Cebrail gelip sordu. Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz niçin ağladığını ona anlattı. Cebrail (aleyhisselam) Allah'a dönüp aldığı bilgiyi arz etti. Allah ona: "Muhammed'e git ve O'na şunu haber ver: **"Şüphesiz ki biz seni, ümmetin hakkında razı edeceğiz ve seni (asla) terketmeyeceğiz!"**[2]

Rasulullah (aleyhisselam) buyurdu:

"Her peygamberin kabul olunan bir duası vardır; onlar dualarını yapmakta acele ettiler. Ben ise duamı âhiret gününde ümmetime şefaat etmem için erteledim. İnşaallah şefaatle ilgili duam, ümmetimden, Allah'a ortak koşmadığı halde ölen kimselere erişecektir."[3]

Tirmizi'nin rivayetinde ise, Peygamber Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmektedir:

"Rabbimın yanından bir (melek) bana geldi ve ümmetimin yarı-

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/92.

2 Müslim/İmân: 346

3 Müslim, İman: 340, 341, 345.

sının Cennete girmesi ile onlar için şefaatçi olmam arasında Rabbimin beni serbest bıraktığını haber verdi. Ben şefaati seçtim. İnşaallah ümmetimden Allah'a ortak koşmaksızın ölenlere şefaatim erişecektir."[1]

"Zenginlik malın çokluğuyla değildir; gerçek zenginlik gönül zenginliği (kanaat)dir."[2]

"İslâm'a giren, yeteri kadar rızıka nail olan ve Cenâb-ı Hakk'ın verdiğine kanaat eden kimse felah bulmuştur."[3]

"Yetimi besleyip barındıran kimse ile ben, Cennette (şu) iki parmak gibi bir aradayız."[4]

"İnsanlara şükretmeyen, Allah'a da şükretmez."[5]

"Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara şükretmeyen, Allah'a da şükretmez. Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetleri sayıp anlatmak şükürüdür; anlatmayıp terketmek nankörlüktür. Cemaat rahmettir; ayrılıp bölünmek azaptır."[6]

Açıklama:

Bu sureyle ilgili olarak Mekke halkının kıraatinde sünnet kabul edilen bir husus vardır: Duhâ suresi dahil onu takip eden her surenin başında (diğer bir rivayete göre sonunda) "Allahu Ekber" deyip tekbir getirilir.

Bunun sebebine gelince: Vahiy gecikip, müşrikler: "Muhammed'in şeytanı (!) O'nu terketti" diyerek alayvari sataşmada bulundular. Peygamber (aleyhisselam) onların bu edep dışı ölçüsüz ve hayasızca sözlerini duyunca üzüldü ve arkasından Duhâ suresi inince sevindi de "Allahu Ekber" deyip tekbir getirdikten sonra şöyle buyurdu:

"Bunu (yani Allahu Ekber demeyi) sünnet edinin!"[7]

---

1 Tirmizi, Kıyamet: 13; Ahmed: 2/75; 5/75; 5/232; 6/23, 24, 28, 29.

2 Buhari, Rikak: 15; Müslim, Zekât: 120; Tirmizi, Zekât: 40; İbn Mâce, Zühd: 9; Ahmed: 2/243, 261, 315, 390.

3 Müslim, Zekât: 125; Tirmizi, Zühd: 35; İbn Mâce, Zühd: 9; Ahmed: 2/168, 173.

4 Müslim. Suyuti'nin tesbitine göre hadis zayıftır.

5 Ebu Davud, Edeb: 11; Tirmizi, Birr: 35; Ahmed: 2/258, 295, 303, 461, 492, 3/3274, 4/278, 375, 5/211, 212.

6 Müsned-i Ahmed: 4/278, 375.

7 Lübabu't-te'vil fi meani't-tenzil: 4/388

Nitekim İmam Şafii, Duhâ suresinden itibaren her surenin sonunda tekbir getirmenin sünnet olduğunu belirtmiştir.[1]

Diğer birçok ilim adamları ise, bu konuda şöyle demişlerdir:

"Biz, sözü edilen sureleri hatmederken tekbir getirilir demiyoruz; ama tekbir getiren olursa, o, bununla güzel bir fiilde bulunmuş olur; tekbirleri terketmekte ise bir sakınca yoktur diyoruz."

Ashab-ı Kirâm'dan Ubey b. Kâb (radıyallahu anh)'ın: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu tekbirleri getirmemizi emretti" şeklindeki rivayetini, Ebu Hatim er-Râzi zayıf olarak belirlemiştir. Ebu Cafer el-Akiyli de sözü edilen rivayetin münker olduğuna dikkat çekmiştir.[2]

Sözünü ettiğimiz tekbirin keyfiyetine gelince: Ya sadece "Allahu Ekber" demekle yetinilir, ya da bu söze, "La ilahe illâllahu vallahu ekber" sözü ilave edilir.[3]

Duhâya ve Yönelip Gelen Geceye Yemin Edilmesi

وَالضُّحٰىۙ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰىؕ

"Kuşluk vaktine, karanlığıyla yönelip gelen geceye and olsun ki, Rabbin seni terketmedi ve sana darılmadı."

Duhâ: Şems suresinde de değindiğimiz gibi, kuşluk vaktine delâlet ettiği gibi, gündüzün tamamına da delâlet etmektedir. Arkasından, "gece" manasına gelen "leyl" isminin getirilmesi, "duhâ"nın ikinci mânaya delâletini kuvvetlendirmekte ve böylece gündüz ile geceye and içilmektedir.

Secâ: sücuv kökünden gelen fiildir ve üç mânaya delâlet etmektedir:

a) İbn Abbas'a göre: Yönelip gelmek veya ayrılıp gitmek,

b) Örtüp kapamak,

c) Sakinleşip istikrar bulmak.

Şüphesiz bu üç mâna da konunun maksadına uygun kabul edilebilir.

Gündüz ile geceye and içilmesi, bu iki olayın her yönüyle Cenâb-ı

1 Nizamuddin Nisaburi/Tefsir-ü Garaibi'l-Kur'ân: 30/113

2 Nizamuddin Nisaburi/Tefsir-ü Garaibi'l-Kur'ân: 30/114

3 Şevkani, Fethu'l-Kadir: 4/456.

Hakk'ın varlığına, birliğine ve kudretinin yüceliğine delâlet ettiğine işarettir. Zira düzenli, plânlı, hesaplı olan bu hareket, mutlak anlamda bir düzenleyicinin ve hesaplayıcının varlığını, birliğini, öncesiz ve sonrasızlığını haber vermektedir. "Tabiat" denilen şuursuz maddenin ve tesadüflerin böylesine sağlam ve düzenli, muhkem ve istikrarlı bir düzenleme meydana getirmesi asla düşünülemez. İnsanın günlük hayatıyla içice olan gece ve gündüz olayının ise olumlu tesirlerini anlatmaya gerek var mıdır?

İşin Sonucu Başlangıcından Daha Hayırlıdır

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى

"Ve elbette ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır."

Diğer bir yorumla "Ve elbette işin sonucu senin için başlangıcından daha hayırlıdır."

Zira her geçen gün Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz başarı basamaklarında yükseliyor, adım adım zafer burcuna ilerliyordu. O bakımdan işin sonucu başlangıcından daha hayırlı oluyor, düne kadar İslâm'ı küçümseyip mü'minleri hakir görenlere yeryüzü daralmaya başlıyordu.

Birinci yoruma gelince, âhiret gününün Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ve O'na inanıp uyanlar için elbette çok daha hayırlı olacağı tartışılamaz. İlâhi adalet ve takdir bu hayırlı sonucu en güzel şekilde hazırlamış ve mü'minlerin ebediyen dinlenmelerine tahsis etmiş bulunuyor.

Unutmamak gerekir ki, dünya ile âhiret birbirini tamamlamakta; birinin vücuduyla diğerinin hikmeti anlaşılmaktadır. Aynı zamanda dünya, âhiret hayatına ciddi bir hazırlık dönemi olarak belirlenmiştir. Bu gerçeği bilerek, inanarak kavrayıp hayatını ona göre değerlendiren kimse için elbette âhiret hayatı daha hayırlı ve daha feyizlidir.

Şüphesiz dünya hayatının hikmetini en iyi bilen ve onu ilâhi murada göre en uygun anlam ve ölçüde feyizli, bereketli kılıp rahmete çeviren peygamberlerdir. O bakımdan bir peygamber dünyada ne kadar başarı sağlarsa sağlasın, ne kadar fetihlerde bulunursa bulunsun bunların hepsi ilâhi rızaya ve uhrevi ecre yönelik olduğundan, âhiret hayatı ve orada erişeceği yüksek derece dünyadaki her şeyden çok daha hayırlı ve kalıcıdır. Nitekim konumuzu oluşturan âyeti, şu âyetler daha da açıklamakta ve mü'minleri aydınlatmaktadır:

"Umulur ki Rabbin seni Makam- ı Mahmud'a eriştirir."[1]

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise, Allah'tan korkup kötülükten sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Artık akletmeyecek misiniz?"[2]

"Âhiret yurdu elbette (Allah'tan korkup küfür ve şirkten) sakınanlar için çok daha hayırlıdır. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?"[3]

"Âhiret yurdu ise, elbette daha hayırlıdır. Sakınanların yurdu ne güzeldir!"[4]

"Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise, gerçek hayatın kendisidir. Bunu bir bilselerdi."[5]

Kaldı ki Cenâb-ı Hak, Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e, dünyada da âhirette de razı olacak kadar meded-u inayette bulunacağını vadetmiş bulunuyor. Şöyle ki: Dünyada O'nu tebliğ, irşat ve Hakk'a davette başarılı kılıp zaferden zafere eriştirmiştir. Âhirette de O'na, ümmetinden günahkârlar için şefaatte bulunma yetkisi verileceğini ve bu hususta da O'nu razı edecek kadar ilâhi rahmet ve gufranın ümmetinden yana tecelli edeceğini müjdelemiştir. Nitekim ilgili hadis bölümünde bu hususun Rasulullah (aleyhisselam)'ın mübarek diliyle net biçimde açıklandığını görüyoruz.

Bu konuda ilâhi iltifatın ferahlatıcı havasından yararlanabilmek için ümmetin, imkânlar elverdiği nisbette Kitap ve Sünnet'e göre yaşaması gerekmektedir. Zira ancak böyle bir idrâk ve şuurla Rasulullah (aleyhisselam)'ın şefaatine lâyık olma düzeyine gelebilirler.

Peygamber (aleyhisselam)'a Yönelen İlâhi İnayetin Üç Ayrı Tezahürü

اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَاٰوٰى وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى

"Seni öksüz bulup barındırmadı mı? Seni, yol bilmez iken (en doğru) yola iletmedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"

---

1 İsra: 17/79.

2 Yusuf: 12/109.

3 En'am: 6/32.

4 Nahl: 16/30.

5 Ankebut: 29/64.

Ana rahminde iken babasını, altı yaşında iken anasını kaybeden Hz. Muhammed (aleyhisselam) yetimliğin bütün acı ve ıstırabını için için duyan bir peygamberdir. Cenâb-ı Hak bu sebeple O'nu önce dedesi Abdülmuttalib'in, sonra da amcası Ebu Tâlib'in himayesine vererek, yani bu ikisinin kalbini Hz. Muhammed'den yana şefkat, merhamet ve kanat germe duygusuyla doldurarak O'nu barındırdı.

Bundaki hikmet ne olabilir? Nitekim olay üzerinde merakla duran bir adam, ünlü ilim adamı Cafer b. Muhammed es-Sadık'a sordu: "Neden Hz. Muhammed (aleyhisselam) baba ve anasından yetim kaldı?" Cafer es-Sadık ona şu cevabı verdi: "Tâ ki kimsenin O'nun üzerinde bir hakkı bulunmasın."[1]

Tabiin'in ileri gelenlerinden Mücahid'e göre: Araplar dengi ve benzeri olmayan kişi hakkında "Dürratün-yetimetün" sözünü kullanırlar. Bu manayla âyette geçen "yetim" kavramı üzerinde durulmuş ve mecazi bir anlam taşıdığı ayrı bir yorum olarak belirtilmiştir. Şöyle ki: Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın şeref ve asalette eşi, ahlâk ve fazilette benzeri, kemal ve edepte dengi, eminlikte manendi yoktur. Cenâb-ı Hak bu emsali olmayan dürr-i yektayı, yine O'na inanıp uyan sadık mü'minlerle barındırıp korumuştur.

"Seni, yol bilmez iken (en doğru) yola iletmedi mi?"

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, kıyamete kadar bütün insanlara rahmet peygamberi olarak gönderildiğinden, doğuştan birçok üstün yeteneklerle donatılmıştır. Peygamberliğinden önce de, peygamber olduktan sonra da çok nezih bir hayat sürmüştür. Peygamberliğinden önceki yıllarında, Arapların yüzde doksan dokuzu putlara tapıp Cenâb-ı Hakk'a ortak koştukları halde, O, putperestliğin ve ahlâksızlığın her çeşidinden tiksinip nefret duymuş, her türlü sapıklıktan uzak kalmış ve bu uyanıklık içinde Allah'ın varlığına, birliğine yönelerek selâmet sahiline uzanan en doğru yolun özlemini duymuştur.

Şüphesiz ki o büyük insan, önceleri kendisine peygamberlik verileceğini, vahiy indirileceğini bilmiyordu; ancak yüce âlemden kendisine bir rahmet esintisinin devamlı geldiğinin farkında idi. Sonra ilâhi vahyin in-

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/96.

mesiyle o özlediği gerçekleri ve arzuladığı doğru yolu bulmuş oldu. Nitekim Şura suresi 52. âyetle bu inceliğe temas edilerek şu bilgi verilmektedir:

"Ve böylece kendi emrimizden sana (kalplere canlılık veren) bir ruh (kitap) variyettik. Oysa sen, kitap nedir, imân nedir bilmezdin. Ama biz onu kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletmek için bir nur kıldık ve sen gerçekten dosdoğru yolu gösterensin!"

Şüphesiz bu âyette geçen "imân"dan maksat, icmâli değil, tafsili imândır.[1]

Zira âyetteki "dall" ve "hedâ" kelimeleri bulundukları konu ve yere göre mâna alırlar. Şöyle ki:

Dâll: Mütehayyir, yani yol konusunda ne yapacağına kesinkes karar vermeyen, yanlış yolda olan, doğru yoldan sapan gibi mânalara delâlet eder.

Bu manaların ışığında müfessirler sözünü ettiğimiz âyeti birkaç türlü yorumlamışlardır:

1- Peygamberlik hususunda senden neler istendiğini tam anlamıyla bilmiyordun, mütehayyir idin. Allah (celle celaluhu) seni irşad etti.

2- Sen daha önce Kur'ân ve şeriat nedir bilmezdin; Cenâb-ı Hak seni Kur'ân'a ve İslâm şeriatına iletti.

3- Sen kitap ve imân nedir bilmezdin; Allah (celle celaluhu) seni bunlara kavuşturdu. Nitekim az yukarıda naklettiğimiz gibi, Şura suresi 52. âyette:

"Ve böylece kendi emrimizden sana (kalplere canlılık veren) bir ruh (kitap) vahyettik. Oysa sen, kitap nedir, imân nedir bilmezdin. Ama biz onu kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletmek için bir nur kıldık ve sen gerçekten dosdoğru yolu gösterensin" buyurulmaktadır.

Kasas suresi 86. âyette ise: "Sen, sana bu kitabın vahyolunacağını ummuyordun." denilerek, "dall"ın burada delâlet ettiği mâna açıklanıyor.

4- Allah seni sapık, doğru yoldan ayrılmış bir kavim arasında buldu da senin vasıtanla onlara doğru yolu gösterdi.

5- Hicret hususunda mütehayyir idin, seni hicret yoluna O iletti.

---

1 Tefsirin 11. cilt, 5493. sahifesi

6- Seni, kıbleyi arzuladığın halde buldu da seni ona irşad edip kavuşturdu.

Bu yoruma göre, "dalâl", (talep) mânasına gelmektedir.

7- Seni kavmin arasında bir bakıma zayi' olmuş halde buldu da onlara yol gösterici olarak sana hidâyet verdi.

8- Seni hidâyeti seçip arzular bir halde buldu ve öylece seni ona eriştirdi.

Bu yoruma göre "dall" daha çok "muhibb" anlamına kullanılmıştır. Yoruma mesned olarak da Yusuf suresindeki şu âyet delil gösterilmiştir:

"Allah'a andolsun ki, sen elbette o eski şaşkın sevgin içinde bulunuyorsun."[1]

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ

"Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"

Bu fakirlik maddi yönden olabileceği gibi, manevi yönden de olabilir. O bakımdan ilim adamları âyeti farklı şekilde yorumlamışlardır:

a) Seni, malın ve mülkün olmadığı halde buldu da Hz. Hatice (radıyallahu anha)'ın servetiyle zengin kılmadı mı?

b) Verdiği rızıkla seni hoşnut etmedi mi? Sana, aza kanaat denilen o güzel duyguyu bahşetmedi mi?

c) Seni manevi boşluk içinde bulup kalbini (ilâhi füyuzatla doldurarak) zengin kılmadı mı?

d) Seni delil ve belgelerden yoksun bir halde bulup onlarla zengin etmedi mi?

e) Seni başarı, zafer ve fetihlerden mahrum bulup o gibi nimetlerle zenginliğe erdirmedi mi?

Ancak bu yorum pek isabetli kabul edilmemiştir. Zira fetih ve zaferler ancak Medine'ye hicretten sonra başlamıştır.

---

1 Yusuf: 12/95.

Başarıdan Sonra İki Yasak ve Bir Emir

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

"O halde, sakın öksüzü hor görüp ona kötü davranma ve bir şey isteyeni azarlama. Ama Rabbin nimetini elinden geldiğince anlat!"

Yetimin halini, çocukluğunda o çileyi çekenler daha iyi bilir. Şüphesiz Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz hem yetim olarak büyüdüğü, hem çocuk sevgisiyle dolu olduğu, hem de insanlara karşı içinde geniş ve sıcak ilgi duyduğu için özellikle yetimlere karşı ayrı bir sevgi ve ilgi izhar etmiş ve hadislerinde ifadesini bulduğu üzere yetimi koruyup himaye edenin Cennette kendisiyle birlikte bulunacağını müjdelemiştir.

Ayrıca Arap Cahiliye devrinde yetimin hakir tutulduğu, miras yoluyla ona düşen mal ve mülkün haksız yere çar-çur edildiği; böylece yetimin hakkına tecavüzde bir sakınca görülmediği bilinmektedir. İslâm, o devrin bütün kötü âdetlerini kaldırırken yetime yönelen haksızlıkları da önlemiş ve aynı zamanda onu toplumun himayesine vermeyi; beslenip eğitilmesini de ihmal etmemiştir. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği sahih hadiste Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in şöyle buyurduğu tespit edilmiştir:

"Müslümanların en hayırlı evi, içinde (himaye görüp) ikram edilen yetimin bulunduğu evdir. Müslümanların en kötü evi, içinde kendisine kötü muamele edilen yetimin bulunduğu evdir."[1]

Saili Azarlamamak

"Sâil" kelimesi sıfat olup,' "isteyen", "dilenen", "soran" gibi manâlara delâlet eder.

İslâm dini, dilenciliği hoş görmediği gibi, ihtiyacından dolayı dilenmek zorunda kalan fakir ve yoksulları eli boş çevirmeyi de tasvip etmemiştir. O bakımdan Müslüman cemaate yakışan odur ki, muhtaç oldukları halde yüzsuyu dökmeyi insani ve dini vakar ve terbiyesine yediremeyen fakirleri ve muhtaçları bulup onlara yardım elini uzatsınlar. Aynı zamanda ihtiyacından dolayı mecbur kalıp kapı kapı dolaşan fakirleri de güler yüzle, yumuşak, tatlı dille karşılayıp imkânları elverdiği nisbette boş çevirmesinler.

---

1 Beğavi kendi senediyle rivâyet etmiştir.

Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Yarım hurmayla da olsa miskini boş olarak geri çevirme!"[1]

"Dilenciyi, yanık hayvan tırnağıyla da olsa (bir şey verip öylece) çevirin."[2]

Şüphesiz bu emir ve tavsiyeler, dilenciliği tasvip ve teşvik için değil, dilenmek zorunda kalanlara yardımcı olmanın, âlicenap davranmanın sevap ve faydasını hatırlatmak içindir.

Ünlü veli İbrahim b. Edhem ne güzel söylemiştir: "Dilenciler iyi dostlarımızdır ki, bizim azığımızı alıp âhirete taşırlar!" İbrahim en-Nehai de şöyle demiştir:

"Dilenci, âhiret postacısıdır. Birimizin kapısına gelir de "Yakınlarınıza ve dostlarınıza göndereceğiniz bir şeyiniz var mıdır?" diye sorar."

Dilencinin ısrarla istemesine gelince: Kur'ân ve Hadis'te bu davranış yerilmiş ve asla hoş karşılanmamıştır. Çünkü ısrarlı istemede, kendini fazla acındırma, dilenmeyi sanat edinme ve Müslüman'ı huzursuz etme anlam ve işareti vardır.

Cenâb-ı Hak, muhtaçlardan söz ederken şöyle buyurmaktadır:

"(Sadakalarınızı) kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde (el açıp) dolaşmayan (kapı kapı gezmeyen) fakirlere (verin) ki, onlar yüzsuyu dökmediklerinden durumlarını bilmeyen onları zengin sanır. Onları - siz Allah yolunda olanlar- çehrelerinden tanırsınız. İnsanlardan, yüzsüzlük ederek istemezler."[3]

Böylece İslâm, ihtiyaç sahibi olup dilenmek zorunda kalan kişiyi, azçok bir şey vermek suretiyle memnun etmeyi, bir şey verme imkânı olmadığı takdirde güzel, tatlı sözle geri çevirmeyi tavsiye etmekte ve böylece fakirle zengin arasındaki köprü ve dengenin bozulmasını önlemektedir.

Bir de ilim, ahlâk, terbiye ve edep, iş ve sanat öğrenmek üzere gelip bir şeyler soranlar olur ki, onlara ayrı bir ilgi göstermek vaciptir. İmam

---

1 Tirmizi, Zühd: 37.

2 Nesai, Zekât: 70-76; Ebu Davud, Zekât: 3; Tirmizi, Zekât: 29; Ahmed: 4/70, 5/381, 6/381, 6/382, 383, 424, 438.

3 Bakara: 2/273.

Ebu Hanife'nin dediği gibi: "Öylesinin ayağının altına altından eşik döşemek çok daha uygun olur." İşte bu maksatla gelip bir şey sorana tepeden bakmak haram olduğu gibi, asık bir çehreyle karşılamak ve sert bir dil kullanmak da asla doğru değildir. Soruya muhatap olan ilim adamı, sorulanı hemen cevaplayacak bilgiye sahip değilse, durumu nazik bir ifadeyle söylemekten çekinmemeli, ona, o konuyu daha iyi bilen başka bir ilim adamını tavsiye etmelidir. Sorulanı biliyorsa, o takdirde soran kişiye, fazla bekletmeden gereken cevabı vermelidir. Zira Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu konuda ümmetini aydınlatarak şöyle buyurmuştur:

"Kime bir konudan, bir ilimden sorulur da, o (da onu bildiği halde) gizleyip söylemezse, (âhiret gününde) ateşten bir gem ile gemlenir."[1]

Ashab-ı Kirâm'dan Ebu Derdâ (radıyallahu anh)'a hadis toplayan âlimler gelince, o, onlara hırkasını çıkarıp döşek yapar ve şöyle iltifatta bulunurdu: "Rasulullah (aleyhisselam)'ı seven dostlarımıza merhaba!"[2]

Rabbimizin Verdiği Nimeti Anlatmak

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

"Ama Rabbin nimetini elinden geldiğince anlat!"

Cenâb-ı Hakk'ın şüphesiz ki biz insanlara hazırlayıp verdiği nimetler o kadar çoktur ki onları saymaya kalkışacak olsak, elbette sayamayız. Çünkü kâinatta görüp bildiklerimizin hemen hepsi insandan yana yaratılmıştır. Özellikle dünyamızda, henüz ilk insan oraya ayak basmadan önce hazırlanan kaynaklar ve hayatımızı devam ettirebilmemiz için kurulan denge ve düzen sayısız nimetleri taşımaktadır.

Nitekim İbrahim suresi 34. âyetle bu husus şöyle açıklanmaktadır:

"İsteyebileceğiniz her şeyi veren de O'dur. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışacak olursanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok haksız, çok nankördür."

Konumuzu oluşturan âyette hitap her ne kadar Rasulullah (aleyhisselam)'a ise de hüküm bütün ümmetini kapsamaktadır.

1 Ebu Davud, İlim:9- Tirmizi, İlim:3- İbn Mâce, Mukaddime:24- Ahmed:2/263,305,344,353,495.

2 El-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/101.

Nimetten söz etmenin veya onu anlatmanın anlamı nedir? Bu hususta az farklı yorumlarda bulunulmuştur. Şöyle ki:

a) Allah'ın verdiği nimeti görünce veya hatırlayınca şükredip nimeti vereni övmektir.

b) Allah'ın verdiği nimeti gizlemeyip itiraf etmek ve münasebet düştükçe övgüyle ondan söz etmektir.

Zira nimetten övgüyle söz etmek şükür sayılır.

c) Hasan b. Ali (radıyallahu anh) diyor ki: "Sana bir iyilik ulaşırsa veya sen bir iyilikte bulunursan onu din kardeşlerinden güvenebildiklerine anlat. Böyle yapman "tahdis-i nimet" anlamına gelir." Nitekim ünlü âlimlerden Ebu Firas Abdullah b. Gâlib, kendi dost ve yakınlarına şöyle anlatırdı: "Dün Rabbim bana lutufta bulunup ikram etti: Kur'ân'dan şu kadar, ilim kitaplarından şu kadar okudum; şu kadar namaz kıldım; şu kadar zikrettim ve şu kadar hayırlı işlerde bulundum."

Bunun üzerine dostları ona:

- Sizin gibi bir zat yaptıklarından söz etmemeli değil midir? Deyince, o, onlara şu cevabı verdi:

- Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de: "Rabbin nimetini elinden geldiğince anlat!" buyuruyor. Siz ise, "Allah'ın nimetlerinden söz etme" diyorsunuz!

Sonuç olarak konuyu şöyle özetleyebiliriz: Allah'ın verdiği nimetleri, din kardeşlerimizden ahlâk ve faziletine, imân ve irfanına güvendiklerimize anlatmamızda bir sakınca yoktur; yeter ki bunu bir üstünlük, bir böbürlenme vasıtası olarak düşünmeyelim.

Duhâ suresinin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a hamd-u senalar; Allah'ın emirlerini bize noksansız tebliğ eden ve açıklayan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve âline salât-ü selâmlar olsun.

94. SÛRE

İNŞİRAH SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
8	29	103

İNŞİRAH SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Sureye "şerh-i sadr"la başlanmış ve bunun infial babından gelen "inşirah" mastarı sureye isim olmuştur.[1]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'in ilâhi inayete mazhariyeti konu ediliyor.

2- Mekke'deki sıkıntılı günlerin geride kalacağı haber veriliyor.

3- İslâm dâvasının mutlaka başarıya erişeceği te'kiden müjdeleniyor ve o günler gelince de ibâdet ve hayırlı işlere devam edilmesi ve Cenâb-ı Hakk'a rağbetin sürdürülmesi emir ve tavsiye anlamında hatırlatılıyor.

İLGİLİ HADİSLER

"Cibril bana geldi ve şöyle dedi: "Şüphesiz ki benim ve senin Rabbimiz buyuruyor: "Senin namını nasıl yükselttim?" Peygamberimiz ona: "Allah daha iyi bilir" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Cibril, Allah'ın şöyle buyurduğunu haber veriyor: "Ben anıldığım zaman sen de benimle beraber anılıyorsun."[2]

"Rabbimden bir meseleyi sordum ve isterdim ki onu O'ndan sormayayım. Dedim ki: "Benden önce peygamberler bulunuyordu. Onlardan kimine rüzgârı baş eğdirdin, kimi ölüleri diriltebiliyordu." Bunun üzerine Rabbim şöyle buyurdu: "Ya Muhammed! Seni yetim olarak bulup barındırmadım mı?" Ben de: "Evet Ya Rabbi!" dedim. Yine buyurdu ki: "Seni mütehayyir ve yol bilmez iken bulup doğru yola iletmedim mi?" Ben de "Evet Ya Rabbi!" dedim. O yine buyurdu ki: "Seni fakir bulup zengin kılmadım mı?" Ben de: "Evet Ya Rabbi!" dedim. Sonra Rabbim şöyle buyurdu: "Senin göğsünü açıp genişletmedik mi, namını yükseltmedik mi?" Ben de: "Evet Ya Rabbi!" dedim."[3]

---

1 Şevkani, Fethu'l-Kadir: 5/460.

2 İbn Ebu Hatim, İbn Kesir: 4/525.

3 İbn Ebu Hatim, İbn Kesir: 4/525.

"Rabbimın göklerle yer hakkında bana emrettiğini alıp telakki ettikten sonra şöyle dedim: "Ya Rabbi! Benden önce ne kadar bir peygamber bulunduysa mutlaka ona tekrimde bulundun; benim için nasıl bir tekrim hazırladın?" Bunun üzerine Rabbim şöyle buyurdu: "Onlara verdiğimden daha üstününü sana vermedim mi? Ben ne kadar anılsam sen de benimle beraber anılmıyor musun? Aynı zamanda senin ümmetinin göğüslerini ilim ve hikmetin kaynağı haline getirdim; Kur'ân'ı (hafızalarına nakşedip) ezber okuyorlar ki bu özelliği hiçbir ümmete vermedim. Ayrıca sana Arşımın hazinelerinden bir hazine verdim: Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l azim."[1]

Aynı hadisin ikinci tarikle rivayetinde şu cümleler de yer almaktadır: "İbrahim'i "halil" Musa'yı "kelim" edindin. Davud'a dağları, Süleyman'a rüzgâr ve şeytanları musahhar kıldın; İsa'dan yana ölüleri dirilttin. Benim için nasıl bir tekrim hazırladın?"

Açıklama:

Yukarıdaki hadiste: "Ben ne kadar anılsam, sen de benimle beraber anılmıyor musun?" sözünden maksadın ezan olduğunu ilim adamlarının çoğu belirtmiştir. Aynı zamanda Arşın ön cephesine La ilahe illallah Muhammedün Rasulullah ibaresinin yazılması ve meleklerin her an bu cümleyi okuması da bunun bir başka yorumu olabilir.

1 Ebu Nuaym, Delâilu'n- Nubuvve, İbn Kesir: 4/525.

٩٤ سُورَةُ الْاِنْشِرَاحِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝١ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ۝٢ اَلَّذِي اَنْقَضَ
ظَهْرَكَ ۝٣ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝٤ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝٥ اِنَّ مَعَ
الْعُسْرِ يُسْرًا ۝٦ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝٧ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝٨

1- Senin göğsünü senden yana açıp genişletmedik mi?

2- 3- Belini (büküp) çatırdatan yükünü senden indirmedik mi?

4- Namını yine senin için yükseltmedik mi?

5- Şüphesiz ki zorluk ve sıkıntıyla beraber kolaylık vardır.

6- Evet, şüphesiz zorluk ve sıkıntı ile beraber kolaylık vardır!

7- O halde (bir iş ve ibâdetten) boşaldın mı (ikinci bir iş ve ibâdete) aşlayıp yorul!

8- Ve yalnız Rabbine rağbet et; hep O'na yönel.

İNİŞ SEBEBİ

Mekkeli müşrikler, Müslümanları fakirlikle ayıplayıp küçümsemede çok ileri gidince, ilgili sure, teselli ve tebşir manâ ve hikmetiyle indirildi.

Nitekim İbn Cerir, el-Hasan'dan rivayetle diyor ki: "Bu sure indiği zaman Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ashabına:

"Size beşaret ve müjde veriyorum: Bir sıkıntı iki genişlik ve kolaylığı alt edemez değil mi?" buyurarak yakında bu gibi sataşma ve küçümsemelerin tesirini kaybedeceğine ve İslâm'ın izzet ve şerefle yükseleceğine işarette bulundu.[1]

1 Suyuti, EsbabuNüzuli'l-Kur'ân: 121.

İLGİLİ HADİS

Ubey b. Kâb (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, şöyle dediği tespit edilmiştir: "Aramızda, Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'den bazı şeyleri sormakta en cesaretlimiz Ebu Hureyre (radıyallahu anh) idi. O bir gün Rasulullah (aleyhisselam) 'a şöyle sordu:

Ya Rasulallah! Peygamberlik hususunda (belirti olarak) neler gördünüz?

Bunun üzerine Efendimiz oturduğu yerde doğrularak buyurdu ki:

- Ya Ebâ Hureyre! Cidden (önemli bir şeyden) sordun. Ben henüz on yaş ve birkaç aylık iken vahada bulunuyordum. Derken baş tarafımdan bir ses geldi: Bir adam diğerine: "Bu o mudur?" diye sordu ve ben, tanıyamadığım yüzlerle, hiçbir mahlukta rastlayamadığım ruhlarla, hiç kimsenin üzerinde göremediğim elbiselerle karşılaştım, bana doğru geldiler ve her biri bir kolumdan tuttu, ama hiçbirinin dokunduğunu âdeta hissetmiyordum. Biri diğerine: "O'nu yere yatır!" dedi ve beni incitmeden, büküp hırpalamadan yere yatırdılar. Ötekisi yanındakine: "O'nun göğsünü aç!" dedi ve o da göğsümü kansız ve acısız açtı. Öbürü ona: "İçinde kin, kıskançlık ve benzeri (duyguları) çıkar" dedi. O da kan pıhtısını andıran bir şey çıkartıp attı. Ötekisi ona: "Oraya şefkat ve merhamet yerleştir" dedi. O da gümüşe benzer bir şey çıkardı ve sonra sağ ayağımın paş parmağını tutup hareket ettirdi ve bana şöyle dedi: "Geç ve selâmete eriş!"

Ben de küçüğe sevgi ve şefkat, büyüğe rahmet duygusu taşıyarak geçip gittim."[1]

Göğsün Açılıp Genişletilme Olayı

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

"Senin göğsünü senden yana açıp genişletmedik mi?"

Bu anlatımdan dört mâna anlaşılmaktadır:

1- Bu surenin Mekke döneminin ilk yıllarında indiğine bakılırsa, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in İslâm'ı tebliğe çalışırken Mekke'nin ile-

1 Abdullah b. İmam Ahmed, Muhammed b. Abdirrahman tarikiyle İbn Ubey b. Ka'b (radıyallahu anh)'den. İbn Kesir, Tefsir-u Kur'âni'l- azim: 4/524.

ri gelenlerinin muhalefetine maruz kaldığı ve o yüzden sıkılıp göğsünün daraldığı söylenebilir. Cenâb-ı Hak, O'nun daha önce de birtakım sıkıntılı dönemler geçirdiğini, ama sonunda o sıkıntıları bir bir gerilerde bıraktığını hatırlatarak bu sıkıntının da geçici olduğuna ilgili âyetle işarette bulunuyor.

2- Yine Mekke döneminin ilk yıllarında bu surenin indiğine bakılırsa, bir sure vahyin kesilmesiyle Rasulullah (aleyhisselam)'ın göğsünün daraldığı ve üzüldüğü söz konusu olabilir. Cenâb-ı Hak, Duhâ suresiyle O'nu teselli edip kendisini terketmediğini beyânla, o sıkıntıdan dolayı göğsünü açıp genişlettiği, feraha kavuşturduğu gibi, bu sıkıntıyı da O'ndan gidereceğini bildiriyor.

3- İniş sebebinde belirtildiği gibi, Hz. Peygamber (aleyhisselam) henüz on yaşında iken bir mu'cize anlamında göğsünün melekler tarafından açılarak manevi bir ayıklama yapıldığı ve içi feyiz, rahmet, sevgi ve şefkatle doldurulduğu hatırlatılıyor; böylece mevcut sıkıntıdan dolayı da yakın gelecekte kalbinin başarıdan kaynaklanacak ferahlık ve sevinç havasıyla genişletileceği müjdesi veriliyor.

4- Hz. Muhammed (aleyhisselam) Efendimiz, kendisine peygamberlik emaneti gelmeden önce yaşadığı çağda "Tevhid İnancı"nın bozulduğunu ve o sebeple şekillendirilmiş maddi cisimlere ilâh diye tapıldığını; her türlü zulüm ve ahlâksızlığın fütursuzca işlendiğini görüyor ve buna fazlasıyla üzülüyor; bir çare bulamadığından dolayı da göğsü daralıyordu. Kırk yaşına girinceye kadar bu sıkıntı devam etti. Vahiy inip Allah'ın son dinini tebliğ ile görevlendirilince, aradığı fakat bir türlü bulamadığı çarenin tecelli ettiğini gördü ve içindeki sıkıntı kalktı.

Sıkıntıya Karşı Dayanma Gücü

Zor günleri ve üzücü, ezici sıkıntıları; tedirgin eden şiddetleri geride bırakabilmek, imân selâmetini koruyup gelecek günlere ümitle bakmak ve hepsinin üstünde Cenab-ı Hakk'ın mutlak anlamda hükümran bulunduğuna inanıp O'nun adaletle tecelli edeceği zamanı beklemek şüphesiz ki kurtuluş ve selâmete ermenin, başarılı olmanın en sağlam kıstası ve en emin yoludur. Bunun için İbn Abbas (radıyallahu anh): "Şüphesiz bir zorluk ve sıkıntı iki kolaylık ve ferahlığı alt edemez"[1] demiştir. Çünkü iki ferahlık

1 Az yukarıda naklettiğimiz gibi, bu sözün hadis olduğunu rivâyet edenler olmuştur.

arasında bir zorluk ve sıkıntı söz konusudur ki her iki tarafı kolaylık ve ferahlıkla birleşmektedir.

Nitekim 5 ve 6. âyette bu husus hem te'kiden belirtilmekte hem de "maâ" edatıyla ifade edilmektedir ki bu edat, çok yakınlık ve beraberliğe delâlet eder.

Şüphesiz böyle bir anlatım tarzı, sabredip dayanma gücünü ortaya koyarak ilâhi inayet ve nusratın tecellisini ümitle bekleyen Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ile ashabının pek yakında genişliğe ve başarıya kavuşacağına açık bir işaret bulunuyordu.

Aynı zamanda bu iki kolaylıktan biri dünya, diğeri âhiretle ilgili olabilir. Nitekim Tevbe suresi 52. âyette şöyle açıklanmaktadır:

"De ki: Bizim hakkımızda bekleyedurduğunuz, gözetleyip beklediğiniz iki iyilikten başkası mıdır? (Ya gazi, ya da şehit olmak)"

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz konumuzu oluşturan âyetin tefsirinde şöyle buyurmuştur:

"Eğer zorluk ve sıkıntı keler deliğinde bile olsa, onu oradan çıkartmak için kolaylık onu elbette izler. Doğrusu bir zorluk ve sıkıntı iki kolaylığı yenemez."[1]

Böylece Allah'ın yüksek ve kalıcı nimeti olan İslâm'a sımsıkı sarılan mü'minler hemen her çağda İslâm düşmanlarının saldırılarına mâruz kalabilirler. Çünkü bâtılın en çok korkup endişe duyduğu hasmı, hakkın kendisidir. Hem bir dava, amaç ve gaye ne kadar yüce ve kutsal olursa, onun külfeti de o nisbette büyük ve ağır olur. O bakımdan mü'minler, sözü edilen hikmeti bilip içlerine sindirdikleri oranda rahat edebilir ve başarı basamaklarını bir bir aşma şansına erişebilirler. Zira "Bir şey sıkıştığı zaman genişlemeğe yüz tutar", "Nimet külfete göredir."

İki Hayatta Mutlu Olmanın Yolu

Dünya ve âhiret hayatını, amacına uygun değerlendirmek için durmadan çalışıp yorulmak gerekir. Zorluktan kolaylığa geçişle dâvanın bit-

---

1 Bu hadisi Abdurrezzak, Cafer b. Süleyman tarikiyle İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Ayrıca hadisin mevkuf olduğunu söyleyenler de vardır. Tefsir-i Kurtubi: 20/107 ve Tefsir-i İbn Kesir: 4/525.

tiğini, mücadelenin sona erdiğini sanmak çok yanlıştır. Aynı zamanda âhiret için hazırlanma, dünyayı terketmeyi; dünyayı kazanmaya çalışmak da âhireti ihmal etmeyi gerektirmez. Bunun gibi, farz ibâdeti yerine getirmek, başka ibâdetleri bırakmayı; dünyanın bir işini tamamlamak, başka işlere ve konulara ilgisiz ve bilgisiz kalmayı mubah kılmaz. Çünkü Kur'ân'a göre, hayat baştan sonuna kadar bilinçli, düzenli, dengeli, verimli ve yararlı hareketten ibarettir. Hareketsiz bir hayat ölgün ve karanlıktır. Bu gerçeği dikkate alan ilim adamlarının güzel bir sözü de şudur: "İslâmiyette emeklilik yoktur. Kişi çalışma, araştırma, hizmet verme, faydalı olma gücünü kendinde taşıdığı sürece mesleğinde hareket sağlamakla emrolunmuştur." Aksi halde âtıl bir hayatla iç komaya girme dönemi başlar. Nitekim Allâme Zemahşeri bu âyeti tefsir ederken şu bilgiyi vermiştir: "Cenâb-ı Hak geçen nimetlerini sayıp döktükten ve az yukarıdaki vaadlerini sıraladıktan sonra kulunu, şükürde bulunmada, ibâdeti yerine getirmede bütün gücünü ortaya koymaya ve bu hususta yorulmaya; bunların bir kısmını bir kısmıyla bağlantılı kılmaya; iş ve ibâdetini, şükre ve (doğruya, hakka) yönelmesini devama, bunların birbirini izlemesine ve böylece hiçbir vaktini bu gibi davranışlardan boş bulundurmamaya sevk etmektedir." **Şöyle ki:**

a) Bir ibâdeti yerine getirip tamamlayınca, hemen diğerine yönelmek,

b) Namazı edâ edince arkasından duâya yönelip gayret sarfetmek,

c) Savaş bitince, savaş hazırlıklarını düşünüp harekete geçmek,

d) Dünya işi bitince namaza kalkıp yoruluncaya kadar onu sürdürmek,

e) Bir işi bitirince, yoruluncaya kadar bir diğer işe başlamak..

Şa'bi diyor ki: "Kişinin bir şeyle meşgul olmayıp oturması veya din ve dünyasına yaramayan, fayda sağlamayan bir şeyle uğraşması, onun beyinsizliğinin, aklının hafifliğinin ve gaflete boğulduğunun delili sayılır."

Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Doğrusu sizden birinizin bomboş oturup ne dünya işinde, ne de âhiret amelinde bulunmamasını hiçbir zaman hoş karşılamam!"

Yalnız Allah'a Rağbet Edip O'na Yönelmek

Cenâb-ı Hak kudret ve saltanatıyla, rahmet ve adaletiyle, hikmet ve ilmiyle hem dünyamızı, hem de âhiretimizi kuşatmıştır. O'nun bu yüce

tecellisinin kapsamı dışında kalan bir şey yoktur ve böyle bir şey düşünülemez de. O halde her şey O'nun eseridir ve ancak O'nun kudretini yansıtır. Kulluğun en yüksek mertebesi, Cenâb-ı Hakk'ın varlığının damgasını her şeyde görüp sezmek ve bu manayla her hâl-ü kârda O'na yönelmek, yalnız O'na rağbet etmektir. Şüphesiz bu mertebeye erişenler az olmakla beraber hiçbir çağda dünya onlardan boş kalmamıştır.

Bunun gibi peşpeşe inen ve önceden hazırlanıp yararlanma düzeyine getirilen ilâhi nimetlere karşı şükrün gereğine işâretle, bunca ilâhı rahmet ve inâyetten sonra şükre ve ibâdete yönelmede daha da azimli ve kararlı olmanın lüzumu belirtiliyor. Sonra da her iş ve durumda Cenâb-ı Hakk'a rağbet edip sadece O'nun fazl-ü keremini dilemek emrediliyor ki, bu çok kapsamlı bir anlam taşımaktadır. **Şöyle ki:**

a) Dünya işlerinde baş gösteren sıkıntıların yavaş yavaş kalkacağı,

b) Dinin tebliğ ve neşredilmesinde kalp ve kafaları aydınlatmak için daha olumlu ortamın doğacağı ve birtakım imkânların gerçekleşeceği,

c) Aralıksız soğuk ve sıcak savaşı sürdüren; dolaylı dolaysız saldırılarda bulunan din düşmanlarına karşı zafer elde etmenin gerçekleşeceği,

d) Ekonomik sıkıntı içinde bulunan mü'minlerin yakın gelecekte ekonomik güç kazanacağı inanç ve umuduyla ancak Rabbına yönelip rağbet et; sadece O'nun yardımını dile. O sonsuz kudret sâhibi nasıl senin göğsünü açıp genişlettiyse, belini büken yükü kaldırdıysa; adının, sanının yükselmesini sağladıysa, öylece inanıp umduğun nimetleri de sana ve mü'minlere verecektir. Bunun için Rabbına olan rağbetini artır da artır.

Âyette geçen "ferğab" fiili, emir ifade eden "rağğib" şeklinde de okunmuştur. Buna göre, "insanları, İslâm'ın ferahlatıcı, huzur ile güven verici, hayatı baştan sona düzenleyici havasını estiren Cenâb-ı Hakk'a rağbet ettir; bu doğrultuda tebliğ ve irşadını sürdür" manası ortaya çıkar.

Dünya Hayatında Mü'min İçin Üç Büyük Kalıcı Nimet

1- Daralan göğüslerin açılıp ferahlaması,

2- Ezici, belleri bükücü dünyevi dağdağanın kalkması veya hafiflemesi,

3- Gelecek kuşaklara örnek alınacak güzel bir isim, silinmez bir iz bırakılması.

Şüphesiz bu üç nimetin madalya misali iki yüzü vardır: Biri bütünüyle dünyevi maksatlara, diğeri ise her iki hayatı ilâhi murada göre düzenlemeye yönelik bir anlam taşımaktadır.

Birincisi maddecilerin, inkârcı ateistlerin, putperest sapıkların amaç seçtiği ve elde etmek için çırpınıp durdukları, bu uğurda her türlü kutsal değeri feda ettikleri bir başarıdır(!) ki, ilgili âyetin kapsamı dışında kalmakta ve Allah yanında hiç bir değer taşımamaktadır.

İkincisi, Hakk'a inanıp yalnız O'na, O'nun kerem ve güzelliğine, rahmet ve lutfuna, inâyet ve ihsanına yönelen mü'minlerin amacıdır ki, önce Resulüllah (aleyhisselam) Efendimiz'den yana tecelli etmiştir.

Kendini bu üç nimete lâyık olma çizgisine getirende İlâhi hidâyete mazhar olan mü'minler için müjde anlamında bir mesaj söz konusudur: Sıkıntıdan sonra mutlaka genişlik, kolaylık ve ferahlık vardır. O halde sıkıntılı günlerde de ferahlık duymak, yani o ümidi bütün ölçüleriyle beslemek ve Allah'a daha çok rağbet etmek gerekir. Nitekim ashab-ı kirâmın inanç ve âdeti böyle idi; onlar sıkıntıya düştükleri zaman sevinip ferahlık duyar; ferahlı günlerinde ise biraz da üzülürlerdi. Bunun sebebi kendilerinden sorulduğunda, şu cevabı verirlerdi: "Çünkü Cenâb-ı Hak, şüphesiz ki zorluk ve sıkıntıyla beraber kolaylık vardır buyurmuştur." Böylece ferahlı günlerin, kolaylık estiren havanın hep devam edeceği de söylenemez. Zira insan hayatı hep zıdlarla doludur ve beşikle mezar arasındaki yol da düz değildir.

Arkasından ibâdeti, din ve dünya işlerini İlâhi tâlimata göre sürdürmenin, hayatı bu yüksek değerlerle hareketli kılmanın, imân doğrultusunda aksiyon adamı olmanın hep Allah'a yönelip O'na rağbet etmenin ve insanları bu güzel gâyeye dâvet etmenin lüzumu belirtiliyor.

İnşirah Suresi, zorluk ve sıkıntıdan sonra kolaylığın olacağı müjdelenerek ve ferahlık başlayıp sıkıntı kalktığında da Cenâb-ı Hakk'a rağbete devam edilmesi emredilerek noktalandı. Tin Suresi'ne, "Emin Belde olan Mekke"ye yemin edilerek başlanıyor ve o kolaylık ferahlık günlerinin bir gün Emin Belde'nin fethiyle arzulanan çizgiye ulaşacağına işaret ediliyor. Böylece iki sure arasında tamamlayıcı bağların bulunduğu dolaylı şekilde belirtilmiş oluyor.

95. SURE

TİN SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
8	34	105

TİN SURESİ

İlim adamlarının çoğuna göre bu süre Mekke'de inmiştir. İbn Abbas (radıyallahu anh) ve Katade'ye göre Medine'ye inmiştir.[1] Ancak üçüncü ayetinde "Bu emin belde" yani insanlar için güven yeri, güven ve huzur merkezi olan Mekke'den söz edildiğine bakılırsa, süre bu beldede indiği ağırlık kazanır.

Zemahşeri bu surenin Buruc suresinden sonra indiğini belirtmiştir.[2]

Birinci ayetine, "İncir" anlamına gelen "tin"e yemin edilerek başlanmış ve bu sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- İncir, zeytin, Sina Dağı ve Emin Belde olan Mekke'ye yemin edilerek insanoğlunun yaratılışındaki özelliğe dikkat çekiliyor.

2- İnsanın gerek ruhsal, gerekse fiziksel bakımdan en güzel ölçü, biçim ve yetenekte yaratıldığı ve bu bakımdan onun ilahi hilkat harikası olduğu belirtiliyor.

3- Cenab-ı Hakk'ın yaratıp vücuda getirmedeki üstün kudretini görmeyen, idrak etmeyen ve niçin yaratıldığını bilmeyen, hilkat planındaki yerini ve hizmetini belirlemeyenlerin aşağıların aşağısına döndürüleceği bildiriliyor.

4- Ve ancak insanın iman ve salih amelle insanlığını ve bu yoldan hareketle hilkatinin hikmetine göre hayat çizgisinde Rabbine yöneldiğini ispat edebileceğine işaret ediliyor.

5- Böyleleri için hesap gününde ardı-arkası kesilmez ecirler verileceği müjdeleniyor.

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/110

2 Tefsir-i Keşşaf: 4/773

٩٥ سُورَةُ التِّينِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ
بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

1- İncir ve zeytine,

2- Sina dağına,

3- Ve güven veren bu şehre, (Mekke'ye) andolsun ki,

4- Biz elbette insanı ahsen-i takvim üzere (en güzel biçimde) yarattık.

5- Sonra da onu (kendi kıymetini bilmediği için) aşağıların aşağısına çevirdik.

6- Ancak iman edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar müstesna; onlar için ardı-arkası kesilmez ecir vardır.

7- O halde (bunca belge ve açık delilerden) sonra seni hesap ve ceza hakkında ne (gibi şey) yalanlayabilir?

8- Allah, hükmedenlerin en doğru, en güzel, en sağlam hükmedeni değil midir?

İNİŞ SEBEBİ

İbn Cerir'in Ufi tarikiyle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir.

"Sonra da onu aşağıların aşağısına çevirdik" ayeti, Peygamber (aleyhisselam) zamanında erzel-i ömre (bunama dönemine) döndürülen birkaç kişi

hakkında inmiştir. Bunayıp ne dediklerim bilmeyen o insanlar hakkında Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'den sorulunca, Cenab-ı Hak bu ayetleri indirerek onlara bunamalarından önceki amellerinin ecrinin verileceğini bildirmiştir."[1]

İLGİLİ HADİSLER

Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh) diyor ki:

- "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, zatü'l-cenb hastalığına karşı "Kust-i bahri[2] ve zeytinyağı ile tedavi cihetine gitmemizi emretti."[3]

Yine Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh) diyor ki:

- "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, zatü'l-cenb için (tedavide) bize zeytinyağı ile vers[4] bitkisini anlatıp tavsiyede bulundu."[5]

"Zeytinyağını katık olarak kullanın ve onunla (tedaviyi gerektiren hallerde) yağlanın (vücudunuza sürün)."[6]

"Zeytinyağını yiyin ve onunla (tedaviyi gerektiren hallerde) yağlanın (vücudunuza sürün). Çünkü o, mübarek bir ağaçtan elde edilir."[7]

Ebu Zer (radıyallahu anh) diyor ki:

- "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e bir sele incir hediye edildi. Efendimiz ashabına şöyle buyurdu:

"Yiyiniz!" Ve kendisi de o incirden yedikten sonra şunu ilave etti:

"Eğer Cennet'ten bir meyvenin indiğini söylemiş olsaydım, herhalde "o, incirdir," derdim. Çünkü Cennet meyvelerinin çekirdeği yoktur. İncir yiyiniz; çünkü gerçekten o basuru keser ve ayağın oynak yerlerinde arız olan ağrıya karşı faydalıdır."

---

1 Suyuti/Esbabu nüzuli'l-Kur'an: 121

2 et-Tac/Tıb: 3/210

3 "Kust-i bahri" Hünnapgillerden acı topalak. Aynı zamanda yapraklarından yeşil boya elde edilir.

4 Vers: Güzel kokulu sarı bir bitkidir ki, daha çok Yemen tarafında yetişir.

5 et-Tac/Tıb: 3/209

6 İbn Mace/Et'ime: 34

7 Tirmizi/Et'ime: 43 - İbn Mace/Et'ime: 43 - Ahmed: 3/497

İki Gıda Maddesi ve İki Bölge

İncir: Genellikle sıcak ve ılık bölgelerde yetişen ve meyvesi çok faydalı olan bir ağaçtır. Zeytinin ise ana yurdu Ege ve Akdeniz bölgesidir ve buradan dünyaya yayıldığı bilinmektedir.

Şüphesiz zeytin, besin değeri yüksek bir gıda maddesidir. Zeytinde % 14 yağ. 8.5 karbonhidrat, 0.76 protein vardır. Zeytinyağı en kuvvetli besinlerden biri olmakla kalmaz; sindirim sistemi üzerinde olumlu tesirler, de söz konusudur. O bakımdan insanın zeytinden faydalandığı çok gerilere uzanır ve ağacı oldukça uzun ömürlüdür; aynı zamanda fazla bir emeği de gerektirmemektedir.

Ancak Ashab-ı Kiram ve Tabiinin ileri gelenleri surede geçen "tin" ve "zeytin" isimlerinin mecazi anlam taşıdığını belirterek birtakım yorumlarda bulunmuşlardır. Şöyle ki:

a) İbn Abbas, el-Hasan, Mücahid, İkrime, İbrahim en-Nehai, Ata b. Ebi Rebah, Cabir b. Zeyd, Mukatil ve Kelbi'ye göre: Bu isimler hakiki manasına delalet eder; yani "tin"den maksat, bildiğimiz ve yediğimiz "incindir. "Zeytun"dan maksat, yine bildiğimiz zeytin ağacından elde edilen yağdır.

b) İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivayete göre; şöyle dediği belirtilmiştir: "tin", Nuh (aleyhisselam)'ın Cudi'deki mescididir; "zeytun" ise, Beytü'l-Makdis'deki mesciddir.

c) Dahhak'e göre: "Tin"den maksat, Mescid-i Haram'dır; "zeytun" dan maksat, Mescid-i Aksa'dır.

d) Zeyd'e göre: "Tin" Mescid-i Dimeşk'dir; "zeytun" ise, Beytu'l-Makdis mescididir.

e) Katade'ye göre "Tin" Dimeşk'in üzerinde oturduğu dağdır; Zeytun ise Beytu'l-Makdis'in üzerine oturduğu dağdır.

f) Ünlü müfessir Muhammed b. Kab el-Kurezi'ye göre: "Tin" Mescidi Eshab-ı Kehf'tir. "Zeytun" mescidi İyliya'dır.

g) İkrime ve İbn Zeyd'e göre "Tin" Dimeşk'dir, "zaytun" Beytül Makdis'dir.

h) Ferra diyor ki: Bu konuda Şam halkından birinin duydum "Tin", Hulvan ile Hemezan arasındaki dağlardır Şam dağlarıdır

1) Diğer bazı ilim adamlarına göre: Bu ikisi Şam dolaylarında yer alan iki dağın ismidir ki, Süryanice dilinde birine "Tur-i Zeyta" diğerine "Tur-i Tina" denilir.[1]

Bu yorumlardan en sahih olanı, birinci sırada olanıdır. Çünkü bir ismi hakiki manasından başkasına hamletmek ancak delil ile olabilir ki, bu konuda ortada sağlam bir delil mevcut değildir.

Ayrıca "zeytun"un önemine binaen şu ayetlerde de ona değinilmekte ve aydınlatıcı bilgiler verilmektedir: En'am suresi: 99,141. Nahl suresi: 11. Nur suresi: 35. Abese suresi: 29. ayet.

Dört Önemli Şeye Yemin Edilmektedir

İncir, Zeytin, Tur-i Sinin ve Beled-i Emin.

"İnsan" denilen çok aziz ve şerefli canlının en güzel biçimde yaratıldığı belirtilirken sözü edilen dört şeye yemin ediliyor. Böylece bu canlının her bakımdan ilahi sanat harikası olduğu açıklanırken çok ciddi bir hususa işarette bulunuluyor. O da insan türünün uzun bir tekamül dönemi geçirerek bugünkü "ahsen-i takvim" düzeyine gelmediği, ilk insan olan Adem (aleyhisselam)'ın bu en güzel ölçü ve biçimde yaratılarak dünyaya getirildiğidir, ilk insanla birlikte onun bütün özellikleri ve incelikleri "gen" denilen harika canlıya formüle edilerek Adem'in mikro modeli belirlenmiş ve bu nesilden nesile intikal ederek günümüze kadar özelliğinden bir şey kaybetmeksizin gelmiştir.

Şüphesiz insan yeteneklerinde bir gelişme, sosyal hayatında başkalaşma olmuştur; ama temel mayasında en küçük bir başkalaşma söz konusu değildir. Kalıtım aynen devam etmektedir ve kıyamete kadar da devam edecektir.

Böylece Cenab-ı Hak "insan menşei" hakkında ona fikir, temel bilgi vererek her çeşit varsayımı sapık düşünceyi reddediyor.

İki bölge ve iki meyve arasındaki münasebet ne olabilir? Şüphesiz meyve, insan geçimi, sağlığı ve ekonomik yapısıyla; iki bölge ise insanı kutsal hava içinde tutup onun güven, huzur, barış yaşamasıyla yakından ilgilidir.

---

1 el-Cumi'u li-Ahkami'l-Kur'an: 20/110 - İbn Kesir/Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim: 4/526. Cami'u'l-beyan fi-Tefsiri'l-Kur an: 30/153-155 - Şevkani/Fethü'l-Kadir: 5/464

Böylece incir sindirim sistemine ne kadar mülayim geliyorsa, kutsal Mekke de insan ruhuna ve vicdanına en yararlı manevi gıdayı vermektedir. Zeytin ne kadar şifa taşıyorsa, Tur-i Sinin de Emin Belde'yle birlikte manevi güç ve barış vadetmektedir. Mekke'de ilahi vahye mazhar olan Hz. Muhammed (aleyhisselam) ile Tur-i Sina'da ilahi kelam sıfatının tecellisine mazhar kılınan Musa (aleyhisselam) arasında kopmaz bağlar mevcuttur. Bunun gibi Kitap Ehil olan Yahudilerle Hristiyanların da Allah'ın son mesajını O'nun son peygamberinden almaları gerekmektedir ve o takdirde mevcut bağın hikmet ve felsefesini gerçekleştirmiş olurlar.

Hem Emin Belde, hem Tur-i Sinin, hem de zeytin huzur ve barışın sembolü olarak bulunuyor. İslam dini, her zaman barış ve güven kaynağı olduğunu ispatlamış ve Emin Belde'nin bu havasını insanlık alemine estirmeye çalışmıştır. Yahudi ve Hristiyanların ise, bu güven ve huzuru bozmaya yönelmeleri, sonunda kendi huzur ve güvenlerini tehlikeye düşürmüştür. Yahudilerin Medine'den çıkartılması, Babil esareti ve ondan sonra zaman zaman baş gösteren istila ile katl-i amlar bunun açık delilleri olarak tarih sahifelerinde yer almıştır. Hristiyan aleminin İslam'a karşı topyekun Haçlı Seferleri düzenlemesi dünyanın hem huzur ve güvenini bozmuş, hem de bu haksız saldırı onlara çok pahalıya mal olmuştur.

Evet, tarih bu gibi haksız ve dramatik misallerle doludur. Ne var ki ondan ibret olanlar pek azdır.

Nitekim Cenab-ı Hak, İsra suresi 4-8. ayetlerle Yahudilerin azgınca tutumundan dolayı ilahi hışma çarptırıldıklarını şöyle açıklamaktadır:

"İsrailoğulları'na kitapta şunu hükmettik: Şanıma andolsun ki yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve elbette gururlanıp büyük bir serkeşlik göstereceksiniz. Onlardan birinin vadesi (mukadder vakti) gelince üzerinize çok güçlü (savaşçı) kullarımızı gönderdik; yurtları (nızın) arasına kadar sokulup (her tarafı didik didik ederek) araştırdılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaat idi ki (gerçekleşti). Sonra onlara karşı size tekrar üstünlük verdik; size mallarla, oğullarla yardımda bulunduk ve topluluğunuzu çoğalttık. İyilik ederseniz kendinize iyilik yapmış olursunuz; kötülük işlerseniz onu da aleyhinize (işlemiş olursunuz). Diğer ikinci fesadın vakti gelince yüzlerini karartıp kötüleştirenlerle ilk defa girdikleri gibi Mescide girmeleri; alt-üst ettiklerini büsbütün mahv-u perişan etmeleri için. (üstünüze yani

güçlü düşmanlar göndereceğiz.) Ola ki Rabbiniz size merhamet eder. Eğer dönerseniz, biz de döneriz. Cehennemi de kafirlere zindan kıldık."

Yahudilerin İslam'a karşı tavırları son derece katı, hasmane ve kötüdür. Müslümanlara samimi davranmaları düşünülemez. Son olarak İsrail Devleti'ni kurup İslam alemi arasında büyük bir fitne odağı haline getirmesi ve Filistinlileri öz yurtlarında yurtsuz bırakıp her türlü işkenceyi reva görmesi bunun açık belge ve misallerinden biridir. Masum Filistinli Müslüman gençlerin kollarını, kaburgalarını taşla kırıp zulmün en şenii(alçakçası)ni işlemeleri ise, onların yine yeryüzünde bir başka fesat çıkarmaya yöneldiklerini göstermektedir. Şüphesiz onların bu zalimane tutumu belli çizgiye gelince Cenab-ı Hakk'ın adaleti -Sünnetullah doğrultusunda- tecelli eder de bir başka savaşçı güçlü kullarını onların üzerine sevk eder. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın onlar hakkındaki hükmü şöyledir: "Eğer siz dönerseniz, biz de döneriz."

Cenab-ı Hakk'ın "ahsen-i takvim" üzere yaratıp İslam'la şereflendirdiği kişileri haksız yere yurtlarından çıkartıp işkencenin en kötüsünü reva görmek, felakete kapı açmanın açık belirtisi, ilahi hükmün ineceğinin yakın olduğunun sinyalidir.

İşte Yahudilerin Müslümanlara karşı beslediği kin ve fesadın onlan nasıl hunhar ve mütecaviz yaptığına tarihte cereyan eden olaylar şahit bulunuyor. Cenab-ı Hak bu konuda Müslümanları dikkatli ve tedbirli olmaya çağırırken şu bilgiyi veriyor:

"Andolsun ki mü'minlere karşı insanlardan en şiddetli düşman olarak Yahudileri ve bir de Allah'a ortak koşanları bulursun."[1]

"Ne Yahudiler, ne de Hristiyanlar, onların dinine uymadıkça senden asla hoşnut olmayacaktır."[2]

Böylece Mekkeli müşrikler ve her çağda putperestliğin ve dinsizliğin değişik görüntüsünü sergileyen inkarcı azgınlar İslam'a ne kadar insafsızca saldırmışlarsa, Yahudiler ve bir kısım Hristiyanlar da onlara taş çıkartacak birtakım gizli-açık yollardan saldırmışlar ve nice entrikalar çevirerek kin ve zehirlerini kusmuşlardır.

---

1 Maide suresi: 82

2 Bakara suresi: 120

Tur-i Sinin:

Bu isim üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Onları söyle özetleyip sıralayabiliriz:

a) Tabiinden Mücahid'e göre: Süryanice olarak "Tur", dağ; "Sinin", mübarek demektir. Böylece sözü edilen terkibin "mübarek dağ" diye çevirisini yapabiliriz.

b) İkrime'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: "Tur", dağ; "sinin" ise güzel demektir.

c) Katade'ye göre: "sinin", güzel mübarek demektir.

d) Said b Cübeyr'e göre: Bu, Cenab-ı Hakk'ın Musa (aleyhisselam)'a hitap ettiği dağın adıdır.

e) Mukatil'e göre: Nebt lügatinde "sinin", meyveli olan her ağaca denir.

Bu ve benzeri yorumlardan (c) ve (d) maddeleri ağırlık kazanmıştır.

Bu dört madde üzerinde yaklaştırıcı ve birleştirici bir yol izleyenler ise, şöyle demişlerdir: "Tin"den maksat, "Dimeşk", "zeytun"dan maksat. "Beytü'l-Makdis"dir. Çünkü Dimeşk Dağı İsa (aleyhisselam)'ın eyleştiği yerdir. Beytü'l-Makdis, bütün peygamberlerin makamıdır. Emin Belde ise, İbrahim (aleyhisselam)'ın eseri ve Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın yurdudur.

Ahsen-i Takvim Üzere Yaratılan İnsan

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِىٓ اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

"Biz elbette insanı ahsen-i takvim üzere (en güzel biçimde) yarattık."

Yeryüzünde Allah adına konuşacak, O'nun adına hükmedecek ve yine O'nun hazırladığı hayat kanunlarına göre yaşayacak insanın yaratılması, şüphesiz kainat plan düzenlemesinde en büyük olaylardan biri hatta başta gelenidir.

Çünkü insan, hilkatinin özellikleri gereği kainatın özü ve özeti ve varlığın en belirgin hikmetidir. Ona verilen bu yüksek mazhariyet "ahsen-i takvim" terkibiyle anlatılmaktadır.

"Ahsen-i Takvim"in "en güzel biçim" diye çevirisini yaptıksa da bu onun tam karşılığı değildir. Zira insanın fıtratındaki cevher ve mayasında-

ki azizlik onun hem ruhsal, hem de fiziksel yapısında tezahür etmekte ve taşıdığı birçok yeteneklerle diğer canlılardan ayrılmaktadır. Böylece insan taşıdığı bütün yetenek ve özellikleriyle ahsen-i takvim, üzeredir Nitekim Muhiddin İbn Arabi bu hususta şu nefis yorumda bulunmuştur "Cenab-ı Hakk'ın insandan daha güzel bir mahluku yoktur. Çünkü Allah (celle celaluhu) insanı hayat dolu, bilgili, kudretli, iradeli, konuşan, işiten, gören, tedbirli ve hikmetli yaratmıştır."[1]

Şüphesiz insanla ilgili belirtilen bu sıfatlar en mükemmeliyle Cenab-ı Hak hakkında kullanılmıştır. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı, **"Şüphesiz Cenab-ı Hak, Adem'i kendi sureti üzere yaratmıştır"** mealindeki hadisi, "Allah onu kendi sıfatları üzere yaratmıştır" şeklinde yorumlamıştır.

İnsan, ruhuyla yüce alemden, bedeniyle aşağı alemdendir Böylece o, iki alemi kendinde toplamakta ve ikisi arasında birleştirici bir varlık olarak kainat planında yerini almaktadır. O bakımdan insan, bu iki ayrı özelliğiyle de "ahsen-i takvim" düzeyinde mümtaz bir canlı olarak bulunuyor.

Aşağıların Aşağısı Olanlar

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

"Sonra da onu (kendi kıymetini bilmediği için) aşağıların aşağısına çevirdik."

İnsan, kendini bilip tanıdığı; bir bakıma kainatın hikmeti olduğunu idrak ettiği ve ilahi sıfatların tecellisine mazhar kılındığına inandığı nisbette insandır. Aynı zamanda yüce yaratanın sınırsız kudretinden kaynaklanan yeteneklerinde ilahi sanat fırçasının renk ve izlerini görüp Hakk'a ibadet ettiği oranda "ahsen-i takvim"in sırrına layık bir hüviyet kazanabilir.

Bunun aksine bir tutum ve düşünceyi, inanç ve temayülü benimsediği nisbette "ahsen-i takvim"in mana ve esrar derecesinden aşağı düşer ve Hakk'ı inkar etmekle, önce kendi hilkatindeki yücelik ve azizliği de red ve inkar etmiş olacağından aşağıların aşağısı derecesine düşer.

Müfessirler bu cümleyi, yani "Sonra da onu aşağıların aşağısına çevirdik" ile meallendirdiğimiz "sümme radednehu esfele safilin" ayetini üç türlü yorumlamışlardır:

---

1 Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/465 - el-Camiu li-Ahkami'l-Kur an: 20/114

1- "Esfel-i safilin"den maksat, çok yaşlanıp erzel-i ömür çizgisine gelmektir. Bu da gençlikten sonraki yaşlılık, güçlülükten sonraki güçsüzlük, bildikten sonra bildiğin bilmezliktir.

2- Bu terkipten maksat, Cehennem ateşidir. Şöyle ki taşıdığı bunca güzellik ve üstünlükleri idrak etmeyip tam bir nankörlük de Hakk'ı inkar eden kafirin aşağıların aşağısı olan Cehennem ateşine itilip atılması kadar tabi ne olabilir?

3- Sonra da kalp ve kafasını ilahi, hidayete kapalı tutanlar. Cenab-ı Hak aşağıların aşağısı olan sapıklığa iter ve o yüzden dalalet bataklığında bir ömür çırpınıp durur da doğru yolu göremez ve anlayamaz olur.

Biz bu üçüncü yorumu daha isabetli bularak ona göre bir meal ve açıklama getirdik.

Böylece insan iyiye, doğruya, güzele yönlendirilmeye müsait bir fıtrat üzere ve kötülüğe eğilimli nefsani duygularla yaratılıp hayat sahnesine getirilmiştir. Aile, okul ve toplum, yanı çevrenin görevi, onun fıtratındaki Allah ve din mayasını en uygun metodla ve en tesirli eğitim sistemiyle geliştirip iman ve salih amel düzeyinde "ahsen-i takvim" sıfat ve özelliğini, korumaktır. Bunun için Cenab-ı Hak, inkar ve nankörlükten kendim kurtarıp iman ve salih amellerle hayatını ilahi sisteme göre düzenleyenlerin "esfel-i safilin"den, yanı aşağıların aşağısı olma bedbahtlığından kurtulacaklarını istisna kavramıyla müjdelemekte ve arkasından böyle bir hayat sistemiyle ömrünü değerlendirip noktalayanlar için ardı-arkası kesilmez ecirler vadetmektedir. O'nun vaadi haktır ve söz O'nun yanında değişmez.

Şüphesiz "ecr-i gayr-i memnun" daha çok ikinci hayatta gerçekleşecek olan sonsuz rahmet ve onun tabi neticesi olan kalıcı saadettir. Dünyada ise, bu rahmet ve mutluluğun kalp ve vicdanda doğan umut, huzur, güven ve yatışkanlık duygusu ve inancıdır.

Diğer bir yorumla, "ahsen-i takvim" üzere en güzel biçim ve sıfatta yaratılan insan gücü, kudreti azalır; yeteneklerinde gerileme başlar ve "erzel-i ömür" denilen bunama dönemine adım atmış olur ve artık bildiğini bilmez, hafızasında yeni bir şey tutamaz durumuna gelir. Ancak iman doğrultusunda salih amellerle ömrünü süsleyerek değerlendirenler erzel-i ömre itilmezler; yani öyleleri bunamaz ve çocuklaşmazlar.

Nitekim tabiinden İkreme'den yapılan rivayete göre adı geçenin şöyle haber verdiği tespit edilmiştir "Kim Kuran'ı okur, onunla amel ederse, erzel-i ömre (bunaklığa) itilmez."

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ömrü uzun olup ameli güzel olan kimseye müjde olsun![1]

Bedevilerden bir adam Rasulullah (aleyhisselam) Efendimize sordu:

- Ya Rasulallah! İnsanların hayırlısı kimdir?

Efendimiz şu cevabı verdi:

- **"Ömrü uzun olup ameli güzel olan kimse"**

Bedevi tekrar sordu:

- İnsanların kötüsü kimdir?

Efendimiz bu soruya şu cevabı verdi:

- **"Ömrü uzun olup ameli kötü olan kimse"**[2]

Bu son yorum ilim çevresinde ağırlık kazanmamıştır. Bununla beraber tahkiki iman doğrultusunda salih amellerde bulunup Kur'an ile yaşayan mü'minlerin bunamayacağının canlı şahitleri vardır.

Peygamber (aleyhisselam)'ı Yalanlamak Mümkün mü?

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ

"O halde (bunca belge ve açık delillerden) sonra seni hesap ve ceza hakkında ne (gibi şey) yalanlayabilir?"

Bu ayet üzerinde iki yorum yapılmıştır:

a) Hitap inkarcı nankörleredir. Ahsen-i Takvim üzere yaratılıp her yetenek ve organında ilahi düzenlemenin izini ve damgasını taşıyan insanoğlunun, nereden gelip, nereye gittiğini, halden hale geçip yaşlandığını, organizmanın artık görevini layıkıyla yerine getiremediğini, kudretsizliğinin her geçen gün arttığını, o yüzden deride buruşmanın meydana geldi-

1 Taberani - Ebu Nuaym/Camiu's-sağir: 2/55

2 Tirmizi/Tülü'l-ömr: 21. 22

ğini gördüğü halde ikinci hayata dönmeyi, hesap ve cezayı yalan sayması şaşılacak bir tavır ve düşünce değil midir? Onu böyle bir basiretsizliğe iten nedir? Oysa inanıp kabullenmesinde ümit, huzur, güven ve aydınlık vardır.

b) Hitap Rasulullah'adır. Şöyle ki: Bu kadar açık-seçik delil ve belgelerden sonra artık kim seni sevap ve ceza konusunda yalanlamaya, (ilmi ve akli yönden reddetmeye) güç getirebilir?

Cenab-ı Hak bu ayetle insanı, duygularının tesir alanından çekip aklını ön planda tutmasını ve aynı zamanda aklını, delil ve belgelerle birleştirip gerçeği öğrenmesini tavsiye etmekte ve rahmetinin bir gereği olarak bu tavsiyesini az farklı anlatımlarla tekrarlamaktadır. O bakımdan şartlanmış bir kafa, dondurulmuş bir kalp, aklı geri plana itmiş bir duygu ile yola çıkmanın, hakikati araştırıp bulmanın mümkün olamayacağına işaretle "ahsen-i takvim"e mazhar kılınan insanoğlunun bu müstesna sıfat ve özelliğini unutmaması, ihmal etmemesi dolaylı şekilde anlatılmakta; kalp ve kafanın karanlığa uzanan yoldan alınıp aydınlığa giden sırat-ı müstakime döndürülmesi ilham edilmektedir.

Sanat ve Tedbir Yönünden de Allah'a Erişilemez

أَلَيْسَ اللهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ

"Allah, hükmedenlerin en doğru, en güzel, hükmedeni değil midir?"

İnsanı "ahsen-i takvim" üzere yaratıp kudretinin erişilmezliğini, emsalsizliğini ortaya koyup onun her uzvunda ilahi hilkat sanatının zarafetini izhar eden Cenab-ı Hak şüphesiz sanat ve tedbirinde, kurduğu kusursuz düzen ve dengede en güzel, en doğru ve en sağlam hakim değil midir? Yarattığı her şeyde O'nun bu erişilmez kudret fırçası bütün üstünlüğüyle kendini yansıtmıyor mu? O, aynı zamanda hükmetme ve adalet sağlamada da hakimlerin en doğru ve en adili değil midir? Artık bu yüksek ve sınırsız mükemmellik arz eden sanat sahibinin insanları ikinci hayata kaldıramayacağı; hesap ve cezayı gerçekleştiremeyeceği düşünülebilir mi?

Bu son ayetle ilgili hadisler:

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den merfuan yapılan rivayette buyuruluyor ki:

"Tin suresini okuyup bitirince şöyle desin: "Evet, ben buna şahit olanlardanım!"[1]

İbn Cerir'in yaptığı rivayete göre: İbn Abbas'ın son ayeti okuyunca şöyle dediği tespit edilmiştir: "Allahım! Seni tesbih ve tenzih ederim; sen hükmedenlerin en doğru, en sağlam hükmedenisin."[2]

İKİ SURE ARASINDA BAĞLANTI

Cenab- ı Hak insanı "ahsen- i takvim" üzere yaratıp, meydana getirdiği her şeyi sanat, tedbir bakımından en doğru, en sağlam ve en dengeli ölçü ve anlamda var kıldığına göre, O'nun yüce ismini anarak okumamız, O'nun ismiyle eşyaya el uzatmamız gerekmez mi? O bakımdan Alak suresine "oku" emriyle başlanılmıştır.

Allah'a hamd-u senalar, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salat-u selamlar olsun.

1 Tirmizi/Fezail-i Kur'an: 9/3344

2 Şevkani/Fethu'l-kadir: 5/467

96. SURE

ALAK SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
19	92	280

ALAK SURESİ

Surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Müfessirlerin çoğuna göre, Kur'ân'dan ilk inen sure bu olmuştur. Allâme Zemahşeri de aynı tespit ve görüştedir. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh), Ebu Musa el-Eş'âri (radıyallahu anh) ve Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan sahih rivayetler de bu görüş ve tespiti doğrulamaktadır. Cumhurun da görüşü bu doğrultuda gerçekleşmiştir.[1]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Cenâb-ı Hakk'ın yegâne yaratan olduğu konu edilerek O'nun ismiyle okumamız emrediliyor.

2- İnsanın ana rahminde kan pıhtısına benzer bir oluşum safhası bulunduğuna veya asalak misali çok küçük canlı olan spermadan yaratıldığına dikkat çekiliyor.

3- Kalemin, dolayısıyla yazı yazmanın önemi üzerinde durularak insanın kalem tutacak, yazı yazacak yetenekte yaratıldığına işaret ediliyor.

4- İnsanoğlunun ilâhi hayat sistemi dışında kalınca azıp sapıtacağına; biraz mal ve makam elde edince kendini müstağni görüp Allah'a muhtaç olmadığı vehmine kapılacağına değiniliyor.

5- Dine, diyanete engel koyanların; din hürriyetine tecavüz edenlerin maddeci şaşkınlar olduğu belirtilerek, o gibiler Cehennem ile tehdit ediliyor.

6- Mü'minlere, imânlarından dolayı baskı yapan zorbalara, zalim şımarıklara uyulmaması ve her hâlükârda Cenâb-ı Hakk'ın daha kudretli olduğunu düşünerek yalnız O'na secde edilmesi emrediliyor.

---

1 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/467.

٩٦ سُورَةُ الْعَلَقِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ
الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّا اِنَّ
الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰى ﴿٦﴾ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰى ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى ﴿٨﴾
اَرَاَيْتَ الَّذِي يَنْهٰى ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰى ﴿١٠﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰى ﴿١١﴾
اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى ﴿١٢﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى
﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ
نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

1- Yaratan Rabbinin adıyla oku!

2- O, insanı kan pıhtısı görünümünde olan (benzer bir) şeyden yarattı.

3- Oku! Rabbin karşılıksız iyilik ve ihsan sahibidir.

4- O ki, kalem ile öğretti.

5- İnsana bilmediğini öğretip belletti.

6- 7- Hayır, hayır! (Allah'a her an muhtaç bulunduğunu unutma). Doğrusu insan kendini zengin görünce azar.

8- Şüphesiz ki dönüş ancak Rabbinedir.

9- 10- Namaz kılan bir kulu, ondan alıkoyanı gördün mü?

11- Baksan ya, bu (kul) doğru yol üzerinde bulunuyorsa.

12- Veya takva (Allah saygı ile korkup kötülüklerden alıkoymak) ile

emrediyorsa.

13- Baksan ya, o (alıkoymak isteyen) yalanlıyor ve arka çeviriyorsa;

14- Allah'ın (her şeyi) gördüğünü bilmiyor mu?

15- 16- Hayır, hayır; o bu tutumundan vazgeçmezse, elbette onu alnından, o yalancı günahkâr alnından tutup (Cehenneme) sürükleyeceğiz.

17- Artık o yandaşlarını çağırsın.

18- Biz de zebanileri çağıracağız.

19- Sakın ona uyma. Secde et ve yaklaş!

Kur'ân- ı Kerim İlk Olarak "Oku" Emriyle İnmiştir

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ ۚ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۚ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ۙ

"Yaratan Rabbının adıyla oku! O, insanı kan pıhtısı görünümünde olan (benzer bir) şeyden yarattı. Oku! Rabbin karşılıksız iyilik ve ihsan sahibidir. O ki, kalem ile öğretti; insana bilmediğini öğretip belletti."

İLGİLİ HADİSLER

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, o, vahyin başlangıcını şöyle anlatmıştır:

"Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'e ilk vahyin başlaması uykuda sâlih rüya ile olmuştur. O, hiçbir rüya görmezdi ki sabahın aydınlığı gibi açık ve net olarak ortaya çıkmasın.

Sonra Rasulullah (aleyhisselam)'a yalnızlık, tenhalık sevdirildi (yalnız kalmaktan derin zevk almaya başladı). Derken Hira Dağı'ndaki mağarada halvete çekildi. Ev halkına dönünceye kadar sayılı günlerde orada ibâdet ediyor; sonra ev halkına dönüyor ve azığını alıp tekrar o mağaraya gidiyordu. Sonra (azığı bitince) yine Hz. Hadice'ye dönüyordu ve bir o kadar sayılı günler için azık ediniyordu.

Bu hal, O Hira Mağarası'nda bulunurken kendisine hak (Hakk'ın vahyi) gelinceye kadar sürdü. Öyle ki, Melek O'na geldi ve "Oku!" dedi. Rasulullah (aleyhisselam) ona: **"Ben okumak bilmiyorum"** diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhisselam) olayı şöyle anlattı:

"Melek beni tutup gücüm kesilinceye kadar sıktıktan sonra beni bırakıverdi ve devamla bana "Oku!" dedi. Ben de ona: "Okumak bilmiyorum" dedim. O yine ikinci defa beni tutup gücüm kesilinceye kadar sıktıktan sonra beni bırakıverdi ve tekrar bana "Oku!" dedi. Ben yine ona: "Okumak bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine o üçüncü defa beni tutup sıktıktan sonra bıraktı ve: "Yaratan Rabbının adıyla oku." **ded! (ve beşinci âyete kadar okudu)."**

Bu olaydan hemen sonra Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in kalbi korkudan titrer bir halde Huveylid kızı Hatice (radıyallahu anha)'nın yanına döndü ve: **"Beni örtünüz, beni örtünüz!"** dedi. Örttüler; tâ ki o korku ve titreme hali zail oldu. Sonra Rasulullah (aleyhisselam) olup bitenleri Hatice'ye anlatarak **"Kendimden korktum"** diye ilâve etti. Bunun üzerine Hz. Hatice (radıyallahu anha) O'na: "Hayır, öyle deme! Cenâb-ı Hakk'a yemin ederim ki, Allah hiçbir zaman seni üzüp mahcup etmez. Zira sen akrabanla ilgi kurar, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin; yokluk içinde kıvranana (bir şeyler verip) kazandırırsın; misafiri ağırlar, Hak yolunda ortaya çıkan olaylarda (insanlara) yardım edersin."

Böylece Hz. Hatice (radıyallahu anha), Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'le birlikte amcazadesi Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdiluzza'ya gittiler. Varaka, Cahiliyet döneminde Nasrâni (Hristiyan) olmuştu. Aynı zamanda İbranice yazmasını bilir ve İncil'den de Allah'ın dilediği kadar bir şeyler yazardı. Varaka gözlerini kaybetmiş yaşlı bir zat idi. Hz. Hatice ona: "Amcamın oğlu! Kardeşinizin oğlunu dinle, bak neler söylüyor" dedi. O da ona: "Kardeşimin oğlu, neler görüyorsun?" diye sordu. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz gördüklerini ona bir bir anlattı. Bunun üzerine Varaka Ona: "Bu, Allah'ın Musa (aleyhisselam)'a indirdiği Namus (Melek Cebrâil)'dir. Keşke bu olayda genç olup (senin yanında) bulunabilseydim. Kavminin seni (Mekke'den) çıkaracakları zaman hayatta olmayı ne kadar isterdim."

Bu haber üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ona:

"Onlar beni (Mekke'den) çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka: "Evet. Senin getirdiğin (semavi haberi) getiren hiç kimse yoktur ki düşmanlığa mâruz kalmış olmasın. Eğer senin (tebliğ ve irşâd) gününe ulaşırsam sana elimden geldiğince yardım ederim."[1]

---

1 Buhari, Bed'i Vahiy: 3.

Bu olaydan sonra çok geçmeden Varaka vefat etti. Vahiy de kesintiye uğradı.

İbn Merduye (veya Merdeveyh'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Kur'ân'ın ilk inen âyetleridir"[1]

Taberâni ve Hâkim'in sahihlediği Ebu Musa el-Eş'âri(radıyallahu anh) rivayetinde adı geçen şöyle haber vermiştir: Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a ilk inen suredir."[2]

İbn Cerir ve Hâkim'in tahric ettikleri; Beyhaki ve İbn Merdeveyh'in sahihlediği Hz. Aişe hadisinde adı geçen şöyle demiştir: "Kur'ân'dan ilk inen suredir."[3]

Böylece Kur'ân'dan ilk inen, Alâk suresinin başındaki beş âyettir ki bu, Allah'ın kullarına kapısını açtığı ilk rahmet, verdiği ilk nimettir. Altı asra yakın geçen fetret devrinde bu rahmet ve nimetin esintisi kesilmiş; katılaşan kalpler ilâhi vahyin hayat veren davetinden mahrum kalmıştı.

Mâverdi'nin tespitine göre, Hz. Aişe (radıyallahu anha) ilk inen sure hakkında şöyle demiştir:

"Allah'ın kendi Rasulü (Muhammed) üzerine indirdiği ilk sure, Alâk suresidir. Ondan sonra Nun. Ve'l-kalem suresi, ondan sonra da Müddessir suresidir ve arkasından Duhâ suresi inmiştir."[4]

Allah Adıyla Okumak

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ

"Yaratan Rabbinin adıyla oku!"

Âdem (aleyhisselam)'ı topraktan yaratıp kendi kudret ruhundan O'na üfleyen Cenâb-ı Hak, yarattığı bu seçkin canlıyı akıl, idrâk, hafıza, duygu ve düşünce gibi yeteneklerle donatmakla kalmamış, muhtaç bulunduğu eşya ve nesnelerin ismini, dolayısıyla faydalarını da O'na öğretmiş ve böylece insanoğlunun mevcut yeteneklerini kullanarak her şey ve olayda yüce

1 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/467.

2 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/467.

3 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/467.

4 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/467; Tefsir-i Kurtubi: 20/118.

yaratanın varlığına ve birliğine dalalet eden belgeleri görmesini ve her işe Allah adıyla başlamasını emretmiştir.

O bakımdan rahatlıkla diyebiliriz ki, ilk insan vahşi, şuursuz, idraksiz değildi. Aynı zamanda ne yapacağını bilmeyen ibtidai bir hayat süren bir canlı hiç değildi. Adem (aleyhisselam), hazırlanıp döşenen yeryüzüne indirildiği gün kendisine, insanlığına ve Peygamberliğine yakışır şekilde yaşaması için gerekli bilgiler de verilmişti. Nitekim Bakara suresi 31-33. ayetlerle bu gerçeğin ana çizgileri belirtilmekte ve bu konuda bilgi edinmek isteyenlere anafikir verilmektedir.

Böylece insanın menşei hakkında araştırma yapan ilim adamlarının bir takım tahminler ve varsayımlar ileri sürmelerinin anlamsız olduğu ortaya çıkıyor. Kur'an bu konuda da onlara hareket noktası belirleyerek sonuç çıkarmalarını ilham ediyor.

Gerçek bu olunca Allah adıyla okumanın buradaki anlamı nedir? Cenab-ı Hak ilk indirdiği ayette kullarına neden böyle bir emir vermektedir?

Konuyu dikkatle incelediğimizde karşımıza dört yorum çıkmaktadır. Şöyle ki:

1- Okuyup öğrenmek; yazıp bilgi vermek ve bilgi toplamak insan hayatının kopmaz parçasıdır; buna (lazım-ı gayr-ı müfarik) de diyebiliriz. Zira dünya da, ahiret de ancak okuyup bilgi sahibi olmamızla gerçek mutluluğa dönüşebilir.

O bakımdan okuyup yazanla okumayanlar arasındaki fark, ölülerle diriler arasındaki fark gibidir.

Okuma, tutkuların en soylusudur. Bir ülkede okumaya karşı istek artmadıkça, gaflet ve bu gafletten doğacak felaket azalamaz.

Kainat, okuyanlar için yaratılmıştır. Okuma zevkini öğrenip içine sindiren kişi, mutlu bir insandır.

Okuma hiçbir hazineyle değiştirilemeyecek kadar kıymetlidir. Okumak, yetenekleri; deneyler de okumayı geliştirir.

Şüphesiz okumakla ilgili buna benzer birçok vecizeler söylenmiştir. Biz çeşni olsun diye sadece birkaç tanesini yazdık. Ancak okunacak şey Allah'ı hatırlattığı, O'nun üstün kudretini yansıttığı ve insanı doğruya, güzele, iyi-

ye yönelttiği; aklı, zekayı ve irfanı artırdığı nisbette fayda ve hikmetine uygundur. Bunun için Rasulullah (aleyhisselam) okuyup bilgi sahibi olmayı teşvik edip, ilmin vatanı olmadığına işarette bulunurken şu dört şeyden Allah'a sığınmıştır: "Allah'ım! Korkmayan kalpten, doymak bilmeyen nefisten, fayda vermeyen ilimden ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım."[1]

2- Okumaya, kitap yazmaya, öğrenmeye ve öğretmeye Allah'ın adını anarak başlamamız, hem insan, hem de Müslüman olmamızın gereğidir. Zira Allah'ı anmaktan uzak ve kopuk bir okuma, aklı, zekâyı geliştirebilir; ama kalbi ve ruhu cılız bırakır, vicdanı silik hale sokabilir. Böylece insanın içyapısında meydana gelen dengesizlik, onun günlük hayatına da sirayet eder. Unutmamak gerekir ki, en faydalı insan, en dengeli yetişendir. Dengeli beslenmeye muhtaç olduğumuz kadar, dengeli eğitim ve öğretime de muhtacız.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu hususu şöyle belirtmiştir:

"Anlamlı ve yararlı olan her söz ve işe, Bismillahirrahmanirrahim ile başlanmazsa, o noksandır, bereketsizdir."[2]

3- Her şey ve olayda Allah'ın kudretinin izini görüp satırlarını okumak; yaratılıp istifademize bırakılan şeylerden yararlanırken Cenâb-ı Hakk'ın yegâne rızık veren ve tek yaratan olduğuna inanmak, kul ile Rabbisi arasındaki engelleri kaldırır ve böylece kulu Allah'a yaklaştırıp onu faziletli bir düzeye getirir.

4- Hilkatin bütün safha ve kademelerinde Cenâb-ı Hakk'ın plân ve programını okumak suretiyle O'nun yegâne yaratan olduğunu idrâk etmek de "oku!" emrinin kapsamına girmektedir.

İnsanın "Alâk"dan Yaratılması

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

"O, insanı kan pıhtısı görünümünde olan (benzer bir) şeyden yarattı."

Çoğulu "alâk" olan "alâka" kelimesi[3] üzerinde daha çok son yarım asırda yetişen müfessirlerin durduğunu ve bu konuda Batılı ilim adamlarının

---

1 Müslim, Zikir: 73; Ebu Davud, Vitr: 32; Tirmizi, Deavat: 68, Nesai, İstiaze: 13, 18, 21, 64; İbn Mâce, Mukaddime: 23; Dua: 2, 3; Ahmed: 2/167, 3/192, 4/371

2 Suyuti, Camiu's-sağir: 2/92. (Suyuti'nin tespitine göre hadis zayıftır.)

3 Tefsiru'l-Keşşaf: 4/775.

embriyoloji üzerindeki araştırma ve bazı tespitlerinin tesirinde kalarak kelimenin "kan pıhtısı" anlamına gelmediğini iddia ettiklerini görüyoruz.

Önce şunu belirtelim ki, sözü edilen döllenme safhalarını inceleyenler Müslümanlar değil, gayr-i müslimlerdir. Onlar da Kur'ân'da "alâka"dan söz edildiği için böyle bir araştırma yapmış değillerdir. Sonra da kan pıhtısından maksat, o görünümde, ona benzer bir oluşumdur. Zira Kur'ân'da bu ve benzeri kelimelerin indiği çağda ne manaya delâlet ettiğini bilmeden veya dikkate almadan bazı bilimsel araştırmaların tesirinde kalıp kelimeyi asıl delâlet ettiği mânadan uzaklaştırmak doğru olmaz. İlmi araştırma ve tespitlerin bazısının isabetsiz olduğunu yine gelişen daha ciddi ve kapsamlı araştırmalar zaman zaman ortaya koymaktadır. Meselâ düne kadar domuz etinin tahrim illeti olarak trişin ve benzeri parazitler ve kurtçuklar gösterilir ve bunların zararsız hale getirilmesi veya imha edilmesiyle tahrim nedeninin ortadan kalkmasının lüzumu iddia edilirdi. Ama bu çok sürmedi; derken yine Batılı ilim adamlarının son birkaç yıl içinde yaptıkları daha ciddi ve etraflı bilimsel araştırmalarla domuz etinin her şeye rağmen başta kanser olmak üzere dokuz kadar tehlikeli hastalığa sebep olabileceği ortaya kondu.[1]

Kaldı ki, ashab ve tabiin de "alâka"yı kan pıhtısı görünümünde bir oluşum olarak anlamış ve ona göre âyeti açıklamışlardır. Sonra da sahih hadislerden, yumurta ile birleşip döllenen spermin üzerinden 40 gün geçince "alâka" durumuna geldiği anlaşılıyor.[2] Yine ilmi tespite göre, döllenme üzerinden 40 gün geçince cenin 1,5 cm kadar oluyor ki, bu durumda onun kan pıhtısı görünümünde, "mudğâ"ya, yani bir çiğnem ete yakın bir oluşumda görüntü verdiği bilinmektedir.

O halde bu konuda kesin konuşmanın doğru olmayacağını söylememizde bir sakınca olmasa gerek.

Bununla beraber sözünü ettiğimiz kelimenin sözlük olarak üç manaya delâlet ettiğini de dikkatten uzak bulundurmamamız gerekir. Şöyle ki:

1- Yapışıp tutunmak, bir şeye asılıp kalmak,

---

1 Maide: 5/3; En'am: 6/145; Nahl: 16/115; Bakara: 2/173. âyetlerin tefsiri.

2 Müsned-i Ahmed: 1/374; Buhari, Bed'i Halk: 6; Kader: 1; Hayz: 17; Enbiya: 1; Müslim, Kader: 5; İman: 261.

2- Kan emen asalak (sülük),

3- Pıhtılaşmış kan parçası.[1]

Klasik tefsirlerin hemen hepsinde "alâka", kan pıhtısı olarak tefsir edilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu döllenmenin 40. günündeki bir görünümdür ki, mudğaya yakın kan pıhtısını andıran bir oluşumu tasvir etmektedir.

Şüphesiz bu tefsirde isabet vardır. Zira sahih hadislerde de "alâka" kelimesi bu mânada kullanılmıştır.

Aşılanan yumurtanın rahim yolu içinde rahmin iç tabakasına tutunması ise, birinci mananın isabetini ortaya koymaktadır. İkinci mânaya gelince: son yarım asır içinde yetişen müfessirlerden bir kısmı "alâka"yı, menide yer alan ve asalağa benzeyen canlı hayvancıklarla yorumlamışlardır. Prof. Afif AbdülfettahTabbara, Ruhu'd-Dini'l-İslâm adlı eserinin ilim bölümünde bu yorumu desteklemiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, "alâka"nın delâlet ettiği bu üç mana da söz konusu olabilirse de, birinci ve üçüncü yorumlar ağırlık kazanmıştır. Ancak kesin bir hükümle ortaya çıkmanın sakıncalı olduğunu hatırlatmamızda fayda vardır. Çünkü ileride bilimsel olarak daha ne gibi tespitlerin yapılacağını bilemiyoruz.

Burada önemli olan, insanın bütün özelliklerinin yumurtayla birleşen hayvancıkta formüle edilmesidir. Böylesine bir mikro modelin tesadüflerin bir araya gelmesi veya birbirlerini izlemesiyle gerçekleşmesi mümkün olmayan bir olaydır. "İnsan" denilen canlının, kendi türünün hususiyetleri doğrultusunda bir yanlışlığa meydan verilmeden en küçük modelinin genetik koda işlenmesi, şüphesiz çok üstün ve emsalsiz bir kudretin hilkat düzenlemesini ispat etmektedir.

Kalemle Yazmayı Öğreten Rabbimız Kerem Sahibidir

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ۙ الَّذِىْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۙ

"(Oku! Rabbin, karşılıksız iyilik ve ihsan sahibidir. O ki, kalem ile öğretti; insana bilmediğini öğretip belletti."

1 Ragıb, Mu'cem-u Müfredat-ı Elfazi'l-Kur'ân: Alak maddesi.

Cenâb-ı Hak 3 ve 4. âyetle bir yandan okumayı, ama Rabbin adıyla okumayı emrederken, bir yandan da okuma imkânı sağlayan kalemden söz etmektedir.

Burada beş önemli husus üzerinde durularak mü'minlere en sağlam eğitim ve öğretim metodu verilmekte ve İslâm Dini'ne mensup olan kişilerin en dengeli ve düzenli bir eğitim ve öğretim sisteminden geçirilmesinin lüzumuna işaret edilmektedir.

Bunları şöylece sıralayalım:

1- Okuma emri,

2- Rabbimizin isim ve sıfatı,

3- Rabbimizin "ekrem"lik özelliği,

4- Kalemle öğretme lütuf ve inayeti,

5- İnsana bilmediğini öğretip belletme tecellisi.

Bu beş madde birbirini tamamlamakta ve bir bütünlük içinde en sağlam ve en kalıcı bir eğitim ve öğretim sisteminin temel bilgisini vermektedir.

Okuma emri, Rab sıfatıyla iç içedir. Çünkü Kur'ân'da dokuz yüzden fazla yerde bu sıfat anılmakta ve her şeyi yaratıp vücuda getiren Cenâb-ı Hakk'ın zat-ı uluhiyetine göre eşyayı geliştirip kemale erdirdiğine işarette bulunulmaktadır. Aynı zamanda bu sıfatla bütün canlılara yönelindiği gibi, özellikle insana yönelinmekte ve her şeyden fazla onun eğitilip yetiştirilmeye ve olgunlaştırılmaya muhtaç olduğu ilham edilmektedir.

O halde gerçek eğitimin mayasını ve özünü, Allah'a dosdoğru imân oluşturmakta ve imansız bir eğitimle kâmil anlamda sağlam bir nesil yetiştirilemeyeceği vurgulanmaktadır. Böylece eğitim, Allah'a imânla birleştiği ve Rab sıfatıyla şekillendiği takdirde olgun, dolgun ve faydalı nesiller yetiştirmede son derece başarılı sonuçlar verir. Dinden, imândan yoksun bir eğitimin amaca eriştirici, faziletli nesiller yetiştirici olacağını iddia etmek, çölde serap peşinde koşup su umudu taşımak kadar aldatıcıdır.

Rab sıfatından sonra "ekrem" sıfatının anılması ise, bizi bir diğer hakikate çevirmektedir. Şöyle ki: Cenâb-ı Hak insanı, kâinatın hikmeti ve sebeb-i vücudu olarak yaratıp varlık alanına getirince, ona her bakımdan çok cömert yönelmiş; akıl, zekâ, idrâk, irâde, hafıza, düşünme ve konuşma

gibi nimetlerle onu donatmakla kalmamış, bir de yol gösterici olarak kitap indirmiş ve peygamber göndermiştir.

Şüphesiz Rab sıfatının gereği olan eğitme, geliştirip kemale erdirme hususunda nazım rol oynayan kitap ve peygamber aynı zamanda Rab ve Ekrem sıfatının karşılıksız tecellisinden; iyilik ve ihsanından başkası değildir. O bakımdan inanan dindar eğitimcilerin de Cenâb-ı Hakk'ın "Ekrem" sıfatının tecellisine lâyık olabilmeleri için ferağat-ı nefis içinde kendilerini çocukların sağlam karakterli ve inançlı yetiştirilmesine adamaları gerekmektedir.

Eğitimi tamamlayan öğretimin de lüzumu belirtilirken bunun en belirgin araç ve gereci olan "kalem"den söz edilmektedir. Sonra da Cenâb-ı Hak, peygamberinin kalem anlamında olan aracına dikkat çekerek semavi kitaba işarette bulunmakta ve böylece peygamber ve kitap vasıtasıyla insana bilmediğini öğretip bellettiğini beyân etmektedir.

"Oku emri"nin tekrarı bir inceliğe işarettir; o da, okumayı tekrarlamanın her zaman faydalı olacağıdır. Aynı zamanda okuyan kimsenin edindiği bilgilere yenisini katıp eser yazarak başkalarına okuma imkânı hazırlaması söz konusudur.

İnsan Kendini Doygun Görünce Azar

كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ

"Hayır, hayır! (Allah'a her an muhtaç bulunduğunu unutma). Doğrusu insan kendini zengin görünce azar."

İNİŞ SEBEBİ

İbn Münzir'in Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre: İslâm'ın baş düşmanı Ebu Cehil, kendi yandaşlarına: "Muhammed (aleyhisselam)'ın sizin aranızda yüzünü toprağa koyup onu yüzüne, gözüne bulaştırdığı (başını secdeye koyduğu) hiç oluyor mu?" diye soruyor. Ona: "Evet" diye cevap verilince, şöyle and içiyor: "Lât ve Uzzâ hakkı için O'nun böyle yaptığını görürsem ayağımı boynunun üzerine basarım da yüzünü, gözünü iyice toprağa bulaştırırım!" Bunun üzerine ilgili âyet iniyor.[1]

Müfessir Alâaddin Ali kendi tefsirinde âyetin iniş sebebini şöyle açıklamıştır:

1 Suyuti, Esbabu Nüzüli'l-Kur'ân: 121.

"Ebu Cehil geniş çapta mal, binek ve servet elde etmiş bulunuyordu. O, bu imkân ve servetine güvenerek her geçen gün azgınlık ve tecavüzünü artırıyor (ve İslâm'a karşı daha çok kin besliyordu). Derken yukarıdaki âyetler indi."[1]

Böylece âyet-i kerime, geniş mal ve imkânı amaç edinen ve o sebeple Hakk'a karşı başkaldırıp bu amaç uğrunda ilâhi sınırları, insan hak ve hürriyetini çiğneyen her azgın zorba, dengesiz zâlim hakkında bir uyarı ve bir kıstas olarak bulunuyor.

Geçici Olanı Ebedi Olana Tercih Etmek Tuğyan Sayılır

"Tuğyan'ın en kısa tarifi şudur: "Haddi aşmak, Cenâb-ı Hakk'a karşı başkaldırıp büyüklük taslamak..."[2]

Önce şunu belirtelim ki, insan yalnız dünya hayatı için yaratılmamıştır. Öyle olsaydı dünyanın ölümsüz olması gerekirdi. Sonra dünya hayatı, insanın yaşama zevkini almasından, hilkatin hikmetini idrâk etmesinden, yüce yaratanı bilip sıfatlarıyla tanımasından yana bir tekâmül dönemidir.

İşte bu dönemi, diğer bir anlatımla intikal süresini hikmeti doğrultusunda değerlendirmek insanoğlu için son derece lüzumludur. Ezeli program gereği onun içine yerleştirilen nefsani duygu hayatına canlılık vermekte ve bir süre meşru sınırlar içinde dünya hayatını devam ettirmesinden yana itici bir kuvvet olmaktadır. Bu kuvvet başıboş bırakıldığı, yani ilâhi hayat statüsüne göre yönlendirilmediği takdirde kişiyi tuğyana iter ve her vesileyle onu dünya hayatının gerçek hikmet ve gayesinden uzaklaştırır.

O bakımdan Cenâb-ı Hak insana; aklına, zekâsına, irâde ve idrâkine ışık tutacak ve onu tuğyandan koruyacak anlam ve muhtevada kitap indirmiş ve hidâyet yolunu gösteren peygamber göndermiştir.

Bunun için Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İki haris vardır ki, doymazlar: İlme talip olan ve dünyaya istekli bulunan."[3]

Şüphesiz ilme talip olup onu Allah için insanlığa hizmet gayesiyle

1 Lübabu't-te'vil: 4/394.

2 Lübabu't-te'vil: 4/394.

3 Darimi, Mukaddime: 32.

tahsil eden ve o yüzden ilme bir türlü doymayan kimse çok şerefli ve aydınlık bir yoldadır. Zira ilim insanı yalnız cehaletten kurtarmakla kalmaz, onu Allah'ına daha çok yaklaştırır ve hakikati öğrenmesine yardımcı olarak kalbinde "tahkiki imânî"n oluşmasını sağlar; gurur, kibir, azgınlık ve benzeri nefsâni ölçüsüzlüklere düşmekten korur.

Ancak ilmi sırf nefsini tatmin etme, toplum arasında üstünlük sağlama ve yalnız dünyalık elde etmeye basamak yapma aracı haline getirirse, böylesine yanlış bir tutum ve anlayış kişinin tuğyan ve nankörlüğünü daha kurnazca ve daha ustaca artırmasından başka bir şeye yaramaz.

Dünya nimetlerinin peşine takılıp onu, doymak bilmeyen nefsinden yana değerlendiren kimse hiçbir zaman tuğyan ve nankörlükten kurtulamaz, ancak Cenab-ı Hakk'ın hidâyet bahşettiği kimseler müstesna.

Bunun aksine, dünyaya ve dünyalığa, - Allah sözü daha yüce olsun diye- yönelip durmadan çalışarak ekonomik güç oluşturanlar ise, dünyayı hikmetine uygun değerlendirdiklerinden ötürü hem azıp sapıtmazlar, hem de Hakk'a karşı nankörlük etmezler.

Gerek ilme, gerekse dünyaya talip olup bunları Hakk'a kulluk doğrultusunda değerlendiren kimse, şüphesiz eninde sonunda dönüşün Allah'a olacağını da bilir ve inanır ve artık kişi kendini bu çizgiye getirince, ilâhi hidâyet ışığı ona yönelir de kalbini ve dimağını aydınlatır. İşte gerçek aydınlar da bunlardır.

Namaz Kılana Engel Olanlar

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ

"Namaz kılan bir kulu, ondan alıkoyanı gördün mü?"

Mekke'nin azgın müşrikleri İslâm'a karşı öylesine hasmane bir tavır aldılar ki, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in Kutsal Kabe'nin yanında namaz kılmasına bile tahammül edemez oldular. Nitekim Buhari'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Ebu Cehil'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Andolsun ki, Muhammed'i Beytullah'ın orada namaz kılar bir halde görürsem mutlaka O'nun boynu üzerine ayağımı koyup çiğnerim."

Fakat o bu yeminini hiçbir zaman yerine getiremedi. Durumdan Rasulullah (aleyhisselam) haberdar edilince şöyle buyurdu:

"Eğer o öyle bir fiile teşebbüs etseydi, melekler mutlaka onu tutup engel olurlardı."

Tirmizi aynı olayı naklederken şu kelimeyi de rivayet etmiştir: **"Melekler onu ayan beyân tutup engel olurlardı."**

Müslim ise, bu olayı biraz daha detaylı naklederek diyor ki: "Ebu Cehil kendi arkadaşlarına sordu: "Muhammed sizin aranızda yüzünü yere sürüyor mu?" Onlar da ona: "Evet" diye cevap verince, o şöyle and içiyor: "Lât ve Uzzâ hakkı için O'nu, yüzünü yere koymuş bir vaziyette görürsem ayağımı boynunun üzerine basıp yüzünü iyice toprağa sürterim."

Bir süre sonra Rasulullah (aleyhisselam) namaz kılmak üzere geldi. Ebu Cehil ayağını O'nun boynunun üzerine koymak için ilerledi; derken ansızın gerisin geri tabanı üzere geriledi ve eliyle korunmaya çalışıyordu. Bunun üzerine ona "Sana ne oldu?" diye sorulunca, o şu cevabı verdi: "Doğrusu benimle O'nun aramızda ateşten bir hendek, bir korku ve birtakım kanatlar bulunuyordu!"[1]

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ise, bu olayı şöyle açıklamıştır:

"Eğer o bana yaklaşsaydı melekler onu kapıp organlarını birbirinden ayırarak (her organını bir tarafa atarlardı)."[2]

İşte bu olay sebebiyle ilgili 9 ve 10. âyetlerin indiği söylenir.[3]

Din ve İbâdet Hürriyeti

Konumuzu oluşturan âyetle, din ve ibâdet hürriyetine engel olanlar konu edilerek kınanıyor ve inkârcı sapıkların, maddeci şaşkınların bu konuda başarıya erişemeyeceklerine işaretle sonlarının hüsran olacağı dolaylı şekilde haber veriliyor.

Rasulullah (aleyhisselam)'ın anlatımıyla, doğan her çocuk fıtrat üzere, yani Allah ve din duygusuyla gözlerini dünyaya açar. Sonra çocuğun aile ve çevresi onun bu fıtri mayasını ya doğru istikamette geliştirirler veya köreltip yanlış bir inanç sistemine döndürürler.

---

1 Müslim, Münafikun: 38; Müsned-i Ahmed: 2/370.

2 Müsned-i Ahmed: 2/370.

3 Tefsiru İbn Kesir: 4/529.

O bakımdan dinsiz, inançsız aile ve topluma rastlanmamıştır. Hattâ kendini ateist olarak ilân eden fertlerin kalbinde ve ruhunda dönüp dolaşan ve kendilerini inanmaya iten bir duygu mevcuttur. Onlar o duyguyu alt etmek veya onun dürtüşlerinden kurtulmak için durmadan hakkı red ve inkâr etmeyi bir ihtiyaç olarak hissederler.

Gerçek bu olunca, insanların ruhlarına enjekte edilen ilâhi mayayı küllemeğe çalışmak büyük bir zulüm ve insan haklarının en kutsal değerine tecavüzdür. Âdil olan hiçbir sistem böyle bir haksızlığa cevaz veremez.

Dine zorlama olmadığı gibi, dinsizliğe de zorlama olamaz. Hiç kimseye bu hak ve yetki verilemez. Din insanın içini dolduran, kalbinde sönmemesiye ümit ışığı doğuran; ihtirasları frenleyen, günlük hayatı meşru çerçeve içine alan; nefsani istekleri, haklara saygılı olma, ahlâksızlık ve azgınlıktan uzak kalma doğrultusunda kanalize eden; insana, insan olarak yaratılmasının hikmetini öğreten; insanla yüce yaratanı arasındaki engelleri kaldıran; yeryüzünde Hak adına hak ve adalet kurmayı hem emreden, hem de bunun bütün esas ve prensiplerini kusursuz anlamda veren; insanların dalâlet ve kötülüklerden kurtulmasından yana en emin ve en doğru yolu gösteren ilâhi sistemdir. İslâm bu sistemin en mükemmeli ve ilâhi beyânın en son mesajıdır.

Aile ve toplumları, kavim ve milletleri, en tabii hakları olan bu yüce nimetten mahrum etmeye kalkışmak, insanlık adına işlenecek cinayetlerin en âdisi ve fenası değil midir? Aklı başında, idrâki iki kaşının arasında, irfan ve iz'ânı gönlünde olan kimse böyle bir cinayete tevessül edebilir mi veya işlenen böyle bir cinayete cevaz verebilir mi?

Şüphesiz, sözünü ettiğimiz bu tür cinayet ve saldırıların çoğaldığı bir ülkede aile yıkılmaya, toplum kokuşmaya, güzel ahlâk silinmeye, fazilet rezilete dönüşmeye yüz tutar. Sonuç olarak behimi bir hayat tarzı başlar; bu anlamdaki istekler kalpleri istila edip maddeyi tek değer ölçüsü olarak devamlı gündemde tutar ve dönüş yapılmadığı takdirde, belli bir çizgiye gelinince ilâhi hüküm iner. Tabii bu hükmün hangi şekilde tezahür edeceğini, o millete nasıl bir ceza vereceğini kestirmek çok zordur. Ancak tarihte bu yüzden felâkete uğrayan, yıkılıp yok olan, istiklâli ellerinden alınan birçok milletler vardır. Tarih tekerrür ettikçe ilâhi hüküm de tekerrür eder. O bakımdan din ve ibâdet hürriyetini kısıtlamak veya ortadan kaldırmak, insanları manen

katletmek veya mefluç hale getirmek demektir. Böylesine kaba ve zorbaca bir tutum ve sistem hiçbir zaman uzun süre yaşama şansına sahip olamamış; ya dönüş yapmak zorunda kalmış ya da baş aşağı gelmiştir.

Kaldı ki Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği son dini yine O'nun koruyacağı vadedilmiş bulunuyor. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır; sırası gelince mutlak surette hükmünü yürütür ve O'nu durduracak bir kuvvet bulunmaz. Din düşmanları da hezimete ve hüsrana uğramaktan kendilerini kurtaramazlar. Nitekim böylesine sakıncalı bir yola giren Nemrut, Fir'avn ve Ebu Cehil'in sonu hüsran olmuştur.

Cenâb-ı Hak, maddeyi ilâhlaştırıp kutsal değerlere sırt çevirenleri ve dünyevi menfaat uğruna dine saldıranları, rahmetinin gereği olarak uyarmakta ve 15, 16. âyetlerle şu mesajı vermektedir:

"Hayır, hayır; o bu tutumundan vazgeçmezse, elbette onu alnından, o yalancı günahkâr alnından tutup (Cehenneme) sürükleyeceğiz."

Vahyin İlk Döneminde Rasulullah (aleyhisselam)'ın İbâdeti

اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰٓى اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى

"Baksan ya, bu (kul) doğru yol üzerinde bulunuyorsa veya takva (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden alıkoymak) ile emrediyorsa..."

Bu iki âyetin açık delâletinden, Rasulullah (aleyhisselam)Efedimiz'in henüz farz kılınmadan önce Melek Cebrail'in işaretiyle namaz kıldığı ve zaman zaman bu ve benzeri ibâdetini Kutsal Kabe'nin yanında yerine getirdiği anlaşılıyor. Ancak bu namazı hangi vakitlerde ve kaç rek'at olarak kıldığına; namazda neler okuduğuna dair Kitap ve Sünnet'te açıklayıcı bir ifade yoktur. İbn Âbidin ve benzeri fakihler, Rasulullah (aleyhisselam)'ın o dönemde Hz. İbrahim (aleyhisselam)'ın sünneti doğrultusunda iki rek'at sabah, iki rek'at da akşam üzeri kıldığını belirtmişlerse de bu konuda sağlam bir dayanak gösterememişlerdir.

Tefsirde rivayete en çok ağırlık veren İbn Cerir ise, bu namazın kemmiyet ve keyfiyeti hakkında hiçbir rivayet nakletmemiştir. Dirayete ağırlık veren Fahreddin Râzi de bu konuda bir görüş ve tespit izhar etmemiştir. Bununla beraber ortada bir gerçek vardır; o da Rasulullah (aleyhisselam)'ın vahyin ilk döneminde de namaz kıldığıdır.

İniş sebebiyle ilgili hadis ve rivayetlerden ise, Rasulullah'ın kıldığı bu namazda başını toprak üzerine koyup secde ettiği rahatlıkla bilinmektedir. Nitekim Ebu Tâlib henüz hayatta iken Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in namaz kıldığı, Hz. Ali'nin O'na uyduğu ve olayı gören Ebu Tâlib'in, diğer oğlu Cafer'e: "Haydi sen de amcanın oğlunun yanında yer alıp O'na uy ve namaz kıl" dediği siyer kitaplarında nakledilmektedir. Ebu Tâlib'in hicretten üç yıl önce vefat ettiğine bakılırsa, Rasulullah (aleyhisselam)'ın kıldığı bu namazın, Mi'rac Gecesi'nde farz kılınan beş vakit namazdan çok önce gerçekleştiği ortaya çıkar.

Ebu Hayyan bu döneme mahsus namazın öğle namazı olduğunu rivayet etmişse de bu hususta sağlam bir kaynak verememiştir. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır kendi tefsirinde Ebu Hayyan'ın bu rivayetini nakletmiş ve fazla bir şey ilâve etmemiştir.

Kırkıncı Müslüman sayılan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın İslâm'a girmesiyle namazın alenen kılındığını sahih kaynaklarda görüyoruz. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın İslâm'a girmesi ise, bi'setin beşinci veya altıncı yılına rastlamaktadır.

Kişileri İsim ve Künyeleriyle Değerlendirmek Yanlış Olur

Sahih rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz peygamberliğinin ilk yıllarında İslâm'a güç kazandıracak, yeni Müslümanlara nefes alma imkânı doğuracak iki kişiden birinin İslâm'a girmesini Cenâb-ı Hak'tan dilemiş bulunuyordu. Biri, Ömer b. Hattab, diğeri Hişam oğlu Ebulhakem (Ebu Cehil) idi. Cenâb-ı Hak, Rasulünün bu duasını Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) hakkında kabul buyururken, konumuzu oluşturan âyetlerle Ebu Cehil'in İslâm'a azizlik kazandıracak bir ruh ve karakterde olmadığına işarette bulunmuştur. Şöyle ki: Başkası hakkında din ve ibâdet hürriyetini ortadan kaldırmaya çalışan; namaz kılmakta Allah'ın kulu Muhammed (aleyhisselam)'a engel olmaya yemin eden Ebu Cehil'in İslâm'a girip ona güç kazandırması pek düşünülemezdi. Aynı zamanda "Ebu'l-hakem"künyesini taşıyan bu azgın müşrik hiçbir zaman bu künyesine uygun bir davranış içinde olmamıştır. Üstelik Rahman olan Allah'a ibâdet ve taâtte bulunan bir peygamberi bundan alıkoymaya yönelen ve putlara secde etmeği izzet ve şeref sayan böylesine nankör ve şaşkın bir kişinin hakemlik ve hikmetten yoksun bulunduğu kesindir.

Fahreddin Râzi'nin tespitine göre:

Hz. Ali (radıyallahu anh) bir bayram günü Müslüman Cemaatin namazgahta namazdan önce (nafile) namaz kıldıklarını görünce hayret etti ve: "Rasulullah (aleyhisselam)'ın böyle bir namaz kıldığını görmedim" dedi. Bunun üzerine ona: "Onları bundan menetsen ya!" denilince, o da şu cevabı verdi:

"Namaz kılan bir kulu ondan alıkoyanı görmedin mi?" âyetinin taşıdığı hükmün kapsamına girmekten korkarım.[1]

Abd (Kul) Sıfatı

Onuncu âyette bu sıfat kullanılmıştır. Şüphesiz şereflerin en üstünü, sıfatların en güzeli, Allah'a kul olma vasfını taşımak ve bu vasfa lâyık amel içinde bulunmaktır. Bunun için Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Kur'ân'ın yaklaşık dokuz yerinde "abd" (kul) olarak anılmıştır.[2] Ancak buradaki kulluk, Hakk'a ibâdetin tertemiz havasında gelişen kulluktur. Ayrıca Nuh, Eyyub, Dâvud ve Zekeriyya Peygamberler'in de bu sıfatla anıldığını görüyoruz.

Şüphesiz Kur'ân'da yer yer Rasulullah (aleyhisselam)'ın bu sıfatla anılmasının sebep ve hikmetlerinden biri de şudur: O'nu sevenlerin, sevgide ölçüyü kaçırarak ifrata sapmalarını ve Allah'ın kullarından bir kul olan o büyük peygamberi ilâhlaştırmalarını önlemektir. Nitekim Nasârâ'nın bu konuda ifrata kaçarak İsa Peygamber'i ilâhlaştırmaları hâlâ devam etmektedir. Cenâb-ı Hak onların bu çok sakıncalı tutumunu yererken insan aklına şöyle seslenmektedir:

"Mesih de, en yakın melekler de Allah'a kul olmaktan çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir de büyüklük taslarsa (unutmasın ki) Allah hepsini (kabirlerinden kaldırıp) huzurunda bir araya getirerek toplayacaktır."[3]

Ayrıca İsâ (aleyhisselam) hakkında cereyan eden bu benzetmenin sakıncalı olduğu Mâide suresi 116 ve 117. âyette şöyle beyân buyurulmaktadır:

1 Mefatihu'l-gayb: 8/622.

2 Cin: 72/19; Alak: 96/10; Enfal: 8/41; İsra: 17/36; Necm: 53/10; Kehf: 18/1; Furkan: 25/1; Zümer: 39/36; Hadid: 57/9.

3 Nisa: 4/172.

"Hem Allah, "Ey Meryem oğlu İsâ! Sen mi insanlara, Allah'tan başka benimle annemi iki ilâh edinin?" demişti (diyecek) de, İsâ, "Seni (ortaklardan, noksanlıklardan) tenzih ederim, bana hak olmayan bir sözü söylemek yaraşmaz. Eğer söylemişsem elbette Sen onu bilirsin. Nefsimde olup biten şeyi de bilirsin; ben ise Senin nefsinde (ilminde sübut bulan) şeyleri bilmem. Şüphesiz ki Sen, Sensin gaybları çokça bilen, diye cevap vermişti (cevap verecek).

"Onlara sadece bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz! Onlar arasında bulunduğum sürece üzerlerine şahit idim. Beni aralarından tutup aldığında, üzerlerinde denetleyici olarak (sadece) Sen kaldın; Sen her şeye yeterince şahitsin."

Rasulullah (aleyhisselam)'ın İki Ayrı Özelliğinden Söz Ediliyor

اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰىٓ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى

"Baksan bu (kul) doğru yol üzerinde bulunuyorsa veya takva (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden alıkoymak) ile emrediyorsa..."

"Hüdâ" ve "takva" kavramları hayli geniş ve kapsamlıdır. Yer aldığı konu ve cümleye göre birtakım mânalara delâlet eder.

Hüdâ: Sözlük olarak, delâlet ve reşad mânasına olup dalâlet (sapıklık)ın karşıtıdır. Daha çok incelik ve zerafet ölçüleri içinde yol göstermek manasında kullanılır.

Cenâb-ı Hakk'ın insana olan hidâyeti dört şekilde tezahür eder:

1- Genel anlamda olan hidâyet.

Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı her şeyi insanın hizmetine vermesi ve onlardan yararlanma yetenek ve becerisini ona bahşetmesi, O'nun genel anlamdaki hidâyetidir. Nitekim Tâhâ suresi 50. âyette bu hidâyet şöyle belirtilmektedir:

"Fir'avn: "Ya Musa! Rabbimiz kim?" diye sordu. O da: "Rabbimız her şeye hilkatını (yaratılışta türünün özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir" dedi."

2- Peygamberlerin diliyle ve indirilen Kur'ân'la insanların doğru yola çağırılması anlamında olan hidâyet. Nitekim Enbiyâ suresi 73. âyetle bu

şöyle açıklanmaktadır:

"Onları emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler kıldık. Onlara hayırlı işleri işlemeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Zaten onlar bize ibâdet eden kullardı."

3- Doğru yolu bulmaya tevfik anlamında olan hidâyet.

Bu da kalbini doğruya açık tutup ilâhi hidâyeti isteyenden yana doğru yolu bulma tevfikinin tecellisidir ki, bu konuda Cenâb-ı Hakk'ın onlara sebepleri kolaylaştırıp amaca uygun duruma getirmesiyle gerçekleşir. Nitekim Muhammed (aleyhisselam) suresi 17. âyetle bu şöyle anlatılmaktadır;

"Doğru yolu bulanların ise Allah başarılarını artırır ve takvalarını (Allah'tan saygı ile korkup fenalıklardan sakınmalarını) verir."

4- Âhiret gününde Cennet'e erişme hidâyeti.

Bu da Muhammed (aleyhisselam) suresi 5. ve A'raf suresi 43. âyetle şöyle açıklanmaktadır:

"Onları (Cennet) yoluna eriştirir; işlerini ve durumlarını düzeltip iyileştirir."

"Öyle ki, göğüslerinde kinden ne varsa söküp atarız; altlarından da (ferahlatıcı) ırmaklar akıp durur da onlar şöyle derler: "Bizi buna (yüce saadete) eriştiren Allah'a hamd olsun. Eğer Allah bizi buna eriştirmeseydi, kendiliğimizden doğruyu bulup erişmiş olamazdık..."

Şüphesiz bu dört hidâyet tertip üzere birbirini tamamlamakta ve bir bütünlük arz etmektedir. Öyle ki, birinci hidâyet gerçekleşmedikçe ikincisi; ikincisi gerçekleşmedikçe üçüncüsü ve üçüncüsü gerçekleşmedikçe dördüncüsü gerçekleşmez. Böylece bir kimseye dördüncü hidâyet gerçekleşince, ilk üç hidâyet de gerçekleşmiştir. Bunun gibi, kendisine üçüncü hidâyet gerçekleşene ilk iki hidâyet de gerçekleşmiş demektir. Ama kendisine birinci hidâyet gerçekleşene, ikinci ve üçüncüsü gerçekleşmemiş olabilir.

Takvâyı ise, daha çok Bakara suresinin baş kısmında açıklamış bulunuyoruz.

Hidâyetle takva arasında kopmaz bağlar vardır. İmân hidâyete açılan kapıdır. O kapıya geleni, Cenâb-ı Hak dilerse kabul eder. Takva ise, bu hi-

dâyeti artırır ve kişiyi kâmil mü'min düzeyine kavuşturur. O bakımdan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ilk üç hidâyete kâmil anlamda mazhar bulunuyordu. Dördüncü hidâyete de mazhar kılınacağında şüphe yoktur. Takva konusunda da O, Cenâb-ı Hak'tan saygı ile korkup her türlü kötülükten kaçınmanın en üst çizgisinde yer almış bulunuyordu. Böylesine kâmil ve ekmel bir zatın dâvetine sırt çevirip tebliğine çalıştığı ilâhi mesajı yalanlamaya kalkışmak ve ibâdetine engel koymaya cesaret etmek büyük bir budalalık ve çok çirkin kabalık; aynı zamanda alabildiğine zâlimce bir davranıştır.

Bu tıynet ve karakterde olan Ebu Cehiller her asırda ortaya çıkıp renklerini belli etmişlerdir. Kıyamete kadar da böyleleri ortaya çıkıp mü'minleri rahatsız ve tedirgin etmeye çalışacaklardır. Ama Allah'ın hak dini olan İslâmiyet hiçbirine mağlup düşmeyecek ve sahneden silinmeyecektir. O devamlı surette hedefine doğru emin adımlarla ilerleyecektir. Cenâb-ı Hak her yüzyılın başında İslâmiyet'i bid'atlerden, hurafelerden, yanlış ve maksatlı yorumlardan temizleyecek müceddidler gönderecektir. Böylece İslâmiyet kendisine yabancı olan her fikir ve yorumu bünyesinden atıp tazeliğini koruyacaktır.

Zebani

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ

"Artık o yandaşlarını çağırsın. Biz de zebanileri çağıracağız."

"Zebân"nin çoğul olduğunu söyleyenlere göre, bunun tekili "zibni" dir. Ahfeş'e göre, bunun tekili "zâbin"dir. Ebu Ubeyde'ye göre, "zibniye" dir. Diğer bazı lugatçılara göre, "zebani" ism-i cem'dir, "ebâbil" gibi... Katade'ye göre, Arapça sözlükte bu, "şüret" yani bekçi, zabıta ve polis demektir.

Dini terim olarak, iri yapılı, katı, sert melekler anlamında kullanılmaktadır. Gerçi "melek" denilince, zarif, yumuşak, merhametli, güvenli ve nurani olan varlık akla gelir. Ancak unutmamak gerekir ki, melekler aldıkları emirleri, yüklendikleri programları aynen uygularlar ve hiçbir suretle Cenâb-ı Hakk'a isyan etmezler. O bakımdan Cehennemde görevlendirilen meleklere yükletilen program ve verilen görevler daha değişik bir anlam arz etmekte ve onlara başka görünümler vermektedir.

Bâtılı Savunan Zâlime Uyulmaz

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

"Sakın ona uyma. Secde et ve yaklaş!"

Kişi küfürle şartlanıp bâtıl ile beyni yıkanınca, Hakk'ı red ve inkâr onda ön yargı haline gelir. Hakk'a kulluk edenlere saldırmak onun işi ve sanatı olur. Her vesileyle hakiki dindarlara çatma, onları küçümseme öylesinin zevkini okşayan bir eğlence sayılır. Ama her şeye rağmen "hak", hak olduğu için dimdik ayakta durmaya devam eder; bazan incelse bile asla kırılmaz. Bâtıl her defasında hakkın sağlam duvarına çarpıp yere serilir. İşte bu tabii sonuç zâlim münkirleri büsbütün çileden çıkarır ve başka çare bulamayınca da daha çok saldırıda bulunma ihtiyacını duyarlar.

Böylece hak ile bâtıl mücadelesi sürüp gider; sonunda zafer gerçek mücahid mü'minlerden yana tecelli eder. O bakımdan günün makus şartlarına bakıp zaaf göstermek veya ümitsizliğe kapılmak Hakk'ın yardımından uzaklaşmaktan başka bir semere vermez. Hidâyete ermenin, imân nimetine kavuşmanın büyük bir devlet olduğunu idrâk ederek, bâtılı savunan zorbalara karşı dayanma gücünü ortaya koymak ve Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirme gayretini taşımak zaferin parlak müjdesidir. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e bu yolda emir verilirken, bu emir aynı zamanda O'nun ümmetinin her ferdine yönelik bulunuyor.

Bunun için Cenâb-ı Hak surenin sonunda Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a ve O'nun sâlih ümmetine üç emirle seslenmektedir:

1- Sakın inkârcı nanköre uymayın,

2- Namaz kılmaya devam edin,

3- Her vesileyle Hakk'a yakınlık sağlamaya çalışın.

Bu üç emir birbirini tamamlamakta, biri diğeriyle gaye ve hikmetini bulmaktadır. Öyle ki, inkârcı nanköre, bâtılı savunan zorba sapığa uyan kimsenin artık namaz ve ibâdetinin ve Hakk'a yakın olmasının anlamı kalmaz. Öylesinin hiçbir iyiliği kabule lâyık görülmez. Zira imân doğrultusunda namaz kılmayan kimse Hakk'a yakın olamaz.

Âyette geçen "secde et!" emri namaza işarettir. Bu bapta cüz anılarak bütün irâde edilmiştir. Zira kulun Cenâb-ı Hakk'a en yakın olduğu zaman,

secdeye kapandığı anlardır. Nitekim Müslim'in Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu hal, secdede bulunduğu haldır. O halde siz (ibâdet) ve duanızı çoğaltın."[1]

Bu konuda bizi en çok aydınlatan ve temel bilgi veren şu kudsi hadistir:

"Kulum daha çok farz kıldığım ibâdetlerle bana yaklaşır ve durmadan nafile ibâdetlerle bu yaklaşmayı sürdürür. O kadar ki, onu sevmeye başlarım; onu sevince de işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı (ile inayet ve rahmetim tecelli eder de onunla birlikte) olurum. O kulum artık benimle işitir, benimle görür, benimle tutar ve benimle yürür. Benden bir şey isterse elbette veririm. Bana sığınırsa onu korurum. Yaptığım hiçbir şeyde tereddüt etmedim; yalnız mü'min kulumun ruhunu almakta tereddüt ettim. O ölümden hoşlanmaz, ben de onun nahoş hareketlerde bulunmasından hoşlanmam; fakat ölümden kurtuluş yoktur."[2]

Âyet ve hadislerin açık delâletinden anlaşılan şudur ki: İbâdet dinin özünü ve cevherini teşkil ediyor. Namazsız, ibâdetsiz ve taâtsiz semavi bir din düşünülemez. Özellikle son din İslâmiyet'te ibâdete ne kadar ağırlık verildiğini anlatmaya gerek yoktur. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bir de nafile olarak gecenin bir bölümünde kalkıp ibâdete devam etmesi bunun açık delillerinden biri değil midir?

"Namaz gözümün aydınlığı kılınmıştır."[3]

"Namaz dinin direğidir. Cihad amelin zirvesidir."[4]

Mealindeki hadisleri ise, namazın ve cihadın dindeki yerini ve önemini belirtmeye yeterli belgedir. Bunun içindir ki ilk inen surenin sonunda "Secde et (namaz kıl) ve yaklaş!" emrine yer verilmiştir.

Sureyle ilgili önemli bir rivayet:

---

1 Müslim/Salât: 215- Nesâi/Mevakiyt: 35, Tatbiyk: 78- Tirmizi/Daâvat: 118- Ahmed: 2/421

2 Buhari, Rikak: 38; Ahmed: 6/256. Buradaki "tereddüt"ten maksat, mü'minin ibadet ve halinin devamını istemek ve ondan hoşnutluktur.

3 Nesai, Nisa: 4/1; Ahmed: 3/128, 199, 285.

4 Tirmizi, Fezail-i Cihad: 22; Ahmed, Müsned: 2/287.

İmam Mâlik'in Rebi' b. Ebi Abdirrahman'dan, onun da Nâfi'den, onun da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Cenâb-ı hak, **"İkra! Bismi Rabbike"** suresini indirince, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Muâz'a şöyle emir verdi: **"Ya Muâz! Bunu yaz."** Muâz da levhayı, kalemi ve hokkayı aldı ve yazdı **"Kellâ Lâ Tuti'hu Vescüd Vekterib"** âyetine gelince levha, kalem ve hokka secde etti. Secde ettiklerinde onların şöyle dediği işitildi: "Allahım! Bu zikri (Kur'ân'ı) yücelt, vebali silip at, günahı bağışla."

Muâz (radıyallahu anh) diyor ki: "Bu olay üzerine ben de secde ettim ve durumu Rasulullah (aleyhisselam)'a arz ettiğimde, o da secde etti."

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar, ibâdet ve kulluğun gerçek anlamını sözüyle ve fiiliyle bize öğreten Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât-u selâmlar olsun.

İKİ SURE ARASINDAKİ MÜNASEBET

Alâk suresine vahyin başlangıcı ve Cenâb-ı Hakk'ın ilk emri konu edilerek başlandı. Böylece Kur'ân'ın parça parça indirilerek Rasulullah (aleyhisselam)'ın kalbine ilka edildiğine işarette bulunuldu.

Kadir suresine ise, indirilen bu Kur'ân'ın bir bütün halinde Kadir Gecesi'nde (Levh-i Mahfuz'dan Semai- Dünya'daki Beytü'l-izzet'e) nüzulünün sağlandığı haber verilerek başlanıyor ve bu gecenin önemi üzerinde duruluyor.

97. SURE

KADİR SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
5	30	112

KADİR SURESİ

Müfessirlerin çoğuna göre, tamamı Medine'de inmiştir. Mâverdi'ye göre, Mekke'de inmiştir. Tabiin'den Dahhak'a ve sahabeden İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan iki rivayetten birine göre de sure Medine'de inmiştir. Ali b. Amr el-Âhidi ise, bunun Medine'de ilk inen sure olduğunu belirtmiştir.[1]

Allâme Zemahşeri'ye göre: Abese suresinden sonra inmiştir.[2]

Birinci âyetinde Kur'ân'ın Kadir Gecesi'nde indirildiği konu edilmekte ve bu kelime sureye isim olmaktadır.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Kur'ân- ı Kerim'in Kadir Gecesi'nde indirildiği bildiriliyor.

2- O sebeple bu gecenin, içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan hayırlı olduğuna değiniliyor.

3- Bu gecede, başta Büyük Ruh Melek Cebrail olmak üzere görevli meleklerin her emirle ineceği haber veriliyor.

4- Aynı zamanda bu gecenin fecir doğuncaya kadar bütünüyle selâmet olduğu müjdeleniyor.

1 El-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/129.

2 Tefsiru'l-Keşşaf: 4/780.

٩٧ سُورَةُ الْقَدْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ
خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ
أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

1- Şüphesiz ki biz onu (Kur'ân'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik.

2- Kadir Gecesi'nin ne olduğunu bilir misin?

3- Kadir Gecesi bin aydan hayırlıdır.

4- O gece melekler ve Ruh, Rablarının izniyle her emir (iş, durum, hüküm ve takdir) ile inerler.

5- O gece, fecir doğuncaya kadar bir selâmdır.

İLGİLİ HADİSLER

"Kim inanarak ve karşılığını yalnız Cenâb- ı Hak'tan bekleyerek Kadir Gecesi kalkıp ibâdet ederse, geçmiş günahları (kul hakkı hariç olmak üzere) bağışlanır."[1]

"Şüphesiz ben (evimden) çıkıp size Kadir Gecesi'ni haber verecektim. Derken iki adamın çekişip sürtüştüğünü gördüm; o sebeple (hangi gece olduğuna dair bilgi) kaldırıldı. Umarım ki bu sizin için hayırlı olur. Artık siz onu Ramazan'ın son on gününde arayın."[2]

Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

1 Buhari, İman: 25, 27, 28, 35; Savm: 6; Teravih: 1; Leyletü'l- kadr: 1; Müslim, Müsafirin: 173, 176; Daremi, Savm: 54; Ebu Davud, Ramazan: 1; Tirmizi, Savm: 1; Nesai, Kıyamu'l- leyl: 3; Siyam: 39, 40; İbn Mâce, İkamet: 173; Siyam: 2, 39; Ahmed: 1/191, 195.

2 Buhari, Leyletu'l- kadr: 4; İman: 36; Edeb: 44; Daremi, Savm: 54; Ahmed: 1/259; 5/313, 319.

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Ramazan'ın son on gününde (Mescide kapanıp) itikâfa girer ve şöyle buyururdu:

"Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın son on gününde arayın."

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kadir Gecesi bana gösterildi; derken ev halkından bazısı beni uyandırdı. Böylece unutuverdim. Artık siz onu Ramazan'ın son on gününde arayın."[1]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh), Ebu Said (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Biz, Rasulullah (aleyhisselam) ile birlikte Ramazan'ın ikinci onunda itikâf etmiş bulunuyorduk. Yirminci günün sabahı olunca nevalemizi naklettik ve Rasulullah (aleyhisselam) yanımıza geldi. O bize şöyle buyurdu:

"Kim itikâf etmek istiyorsa, itikâf ettiği yere dönsün. Bu gece bana (Kadir) gösterildi ve ben de su ile çamur üzerine secde ettiğimi gördüm." Rasulullah (aleyhisselam) itikâf ettiği yere dönünce gök yağmur hareketi gösterdi ve biz de yağmurlandık. Muhammed (aleyhisselam)'ı hak üzere gönderen zata yemin ederim ki gök o günün sonuna kadar bu hareketi gösterdi (yağmur yağdı). Mescid de gölgelik üzerinde bulunuyordu. Andolsun ki, Rasulullah (aleyhisselam)'ın burnunda ve burun ucunda su ve çamur izi bulunduğunu gördüm."[2]

Abdullah b. Üneys (veya Enis) (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Beni Seleme Mescidi'nde bulunuyordum ki, orada bulunanların yaşça en küçüğü idim. Onlar bir ara şöyle dediler: "Aranızdan kim, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'den Kadir Gecesi'ni sorar?" O gün Ramazan'ın 21. gününün sabahı idi. Ben de oradan çıktım ve (bir süre sonra) Rasulullah (aleyhisselam) ile karşılaştım. O'na dedim ki: "Ya Rasulallah! Beni Seleme'den bir grup adam beni size gönderdiler de sizden Kadir Gecesi'ni sormamı istediler." Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) bana sordu:

1 Buhari/Ezan: 135, İtikâf: 9, Leyletü'l-kadr: 2- İbn Mâce/Siyam: 56

2 Buhari, Leyletü'l-kadr: 2; İtikaf: 9, 13; İbn Mâce, Sıyam: 56; Ahmed: 3/60.

- **Ramazandan kaç gece oldu?**

- Yirmi iki gece, dedim.

- **İşte Kadir Gecesi bu gecedir,** buyurdu. Sonra döndü ve şunu ilâve etti: **Veya bundan sonraki gecedir.**

Şüphesiz Rasulullah (aleyhisselam) bu son sözüyle yirmi üçüncü geceyi kasdediyordu.[1]

Ashab-ı Kirâm'ın çoğu bu rivayeti benimsemiş ve İmam Şafii de buna meyletmiştir.[2]

Buhari'nin yaptığı rivayette, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın yirmi dördünde arayın!"[3]

"Kadir Gecesi'ni son on günün tek gecelerinde arayın."[4]

Ashab-ı Kirâm'dan Ubey b. Kâb'a göre, Kadir Gecesi Ramazan'ın yirmi yedinci gecesine rastlar."[5]

Muâviye'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Peygamber (aleyhisselam)'dan Kadir Gecesi hakkında soruldu. Cevap olarak şöyle buyurdu:

"O, yirmiyedinci gecedir."[6] İbn Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bize şöyle buyurdu:

"Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın yirmi yedi, yirmi bir ve yirmi üçüncü gecelerinde arayın!"[7]

Ebu Bekir (radıyallahu anh) diyor ki:

---

1 Ebu Davud, Ramazan: 2; Ahmed: 1/3.

2 Lübabu't-te'vil: 4/396.

3 Buhari, Leyletü'l-kadr: 3.

4 Buhari, Leyletu'l-kadr: 3/40; Müslim, Sıyam: 219; Tirmizi, Savm: 72; Taberâni, İtikaf: 10; Ahmed: 6/56, 73, 204.

5 Lübabu't-te'vil: 4/396.

6 Ebu Davud, Ramazan, 4, 5.

7 Ebu Davud, Ramazan, 4.

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın son on gününde arayın!" Ayrıca şöyle buyurdu: "Onu dokuz veya yedi veya beş veya üç gün kala arayın veya ayın sonunda arayın."[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh), Rasulullah (aleyhisselam)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kadir Gecesi (son) on gündedir: Yedi gün geçe veya yedi gün kala."[2]

Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününün gecelerinden birinde olduğu ağırlık kazanmıştır. Özellikle Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bu son on günü itikafta bulunmak suretiyle değerlendirmesi bu rivayeti daha da kuvvetlendirmektedir. Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki: "Ramazan'ın son on günü girince Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz kalkıp geceyi ihya eder ve ev halkını uyandırır; böylece tam bir ciddiyetle ibâdete yönelir ve (bunun için) kemerini sıkardı."[3]

Yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Ramazan'ın son on gününde itikafta bulunurdu ve bunu vefat edinceye kadar aksatmadan sürdürdü. Ondan sonra zevceleri (her yıl Ramazan'ın son on gününü) itikafla geçirmeye başladılar."[4]

Buna benzer bir rivayet de İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır.

Kadir Gecesi Duâ ve İbâdetle İhya Edilir

Bu hususta Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'le O'nun ashabının örnek hareketleri ve aşkla yaptıkları ibâdetler, tavsiye ettikleri dualar bizim için en güzel ihya tablosunu içermektedir. Şüphesiz duâ ve ibâdetin en uygun ve en faydalısı, Rasulullah (aleyhisselam)'ın tavsiye buyurduğu ve bilfiil yerine getirdikleridir. İbâdet denilince, ilk akla gelen namazdır. Zira namazın bir benzeri yoktur. O bakımdan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz sözü edilen son on günün gecelerinde de bu ibâdete ağırlık vermiştir.

---

1 Buhari, Leyletu'l-kadr: 2, 3; İtikaf: 1, 9; Tabir: 3; Ahmed: 1/231, 259, 279, 360.

2 Müsned-i Ahmed: 1/281.

3 Buhari, Leyletü'l-kadr: 5; Ahmed: 1/132, 6/67, 68, 146.

4 Müsned-i Ahmed: 5/172.

Duaya gelince, her ne kadar namaz baştan sonuna kadar birçok duaları yansıtmaktaysa da, onun dışında birtakım duâ ve niyazlarda bulunmanın sayılmayacak kadar faydaları vardır. Nitekim sahih rivayete göre: Hz. Aişe vâlidemizin Kadir Gecesi'ne kavuştuğu takdirde nasıl duâ edeceğini Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'den sorması bu konuda bize ışık tutmaktadır. Rasulullah (aleyhisselam) Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın bu sorusunu şöyle cevaplamıştır:

"De ki: Allah'ım! Şüphesiz sen affedensin, affetmeyi seversin; beni de affet!"[1]

Rivayetlerin tamamını dikkate aldığımızda Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününün gecelerinde gizli tutulduğunu anlarız. Bunun sebebi ne olabilir? İlim adamlarımızın çoğu bu soruyu şöyle cevaplamıştır: "Cenâb-ı Hak, feyiz, rahmet, selâmet ve bağışlanma dolu bu mübarek geceyi Ramazan ayında gizleyerek bu ayın bütün gecelerinin, hiç değilse son on gününün gecelerinin ihya edilmesini murad etmiştir. Nasıl ki duâ ve dileklerin kabul saatini cuma gününde; Salât-i vüstâ'yı beş vakit namaz arasında; İsm-i A'zam'ını, yani en yüce, en büyük ismini doksan dokuz ismi arasında; kendi hoşnutluğunu taât ve ibâdetler arasında gizleyip daha çok ibâdet ve taâtle meşgul olmamızı dilemişse...

Bunu biraz daha açıklayacak olursak, şöyle diyebiliriz:

a) Cuma gününü daha çok duâ, niyaz ve sair ibâdetle geçirmemiz için onda duâ ve dileklerin kabul anını,

b) Namaza özen göstermemiz ve her vakit namazının üstün rahmet ve gufrana vesile olacağını hesaba katmamız için beş vakit namaz arasında "Salât-i Vüsta"yı,

c) Duâ ve isteklerimizde ilâhi isim ve sıfatları sık sık anmamız ve en tesirli olan yüce ismine rastlamamız için doksan dokuz ismi arasına İsm-i A'zam'ını,

d) Bütün ibâdet ve taâtlere rağbet etmemiz için ibâdet ve taâtler arasına rızasını,

e) Her türlü günah ve kötülükten kaçınmamız için günah ve kötülük-

1 Tirmizi, Daâvat: 84; İbn Mâce, Dua: 5; Ahmed: 1/419, 438, 6/171, 182, 183, 208, 258.

ler arasına gazabını ve hışmını,

f) Kulluk görevimizi aksatmayıp düzenli ve lâyık olduğu şekilde yerine getirmemiz için kıyametin kopuş saatini gizli tutmuştur.

Kadir Gecesinin Alâmetleri

İlim adamları bu konuyla ilgili rivayetleri dikkate alarak Kadir Gecesi'nin birtakım alâmetlerini tespit edip belirlemişlerdir. Şöyle ki:

1- O gece daha çok rahmet anlamında yağmur yağar.

2- O gecenin sabahı havada bulut, sis ve benzeri şey olmaz; güneş net ve pırıl pırıl ışıldar.

3- O geceyi ibâdetle geçirenlerin kalbinde ferahlık ve yatışkanlık hissedilir.

4- O geceyi ihya eden mü'minlerin mal ve ömürlerinde feyiz ve bereket alâmeti görülür.

Şüphesiz bu alâmetlerin hepsinin bir arada aynen gerçekleşmesi söz konusu değildir. Ama bunlardan bir kısmının ortaya çıkması bile o gece hakkında bir ipucu olmaya kâfi gelir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Kur'ân-ı Kerim Lafzıyla Manasıyla İlâhidir

إِنَّآ أَنزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۚ

"Şüphesiz ki biz onu (Kur'ân'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik."

"İnzal" fiilinin sonundaki zamirin Kur'ân'a râci' olduğu kesindir. Zira Bakara suresi 185. âyette:

"O Ramazan ayı ki, içinde Kur'ân, insanlara doğru yolu gösterici ve doğru yolun; hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden ayırıcı belgeleri olarak indirildi." konusu işlenerek Kur'ân'ın Ramazan ayında indirildiği bildiriliyor. Kadir suresinde ise bu inzal olayının Kadir Gecesi'nde gerçekleştiği açıklanıyor. Diğer yandan Duhân suresinin baş kısmında:

"Hâ- Mim. Açık ve açıklayıcı olan Kitab'a andolsun ki, biz onu gerçekten mübarek bir gecede indirdik." buyurularak, bununla Kadir Gecesi'ne işaret ediliyor.

Aynı zamanda bu surenin Alâk suresinden sonra yer alması, zamirin Kur'ân'la ilgili bulunduğunu kuvvetlendiriyor.

"Şüphesiz Kur'ân'ı biz indirdik" mealindeki âyet, ayrıca üç önemli konuyu açıklığa kavuşturmaya yönelik bir anlatım gücü taşımaktadır:

1- Kur'ân insan eseri değildir.

2- Kur'ân lafzıyla, manasıyla Allah'tan indirilmedir; içine insan sözü karıştırılmamıştır.

3- Kur'ân'daki mevcut tertip ve düzenleme bütün incelik ve hikmetiyle ilâhidir.

O bakımdan Kur'ân'da hâkim olan ilâhi üslup, insan üslubundan kesinlikle ayrılmaktadır. O kadar ki, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in hadislerinde hâkim olan üslupla da bir benzerlik bulunmamaktadır.

Kur'ân'a insan sözü karışmış olsaydı, birtakım tutarsızlıkların yer alması kaçınılmaz olur ve nüzulünden bir süre sonra ilâhi olmadığı ortaya çıkar ve o sebeple diğer kitaplar gibi rafa kaldırılırdı. Oysa üzerinden on beş asra yakın bir zaman geçmesine rağmen taşıdığı hükümler, anafikirler ve temel bilgiler çağların önünde seyretmekte ve ilim adamlarına ışık tutmaya devam etmektedir.

Kur'ân iniş sırasına göre değil, Melek Cebrail'in beyânı üzerine tertiplenip düzenlenmiştir. O bakımdan sureler arasında tamamlayıcı, açıklayıcı anlamda kopmaz bağlar mevcuttur. Tefsir-i Mevzu'i'nin yararını iddia edip aynı konuyla ilgili âyetleri bir araya getirmek suretiyle ona yeni bir tertip verenler, sözü edilen bağları koparmakta ve böylece ilâhi tertibi bozmaktadırlar. Kanaatimce böyle bir tefsir yolunu seçmek çok sakıncalıdır. Selef-i sâlihin bu sakıncayı dikkate alarak ilâhi tertibe dokunmadan Kur'ân'ı yine Kur'ân'la tefsir etme yolunu seçmişlerdir.

Kadir Gecesi'nde Kur'ân'ın ilk âyetleri mi, yoksa tamamı mı inmiştir?

Âyet ve hadislerin açık delâletinden anlıyoruz ki. Kadir Gecesi, Ramazan ayında gizli tutulmuştur. Aynı zamanda bu gece, çok mübarek bir gecedir. Ancak Kur'ân'ın tamamı mı, yoksa ilk inen âyetleri mi sözünü ettiğimiz gecede inmiştir?

Müfessirlerin çoğu bu konuda iki yorum ortaya koymuştur:

1- Kur'ân'ın tamamı, Levh-i Mahfuz'dan Dünya Semâsı'ndaki Beytü'l-izzet'e indirilmiş ve sonra günün şartlarına, olayların seyrine ve duyulan ihtiyaca göre oradan da 23 yıllık bir süre içinde parça parça Rasulullah (aleyhisselam)'ın nezih kalbine ilka edilmiştir.

2- Şa'bi'ye göre, Kur'ân'ın indirilmesine ilk olarak Kadir Gecesi'nde, başlanılmıştır. Bu görüş, ilk inen âyetlerin Kadir Gecesi'ne rastladığını, yani Alâk suresinin ilk beş âyetinin bu gecede indiğini göstermektedir. Ancak Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'e Hira Dağı'nda indirilen bu âyetlerin geceleyin gerçekleştiğini ispat eden sağlam bir delil ve belge tespit etmek mümkün değildir. O bakımdan birinci yorumun daha isabetli olduğu söylenebilir.

Zaman parçasının mübarek sayılması, şüphesiz içinde cereyan eden olaydan kaynaklanır. O bakımdan Kadir Gecesi'nin mübarekliği de içinde meydana gelen şu iki olayla ilgili bulunuyor: Biri, Kur'ân-ı Kerim'in o gece indirilmesi; diğeri o gecede ilâhi hüküm ve takdirlerin yer alması ve vazifeli meleklere tevdi' edilmesidir.

"Kadir" İsminden Neler Kasdedilmiştir?

Kadr: "Bedr" kalıbında olup sözlükte miktar, meblâğ, güç, takat gibi mânalara delâlet eder. Çoğulu "akdar"dır. Dal harfinin üstünüyle telaffuz edilen "kader" ise, takdir manasınadır. "Kaderallahu zâlike" denilince, takdir ve taksim-i rızık anlamına, "Allah o rızkı (veya eceli) takdir ve taksim etti" demektir.

"Kadr" in bununla beraber bir yandan da zenginlik, genişlik, birtakım imkânlara sahiplik mânasına da geldiği vakidir.

Böylece "kadr" ve "kader": Kaza, hüküm, takdir ve taksim mânalarına gelmektedir ki bu, daha çok Cenâb- ı Hakk'ın hazırladığı zuhurattaki hüküm ve kazası demektir ve terim olarak şu mânada kullanıldığı yaygındır: Ezelden ebede dek câri olan ahval ve şuunatın meydana gelmesindeki suret üzere mevcudatın aynında -âdetullah üzere- vukua gelen hükm-ü külli-i ilâhidir.

Bu tarifin dışında başka tarifte bulunan ilim adamları ise, kader ile kaza arasında fark bulunduğuna değinerek her biri için şöyle bir tanım-

da bulunmuşlardır:

Kader: Cenâb-ı Hakk'ın, umuru (olacak olayları), henüz meydana gelmeden ezeli ilmiyle tespit ve takdir etmesidir.

Kaza: Cenâb-ı Hakk'ın tespit ve takdir ettiğini -vakti ve saati gelince- infaz ile yokluktan fiil alanına çıkarmasıdır.

Birinci ve ikinci tarif çerçevesinde "bedr" kalıbında olan ve âyette yer alan "kadr" ismi, olaylar, hükümler, rızıklar ve ecellerin takdirine ve taksimine yönelik bir anlam taşımaktadır. Öyle ki, Kadir Gecesi'nden bir sonraki Kadir Gecesi'ne kadar ezelde ilâhi takdir tablosunda yer alan olaylar ve tespitler görevli kılınan meleklere bildirilmekte ve ilâhi programlanmaya göre fiili alanda gerçekleşmesi hükmedilmektedir.

Bu konuda ünlü ilim adamı Hüsyin b. Fazl'a şöyle bir soru tevcih ediliyor:

- Cenâb-ı Hak gökleri ve yeri yaratmadan önce mekadiri takdir etmemiş midir?

O da cevap olarak tasdik anlamında şöyle diyor:

- Evet, öyledir (yani takdir etmiş bulunuyor). Bunun üzerine soru sahibi tekrar soruyor:

- O halde Kadir Gecesi'nin anlamı nedir?

Adı geçen ilim adamı onun bu sorusuna şu nefis cevabı veriyor:

- Mânası şudur: Takdir edilenleri vakti, saati gelince sevketmek ve takdir edilen kazayı tenfizde bulunmaktır.

Bazı ilim adamlarına göre ise, bu geceye "kadr" denilmesinin sebebi: Bu gecenin diğer gecelere karşı azamet ve üstünlük arz etmesidir. Nitekim "falan adamın hükümdarın yanında kadri vardır" denilince, onun değeri, şerefi, izzet ve itibarı vardır demektir.

Ayrıca bu gecede işlenen sâlih amellerin Allah yanında ayrı bir yeri ve değeri, fazilet ve sevabı söz konusu olduğundan ona "Kadr" ismi verilmiştir.

Diğer bir yoruma göre, Kadir Gecesi'nde yeryüzü meleklerle dolup daraldığından dolayı ona bu ismin verilmesi takdir edilmiştir.

Kadir Gecesi'nin Bin Aydan Hayırlı Olması

Bu hususta başta İmam Mâlik olmak üzere birçok ilim adamı, sağlam dayanağı ve sahih senedi tespit edilemeyen birkaç olayı faziletine uygun görüldüğüne binaen rivayet etmişlerdir. Bence en uygun olan yorumu şöyle belirtmekte bir sakınca yoktur: Kadir Gecesi'nde ilâhi hoşnutluk doğrultusunda işlenen sâlih amellerin Allah yanındaki değer ve sevabı, içinde Kadir Gecesi bulunmayan bin ayda işlenen sâlih amellerden daha hayırlı ve daha sevaplıdır.

Nitekim Müfessir İbn Cerir Taberi, Câmi'ul-beyân adlı tefsirinde bu yoruma öncelik vererek şöyle bir sıralamada bulunmuştur:

a) Kadir Gecesi'nde ilâhi rızaya uygun işlenen ibâdet, diğer gecelerde işlenen ibâdetten bin ay nisbetinde daha hayırlıdır.

b) Tabiin'den Mücâhid'e göre: Kadir Gecesi'ndeki amel, oruç ve namaz bin ayda işlenen amelden daha hayırlıdır.

c) Amr b. Kays el- Melâi'ye göre: Kadir Gecesi'ndeki ihyayla ilgili ameller bin aydaki amellerden hayırlıdır.

d) Yine Tabiin'den Mücahid'den yapılan bir başka rivayete göre: İsrailoğulları'ndan, geceyi ibâdetle, gündüzü Allah yolunda cihadla geçiren bir mü'min, bu güzel hâlini bin ay sürdürmüştü. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Kadir Gecesi'nin ihya edilmesinin o bin aydan daha hayırlı olacağını belirterek bu sureyi indirmiştir.

e) Rivayete göre, İsa b. Mazin, Hasan b. Ali'ye şöyle tarizde bulunmuştur: "Ey mü'minlerin yüz karası! Şu Ebu Süfyan oğlu Muâviye denilen adama yönelip bey'ât ettin."

Bunun üzerine Hz. Hasan (radıyallahu anh) ona şu cevabı vermiştir:

- Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz rüyasında Emevilerin art arda halife olup kendi minberine bir bir yükseldiklerini görmüş ve bu hal ona ağır gelip sıkıntı vermişti. Bunun üzerine Cenâb- ı Hak "İnnâ a'taynake el-kevsera..." suresi ile "İnnâ enzelnahü..." surelerini indirmiştir.[1] Böylece

1 Ancak Emevilerin 661-750 arası iktidarda kaldığına bakılırsa, 89 yıl hilâfet makamını işgal ettikleri; bin ayın ise yaklaşık 83 yıla tekabül ettiği görülür. O bakımdan naklettiğimiz rivâyetin sahih ve sâlih olduğu pek söylenemez.

Emevi saltanatının bin ay süreceğine işarette bulunulduğu söz konusudur.[1]

Diğer bir yoruma göre: Âyette yer alan "bin ay", tahdidi değildir; çokluk ifade etmeğe yönelik bir anlatım tarzıdır. Nitekim Kur'ân'da Yahudilerin dünyaya olan hırs ve tutkuları tasvir edilirken şu cümleye yer verildiğini görüyoruz:

"Onlardan (her) biri bin yıl yaşamak ister..."[2]

Bazısına göre ise, "bin ay" ile zamanın, önemli sayılacak uzun bir süresi yani dünyanın ömrünün tamamı kasdedilmiştir. Nitekim Araplar arasında bu tarz anlatım şekline rastlamak mümkündür. Ancak bu yoruma pek itibar edilmemiştir.

Beşer İlmi Mekadir-i İlâhiyeyi İdrak Edemez

Âyette "Kadir Gecesi'nin ne olduğunu bilir misin?" cümlesine yer verildiğini görüyoruz. Bu tarz anlatım Kur'an-ı Kerim'de tam on üç yerde anılmaktadır. Amaç, daha çok bildirilen olay veya hükmün azametine ve beşer ilminin onu tespite yeterli olmadığına; aynı zamanda insan aklının o gibi fizikötesi olay ve hükümlere yalnız başına erişemeyeceğine işarette bulunmaktır. Özellikle ilâhi mekadir ve hükümlerle ilgili bir tablo söz konusu olunca, insan aklı ve ilmi çok cılız ve yetersiz kalır. "Kadir Gecesi"nin ne olduğunu Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ın bile kendiliğinden bilemeyeceği belirtilince, âyetteki anlatım tarzından nasıl yüksek ve azametli bir olay veya habere kapı açıldığı zihinlere hemen akseder ve dikkati bir anda o yöne çekip toplar.

Meleklerin ve Ruh'un İnmesi

Şüphesiz böylesine mübarek bir gecede melekler ancak rahmet ve bereketle iner. Özellikle Büyük Ruh Melek Cebrail, ilâhi gufran, rahmet ve inayeti o geceyi ihya edenlerin üzerine yağmur misali yağdırmak ve o insanların malına, canına, evine ve işine bereket havası estirmek üzere iner. 0 bakımdan "Kadir Gecesi"nde yeryüzü ilâhi rahmet nefhasıyla dolar. Gönül kapısını açık tutanlar o nefhayı fecir doğuncaya kadar kalp ve ruhlarına sindirirler. İşte Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in:

---

1 İbn Cerir, Camiu'l-Beyan: 30/167; Tefsiru'l-Kurtubi: 20/132.

2 Tefsiru'l-Merâğî: 30/209

"Kim inanarak, karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek Kadir Gecesi'ni ihya ederse, geçmiş günahları (kul hakkı hâriç) bağışlanır" buyurması, bu rahmet ve bereketi müjdelemeye yönelik bulunuyor.

Cebrail ve diğer görevli meleklerin takdir edilen her emirle inmesine gelince: Duhân suresinde bu olay şöyle açıklanmaktadır:

"O gece her hikmetli iş katımızdan bir emirle ayrılır, ayırt edilir." Yani ezelde bilinip hazırlandığı gibi her olay, her hüküm her ecel ve rızık belli bir programa göre meleklere verilir.

Böylece Cenâb-ı Hak kâinatın çok hassas bir saat gibi çalışmakta olduğuna, gelişigüzel, plânsız, programsız hiçbir hükme ve takdire yer verilmediğine ve her hükmün ve olayın yerine getirilmesinde görevli meleklerin bulunduğuna işarette bulunuyor.

Nitekim Râ'd suresi 8. âyetle bu husus şöyle açıklanmaktadır:

"Her şey O'nun yanında belli bir ölçüye göredir."

"Ruh"tan maksat, melek Cebrail olduğunda ekserin görüş birliği vardır. Zira Kur'ân'ı Kerim'in dokuz yerinde bu büyük melek "Ruh" olarak anılmakta; bazan "Ruhu'l- Kudüs", bazan "Ruhu'l-Emin", bazen de sadece "Ruh" denilmektedir.[1]

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ise, ondan fazla hadislerinde "Ruhu'l-Kudüs" ismini kullanmıştır.[2]

Bu Gece Hep Selâmet ve Berekettir

Meleklerin rahmet ve bereketle yeryüzüne inerek mü'minlere hayır ve selâmetle dokunması; ayrıca Melek Cebrail'in ilâhi rahmet ve gufran müjdesiyle inip açık kalplere bunun manevi ışığını yansıtması ve Kur'ân'ın inmesine zaman parçası olarak belirlenip ayrılması, şüphesiz ki Kadir Gecesi'nin her yanıyla ve anıyla hayır, bereket ve selâmet olduğunun açık delilidir. Bu bereket ve selâmet fecir doğuncaya kadar sürer de nasibini alma isti'dadı taşıyanlar ve bu idrake erişenler alır.

---

1 Bakara: 2/87, 253; Maide: 5/110; Nahl: 16/2, 102; Ğafir: 40/40/15; Mearic: 70/4; Nebe': 78/38.

2 Buhari, Salat: 68, Bed'i halk: 6; Edeb: 91; Müslim, Fezaili-i Sahabe: 151, 153; Nesai, Mesacid: 24; Ahmed: 5/227; Taberâni, Edeb: 70.

İmân ve kalp yatışkanlığı düzeyinde bu gecenin ihya çizgisine gelmesini bilenler bir anda kendilerini ilâhi rahmet, gufran, bereket ve selâmet atmosferinde bulurlar, feyiz ve rahmet saçan meleklerle bir araya gelme bahtiyarlığına kavuşurlar. Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'e dedim ki: "Ya Rasulallah! Kadir Gecesi olduğunu bilip idrâk edersem ne diyeyim?" Rasulullah (aleyhisselam) ona şöyle buyurmuştur:

"Ya Aişe! (O anı idrâk edersen) şöyle dua et: Allahım! şüphesiz sen affedici ve kerimsin; affetmeyi seversin; beni de affet."[1]

Yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

"Ramazan'ın son on günü girince Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz geceyi ihya eder, ev halkını uyandırır ve hep birlikte (ibâdet ve taât için) entarilerinin kemerini sıkmaya özen gösterirlerdi."[2]

Müslim'in yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Ramazan'ın son on gününü (ihya için), başka günlerde (o derece) göstermediği üstün gayreti gösterirdi. O'nun bu hali vefat edinceye kadar devam etti."[3]

Yine Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

"Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz, Ramazan'ın son on gününde itikâf ederdi. Bunu vefat edinceye kadar (her yıl) sürdürdü."[4]

Ruhen Arınma

Kadir Gecesi bütün kutsallık, bereket, rahmet ve gufran havasıyla Allah'a dosdoğru imân edenlerin ruhen arınmasına, vicdanen gelişmesine ve kalp yatışkanlığına erişmesine vesiledir. Nitekim Cenâb-ı Hakk bu ve benzeri vesileye dikkat çekerek Kur'ân'ın iki yerinde şöyle buyurmaktadır:

"Ey imân edenler! Allah'tan korkup (kötülüklerden, ilâhi sınırı aşmaktan) sakının. O'na yakın olmak için vesile arayın ve O'nun yolunda ci-

---

1 Tirmizi, Daavat: 84; İbn Mâce, Dua: 5; Ahmed, Müsned: 1/419, 438, 6/171, 182, 183, 208, 258.

2 Buhari, Leyletü'l-kadr: 5; Ahmed: 1/132; Müslim, İtikaf: 7; Ebu Davud, Ramazan: 1; Nesai, Kıyamu'l-leyl: 17; İbn Mâce, Siyam: 57.

3 Müslim, İtikaf: 8; İbn Mâce, Sıyam: 57; Ahmed, Müsned: 5/40.

4 Müslim, İtikaf: 1; Ahmed, Müsned: 5/172; Buhari, İtikaf: 1.

had edin. Ola ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşursunuz."[1]

Allah yolunda hâlis bir niyetle cihad nasıl güzel bir vesileyse, Kadir Gecesi'ni şanına lâyık anlamda ihya etmek de ayrı ve çok güzel vesiledir. Bu fırsatları kaçırmak ise, ileride durmadan hayıflanmaya, derin bir pişmanlığa sebep olur.

"İşte onların yalvarıp durduklarından Rablerine hangisi daha yakınsa, onunla (yaklaşmak için) vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü gerçekten Rabbinin azabı korkulup sakınılmaya elverir."[2]

Böylece ilâhi rıza gözetilerek yapılan dualardan ve ibâdetlerden her biri Cenâb-ı Hakk'a yakın olmaya vesiledir. Kadir Gecesi ise, duâ ve ibâdetler, rahmet ve bereketler, gufran ve inayetler havasına girilerek kulun Rabbine daha çok yaklaşmasına vesile teşkil eder.

Bu surenin tefsirini bize müyesser kılan Rabbimize hamd ederken, yaşadığımız sürece bizi Kadir Gecesi'nin feyiz ve bereketinden, tecelli edecek rahmet ve gufranından nasibini alan şuurlu kullarından eylemesini niyaz ediyor ve bu mübarek geceyi bize daha geniş anlamda açıklayıp ibâdet ve taâtiyle bize en güzel örnekler veren, kalıcı misaller bırakan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât-ü selâmlar sunuyoruz.

İKİ SURE ARASINDAKİ MÜNASEBET

Kadir suresiyle Beyyine suresi arasında mana ve muhteva, gaye ve murad bakımından sıkı bir münasebet ve kopmaz bağ mevcuttur. Şöyle ki: İnsanlara Cenâb-ı Hakk'ın rahmet sesini yansıtan Kur'ân-ı Kerim'in Kadir Gecesi'nde indirilmesi, bir yandan da Kitap Ehlini saplandıkları yanlış akideden, taassup ve katı tutumdan kurtarmaya yönelik bir anlam taşımakta ve böylece son kitaba ve son peygambere imân ile yönelmelerinde mutlak anlamda rahmet ve necat bulunduğu dolaylı şekilde anlatılmaktadır.

O bakımdan Beyyine suresiyle bu konu detaylı biçimde işlenmekte ve ilâhi muradın ne yanda olduğu açıklanmaktadır.

---

1 Mâide: 5/35

2 Nisa: 4/57

98. SURE

BEYYİNE SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
8	94	399

BEYYİNE SURESİ

İbn Abbas (radıyallahu anh) ve cumhura göre, tamamı Medine'de; Yahya b. Sellâm'a göre ise, tamamı Mekke'de inmiştir.

Birinci âyetinde "beyyine"den söz edilmekte ve bu kelime aynı zamanda sureye isim olmaktadır.[1] Allâme Zemahşeri'ye göre, bu sure Talâk suresinden sonra inmiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Dinin aslından ayrılıp Tevhid İnancı'nı değiştiren Yahudi ve Hristiyanların ve bir de putları Allah'a ortak koşan müşriklerin küfre kapı açan tutumları konu ediliyor.

2- Kendilerine son peygamber vasıtasıyla açık ve kesin belge anlamında olan Kur'ân gönderildiği halde dalâlette ısrar edip kaldıklarına değiniliyor.

3- İndirilen son ilâhi kitabın kendisinden önceki semavi kitapların aslını tasdik edip yapılan tahriflerden bazılarını tashih ettiğine işaret ediliyor.

4- Musevi ve İsevilikte de İsrailoğulları'na şu hususları yerine getirmelerinin emredildiği açıklanıyor:

a) Yalnız Allah'a kulluk edip O'na ibâdet ve taâtte bulunmaları.

b) Bâtıldan kopup Hakk'a dönmeleri,

c) Namaz kılmaları,

d) Zekât vermeleri...

5- Bu esas ve prensipleri emreden ve en âdil, en sağlam hükümleri taşıyan bir dinin, hakiki din olduğu haber veriliyor.

6- Kitap Ehli'nden ve müşriklerden küfrü seçenlerin, yaratılmışların en kötüsü, en şerlisi olduğuna; bunların aksine imân edip sâlih amellerde bulunanların da yaratılmışların en hayırlısı olduğuna dikkat çekiliyor.

7- Sonra da bu ikinci grupta yer alanlara hazırlanan uhrevi mükâfattan söz edilerek ferahlatıcı müjdeler veriliyor.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/138

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/780

﴿٩٨﴾ سُورَةُ الْبَيِّنَةِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى
تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ
قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ
﴿٤﴾ وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ
الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾
اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

1- 3- Kitap Ehli (Yahudi ve Hristiyanlar) ve müşrikler (Allah'a ortak koşanlar)dan küfre sapanlar, kendilerine açık ve kesin delil; içinde en âdil, en sağlam hükümler bulunan tertemiz sahifeleri okuyan, Allah tarafından gönderilen bir peygamber gelinceye kadar (küfürden) ayrılmış olmadılar.

4- Kitap (Tevrat ve İncil) verilenler ise, kendilerine ancak bu açık kesin delil geldikten sonra bölünüp ayrıldılar.

5- Halbuki onlar ancak dini O'na (Allah'a) has ve hâlis kılmakla; bâtıldan uzak, Hakk'a yönelerek Allah'a kulluk etmekle, namaz kılmakla, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte en âdil, en sağlam hükümler taşıyan din budur!

6- Kitap Ehli'nden ve müşriklerden inkâra sapanlar var ya, elbette onlar, içinde devamlı kalacakları Cehennemdedirler. İşte onlar yaratılanların en kötüsüdürler.

7- İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar ise, işte onlar yaratılanların en iyileridirler.

8- Onların elbette ki Rableri yanında mükâfatı, altlarından ırmaklar akan, içinde devamlı kalacakları Adn Cennetleridir. Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razıdırlar. Bu (mükâfat ve rıza mertebesi) Rabbinden saygı ile korkup eğilen kimseyedir.

İLGİLİ HADİSLER

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, Ubey b. Kâb'e şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Cenâb-ı hak, lemyekunillezin ekeferu min ehli'l-kitabi suresini sana okumamı emretti." bunun üzerine Ubey b. Kâb (radıyallahu anh) sordu: "Cenâb-ı Hak benim ismimi andı mı?" Rasulullah (aleyhisselam) ona: **"Evet"** diye cevap verince Hz. Ubey fazlasıyla duygulandı, heyecanlandı ve sevinç gözyaşları döktü."[1]

İbn Merduye (veya Merdeveyh)in Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre, lemyekunillezine keferu suresi Mekke'de inmiştir. Ebu Nuaym'ın el- Ma'rife'de tahricine göre, İsmail b. Ebi Hakem el-Müzeni, Hz. Fazl (radıyallahu anh)'ın Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'den şöyle işittiği rivayet ediliyor:

"Doğrusu Cenâb-ı Hak, lem yekunillezine keferu suresi okununca dinler ve şöyle buyurur: "Kulum sana müjde olsun! İzzet ve celâlim hakkı için razı olacağın kadar sana Cennette mutlaka mekân ve imkân vereceğim."[2]

Açık ve Kesin Delil ve Belgeden Sonra Küfürde Israr

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ

1 Buhari/Tefsir: 98, Menakıb: 16- Müslim/Fezâil-i sahabe: 121, 122.

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/473 (İbn Kesir bu hadisin garib olduğunu belirtmiştir).

"Kitap ehli (Yahudi ve Hristiyanlar) ve müşrikler (Allah'a ortak koşanlardan küfre sapanlar, kendilerine açık ve kesin delil; içinde en âdil, en sağlam hükümler bulunan tertemiz sahifeleri okuyan, Allah tarafından gönderilen bir peygamber gelinceye kadar (küfürden) ayrılmış olmadılar..."

Altı asra yakın süren fetret devrinde Tevhid inancı ciddi yaralar almış, tek tanrı inancı birçok bölge ve ülkede çok tanrılı sisteme dönüştürülmüştü. Tevrat ve İncil'e lâyıkıyla sahip çıkmayıp dinin bazı hükümlerini kendi arzu ve çıkarları doğrultusunda değiştirerek ilâhi sözün aslını bozan Yahudi ve Hristiyanlar da bu şuursuzca tutumlarıyla küfrün ayrı bir çeşidini benimseyerek haktan sapmışlardı. Kitap Ehli olmayan müşrikler ise kendi anlayış ve duyuşlarına göre put imal ederek Cenâb-ı Hakk'a açıktan ortak koşuyor; âhiret, hesap ve ceza diye bir kavram tanımıyorlardı.

Şüphesiz küfrün değişik şubelerine mensup olan Kitap Ehli ile müşrikler ilâhi dini sapasağlam ayakta tutacak, Tevhid inancını yeniden yeşertecek çok açık ve kesin belge, delil ve hüccet olmaksızın, tutumlarından ve yanlış inançlarından vazgeçecek değillerdi. Çünkü Kur'ân'ın beyanıyla, "Hak geldi, bâtıl yok olup gitti", yani hak gelmeyince bâtıl gitmez. Aynı zamanda Kitap Ehli asırlarca Tevrat ve İncil'de vasıf ve özellikleri vazıh bulunan son Peygamber'in zuhurunu sabırsızlıkla bekliyor ve ancak O'nun gelmesiyle Allah'ın dininin ihya olacağını, gerçek hüviyetini kazanacağını ısrarla söylüyor; aynı zamanda o peygamberin birtakım sıfatlarını dillerden düşürmüyorlardı.

Ne yazık ki son peygamber gönderilip son kitap indirilince, Yahudi ve Hristiyanlar kıskanmaya ve dinlerinden yana aşırı taassup göstermeye başladılar. Derken bu taassuplarını katı bir inkâr çizgisine vardıracak kadar hakkı göremez ve işitemez oldular.

Putperest müşrikler ise, kendi bozuk inanç sistemlerini bütünüyle değiştirecek ve putları birer değersiz, anlamsız, şuursuz cisim sayıp kutsallıklarını reddedecek İslâmiyet'e karşı çıkmakla kalmadılar, mü'minlere her türlü saldırı ve işkenceyi mübah sayacak kadar hırçınlaştılar.

Böylece bütünüyle Hak'tan gelen ve yalnız hakkı temsil eden İslâmiyet ile sözü edilen küfür ehli arasında çetin mücadeleler baş gösterdi. Yahudiler semavi kıstaslara ters düşecek düşünce ve tavırlar ortaya koydular; Cenâb-ı Hakk'ı İsrailoğulları'ndan yana millileştirecek kadar ileri

gittiler. Kendilerini Allah'ın en yakınları ve yegâne dostları saydılar.[1] Müşebbihe inancına kayarak Tevhid'in aslından ve mayasından uzaklaştılar. Hristiyanlar, İsa (aleyhisselam)'ın tek kurtarıcı ve hâşâ Allah'ın biricik oğlu olduğunu hararetle savundular. Teslis (üç ilâh) inanç sistemine sıkı sıkıya bağlandılar. Müşrikler putlarının kendilerini Allah'a yaklaştıran ilâhlar olduğunu iddia edip hakka ve gerçeğe asla iltifat etmediler.

Âyette geçen "münfekkine" sıfatını "hâlikın" yani yok oluncaya kadar mânasına yorumlayanlara göre, birinci âyetin mânası şöyledir: "Kitap Ehli ve müşriklerden küfre sapanlar, delil ve belge ortaya konulmadan azap edilmediler ve helak olmadılar." Son Peygamber Hz.Muhammed (aleyhisselam) risalet göreviyle gönderilip son kitap indirilince, onlara her türlü mazeret kapısı kapanmış oldu. Bu durumda karşılarına çıkarılan bu ilâhi beyyineyi ya akıl ve insaf gözüyle görüp imân ederler de ebedi azaptan ve helâktan kurtulurlar ya da inkârda ısrar edip körükörüne kendilerini felâket çukuruna itmiş olurlar.

Böylece "fetret devri"ni geçirenler, son Peygamber gönderilinceye kadar bir bakıma mazur görülebilirlerdi. Zira Yahudiler hem Tevrat'ın ahkâmını tahrife uğratmış, hem bazı bölümlerini kaybedip koruyamamışlardı. İnsan eliyle ve sözüyle bu kadar değiştirilen ve ilâhi vasfı zedelenen bir kitapla şirkin karşısına çıkıp Tevhid inancını yeniden ihya etmeleri beklenemezdi. Aynı zamanda bu millet kendi ölçüleri çerçevesinde milli bir din havası oluşturup yayılma amacından uzak kalmış bulunuyordu. Daha doğrusu onların dün de, bugün de bir yayılma politikası ve misyonu olmamıştır.

"Nasârâ" denilen Hristiyanlara gelince: Onlar da "tevhid inancı"ndan kopup teslis akidesini kurmuş ve bu açıdan hareketle Allah'a ortak koşan bir çeşit müşrik olmuşlardı. Hem Hz. Muhammed (aleyhisselam) gönderilinceye kadar onlar da ciddi anlamda bir yayılma ve misyoner yetiştirme siyaseti gütmemiş; daha çok kilise ve manastırlara kapanarak ruhani bir hava içinde kalmayı tercih etmişlerdi. Oysa Cenâb-ı Hak onları rehbaniyete yönelmekle mükellef tutmamış, yani bu hususta onlara bir vecibe yüklememişti.[2] Son Peygamber Hz. Muhammed (aleyhisselam) risâlet göreviyle

1 Maide suresi: 18.âyetin tefsiri

2 Hadid suresi: 27. âyetin tefsiri

ortaya çıkınca Nasârâ da kıskançlık duygusuna kapılarak dinlerine daha çok sahip çıkmaya başladılar ve yayılma istidadı taşıyan, aynı zamanda kısa bir süre içinde birçok kavimleri Allah'ın varlığını ve birliğini, son peygamberin hak üzere gönderildiğini tasdik düzeyine getiren İslâmi faaliyete mukabil bir faaliyet gösterme gayretine düştüler. Böylece onlarda misyon ruhu gelişti ve misyoner yetiştirme hevesi doğdu.

Sözü edilen ortam ve şartlar doğrultusunda "Fetret Devri"nde tevhid inancını kim ayakta tutup savunacak ve kim onu aslına uygun şekilde yaymaya çalışacaktı?

Nitekim Şura suresi 14. âyetle Kitap Ehli'nin o günkü durumu ve tavrı tasvir edilirken şöyle buyurulmaktadır:

"Onlar ancak kendilerine (Cenâb- ı Hak, kitap, peygamber ve âhiretle ilgili) bilgi geldikten sonra - sırf aralarındaki kin ve ihtiras yüzündentefrikaya düştüler."

Diğer yandan Cenâb-ı Hak, Kitap Ehli'nin o asırdaki perişan halini misal vererek son dinin müntesibi olan mü'minlerin, İslâmiyet'i indirildiği gibi korumalarını dolaylı şekilde isteyerek şöyle buyurmaktadır:

"Ancak ne var ki kitap verilenler kendilerine açık belgeler geldikten sonra aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler."[1]

"Kendilerine açık belgeler geldikten sonra bölünüp ayrılanlar, tartışıp ayrılığa düşenler gibi olmayın! İşte onlar için büyük bir azap vardır."[2]

Mealini naklettiğimiz bu iki âyet, Beyyine suresi 1-4. âyetleri açıklamakta ve tamamlayıcı bilgi vermektedir.

Tertemiz Sahifeler Okuyan Rasul

رَسُولٌ مِنَ اللهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً

"İçinde en âdil, en sağlam hükümler bulunan tertemiz sahifeleri okuyan, Allah tarafından gönderilen bir peygamber gelinceye kadar (küfürden) ayrılmış olmadılar."

1 Bakara suresi: 213

2 Âl-i İmrân suresi: 105

Hakikat şu ki, Allah (celle celaluhu) her bakımdan kusursuzdur ve O'nun sözü de kusursuz ve mükemmeldir. Cenâb-ı Hak nasıl hatâdan, tutarsızlıktan, yanılmaktan ve boş, anlamsız şeylerden beri ve münezzehse, O'nun kelâmı da bu gibi noksanlıklardan beridir. Yeter ki O'nun sözü indiği gibi korunsun, insan sözüyle ve fikirleriyle karıştırılmamış olsun.

Tevrat ve İncil indiği gibi korunmadığı bazı maksatlı eller ve sözler ona karıştığı için, ilk kusursuzluğunu kaybetmiş durumdadır. Böylece bu iki kitabın aslındaki safiyet ve mükemmellik zedelenmiş; yalnız mâna ve hükümlerinin değiştirilmesiyle de kalınmamış, lâfız yönünden daha büyük tahrifata mâruz bırakılmış ve önemli sayılacak bölümleri, hükümleri ilâhi olma özelliğini yitirmiştir. Kur'ân-ı Kerim ise Allah'ın bütün insanlara kıyamete kadar tek ve son mesajı olma özelliğini ve kudretini taşıdığı için -ilâhi inayet ve tecelliyle- indirildiği gibi yazılmış ve korunmuş; içine insan sözünün karıştırılmasına hiçbir zaman imkân verilmemiştir. O bakımdan Kur'ân'a "Suhuf- i Mutahhara", yani "Tertemiz Sahifeler" denilmektedir. Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, Vâkıâ suresi 79. âyette, lafzıyla, manâsıyla ilâhi olan son Kitab'a kimlerin dokunabileceğini belirtirken şöyle buyurmaktadır:

"Ona (Kur'ân'â) ancak arınıp temizlenmiş olanlar dokunabilir."

Levh-i Mahfuz'dan Semâ-i Dünya'ya indirilen ve oradan da parça parça Rasulullah (aleyhisselam)'ın pak ve nezih kalbine ilka olunan Kelâmullah, bâtıldan, yalandan, hatâdan, düzensizlikten, insan sözünün karışmasından pâk ve yücedir ve beridir. Her âyet ve cümlesi ilâhi üslup ve ahengi kemal derecesinde yansıtmaktadır. Her yanı ve yönüyle insan sözünden ayrılmaktadır. Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in en fasih Arapça konuşan bir kişi olmasına rağmen, mübarek ağzından çıkan hadisleri, Kur'ân'da hâkim olan üslup ve ahenkten, ondaki üstün fesahat ve belâğatten kesinlikle ayrılmakta; biri "Ben Allah sözüyüm", diğeri "Ben insan sözüyüm" diye fısıldamaktadır.

Sonra da konumuzu oluşturan âyetle, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın "Rasul" olarak gönderildiği ilân edilmekte ve buna muhalif bütün yorum ve görüşler reddedilmektedir.

Kur'ân- ı Kerim En Âdil, En Sağlam Hükümler Mecmuasıdır

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ

"İçinde en âdil, en sağlam hükümler bulunan..."

Âyette "Kütübün Kayyıme" tabiri kullanılmıştır. Allâme Zemahşeri, "kütüb" kelimesini "mektubat" yani "yazılı hükümler ve kıssalar" olarak; "kayyıme"yi ise, "müstakim, hakkı ve adaleti nâtık" olarak yorumlamıştır. Bu mânayla da Kur'ân'ın tamamının, insanın her iki hayatını düzen ve dengede, adalet ve hakkaniyet ölçülerinde tutan yazılı hükümler ihtiva ettiği; gereksiz ve yararsız bir hüküm taşımadığı ortaya çıkıyor.

İnsanı yaratıp kâinatın hikmet ve cevheri kılan ve görebildiğimiz, anlayabildiğimiz her şeyi onun hizmetine ve yararına veren Cenâb-ı Hak, kendi mülkünde kurduğu hayat düzenine göre insanoğlunun yaşamasını emretmekte; plândaki yerinden ve hilkatinin hikmetinden ayrılmamasını istemektedir. Öyle ki, Kur'ân bütünüyle insan hayatının programını vermekte ve dengeli bir hayat sürmenin müfredatını sergilemektedir. Artık bu her türlü kusur ve noksanlıktan, tutarsızlık ve uyumsuzluktan beri olan tertemiz sahifelerdeki hükümlere uyanlar hem dünya hem de âhiret hayatlarını huzur, güven, denge ve düzene kavuşturma şansına erişirler.

Kitap Ehlinin Tefrikaya Düşmesi

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ

"Kitap (Tevrat ve İncil) verilenler ise, kendilerine ancak bu açık-kesin delil geldikten sonra bölünüp ayrıldılar."

Son Rasul risâlet göreviyle gönderilmeden önce Kitap Ehli, Tevrat ve İncil'de bazı önemli vasıf ve özellikleri yazılı bulunan Hz. Muhammed (aleyhisselam) hakkında bir fikir ve görüş ayrılığı izhar etmemişlerdi. Hepsi de O'nun zuhurunu sabırsızlıkla bekliyordu. Derken vakit geldi ve son Resul en sağlam, en âdil hükümleri taşıyan Kur'ân'la gönderilince. Kitap Ehli bu olayı şaşkınlıkla karşıladı ve azı imân ederken çoğu bu konuda farklı görüş ortaya koydu; Tevrat'taki belgeleri kendilerine göre yorumlarken kimi o belgelerde yer alan kelimelerin yerlerini değiştirdi; kimi başka kelimeler getirip yerleştirmek suretiyle ilâhi sözü aslından uzaklaştırdı. Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın geleceğini haber vermekle kalmayıp en az yirmiye yakın yerinde O'nun isminden, sıfatlarından ve bazı özelliklerinden bahseden Barnaba (Barnabas) İncili'ni yasak kitaplar arasına soktular. Diğer dört İncil'deki bazı belgeleri tercüme ederken kasıtlı şekilde kısmen veya

tamamen değiştirdiler. Böylece bölünme, görüş ayrılığı ve farklı fikirler ortaya çıktı.[1]

Yukarıdaki âyetle bu tarihi tahriflerin sebebine işaret ediliyor ve Kitap Ehli'ne uyarıda bulunularak böylesine açık delil ve isbatlayıcı belge karşısında haktan sapmanın hiçbir zaman mazur gösterilemeyeceği haber veriliyor. Aynı zamanda yalnız Allah'ın varlığına inanmanın yeterli olmayacağı, gönderilen son Peygambere ve indirilen son Kitab'a inanmanın şart ve gerekli bulunduğu belirtiliyor. Aksi halde Rasulullah (aleyhisselam)'ı ve Kur'ân'ı red ve inkâr etmenin küfür kabul edileceği ve bu çizgide ısrar edenlerin hiçbir amelinin Allah yanında makbul tutulmayacağı dolaylı şekilde anlatılıyor.

Konumuzu oluşturan âyette ayrıca Rasulullah (aleyhisselam)'a teselli işareti vardır. Şöyle ki: Kitap Ehli'nin tutumu senin kusur ve ihmalinden değil, kendi kıskançlık, kin ve ihtiraslarından kaynaklanmaktadır. O bakımdan Sen, emrolunduğun gibi tebliğ ve irşada devam et. Senin görevin, doğru yolu apaçık göstermektir. Hidâyet, yani doğru yola kavuşturmak Allah (celle celaluhu)'ya aittir.

Bu anlam çerçevesinde surenin birinci ve ikinci âyetiyle, Kitap Ehli'nin İslâmiyet'e karşı nasıl katı bir tavır ve tutum içinde olduklarının kalın çizgileri çizilmekte; son Rasul hakkında imân ve irfan çağrısına gönül kapısını açmadıkları; ilâhi davete yanaşmadıkları için de küfrü tercih ettiklerine işaret olunmaktadır.

Doğru ve Halis Din

وَمَآ أُمِرُوٓا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

"Halbuki onlar ancak dini O'na (Allah'a) has ve hâlis kılmakla; bâtıldan uzak, Hakk'a yönelerek Allah'a kulluk etmekle, namaz kılmakla, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte en âdil, en sağlam hükümler taşıyan din budur!"

İlâhi dinlerin özü ve mayası aynıdır, değişmez. Ancak füruâtta, sosyal gelişmeye paralel olarak az veya çok farklı hükümler söz konusudur. İslâmiyet ve Kur'ân, bir tek ümmet ve millete, sadece bir asrın insanlarına değil, kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlara ve çağlara hitap etme kudretini

1 En'âm suresi: 114, 115. âyetlerin tefsiri/Cilt: 4, sahife: 1986, 1987 - A'raf suresi: 155 - 157. âyetlerin tefsiri/Cilt: 5, sahife: 2239 - 2242

taşıdığından yepyeni, kalıcı, denge ve düzen sağlayıcı hükümleri ihtiva etmektedir. Tevrat ile İncil, sadece İsrailoğulları'na gönderildiğinden, o milletin sosyal hayatına göre birtakım hükümler ve ahlâki kurallar içermekteydi. Dini esaslar ise temelde aynı şeylerden ibaret bulunuyor. Ne var ki, İslâmiyet bu esasları daha detaylı ve belirgin bir anlam ve ölçüde yansıtmakta ve füruâtta da değişmeyen hükümler taşımaktadır. Böylece Kur'ân gerek dini esaslarda, gerekse füruâtta en âdil, en sağlam ve en kalıcı olanını, en doyurucu ve rahatlatıcı kabul edilenini getiren son kitap olarak bulunuyor.

Semavi dinlerin ortak bulunduğu önemli noktalar:

1- Dini Allah'a has ve hâlis kılmak,

2- Yalnız Allah'a ibâdet edip O'na ortak koşmamak,

3- Dini ve dindarlığı bâtıldan uzak tutup bütünüyle Hakk'a yönelik bulundurmak,

4- Namaz kılmak,

5- Zekât vermek.

Ne yazık ki bu beş esas ve prensip Tevrat ve İncil'de şekil ve muhteva değişikliğine uğratılmış; o bakımdan bu iki kitapta namaz ve zekât kavramları tamamiyle silinmiştir. Aynı zamanda son peygamberle ilgili belgelerin çoğu -Bamabas İncili hâriç- anlaşılmaz hale getirilmiştir.

Cenâb-ı Hak semavi dinin vasıflarını beş maddede özetlerken,

"İşte en âdil, en sağlam hükümler taşıyan din budur!" buyurarak, mü'minlere bu konuda kıyamete kadar değişmiyecek bir kıstas veriyor.

Haram kılındığı halde faizi mübah sayan; emredildiği halde namaz ve zekâtı terkedip başka milletleri ve kavimleri sömürmeyi ibâdet kabul eden Yahudilerin[1] böylesine sakat ve çarpık dini anlayışlarıyla İslâmiyet'in bağdaşması, uyum sağlaması elbette düşünülemez. Tevhid inancını bütün safiyetiyle tebliğ edip savunan İsa (aleyhisselam)'ın namaz ve zekâtla da emrolunduğu[2] halde Hristiyanların O'nu Allah'ın biricik oğlu sayarak üç ilâh akidesini savunmaları; namaz ve zekâtı bütünüyle terk edip İncil'de

1 Nisa suresi 161. âyetin tefsiri

2 Meryem suresi 31. âyetin tefsiri

yapılan tahrifatla, ilgili emilerin belirsiz hale sokulması, onları İslâmiyet'e yaklaştıracak olan köprüyü tahrip etmiş bulunuyor.

Allah'ın Son Uyarı ve Son Müjdesi

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا

"Kitap Ehli'nden ve müşriklerden inkâra sapanlar var ya, elbette onlar, içinde devamlı kalacakları Cehennemdedirler. İşte onlar yaratılanların en kötüsüdürler."

Hemen hatırlatalım ki, tevbe kapısı şu iki hal dışında herkese hep açıktır:

1- Daha önce imân etmeyip ölüm ile burun buruna gelinerek maddi ve zahiri bütün ümitlerin kesildiği zaman,

2- Kıyâmetin en büyük alâmetinden biri kabul edilen Güneş'in batıdan doğduğu zaman.

Bunun için Cenâb- ı Hak altıncı âyetle, Kitap Ehli'nden, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın risâletini red ve inkâr edenleri; İsa (aleyhisselam)'ı ilâh kabul edip üç ilâh inancını savunanları ve bir de elleriyle yapıp şekillendirdikleri putları Allah'a ortak koşanları -geniş rahmeti gereği- uyarmakta ve ölmeden önce hâlis dine uymalarında sayısız faydaların bulunduğuna işaret etmektedir. Aksi halde onların yaratılanların en kötüleri durumunadüşecekleri bildiriliyor.

Unutmamak gerekir ki, hayvanlardan hemen her tür, plândaki yerini alıp programlandığı şekilde içgüdüsüyle hayatını ya tamamen hatasız ya da az hatayla sürdürmektedir. İnsana gelince, plândaki yerini belirleyip hayatını az bir hata ile sürdürmesi için kendisine, diğer canlılara verilmeyen akıl, irâde, hafıza ve benzeri yetenekler verilmiş ve o bu özellikleriyle varlık âleminin hikmeti ve cevheri olarak sahneye çıkarılmıştır. Buna rağmen o bu üstün özelliklerini plândaki yerine ve hılkatındaki hikmete yönelik kullanmayacak olursa, fahiş hatalar yapmakla kalmaz, bulunduğu insanlık mertebesinden aşağı iner.

Altıncı âyetin son cümlesiyle bu hususa işaret edilirken, A'raf, Bakara ve En'âm surelerinde şu açıklama yapılmaktadır:

"Şanıma andolsun ki, cin ve insanlardan birçoğunu Cehennem için yarattık; kalpleri vardır, onunla (hakkı) anlamazlar; gözleri vardır, onunla (hakikati) görmezler; kulakları vardır onunla (doğruyu) işitmezler. İşte bunlar (bu şuursuzlar) hayvanlar gibidir, belki daha da sapık ve şaşkındırlar. İşte gafiller ancak bunlardır." [1]

"Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (doğru yola) dönmezler."[2]

"İnkâra sapıp küfür üzere kalanların durumu, bağırıp çağırmaktan başka bir şey işitmeyen (ve tıpkı davarlara seslenen çoban) gibidir. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledip anlayamazlar."[3]

"Âyetlerimizi yalanlayanlar ise, karanlıklar içinde bir sürü sağırlar ve dilsizlerdir."[4]

Ayrıca İsrâ 97. âyetle, dünyada kendilerini insanlık mertebesinden düşüren inkârcı nankörlerin âhirette de hayvanlar gibi haşredilecekleri şöyle haber verilmektedir:

"Kıyamet gününde ise, onları yüzükoyun körler, dilsizler, sağırlar olarak kaldırıp hesap alanına sevkedeceğiz."

İmân ve Salih Amel

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

"İmân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar ise, işte onlar yaratılanların en iyileridirler."

Cenâb-ı Hak, "insan" denilen üst düzeydeki canlıyı münhasıran iki şey için yaratmış ve yarattığı birçok şeyi onun istifadesine sevketmiştir:

1- İmân,

2- Salih amel.

İşte insanı gerçekten insanlık şeref mertebesine yükselten ve yüce yaratanla onun arasındaki mesafeyi kısaltan; sonra da onu kalıcı mutlu bir hayata lâyık düzeyde tutan iki değişmeyen ve eskimeyen âmil.

---

1 A'raf: 7/179

2 Bakara: 2/18.

3 Bakara:2/171

4 En'âm:6/39

İmân, aydınlatıcı bir nur olarak ruh selâmetine, kalp temizliğine, vicdan arınmışlığına yol açarken; sâlih ameller bu cevherin en tabii ve en tatlı meyvesi olarak iç ve dış dünyamızı süsleyip renklendirir. Bu iki âmilin birleşmesiyle nankörlüğe uzanan yollar kapanır. Dünya ile âhiret arasında sağlam bir köprü oluşturulur.

İşte insan bu iki nimetle, yaratılanların en hayırlısı ve en iyisi olma payesine eriştirilir. Cenâb-ı Hak, böyle bir ortam içine giren kulunu sevmeye başlar; sevince de onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli ve yürüyen ayağı ilâhi rıza doğrultusunda gerçekleşir. Kur'ân'ın tabiriyle artık o "hayrü'l- beriyye" mertebesinde Allah (celle celaluhu) ile görür, O'nunla işitir, O'nunla verip alır, O'nunla yürür. Uhrevi mükâfatı ise, sekizinci âyette ifadesini bulan "sonsuzluk vadeden cennet" olur.

Sonra da Cennet'ten daha üstün, daha güzel olan iki nimetten söz edilmektedir: Cennet'te ebedilik ve ilâhi hoşnutluk... Artık Cenâb-ı Hakk'ın geniş rahmetiyle kulunu bu mutlu sonuca ulaştırması, elbette ki kulun hoşnutluğuna da vesile olur. Böylece Cennette karşılıklı rıza havası içinde cennetlikler ebediyen bahtiyar olurlar.

Yaratılanların en hayırlısı olma payesi, tahkiki imân ile onun mahsulü olan sâlih amele dayandırılırken, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu payenin bazı tezahürlerini şöyle belirtmiştir:

"Size yaratılanların en hayırlısını haber vereyim mi?" Ashab-ı Kiram da: "Evet, Ya Rasulallah!" deyince, buyurdu ki:

"Allah yolunda atın dizginini tutup ürpertici bir ses, bir nara duydukça atının üzerinde doğrulan (Allah için vuruşmaya hazır olan) adam..."

"Yine size yaratılanların en hayırlısını haber vereyim mi?" diye sordu. Ashab-ı Kiram da: "Evet, Ya Rasulellah!" deyince, buyurdu ki:

"Davar sürüsüyle (meşgul olup) namazını kılan ve zekâtını veren adam. Size yaratılanların en şerlisini haber vereyim mi? Allah adına isteyen, fakat Allah adına vermeyen kimse."[1]

1 Müsned-i Ahmed: 2/306

Sonuç olarak Cenâb-ı Hak, imân ve sâlih amelin uhrevi mükâfatını müjdelerken, bunu "haşyetullah"a bağlamakta ve böylece imânın tahkik derecesine ulaşmasının, sâlih amelin de her türlü gösterişten uzak, Cenâb-ı Hakk'a karşı saygı ile dolu bir korkuyla yerine getirilmesinin lüzumuna işarette bulunmaktadır.

Çünkü saygıyla bütünleşen korku, ilme, geniş dini kültüre dayanır; aynı zamanda kalp yatışkanlığıyla içiçedir. Kâinatta gerek afakta, gerekse enfüste ilâhi kudretin ve sanatın solmayan rengini, kaybolmayan izini ilim ve irfan gözüyle gören âlimlerin, o kudretten daha çok saygıyla korkacakları tartışılmaz. Nitekim Fâtır suresi 28. âyette bu husus şöyle açıklanmaktadır: "Allah'tan ise, O'nun kullarından en çok ilim sahipleri saygı ile korkarlar."

Nâziât suresi 26. âyette ise, Fir'avn olayından söz edilirken, bu tarihi misalden daha çok Allah'tan saygı ile korkanların öğüt ve ibret alacağı şöyle ifade edilmektedir:

"Şüphesiz ki bu hâdisede Allah'tan saygı ile korkanlara ibret ve öğüt vardır."

SURELER ARASINDAKİ MÜNASEBET

Beyyine suresiyle, Kitap Ehli'nin ve müşriklerin son Peygamber ve son Kitaba karşı olumsuz tavır ve tutumları tasvir edildi. Sonra da imân edenlerle etmeyenlere -ilâhi rahmetin ayrı bir tezahürü olarak- seslenildi: Son Peygambere ve son kitaba inanmadan ölenlere âhirette hazırlanan elim azaba dikkat çekildi. Mü'min olduğu halde hayatını sâlih amellerle süsleyip öylece âhirete göç edenlere verilecek uhrevi mükâfattan söz edilerek sure noktalandı.

Zilzal suresiyle, kıyamet olayı tasvir ediliyor ve arkasından dünya hayatında işlenen en küçük iyilik ve kötülüğün âhiret gününde mutlaka karşılıksız kalmayacağı haber verilerek, ölmeden önce imân ve sâlih amel çizgisine gelinmesinin lüzumu ve faydası belirtiliyor.

99. SURE

ZİLZÂL SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
8	35	149

ZİLZÂL SURESİ

Sure Mekke'de mi, Medine'de mi inmiştir? İlim adamlarının farklı tespit ve görüşleri vardır.

a) İbn Abbas (radıyallahu anh), Katade ve bu ekole bağlı olanlara göre: Medine'de;

b) İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Atâ ve Câbir (radıyallahu anh)'a göre: Mekke'de inmiştir. [1]

Birinci âyetinde kıyamet olayı sebebiyle yerkürenin müthiş sarsılacağı konu edilmekte ve bu mânaya delâlet eden "zilzal" aynı zamanda sureye isim olmaktadır.

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu sure, Nisa suresinden sonra inmiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Kıyamet olayının müthiş safhalarından biri tasvir ediliyor.

2- Âhiret gününde insanların gruplar halinde hesaba çekileceği ve herkesin, dünyada işlediği ameline göre karşılık alacağı haber veriliyor.

3- Dünyada işlenen en küçük iyilik ve kötülüğün kaybolmayacağına ve bunların âhiret gününde mutlaka karşılık göreceğine değiniliyor.

1 el- Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/146

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/783

٩٩ سُورَةُ الزِّلْزَالِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ
الْإِنسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾
يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

1- Yerküre o müthiş deprem ile sarsılacağı,

2- Yeryüzü altındaki ağırlıklarını çıkaracağı,

3- Ve insan da "ne oluyor buna?" diyeceği zaman.

4- 5- Yeryüzü o gün - Rabbi ona vahyettiği için- haberlerini anlatır da anlatır.

6- O gün insanlar - amellerinin kendilerine gösterilmesi için- bölük bölük dağınık halde çıkıp gelirler.

7- Artık kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görecek.

8- Kim de zerre kadar bir kötülük işlemişse onu görecek.

İNİŞ SEBEBİ

Mukatil diyor ki: "Bu sure iki adam hakkında inmiştir: Biri, kendisine bir dilenci gelince ona az hurma, biraz ekmek kırıntısı veya azıcık ceviz içi ve benzeri bir şey vermeyi azımsar ve şöyle derdi: "Bu verdiğim bir şey sayılmaz. Ama biz ancak sevdiğimiz şeyi verince memnun oluruz; ecir ve sevap kazanırız." Diğeri ise, az günaha, yalana ve biraz harama bakmaya pek aldırış etmezdi de şöyle derdi: "Bundan dolayı aleyhime bir günah veya azap gibi bir şeyin gerçekleşeceğini sanmıyorum. Cenâb-ı Hak ancak

büyük günahlar sebebiyle Cehennem ateşi vadetmiştir."

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak onları az iyilik ve hayra teşvik edip rağbetlendirmek ve artırmasınlar diye az günahtan sakınmalarını sağlamak üzere bu sureyi indirdi.[1]

İbn Ebi Hâtim'in Said b. Cübeyr'den yaptığı rivayete göre:

"Allah sevgisi için (veya mala olan sevgisine rağmen) fakire ve yoksula, yetime ve esire yedirerek, "Sizi ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz" derler." mealindeki İnsan suresi 8,9. âyetlerin delâleti karşısında Müslümanlardan bir kısmı az şey verdikleri zaman me'cur olamayacaklarını, yani kendilerine bundan dolayı manevi ecir verilmeyeceğini sanıyorlardı. Bir kısmı ise, az yalan, az günah, harama az bir bakış ve az bir gıybetten dolayı kınanmayacaklarını düşünüyor ve: "Allah ancak büyük günahlara karşılık Cehennem ateşini vadetmiştir" diyorlardı. Bunun üzerine konumuzu oluşturan sure inmiştir.[2]

İLGİLİ HADISLER

Abdullah b. Amr b. Âs (radıyallahu anh) diyor ki: "Bu sure indiği zaman Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh) orada oturuyordu ve surenin tilâvetini duyunca ağladığı görüldü. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ona: **"Ya Ebâ Bekir! Seni ağlatan nedir?"** diye sordu. O da şu cevabı verdi: "Bu sure beni ağlattı." Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ona şöyle buyurdu:

"Eğer siz hatâ ve günah işlemeyecek olsaydınız, Cenâb-ı Hak sizden sonra hatâ ve günah işleyen bir ümmet yaratırdı."[3]

Enes b. Mâlik (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim izâ zülzilet suresini okursa, bu onun için Kur'ân'ın yarısına denktir. Kim kul huvallah suresini okursa, bu onun için Kur'ân'ın üçte birine denktir. Kim de kul ya eyyühe'l- kâfirün suresi'ni okursa, bu onun için Kur'ân'ın dörtte birine denktir."[4]

1 Nisâburi/Esbabu'n-Nüzul: 304

2 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 126.

3 Tirmizi, Hadisün hasenün garibun. İbn Cerir Taberi, Camiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân: 30/175.

4 Tirmizi/Sevâbu'l-Kur'ân: 10

Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim izâ zülzilet suresi'ni dört defa okursa, Kur'ân'ın tamamını okuyan kimse gibi olur."[1]

Hz. Adiy (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurmuştur:

"Yarım hurmayla veya güzel bir sözle olsun Cehennem ateşinden sakının!"[2]

"İyilikten yana hiçbir şeyi küçümsemeyin; isterse (bu iyilik) kendi kovandan, su talebinde bulunanın kabına (biraz su) akıtman olsun; isterse bu güler bir yüzle din kardeşini karşılaman olsun."[3]

"Ya Aişe! Günahları küçümsemekten sakın; çünkü günahları Allah tarafından izleyip talep edenler (yazıp tespit edenler) vardır."[4]

"Günahları küçümsemekten sakının; çünkü gerçekten onlar adamın (işleyen kişinin) üzerinde toplanır da onu helak eder."[5]

Yerkürenin Müthiş Sarsılması

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

"Yerküre o müthiş deprem ile sarsılacağı zaman..."

Kıyâmet olayında birinci defa Sur'a üfürülmekle kâinatta yer alan her yıldız ve sistem gibi, yerküre de müthiş sarsılacak ve üzerinde canlı adına bir şey kalmayacak; sadece olayın ilk dakika ve saniyelerini, yaşamakta olan insanlar büyük bir şaşkınlıkla ve tarifi zor heyecanla: "Buna ne oluyor?" diyecekler. İşte bu olaydan sonra ikinci hayatla ilgili düzen ve denge kurulacak ve Sur'a ikinci defa üfürülecek. Derken ölüler diriltilecek.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/146

2 Buhari/Edeb: 34, Zekât: 10, Rikak: 51, Tevhid: 36- Müslim/Zekât: 66, 67, 68, 70- Tirmizi/Kıyâmet: 1, Zühd: 37

3 Müslim/Birr: 144- Dârimi/Rikak: 24- Tirmizi/Et'ime: 30 Ahmed: 3/483-5/63, 64, 173

4 İbn Mâce/Zühd: 29- Darimi/Rikak: 17- Ahmed: 1/402-5/331-6/151.

5 Ahmed: 6/70, 151

Yeryüzünün altındaki ağırlıklarını çıkartması bu olayla yakından ilgilidir. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Mücahid de bu yorumu benimsemiştir. Delilleri ise, Nâziât suresi 6. âyettir: "O gün (yeri) sarsan sarsacak; ardı sıra bir diğeri izleyecek." Ancak birinci üfürmeyle ikinci üfürme arasındaki süre ile birinci düzenin bozulmasıyla ikinci düzenin kurulması arasındaki sürenin ne kadar olduğunu bilmiyoruz. Bu hususta bazı rivayetler varsa da çoğu sahih değildir ve delil gösterilmeye uygun görülmemiştir.

"Eskal", "sekal" veya "sıkal"ın çoğuludur. Ağırlık manasına delâlet ederse de âyette daha çok şu iki şeyden birinin irâde edildiği söylenebilir:

a) Toprak altındaki ölüler,

b) Yerin çekirdeğine yakın olan madenler.

Birinci manâyı tercih edenler, insan ve cinne "sakaleyn" denildiğini delil gösterirler. İkinci manâyı tercih edenler ise, yerin çekirdeğine doğru eriyik halde bulunan madenlerin bulunduğunu dikkate alırlar.

Bunlar bizim yorumumuz. Daha iyisini Allah (celle celaluhu) bilir.

İnsanın Dehşete Kapılıp Şaşırması

وَقَالَ الْإِنسَانُ مَا لَهَا ۚ

"Ve insan da "ne oluyor buna?" diyeceği zaman..."

Kıyamet olayı çok kısa bir süre içinde gerçekleşir. Hadislerden anladığımıza göre, olay ani olarak başlayacak ve o anlarda elindeki lokmayı ağzına götürmekte olan kişinin eli ağzına ulaşamıyacaktır. Birkaç dakika içinde kâinatın düzeni bozulurken yerkürede müthiş sarsıntı meydana gelecek ve böylece Dünya yörüngesinden çıkacak.

İşte bu korkunç manzaraya şahit olacak kimseler birkaç dakika veya saniye yaşama şansına sahip olup bu süre içinde şaşkına dönecek.

Yâsin suresi 49, 50. âyetlerle bu olay şöyle tasvir edilmektedir:

"Onlar çekişip tartışırken ansızın kendilerini yakalayıverecek bir haykırış beklerler. Artık (bu durumda) ne bir tavsiyede bulunmaya güç getirebilirler, ne de ailelerine dönebilirler."

Diğer bir yoruma göre: Birinci nefha ile kâinatın düzeni bozulup, Allah'ın dilediği müstesna, bütün canlılar ölecek ve ikinci hayat düzeni kurulduktan sonra ikinci nefhayla canlılar dirilecek ve dirilip gözlerini açanlar uykudan uyanır gibi olacaklar; önce büyük bir şaşkınlık geçirerek "Buna ne oluyor?" diyecekler ve çok geçmeden âhiret hayatının başladığını anlayacaklar. Nitekim Yâsin suresi 51, 52. âyetlerle bu olay şöyle açıklanmaktadır:

"Sur'a üfürülünce bir de ne bakarsın, kabirlerinden çıkıp Rablerine doğru akın akın koşarlar. "Eyvah bize! Kim bizi uyuduğumuz yerden kaldırdı?" derler. (Onlara): "Bu, Rahman (olan Allah)'ın vadettiği ve peygamberlerin doğru söylediği (gündür) denilir."

Yeryüzünün Haberlerini Anlatması

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا

"Yeryüzü o gün -Rabbi ona vahyettiği için -haberlerini anlattıkça anlatır."

Bu âyeti rivayet yoluyla tefsir edenler, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği şu hadisi delil olarak gösterirler:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu âyeti okuyunca, ashabına sordu:

- **Yeryüzünün haberlerinin ne olduğunu bilir misiniz?** Onlar da:

- Allah ve Rasulü daha iyi bilir, dediler. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

- **Yeryüzünün haber vermesi, her erkek ve kadının neler işlediğini haber verip şahitlik etmesidir; şu ve şu günlerde şunu şunu işlediniz, demesidir."**[1]

Diğer bir hadiste ise, Efendimiz (aleyhisselam) şöyle buyurmuştur:

"Yeryüzünden korunmaya çalışın. Çünkü gerçekten o sizin ananızdır; onun üzerinde kim hayır ve şerden ne işlerse, o mutlaka bunu haber verecektir."

1 Tirmizi/Kıyâmet: 7 (Hadisun hasenun sahihun).

Cansız Cismin Konuşması

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ۙ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا ۟

"Yeryüzü o gün -Rabbi ona vahyettiği için- haberlerini anlatır da anlatır."

İlâhi kudretin "Kelâm Sıfatı"yla tecelli etmesi sonucu Allah'ın dilediği her şey konuşmaya başlar. Ancak böyle bir tecelli doğrudan yeryüzünü mü konuşturmakla mı, yoksa insan ağzından çıkan her sesin olduğu gibi korunması ve günü, saati gelince korunmakta olan ses dalgalarının ortaya çıkarılmasıyla mı gerçekleşecektir? Her ikisi de mümkündür. Zira insanoğlunun günümüzde geliştirdiği teknik imkânlarla sesler, renkler ve şekiller aynen tesbit edilmekte ve istenildiğinde yansıtılmaktadır. Beşer gücünün ve irâdesinin bu noktaya geldiğine bakınca, ilâhi irâdenin nelere muktedir olduğunu söylemeye gerek var mıdır?

Kur'ân-ı Kerim'deki bu çarpıcı anlatım insanlara nasıl bir mesaj vermektedir?

Âyetler üzerinde dikkatle durduğumuzda üç yönlü bir mesajın verildiğini anlamakta gecikmeyiz:

1- Mevcut düzeni kurup "Dünya" denilen küreyi insanların ve insanlardan yana yaratılan diğer canlıların yaşamasına elverişli duruma getiren Cenâb-ı Hak, ezeli plân ve programı, tespit ve takdiri gereği bu düzeni bozacak ve ikinci bir düzeni kalıcı olarak kurup insanların ikinci hayatına uygun şartlarla hazırlayacaktır. O halde ölüm olayı, büsbütün silinmek, yokluğa karışmak değil, daha kalıcı bir hayata açılan kapıdan içeri girmektir. Zira bu ikinci hayatın şartları çok değişik olduğundan, insana ona göre bir beden yapısı verilecek ve ebediyen ölmemesiye bir hüviyete kavuşturulacaktır.

Gerçek bu olunca insanoğlu şu ölümlü hayatta, ölümsüz hayat için gereken hazırlığı yapmak zorundadır. Zira ezeli takdir ve programı değiştirme kudret ve yetkisi bize verilmediğine göre, ister istemez ona uymanın lüzumu kendiliğinden ortaya çıkmakta ve akıl, irfan ve düşüncemize seslenilmektedir.

2- Yerkürenin ağırlığının dışarıya atılması, ölülerin dirilip kalkmasıyla gerçekleşir. Bu, ölümden sonra dirilmenin mutlak anlamda tahakkuk edeceği mesajını vermekte ve ona göre, Kitabullah'ta belirlenip programlandığı şekilde hayatı düzene sokmayı ihtar etmektedir.

3- İnsanoğlunun nerede ne işlediği, neler konuştuğu ve nasıl bir görüntü verdiği melekler tarafından tespit edilmekte ve en küçük bir yanlışlığa meydan verilmeksizin korunmaktadır. Âhiret gününde bunlar şahit olarak getirilecek ve her kişi neler işlediğini, nasıl bir hayat sürdüğünü, ömrünü ne gibi konularda harcadığını bir bir gözleriyle görüp kulaklarıyla işitecektir. Bu, inanan her mü'minin günlük hayatını çok dikkatlice değerlendirmesini ilham etmekte ve ilâhi muradın bu doğrultuda olduğu mesajını vermektedir.

Nitekim yaşlı bir adam Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e gelerek dedi ki:

- Ya Rasulallah! Birçok konuları kendinde toplayıp taşıyan kısa bir sureyi bana okuyunuz?

Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) ona izâ zülzilet suresini okudu. Sureyi bitirince adam şöyle dedi:

- Seni hak peygamber olarak gönderen zata yemin ederim ki, bu surenin üzerine bir şey ilâve etmeyeceğim, (yani sık sık bu sureyi okuyup düşüneceğim). Sonra da arkasını dönüp ayrıldı. Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurdu:

- **"Adamcağız felah buldu, adamcağız felah buldu!"** Sonra da şunları ilâve etti: **"Onu bana getirin!"** Adamı alıp getirdiklerinde aralarında şu konuşma geçti:

- **"Kurban Bayramı günü (kurban kesmekle) emrolundum, Cenâb-ı Hak o günü bu ümmete bayram kılmıştır."**

Adam:

- Ben sadece bana bağışlanan bir dişi hayvandan başka bir şey bulamıyorum. Onu Kurban edeyim mi? diye sordu.

Rasulullah (aleyhisselam) ona şu cevabı verdi:

- **"Hayır, onu kurban olarak kesme. Ama sen saç ve sakalını tıraş**

eder, tırnaklarını keser, bıyığını kırpıp düzeltir, koltuk altının kıllarını giderirsen, bu senin için Allah yanında tastamam kurban sayılır."[1]

Böylece yaşlı adam bu kısa suredeki ilâhi mesajı bir anda kavramış ve ona göre yaşamasının gereğini anlamıştı. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz de onu bu idrâk ve imanından dolayı felah ile müjdelemiştir.

İnsanların Dağınık Halde Bölük Bölük Gelmesi

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ

"O gün insanlar - amellerinin kendilerine gösterilmesi için- bölük bölük dağınık halde çıkıp gelirler."

Kabirlerin deşilmesi ve ölülerin ikinci hayata diriltilip kaldırılması çok büyük bir olaydır. Ancak o gün aile ve soy bağları kopuk olacağından kimse kimseye sahip çıkmayacak, sadece şefaat için Allah'ın izin verdikleri bu genellemenin dışında kalacaktır. Zira "aile" ve "soy" kavramı daha çok insan neslini devam ettirmeye ve aile yuvasını sağlam temel üzerine oturtmaya yöneliktir. Âhiret gününde ise, ne nesli idâme, ne de aileyi koruma söz konusudur.[2] Orada üreme olmayacağı gibi, her mü'minin Cennette kendisine ayrılan nimetten son derece memnun olacağı, tatminsizlik diye bir duygunun kalmayacağı; başkasına verilen nimete göz konulmayacağı ve kıskançlık duymayacağı da kesindir. Aynı zamanda aç kalma, fakir düşme, hastalanma ve yaşlanma, gıda maddesi bulamama endişesi de olmayacaktır.

O halde kabirlerden kaldırılıp mahşer alanına bölük bölük sevkedilen insanlar, ailelerinin veya aşiretlerinin oluşturacağı gruplar halinde değil; amel ve inançları daha çok birbirine benzerlik arz edenlerin oluşturacağı topluluklar halinde hesap alanına getirileceklerdir. Diğer bir yorumla, meleklerin kendi ölçülerine göre, insanları gruplar halinde sevkedeceğine işaret olabilir.

Kurtubi'nin bu konuda değişik bir yorum ortaya koyduğunu görüyoruz. Ona göre, bir bölük sağ taraftan Cennetin yoluna girerken, bir başka bölük de sol taraftan Cehennem yoluna girer.

---

1 Ebu Dâvud/Ramazan: 9- Ahmed: 2/169

2 Mü'minun suresi: 101. âyetin tefsiri

Bu yorum âyetin siyak ve sibakına pek uymamaktadır. Zira insanların bölükler halinde gelmesi, amellerini ve dolayısıyla o amellerin karşılığını görmelerine yönelik bir düzenlemedir. Cennete veya Cehenneme sevkedilme ise, bu fasıldan sonra başlar. Nitekim birinci yorumun ilk müfessir İbn Abbas (radıyallahu anh) tarafından da benimsendiğini görüyoruz. Adı geçen bu konuda şöyle demiştir: "İnsanlar amellerine göre bölük bölük olup hesap alanına getirilirler: İman ehli ayrı gruplar, küfür ehli de ayrı gruplar halinde sevkedilirler."

Herkes Dünyada İşlediğini Orada Ayan-Beyan Görecektir

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

"Artık kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görecek; kim de zerre kadar bir kötülük işlemişse onu görecek."

Bu iki âyette birkaç yorumu gerektiren bir anlatım tarzı hâkimdir. Şöyle ki: Herkes işlediği iyilik ve kötülükleri mi, yoksa o iyilik ve kötülüğün karşılığını mı görecek? Konuyu Kur'ân-ı Kerim'in bütünlüğü doğrultusunda değerlendirdiğimizde o gün herkese dünyada işlediği büyük-küçük ne kadar iyilik ve kötülükleri varsa mutlaka gösterilecek ve böylece kişi kendi hür iradesiyle kendine nasıl bir gelecek hazırladığını anlayacak ve Cenâb-ı Hakk'ın kudretinden ve ilminden hiçbir şeyin gaib olmadığını, olamayacağını müşahede edecektir.

Amellerin karşılığına gelince: İşlenen günahlar tevbe ve istiğfarla, ciddi pişmanlık duymakla bağışlanmışsa, artık kıyamet gününde onlara karşı ceza takdir edilmeyecektir. Sadece sahibine onları işlediği gösterilecek ve bundan dolayı yaptığı tevbe ve istiğfarın kabul olunduğu bildirilecektir.

İbn Abbas (radıyallahu anh) âyeti şöyle yorumlamıştır:

"Kâfirlerden kim dünyada zerre kadar bir kötülük işlemişse, âhirette mutlaka şirkin azabıyla birlikte onunla cezalandırılacaktır. Onlardan kim dünyada zerre kadar bir iyilik yapmışsa, dünyada onun karşılığını görür. Mü'minlerden kim dünyada zerre kadar şer işlerse, onun karşılığını yine dünyada görür. Onlardan kim zerre kadar iyilik işlerse, kendisinden kabul edilir ve âhiret gününde kat kat karşılığı verilir."

Ünlü Müfessir Muhammed b. Kâb el-Kurezi de bu yorumu benimsemiştir.[1] Birinci yorumu destekleyenler daha çok şu âyeti delil almıştır:

"Herkesin iyilik ve kötülükten ne işlemişse onu önünde hazır bulacağı günü bir düşünün ki, (o gün) o, kendisiyle kötülükleri arasında uzak bir mesafenin bulunmasını ister. Allah sizi kendisinden korkmanızla uyarır. Allah kullarına pek merhametli ve şefkatlidir."[2]

Böylece birçok konuları, insan haklarını ve onlarla ilgili sorumlulukları içeren bu âyetler, dosdoğru inanan kişileri yönlendirici, kalplerinde korku ve ümit duygusunu geliştirici ve hayatı düzende tutmalarını sağlayıcı bir muhtevadadır.

Rivayete göre ünlü şâir Firezdak'ın dedesi Sa'saa, Rasulullah (aleyhisselam)'a gelip O'ndan:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

âyetini dinleyince, hayli etkilenmiş ve şöyle demiştir: "Artık bu âyetten başka Kur'ân'dan bir şey dinlemeyecek bile olsam pek üzülmem. Bu bana yeter; çünkü bu âyetler öğüt ve yönlendirmenin doruğunda bulunuyor."[3]

Zeyd b. Eslem'den yapılan rivayete göre: Bir adam Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e gelerek şöyle istekte bulundu: "Allah'ın sana öğrettiğini bana öğret!" Bunun üzerine Peygamber (aleyhisselam) ona bir şeyler öğretmesi için bir adamı görevlendirdi. O da ona izâ zülzilet suresini okuyup öğretti.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

âyetlerine gelince, adam: "Bu bana yeter" diyerek arzu ettiğini öğrendiğini belirtmek istedi. Durum Rasulullah (aleyhisselam)'a arz edilince, şöyle buyurdu:

"Onu kendi haline bırakıverin. Çünkü gerçekten o dinde anlayışlı ve bilgisi olma seviyesine gelmiş bulunuyor."[4]

---

1 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/150, 151

2 Âl-i İmrân suresi: 30

3 İbn Hacer el-Askalâni/el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe: "Sa'saa" ismi

4 Tefsir-i Kurtubi: 20/153

ZİLZÂL VE ÂDİYÂT SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Zilzâl suresiyle, kıyametin korkunç ve müthiş safhalarından biri haber verildi ve işlenen hiçbir amelin kaybolmayacağı; iyilik ve kötülüğün mutlaka karşılık göreceği bildirildi.

Âdiyat suresiyle, iyi-yararlı amellerin başında gelen Allah yolundaki cihada ve bu maksatla kullanılan at ve benzeri araçlara dikkat çekiliyor. Sonra da bu güzel ve kalıcı ameller dururken, ömrü boş şeyler uğrunda harcayan nankörler uyarılıyor.

100. SURE

ADİYAT SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
11	28	120

ADİYAT SURESİ

İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Câbir (radıyallahu anh), el-Hasan, İkrime ve Atâ'a göre: Mekke'de; İbn Abbas (radıyallahu anh), Enes (radıyallahu anh), Mâlik ve Katade'ye göre: Medine'de inmiştir.[1]

İbn Merduye (veya Merdeveyh)in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı tahrice göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir; "Ve'l-âdiyat suresi Mekke'de inmiştir. "Ebu Ubeyd de kendi Fezâil'inde el-Hasan'dan, Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"İzâ zülzilet suresi Kur'ân'in yarısına denktir; ve'l-âdiyat suresi de diğer yarısına denktir."[2]

Birinci âyetinde savaş yollarında harıl harıl, nefes nefese koşan atlara ve binicilerine yemin edilerek başlanmış ve bu mânaya delâlet eden "âdiyat" sureye isim olmuştur.

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu, Asr suresinden sonra inmiştir.[3]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Allah yolunda, din, ahlâk, namus ve hak uğrunda düşmana karşı at koşturanlar konu ediliyor.

2- Bunca imkânlara mazhar kılınan ve bir bakıma kâinatın var kılınmasının sebep ve hikmeti olan insanın Rabbine karşı nankörlükte bulunması, âyetin başındaki yemine cevap olarak gösteriliyor.

3- İnsanın dünya malına karşı çok hırslı ve hevesli olduğu belirtilerek bu hırs ve hevesin Kitap ve Peygamber çerçevesine alınmasının lüzumuna işaret ediliyor.

4- Sonra da ölüm olayının arkasından dirilme olayının meydana geleceği ve kalp ile kafalarda dolaşan niyet ve düşüncelerin ortaya dökületeceği günden söz edilerek uyarıcı ve yönlendirici bilgi veriliyor.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/153

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/481

3 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/786

١٠٠ سُورَةُ الْعَادِيَاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ
بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُ عَلَىٰ
ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي
الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

1- Harıl harıl, nefes nefese boyunlarını uzatarak koşan atlara (veya hac cihetine yönelen develere),

2- Koşarken kıvılcım saçanlara,

3- Sabahleyin baskın yapanlara,

4- (Geçtikleri yerlerden) toz-duman koparanlara,

5- Ve (düşman) topluluğuna dalıp ortalayanlara andolsun ki,

6- İnsan cidden Rabbine karşı oldukça nankördür.

7- Kendisi de gerçekten buna şahiddir.

8- Ve o, gerçekten dünya malına karşı oldukça hevesli ve de cimridir.

9- 10- Kabirlerdekinin deşilip çıkarılacağı, göğüslerde olanın derlenip ortaya konulacağı zamanı acaba bilmiyor mu?

11- Şüphesiz ki Rableri o gün onlardan (onların her hâlinden) haberlidir.

İNİŞ SEBEBİ

Hafız Bezzar, İbn Ebi Hatim ve Hâkim'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz birkaç atlıyı bir

yana göndermiş bulunuyordu. Aradan bir ay geçmesine rağmen onlardan bir haber gelmedi. Bunun üzerine Âdiyat suresi indi.[1]

Müfessir Kurtubi'nin tespitine göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, Beni Kinâne Kabilesi'ne bir süvari müfrezesi gönderdi. Ancak aradan hayli zaman geçmesine rağmen onlardan bir haber çıkmadı. Müfrezenin başında ise, Ansar'dan Münzir b. Amr bulunuyordu ki, bu zat nakiplerden biri idi. Münafıklar, gönderilen bu müfrezenin öldürüldüklerini iddia edip etrafa yaymaya ve kargaşa çıkartmaya başladılar. Bunun üzerine müfrezenin Allah yolunda selâmette olduğunu belirtir anlamda Âdiyat suresi indirildi.[2]

İLGİLİ HADİS

Ebu Ubeyd'in Fezâ'il'inde el-Hasan'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İzâ zülzilet suresi, Kur'ân'ın yarısına ve ve'l-âdiyat suresi de (diğer) yansına denktir."

Diğer yandan Muhammed b. Nâsır'ın Atâ b. Ebi Rebah (radıyallahu anh)'dan merfuân yaptığı rivayette, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "İzâ zülzile suresi Kur'ân'ın yarısına; ve'l-âdiyat suresi de Kur'ân'ın yarısına, kul huvallah suresi de Kur'ân'ın üçte birine muâdil (eşdeğerde)dir."[3]

Mücahidlerin ve Atlarının Beş Özel Durumuna And İçilmesi

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ۝ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا

"Harıl harıl, nefes nefese boyunlarını uzatarak koşan atlara (veya hac cihetine yönelen develere). Koşarken kıvılcım saçanlara (andolsun)."

İslâm'ın sulh ve selâmet içinde varlığını ve kudretini sürdürebilmesi için maddi yönden de güçlü, disiplinli, cihada lüzumlu ve hazır olması gerekir. Amaç ise, Allah sözünün daha yüce olması ve Hak düşmanlarının azgınlık ve nifaklarının durdurulması veya ortadan kaldırılmasıdır.

O bakımdan Cenâb-ı Hak, düşmana karşı savaşan süvari mücahitle-

1 Suyuti/Esbabu'n Nüzuli'l-Kur'ân: 122

2 Tefsir-i Kurtubi: 20/155.

3 Şevkani, Fethü'l-kadir: 5/481.

rin ve dolayısıyla diğer kısımların eğitilmesinin lüzumuna işaretle savaş aracı olarak kullanılan atların ve savaşçıların beş özel durumlarına and içmekte ve böylece konunun önemine dikkat çekmektedir.

Şöyle ki:

1- Harıl harıl, nefes nefese koşan,

2- Koşarken nallarıyla kıvılcım saçan,

3- Sabah vakti, (düşmandan önce) baskın yapan,

4- Toz, duman koparan,

5- Düşmanın ortasına dalan.

Bu beş maddeyle savaş için yetiştirilen atlara, eğitilip hazırlanan süvari birliklerine, erken saatlerde düşman henüz baskın yapmadan onlara baskın yapan kahraman mücahidlere; akıncılar misali dörtnala gidip düşmana korku ve dehşet veren yiğitlere ve bunların atlarının nallarından çıkan kıvılcım ve yükselen toza; plânlı, disiplinli şekilde düşman saflarına dalıp İslâm'ın kudretini gösteren cengaverlere, mahir savaşçılara dikkat çekilmekte ve böylesine yetiştirilen atların ve binicilerinin Allah yolunda anılmaya değer olduklarına işarette bulunulmaktadır.

Bazı müfessir ve yorumcuların âyette beş madde halinde tasvir edilen olayın Arap Cahiliye Devri ile ilgili bulunduğunu; o devirlerde yağmacı zorbaların etrafa korku ve dehşet saldıklarını, aynı zamanda sabahın erken saatlerinde baskın yapıp başkasının malını yağma ettiklerini belirterek, Cenâb-ı Hakk'ın o zulüm ve azgınlık dönemini kınadığını, İslâm'ın sulh ve selâmet getirdiğine işaretle İslâm nimetine şükredilmesinin gereğini dolaylı şekilde bildirdiğini ifade etmişlerdir. Ancak bu yorumun isabetli olmadığını söyleyebiliriz. Zira Kur'ân-ı Kerim'de Cenâb-ı Hak önemli bir konuyu anlatırken veya haber verirken önce özünde, yapısında ve oluşmasında birtakım kutsal ölçüleri, ilâhi belgeleri; anafikir ve temel bilgileri taşıyan eşya ve olaylara yemin ederek konuya giriş yapar. O bakımdan Cahiliye devrindeki yağmacılık ve zorbalığın, hak ve hukuka tecavüzün ne kutsal bir yanı, ne de ilâhi belge olacak bir özelliği vardır.

Ancak o devirde atları çok kötü maksat için koşturan müşriklerin yağmacılığına ve zorbalığına son verilip imân edenler tarafından bu defa

Arap Yarımadası'nda o atların Cenâb-ı Hakk'ın son dini adına koşturulduğu ayrı bir yorum olarak ileri sürülebilir.

İniş sebebinde de açıkça belirtildiği gibi, atları yüce İslâm dâvası uğrunda Hak rızası ve kelimetullah'ın daha yüce olması için koşturan; her an baskın yapmak için fırsat kollayan münkir sapıklardan daha tez davranıp erken saatlerde baskın yapan İslâm mücahitleri alkışlanmakta, güzel misal teşkil ettiklerine işarette bulunulmaktadır.

Arap müşrikleri kutsal Kabe'ye, Makam-ı İbrahim'e, Zemzem ve Hacerü'l-esved'e; aynı zamanda kendileri için güven yeri olan Emin Belde'ye rağmen çok fena nankörlük havasına girip bu mukaddes değerlere ihanet ediyorlardı. Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in tebliğ ve irşadına baş ve gönül kulağını açık tutup hidâyete eriştirilenler ise, Allah'ın bu yüksek lütuf ve nimetine şükrederek onları asıl değer ve amacına uygun hale getirmek ve korumak için fi-sebilillah hizmete atıldılar. Bu uğurda koşturdukları atlar ve develer onları ilâhi hoşnutluğa mazhar kılacak bir anlam ifade etmekteydi.

Nitekim İbnü'l Arabi diyor ki:

"Cenâb-ı Hak, (yâsin ve'l-kur'âni'l-hakim) diyerek önce Muhammed (aleyhisselam) 'a ve Kur'ân-ı kerim'e yemin etmiş; sonra (le-amruke inne-hümle fi sekratihim ya'mehün) buyurarak Hz. Muhammed (aleyhisselam) 'ın hayatına yemin etmiş; sonra da O'nun atına, atlılarına, nefes nefese koşmalarına, ayaklarından çıkan kıvılcımlara yemin ederek (ve'l-âdiyati dabhan) buyurmuştur."[1]

Ayrıca İbn Abbas (radıyallahu anh), Enes (radıyallahu anh), el- Hasan ve Mücahid'e göre: Adiyat'tan maksat, Allah yolunda mü'minlerin savaşta kullandıkları atlardır.

Bu açıdan konuya eğilenler şöyle demişlerdir:

"Allah yolunda savaşmak için kullanılan atların hürmetini takdir etmeyen kimsede nifaktan bir şube vardır."

At, Savaş İçin Lüzumlu Bir Vasıtadır

Surede atla ilgili beş maddeye yer verilirken net biçimde "at" ismi

1 el- Câmi'u li-Ahkami'l-Kur'ân: 20/154

anılmamıştır. Çünkü attan maksat, seri hareket eden ve mücahide, gaziye yardımcı olan her vasıtadır. O gün için bu vasıta at ve deve idi. Bugün at az da olsa yerini korumakla beraber, o vasıtadan maksat uçak, tank, roket, nükleer başlıklı uzun ve kısa menzilli füzeler ve benzeri savaş silahlarıdır. O bakımdan Yüce Kur'ân'da savaş için lüzumlu vasıtanın bazı özellikleri sıralanırken açık ve net olarak "at"tan ve "deve"den söz edilmemiştir. Zira "âdiyat", harıl harıl, nefes nefese boynunu uzatarak koşan at olabileceği gibi deve ve başka bir vasıta da olabilir; yani âyeti daha kapsamlı yorumlamak mümkün gösterilebilir. Nitekim Hz. Ali (radıyallahu anh) ile İbn Abbas (radıyallahu anh) bu âyet üzerinde görüş ve yorumlarını ortaya korken farklı tefsirde bulunmuşlardır. Hz. Ali (radıyallahu anh)'a göre, "âdiyat"tan maksat, hac yolunda koşan hecin develerdir. İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Allah yolunda koşturulan atlardır. Hz. Ali (radıyallahu anh) bu yoruma itirazını şöyle ifade etmiştir: "Senin dediğin gibi değildir. Bedir Savaşı'nda ancak biri Mikdad'ın, diğeri Mersed b. Ebi Mersed'in olmak üzere iki at bulunuyordu. Yoksa sen bilmediğin bir konuda fetva mı vermek istiyorsun? Bu durum karşısında artık harıl harıl koşup toz bulutu kaldıran atlar değil, Müzdelife'den Arafat'a koşup giden develer muraddır."

Bunun üzerine İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Kendi görüş ve yorumumdan vazgeçip Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın yorumuna döndüm."

Ashab-ı Kirâm'dan İbn Mes'ud, Tâbiin'den Ubeyd b. Umayr ve müfessir Muhammed b. Kâb el-Kurezi de bu yorumu benimsemişlerdir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Ancak ifade edelim ki, ilâhi beyânların çoğu belli bir çağa, belli bir kavim ve olaya bağlı kalmaz, bütün çağlara, sosyal gelişmelere, teknik imkânlara seslenecek bir kudreti yansıtır. O bakımdan "âdiyat", Allah yolunda koşturulan atlar ve Müzdelife'den Arafat'a koşan hecin develer olmakla beraber, kıyamete kadar Allah yolunda kullanılacak bütün hareketli vasıtaları, araç ve gereçleri de kapsamına alır. Nitekim Cenâb-ı Hak, mü'minlere savaş için kuvvet hazırlamalarını emrederken, belli bir silâh, araç ve gereç üzerinde durmamış, "kuvvet" anlamında bütün silâh, araç ve gereçleri kapsayacak şekilde bir anlatım tarzına yer vermiştir:

"(Ey Müslümanlar!) Onlara karşı gücünüzün yettiğince her türlü kuvveti ve (savaş için) beslenen atları (gereken araçları) hazırlayın. Bu-

nunla hem Allah'ın düşmanlarını, hem sizin düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız (karşılığı) size tastamam ödenir, hiç de haksızlığa uğramazsınız."[1]

Diğer dört kavram hakkındaki farklı tespit ve yorumlar:

"Fel-muriyati kadhan"

İkrime, Atâ ve Dahhak'a göre: Bundan maksat, koşarken nallarının taşlara dokunmasıyla kıvılcım çıkartan atlardır.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a göre: Ayaklarını taşlara basıp onların birbirine çarpmasıyla kıvılcım çıkartan hecin develerdir.

Diğer bazı yorumculara göre: İki ordu arasında savaşın iyice kızışması demektir.

Katade'ye göre: Savaşçı erkeklerin savaş esnasında düşmanlarına karşı kurdukları hile ve tuzağa işarettir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Savaş halinde olup geceleyin ateş yakarak kıvılcım çıkartan savaşçılar demektir.

Birinci yorum ağırlık kazanmıştır.

"Fel- muğirati subhan"

İbn Abbas (radıyallahu anh)'a ve müfessirlerin çoğuna göre: Savaşçı süvarilerin sabahleyin düşmana baskın yapmasına delâlet etmektedir.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) ile Hz. Ali (radıyallahu anh) ve onlara tabi olanlara göre: Bayramın birinci günü sabahleyin binicilerini Mina'ya taşıyan develere işarettir.

Müfessir Muhammed b. Kâb el- Kurezi'ye göre: Süratle yol alan vasıtalar demektir.

"Feeserne bihi nek'ân"

Süratle koşup toz çıkartan atlara işarettir.

Muhammed b. Kâb el-Kurezi'ye göre: Müzdelife ile Mina arasında

1 Enfâl suresi: 60

Naki' mevkine süratle giden develer kasdedilmektedir.

"Fevesetne bihi cem'ân"

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a göre: Müzdelife'deki topluluğun arasına katılanlar söz konusudur. İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Düşman ordusuna dalıp ortalarına kadar sokulan süvari mücahidler kasdedilmiştir.

Bu ikinci yorum ağırlık kazanmıştır.

İnsanların Çoğu Rabbine Karşı Nankördür

إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

"İnsan cidden Rabbine karşı oldukça nankördür."

Savaş atlarının ve vasıtalarının ve onlan düşmana karşı koşturup kullanan mücahidlerin beş ayrı durumuna and içilip önemine işaret edildikten sonra, insanın Rabbine karşı nankör olduğu, yeminin cevabı olarak açıklanmaktadır. "İnsan" denilen canlı, şüphesiz ki, en yüce kudretin şaheseridir. Kâinatta bilinenlerin önemli bir kısmının ondan yana yaratıldığı kesindir. Dünya ise, onun olgunlaşıp hem kendini, hem de yüce yaratanını bilip tanıması için bir uğrak kılınmış ve böylece onun sadece Rabbi adına konuşup hükmetmesi ve ancak O'na ibâdet etmesi murad olunmuştur. Öyle ki, insanın yaratılmasının hikmeti ve felsefesi bu çizgide kendini belli edebilir. O bakımdan kendini hikmet çizgisinden uzak tutup başka amaçlar peşinde koşanlar ve özellikle hayatının dizginini nefislerinin emrine verenler olgunlaşmadan, kendilerini dosdoğru tanımadan dünyayı terketmek zorundadırlar. Ölmeden önce hakikati idrâk edip dönüş yapanlar hakkında Cenâb-ı Hak gafur ve rahimdir. Tuttukları yanlış yolda yürümekte ısrarlı olanlar ise, hem nankör, hem de bedbaht kişilerdir. Çünkü onların matlubu Allah (celle celaluhu) değil, dünyalıktır.

Bunun için Cenâb-ı Hak ilgili âyetlerle onların dünyalığa karşı sınır tanımaz hırslarının üç özelliğini tasvir ederek mü'minlere bilgi vermekte ve öylelerini de uyarmaktadır:

1- Onlar çok nankördürler.

2- Bu nankörlüklerine bizzat kendileri şahittirler.

Zira gerek vücut yapıları, gerekse ruhi varlıkları ve taşıdıkları birçok

yetenekleri yüksek kudret'in plânlı sanatını yansıtmakta ve her organı "Allah vardır ve birdir" demektedir. Ne yazık ki, insanların çoğu bu gerçeği görememekte ve bu fısıltıyı duymamaktadır.

3- Dünya malına karşı oldukça hırslı ve cimridirler.

Birinci özellik veya vasıf "kenud" kelimesiyle ifade edilmektedir. İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre; "İnkarcıdır, nankördür ve Allah'ın nimetlerini inatla inkâr edendir" demektir.

Ebu Umâme el-Bâhili (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu kelimeyi şöyle manâlandırmıştır:

"Yalnız başına oturup yemek yer; iyilik ve ihsan nedir bilmez. Yardımda bulunmaz, hısımlarını gözetmez. Elinin altındaki köleyi döver."[1]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, ashabına şöyle buyurmuştur:

"Sizin en şerlinizi haber vereyim mi?" Onlar da: "Evet, Ya Rasulallah!" deyince; Efendimiz buyurdu ki:

"Yalnız başına inip konaklar, iyilik, ihsan ve yardımda bulunmaz; kölesini döver."[2]

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Kenud", Kinde lügatinde "âsi"; Rebi'a ve Mudar lügatinde "çokça inkârcı"; Kinane lügatinde "cimri, kötü alışkanlığı olan" manâsında kullanılıyor.

Bunun dışında kelimeye şu manâyı verenler de olmuştur: "Aza nankörlük eden, çoğa şükretmeyen, Hakk'ı inatla, ısrarla inkâr eden..."

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ "Kendisi de gerçekten buna şâhiddir..."

Bu âyet iki şekilde yorumlanmıştır:

a) Şüphesiz Cenâb-ı Hak, âdemoğlunun bu tutumuna şahittir.

İbn Abbas, el-Hasan, Katade ve Muhammed b. Kâb el-Kurezi bu yorumu benimsemişlerdir.

---

1 Kurtubi'nin naklettiği bu hadisi, Tirmizi/Nevâdirü'l-usul'de tahric etmştir.

2 Kurtubi'nin naklettiği bu hadisi, Tirmizi/Nevâdirü'l-usul'de tahric etmiştir.

b) Doğrusu insan kendi nefsine karşı ne yaptığına, ne işlediğine şahittir.

Tabiin'den Mücahid bu yorumu benimsemiştir.

İnsanın kendine karşı şahitliğinin bir yönü dünyayla, bir yönü de âhiretle ilgilidir. Zira aklı eren her kişi dünyada neler işlediğini bilir ve bu, başkasına karşı işlenen bir zulüm ve kötülük ise, o kişiyi, yani işleyeni az veya çok vicdanen rahatsız eder. Âhirette ise, onun şahitliği, dış organlarının konuşturulmasıyla tezahür eder. Nitekim Nur suresi 24. Yâsin suresi 65. âyetle bu konu şöyle açıklanmaktadır:

"Öyle bir gündeki, elleri ve ayakları onların yaptıklarına, işledikleri-ne karşılık aleyhlerine şahitlik ederler."

"Bugün onların (o inkârcı azgınların, sapık döneklerin) ağızlarını mühürleriz. Neler işleyip elde ettiklerini (ortaya dökmek için) bizimle, (onların ağzı ve dili değil) elleri konuşur, ayakları da şahitlikte bulunur."

Böyle bir ortamın vücut bulacağında şüpheye yer yoktur. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın "kün emri", ne maksatla tecelli ederse, sebepler o yönde gerçekleşir. İlâhi kudret sonsuz ve tükenmez hayat kaynağıdır; yöneldiği şeyde hayat ve kudret başlar.

Yâsin suresinde bu inceliğe değinilerek şu bilgi verilmektedir:

"O, bir şeyi (var kılmayı) dileyince, O'nun emri sadece "ol!" demesidir; o şey hemen oluverir."

İnsan Dünya Malına Karşı Çok İsteklidir

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ

"Ve o, gerçekten dünya malına karşı oldukça hevesli ve de cimridir."

Âyette bu mâna kasdedilirken "hayr" kelimesine yer verilmiştir. Bu, iyi, faydalı, mübah ve meşru gibi manâlara delâlet ettiği gibi, Kur'ân'ın iki yerinde "dünya malı" kasdedilerek kullanılmıştır.

Böylece dünya hayatına hareket ve canlılık kazandırmak, insanı âtıl durumda bırakmamak için onun fıtratına mal, makam, servet ve ihtişama eğilim duygusu zerkedilmiştir. Ancak bu duyguyu meşru sınırlar içinde tutmaya yönelik hükümler indirilmiş ve insanın başıboş, gayesiz yaratılmadığı belirlenmiştir. Bu açıdan konuya bakınca, dünya malının lü-

zumu ortaya çıkmakta, fakat onun amaç ve hedef olmadığı vurgulanmaktadır. Zira eğer o amaç ve gaye olsaydı, insanın dünyada ölümsüz olması gerekirdi. Oysa bütün canlıları ölüm pusuda beklemekte ve vakti saati gelince avını yakalayıp diğer bir âleme götürmektedir. O halde dünya malı meşru ölçülere göre kazanılır ve yine bu ölçüler çerçevesinde harcanır; aynı zamanda insanı Hakk'a yaklaştıran bir araç olduğu bilinirse, elbette ki faydalı ve lüzumludur. Önemli olan bu lüzumun sınırlarını belirlemek ve ona göre hayatı düzenlemektir.

Kabirlerdekinin Dışarı Çıkartılması

اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُوْرِ

"Kabirlerdekinin deşilip çıkarılacağı zamanı acaba bilmiyor mu?"

Kıyamet olayıyla yerküre müthiş sarsılıp dümdüz, pürüzsüz hale geldikten sonra toprak altında çürüyen et ve kemiklerin her zerre ve parçasının ayrı bir yana dağılacağı kesindir. Böyle bir durumda da onları tekrar toplayıp bir araya getirecek, programlandığı şekilde insan vücudunu oluşturacak elementleri harekete geçirecek ve hücrelerini var kılıp vücut dokusunu bina edecek kuvvet ve kudret bütünüyle Allah (celle celaluhu)'ya aittir. Şüphesiz bu O'na göre çok kolaydır. Zira nasıl dünya hayatına yönelik insan vücudunu oluşturmaktan yana belli biyolojik, fizyolojik ve benzeri kanunlar koymuşsa, öylece âhiret hayatından yana da insan vücudunu oluşturmak için ezelde programlandığı şekilde belli kanunlar harekete geçirilir ve ölümsüz bir vücut bina edilir. Bu da münhasıran Cenâb-ı Hakk'ın kudretine bağlı bir olaydır; beşerin hiçbir dahli söz konusu değildir.

Kabirlerde olanların dışarı çıkartılması, yani kabirlerin deşilip içindekilerin dışarı atılması, ifadesi bize şu bilgiyi de vermektedir: "İnsan vücudu en ince hatlarıyla ve birini diğerinden ayıran özellikleriyle oluşturulup ikinci hayat sahnesine çıkartılacaktır. Ancak bu oluşacak vücudun, dünyadakine nispetle değişik birtakım yeni özellikleri olacaktır. Meselâ dünyadakine nispetle sindirim sistemi farklı bir yapıya sahip olacak; idrar ve dışkı sistemi olmayacaktır. Aynı zamanda hastalık, yıpranma yaşlanma ve ölüm olayları bütünüyle iptal edilecektir.

Dünya malına karşı aşırı meyil izhar eden ve o yüzden Allah yolunda, din uğrunda cihad ve hizmeti terk veya ihmal edenler, ikinci hayata

kaldırılmakla uyarılıyor ve sadece sözlü, fiili günah ve sevaplarının, iyilik ve kötülüklerinin değil, kalp ve kafalarında taşıdıkları iyi ve kötü düşünce ve niyetlerinin de ortaya dökületeceği gündeki o müthiş manzara ile yönlendirilmeleri isteniyor. Zira her şeyi yaratıp türünün özelliğine ve bağlı bulunduğu kanuna göre terbiye edip geliştiren Cenâb-ı Hak, insanın her hâlinden mutlaka haberdardır. Hiçbir şey O'na gizli, kapalı kalmaz.

Böylece bu süreye, Allah yolunda koşturulan atlara yemin edilerek başlandı ve cihadın önemine işaretle bunun için araç ve gereçlerin lüzumu belirtildi.

Sonra da insanoğlunun dünya malına olan aşırı eğilimi konu edilerek, bu gibi geçici nimetlerin kalıcı nimetlere hazırlanmaya engel kılınmaması veya kalıcı nimetin ona feda edilmemesi hatırlatıldı ve arkasından ikinci hayata kalkmak için kabirlerin deşilip içindekilerinin dışarıya atılacağına dikkat çekildi. Aklı eren herkesin o günlerin yakın olduğunu unutmaması, yönlendirici bir bilgi olarak verildi ve sure noktalandı.

Bunu izleyen Kariâ suresine ise, kıyametin bir diğer safhası konu edilerek başlanıyor ve o müthiş olayda meydana gelecek değişikliklerden bir, iki misal veriliyor. Sonra da Âhiret gününde iyilik ve kötülüklerin ağır basmasına göre bir sonuç ortaya çıkacağı açıklanarak, günah ve hatadan kurtulamayan mü'minlerin iyiliklerini çoğaltmalarına ve ibâdet ve taâtleri vaktinde gönül yatışkanlığıyla yerine getirmelerine işaretle sâlih amellere ağırlık vermeleri isteniliyor.

Böylece bu konularda iki surede de birbirini tamamlayıcı bilgiler verilerek aralarında kopmaz bağların mevcut olduğu dolaylı şekilde kalp ve kafalara işleniyor.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan ve bizi bize, kendisini bize tanıtan Cenâb-ı Hakk'a hamd; ilâhi muradı bize açıklayan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ve O'nun âl ve ashabına salât-ü selâmlar olsun.

101. SURE

KARİA SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
11	30	152

KARİA SURESİ

Müfessirlerin hemen hepsine göre, sure Mekke'de inmiştir. Nitekim İbn Merduye (veya Merdeveyh)'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre de Mekke'de indiği belirtilmiştir.[1]

Birinci âyetiyle kıyamet olayının tüyler ürpertici bir, iki safhası konu edilmekte ve buna delâlet eden "Kariâ" sureye isim olmaktadır.

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu sure, Kureyş suresinden sonra inmiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Kıyametin iki müthiş ve korkunç safhası konu ediliyor.

2- Âhiret gününde iyilik ve sevapları ağır gelenlerin mutlu bir hayat süreceği; hafif gelenlerin ise yerlerinin Hâviye, yani iyice kızdırılmış ateş olacağı bildiriliyor.

1 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/485; Tefsir-i Kurtubi: 20/164.

2 Tefsiru'l-Keşşaf: 4/789.

١٠١ سُورَةُ الْقَارِعَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ
النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴿٥﴾
فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

1- El- Kariâ: Kalplere korku salan o müthiş gürültü!

2- Kariâ nedir?

3- Kariâ'nın ne olduğunu bilir misin?

4- O gün insanlar (ateşin çevresinde) dağılıp dökülen pervane gibi olacak.

5- Dağlar da atılmış renk renk yüne benzeyecek.

6- Artık kimin tartıları ağır basarsa,

7- O, memnun olacağı bir hayattadır.

8- Kimin de tartıları hafif gelirse,

9- Onun yeri Hâviye'dir.

10- Hâviye'nin ne olduğunu bilir misin?

11- İyice kızışmış bir ateştir.

İLGİLİ HADİSLER

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Ademoğlunun yakıp tutuşturduğu ateş, Cehennem ateşinin yetmiş cüz'ünden bir cüz'dür (ısı derecesi ondan yetmiş derece azdır)."[1]

"Şüphesiz sizin bu ateşiniz Cehennem ateşinin yetmiş cüz'ünden bir cüz'dür ki, (sizin ateşiniz) iki defa denize vurulup sokulmuştur. Eğer böyle olmasaydı Allah ondan hiç kimseye hiçbir menfaat meydana getirmemiş olurdu."[2]

"Sizin bu ateşinizin, Cehennem ateşine nispetle misali nedir bilir misiniz? Cehennem ateşi sizin ateşinizin dumanından yetmiş kat daha siyahtır."[3]

"Cehennem ateşi bin yıl yakıldı da kırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı beyazlaştı ve sonra bin yıl daha yakıldı simsiyah oldu."[4]

Görüntü ve Özelliğine Göre Kıyamet, Birtakım İsimlerle Anılmıştır

اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ

"El- Kariâ: Kalplere korku salan o müthiş gürültü! Kariâ nedir? Kariâ'nın ne olduğunu bilir misin?"

Kur'ân-ı Kerim'de kıyamet olayı, sergileyeceği görüntülere ve taşıyacağı özelliklerine göre isimlendirilmiştir: Hakka, Tamme, Sahha, Ğâşiye, Kariâ bu cümledendir.

Burada kıyametin korkunç ve tüyler ürpertici bir şiddetle ses çıkartıp tepeden yıldırım hızından, gök gürlemesinden çok farklı bir gürültüyle ineceği tasvir edilirken "kariâ" kelimesi kullanılmıştır. İki veya daha fazla sert cismin şiddetle çarpışması sonucu çıkan korkunç ses ve gürültü anlamına delâlet eder. Aynı zamanda bir kavmin veya ülkenin başına inen şiddetli felâket de konu edilirken bu isme yer verilir. Nitekim Araplar bir kavmin başına çok korkunç, çok şiddetti bir felâket, bir musibet gelince: "Karaat hümü'l-kariâ ve fekarat hümü'l-fakire" derler.[5]

---

1 Taberâni/Cehennem: 1- Müsned- i Ahmed: 2/476

2 Buhari/Bed'i-halk: 10 - Tirmizi/Cehennem: 7- İbn Mâce/Zühd: 38- Dârimi/Rikak: 120 Taberâni/Cehennem: 1, 2

3 Taberâni/Cehennem: 2, 3

4 İbn Mâce, Zühd: 38; Tirmizi, Cehennem: 8.

5 Tefsir-i Kurtubi: 20/164

Bu manâyla kıyamete isim olan bu kelimenin delâletinden, kıyamet olayının bazı safhalarını şöyle anlamaktayız:

a) Mevcut gezegen ve yıldızlar yörüngelerinden çıkıp şiddetle çarpışacak.

b) Yürekleri yerinden hoplatacak kadar korkunç bir gürültü kopacak.

c) İnsanların başına çarparcasına tarifi mümkün olmayacak kadar korkunç bir felâket inmiş olacak.

d) Yerküre üzerindeki dağlar birbirine çarpılıp tuz-buz olacak ve birkaç dakika veya saniye içinde her şey bitmiş olacak; canlı adına bir şey kalmayacak.

Cenâb- ı Hak bu müthiş olaya dikkatleri çekmek, gaflet içinde insani hüviyetini kaybedenleri uyarmak; imân edenlerin her an bu olaya hazırlıklı olmalarını ilham etmek için ilâhi üslubu gereği, önce onu "kariâ" ismiyle anmakta, arkasından "kariâ"nın ne olduğunu sormakta ve sonra da bu olayın muhatabı tarafından bilinemiyeceğine atıfta bulunarak müstesna bir anlatım tarzıyla kalp ve kafaları kıyamete çekmekte ve hemen arkasından gereken açıklamayı yapmaktadır.

Kıyametin İki Korkunç Safhası

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۙ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ

"O gün insanlar (ateşin çevresinde) dağılıp dökülen pervane gibi olacak. Dağlar da atılmış renk renk yüne benzeyecek."

Işığa ve ateşe doğru uçuşup dönen pervanelerin, o ışık veya ateşin bir anda sönüvermesi veya patlamasıyla dağılarak etrafa yayılması, düzensiz şekilde kaçışması misal verilerek, kıyamet olayıyla birlikte insanların şuursuzca sağa-sola dağılacakları ve düzensiz hareket edecekleri haber verilmektedir.

Bununla kıyametin beklenmedik bir anda kopmasıyla diğer canlıların büyük bir korku ve dehşete kapılacağı gibi, insanların da neye uğradıklarını henüz anlayamadan büyük bir şaşkınlık göstererek etrafa kaçışacakları tasvir ediliyor ve olayın ne zaman meydana geleceği bilinmediğine göre, herkesin ona göre sağlam ve tahkik derecesinde bir imân atmosferi içinde sâlih amellerle günlerini değerlendirmeleri isteniliyor.

Zira Cenâb-ı Hakk'a göre, bir olayın meydana geleceği takdir edilmişse, artık o meydana gelmiş gibi kabul ve tasvir edilerek inananların ona göre ilâhi nizam düzeyinde bir hayat sürüp gaflet etmemeleri, nefislerine mağlup olmamaları iş'âr ediliyor ve esasen konumuzu oluşturan surede bu iş'arın ana teması işleniyor.

Dağların kendi renk ve özelliklerine göre kıyamet olayından müteessir olarak atılmış renk renk yün misali toz-duman olacağı ve korkunç, fakat dikkat çekici bir manzara arz edeceği ve arkasından belirsiz hale geleceği en anlamlı bir anlatımla haber veriliyor. Böylece kıyamet olayının ilk safhasının apayrı bir manzara oluşturacağına işarette bulunuluyor.

Şüphesiz bu safhada yerkürenin alacağı durum söz konusudur ki bu, az farklı anlatımlarla Kur'ân'ın on üç yerinde anılmakta ve özellikle bu âyeti açıklar anlamda dağların değişik renklerde yaratıldığı şöyle bildirilmektedir:

"Dağlardan da kimi beyaz, kimi kırmızı, muhtelif renklerde ve siyahımsı görünümde çeşitli yollar meydana getirdik."[1]

Sonra da dağların kum yığıntıları haline geleceği, yerlebir olup özelliğini kaybedeceği tasvir edilirken ayrıntılı bilgiler verilmektedir.[2]

Kıyametin Bir Diğer Safhası

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ

"Artık kimin tartıları ağır basarsa, o, memnun olacağı bir hayattadır."

Âhiret gününde terazi veya tartının ağır gelmesi, birkaç yorumu gerektirecek kadar esneklik arz etmektedir:

a) İmân temeli üzerinde işlenilen salih amellerin, yani Hak rızasına yönelik yapılan iyilik ve ibâdetlerin çokluk arz edip ağır gelmesi,

b) Dünya'da işlenilen iyilik ve kötülüklerin tartılacağı terazide, yani bizce mahiyeti bilinmeyen manevi bir değerlendirmede iyiliklerin ağır gelmesi,

c) Dünya'da iken Hakk'a inanıp O'nun son dinine bağlı kalan mü'min-

1 Fâtır suresi: 27

2 Kehf: 18/47, Taha: 20/105, Tur: 52/10. Vakıa: 56/5, Hakka: 69/14, Mearic: 70/9, Müzzemmil: 73/14, Mürselat: 77/10, Nebe: 78/20, Tekvir: 81/3. âyetlerin tefsiri.

lerden yana âhiret gününde terazide hakkın ağır gelmesi, bâtılın ise hafif kalması...

Bu üçünden birinci ve ikinci yorumun daha sıhhatli olduğu söylenebilir. Zira âyetin açık delâletinden, âhiret gününde iyilik ve kötülükleri tartılıp değerlendirilecek olanların sadece mü'minler olduğu anlaşılıyor. İyiliği kötülüğüne ağır gelenlerin mutlu ve huzurlu bir hayata kavuşacakları; kötülükleri ağır gelenlerin ise, günahları nisbetinde azap görecekleri açıklanıyor.

Kâfirlere gelince, bu sıfatı hangi inanç ve davranışlarından dolayı almış olurlarsa olsunlar, İslâm'a göre "Küfür tek millettir" kuralınca hepsi aynı kefeye konulmakta ve Cenâb-ı Hak onların âhiret gününde amellerin tartıldığı dönemde durumlarını şöyle beyân buyurmaktadır:

"Onlar ki, dünya hayatında inkârlarından dolayı işleri boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel, yararlı iş yaptıklarını sanırlar. Onlar ki, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmişlerdir. O sebeple amelleri boşa gitmiştir. Kıyamet gününde onlar için bir tartı tutmayacağız."[1]

Böylece küfür üzere ölenler için âhiret gününde iyilik ve kötülüklerin tartılması diye bir fasıl olmayacaktır. Zira onların kendi anlayış ve iddiaları doğrultusunda işledikleri iyilikler bütünüyle boşa gitmiştir. Öyle ki, onlar bunun karşılığını dünyada elde etmişlerdir. Âhirete yönelik bir niyet taşımadıkları ve Hakk'ın hoşnutluğunu amaç seçmedikleri için âhiret gününde onların bu iyilikleri karşılıksız kalacaktır. Geriye yalnız inkâr, tuğyan haklara tecavüz ve benzeri kötülükler kalmaktadır ki, tartılmaya değer bir anlam ve hüküm söz konusu değildir.

O halde konumuzu oluşturan âyetin kapsamına sadece mü'minler ve onların iyi ve kötü amelleri girmektedir. Gerçek bu olunca, imân nimet ve devletine erişenler ölmeden önce kötülüklerini asgariye düşürmeli ve salıh amellerine ağırlık kazandırmak suretiyle ikinci hayata huzur ve güven içinde hicret etmelidirler. Cenâb- ı Hakk'ın muradı da bu doğrultudadır.

Kötülükleri Ağır Basanların Yeri "Hâviye"dir

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُۥ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ

1 Kehf suresi: 105

"Kimin de tartıları hafif gelirse, onun yeri Hâviye'dir."

Cennet, nasıl sâlih amelleri ağır gelenlerin ana yurdu ve ana kucağı ise, Cehennem de kötülükleri ağır gelenlerin ana kucağı mesabesindedir. Nitekim Arap edebiyatında, üzerinde donup ölündüğü için toprağa "ana" denilmiştir. İbn Cerir Taberi'nin İbn Abdila'lâ tarikiyle el- Eş'âs'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Mü'min ölünce onun ruhu alınıp mü'minlerin ruhlarının yanına götürülür ve onlar şöyle derler: "Kardeşinizi rahat ve huzura kavuşturun. Çünkü o, dünyadan kaynaklanan gam ve üzüntü içinde bulunuyor." Sonra da ondan: "Falan adam ne yaptı?" diye sorarlar. O da: "O öldü, size gelmedi mi?" der. Onlar: "Hayır, onu alıp anası sayılan Hâviye'ye götürdüler" diye haber verirler."[1]

Amelleri ağır gelenlerle hafif gelenler hakkında (men) kelimesi kullanılmıştır. Bu, genellikle akıl sahiplerine yönelik bir anlam taşır. Böylece Cenâb-ı Hak, âhiret günündeki tartı safhasını konu edinirken akıl sahiplerine seslenmekte ve ölmeden önce akıllarını iyice kullanmalarını dolaylı şekilde istemektedir.

Günahlardan Tamamıyla Kurtulmak Mümkün mü?

Kariâ suresinin son 6-11. âyetlerin delaletiyle çok önemli bir konuya ışık tutulmaktadır. Şöyle ki: Âhiret gününde ameller ve niyetler ortaya dökülünce, peygamberler dışında hiç kimsenin bütünüyle günahsız olduğu söylenemez. İmân eden her kişinin az-çok birtakım günahlarının bulunacağı anlaşılıyor. Gerçek bu olunca, ilâhi takdir ve hüküm eksere göre tecelli eder: Kimin imân doğrultusunda sâlih amelleri ağır gelirse, o, mutlu ve hoşnut olacağı bir hayata lâyık görülür. Kimin de sâlih amelleri hafif gelir de kötülük ve günahları ağır basarsa, o da azaba lâyık görülür.

O halde dünya hayatında günah ve kötülük işlemekten tamamıyla uzak kalıp melek misali bir ömür geçirmek, hilkatimizin özelliği gereği hemen hemen mümkün değildir. Bu durumda aklı imânla birleştirip iyilikler yani sâlih amellere ağırlık kazandırmak ve imkânların, ortam ve şartların elverdiği kadar günahlardan kaçınmak ve azaltmaya çalışmak her mü'min için azmedilmeye değer şerefli bir hayat düzeni ve devamlı izlenecek emin

1 Câmi'u'l-beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân: 30/182 (Hadisin mevkuf veya munkatı' olduğu anlaşılıyor).

bir yoldur.

Zira Cenâb-ı Hak, hikmeti gereği ancak peygamberlere "ismet sıfatı"nı verip onları günahlardan korumuş; diğer insanlara bu sıfatı vermemiş, ancak korunmaları için kitap indirmiş ve peygamber göndermiştir.

Bunun içindir ki, konumuzu oluşturan surede "Kimin tartıları ağır basarsa..." buyurulmuş; "Kimin amel ve niyeti bütünüyle iyilik ve hayır olursa" denilmemiştir.

Şüphesiz bu bizim âyetten anlayabildiğimiz bir yorumdur. Daha doğrusunu ve iyisini Allah (celle celaluhu) bilir.

Açıklama:

Âyette tartısı hafif gelenlerden söz edilirken önce "hâviye" kelimesi kullanılmış ve arkasından bunun ne demek olduğu "nârün hamiye" ile açıklanmış; böylece önce icmal, sonra tafsil kuralı uygulanmıştır. Şüphesiz bu da, uslub-u ilâhi düzeyinde, önce mânası hemen bilinmeyen bir kelime ve isme dikkatleri toplamaya ve sonra da ona açıklık getirip hafızalarda iz bırakmaya yönelik bir anlatım tarzıdır ki son derece faydalıdır.

KARİÂ SURESİ İLE TEKÂSÜR SURESİ ARASINDA MÜNASEBET

Kariâ suresine, kıyametin o çarpıcı, şaşkına çevirici, korku ve dehşet uyandırıcı safhası konu edilerek başlandı ve âhiret gününde iyi-kötü amellerin çokluğuna ve azlığına göre ilâhi hüküm ve adaletin tecelli edeceği açıklanarak sure noktalandı.

Tekâsür suresinde, âhiret gününde Cehennemin ayan-beyân görüleceği ve her kişiden dünyada kendisine verilen her nimetten mutlaka sorulacağı bildirilerek tamamlayıcı ve açıklayıcı bilgiler veriliyor.

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Selât-ü selâm, âlemlere rahmet olarak gönderilen Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e olsun.

102. SURE

TEKASÜR SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
8	36	152

TEKASÜR SURESİ

Müfessirlerin hepsine göre, surenin tamamı Mekke'de inmiştir. Ancak Buhari bunun Medine'de indiğine dair bir rivayet nakletmiştir. İbn Merduye'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bu sure Mekke'de inmiştir."[1]

Allâme Zemahşeri'ye göre, Tekasür suresi Kevser suresinden sonra inmiştir.[2]

Birinci âyetinde çokluk kuruntusuyla oyalananlar konu edilmekte ve bu mânaya delâlet eden "tekâsür" sureye isim olmaktadır.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Mal ve evlâdın çokluğunu böbürlenme ve büyüklük taslama kıstası sayan gafiller uyarılıyor.

2- İnkarcı şaşkınların, nankör gafillerin gelecekte hakikati kesinkes görecekleri haber veriliyor.

3- Âhiret gününde bunların Cehennemi ayan-beyân göreceklerine atıf yapılıyor.

4- Ve o gün, dünyada verilen her nimetten dolayı kişiden hesap sorulacağı bildiriliyor.

1 Şevkani, Fethü'l-kadir: 5/478; Tefsir-i Kurtubi: 20/168.

2 Tefsiru'l-Keşşaf: 4/791.

١٠٢ سُورَةُ التَّكَاثُرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلْهَىٰكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

1- Çokluk yarış ve kuruntusu sizi o kadar oyaladı ki,

2- Kabirleri bile ziyaret ettiniz (oradaki ölülerinizi bile saymaya çalıştınız).

3- Hayır, (bu hareketiniz ve düşünceniz hiç doğru değildir) ileride (gerçeği) bileceksiniz.

4- Sonra da dikkat edin, (gerçeği elbette) öğreneceksiniz.

5- Hayır, (iş bu kadar da değil) kesin bir bilgiyle (yaptıklarınızın ne kazandırdığını) bir bilseniz (büyük bir pişmanlık duyarsınız ki, duyacaksınız!).

6- Andolsun ki, Cehennemi elbette göreceksiniz.

7- Yine de orayı gözlerinizle kesinlikle göreceksiniz!

8- Sonra da o gün, (size dünyada verilen) nimetlerden elbette sorulacaksınız!

İNİŞ SEBEBİ

İbn Ebi Hâtim'in İbn Büreyde'den yaptığı rivayete göre: Bu sure Ensar'dan Beni Harise ile Beni Haris kabileleri hakkında inmiştir.

Rivayete göre: Bu iki kabile mal ve evlât, soy-sop ile böbürlenme ve büyüklük taslama yarışına girerlerdi. Bazen işi o kadar ileri götürürlerdi ki, zaman zaman kabirlere gidip "şu ve şu adamımızın sizde bir benzeri var

mıdır?" veya "şu ve şu kabir bizim kabilemizdendir" derken; diğer kabile de kendi adamlarının kabirlerini gösterip sayı ve soy bakımından böbürlenirler ve böylece sonu gelmeyen bir yarış içinde tartışıp dururlardı.[1]

Diğer bir rivayete göre: Bu sure, Kureyş'ten Beni Abdimenaf ile Beni Sehm kabileleri hakkında inmiştir. Şöyle ki: Bu iki kabile arasında çok gerilere uzanan bir tartışma sürüp gelmekteydi. İleri gelen söz sahipleri, hangi kabilenin sayı bakımından daha çok olduğu üzerinde inat ve ısrarla dururdu. Abdimenaf Kabilesi: "Bizler gerek seyyid, gerek aziz kişiler bakımından daha çokuz" derken, diğer kabile de benzeri iddialar ileri sürerek böbürlenme yarışını sürdürürlerdi. Bazen de iddialarını doğrulamak için kabristana gidip kendilerine ait ölüleri sayarlardı. Böylece diri insan bakımından Beni Abdimenaf'ın, ölü bakımından Beni Sehm'in daha çok olduğu anlaşılırdı.[2]

İLGİLİ HADİSLER

"Âdemoğlu "malım, malım" der durur. Senin malın sadece yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin ve tasadduk edip geçtiğindir."[3]

Müslim ise bu hadisi Süveyd b. Said'den şöyle rivayet etmiştir: **"Kul, malım, malım der durur."**

Ona malından ancak şu üçü vardır:

1- Yiyip tükettiği,

2- Giyip eskittiği,

3- Tasadduk edip geçtiği. Bundan başkası (elden) gidici ve sahibi de onu terkedicidir."[4]

"Ölen kimseyi üç şey takip eder. Onlardan ikisi geri döner, biri ise onunla beraber kalır. Ev halkı, malı ve ameli onu takip eder. Ev halkıyla malı geri döner, ameli ise onunla kalır."[5]

---

1 Bilgi için bak: Suyuti, Esbabu Nüzuli'l- Kur'ân: 122

2 Bilgi için bak: Suyuti, Esbabu Nüzuli'l- Kur'ân: 122.

3 Müslim, Zühd: 3; Ahmed, Müsned: 4/24.

4 Müslim, Zühd: 5

5 Buhari, Rikak: 42; Müslim, Zühd: 4, 5; Tirmizi, Zühd: 46; Nesâi, Cenâiz: 52

"Âdemoğlu yaşlanır gider de iki şey onunla beraber kalır: Hırs ve emel."[1]

İmam Ahmed, Ebu Üseyb (radıyallahu anh)'den şu rivayeti nakletmiştir: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz geceleyin (evinden) çıkıp bana uğradı ve seslenip beni çağırdı. Dışarı çıkıp O'na katıldım. Sonra Ebu Bekir (radıyallahu anh)'a uğrayıp onu çağırdı. Sonra da Ömer (radıyallahu anh)'a uğradı ve onu çağırdı. Hep birlikte ensardan birinin, ihata duvarıyla çevrili avlusuna gittiler. Rasulullah (aleyhisselam), avlu sahibine: **"Bize bir şeyler yedir!"** diye seslendi. O adam da bir salkım hurma getirip Rasulullah (aleyhisselam)'ın önüne koydu. Böylece Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ile arkadaşları o hurmadan yedikten sonra soğuk su istedi. Ondan da içtikten sonra Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurdu:

"Andolsun ki kıyamet gününde bu nimetten sorulacaksınız!" Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) o hurma salkımını alıp silkti ve hurmalar yere döküldü. Rasulullah (aleyhisselam)'a sordu: "Kıyamet gününde bundan da mı sorulacağız?" Rasulullah (aleyhisselam) ona:

"Evet, ancak üç şeyden sorulmayacaksınız: Adamın utanç yerini örttüğü bez parçası, açlığını gideren bir parça ekmek ve sıcak-soğuktan korunmak için başını soktuğu bir çukur (odacık)."[2]

Muâz b. Abdillah b. Habib'in babasından, onun da amcasından yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir mecliste bulunuyorduk. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz başı ıslak bir halde çıkageldi. Biz O'na: "Ya Rasulullah! Sizi mutlu ve huzurlu görüyoruz" dedik. O da: **"Evet öyle."** buyurdu. Sonra şunu ilâve etti:

"Allah'tan korkup sakınan kimsenin zengin olmasında bir sakınca yoktur. Allah'tan korkup (kötülüklerden) sakınan kimse için sağlık zenginlikten hayırlıdır. Mutlu ve huzurlu olmak da (Allah'ın verdiği) nimetlerdendir."[3]

"Kıyamet gününde kuldan ilk olarak nimetlerden sorulacak ve kendisine: "Bedenini sıhhatli kılmadık mı? Sana soğuk su içirmedik

1 Müslim/Zekât: 115- Tirmizi/Zühd: 28, Kıyamet: 22- İbn Mâce/Zühd: 27-Ahmed: 2/115, 119

2 Müsned-i Ahmed: 5/81

3 İbn Mâce/Ticarat: 1/35

mi?" diye sorulacak."[1]

"İki nimet vardır ki insanların çoğu onlar hakkında gaflet edip aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit."[2]

Çokluk Yarışı

اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ ۙ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۗ

"Çokluk yarış ve kuruntusu sizi o kadar oyaladı ki, kabirleri bile ziyaret ettiniz (oradaki ölülerinizi bile saymaya çalıştınız)."

Yaratılıp dünyaya getirilmesinin hikmet ve amacını bilmeyen, Yüce yaratanının çizdiği hayat programından habersiz olan; kitap indirilmesinin ve peygamber gönderilmesinin sebebini idrâk etmeyenlerin kalpleri ve kafaları bütünüyle dünyalığa dönük olur. Amaç ve arzuları mal, makam ve evlât çerçevesi içine sıkışıp kalır.

Konumuzu oluşturan âyetlerle, belirttiğimiz çerçeve içinde sıkışıp kalan Mekkeli müşriklerin o günkü düşünce ve davranışı misal veriliyor ve böylece her çağda o gibilerin bulunabileceğine işaret edilerek, dosdoğru imân edenlerin çokluk yarışına ve kuruntusuna kapılmamaları; aynı zamanda oyalayıcı lüzumsuz şeylerden uzak kalmaları isteniliyor. Çünkü insan bu gibi basit ve iki hayat için gerekli olmayan şeyler için değil, çok yüce amaçlar için yaratılmıştır.

Gerçi insanda fıtratan dünyalıktan yana arzu, istek, hattâ hırs duygusu mevcuttur. Hayata hareket kazandırma ve insanı atâletten uzak bulundurma hikmetine mebni verilen bu duygu Kitap ve Sünnet ile kanalize edilmezse, sahibini eninde-sonunda felâkete sürükler.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu inceliğe işaretle şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlunun bir vadi altını olsa ikinci vadinin olmasını ister. Ademoğlunun ağzını (veya dünyalığa olan aşırı tutkusunu) ancak toprak doldurur. Dönüş yapıp tevbe edenlerin tevbesini Cenâb- ı Hak kabul eder."[3]

---

1 Tirmizi, Tefsir-i Sure: 102

2 Buhari, Rikak: 1; Tirmizi, Zühd: 1; İbn Mâce, Zühd: 15; Darimi, Rikak: 2; Ahmed: 1/258, 344.

3 Müslim/Zekât: 116, 119- Tirmizi/Menakıb: 32- Ahmed: 5/131, 132-6/55.

Kabirleri Başka Maksatlar İçin Ziyaret Etmek

Şüphesiz ki ölüm her canlı için mukadder bir kanundur ve değişmesi söz konusu değildir. O halde aynı yolun yolcusu olan insanoğlu kendinden önce ölenlerden ibret ve öğüt alacak değil midir? Her gün aramızdan tanıdık simalardan birkaç tanesinin kaybolması bizi uyarmaya ve kalan ömrümüzü en iyi şekilde değerlendirmemize yeterli misal teşkil etmiyor mu? Aksine bir yol tutanların sonlarının nereye vardığını göremeyecek kadar kör olanların, kalp gözleri kör olarak öleceklerinde ve yine kör olarak kabirlerinden kaldırılacaklarında şüphe mi vardır? Öylelerini, mezbaha duvarının ardında kesilmeye hazır bekletilen koyun sürüsüne benzetmemiz uygun olmaz mı? Sürünün bir ucu kasabın bıçağı altında can verip birbirini izlerken geriye kalanının bu mukadder sonuçtan habersiz ve gafil bir halde önlerine konulan bir tutam ot üzerinde tokuşup sürtüşmeleri şaşılacak bir olay ve hayretamiz bir manzara değil midir?

İslâm'ın ilk yıllarında Mekkeli müşrikler kabirleri maksat ve anlamı dışında ziyaret eder ve böylece atalarıyla övünüp böbürlenirlerdi. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz diğer kötü âdetleri bir bir yıkmaya yöneldiği gibi, bu âdeti de yıkmaya yöneldi. İnen ilâhi âyetlerin ışığı altında bir süre için kabir ziyaretini yasakladı. İlâhi hükümler kademe kademe inip mü'minlerin kalp ve kafalarını aydınlatarak yatışkanlık sağladıktan sonra bu yasak şu hadisle kaldırıldı ve böylece kabirleri ziyaret asıl amaç ve hikmetine yönelik olarak yeni bir veçhe aldı:

"Ben sizi kabirleri ziyaretten menetmiş idim. Artık (bundan böyle) kabirleri ziyaret ediniz!"[1]

"Ben sizi kabirleri ziyaretten menetmiş idim. Şimdi ise Muhammed'e anasının kabrini ziyaret etmesi için izin verilmiş bulunuyor. Artık siz de kabirleri ziyaret ediniz!"[2]

Müslim'in rivayetinde ilgili hadis şu lâfızlarla belirtilmiştir:

"Ben sizi kabirleri ziyaretten men'etmişidim. Artık (bundan böyle) onları ziyaret ediniz. Çünkü bu ziyaret dünyada insanı (aşırı haz ve

1 Taberânî/Dahayâ: 8

2 Tirmizi/Cenâiz: 60- Ebu Dâvud/Cenâiz: 77, Eşribe: 7 - Nesâi/Cenâiz: 100- İbn Mâce/Cenâiz: 47- Ahmed: 1/145, 452-3/38, 63, 66, 237, 250-5/350, 355, 356, 357, 359, 361

isteklerden alıkoyan) zühd derecesine eriştirir ve âhireti de hep hatırlatır."[1]

Kur'ân-ı Kerim'de lâfız olarak "mekabir" ismi sadece bu surede geçmektedir. Manâ ve mefhum olarak birçok yerde anıldığında şüphe yoktur.

O halde kabir ziyareti konusunda Rasulullah (aleyhisselam)'ın sünnetini çok iyi bilmemize gerek vardır. İslâmi ölçülere uymayan bazı mahalli âdetlerin tesiri altında kalıp sünnet dışı ziyarette bulunmak, sevap yerine günah kazandırır. Çünkü İslâm'a uymayan her âdetin gayr-i İslâmi kaynaklardan sızıp yerleştiğinde şüphe yoktur.

Gerçeği Bilmek ve Kesin Olarak Anlamak

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝

"Hayır, (bu hareketiniz ve düşünceniz hiç doğru değildir.) İleride (gerçeği) bileceksiniz. Sonra da dikkat edin (gerçeği elbette) öğreneceksiniz."

Mal ve evlât yarışına girip bir sürü kuruntu peşinde koşan gafiller uyarılırken ileride gerçeği bilecekleri te'kiden haber veriliyor.

Burada "ileride" sözünden murat ve maksat nedir? Ölmeden önce mi, kabir âleminde mi, yoksa âhiret gününde mi? Âyetteki anlatım tarzı bunların hepsine hamledilebilecek bir esnekliktedir.

Nitekim müfessirler bu doğrultuda şu yorumları getirmişlerdir:

a) Mücahid ve Ferra'a göre: İleride bu böbürlenme yarışının elim sonucunu bileceksiniz ve elbette bunu öğreneceksiniz.

Bunlara göre, âyetteki tekrar, tehditten sonra te'kid ve tağlizdir.

b) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: İleride size inecek olan kabir azabını bileceksiniz demektir. Bu mânayla birinci defa bilmeleri kabirde, ikinci bilmeleri âhirette gerçekleşecektir. Nitekim Zer (veya Zir) b. Hubeyş'in yaptığı rivayete göre: Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Biz önceleri kabir azabı hakkında biraz şüphe içinde bulunuyorduk. Sonra:

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝

1 Müslim/Cenâiz: 106, Edâhi: 37- Taberâni/Dahaya: 8- Ahmed: 3/38

âyeti inince bu şüphemiz kalktı."[1]

c) Diğer ilim adamlarına göre: İleride ölüm olayı karşınıza çıkıp görevli melekler ruhunuzu almaya gelince ve bir de sizi kabre koyduklarında gerçeği anlayacaksınız manâsı söz konusudur.

Böylece kabir azabının hak ve vacip olduğu istidlal edilmiştir.

d) Kabirlerden kaldırılıp haşredildiğiniz zaman ve âhiret gününde cereyan edecek hesap faslında gerçeği bileceksiniz.

e) Dahhak'e göre: Birinci defa "bileceksiniz" sözü kâfirlerle, ikinci defa "bileceksiniz" sözü ise, mü'minlerle ilgilidir. Diğer bir yorum da şöyledir:

İleride İslâm'ın, sizin böbürlenip yarıştığınız konulardaki hükmünü ve insanın çok yüce amaçlar için yaratıldığını İslâm'a girenleriniz bileceklerdir. Sonra da Mekke'nin fethinde bu gerçeği anlayacaklardır. Öldükten sonra ise, bu gerçeklere kesin bilgi edinip "ilme'l-yakin" derecesinde idrâke erişeceklerdir.

Ancak bu yorumlardan (b) maddesinde yer alan İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın tefsiri ağırlık kazanmıştır.

Cehennemi Mutlaka Görecekleri Haber Veriliyor

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ

"Andolsun ki, Cehennem'i elbette göreceksiniz, yine de orayı gözlerinizle kesinlikle göreceksiniz."

Bu âyetle yalnız gafil müşrikler, inkârcı nankörler, maddeci şaşkınlar mı tehdit ediliyor, yoksa mü'min, kâfir bütün insanlar mı uyarılıyor? Her iki yorum da bu anlatımın kapsamına girmektedir. Siyak ve sibakı dikkate alanlar, kâfirlerle ilgili bulunduğunu belirtmişlerse de surenin son âyeti olan

"Sonra da o gün (size dünyada verilen) nimetlerden elbette sorulacaksınız" cümlesi ikinci yorumu kuvvetlendirmekte ve bu mücmelin şu âyetle açıklandığını ilham etmektedir:

"Hem sizden hiçbir kimse yoktur ki Cehenneme uğramış olmasın.

1 El-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân: 20/172.

Bu Rabbının yanında kesin hükme bağlanmıştır."[1]

Öyle ki, mü'minler Cennete girmek için mutlaka Cehennem üzerine kurulu Sırat'ı geçmeleri gerekecek ve cehennemlik olanlar da ancak bu köprü üzerinden ateşe atılacaklardır. Böylece âhiret gününde Cehennemi ayan-beyân görmeyen kalmayacaktır.

Bu anlatımla, inkârcılara nasıl yaşlılık ve ölüm denilen ilâhi kanunu iptal etme imkânları yoksa, Cehennem denilen azap yerini de ortadan kaldırma kudret ve imkânlarının bulunamayacağı ihtar edilerek ölmeden önce bu gerçeğe inanmalarının lüzumu ve faydası anlatılıyor. İlâhi programa uyup ona göre iki hayatı düzenlemenin tek kurtuluş çaresi olduğu dolaylı şekilde bildiriliyor.

Diğer yandan imân edenlere de sözü edilen gerçeği hep göz önünde bulundurmaları ve ona göre her gün biraz daha sâlih amelleri çoğaltıp Allah'a yakınlık sağlamaları ilham ediliyor.

İnsana Verilen Her Nimetin Hesabı Sorulacaktır

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ

"Sonra da o gün, (size dünyada verilen) nimetlerden elbette sorulacaksınız!"

Şüphesiz insanın zevk aldığı, ferahlık duyduğu, iştiha ile yöneldiği o kadar çok nimet var ki, onları saymak bile bir bakıma mümkün değildir. Ancak insan olarak yaratılmamız ve İslâm nimetine muvaffak kılınmamız, sâlih amellerde bulunmamız, beden ve ruh sağlığıyla günlük hayatımızı sürdürmemiz bu nimetlerin başında gelir. Zira

"Allah kimin hakkında hayır (iyilik) murad ederse, onu dinde fakih kılar (bilgili ve anlayışlı düzeye gelmeye muvaffak eyler)."[2]

Şüphesiz bu ilâhi tevfikin tecelli edip kulu dinde bilgili ve anlayışlı olma düzeyine getirmesi en hayırlı nimetlerden biridir.

Sonra da yeryüzüyle gökteki nimetlerin insana baş eğdirilmesi; kay-

1 Meryem suresi: 71

2 Buhari/İlim: 10, Humus: 7, İ'tisam: 10 - Müslim/İmaret: 175, Zekât: 98; 100 - Tirmizi/İlim: 4, Mukaddeme: 17 - Dârimi/Mukaddeme: 24, Rikak: 1 - Taberâni/Kader: 8 - Ahmed: 1/206-2/234-4/92, 93, 95, 97, 98, 99, 101

nakların önceden hazırlanıp istifade edilir düzeye getirilmesi de insan hayatıyla iç içe olan nimetlerdendir. Herkes bulunduğu ortam ve şartlara, taşıdığı yeteneklere göre bu nimetlerden az veya çok yararlanmaktadır. Gerçek bu olunca, her nimetin nasıl hazırlandığını, bu hususta ne gibi şeylerin hizmete sevkedildiğini düşünmek ve her nimete böyle bir idrâk uyanıklığıyla yaklaşıp meşru ölçüler çerçevesinde ondan istifade etmeyi prensip edinmek farzdır. Zira yararlandığımız her nimetten mutlaka sorulup hesap vermek zorunda olacağımız kesindir.

Kişi kendini böyle bir imân ve irfan çizgisinde tutmakla başarılı olursa, üç ayrı iyilik ve fazilet işlemiş olur:

1- Kalbinde oluşturduğu iç disiplinle kendi hakkına razı olup başkasının hakkına el uzatmaktan geri kalır, yani kendine hâkim olup meşru sınırları gözetir. Böylece dürüstlük doğrultusunda örnek alınacak, misal teşkil edilecek nezih bir ömür geçirir.

2- Ev halkına, çocuklarına ve yakın çevresine helâl lokmanın, şükrü yerine getirilen nimetin insana yakışan hasletlerden olduğunu söz ve davranışlarıyla gösterir ve onlara en güzel ahlâki mirası bırakmış olur.

3- İnsan haklarına saygılı olmanın, hakları korumanın, güvenilir bir toplum oluşturmanın en sağlam adımını atmış olur. O sebeple de toplum bünyesinde yer alan kişilerden birbirini sevip sayan bir cemaat meydana çıkmış olur.

Doğunun halk filozofu Şeyh Sadi bu inceliği ve fazileti dile getirirken diyor ki:

"Bulut, rüzgâr, Güneş, Ay ve felek hepsi iştedir. Hepsi de el ele verip senin eline bir parça ekmek vermeye çalışmaktadır. Arttk o ekmeği gaflet içinde yemen insaf ve izanın şartına uymaz."

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz mü'minleri böylesine kadirbilirlik düzeyinde tutmak; nankörlük ve gafletten uzak bulundurmak üzere şu çok anlamlı hadisini beyân buyurmuştur:

"Kim kendi evinde ve yurdunda güvende, bedeni sağlık ve afiyette olur ve günlük azığı da yanında bulunursa, dünya bütünüyle ona ayrı-

lıp verilmiş gibi olur."[1]

Mevcut ile yetinip rızkını helâl yoldan sağlayan ve her lokmadan sorulacağına inanarak kendisine verilen nimetin şükrünü kalben, lisanen, bedenen ve malen yerine getiren kimse, kendini hesap gününe hazırlamış olur. Şüphesiz kişi kendini böyle bir fazilet ve sorumluluk çizgisinde tutunca, aile ve toplumun huzur ve güven unsuru haline gelir.

İKİ SURE ARASINDAKİ MÜNASEBET

Tekâsür suresiyle, Câhiliye devrine ait böbürlenme ve mal ile evlâdın çokluğuyla yarışma konusu üzerinde duruldu. Sonra da kula verilen her nimet hususunda Cenâb-ı Hakk'ın soracağına dikkat çekilerek sure noktalandı.

Asr suresiyle, kendini böylesine fazilet yansıtan şükür düzeyine getirmeyen insanların mutlak anlamda zararda oldukları bildiriliyor ve uhrevi zarar ve onun neticesi olan elim azaptan kurtulmanın yolları gösterilerek aydınlatıcı ve yönlendirici bilgi veriliyor.

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a; salât-ü selâm peygamberlerin hâtemi Hz. Muhammed (aleyhisselam) 'a ve O'nun âl ve eshabına olsun.

1 Tirmizi/Zühd: 34; İbn Mâce/Zühd: 9

103. SURE

ASR SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
3	14	68

ASR SURESİ

Cumhura göre, Mekke'de; Katade'ye göre, Medine'de inmiştir. İbn Merduye'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Asr Suresi Mekke'de inmiştir."

Taberânî'nin el-Evsaf'ta, Beyhaki'nin eş-Sa'b'da Ebu Müzeyne ed-Dârimi'den yaptıkları rivayette deniliyor ki: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in ashabından iki adam karşılaşınca (bir araya gelince), onlardan biri diğerine Asr suresini okumadan ayrılmazdı. Sonra biri diğerine selâm verip öyle ayrılırlardı."[1]

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu sure, İnşirah suresinden sonra inmiştir.[2]

Birinci âyetinde "asr"a yemin edilerek başlanmış ve bu kelime aynı zamanda sureye isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Asr'a yemin edilerek bu kavrama dikkat çekiliyor. Aynı zamanda insanın zararda kaldığı konu edilerek mü'minlerin aklına sesleniliyor.

2- İmân edip sâlih amellerde bulunanların kendilerini zarar uçurumundan uzak tutabilecekleri bildiriliyor ve arkasından bunların iki güzel vasıf ve özelliği üzerinde duruluyor.

1 Şevkani, Fethü'l-kadir: 5/491

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/793.

١٠٣ سُورَةُ الْعَصْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

1- Asra yemin olsun.

2- İnsan gerçekten zarardadır.

3- Ancak iman edip iyi-yararlı amellerde bulunurlar, birbirine hakkı tavsiye edenler, birbirine sabrı tavsiye edenler müstesna.

İLGİLİ RİVAYET

Hz. Muhammed (aleyhisselam) Efendimiz risâletle gönderildikten bir süre sonra henüz İslâm'a girmemiş olan Amr b. Âs (radıyallahu anh), peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan yalancı Müseyleme'ye uğramıştı. Aralarında şu konuşmanın geçtiği nakledilmektedir:

- Ya Amr! Şu son günlerde Mekkeli hemşehrimiz (Muhammed)e neler indirildi?

- O'na veciz ve beliğ bir sure indirildiğini duydum.

- O sure nasıldır, söyler misin?

- Asr suresidir ve metni şöyledir:

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Bunun üzerine Müseyleme kısa bir sure (!) uydurmak için bir süre düşündükten sonra şöyle diyor:

- O'na indiğini iddia ettiğin surenin (vecizlikte) bir benzeri bana da dirildi.

- Sana indirilen o sure nedir ve nasıldır? Müseyleme, uydurduğu sureyi şöyle okudu:

يابر يابر وانما انت أذنان وصدر وسائرك حفر نقر

Müseyleme bu derme- çatma sözleri okuduktan sonra Amr'a sordu:

- Ya Amr! Bunu nasıl görüyorsun? Amr şu cevabı verdi:

-Ya Müseyleme! Andolsun ki senin yalancı olduğunu bildiğimi sen de çok iyi bilmektesin.[1]

Türkçesi:

"Ey adatavşanı, ey adatavşanı! Sen ancak iki kulak, bir göğüsten ibaretsin. Sende geriye kalanı ise, oyulmuş küçük bir çukurdur."

Amr b. Âs (radıyallahu anh), şüphesiz ki duhat-i Araptan biridir. Seyyal (çok akıcı) bir zekâya sahip bulunuyordu. Asr suresi ile Adatavşanını tarif eden sözleri birbirinden ayırt edecek bir bilgiye sahipti. O bakımdan Müseyleme'nin yüzüne karşı yalancı olduğunu ve bu gibi saçma sözlerin ilâhi olamıyacağını söylemiş; Asr suresiyle bu sözler arasında kıyas yapmanın bile doğru olmayacağına işarette bulunmuştur.

İLGİLİ HADİS

"Âdemoğlu dehre söverek bana eziyet ediyor. Oysa ben dehrim (onu düzenleyip varlık alanına getiren benim)."[2]

Asra Yemin Ediliyor

Asr: Zaman, yıl, yüzyıl ve sonsuza dek gibi mânalara delâlet eder ve "dehr" ile eş anlamlı olduğu söylenir. Aynı zamanda gece-gündüz, akşam-sabah, zeval ile gurup arası ve günün son saati gibi mânalarda da kullanıldığı görülmektedir.

Belirtilen zaman parçaları içinde birçok olaylar meydana geldiği; tasarruf ve değişiklikler vuku bulduğu için Cenâb-ı Hak, her zaman parça

1 Tefsir-i İbn Kesir: 4/547

2 Buhari, Tefsir: 45; Tevhid: 35; Ebu Davud, Edeb: 169; Ahmed: 2/238, 272; Müslim, Elfaz: 2, 3.

ve diliminde ortaya çıkan değişme, başkalaşma ve uygulanan ilâhi programdan her birinin rububiyet kudretine ve sanatına delâlet eden bir belge ve delil olduğuna işaretle "asr"a and içmekte ve böylece insanlardan kimlerin kendilerine takdir edilen ömür süresini zarar ve hüsranla noktalayacağını, kimlerin de bunu ilâhi sisteme göre değerlendirmek suretiyle kârlı bir noktaya getireceğini ve o sebeple ebediyen mutlu olacağını en veciz, en toplayıcı ve en kapsamlı birkaç cümleyle özetlemektedir. Nitekim İmam Şafii'nin şöyle dediği rivayet edilerek surenin bir bakıma Kur'ân'ın özeti olduğuna işarette bulunduğu görülmektedir:

"Eğer insanlar bu sure üzerinde derinden derine düşünecek olurlarsa, onlar için bu, hem dünyalarını, hem de âhiretlerini huzur, güven ve istikrara kavuşturmaya yeter."[1]

Ayrıca "asr"dan maksadın ikindi namazı olduğu söylenir. Zira dinde ikindi namazının çok önemli bir yeri ve anlamı vardır. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

"İkindi namazını kaçıran kimse, çoluk çocuğunun ve malının bir kısmını kaybetmiş gibi sayılır."[2]

Asr'ın Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in yaşadığı çağa veya zaman parçasına işaret olduğu da ayrı bir yorum olarak ortaya konmuştur. Şöyle ki, Rasulullah (aleyhisselam)'ın doğup büyüdüğü beldeye yemin edildiği gibi, O'nun doğduğu asra da yemin edilmiş bulunuyor. Böylece bu son yorumdan Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in gerek doğduğu mukaddes belde, gerekse O'nun yaşadığı çağda insanlığa yansıttığı ilâhi mesajın her yanıyla birliğin, dirliğin, güven ve huzurun, kurtuluş ve selâmetin, adalet ve hakkaniyetin kaynağı, Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve rahmetinin en çok tecelli dönemi olduğu neticesi çıkıyor...

İnsan Zarar İçindedir

وَالْعَصْرِ ۙ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِی خُسْرٍ ۙ

"Asra yemin olsun, insan gerçekten zarardadır."

---

1 Tefsir-i İbn Kesir: 4/547

2 Buhari/Mevakit:14 - Müslim/Mesacid: 200, 201 - Nesâi/Salât: 17 - İbn Mâce/Salât: 6 - Ebu Dâvud/Salât: 5 - Tirmizi/Mevakit: 14 - Dârimi/Salât: 27 - Taberâni/Vukut: 21 - Ahmed: 2/18, 27, 28, 54, 64, 75-5/429

Âyette yer alan "el-insan"ın başındaki "elif-lâm" cins ve istiğraka, delâlet etmektedir, konuya bu açıdan bakınca, Cenâb-ı Hakk'ın bütün insanları kasdettiği rahatlıkla anlaşılır. Aynı zamanda bu, bir çağın insanlarına değil, kıyamete kadar her çağda yaşayacak olan fert, aile, toplum, kavim, kabile, aşiret ve milletleri kapsamaktadır.

Böylece âyetin delâletinden dört vasıftan yoksun bulunan her insanın hüsranda, yani ziyanda olduğu kesin bir beyân olarak önümüzde bulunuyor. Ancak "hüsran" çok yönlü bir kavramsa da bütün delaletiyle ve kullanıldığı yer ve konuya göre aldığı az farklı manâlarıyla tek noktada birleşmektedir; o da noksanlık, zarar ve kötü bir hayat atmosferinde bocalamaktır.

Şüphesiz bu noksanlık, zarar ve kötülükler, biri dünyada, diğeri âhirette olmak üzere iki yerde tezahür eder. Dünyada ölümle silinip büsbütün yok olma endişesiyle tedirgin olup nefsi her bakımdan tatmin etme arzusu belirir ve bu sebeple kişisel çıkar ön plâna alınarak kalp katılığı, bencillik, ihtiras, haklara tecavüz, harama el uzatma ve tek kelimeyle dünyalığı tek amaç ve hedef seçme baş gösterir. O yüzden kişinin iç âleminde manevi boşluktan kaynaklanan fırtınalar kopar. Aile ve toplumda gerçek anlamda huzur ve güven kalmaz. Küfür; ahlâksızlık, adaletsizlik, haksızlık ile bütünleşip belli çizgiye gelince Cenâb-ı Hakk'in -Sünnetullah gereği- hükmü iner ve işte o zaman hüsran grafiği en yüksek noktasına ulaşmış olur.

Âhirette ise, bu insanlar her türlü manevi destek ve yardımdan mahrum kalıp amellerine uygun elim bir azaba uğratılırlar ki, bu daha büyük ve en açık hüsran olarak vasıflandırılır.

Cenâb-ı Hak Nisa suresi 119. âyetle bu elim sonucu şöyle beyân buyurmaktadır:

"Artık kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost ve arkadaş edinirse, gerçekten o açık bir ziyana uğramıştır."

En'âm suresi 31. âyette ise, Allah'a imândan ve ibâdetten kopuk bir hayatın hüsran ile noktalanacağı şöyle ifade edilmektedir:

"Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar gerçekten ziyanda kaldılar; tâ ki kıyametin kopuşu ansızın kendilerine gelince, günah ve veballerinin ağırlıklarını sırtlarına yüklendikleri halde "Dünyadaki noksanlık ve kusurlarımızdan dolayı vah yazıklar olsun bize!" diyecekler. Ne kötüdür o yüklendikleri şey!"

Hac suresi 11. âyette ise, tahkiki imân sahibi olmayıp şüphe uçurumunun kenarında kararsız duranların hem dünyada, hem de âhirette hüsrâna uğratılma ihtimallerinin çok büyük olduğu şöyle tasvir edilmektedir:

"İnsanlardan kimi de Allah'a kıyıdan (şüphe üzere) ibâdet eder. Kendisine bir iyilik erişirse onunla gönlü yatışır; bir sıkıntı, dert ve belâ dokunursa yüzüstü döner de hem dünyada, hem de âhirette zarara uğramış olur. Bu da çok açık bir ziyandır."

Burada Sünnetullah'ın değişmeyen hükmü açıklanıyor ve bu hükmün artık işlemezliğinin asla söz konusu olamayacağı dolaylı şekilde kalp ve kafalara işleniyor.

Güneş nasıl ısı ve enerji veriyor, ateş yakıyor, zehir öldürüyorsa, âyette açıklanan dört vasıftan uzak kalmak da öylece hüsranla sonuçlanıyor. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kaf suresi 29. âyetle bu sünneti şöyle açıklamaktadır:

"Benim yanımda söz değişmez ve ben kullarıma zulmedici de değilim."

Evet, söz ve hüküm O'nun yanında değişmez. Kurduğu düzen ve dengeyi, belirlediği takdir ve tesbiti kimse için değiştirmez. Ezelde hazırladığı plân ve programı aksatmadan hedefine doğru götürür.

Kurtarıcı Dört Ana Vasıf

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

Ancak imân edip iyi-yararlı amellerde bulunanlar, birbirine hakkı tavsiye edenler, birbirine sabrı tavsiye edenler müstesna."

Cenâb-ı Hak, hayatı ilâhi murada göre değerlendirip saadet basamaklarında yükselen şuurlu kullarının dört ana vasfını belirtmektedir:

1- İman,

2- Salih amel,

3- Hakk'ı tavsiye.

4- Sabrı tavsiye.

Bu dört sıfatın belli şahıslarla ilgili olduğu mevkuf bir rivayetle nakledilmişse de, gerçekte insan cinsinden istisna edilip bu dört vasfı taşıyan herkes söz konusudur.

Belli şahıslarla ilgili olduğunu Ubey b. Kâb (radıyallahu anh) şöyle anlatıyor: "Asr suresini Rasulullah (aleyhisselam)'ın huzurunda okudum ve sonra da O'na: "Ya Rasulallah! Bunun tefsiri nedir ve nasıldır?" diye sordum. Cevap olarak buyurdu ki:

"Ve'l- asr, Allah'tan bir yemindir ki bununla günün son bölümüne yemin etmiştir. İnsan'dan maksat, Ebu Cehil'dir. İmân edenden maksat, Ebu Bekir Sıddik'dır. Salih amel işleyenlerden maksat, Ömer'dir. Hakk'ı tavsiye edenden maksat, Osman'dır. Sabrı tavsiye edenden maksat, Ali'dir."

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) da minber üzerinde hutbe irâd ederken bu anlamda bir tefsirde bulunmuştur.[1]

Bu rivayetler pek sahih olmamakla beraber sözü edilen beş şahıs bu konuda birer misal ve sembol gösterilebilir.

İmân:

İmân, bütün güzel, iyi, yararlı ve hayırlı vasıfların özü ve temelidir. O bakımdan Allah yanında bu temel ve mayadan kopuk hiçbir iyiliğin, hayrın değeri yoktur. Çünkü bu düzeydeki iyilik Allah için değil, dünyevi amaçlar içindir. Cenâb-ı Hak ise ancak kendi rızası gözetilerek kendisi için işlenen iyi amelleri kabul edip mükâfatlandırır. Nitekim bu ilâhi kıstas Kur'an'ın yaklaşık on beş yerinde anılarak mü'minlere sağlam ölçü; inkârcı ve münafıklara uyarı sinyali verilmektedir. Biz teberrüken iki âyetin mealini nakletmekle yetiniyoruz:

"Âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanlar var ya, onların amelleri boşa gitmiştir. Onlar ancak amel edegeldiklerinin karşılığıyla cezalandırılırlar."[2]

"Onlar ki, dünya hayatında inkârlarından dolayı işleri boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel, yararlı iş yaptıklarını sanıyorlar. Onlardır ki, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmişlerdir. O sebeple amelleri boşa gitmiştir. Kıyamet günü onlar için bir tartı tutmayacağız."[3]

1 el-Câmiu li- Ahkâmi'l- Kur'ân: 20/180.

2 A'raf suresi: 147

3 Kehf suresi: 104, 105.

Salih Amel:

Salih ameller sağlam imânın en tabii ve en tatlı ürünleridir ki, bunların başında farz ibâdetler gelir. Çünkü Cenâb-ı Hak kullarını kendi rahmet ve gufranına, inayet ve nusretine ancak bu ibâdetlerlerle davet etmiş ve bunun için işlek bir yol vücuda getirmiştir. Kişinin niyet ve inancı ne kadar doğru olursa olsun başka bir yol seçip Allah'a yaklaşması söz konusu olamaz. Onun için her peygamber istisnasız farz ibâdetleri aynen yerine getirmekle kalmamış, onları kendi ümmetine de tebliğ etmiştir.

Nitekim kutsi hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Kulum en çok kendisine farz kıldığım ibâdetle bana yaklaşır ve o durmadan nafile ibâdetlerle de bana yakınlığı artırır."[1]

O bakımdan kitap ve sünnette nerede imândan söz ediliyorsa, arkasından sâlih ameller anılıyor.

Hakkı Tavsiye:

Hak, burada Kur'ân, onunla amel, imân ve tevhid olarak yorumlanmışsa da, kavram olarak sahası hayli geniştir. Ayrıca Allah'ın doksan dokuz isminden biri de "Hak"tır. Çünkü O, her şeyi düzen, denge ve uyum üzere yaratmıştır. Kurduğu sistemde bir düzensizlik, uyumsuzluk ve dengesizlik söz konusu olamaz. Böyle iddia eden biri ortaya çıkarsa, mutlaka onun görüş, tespit ve takdirinde düzensizlik ve dengesizlik vardır.

Bu mânayla Allah'ın varlığına, birliğine imân ve gereğince amel nasıl "hak" kapsamına giriyorsa, hayatımızı ilâhi statüye göre uygun düzen ve dengeli sürdürmemiz de haktır. Bunu eğitim ve öğretim yoluyla nesilden nesile aktarmamız da hakkın kendisidir. Aksine bir yol ve tutum boş ve anlamsızdır; tek kelimeyle bâtıldır.

Sabrı Tavsiye:

Sabr, sözlük olarak "cebr" kalıbında olup bir kimseyi bir söz veya işten alıkoymak manâsına delâlet eder. Aynı zamanda sıkıntıda, darlıkta tutmak mânasında da kullanıldığı vakidir. Meselâ, "Sabertü'd- dâbbete" denilince, "hayvanı bir süre yemsiz hapsettim" anlaşılır.

---

1 Buhari/Rikak: 58 - Ahmed: 6/256

Bunun dışında "sabr", farklı olaylara göre farklı mânaya delâlet eden bir kelimedir. Meselâ bir musibet karşısında kişi feryat etmekten ve ıstırap duymaktan kendini alıkoyuyorsa, ona "sabretti" deniliyor. Bu durum savaşta cereyan ederse, ona "şecaat" denilir. Bir şahsı "sabırla öldürdüler" denilince, çeşitli aletlerle yavaş yavaş vurarak, yara açarak öldürdüler mânası anlaşılır.[1]

Sonuç olarak sabr: Bir kimsenin başına bir musibet, belâ veya felâket geldiğinde bağırıp çağırmaktan, feryad-u figân etmekten kendini alıkoyup dayanma gücünü ortaya koyması ve o musibet veya belânın kalkmasını beklemesidir.

Böylece "sabr", yer aldığı konu ve cümleye göre "dayanma gücünü ortaya koyma" temasını taşıdığı halde az farklı mânalara delâlet eden bir kavramdır. Âyette "sabr"ı belirtilen manâlar doğrultusunda dikkate aldığımızda, farzları edada, ilâhi emirleri yerine getirmede, Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu helâl-haram sınırlarına bağlı kalmada başarılı olabilmek için dayanma gücünü ortaya koymaktan, irâde hâkimiyetini sağlamaktan ve bu durumda nefsin isteksizliğini yenmekten, birtakım aşırılıklarını durdurmaktan ibarettir. Aynı zamanda cihada hazırlanmada, fiilen cihada katılmada, mücahidleri desteklemede adım adım azimle ilerleme gücünü tazelemek ve böyle anlarda ve dönemlerde ortaya çıkan şiddete karşı takat nisbetinde göğüs germek de "sabr"ın kapsamına girmektedir.

O bakımdan amel-i salihin iki önemli bölümü olan "hakkı ve sabrı tavsiye"ye özel yer verilmiş; tamimden sonra tahsise gidilmiştir.

İKİ SURE ARASINDAKİ MÜNASEBET

Asr suresiyle, insanoğlunun hüsrandan kurtulmasının dört ana esas ve prensibi belirtilerek ömrü en ciddi, en yararlı ve hikmetine uygun şekilde değerlendirmenin yol ve yöntemi açıklandı.

Hümeze suresiyle, ömrünü bu esas ve prensiplerin hilâfına bir yolda harcayıp dünya malını kurtarıcı tek kaynak ve dayanak seçenlerin sonlarının mutlak tehlike ile noktalanacağı bildiriliyor. Böylece inkârcı maddeciler uyarılarak, ölmeden önce o tehlikeli yolu bırakmaları hatırlatılıyor.

1 Kamus Tercümesi: Sabr maddesi

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar; imân ve sâlih ameli bize sevdiren ve günlük hayatındaki söz ve davranışlarıyla bunun en güzel misalini veren Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât-ü selâmlar olsun.

104. SURE

HÜMEZE SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
9	30	130

HÜMEZE SURESİ

Tamamı Mekke'de inmiştir. Bu hususta müfessirlerin icmaı vardır. Nitekim İbn Merduye'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Hümeze suresi Mekke'de inmiştir."[1]

Birinci âyetinde, insanı arkadan çekiştirip çamur atanlar "veyl" ile tehdit edilmekte ve bu mânaya delâlet eden "hümeze" süreye isim olmaktadır.

Allâme Zemahşeri'ye göre, bu sure Kıyamet suresinden sonra inmiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Başkasını arkasından çekiştirip kaş-göz işaretiyle alay eden ve ekonomik imkânı tek amaç ve dayanak seçen inkârcı nankörler, dönek münafıklar konu ediliyor.

2- Bunların ölmeden önce dönüş yapmadıkları, Hakk'a yönelmedikleri takdirde elim bir azaba uğratılacakları tehdit yoluyla haber veriliyor.

3- Böylece mü'minlerin gerek aile, gerekse toplum arasında çok terbiyeli, vakur, diline hâkim, haklara saygılı, başkasına dil uzatmaktan nefret eder bir tavır ve tutum içinde olmalarına işaret ediliyor.

1 Şevkani/Fethülkadir: 5/492

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/794

١٠٤ سُورَةُ الْهُمَزَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ
أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ
اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾
فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

1- Vay hâline arkadan çekiştirip çamur atana, yüzüne karşı kaş-göz işaretiyle alay edene!

2- O ki, mal toplayıp durmadan sayar,

3- Malının kendisini (dünyada) ebedi yaşatacağını sanır.

4- Hayır, hayır; andolsun ki o, (zelil ve hakir olarak) Hutame'ye atılacaktır.

5- Hutame'nin ne olduğunu bilir misin?

6- 7- Allah'ın, yürekler üstüne yükselip çıkan tutuşturulmuş ateşidir.

8- 9- Şüphesiz ki, o ateş onları uzun, uzun sütunlara (bağlı oldukları halde) her taraftan kuşatacaktır.

İNİŞ SEBEBİ

İbn Ebi Hâtim'in yaptığı rivayete göre, Osman b. Ömer şöyle haber vermiştir:

"Biz Hümeze suresinin hep Ubey b. Halef adındaki azılı İslâm düşmanı hakkında indiğini duyup öğrenmiş bulunuyoruz."

Suddi'nin tahricine göre, bu sure Ahnes b. Şerik hakkında inmiştir. İbn Münzir ile İbn İshak'ın tahricine göre, Umeyye b. Halef hakkında in-

miştir. Çünkü bu Mekkeli azgın müşrik, Rasulullah (aleyhisselam)'ı görünce O'na dil uzatır ve yanındakilere kaş, göz işaretinde bulunarak Hz. Peygamber (aleyhisselam)'ı alaya alırdı.[1]

Âyetin iniş sebebi özellik arz etmekle beraber, mana ve maksat, hüküm ve muhteva bakımından genellik arz ettiğinde şüphe yoktur. O bakımdan kaypak, dönek her maddeciyi, ikiyüzlü münafığı, arkadan çamur atıp mü'minleri küçük düşürmek isteyenleri ve dolayısıyla inkârcı her nankörü kapsamına almakta ve hepsi hakkında indiği sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

İLGİLİ HADİS

"Ümmetimin şerlileri, insanlar arasında söz götürüp getiren (dedikodu yapıp fitne çıkaran)lardır."[2]

İslâm'ın İlk Yıllarındaki Genel Durum: Gerek Asr suresinde, gerekse konumuzu oluşturan Hümeze suresinde, İslâm'ın çok zor şartların, aşılması âdeta gayr-i mümkün görünen ahlâki çöküntülerin, zorbalıkların, haklara tecavüzlerin, mal ve mülkün, evlât ve aşiretin çokluğuyla böbürlenmelerin birbirini izlediği bir çağ ve ortamda ortaya çıktığı kalın çizgileriyle yansıtılmakta ve ilk fedakâr ve cefakâr mü'minlerin çok sıkıntı çektiklerine işaret edilmektedir.

Böylece ilk Müslümanların, kaba kuvvet ve ekonomik güçten başka bir kuvvet tanımayan ve her vesileyle rezileti fazilete tercih eden; insan haklarını çiğnemekten, kadınları esir pazarlarında âdi bir mal gibi alıp satmaktan zevk duyan kavim ve kabilelerle uzun yıllar mücadele ettiği dolaylı şekilde anlatılmakta ve İslâm mücahitlerinin her şeye rağmen dört şeye sıkı bağlı kaldıkları misal verilerek her çağda Müslümanların o dört hususu nazarlarından uzak bulundurmamaları tenbih edilmektedir.

Şüphesiz dünkü Müslümanlara dört şey ile tavsiyenin lüzumu bugünkü ve yarınki Müslümanlar için de geçerlidir. Çünkü Kur'ân'ın emir ve tavsiyeleri, hüküm ve prensipleri bir çağ veya bir kavim ve milletle sınırlı değildir; kıyamete kadar ilâhi sistemi yansıtma kudretini kendinde taşımakta ve her çağda yaşayan insanlara seslenmektedir.

---

1 Süyuti/Esbabu Nüzuli'l-Kur'ân: 122

2 Müsned-i Ahmed: 6/459.

Nitekim bu gerçeği çok iyi anlayan Müslümanlar Endülüs'te İslâm medeniyetinin temelini atarken bilhassa Kur'ân'da belirtilen dört umdeye bağlı kalmışlar ve kurdukları İslâm Üniversitesi'nin giriş kısmına şu ibareyi altın harflerle nakşetmişlerdir:

"Dünya ve yaşayan milletler şu beş umde ile ayakta durabilirler:

1- Âlimlerin ilmi,

2- Hükümdarların adaleti,

3- Kahraman mücahidlerin şecaati,

4- Zenginlerin cömertliği,

5- Kendini Hakk'a vermiş asfiya (azizler ve ermişler)nın duası."

Şüphesiz bu beş şeyin mayasını imân ve onun en tabii tezahürü olan sâlih amel; hakkı ve sabrı tavsiye oluşturmuştur. Zira bu dört umdeden uzak kalan prensiplerin temelinde sadece dünyevi amaçlar, kişisel çıkarlar kalır ki, bu da milletleri uzun süre ayakta tutmaya hiçbir zaman kâfi değildir.

İslâm Cemaatini Rahatsız Eden Maddeciler

Müslümanları hemen her çağda en çok rahatsız eden gruplardan biri de, hümeze, lümeze olup mal toplayan ve topladığını saymakla meşgul olan maddeci kaypaklardır. Cenâb-ı Hak, duygu ve düşüncesi bu istikamette çalışan ve müsait ortamı bulunca fitne ve fesat tohumlarını serpenleri tehdit ederken gerçek mü'minlerin bu fitnecilere karşı çok uyanık ve dikkatli bulunmalarını istemektedir. Şüphesiz 104. surenin bu konuya ayrılması çok anlamlıdır. Zira İslâm Devleti kuruldu kurulalı dış düşmanlardan ziyade içlerinde kümelenen bu bozguncu maddecilerden çekmiş ve rahatsız olmuştur. Asr-ı Saadet'te de başta Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz olmak üzere mü'minleri devamlı şekilde meşgul ve rahatsız eden bu ikiyüzlü dönek, içi küfürle dolu fitneci münafıklar olmuştur.

O bakımdan Kitap ve Sünnet'te münafıklar konusuna ağırlık verilmiş ve mü'minlerin devamlı surette bunlara karşı uyanık bulunmaları öngörülmüştür.

Hümeze- Lümeze

Bu iki sıfat üzerinde farklı manâ ve yorumlarda bulunulmuştur:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Söz götürüp getirenler ve dostlar arasını açıp bozanlar; aynı zamanda suç ve günahtan beri kişilere iftira ile tecavüzde bulunanlar hakkında kullanılan iki sıfattır.

Bu yorumun şu hadisten mülhem olduğunu söyleyebiliriz:

"Şanı yüce Allah'ın şerir kulları, söz götürüp getirenler, dostlar arasında bozgunculuk yapanlar ve beri, suçsuz kişilere kusur ve suç bulup tecavüzde bulunanlardır."[1]

Ayrıca İbn Abbas (radıyallahu anh) birinci yorumuna yakın anlamda "hümeze"yi "kattat" ve "lümeze"yi "ayyab" ile tefsir etmiştir ki, birincisi, söz götürüp getiren yalancı; ikincisi ise, durmadan kusur arayıp suçlamada bulunan iftiracı demektir.

b) Ebu Âliye, el- Hasan, Atâ' ve Ebu Rebbah'a göre: Hümeze, gıybet edip adamı yüzüne karşı yererek hakaret edendir. Lümeze ise, kişiyi arkasından çekiştirip dedikodu yapandır.

c) Mukatil'e göre: Hümeze, kişinin gıyabında konuşandır. Lümeze ise, kişiye yüzüne karşı hakaret edip suçlamada bulunandır.

d) Katade'ye ve Mücahid'e göre: Hümeze, insanlara hakaret maksadıyla dil uzatan kimsedir. Lümeze, insanların soy-sopuna dil uzatıp hakaret edendir.

e) İbn Zeyd'e göre: Hümeze, insanlara eliyle dokunup hakaret eden ve onları davranışlarıyla incitendir. Lümeze, insanlara sözlü hakaret edip onları haksız yere ayıplayan ve kusur yakıştırandır.

f) Süfyan es-Sevri'ye göre: Hümeze, diliyle; lümeze göz ve kaşıyla taşlamada bulunandır.

Şüphesiz bu yorumların hepsi şu noktada birleşmektedir: Toplumu eliyle, diliyle, göz ve kaş işaretiyle, mal ve servetiyle rahatsız edip fitne ve fesat çıkaran herkes hümeze ve lümeze'nin kapsamına girer.

Gerçek şu ki, insan, bu gibi aile ve toplumu rahatsız edici, birlik ve dirliği bozucu fitneden ve fesattan yana yaratılmamıştır. Bu gibi basit ve küçültücü söz ve davranışların insanın yüceliğiyle, azizliğiyle bağdaşması

1 Müsned- i Ahmed: 6/459

mümkün değildir. Zira insan çok yüce hikmet ve amaçlar için yaratılmıştır; Allah katında çok değerli ve azizdir. O bakımdan Cenâb-ı Hak, kullarının toplumu rahatsız ve tedirgin eden bir düzeyde bulunmasını asla arzu etmemekte ve onun hilkat mayasındaki yüceliğine eşdeğerde ona bir hayat statüsü hazırlayarak daha huzurlu ve kalıcı bir hayata onu çağırmaktadır.

Nitekim Tin suresinde insanın "ahsen-i takvim" üzere yaratıldığı konu edilirken bu hususlara işaret edilmiş ve gereken temel bilgi verilmiştir.

O halde insanla kötülükler arasında engel anlamda bir sed oluşturmak için mutlak surette imân ve sâlih amele ihtiyaç vardır. Zira hakiki imân bütün faziletlerin ve iyiliklerin kaynağı; insan-ı kâmil olmanın maya ve cevheridir. Sâlih amel ise, böyle bir imânın süsü ve solmayan rengidir.

Dünyalığa Dalıp Ölümü ve Ötesini Unutmak Büyük Gaflettir

اَلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۙ يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهٗٓ اَخْلَدَهٗۚ

"O ki, mal toplayıp durmadan sayar. Malının kendisini (dünyada) ebedi yaşatacağını sanır."

Para, altın ve gümüş biriktirmeyi, mal ve mülk edinmeyi tek amaç ve hedef seçip ölümü, Allah'a dönüleceği günü ve âhiretteki hesabı unutan nice kimseler vardır.

Şüphesiz onları böylesine haris ve açgözlü yapan birtakım sebepler söz konusudur. Onlardan en önde geleni şunlardır:

a) Ailenin kötü temayülü ve sağlam bir eğitimden yoksunluğu,

b) İmân ve ibâdetten uzak maddeci bir çevreyle içice olma talihsizliği,

c) Şeref ve itibarın, büyüklük ve azizliğin köklü imânla, güzel ahlâkla, faydalı ilimle, sağlam karakterle, fazilet duygusuyla vücut bulacağını kalp ve kafaya enjekte edecek eğitim ve öğretim sisteminden uzak bırakılma bedbahtlığı bu cümledendir.

İşte sözünü ettiğimiz havayı teneffüsten mahrum yetiştirilenler ister-istemez parayı, mal ve mülk edinmeyi tek amaç ve hedef seçerler ve buna ulaşabilmek için engel teşkil eden her türlü kutsal değerleri, maddi ve manevi müeyyideleri çiğnemekte bir sakınca görmezler. Cahiliye devrinde Mekkeli putperest zenginler böyle bir ortam ve çevrede yetişip şekillendikleri

için onların meşru olmayan kazançlarına, nefsâni arzularını tatmine engel olan İslâmiyet'e karşı savaş ilân ettiler ve onu tesirsiz kılıp yayılmasını önlemek için her türlü şirretliğe, zorbalığa ve kurnazlığa başvurdular. Sonra da putlarına daha sıkı bağlanmayı kurtuluş yolu olarak seçtiler. Çünkü bu sahte ilâhları onların önüne hiçbir engel koyacak değildi.

Günümüzün sosyalist geçinen inançsızlarıyla materyalistlerin tavır ve tutumu temelde o müşriklerinkiyle birleşirse de yüzeyde farklılık arz eder. Onlar İslâm'a karşı kaba kuvvet kullanır; işkence ve saldırı düzenlerlerdi. Bunlar ise, materyalizm, sosyalizm, kapitalizm maskesiyle kutsal değerleri bir bir yıkmaya, nesilleri madde kalıbında şekillendirmeye yönelirler.

Dinsiz Maddecilik İki Hayatta da Ateştir

كَلَّا لَيُنۢبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ

"Hayır, hayır; andolsun ki o, (zelil ve hakir olarak) Hutame'ye atılacaktır."

Dinden, Allah'a imândan uzak kalıp madde potasında şekillenen kişilerin ruh ve vicdanları son derece siliktir. İçlerinde kutsal havadan eser yoktur. Maddeyle, mideyle ve şehvetle hayatı renklendirmek onların tek uğraşısıdır. Gerçek bu olunca, madde esareti onları çepeçevre kuşatır ve yaşları ilerledikçe derin bir ümitsizlik kalplerini doldurur. Ölümün son olduğuna inanmaları ise, önlerindeki bütün ışıkları söndürür. Böylece ölmeden önce hem kendilerini manevi bir ateşle yakarlar, hem de çocuklarını ve yakın dostlarını bu ateşe iterler. Bunun tabi neticesi olarak da bağlı bulundukları toplum bünyesinde güven ve huzur verecek hiçbir manevi bağ kalmaz. İnsanlarla dostluk, arkadaşlık, yakınlık gibi ilişkilerinin temelinde maddi çıkar yer alır. Bu da o toplumu yakıp kavuran ayrı bir ateştir ki, âhiret gününde gerçek ateşe dönüşür.

Bunun için Cenâb-ı Hak, dünyalığı tek hedef ve gaye seçen materyalist nankörleri geniş rahmetinin gereği olarak uyarmakta ve bu manevi ateş kalıcı maddi ateşe dönüşmeden onları Cehennemin iki safhasıyla tehdit etmektedir.

Bu iki safhayı şöylece sıralayalım:

1- Yürekler üstüne yükselip çıkan tutuşturulmuş bir ateş,

2- Uzun sütunlara bağlı oldukları halde onları çepeçevre kuşatan azap.

Şüphe yok ki, ceza amelin cinsindendir. Onların dünyada kalplerini, yüreklerini her türlü kutsal ve manevi havadan boş tutup madde ve makam, servet ve şehvet utkusuyla doldurduklarına karşı, Cehennem ateşinin uğultu ve dehşeti yüreklerini yerinden oynatacak bir çılgınlıkla yükselir ve bu manzara onların dünyadaki çılgınlıklarının nasıl elim bir sonuç doğurduğunu çok net biçimde gösterir. Onlar, dünyada iken bütün güven ve ümitlerini madde ve makama dayadıklarına karşılık da âhirette Cehennemdeki ateşten sütunlara bağlanacaklar ve ateş her taraflarından onları kuşatacaktır. Artık ne bir dost ve yardımcı, ne yandaş ve arkadaş var. Kişinin tek arkadaşı, dünyadan alıp beraberinde taşıdığı inanç, niyet ve ameli olacak.

İKİ SURE ARASINDAKİ MÜNASEBET

Hümeze suresiyle, maddeyi tek kurtuluş ve mutluluk kaynağı sayan, ömrünü bu uğurda harcayan inkârcı sapıkların, ölmeden önce dönüş yapmadıkları takdirde sonlarının hüsran olacağı, dostlarının da kendilerinden ayrılmayan yakıcı ateş bulunacağı haber verilerek gereken uyarı yapıldı.

Fil suresiyle, madde çukurunda insanlığını unutan Ebrehe ve ordusunun kutsal Kabe'yi yakıp yıkmak üzere Yemen'den çıkıp Mekke sınırına gelmeleri konu ediliyor. Sonra da inkâr tuğyanla, zulüm ve tecavüzle birleşip ahlâksızlıkla renklenince ilâhi hükmün inmesinin mukadder olacağına değinilerek Fil sahiplerinin hazin akıbeti misal veriliyor.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar; kutsal Kabe'yi, Emin Belde'yi, küfürden nifaktan ve puttan temizleyerekTevhid inancının sönmeyecek olan meşalesini yakan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât-u selâmlar olsun.

105. SURE

FİL SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
5	20	96

FİL SURESİ

Müfessirlerin icmaına göre, Mekke'de inmiştir. Birinci âyetinde Mekke üzerine sevk edilen filler konu edildiğinden bu kelime aynı zamanda sureye isim olmuştur.

Allâme Zemahşeri'ye göre, bu sure, Kâfirun suresinden sonra inmiştir.[1]

SURENİN KAPSADIĞI KONU

1- Kutsal Kabe'yi yıkmak ve San'a'da yaptırdığı mabedi onun yerine koyup Arapların yüzünü Yemen'e çevirmek; sonra da ticaret yollarını kendi lehlerine değerlendirmek üzere Mekke üzerine yürüyen Ebrehe ve ordusu konu ediliyor.

2- Kutsal Kabe'yi, Emin Belde'yi savunacak maddi gücün olmayışı sebebiyle Cenâb-ı Hakk'ın kudretiyle tecelli edip tahribe gelen bir orduyu mu'cizevi bir yöntemle nasıl yok ettiği ibretli bir misal olarak veriliyor.

1 Tefsiru'l-Keşşaf: 4/797.

١٠٥ سُورَةُ الْفِيلِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

1- Fil sahiplerine Rabbi'nin neler ettiğini görmedin mi?

2- Onların hile ve düzenlerini boşa çıkarmadı mı?

3- 4- Üzerlerine balçıktan yapılan sert taşlar atan Ebabil kuşlarını gönderdi de,

5- Onları yenik ekin çöpüne benzetti.

İNİŞ SEBEBİ

Ebu'l-Hasan Nisaburi'ye göre: Fil sahipleri kıssasıyla ilgili olup Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ordusunu Cenâb-ı Hakk'ın nasıl yok ettiği konu edilerek indirilmiştir.[1]

Olayın İçyüzü

Tarihçilerin ve daha çok siyercilerin naklettikleri az farklı rivayetlerden, olayın biri siyasi ve ekonomik, diğeri dini olmak üzere iki ana sebebe dayandığını anlıyoruz.

Siyasi ve ekonomik sebebi: O çağda, yani milattan sonra beşinci-altıncı asırda Bizans'ın Habeşistan ile işbirliği yaparak Arapların deniz ve kara yolu ticaretini ele geçirmek ve böylece Afrika, Hindistan ve benzeri uzak ülkelerle doğrudan ticari münasebete geçip Arapları devre dışı bırakmak; aynı zamanda Arap Yarımadası üzerinde sömürücü bir ortam vücu-

1 Nisaburi, Esbabu'n-nüzul: 306.

da getirmekti.

Dini sebebi ise, ayette ifadesini bulduğu gibi, Arap Yarımadası'nda yaşamakta olan Arapları Kutsal Kabe'den koparıp San'â'da yaptırılan büyük kilisenin havasına sokup Arap hacılarını bu yeni mabede alıştırıp ısındırmaktı.

Olayın Cereyan Ettiği Tarih

Olayın milattan sonra cereyan ettiği kesindir. Ancak kaç tarihinde meydana geldiği hakkında farklı rivayetler vardır. Şöyle ki:

a) Hüseyin Heykel Paşa, M.S. 570 yılında meydana geldiğini kaydetmiştir. Bu zatın heyetşinas (astronomi bilgini) olduğunu ve bu dalda iyi bir uzman sayıldığını dikkate alanlar, 570 tarihine ağırlık vermişlerdir.

b) Tirmizi'nin tespit ettiği sahih rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Fil Yılı'nda doğmuştur. Böylece bu tesbitle (a) maddesindeki tesbit birleşmektedir.

Nitekim Kays b. Muharrime şöyle demiştir:

"Ben ve Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Fil Yılı'nda doğduk."[1]

c) Siyerci ve müfessir İbn Kesir de olayı özetlerken şöyle demiştir:

"Şüphesiz Eshab-ı Fil olayı, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bi'setinden yana harikulade bir oluş (ve O'nun gelmesine) bir tavtia (uygunluk ve vasat arz eden) bir vak'adır. Çünkü en meşhur tespitlere göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu olayın meydana geldiği yıl doğmuştur."[2]

d) Ebu Nuaym ve Beyhaki'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Fil Yılı'nda doğmuştur."[3]

Tefsirde rivayet yolunu seçen İbn Cerir ise, bu hususta herhangi bir rivayete yer vermemiştir.

Naklettiğimiz rivayetlerin hemen hepsi Fil Olayı'nın M.S. 570 veya 571 yılında meydana geldiğine ve aynı yılda Hz. Muhammed (aleyhisselam)

---

1 Tirmizi, Menakib; 2; Müsned- i Ahmed: 4/215.

2 Tefsir-i İbn Kesir: 4/549.

3 Şevkani, Fethülkadir: 5/497

'ın doğduğuna delâlet etmektedir.

Müfessir Alâeddin Ali ise, bu konuyla ilgili farklı rivayetleri şöyle sıralamaktadır:

a) Bazısına göre, Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'in doğumundan 40 yıl önce meydana gelmiştir. Diğer bir kısmına göre, 23 yıl önce gerçekleşmiştir.

b) Siyer ve tarihçilerin çoğuna göre, sözü edilen olay, Rasulullah (aleyhisselam)'ın doğduğu yıl meydana gelmiştir.[1]

Müfessir Kurtubi'nin tespitine göre, birinci görüş Mukatil'e; ikinci görüş Kelbi ve Ubeyd b. Umeyr'e göredir. Ayrıca Kurtubi, Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in:

"Ben Fil Yılı'nda doğdum" mealindeki hadisiyle istidlal edip olayın Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın doğduğu yılda cereyan ettiğinin sıhhatini belirtmiştir.[2]

Nitekim yapılan rivayetlere göre, bu olaya şahit olup Ebrehe ordusunda yer alan filleri sevk ve idare edenlerden iki adamın gözlerini kaybetmiş bir halde Mekke'de perişan bir vaziyette yaşadıklarını gören hayli kimse olmuştur. Yaşının küçüklüğüne rağmen Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın da o iki amayı gördüğü söylenir.[3]

Olay Bir Mu'cize Midir?

Şüphesiz olayın cereyan tarzı, onun harikulade olduğunu, ilâhi mu'cizeyle gerçekleştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim ilim adamlarından bir kısmı, Fil Kıssası'nın M.S. 570 veya 571 yılında meydana geldiğini ve Rasulullah (aleyhisselam)'ın doğumunun aynı yılda gerçekleştiğini dikkate alarak, olayın O'nun mucizelerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Zira bu görüşte olanlara göre, tecelli eden mu'cizevi olay, Rasulullah (aleyhisselam)'ın dünyaya geldiğini te'kid etmekte ve O'nun kadrinin yüceliğini yansıtmaktadır. Diğer bir kısım ilim adamları ise, mu'cizenin peygamberle ilgili olduğu takdirde O'nun elinde, duâ ve isteği doğrultusunda

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/194

2 Tefsir-i Kurtubi: 20/194 (Kurtubi bu hadisin kaynağını ve senedini zikretmemiştir.)

3 Tefsir-i Kurtubi: 20/194.

tezahür ve tecelli edeceğini düşünerek, olayın Hz. Muhammed (aleyhisselam) Efendimiz'le ilgili bir mu'cize değil, ilâhi takdir hükmünün mu'cize şeklinde inmesidir, demişlerdir.

İster öyle ister böyle olsun. Fil Olayı mutlak surette bir mu'cizedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Fil Olayı'nın Cereyan Tarzı

Arap Yarımadası'nda bu kıssayı duymayan ve bilmeyen hemen hemen yok gibiydi. Olayın cereyan şekline şahit olan yaşlılar bildiklerini, gördüklerini ve duyduklarını yeni kuşaklara detaylı olarak anlatmış bulunuyorlardı. O bakımdan Cenâb-ı Hak, İslâm'ın, Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'in ve Kutsal Kabe'nin kadrini küçümseyen; ilâhi sınırları çiğneyerek Kabe'yi puthane haline getirip orada Hakk'a ibâdete engel olan azgın müşrikleri uyarmak için yakın geçmişte Allah'a karşı baş kaldırıp yeryüzünde ilk kurulan mabedi yıkmaya gelen şaşkın sapıkları, azgın zâlimleri nasıl yok ettiğini bildirirken olayın en ibretli safhasının özetini vermektedir.

Tarihçilerle siyerciler Fil Kıssası'nı hayli detaylı rivayet etmişlerdir. Biz ise yapılan tespitlerin ve rivayetlerin bir özetini vermekle yetinmeyi uygun gördük. Şöyle ki:

Yemen'de Himyer hükümdarlarının sonuncusu Zunevas müşrik idi. Kur'ân'da anılan Ashab- ı Uhdud'u da[1] onun işkence ve azapla öldürdüğü rivayet edilir. Yine rivayete göre, Nasrâni olan Eshab-ı Uhdud yirmi bine yakın bir topluluktu. Onlardan sadece Devb Zu-Se'leban adında bir nefer kurtulmuş ve Şam meliki Kayser'e gidip sığınmıştı. Zira Kayser de Nasrâni idi. Bunun üzerine Kayser, Habeş kralı Necaşi'ye[2] bir mektup yazıp Eryat ve Ebrehe adında iki emirle gönderdi. Böylece güçlü bir orduyla Yemen'e girdiler ve ülkenin altını üstüne getirdiler ve bu arada Himyer'in son hükümdarı Zunevas da denizde boğulmuş oldu. Sonra bu iki emir (Eryat ile Ebrehe) arasında görüş ayrılığı belirdi ve uzun bir tartışmadan sonra Eryat öldürüldü. Böylece Ebrehe tek söz sahibi olarak ordunun başında kaldı. Kısa zamanda kendini Habeş kralı Necaşi'ye kabul ettirdi. Sonra da hem onun, hem de Kayser'in gözüne girmek için San'â'da büyük bir kili-

1 Büruc: 85/4

2 "Necaşi", Habeş kralları hakkında kullanılan ortak bir isimdir.

se yaptırdı ve burayı Araplar için hac yeri olarak ilân etti. Arapların iki önemli kolu olan Adnaniler'le Kâhtaniler buna karşı çıktılar. Kureyş Kabilesi mensupları ise, onların bu küstahlığına fazlasıyla öfkelendiler. Derken onlardan birkaç kişi San'â'ya varıp geceleyin adı geçen kiliseye girerek içini kirlettiler. Böyle çirkin bir davranışın Kureyşliler tarafından tezgâhlanıp ortaya konulduğunu tespitte gecikmeyen Ebrehe, bu olayı amacına ve niyetine uygun değerlendirmeyi ihmal etmedi ve bu sebeple Kabe'yi yıkmak için meşru bir sebep elde ettiğine kendini inandırdı. Böylece belirtilen çirkin olay onun kötü niyetini tahrik edip fiili duruma itmiş oldu.

Ebrehe hemen hazırlığa başladı. İyi savaşçılardan bir ordu oluşturdu. Birkaç tane de eğitilmiş fili ordunun önüne katarak Mekke'ye doğru ilerledi. Derken Rumlarla Habeşliler'in görüş birliği istikametinde bir gelişme başlatıldı. Arapların hem ticaret yolları ellerinden alınacak, hem de güven ve gurur kaynakları olan Kutsal Kabe yıkılıp yok edilecek ve arkasından bütün kabilelerin yüzleri San'â'daki mabede döndürülecekti.

Necaşi'nin ona hediye olarak gönderdiği Mahmud adlı fili ise en önde olmak üzere sekiz veya oniki kadar filden oluşan öncü kuvvetle harekât başlatıldı. Yemen meliklerinden Zunefer bu harekâtı durdurmak için hem kendi kuvvetlerini, hem de diğer Arapları savaşa çağırdı. Katılanlar vurucu bir güç oluşturduylarsa da savaş neticesinde Ebrehe'ye yenik düştüler. Ebrehe, önünde durdurucu bir engel kalmayınca Taif'e geldiğinde ora halkı ona gereken ikramda bulunup herhangi bir vuruşmaya kapı açmak istemediler. Aynı zamanda Ebrehe'ye yol gösterip kılavuzluk yapması için Ebu Riğal adında bir adamı görevlendirdiler. Ebrehe, Mekke yakınında, o günkü adı "el- Muğammes" olan yörede karargâh kurup Mekkeliler'e ait deve sürülerini yağma etti. Bu arada Rasulullah (aleyhisselam)'ın dedesi Abdulmuttalib'e ait iki yüz kadar deve de yağma edilenler arasında bulunuyordu. Hiçbir karşı mukavemetle karşılaşmayan Ebrehe, Kureyş Kabilesi'ne elçisini göndererek Mekke emiri ile görüşmek istediğini belirtti. O dönemde ise, Mekke'nin söz sahibi olarak Abdülmuttalib bulunuyordu. Elçinin teklifini dinledikten sonra ona şöyle dedi: "Allah'a andolsun ki, sizinle savaşmayı düşünmüyoruz. Zira böyle güçlü bir orduyla savaşacak güç ve imkânımız yoktur. İşte şu gördüğün Allah'a ibâdet edilen Beytülharam'dır; aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın Halil İbrahim (aleyhisselam)'ın ibâdet ettiği kutsal bir yerdir. Artık bu Beyt'in sahibi gelenlere engel olur. Bizim

engel olacak bir ordumuz yoktur."

Elçi ona: "Gel de Ebrehe ile görüş. Çünkü o sizinle görüşmeyi arzu ediyor ve beni bu maksatla gönderdi." diyerek görevinin ne olduğunu belirtti.

Bu davet üzerine Abdülmuttalib elçiyle birlikte hareket edip Ebrehe'ye geldi. Ebrehe onun simasına, yüzündeki vakur görünüşe ve fiziksel yapısındaki heybete hayran kaldı ve saygı gösterme ihtiyacını duydu; tahtından inip onunla birlikte bir döşek üzerine oturmayı tercih etti. Sonra tercüman aracılığıyla bir arzu ve ihtiyacının olup olmadığını sordu. Abdülmuttalib, tek arzusunun yağma edilen iki yüz devesinin kendisine geri verilmesi olduğunu söyledi. Ebrehe hayretle ona baktı ve yakıştıramadı. "Mekke'nin söz sahibi ve ileri geleni olan zat, Kutsal Kabe'nin tahrip edilmemesini talep etmiyor da kendi şahsi malıyla meşgul olup onu kurtarmayı düşünüyor! Doğrusu bu zatı önce gözümde çok büyütmüştüm; ama şimdi ona karşı hiç de saygım kalmadı ve bir anda gözümden düştü" diye fısıldadı. Bunun üzerine Abdülmuttalib gayet sakin ve aynı soğukkanlılıkla şu cevabı verdi: "Ben sadece iki yüz devenin sahibi olarak bulunuyorum. Kabe'nin ise sahibi ve Rabbi vardır ki O, kendi kutsal evini tahripten koruyacaktır." Ebrehe onun bu sözüne karşı sertleşti ve şöyle dedi: "Onun sahibi ve Rabbisi beni engelleyecek değildir." Abdülmuttalib: "İşte sen ve O!" diyerek son sözünü söyledi. Ebrehe deve konusunda onun arzusunu yerine getirdi, iki yüz devesini geri verdi. Abdülmuttalib Mekke'ye dönünce, halkın derhal şehri terketmesini söyledi. Böylece bir katliamdan kurtulmak için benzeri tedbirlere başvurdu.

Sabah olunca Ebrehe Kabe'yi yıkmak üzere harekete geçti. Ancak önde yürüttüğü büyük fil olduğu yere çöküp hareket etmedi. Başka istikamete çevrilince kalkıp hareket ediyor, Mekke'ye doğru çevrilince çöküp kalıyordu. Derken Cenâb-ı Hak deniz tarafından kırlangıca benzer biraz büyükçe kuşları sürüler halinde sevk etti. Her kuş, biri gagasında, ikisi ayakları arasında olmak üzere üçer taş taşıyordu. İbn Kesir'in naklettiğine göre, "Ebabil" diye adlandırılan bu kuşlar güvercinden biraz küçük, ayakları kırmızı renkte idi. Sürüler halinde Ebrehe ve ordusunu yukarıdan kuşatıp taşıdıkları taşlarla ölüm yağmuruna tuttular. Çok geçmeden koca bir orduyu mahv-u perişan edip dağıttılar.

İbn İshak'a göre: Atılan taşlardan biri de Ebrehe'ye isabet etti ve eti

lime lime olup dökülmeye başladı. Ebrehe San'â'ya vardığında ancak bir kuş yavrusu kadar kalmış, âdeta bir iskelet halini almıştı.

Kur'ân'da nekra (belirsizlik ifade eden) "tayren" kelimesini, asıl hakiki manasından alıp başka bir manâda kullananlar da olmuştur. Nitekim müfessir Mustafa Merâğî, "Bu kuşların sivrisinek ve karasinek cinsinden olduğu da düşünülebilir" diyerek bu sineklerin birtakım bulaşıcı ve öldürücü hastalık doğuran mikrop ve parazitler taşıdığını ve Ebrehe ordusuna bu mikropları bulaştırdıklarını; çok geçmeden ordunun bu bulaşıcı ve öldürücü mikropların tesiriyle helak olduğunu değişik bir yorum olarak belirtmiştir.[1]

Bütün bunlar kelime ve cümleyi, ortada bir karine olmadığı halde asıl delâlet ettiği manâdan uzaklaştırmak suretiyle olayın bir mu'cize niteliğinde cereyan etmediğini ortaya koymaya yönelik yorumlardır. Oysa Cenâb-ı Hak "Tayran Ebabil" sözünü kullanmıştır ki, "tayr" uçan kuş anlamına gelir ve asıl delâlet ettiği hakiki manası budur.

Mukatil b. Süleyman'ın rivayetine göre: Helak edilen Ebrehe ordusundan çok miktarda mal kaldı. O kadar ki, Abdülmuttalib'e bir çukuru dolduracak kadar altın isabet etmiş bulunuyordu.

Atılan Taşların Türü ve Açtıkları Yara

Tarihçilerle siyerciler bu taşların türü ve açtığı yara hakkında farklı bilgiler vermişlerdir. Şöyle ki:

a) İbn İshak'ın Yakup b. Utbe'den yaptığı rivayete göre, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir: "Arap toprağında kızamık ve çiçek hastalığı ilk defa olarak o yıl görülmüştür."[2]

Yakup b. Utbe bu ifadesiyle, kuşların attığı taşların insan vücudunda bu hastalığa sebep olduğunu belirtmek istemiştir.

b) Ebu Nuaym'ın Atâ tarikiyle Dahhak'tan yaptığı rivayete göre: "Kuşların attığı taş onlardan birinin başına isabet ediyor ve o yüzden adamın eti ve kanı akıp dökülüyor, sadece bir iskelet olarak kalıyordu."

c) İbn İshak'ın kızamık ve çiçek hastalığı diye ortaya koyduğu yorum pek isabetli bir tefsir değildir. Zira bu iki hastalık orduları yok edecek, kitle

1 Tefsirül-Meragi: 30/242

2 İbn Cerir/Câmi'u'l- beyân Fi- Tefsiri'l-Kur'ân: 30/196

ölümüne sebep olacak nitelikte sayılmaz. Kızamık bulaşıcı bir hastalıktır. Genel olarak iki yaşından on yaşına kadar olan çocuklarda görülür. 8-14 günlük kuluçka dönemi vardır. Ateş yapar ve öldürücü, etleri dökücü bir özellik taşımaz. Yeter ki, hastalık döneminde çocuk başka bulaşıcı ve öldürücü bir hastalıktan korunmuş olsun.

Çiçek Hastalığı, mikropla bulaşan tehlikeli bir hastalıktır. Yüksek ateşle başlar. Vücutta kırmızımtrak lekeler belirir. Bu kabarcıklar gözlerin içinde de çıkabilir ve körlüğe sebep olabilir. Ama vücudun etlerinin dökülmesine sebep olduğu veya olacağı pek söylenemez.

Eğer murad-ı ilâhi Ebrehe ordusunu bu iki hastalıkla yok etmeye yönelik bulunsaydı, buna uygun bir anlatım tarzına yer verilir; ne uçan kuşlardan, ne de taşıdıkları taşlardan söz edilirdi. Ancak yorumların tamamını dikkate aldığımızda şöyle bir sonuç çıkarmamız mümkün olur: Ebabil kuşlarının attıkları taşlar, o insanların vücudunda derin yara açıp kısa zamanda kitle ölümüne sebep olmuştur. Bu hastalık ne kızamıktır, ne de çiçektir, bunlarla az benzerliği olan ayrı bir hastalıktır. Kuşlardan da maksat ne sinek, ne de sivrisinektir; attıkları taşlardan da maksat ne kızamık, ne de çiçek virüsleridir. Her yönüyle ilâhi kudretin tecelli eden hükmünü yansıtan bir mucizedir.

Rivayetlerin bir kısmına göre ise, atılan taşlar, ateşli silâhlarla atılan kurşun misali kime isabet etmişse, delip geçmiş ve ölüm olayına sebep olmuştur.

Âyette atılan taşın türü hakkında kısa bilgi verilerek "siccil" kelimesi kullanılmıştır.

Ancak ilim adamlarının bu isimle ilgili olarak farklı tesbit ve yorumlarının bulunduğunu görüyoruz:

a) Nahv bilgini Ebu Ubeyd'e göre: Sert, katı, şedid madde demektir. Bu ifadeden ve tariften, taşların çok katı ve şedid olduğunu anlıyoruz.

b) Müfessir Âlusi'ye göre: Bu kelime "kova" manâsına gelen "secel"-den türetilmiştir. Atılan taşlar, kovadan su boşanırcasına yağmur misali indiği için onlara "siccil" denilmiştir.

c) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Bu kelimenin aslı Farsçadır. Taş manâsına olan "seng" ile çamur manâsına olan "gil"in birleşmesi ve Arapçada (g) harfi olmadığı için de Arapların bunu "siggil" değil de "siccil" şeklinde

telaffuz etmesi söz konusudur.[1]

Kurtubi'nin Ebu Salih'ten yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben, Ebu Tâlib'in kızı Ümmühâni'in evinde, o atılan taşlardan yaklaşık iki kafiz (ölçek) kadar gördüm ki, üzerlerinde kırmızı çizgiler bulunan siyah renkte idiler."[2]

d) Kâfirlerin azabı yazılı olan divan demektir, "secal" kökünden türetilmiştir ki, "irsal" manasına gelir.[3]

Tabiatıyla bu bir ilâhi cezadır ki, tuğyan eden bir kavmi, bir orduyu yok etmiştir. Zira maddi sebep ve imkânların kesildiği yerde, azıp gelen zulme karşı Cenâb-ı Hakk'ın kahhar sıfatı tecelli edip yok eden hükmünün inmesini çabuklaştırır.

O halde bu helâk edilme olayı, ister atılan taşlarla öldürücü bir hastalık meydana getirmiş olsun, ister bedeni delip geçen şiddette bulunsun her yanıyla ve yönüyle bir mu'cizedir; hiçbir zaman tabii olaylarla kıyaslanamaz.

Kaldı ki, Cenâb-ı Hak, Habeşliler'e ve tertipledikleri tahrip ordusuna sadece bu cezayı vermekle yetinmemiş, bir de İranlı'ları onlara musaltat ederek birkaç yıl içinde Habeş'in Yemen'deki iktidar ve sömürgeciliğine son verdirmiştir.

Şüphesiz gerek klasik tefsirlerde, gerekse siyer kitaplarında Fil Kıssası'nda geçen Ebabil kuşları, attıkları taşlar ve meydana gelen kitlesel ölüm hakkında birçok farklı rivayetler yer almaktadır. Çoğunun ciddi bir dayanağı yoktur. Ama ortada bir gerçeğin bulunduğu söz konusudur; o da Kutsal Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin ordusuyla birlikte, deniz tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla atılan taşlarla yok edilmesidir. O bakımdan bu konudaki rivayetlerin çoğunu nakletmekte fayda görmedik.

Kur'ân'da bu konuyla ilgili beyân çok muhteşem bir tasvir mahiyetinde ibret ve öğüt alınacak ana noktaları gözler önüne sermekte ve insan duygusuna, aklına ve düşüncesine seslenilerek inkâr, azgınlık, ahlâksızlık ve zul-

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/195.

2 Lubabu't-te'vil: 4/410.

3 Lubabu't-te'vil: 4/410.

mün; dine, dindara tecavüzün hiçbir aile, toplum ve millete; kavim ve aşirete iyilik, huzur, güven, istikrar ve rahmet getirmediği gibi kalıcı bir gerçek de vadetmediği hatırlatılmaktadır. Öyle ki, böylelerinin sonu hüsran ve perişanlık olmuştur. Fil Kassası bunun sadece ibretli misallerinden biridir.

Yenik Ekin Çöpü

Kuşların attığı taşlarla hezimete uğratılıp yok edilen ordunun sonu tasvir edilirken onların akıbeti "yenik ekin çöpü"ne benzetilmektedir. Bu sonuç ister bazı mikrop ve parazitler, öldürücü hastalık yayan virüsler tarafından, isterse diğer canlılar tarafından sözü edilen duruma getirilmiş olsun, olay çok düşündürücü ve anlamlıdır. İnen ilâhi azap hükmüyle mütecaviz ordunun vücutları delik-deşik edilmiş ve buna ilâveten ortaya çıkan öldürücü hastalıkla etleri dökülerek çer-çöp haline gelmiştir.

Böylece kitle halinde yok edildikleri ve aldıkları öldürücü yara neticesi çoğunun vücutlarında geniş tahribatın meydana geldiği anlaşılıyor. Bence rivayetleri bu tasvir ve teşbih doğrultusunda değerlendirip netice çıkarmak daha isabetli olur. Sonra da önce Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a ve arkasından O'nun izinde yürüyen mü'minlere tuzak kurup kötülük yapmaya niyetlenen ve bu niyetini fiili alana çıkartanlar uyarılıyor. Tutumlarından ve kötü niyetlerinden vazgeçmedikleri takdirde ilâhi adalet ve intikam hükmünün ineceği bildiriliyor.

Zira benzeri olayların ortaya çıkmasıyla benzeri hükümlerin inmesi Sünnetullah gereğidir. İnkâr, zulüm ve tuğyanla birleşir de belli çizgiye gelirse, mutlaka ilâhi hüküm tecelli eder. Ancak onun ne şekilde tecelli edeceğini belirlemek hemen mümkün değildir. Bazen düşmanları hareket geçirmekle, bazen semavi bir afet indirmekle, bazen iç huzursuzluğu ve kargaşa doğurmakla tezahür eder.

Fil Kıssası'yla önce Mekkeli saldırgan müşrikler uyarılmış, sonra da kıyamete kadar hakka karşı çıkıp zulüm ve tecavüzü sanat edinen inkârcılar, maddeci şaşkınlar uyarılmakta; her vesileyle insanların dini inançlarına, ibâdetlerine müdahale edilmemesi tenbih edilmektedir.

İKİ SURE ARASINDAKİ MÜNASEBET

Fil suresinin tefsirinde belirttiğimiz gibi, Ebrehe ve ordusunun Mekke üzerine yürümesinin iki ana sebebi bulunuyordu: Biri, dini, diğeri ticari

idi. Rasulullah (aleyhisselam)'ın dedesi Kusay'ın üstün gayreti ve ticari dehasıyla Mekke hem Emin Belde olarak tanınmış, hem de önemli bir ticari merkez olarak Arap Yarımadası'nda nâzım rol oynamıştır.

Habeş ve Rumların ticari politikasına yönelik olarak Ebrehe böyle bir harekata girişmişti. Aynı zamanda Arapların yüzünü Kabe'den, San'â'daki mabede döndürme gayreti de söz konusu idi.

Kureyş suresiyle bu inceliğe işaret edilerek Kureyş Kabilesi'nin hem bütün kabilelere Emin Belde'nin güven havasını teneffüs ettirmeye, hem de orayı, düzenledikleri ticari kervanlarla güven içinde tutmak suretiyle önemli bir ticari merkez haline getirmeğe muvaffak kılındıkları hatırlatılarak Mekkeliler'in ve özellikle Kureyş Kabilesinin herkesten çok o Emin Belde'nin Rabbine ibâdet etmelerinin lüzumu belirtilmektedir.

Bu surenin de tefsirine bizi muvaffak kılan Cenâb-ı Hakk'a hamd-u senalar; Allah'ın muradını O'nun kullarına en güzel şekilde haber verip açıklayan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve O'nun âl ve ashabına salât-ü selâmlar olsun.

106. SURE

KUREYŞ SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
4	17	73

KUREYŞ SURESİ

Cumhura göre, Mekke'de; Dahhak ve Kelbi'ye göre, Medine'de inmiştir.[1]

İbn Merduye (veya Merdeveyh)in İbn Abbas (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre de sure Mekke'de inmiştir.[2] Nitekim surede Beytullah'tan söz edilmesi de bu rivayet ve görüşü kuvvetlendirmektedir.

Birinci âyetinde Kureyş Kabilesi'nin Kutsal Kabe'ye ve Emin Belde'ye yaptıkları hizmet, diğer kabilelere karşı sıcak ilgi göstererek izhar ettikleri ülfet; ticari ve dini amaçla Mekke'ye gelenlere güven sağlayıp birtakım zorunlu ihtiyaçlarını karşılamada gösterdikleri başarı konu edilmekte ve aynı zamanda Kureyş kelimesi sureye isim olmaktadır.

Allâme Zemahşeri'ye göre, bu sure, Tin suresinden sonra inmiştir.[3]

SURENİN KAPSADIĞI KONU

Kureyş Kabilesi'nin Emin Belde'nin güven ve huzur havasını estirmesi ve Kutsal Kabe'yi ziyarete gelenlere gönül hoşluğuyla hizmette bulunması sebebiyle diğer kabilelerle ülfet sağlama imkânına kavuştukları konu edilmekte ve bundan dolayı Beytullah'ın Rabbine ibâdet etmelerinin gereği üzerinde durulmaktadır. Aksine bir tavır takınmalarının onları nankör durumuna düşüreceği ve o yüzden ilâhi azabın çok şiddetli olacağı da dolaylı şekilde hatırlatılmakta; böylece mevcut nimetin kıymetini şükür havası içinde bilmelerine işarette bulunulmaktadır.

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/200 - Şevkani/Fethülkadir: 5/497

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/497

3 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/800

١٠٦ سُورَةُ قُرَيْشٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ
هَٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

1- Kureyş Kabilesi'nin (hem kendi aralarında, hem de çevre kabile ve ülkelerle) anlaşıp bağdaşması (sağlandığı) için,

2- (Evet), yaz ve kış seferlerinde anlaşıp bağdaştıkları için;

3- Şu Beyt'in (Kabe'nin) Rabbi'ne ibâdet etsinler.

4- O Rab ki, onları açlıktan (kurtarıp) doyurdu ve onları korkudan güvene kavuşturdu.

İNİŞ SEBEBİ

Ümmuhâni' binti Ebi Tâlib (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu surenin iniş sebebini şöyle açıklamıştır:

"Şüphesiz ki Cenâb- ı Hak, Kureyş'i yedi hasletle üstün kılmıştır ki, onlardan önce o hasletler kimseye verilmemiştir:

1- Hilâfet onlardadır.

2- Hicabet (gelen ziyaretçilere hizmet verip ağırlamak, bir bakıma önlerinde hizmet için beklemek) onlardadır.

3- Şikayet (gelen ziyaretçilere su dağıtmak, zemzem ile ikramda bulunmak) da onlardadır.

4- Peygamberlik onlardadır (son peygamber onların arasından çıkmıştır).

5- Fil ordusuna karşı onlar ilâhi nusrete mazhar kılındılar.

6- Yedi yıl Allah'a ibâdet ettiler ki, onlardan önce başkası Allah'a

ibâdet etmiş değildir (Kabe henüz putlarla doldurulmadan, putlara ibâdet edilmeden önceki dönemde Kureyş Kabilesi İbrahim (aleyhisselam)'ın Hanif dinine göre Allah'a ibâdet etmişlerdi).

7- Onlar hakkında bir sure indi ki, o surede onlardan başkasının adı anılmamıştır; o sure "Liilâfi Kureyş"tir."[1]

İLGİLİ HADİSLER

Vesile b. Eska' (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Cenâb- ı Hak İsmailoğulları'ndan Kinane'yi seçmiş; Kinâne'den Kureyş'i seçmiş; Kureyş'ten Hâşimoğulları'nı seçmiş ve Hâşimoğulları'ndan da beni seçip ayırmıştır."[2]

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar hayır ve şerde Kureyş'e tabi'dir (yani Kureyşliler istikamet üzere olurlarsa başkalarına hayırlı misal; yanlış yolda yürürlerse, başkalarına kötü misal olurlar)."[3]

Diğer bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur:

"İnsanlar Kureyş'e tabidirler: Müslümanlar onların Müslümanlarına, kâfirler onların kâfirlerine (uyar)."[4]

"Allahım! Kureyş'in evveline azap, şiddet ve meşakkat tattırdın. Onların âhirine ise bağış, hayır ve iyilik tattır."[5]

Zübeyir b. Avvam (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Cenâb- ı Hak, Kureyş'i yedi hasletle üstün kıldı: Onlar Allah'a on yıl ibâdet ettiler ki başkası (o dönemde) ibâdet etmedi. Müşrik oldukları halde Allah onlara, Fil olayının cereyan ettiği gün yardımda

---

1 Nisâburi/Esbabu'n-Nüzul: 306

2 Müslim/Fezâil: 1 - Tirmizi/Menakıb: 1 - Müsned-i Ahmed: 4/107

3 Müslim/İmaret: 1, 3 - Müsned-i Ahmed: 1/5,10-2/243, 261, 319, 395, 433-3/331

4 Tirmizi/Menakıb: 65 - Ahmed: 1/242

5 Taberâni/el-Evsat - Fethülkadir: 5/497

bulundu. Onlar hakkında özel bir sure indirdi ki, onlardan başka hiç kimseyi o sureye dahil etmedi. O sure: Liilâfi Kureyş suresidir. Onlar arasından peygamberlik (payesine eriştirilen bir zat) çıktı. Hilâfet ve şikayet de onlardadır."[1]

Mekke Sakinleri

Mekke, Allah ve Rasulullah (aleyhisselam) tarafından Emin Belde olarak belirlenmiş ve yeryüzünde Cenâb-ı Hakk'a ibâdet için ilk mâbed bu şehirde kurulmuştur. Böylece Cenâb-ı Hak Mekke sakinlerini bu iki büyük nimetle mutlu kılmakla kalmamış, bir de son Peygamber Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı bu belde halkından seçip göndermiş ve insanlığa en son ve en kalıcı buyruğu olan Kur'ân'ı da bu beldede indirmiştir. Dil olarak da Arapçayı ve Kureyş lehçesini seçerek rahmetini onlar hakkında tamamlamıştır. Gönül ister ki, Araplar bu rahmetin azametini ve sonsuz mutluluk vadeden mesajını idrak içinde hayırlı mü'minler olarak Allah'a kullukta diğer bütün Müslümanlara örnek bir düzeyde bulunsunlar.

O bakımdan Mekke İslâm'ın merkezi ve odak noktası; Kabe, imân edenlerin değişmeyen kıblesi ve Mekkeli Kureyşli'ler ise, Allah'a ibâdet ve kullukta süregelen misal olmuştur. Hadis-i Şerifte ifadesini bulduğu üzere Kureyşliler'in Hakk'a dosdoğru teslimiyet göstererek Kitap ve Sünnet ile yaşaması, şüphesiz İslâm Âlemi için güzel örnek, başka milletler için izlenecek ölçü ve misal teşkil etmektedir. Zira İslâm hakkında bütün gözler daha çok onun ilk zuhur ettiği Mekke'ye yöneliktir. Psikolojik olarak bu belde halkının iyi veya kötü tesirler ve izler bırakması söz konusudur.

Artık Mekkeliler de Allah'ın kendilerine olan bunca lütuf, kerem ve inayetini unutmamalı ve sünnet adına en güzel söz ve davranışı sergilemelidirler.

Mekke Sakinlerinin Güven Doğuran Hizmetleri

Cenâb-ı Hakk "Kureyş Kabilesi'nin ilâfını", yani hem kendi aralarında, hem de gelen tacir ve ziyaretçilere sıcak ilgi gösterip hasbi hizmet göstererek Kutsal Kabe ve Emin Belde adına ülfet ve dostluk sağlamalarını, insanlarla anlaşıp beşeri münasebetlerde ileri bir adım atmalarını hatırlatarak hem

1 Taberâni/el-Evsat - İbn Merduye, İbn Asâkir/Fethülkadir: 5/497 İniş sebebinde "yedi yıl" burada ise "on yıl" denilmesi farklı rivâyetten kaynaklanmıştır.

geçmişlerine, hem de geleceklerine değinmektedir. İniş sebebinde "yedi yıl", burada ise "on yıl" denilmesi farklı rivayetten kaynaklanmıştır.

Nitekim siyercilerin verdikleri bilgilere göre: Ülfet kurup çevrelerine sıcak ilgi göstererek Emin Belde'nin güven dolu havasını estiren Kureyşliler'in bu övgü değer davranışlarının başlangıcı dört kardeşin gayret ve basiretine dayanır: Hâşim, Abdüşşems, Muttalib ve Nevfel. Bunlar Abdümenafoğulları'dır.

Hâşim daha çok Şam meliki ile ilgi kurup sıcak bir dostluk sağlamış ve böylece Şam'a güven içinde ticari seferler düzenleme imkânını elde etmiştir.

Abdüşşems, daha çok Habeş meliki ile ülfet kurup dostluk sağlamış ve bundan yararlanarak Habeş ülkesine güven içinde ticari seferler tertipleyebilmiştir.

Muttalib, daha çok Yemen melikiyle ilgi kurmuş, dostluk sağlamıştı. Böylece o, Yemen'e uzanan ticari yolda kervanını emniyetle yürütebilmiştir.

Nevfel ise, daha çok İran ve çevresine yönelip ora hükümdarlarıyla sıcak ilgi kurmasını becermiş ve bu ülkeye ticari seferler düzenleyerek geniş çapta alım-satım işlerini sürdürmüştür.

Aynı zamanda bu dört kardeş sözü edilen ülkelerden ziyaret ve ticaret amacıyla gelenlere her türlü kolaylığı sağlamayı şikayet ve hicabet doğrultusunda ihmal etmemiş ve her vesileyle gelenlere Kutsal Belde'nin güven havasını teneffüs ettirmişlerdir. Tarihte Mekke'de cereyan eden "Hilfü'l-füdul" yani fazılların bir araya gelip Mekke'ye gelecek olan ziyaretçileri ve tacirleri her türlü saldırıdan korumak için yeminli karar almaları çok meşhurdur. O bakımdan çevre kabile ve ülkeler üzerinde olumlu tesir bırakmalarına karşılık ticari seferlerini tam bir güven içinde yürütme şansına erişmişlerdi. Çünkü o çağda yağmacılık, yol kesicilik, kervanları soyma son derece yaygın idi. Ama Kureyşlilerin çevreyle çok iyi ilişki kurduklarından, dostluk ve yakınlık sağladıklarından ve bir de Kutsal Kabe'nin hizmetinde bulunmalarından dolayı bir bakıma dokunulmazlıkları vardı.

Mekkeli'ler İçin İbrahim (aleyhisselam)**'ın Duası**

Mekke, ziraate elverişli olmayan bir vadide kurulmuş çok eski bir şe-

hirdir. Tarihi hayli gerilere uzanır. Sahih rivayetlere göre, bu vadiye ilk gelip yerleşen Hacer ile oğlu İsmail (aleyhisselam) olmuştur. İbrahim (aleyhisselam) aldığı ilâhi emir üzerine bu eşiyle oğlunu getirip bu kuru vadiye koymuştu. Zemzem Kuyusu da onlar tarafından bir ilham ve inayet neticesi keşfedilip manevi destekle ortaya çıkarılmış ve arkasından Cürhüm Kabilesi gelip bu vadiye yerleşmiştir. İsmail (aleyhisselam)'ın bu kabileden bir kızla evlenerek aile yuvası kurduğu da rivayetler arasında bulunuyor. Kutsal Kabe'nin İbrahim (aleyhisselam) ile İsmail (aleyhisselam) tarafından mı inşa edildiği, yoksa Adem (aleyhisselam) tarafından mı yapılıp ibâdete açıldığı ihtilâf konusudur. Ancak temellerinin İbrahim (aleyhisselam) ile İsmail (aleyhisselam) tarafından yükseltilip mâbed durumuna getirildiği nass-ı Kur'ân ile sabittir. Şöyle ki:

"Hani İbrahim ve İsmail, Beyt-i Şerifin temellerini yükseltiyordular da birlikte (şöyle duâ ediyorlardı): "Ey Rabbimiz! Bunu bizden kabul buyur. Şüphesiz ki daima işiten ve hakkıyla bilen Sensin."[1]

Eşini ve oğlunu - ilâhi emir üzerine- bu ziraate elverişli olmayan kuru vadiye yerleştiren İbrahim (aleyhisselam), bu yerin emin bir belde kılınması ve sakinlerinin çeşitli ürünlerle rızıklandırılması için Cenâb-ı Hakk'a duâ etmiş bulunuyordu. Kur'ân'da O'nun duası şöyle açıklanmaktadır:

"Bir zaman İbrahim demişti ki: "Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) güvenli eyle; beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak bulundur."[2]

"O vakit İbrahim: "Rabbim! Burayı emin bir belde eyle; burada oturanları, onlardan Allah'a ve âhiret gününe inananları türlü meyvelerla (ürün ve gıdalarla) rızıklandır" demişti de Allah: "Küfre sapanları da (yaşadıkları) az bir süre yararlandırırım da, buyurmuştu."[3]

İbrahim (aleyhisselam)'ın belde halkı için bir diğer duası:

"Ey Rabbimiz! Onlara kendilerinden bir peygamber gönder ki, üzerlerine Senin âyetlerini okusun, onlara kitabı ve hikmeti öğretsin; onları (her türlü şirk ve isyandan) temizlesin. Şüphesiz ki Sen çok güçlü ve yegâne hikmet sahibisin."[4]

---

1 Bakara: 2/127 (Tefsirin birinci cilt, 364, 365. sahifeleri)

2 İbrahim: 14/35

3 Bakara: 2/126

4 Bakara: 2/129

İbrahim (aleyhisselam)'ın duası ilâhi murada tevafuk etti. Mekkeliler için her iki isteği kabul olundu. Cenâb-ı Hak, Abdimenafoğulları'nın ticari konuda basiretlerini açtı; kışın daha çok Yemen ve Habeşistan'a; yazın da İran ve Şam'a ticari kervanlar düzenlediler; o ülkelerin çeşitli ürün ve gıda maddelerini Mekke'ye taşıdılar. Böylece Cenâb- ı Hak Emin Belde'nin ve Kutsal Kabe'nin hürmetine Mekkeliler'den inkâra sapıp Tevhid inancından uzaklaşan müşrikleri de rızıklandırdı. Çünkü O, hiç kimsenin rızkını inkâr ve dalâletinden dolayı kesmez. Çünkü O, Rabbü'l-âlemin olduğu gibi Rezzaku'l-âlemindir de. Konumuzu oluşturan âyet ile Cenâb-ı Hak, Mekkeliler'i insaf, izan ve idrâke davet ederek, başka nimetleri bir tarafa, sırf bu iki nimetinden dolayı Allah'a ibâdet etmelerinin gereğini belirtiyor. Öyle ki, Arap Yarımadası'nda ve komşu ülkelerde zulüm, azgınlık, yağmacılık, haklara tecavüz, ticari kervanları soyma ve hiç uğruna adam öldürme olayı çok yaygın olduğu halde Mekkeliler Emin Belde ve Kutsal Kabe hürmetine güven içinde ticari işlerini yürütüyorlardı.

Ne yazık ki Mekkeliler'in çoğu yıllar sonra bu gerçeği kavrayıp Emin Belde'nin Hz. Muhammed (aleyhisselam) tarafından fethedilmesiyle Hakk'a dönebildiler ve İslâm'ın nurlu havasında ibâdetlerini yerine getirmeye başladılar.

Şüphesiz âyetin iniş sebebi bir özellik arz etse bile, taşıdığı hükümler, mesajlar, uyarı ve tehditler kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlara yöneliktir. O halde Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etme emri sadece o dönemle ilgili değildir. Aynı zamanda ibâdet etmek için de sadece Mekke'de güven içinde bulunmak ve çeşitli rızıklarla rızıklanmak şart değildir. İbâdetin lüzumu da birkaç nimetle sınırlı olamaz. Cenâb-ı Hak ziraate elverişli olmayan Mekke vadisinde yaşayan insanların birçok mukaddes nimetlerle taltif edildiklerini, meselâ o şehri son Peygamber'in yurdu, Kur'ân'ın nüzul mahalli ve ilâhi vahyin tecelli odağı kılıp İslâm'ın ilk fışkırdığı yer olarak belirlediğini beyânla ora halkının diğer Müslümanlara ve insanlara ibâdet konusunda örnek olmalarını istemektedir. Nitekim bu âyeti kısmen açıklayan ve "İlgili hadisler" bölümünde nakledilen şu hadis bu konuda bizi daha iyi aydınlatmakta ve Kureyş Kabilesi'ne ibâdetle emredilmesinin hikmetini yansıtmaktadır:

"İnsanlar hayır ve şerde Kureyş'e tabidir, yani Kureyşliler istikamet üzere olurlarsa başkalarına hayırlı misal; yanlış yolda olurlarsa

başkalarına kötü misal olurlar."

Böylece sözü edilen ibâdet emrinin taşıdığı hüküm kıyamete kadar geçerlidir. Zira Emin Belde'nin sakinlerinden, Kutsal Kabe'nin komşularından diğer belde insanlarına taât ve ibâdette, ahlâk ve fazilette, hayırhahlık ve adalette, yardımlaşma ve birlikte örnek olmaları her zaman beklenir.

KUREYŞ VE MÂUN SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Kureyş suresiyle, Mekkeliler'in hangi çizgide bulunmaları ve insanlara örnek olma bakımından nasıl bir tavır ortaya koymaları konu edildi ve bunun gereği üzerinde duruldu.

Mâun suresiyle, onların bu çizgiye gelmeleri şöyle dursun, tam aksine bir tutum ve tavırla âhireti, hesabı, ceza ve mükâfatı yalan saydıkları, yetimi itip kaktıkları ve yoksulları yedirmeyi teşvik edici olmadıkları belirtilerek Asr-ı Saadetin ilk döneminde çoğunun o Emin Belde'ye ve Kutsal Kabe'ye lâyık bir düzeyde bulunmadıkları haber veriliyor ve böylece Mekkeli'ler uyarılıyor.

Bu surenin de tefsirine bizi muvaffak kılan Yüce Rabbimize sonsuz hamd-u senalar; Emin Belde'yi ve Kutsal Kabe'yi Allah'ın izniyle ve yardımıyla gerçek hüviyetine kavuşturup, gaye ve hikmetine uygun bir hava oluşturan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve ashabına salât-ü selâmlar olsun.

107. SÛRE

MAUN SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
7	25	115

MAUN SURESİ

Atâ' ve Câbir, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan da yapılan bir rivayete göre: Mekke'de; Katade'ye ve diğer bir rivayette İbn Abbas'a göre: Medine'de inmiştir.[1]

Ancak surede gösteriş için namaz kılan ikiyüzlü dönek münafıklardan söz edildiğine bakılınca, surenin Medeni olduğu; âhiret, hesap ve cezayı yalanlayanların daha çok Mekke döneminde oradaki müşrikler arasında yaygın olduğuna bakınca, surenin Mekki olduğu anlaşılıyor.

Böylece surenin yarısının Mekke'de, yarısının da Medine'de indiği söylenebilir. Nitekim Müfessir Alâeddin Ali bu inceliği naklederek diyor ki: "Bazısına göre surenin yansı Mekke'de Âs b. Vâil hakkında ve diğer yarısı Medine'de Abdullah b. Ubey b. Selul hakkında inmiştir."[2]

Allâme Zemahşeri'ye göre, bu sure, Tekâsür suresinden sonra inmiştir.[3]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Âhireti, hesap, ceza ve mükâfatı yalanlayan müşrikler konu ediliyor.

2- Âhiret inancından yoksun olanların kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyecekleri, fakirle ilgilenmeyecekleri, yetimi himaye etmeyecekleri, yoksulun karnını doyurmayacakları belirtiliyor.

3- Namazı ihmal edenler ve zevahiri korumak için onu kılanlar üzerinde durularak gereken uyarı yapılıyor. Gösteriş için namaz kılanlar, ibâdet edenler âhiret azabıyla tehdit edilerek dindarlığın samimiyet iyi niyet ve kalp yatışkanlığı istediğine işarette bulunuluyor.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/210 - Şevkani/Fethülkadir: 5/499

2 Lübabu't-te'vil: 4/412

3 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/803

١٠٧ سُورَةُ الْمَاعُونِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ
عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ
سَاهُونَ ﴿٥﴾ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

1- Dini (veya ceza ve hesap gününü) yalanlayanı gördün mü?

2- 3- İşte odur yetimi itip kakan, yoksulu yedirmeyi teşvik etmeyen.

4- Vay hâline o namaz kılanların ki,

5- Namazlarından gaflet içindedirler!

6- Durmadan gösteriş yaparlar.

7- Zekâtı da, eğreti âlet - edavatı da vermezler (yardımda bulunmaktan hiç hoşlanmazlar).

İNİŞ SEBEBİ

Mukatil Kelbi'ye göre: Bu surenin bir bölümü, ünlü müşrik ve İslâm'ın baş düşmanı Âs b. Vâil es-Sehmi hakkında inmiştir. İbn Cüreyc'e göre: Ebu Süfyan b. Harb her hafta iki semiz koyun keserdi. Bu sırada bir yetim ona gelip biraz et istedi. O ise elindeki değnekle onu itip kaktı. O sebeple ilgili âyetler indi.[1]

Süyuti'nin tespitine göre: Mü'minlere gösteriş olsun diye namaza duran ve mü'minlerden uzak kalınca da namazı terkeden münafıklar hakkında inmiştir.[2]

1 Nisaburi/Esbabu'n-Nuzul: 306

2 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 122.

İLGİLİ HADİSLER

"Allah'ın farz kıldığı ibâdetlerde belirsizlik, kapalılık yoktur."[1]

Çünkü farzlar her bakımdan İslâm'ın belirtisi ve şiarıdır.

Nitekim Zemahşeri diyor ki: "Kişi farz olan sâlih ameli aşikâr olarak yerine getirmesinden dolayı riyakâr sayılmaz. Çünkü farz ibâdetlerin hakkı ilân ve teşhirdir."[2]

Ancak farz ibâdeti mü'minler hazır olunca kılan, yalnız kalınca terkeden kişi münafıktır ve müraidir. Şüphesiz böylesine çarpık bir düşünce ve tutum gafletin en koyusu, nifakın en tehlikelisidir.

İbn CerirTaberi'nin Ebu Küreyb tarikiyle Ebu Berzete el- Eslemi'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz:

"Vay haline o namaz kılanların ki, namazlarından gaflet içindedirler!" âyetini okuyunca şöyle buyurmuştur:

"Allahu Ekber! Sizden her birinize dünyanın tamamının bir benzeri verilmektense, (Allah'ın bu uyarısı veya ihlâs üzere kılman namaz) daha hayırlıdır. Namazdan gaflet eden o kimsedir ki, namaz kılsa namazının hayrını ummaz, onu terketse Rabbinden korkmaz."[3]

Yine İbn Cerir'in, Zekeriya b. Ebban el-Mısri tarikiyle yaptığı rivayette, Sa'd b. Vakkas (radıyallahu anh)'ın şöyle haber verdiği belirtilmiştir:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e

"Vay haline o namaz kılanların ki, namazlarından gaflet içindedirler" âyetini sordum. Buyurdu ki: **"Namazı geciktirip vaktinin dışına çıkaranlardır."**[4]

İbn Ebi Nüceyh'in Mücahid'den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali (radıyallahu anh), âyette geçen "yürâune"den maksadın, namazıyla riyakârlık eden kimse olduğunu belirtmiştir.[5] Riyanın gerçek anlamı: Riyanın gerçek anlamı, yapılan ibâdetle dünyalığı istemek ve insanların kalbinde anılmaya

---

1 Bu hadisin isnadında Câbir el- Cu'fi bulunuyor ki, bu zat zayıftır.

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/805

3 Cami'u'l-beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân: 30/202

4 İbn Cerir/Câmi"u'l-beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân: 30/203

5 Fethülkadir: 5/501

değer bir yer tutmaktır.

Riyanın birkaç derecesi vardır:

a) Güzel bir görünüm sağlamaya yönelerek bununla insanlar üzerinde kendi lehine bir tesir uyandırmayı düşünmek,

b) Yıkanıp aklaştırılmış bezden ve bir de kalınca sert yünden elbise giymek ve böylece dünyaya karşı ilgisiz bulunduğunu göstermeğe çalışmak, iyi bir zühd sahibi olduğu imajını vermek,

c) Dil ile riyada bulunmaya özenmek, dünya ehline karşı buğz ettiğini sözleriyle izhar etmek; aynı zamanda vaaz-u nasihatte bulunurken, sık sık kaçırdığı hayır ve taâte hayıflanarak derin bir pişmanlık duyduğunu tekrarlamak,

d) Namaz, zekât, sadaka ve benzeri ibâdetleri insanlar görsün de takdir etsin diye aleni olarak yerine getirmek ve cemaat arasında iken namazı itinayle kılmak, yalnız başına kalınca ya terketmek ya da laubali bir tavırla kılmak bu derecelerden birkaçıdır.

Sonuç olarak konuyu şöyle özetliyebiliriz:

Yapılan her ibâdet ve her hayır ve iyilik ile insanların övgü ve takdirini kazanmayı düşünmek riyadır ve derin gaflettir.

Hesap Gününü İnkâr Edip Yalanlamak

Dini, yani hesap ve ceza gününü red ve inkar edip bu bilgiyi verenleri yalanlayan müşrikler ve münafıklar kınanıyor.

Ancak bu âyeti, birbirine yakın fakat farklı iki şekilde yorumlayanlar olmuştur:

a) İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Bundan maksat, Cenâb-ı Hakk'ın hükmünü yalanlayan kimsedir.

b) İbn Cüreyc'e göre: Âhireti ve ondaki hesap ve cezayı yalanlayan kimse söz konusudur.

İmam Kurtubi bu ikinci yorumu tercih ederek şöyle demiştir: "Âhiret gününü ve o günde cereyan edecek ceza ve hesabı yalanlayan kimse kasdediliyor." Nitekim Fatiha suresinin tefsirinde bu husus yeterince açıklanmış bulunuyor.

Âhiret Gününe İmân, Dünya Hayatına Düzen Sağlar

Şüphesiz Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru imân, hayatımızın denge ve düzenini sağlayan en kuvvetli manevi müeyyidedir. Ancak bu, kelimenin dar kalıbında kalan ve sadece kalplere korku salan bir aldatmaca değil, ilâhi düzenleme ve programlamanın gereği ve ikinci hayatın mutlaka gerçekleşeceğinin yönlendirici bilgileridir. Zira Cenâb-ı Hak abesle iştigal etmez, kimseleri kelime oyunuyla aldatmaz ve kuru vaadlerde bulunmaz. O mutlak surette Alim ve Hakimdir: Her şeyi en iyi bilen ve her olay ve konuyu hikmetle vücuda getirendir. Söz ve hüküm O'nun katında değişmez.

Hem dünya hayatı bizatihi âhiret hayatının lüzumunu ortaya koymakta ve bu iki hayatın birbirini tamamladığı bütün hikmet ve amacıyla kendini göstermektedir. Öyle ki, insanı canlılar arasında, kudretinin harika eseri olarak yaratan ve yerle gökteki nimetleri onun için önceden hazırlayıp istifade edilir duruma getiren Cenâb-ı Hak, onu bu kadar aziz ve değerli yarattıktan sonra yalnız kısacık dünya hayatıyla ona iltifatta bulunmaz; bunu onun olgunlaşmasına, yaşama zevkini ve hikmetini alıp kavramasına, nimetlerin kıymetini bilmesine ve hepsinin üstünde yüce yaratanını bilip ibâdet etmesine vesile kılıp onu sonsuz, kalıcı bir hayata iletmekle nimetini tamamlar.

Gerçek bu olunca Cenâb-ı Hak, âhireti ve ondaki hesap ve cezayı yönlendirici müeyyide olarak karşımıza koymakta ve bize tam bir sorumluluk yükleyerek gayesiz, amaçsız, hikmetsiz ve neticesiz yaratılmadığımızı öğretmektedir.

Bu inanç ve sorumluluk duygusundan nasibini almamış inkârcı maddecilerin tavır ve tutumunu, onlarda yer eden anlayışsızlık ve sorumsuzluk düzeyinde iki olayla açıklamaktadır.

Bu olayları şöylece sıralayalım:

a) Öylesi, yetimi itip kakar,

b) Yoksula yedirmeyi, (onu besleyip eğitmeyi) teşvik etmez.

Aslında sözü edilen maddeci inkârcıların birçok kötü vasıfları ve sorumsuzlukları vardır; ama toplum ve ülkenin sosyal yanıyla, geleceğiyle yakından ilgili bulunan iki zayıfa karşı onların ilgisizliğini, her bakımdan toplumun ve ülkenin geleceğinden yana en küçük bir sorumluluk duymadıklarını göstermekte ve bir insanı besleyip eğitmenin, öğretip yararlı çizgiye getirmenin ne kadar büyük sevap ve fazilet olduğundan gafil bulun-

duklarını ispatlamaktadır.

Namazdan Gaflet Edenler

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ۙ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۙ

"Vay haline o namaz kılanların ki, namazlarından gaflet içindedirler..."

Âyette kelime konumu itibariyle bir incelik söz konusudur: "An salâtihim sâhun" denilmiş de "Fi sâlatihim sâhun" denilmemiştir. Yani "salât" kelimesinin başına (ân) edatı konulmuş da (fi) edatı konulmamıştır. Zira (fi) konulmuş olsaydı, daha çok namazlarında yanılan mü'minler kasdedilmiş olurdu ki, o durumda âyet büyük bir korku ve sıkıntı havası estirmiş olurdu. Öyle ki, namazda yanılan, gaflet eden mü'min uhrevi azapla tehdit edilmiş bulunurdu. Oysa başta Hz. Muhammed (aleyhisselam) ve yakın arkadaşları olmak üzere hemen her mü'minin namazda yanılabileceği söylenebilir ve bu mümkündür. O bakımdan Cenâb-ı Hak bu tarz yanılmayı değil, namazdan gaflet edip onu vaktinde kılmayan, kıldığı zaman da laubali davranan ve aynı zamanda gösteriş olsun diye kılan gafillerin bu sakat düşünce ve tutumunu konu edinerek (ân salâtihim) buyurmuştur.

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Eğer (Fi salâtihim) denilseydi, âyet mü'minler hakkında çok korkutucu bir tehdit ifade ederdi."

Atâ' da diyor ki: "Allah'a hamd olsun ki (ân salâtihim) buyurmuş da (fi salâtihim) buyurmamıştır."[1]

O bakımdan namazdan gaflet konusu geniş yorum isteyen bir anlatım tarzı olarak müfessirlerin görüş izhar etmesine sebep olmuştur. Buradaki gafletin, namazda meydana gelecek yanılma olmadığı kesindir. Namazdan gaflet edenler söz konusu olduğuna göre, o gafiller kimlerdir?

Bunu dört şekilde yorumlayanlar şöyle sıralamışlardır:

1- Namazı vaktinde kılmayıp onu vaktin dışına çıkaranlar.

2- Mü'minlerin yanında, cemaat arasında namaza özen gösterip yalnız başlarına kalınca kılmayan veya laubali bir davranış içinde kılan münafıklar.

3- Namaza karşı uyuşuk davranıp gönül zevki ve yatışkanlığıyla kılmayanlar.

---

1 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/212

4- Kılıp kılmamayı eşit sayıp namaza ciddi ilgi duymayanlar.[1]

Gaflet Edenlerin İki Dikkat Çekici Vasfı

Şüphesiz namazı gösteriş olsun diye kılıp ibâdetin ve Allah'a kul olmanın zevk ve heyecanından mahrum olanların birçok kötü yanları ve vasıfları vardır.

Cenâb-ı Hak hemen o vasıfların hepsini kapsar anlamda onların daha çok iki dikkat çekici tavrından söz etmektedir:

a) Durmadan gösteriş yaparlar.

b) Zekâtı ve eğreti de olsa alet ve edavatı (komşusuna, muhtaca) vermezler.

Başkaları görüp beğensin, beni takdir etsin diye yapılan ibâdet münafıklığın ve sahte bir insan olmanın ilk belirtisidir. Aynı zamanda İslâm'ı içinden yıkmaya yönelik düşünce ve niyetin; Müslümanları aldatmanın alâmeti sayılır. Bunun için İslâm Fakihleri ve Ahlâkçıları ticaretle uğraşan Müslümanların kendi dükkânlarında, iş yerlerinde tesbih çekmesini, nâfile namaz kılmasını uygun görmemişlerdir. Zira bu gibi davranışlar müşteri çekmeye, onu aldatmaya çok müsaittir. Münafıklar ve büyük şehirlerde yaşayan gayr-i müslimler de bu gibi hareketlerde bulunabilirler. Böylece Müslüman cemaatin birbirine güveni sarsılabilir.

Günümüzde de belli çevreyi kendine bağlayıp inandırmak, art niyetini gerçekleştirmek için ibâdet edenler, dillerinden din, Allah, Kur'ân, âhiret sözünü düşürmeyenler eksik değildir. Gerçek mü'minlerin böylelerine dikkat etmesi gerekir. Şöyle ki, bu tiplerin sözleriyle günlük yaşayışları arasında ciddi bir bağlantının bulunup bulunmadığını hesaba katmaları, aldatılma payını asgariye düşürebilir.

Tarih boyunca mü'minleri, yani İslâm cemaatini en çok aldatıp istismar edenler de bu mürâi tiplerdir. O bakımdan Cenâb-ı Hak özellikle onların bu karakteri üzerinde durmaktadır. Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ile ashabının Medineli münafıklardan, mürailerden neler çektiklerini siyercilerin tespitlerinden öğrenmekteyiz.

Ayrıca bu mürâi münafıkların ikinci kötü vasfı, zekât ve sadaka vermemeleridir. Çoğu komşuluk vecibelerini gözetmez. Bir çıkar bekledikleri

1 İbn Cerir/Câmi'u'l-beyân fi-Tefsiri'l- Kur'ân: 30/202

sürece yapmacık dostluk izhar ederler ve iyi görünmeye çalışırlar. Böyle bir çıkar söz konusu olmadığı zaman komşularına eğreti olarak bir el aleti dahi vermekten kaçınırlar.

Komşuları ve yakınları ikbal basamaklarında yükseldikçe bunlar onların en samimi dostları ve sıcak yakınları gibi davranırlar. Onlar ikbal basamaklarından aşağı inmeye başlayınca, bunlar artık yüzlerini değil arkalarını onlara döndürürler.

Medine'de nifakçıların önde geleni Abdullah b. Ubey b. Selul öyle değil miydi? Müslümanların ileri gelen şahsiyetleriyle karşılaşınca onlara sıcak ilgi gösterip över ve yanlarından ayrılıp kendi yandaşlarıyla buluşunca, "Onları pohpohlayıp aldatmayı beceriyorum, değil mi?" diyerek gülüşürlerdi. Cenâb ı Hak, Bakara suresinde onların bu tavır ve tutumlarını açıklarken şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlardan öyleleri de var ki, inanmadıkları halde Allah'a ve âhiret gününe inandık derler. (Zanlarınca) Allah'ı ve imân edenleri aldatırlar. Halbuki ancak kendilerini aldatırlar da farkında bile olmazlar. Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını artırır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azap vardır..."[1]

"Onlar imân edenlere rastladıkları zaman "inandık" derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıkları zaman: "Doğrusu biz sizinle beraberiz. Biz ancak (o mü'minlerle) alay edicileriz" derler."[2]

MÂUN VE KEVSER SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Cenâb-ı Hak, âhireti inkâr edenlerin ve bir de ikiyüzlü dönek mürâilerin karakterlerine değinip onların başlıca alâmetlerini belirttikten sonra, Kevser suresiyle, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e büyük hayır kapılarını açtığını; O'nun da, mü'minlerin de dönek ikiyüzlü mürâi kişilere, inkârcı müşriklere ihtiyacı bulunmadığını belirterek:

"Şüphesiz ki biz sana Kevser'i verdik." buyuruyor ve böylece iki sure arasında tamamlayıcı mâna olarak kopmaz bağın mevcudiyetine işarette bulunuyor.

1 Bakara suresi: 8, 9 ve 10.

2 Bakara suresi: 14.

108. SURE

KEVSER SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
3	10	42

KEVSER SURESİ

İbn Abbas (radıyallahu anh), Kelbi ve Mukatil'e göre: Mekke'de; el- Hasan, İkrime, Mücahid ve Katade'ye göre: Medine'de inmiştir.[1]

İbn Merduye'nin yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe (radıyallahu anha), Kevser suresinin Mekke'de indiğini söylemiştir.[2]

Ancak surede namazdan ve bir yoruma göre kurbandan söz edildiğine bakılırsa, bunun Medine'de indiği ağırlık kazanır.

Birinci âyetinde çok hayır, feyiz ve bereket anlamına gelen ve bir de âhiret gününde Rasulullah (aleyhisselam)'a verilecek büyük bir havuza isim olan Kevser, aynı zamanda sureye de isim olmuştur.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Müşriklerin daha fazla saldırıya geçtiği bir dönemde Rasulullah (aleyhisselam)'a Kevser'in verildiği konu edilerek hem İslâm'ın geleceğinin çok parlak olduğuna işaret ediliyor, hem de Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ile mü'minlere teselli havası estiriliyor.

2- Allah için namaz kılınması emrediliyor ve yine O'nun için kurban kesilmesi kapalı bir anlatımla bildiriliyor.

3- Peygamber (aleyhisselam)'e kin besleyip düşmanlık edenlerin soysuz kişiler olduğu ve öylelerinin geriye ahlâk ve fazilet adına, imân ve irfan namına bir iyilik bırakmayacakları haber veriliyor.

Rasulullah (aleyhisselam)'ın ve O'na imân edenlerin geriye sayısız hayır ve iyilikler bırakarak ayrılacaklarına ve isimlerinin kıyamete kadar rahmetle anılacağına işarette bulunuluyor.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/216

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/502

١٠٨ سُورَةُ الْكَوْثَرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

1- Şüphesiz ki biz sana Kevser'i verdik.

2- Artık Rabbin için namaz kılmaya devam et ve nahr yap (Kurban kes veya namazda rüku'dan kalkılırken ellerini göğüs seviyesine kaldır).

3- Asıl soyu kesilen, ismi unutulan, sana kin besleyip düşmanlık eden kimsedir.

İNİŞ SEBEBİ

Hafız Bezzar'ın sahih senetle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Medineli Kab b. Eşref Mekke'ye geldi. Kureyşliler ona dediler ki: "Sen bugün için kavminin efendisi ve ileri gelenisin. Şu kavminden kopuk, soyu kesik adam (Muhammed) bizden hayırlı olduğunu iddia ediyor. Oysa biz hacıları, mihmandarlık yapıp gözeten, onlara su dağıtan, Kabe'ye hizmet eden kimseleriz." Bunun üzerine Kâb b. Eşref onlara: "Siz O'ndan hayırlısınız" dedi. O sebeple Kevser suresi indi.[1]

İbn Ebi Şeybe'nin tahricine ve İbn Münzir'in İkrime'den rivayetine göre, adı geçen şöyle demiştir: "Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e vahiy inmeye başlayınca, Kureyşliler: "Muhammed bizden kopup (aslından, atalarının dininden) uzaklaştı" diyerek O'na karşı cephe aldılar. Bunun üzerine ilgili sure indi."[2]

İbn Ebi Hâtim'in Süddi'den yaptığı rivayete göre: Bir adamın erkek evlâdı ölünce Kureyşliler onun hakkında "Falan adam ebter oldu", yani soyu, nesli kesildi derlerdi. Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'in erkek çocukları

1 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 122

2 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 122

ölünce, Âs b. Vâil: "Muhammed'in soyu, nesli kesildi, ebter oldu" dedi. Bu sebeple Kevser suresi indi.[1]

Ebu'l-Hasan Nisaburi'nin tespitine göre: İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Âs b. Vâil Mescid'e girerken Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz de oradan çıkıyordu. Bu sebeple Beni Sehm Kapısı'nda karşılaştılar ve bir süre konuştuktan sonra Âs b. Vâil içeri girdi ki, orada Kureyş'in ileri gelenleri oturuyordu. Ona, dışarda kiminle konuştuğunu sordular. O da: "Şu nesli kesik (ebter) adamla." diye cevap verdi. Bunun üzerine Kevser suresi indi.[2]

İniş sebebiyle ilgili rivayetlerin çoğu Sure'nin Mekke'de indiğine delâlet etmektedir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

İLGİLİ HADİSLER

Enes (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz aramızda oturduğu bir sırada hafif uyukladıktan sonra tebessüm eder halde başını kaldırdı. Bunun üzerine: "Ya Rasulallah! Sizi mütebessim yapan nedir?" diye sorulduğunda, O şu cevabı verdi:

"Az önce bana bir sure indirildi" ve Besmele çekip Kevser Suresini okudu. Sonra da bize sordu:

"Kevser'in ne olduğunu bilir misiniz?" Biz de: "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" dedik. Buyurdu ki:

"O bir ırmaktır ki, Rabbim onu bana vereceğini vaadetti. O çokça hayırdır; o bir havuzdur ki kıyamet gününde ümmetim gelip susuzluklarını ondan (içerek) giderirler. Çevresindeki kaplar (bardaklar) gökteki yıldızlar sayısıncadır. Ümmetimden bazı kullar ona doğru seğirtirler; (derken) erişemezler. Ben de: "Rabbim! Onlar benim ümmetimdendirler" derim. Rabbim buyurur ki: "Senden sonra onların neler işleyip ortaya çıkardıklarını bilmezsin!"[3]

---

1 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 123

2 Nisaburi/Esbabu'n-Nüzul: 306

3 Müslim/Salât: 53, 54, Taharet: 37, Fezâil: 40 - Buhari/Meğâzi: 17, 27, Rikak: 53 - Ebu Dâvud/Sünnet: 23; Nesâi/Biy'at: 35, 36 - Ahmed: 2/162, 163, 199-3/14, 17, 26-5/50-6/297

Abdullah b. Amr b. Âs (radıyallahu anh), Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Benim havuzumun eni ve boyu bir aylık mesafe kadardır. Suyu sütten daha beyaz, kokusu miskten daha güzeldir. Bardakları gökteki yıldızlar misali (çoktur). Ondan bir defa içen kimse bir daha susamaz."[1]

Enes (radıyallahu anh), Rasulullah (aleyhisselam)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Havuzumun iki tarafı arasındaki mesafe Eyliya[2] ile Yemen'in San'â şehri arasındaki mesafe gibidir. Ondaki bardaklar, gökteki yıldızlar sayısı gibidir."[3]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Peygamber (aleyhisselam)Efendimiz'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Sizden ilk havuza varan ben olacağım. Andolsun ki (o gün) bazı adamlar bana doğru gelip yükselecek (görülebilir bir yere gelecek)ler ve ben de onlara Kevser Suyu'ndan uzatıp vermek üzereyken ansızın onlar arkalarına doğru seğirterek uzaklaşırlar. (Suyu alıp içme imkânına erişemezler). Bunun üzerine ben: "Ey Rabbim! (Bunlar) benim ashabımdır" derim. Rabbim da bana: "Bunların senden sonra neler ortaya çıkardıklarını, neler işlediklerini bilmezsin!" buyurur."[4]

Kevser ile ilgili birçok sahih hadislerden biz sadece birkaç tanesini naklettik. Hadislerin sıhhat derecesini dikkate alan Şeyh Muhyiddin Nevevi Kadı lyaz, hüküm olarak şu sonucu çıkarmışlardır: "Havuzla ilgili hadisler sahihtir. Ona imân farzdır ve onu tasdiki mândandır. Sonra da bu hadislerin hepsi Ehl-i Sünnet'e göre zahiri üzeredir, te'vil edilemezler. Hem hadisler mütevatir derecesine varacak şekilde nakledilmişlerdir."[5]

Kevser ve İçerdiği Nimetler

"Kevser", "fev'âl" kalıbında "kesret"ten türetilmiştir. Tıpkı "nevfel"in

1 Müslim/Fezâil: 42

2 Eyliya: Şam ile Mısır arasında deniz sahilinde bir şehirdir.

3 Tirmizi/Kıyâmet: 14, 15 - Ahmed: 3/225, 230-4/149, 154- 5/149

4 Buhari/Fiten: 1, Rikak: 53 - Müslim/Taharet: 39, Fezâil: 25, 26, 31, 32, 44, 45- Nesâi/Taharet: 109 - İbn Mâce/Fiten: 5, Zühd: 36 - Ahmed: 1/257, 384, 402, 407, 425, 435

5 Alaeddin Ali/Lübabu't-Te'vil: 4/415.

"nefel"den türetilmesi gibi.

Araplar genellikle sayı, miktar ve ölçü bakımından çok olan her şeye "kevser" derler. Nitekim oğlu seferden dönen yaşlı anneye: "Oğlunuz nelerle döndü?" diye sorulduğunda, o: "Kevser ile döndü" diye cevap verir. İşte çokluk ifade eden "kevser"in bu anlamda kullanılması çok yaygındır. Şüphesiz kadının bundan kasdettiği mâna "çok mal"dır.

Bazan "kevser", hayrı, iyiliği çok olan adama sıfat olarak getirilir. Aynı zamanda arkadaş, dost ve aşiretin çokluğu da bu kelime ile ifade edilir.

Bunları özetleyecek olursak, şu mâna ortaya çıkar: Kevser, çok hayır, çok iyilik, feyiz ve bereket anlamına geldiği gibi, kıyamet gününde mü'minlerin susuzluğunu giderme konusunda Rasulullah (aleyhisselam)'ın havuzuna ve onun çokça hayır olarak hizmete sevkedileceğine de delâlet etmektedir.

Rasulullah (aleyhisselam)'a Verilen Kevser

Âyette ifadesini bulduğu şekilde Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e verilen Kevser, kaç mânaya veya kaç farklı nimete delâlet etmektedir? Gerçi sahih hadislerde bunun âhiret gününde Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a mahsus hazırlanmış büyük bir havuz, bir ırmak olduğu açıklanmıştır. Şüphesiz bu kelimenin en çarpıcı anlamı da budur.

Ancak Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e bundan başka birçok büyük hayırlar, çokça iyilikler de verildiğini ve verileceğini dikkate alan ilim adamları bu ismi 16 şekilde yorumlamışlardır. Şöyle ki:

1- Cennet'te bir ırmaktır.

Nitekim Buharı ile Tirmizi, Hz. Enes (radıyallahu anh)den bu anlamda sahih hadis nakletmiş bulunuyorlar.

2- Mahşer ehlinin hesap vermek üzere bekletildikleri "Mevkıf"de Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e tahsis olunan bir havuzdur.

Nitekim bu anlamda Müslim'in Hz. Enes (radıyallahu anh)den naklettiği sahih bir hadis bulunuyor.

3- Peygamberlik ve Kitap'tır.

Nitekim Tabiin'den İkrime bu yorumu tercih etmiştir.

4- Kur'ân'dır.

Bu, Tabiinden el- Hasan'ın yorumudur.

5- İslâmiyet'tir. Çünkü o her yanı ve yönüyle çokça hayır ve rahmettir. Bu yorum, el-Muğire'den rivayet edilmiştir.

6- Kur'ân'ın her bakımdan kolaylaştırılması ve şer'i hükümlerin hafif tutulmasıdır. Bu yorum, Hasan b. Fazl'den rivayet edilmiştir.

7- Arkadaş, dost, yandaş ve aşiretin çokluğudur. Bu, Ebu Bekir b. lyaş'ın yorumudur.

8- En iyi ve en güzel olanı, en kalıcı ve rahmet saçanı seçip beğenmektir.

Bu, İbn Keysan'ın yorumudur.

9- Nam ve şöhretin çoğalıp yaygınlaşması ve kalıcı bir iz bırakmasıdır.

Bu, Mâverdi'nin yorumudur.

10- Peygamber (aleyhisselam)'ın kalbinde bir nurdur ki, bu onu Cenâb-ı Hakk'a (muttasıl) yaklaştırır.

11- Şefaat makamı ve yetkisidir.

12- İnsanlardan icabet ehlinin Rasulullah (aleyhisselam)'ın dâvetine olumlu cevap vermeleri için Allah'ın tecelli ettirdiği mu'cizelerdir.

Bu, yorum Şa'bi'den rivayet edilmiştir.

13- "Lâ ilahe illallah, Muhammedün Rasulullah" sözüdür.

14- Dinde çokça bilgili ve anlayışlı olmaktır.

15- Beş vakit namazdır.

16- Çok önemli ve başarı dolu olaylardır.

Bu yorum ve görüşlerin en sahih ve en muteber olanı, birinci ile ikinci yorumdur.

Böylece Kevser, Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'den yana dünya ve âhiret hayırlarına delâlet eden geniş kapsamlı bir kavramdır. Rasulullah (aleyhisselam)'ın nurlu yolunda yürüyen mü'minlerin de hem dünyada hem âhirette Kevser'in feyiz ve bereketine erişmeleri umulur. Aynı zamanda

mahşer alanında Rasulullah'ın havuzuna kavuşmaları ve susuzluklarını gidermeleri verilen müjdeler arasında bulunuyor.

Rabbin İçin Namaz Kıl

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

"Artık Rabbin için namaz kılmaya devam et ve nahr yap..."

Âyette "namaz" mutlak olarak anılmıştır. Surenin Mekke'de nazil olduğuna bakılırsa, o dönemde Arap Yarımadası'nda putlara tapılıp onlar adına kurbanlar kesilirken, bu bâtıl ve çirkin âdeti ve çarpık inancı kaldırmaya yönelen İslâm Peygamberi'nin Allah'a ibâdet için namaz kılması ve yalnız O'nun adına kurban kesmesi son derece anlamlıdır.

Surenin Medeni olduğunu, yani Medine'de indiğini söylersek, bu namazın sabah ve bayram namazı olduğu; "nahr"ın da kurban bayramına mahsus kurbana işaret bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu iki yorum, âyetin delâlet ve işaretine ağırlık kazandırdığından ilim adamları âyetini beş ayrı şekilde yorumlamışlardır. Şöyle ki:

1- İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre: Üzerine farz olan namazı kıl. Tabiin'den Dahhak da aynı yorumu benimsemiştir.

2- Katade, Atâ' ve İkrime'ye göre: Kurban Bayramı namazını kıl.

Nitekim Enes (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz önce kurbanlık hayvanı keser, sonra namaz kılardı. Bilâhare aldığı işaret üzerine, ümmetine önce namaz kılmayı, arkasından kurban kesmeyi emretti."[1]

Tabiinden Said b. Cübeyr bu konuyu biraz daha açıklayarak şöyle tefsirde bulunmuştur: "Rabbin için farz olan sabah namazını Müzdelife'de kıl ve Minâ'da kurban kes!"

Said b. Cübeyr ayrı bir yorum olarak da şöyle demiştir: "Bu âyet Hudeybiye'de inmiştir ki, o günlerde Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Mekke'ye girmekten ve Beytullah'ı tavaf etmekten alıkonmuştu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak O'na namaz kılmasını, kurbanlık develeri kesmesini ve öylece Medine'ye dönmesini emretti. O da Hudeybiye'de bu emri aynen yerine

1 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/218.

getirdikten sonra Medine'ye döndü.

İbnü'l-Arabi diyor ki:

"Namaz kıl" dan maksat, beş vakit namazsa, şüphesiz bu namaz ibâdetlerin rüknü, İslâm'ın kaidesi ve dinin en büyük ana direklerinden biridir. O bakımdan bu çok önemli ibâdete devam edilmesi te'kiden bildirilmiştir.

Ama bu namaz, Müzdelife'de kılınacak sabah namazı ise, şüphesiz bu, kurbana eşlik eden bir namazdır, yani sabah namazından sonra Minâ'ya gidilip orada kurban kesilir. Çünkü Minâ'da kurbandan önce sabah namazından başka namaz yoktur.

Bu namazın Kurban Bayramı namazı olduğunu söyleyenlere göre, şüphesiz bu, Mekke'de değil, Medine'de cereyan etmiştir. Zira Bayram Namazı, bi'l-icmâ Mekke'de değil, Medine'de kılınmıştır."

3- Hz. Ali (radıyallahu anh) 'a göre: فَصَلِّ لِرَبِّكَ "Fesalli lirabbike"den maksat, "Namazda sağ elini sol elinin üzerine koy" demektir.[1]

Ayrıca ellerin göğüs hizasında belirtilen şekilde tutulması söz konusudur. Zira "nahr" bu mânaya da delâlet etmektedir.

4- "İftitah, rüku ve secde tekbirlerinde elleri göğüs seviyesine kadar kaldır" demektir.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan zayıf bir rivayete göre ise, "Bu âyet inince Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Melek Cebrail'e: "Cenâb-ı Hakk'ın emrettiği nahire nedir?" diye sordu. O da: "Bu, ayın son gecesi manâsına değildir. Cenâb-ı Hakk'ın sana, namaz için tekbir getirdiğinde ellerini kaldırmanı emretmesidir. Rüku'dan başını kaldırdığın zaman ve secdeye eğildiğinde de böyle yaparsın."[2]

5- Ferra', Kelbi ve Ebu'l ahves'e göre: Namazda göğsü kıbleye müteveccih bulundurmak anlamınadır.

Müfessir Alâeddin Ali ise kendi tefsirinde bu âyetle ilgili yorumları az değişik şekilde şöyle özetlemiştir:

1 Darekutni/Salât:5

2 el- Câmi'u li- Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/219

a- İnsanlardan önemli bir kısmı Allah'tan başkasına ibâdet ediyordu: O'ndan başkası adına kurban kesiyordu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Peygamberine: "Allah için namaz kıl ve O'na yakın olman için kurban kes" diye emretti.

b- Bayram günü Rabbin için bayram namazını kıl ve nüsük olarak kurban kes.

c- Farz namazı cem'u takdim ve cem'u te'hir şeklinde kıl; Mina'da kurbanını kes.

d- Namazda sağ elini son elinin üzerine koy ve göğüs seviyesinde

e- Tekbir getirirken ellerini göğüs hizasına kadar kaldır. Yani namaz içinde iftitah ve diğer tekbirleri getirirken göğüs seviyesine kadar kaldır.[1]

FIKHI YÖNÜ

Bayram Namazı ve Kurban farz mıdır, vacip midir, yoksa sünnet midir? Kevser suresinde "Namaz kıl" emri, sabah namazına mi işarettir, yoksa bayram namazı mı kasdediliyor? Az yukarıda belirttiğimiz gibi, ilim adamlarının bu hususta yorumu farklı olmuştur: Kimine göre, sabah namazına, kimine göre bayram namazına işarettir. O halde emir sarih olarak bayram namazına delâlet etmediğinden, "Bayram namazı farzdır" diyemeyiz. Zira bir emrin farziyeti hem sübut, hem de delâlet yoluyla kafi olmalıdır. Burada katiyet söz konusu değildir. Namaz ile ilgili olan emrin sübutu kafi ise de, bayram namazına delâleti zannidir. O bakımdan rey taraftarlarına göre, bayram namazı vaciptir. Başta İmam Şafii olmak üzere müctehidlerden bir kısımına göre, sünnettir. Çünkü âyetteki emir bu namaza delâlet etmemektedir; o, Rasulullah (aleyhisselam)'ın fiiliyle sabit olan bir sünnettir.

Nahr emri, kurban kesmeye mi, yoksa namazda sağ eli sol el üzerine koyup göğüs hizasında tutmaya mı veya iftitah tekbiri başta olmak üzere tekbirlerde elleri göğüs hizasına kadar kaldırmaya mı delâlet etmektedir?

Bu hususta hem ashab ve tabiinin, hem de onlardan sonra gelen müctehid imamların görüş, tesbit, istidlal ve istinbatları farklıdır:

1 Lübabu't-te'vîl: 4/416.

a) Darekutni'nin Humeyd tarikiyle Enes (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz namaza giriş yapınca ve rükuya eğilince, rüku'dan başını kaldırınca ve bir de secdeye gidince (tekbirlerde) ellerini (göğüs hizasına kadar) kaldırırdı."

Ancak bunu Humeyd'den yalnız Abdülvehhab es- Sekafi merfuân rivayet etmiştir. O bakımdan sözü edilen yerlerde ellerin kaldırılması Enes'in fiili olabilir diyenler olmuşsa da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan sahih rivayet, bunun fiil-i Rasulullah olduğunu kesin şekilde ortaya koymaktadır. Sahihayn'ın tespitine göre, İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'i, namaza kalktığında ellerini omuzları hizasına kadar kaldırdığını ve öylece tekbir getirdiğini ve bunu, rüku' için tekbir getirdiğinde, başını rüku'dan kaldırdığında, Semiâllahu limen hamidehü dediğinde yaptığını gördüm. Başını secdeden kaldırdığında böyle yaptığını görmedim."[1]

Nitekim İmam Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel, İshak, Leys b. Sa'd ve Ebu Sevr bu hadisle istidlal ve ihticacda bulunmuşlardır.

Diğer bir grup müctehid ise, bu rivayetlerin "haber-i ahad" olduğunu dikkate alarak ihticaca sâlih görmemişler ve o bakımdan namazda sadece iftitah tekbirinde ellerin kaldırılacağını hükme bağlamışlardır. Nitekim İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarının, rey taraftarlarının ve Süfyan es-Sevri'nin ictihadı bu doğrultudadır. İmam Mâlik'in de mezhebi böyledir.

Bunların dayandığı rivayet ise şöyledir: Alkame'nin Abdullah (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir: "Peygamber (aleyhisselam)'ı Ebu Bekir (radıyallahu anh) ve Ömer (radıyallahu anh) ile beraber bir namaz kıldım, onlardan hiçbiri iftitah tekbirinden başka tekbirlerde ellerini kaldırmıyorlardı."

Bu hadisi rivayet eden Darekutni diyor ki: "Hadisi rivayette Muhammed b. Câbir teferrüd etmiştir ki bu zat zayıftır."

Ancak bu rivayeti kuvvetlendiren bir diğer rivayet söz konusudur: Yezid b. Ebi Ziyad'ın Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan, onun da Berâ' (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Hz. Berâ' Rasulullah (aleyhisselam) Efen-

1 Buhari/El-amelü fi's-salât: 3, 16, Salât: 21, 25, 55, 102, 103 - Müslim/Salât: 119

dimiz'i sadece iftitah tekbirinde el kaldırırken görmüş, diğer tekbirlerde kaldırmadığına şahit olmuştur.

İmam Mâlik de bu rivayetlerle ihticacde bulunup, "Namazda hiç bir tekbirde eller kaldırılmaz" demiştir. Nitekim İbn Kasım diyor ki: "Ben, İmam Mâlik'in iftitah tekbirinde de ellerini kaldırdığını görmedim." O bakımdan ellerin kaldırılmamasını ben de hep arzu etmekteyim."[1]

Ancak ünlü fakih Sahnun'un tespiti buna pek uymamaktadır. Şöyle ki, Sahnun bu konuda diyor ki: İmam Mâlik namazda sadece iftitah tekbirinde ellerini hafif kaldırırdı, diğer tekbirlerde kaldırmazdı. Bu hususta kadın da erkek gibi hareket eder.

İbn Kasım diyor ki: "İhram Tekbirinden başka tekbirlerde elleri kaldırmak İmam Mâlik'e göre zayıftır."[2]

Kurban'ın İslâm'daki Yeri ve Önemi

İslâm dini, kurban konusunu en yararlı çizgisine getirip dayamış ve böylece mali ibâdeti, bedeni ve kalbi ibâdetle birleştirerek bütünleştirmiştir.

Allah için, Allah adına, fakirden, komşudan, muhtaçtan yana kurban kesmek ilk insan, ilk peygamber Adem (aleyhisselam) ile başlar. İki oğlu arasında ortaya çıkan ihtilâfın, Allah adına, en samimi niyetle birer kurban kesmeleri suretiyle çözüme kavuşturulması bir hüküm olarak belirir. Nitekim Mâide suresinde bu ilk kurbandan şöyle söz edilerek bilgi verilmektedir:

"Bir de onlara Adem'in iki oğlunun haberini (aralarında geçen olayı) gerçek yönüyle anlat: Hani ikisi birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. (Kurban'ı kabul edilmeyen bu duruma öfkelenmiş) "Andolsun ki seni öldüreceğim" demişti. O da: "Allah ancak muttakiler (Hakk'a saygılı olup kötülüklerden sakınanlar)dan kabul buyurur, demişti."[3]

Sonra Kur'ân'da yine bu konuda İbrahim (aleyhisselam) ile oğlu İsmail arasında cereyan eden olaya temas edilirken, insanın kurban edilemeyeceği vurgulanır ve İbrahim (aleyhisselam)'ın kurban etmek istediği oğluna be-

1 el-Câmi'u li-Ahkami'l-Kur'ân: 20/220

2 Sahnun/el- Müdevvenetü'l-kübrâ: 1/68.

3 Mâide suresi: 27

del büyükçe bir koçun kurbanlık olarak gönderildiğine değinilerek, ilâhi beyândan uzak kavim ve milletlerin bakire kızları, genç erkekleri kurban etmelerinin kutsal, feyizli, bereketli ve insani hiçbir yanı bulunmadığına işaret edilir. Şöyle ki:

"Ve İbrahim, şüphesiz ben Rabbime gidiyorum, O bana doğru yolu gösterir" dedi. Ey Rabbim! Bana iyi- yararlı kişilerden olacak (bir evlâd) bağışla, deyip duâ etti. Biz de O'nu çok sabırlı, zarif ve yumuşak huylu bir oğul ile müjdeledik. Çocuk onun yanında yürüyüp konuşabilme çağına gelince, İbrahim ona şöyle dedi; "Oğulcağızım! Doğrusu ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bir bak, bu hususta görüşün ne?" O da: "Babacığım! Sen emredildiğini yap. Beni - inşallah- sabredenlerden bulacaksın" dedi. Bunun üzerine her ikisi de (Hakk'ın buyruğuna) teslimiyet gösterdiler ve O, oğlunu alnı üzeri yere yatırdı. Biz de O'na şöyle seslendik: "Ya İbrahim! Rüyayı cidden gerçekleştirdin. Şüphesiz biz, iyiliği, güzelliği, yararlı işleri huy edinenleri böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu açık bir imtihan idi. Ve onun yerine fidye olarak büyük bir kurbanlık verdik."[1]

Ayrıca Musa (aleyhisselam) zamanında bir adamın kim tarafından öldürüldüğünü belirlemek ve mu'cize doğrultusunda, öldürülenin haber vermesini sağlamak üzere boyunduruk altına sokulmamış, taze, güçlü; aynı zamanda parlak sarı renkli bir sığırın kurban edildiği şöyle anlatılmaktadır:

"Hatırlayın ki, bir vakit de Musa, milletine: "Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor" demişti. Onlar (atalarınız): "Bizi alaya mı alıyorsun?" demişlerdi. O da "Öyle cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" demişti..." "Sığırın bir kısmını öldürülen adama vurun" demiştik. (Vurulunca da o dirilivermişti). İşte böylece Allah ölüleri diriltir. Aklınızı iyice kullanasınız diye âyetlerini size gösterir."[2]

Mevcut Tevrat nüshalarında da başkası adına kurbandan ve adaktan söz edilerek kurbanın ancak Allah adına kesileceği belirtilir ve bu konuda şöyle bilgi verilir:

"Ancak Rabden başka bir ilâha kurban kesen helak edilecektir."[3]

---

1 Saffat suresi: 99-107

2 Bakara suresi: 67-73

3 Tevrat/Çıkış:22/20

Levililer Kitabı'nda günah takdimesi koçtan söz edilmekte ve kurban edilen koçun günaha keffaret olacağı belirtilmektedir.[1]

Anlaşıldığı üzere semavi dinler insanı kurban etmeyi kesinlikle yasaklarken, kul ile Rabbi arasındaki ilgiyi kuvvetlendiren amellerden biri olarak eti yenilen deve ve davarlardan birinin kurban edilmesini emir ve tavsiye etmişlerdir.

Zira eski Mezopotamya, Hind, Yemen, Mısır ve Yunan efsanelerinde ve destanlarında bakire kızların, gelinlik kadınların ve genç yakışıklı delikanlıların kurban edildiğini görmekteyiz. Mısır'da "Nil Nehri"nin bolluk ve bereket ilâhı sayıldığı da yine Mısır Mitolojisinde geçmektedir. Orada ön sırada bulunan kâhinlerin, Nil'in coştuğu Nisan ayında ona üç veya yedi bakire kız kurban ettikleri bilinen bir gerçektir.

Son olarak İslâm dini, her hüküm ve konuyu en mükemmel şekliyle düzenleyip insanlığın hizmetine sunduğu gibi kurban konusunu da hem Allah'a yaklaştırıcı bir ibâdet, hem aile ve çevreyi manen tatmin edip huzur ve güvene kavuşturan kutsal bir destek, hem de komşular ve toplum arasında dostluk bağlarını kuvvetlendiren ve sosyal adaletin sağlanmasına yardımcı olan mali bir ibâdet kılarak onu en verimli ve bereketli çizgisine kavuşturmuştur.

Âyette sarih şekilde "kurban kes" denilmeyip "nahr yap" denildiği için, bazı mezheplerde bu ibâdet vacip, bazısında ise sünnet kabul edilmiştir. Ama ister vacip olsun, ister sünnet sayılsın konuda hâkim olan ilâhi hikmet ve mantık son derece faydalı sonuçlar doğurmaktadır. Eğer doğrudan farz kılınsaydı, birtakım zorlukların ortaya çıkması söz konusu olabilirdi. Vacip veya sünnet derecesinde kalması ictihad doğrultusunda mü'minlere rahatlık ve kolaylık getirmiştir.

Peygamber (aleyhisselam)'a Kin Besleyip Düşmanlık Edenler

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

"Asıl soyu kesilen, ismi unutulan, sana kin besleyip düşmanlık eden kimsedir."

1 Tevrat/Levililer: 19/22

Büyük insanın, büyüklüğü ve ortaya attığı fikri, ideâli ve savunduğu davanın büyüklüğü nisbetinde dost ve düşmanı olur. Şüphesiz ki Hz. Muhammed (aleyhisselam), dünya kuruldu kurulalı gelip geçen ünlülerin, büyük liderlerin, peygamberlerin ve mürşidlerin en büyüğü ve önde gelenidir. Tebliğiyle görevlendirildiği İslâm ve Kur'ân da davaların en büyüğü ve en kalıcısı, en hayırlısıdır.

Davanın azametini, kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlara seslenişini ve Rasulullah (aleyhisselam)'ın yaptığı inkılabın büyüklüğü, devamlılığını; parlak ve kalıcı sonuçlarını, aynı zamanda mutlak anlamda rahmet yansıttığını görmeyen, idrâk edemeyen kalp gözleri kör nankörlerin O'na karşı düşmanlıkları da o nisbette büyük olmuştur.

O bakımdan bu tiynette olan inkârcılar ortaya çıkan her olayı İslâm aleyhine değerlendirmeyi iş edinirler ve Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı küçük düşürmek için bazı âyet ve hadisleri kendi fasit düşüncelerine ve çarpık mantıklarına göre yorumlarlar; sonra da her çareye başvurmayı kendilerine görev sayarlar. Nitekim Rasulullah (aleyhisselam)'ın erkek çocukları birbiri ardınca ölünce, azılı müşrik Âs b. Vâil ve yandaşları bu olayı Peygamber (aleyhisselam)Efendimiz'in aleyhine yorumlayıp O'na: "Ebter"diyecek kadar kinlerini açığa vurdular. Cenâb-ı Hak, Rasulünü bu çirkin sözlerden siyânet ederek asıl "Ebter"in onlar yani Peygamber (aleyhisselam)'a karşı kin ve düşmanlık besleyen o soysuzlar; adı sanı kesilecek ve lanet ile anılacak da ancak onlar olacağına değinerek, ilâhi takdir ve hükmünün kimin hakkında nasıl tecelli edeceğine işarette bulunmaktadır.

"Beter" kökünden gelen "ebter", aynı zamanda kısır, başarısızlık, feyizsizlik ve bereketsizlik mânalarına da delâlet eder. Nitekim hadiste bu kelime belirtilen mânâlarda da kullanılmıştır. Şöyle ki:

"Önemli ve anlamlı olan her işe elhamdülillah ile başlanmazsa, o kısır, başarısız ve bereketsizdir."[1]

"Önemli ve anlamlı olan her işe Bismillah ile başlanmazsa, o kısır ve bereketsizdir."[2]

---

1 Câmiu's-sağir: 2/92

2 Câmiu's-sağir: 2/92 (Hadis zayıftır.)

Ebter'in bu mânasının, Rasulullah (aleyhisselam)'ın düşmanları hakkında aynen tecelli ettiğini ve imân etmeyenlerin başarısız, feyizsiz ve bereketsiz bir ömür geçirip nam ve şöhretlerinin sabun köpüğü gibi söndüğünü siyer kitaplarından okuyor ve yaşadığımız çağda da bunun birtakım misallerini görüyoruz. Kıyamete kadar da bu ilâhi beyân hükmünü yürütecek; Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz hep minnet, şükran, şan, şeref, saygı ve tazimle anılacak; neşrine memur olduğu İslâm dini, milyarların kalbini doldurup yollarını aydınlatmaya devam edecek; O Yüce Peygambere ve dâvasına düşmanlık ve kin besleyenler bereketsizlik ve huzursuzluk içinde ömürlerini tüketecek ve ölüm olayıyla büsbütün silinip belirsiz olacaklardır. İnkarcı sapıkların, Hz. Muhammed'e kin besleyip düşmanlık edenlerin ismini yaşatmaya çalışmaları hiçbir olumlu sonuç vermeyecek, bir süre sonra tarih gerçek hükmünü ortaya koyacaktır.

Şüphesiz bugün hâlâ fir'avnlardan, nemrutlardan, Ebu Cehiller'den ve benzeri zalim inkârcı zorbalardan, diktatörlerden söz ediliyorsa, bu, rahmet ve saygıyla değil, nefret ve lanetledir. Düne kadar Lenin ve Stalin'i göklere çıkaranlar, bugün onları yedi kat yerin dibine batırmakta ve isimlerinden nefretle söz etmektedirler. Böylece hak eninde - sonunda yerini bulmakta; herkes lâyık olduğu yeri ve sıfatı almaktadır.

KEVSER VE KÂFİRUN SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Kevser suresiyle, müşrikler, nankörler, sapıklar istemeseler bile Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a en büyük ve en kalıcı hayırların verildiği ve O'na kin besleyip düşmanlık güdenlerin hep başarısızlığa uğradığı ve uğrayacağı açıklandı.

Kâfirun suresiyle, inkârcı sapıkların İslâm'a karşı aşırı düşmanlıklarına işaret edilerek onların bu ısrarlı ve inatlı tutumlarına karşı Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın tavrının ne olacağı açıklanıyor. Her bakımdan Allah'ın O'na kâfi olacağına işaretle mü'minler teselli ediliyor.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Yüce Rabbimize sonsuz hamd-u senalar; kendisine verilen çokça hayır ve âhiretteki Kevser Havuzuyla mü'minleri yararlandıran ve yararlandıracak olan Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'e salât-ü selâmlar olsun.

109. SÛRE

KAFİRUN SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
6	26	94

KAFİRUN SURESİ

İbn Mes'ud (radıyallahu anh), el- Hasan ve İkrime'ye göre: Mekke'de; İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan iki rivayetten birine ve Katade ile Dahhak'e göre: Medine'de inmiştir.[1]

Birinci âyetinde İslâm dâvetine gönül verenlere engel olmakta pek başarılı olamayan Mekke müşriklerinin akıl ve idrak dışı sayılan uzlaşma teklifi reddedilmekte ve onlara verilecek kesin cevap konu edilmektedir. Buna delâlet eden (Kul Ya Eyyühe'l-Kâfirun) cümlesinde yer alan "Kafirun" kelimesi sureye isim olmuştur.

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu sure, Mâun suresinden sonra inmiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONU

Putlara ve putperestlere asla iltifat edilmemesi konu edilmekte; İslâm'ın hiçbir suretle taviz vermeyeceğine işaretle Müslümanın her zaman ve her çağda metbu' olduğu ve olacağı, başkasına tâbi' olmayacağı dolaylı şekilde kalp ve kafalara işlenmektedir.

1 el- Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/224

2 Tefsirül-Keşşaf: 4/808

١٠٩ سُورَةُ الْكَافِرُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا
أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

1- De ki: Ey küfre saplanıp kalanlar!

2- Sizin taptığınıza tapmam (ve) tapmayacağım da.

3- Benim taptığıma da sizler tapıcılar değilsiniz.

4- Ben de (elbette) sizin taptığınıza tapıcı değilim.

5- Ve sizler de benim taptığıma tapıcılar değilsiniz.

6- Sizin dininiz size, benim dinim de bana!

İNİŞ SEBEBİ

Taberâni ve İbn Ebi Hâtim'in yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kureyş'in ileri gelenleri, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a mal vermek suretiyle Mekke'deki en zengin adamdan daha zengin olmasını; kadınlarından da istediğiyle evlenmesini sağlayacaklarını ve buna karşılık O'nun putlara dil uzatmamasını, onları kötü olarak anmamasını teklif ettiler. Sonra da şunu ilâve ettiler:

"Eğer bu teklifimize rıza göstermezsen bari sen bizim tanrılarımıza bir yıl ibâdet et!" diye ikinci bir teklifte bulundular. Bunun üzerine: "De ki: Ey câhiller! Siz bana Allah'tan başkasına ibâdet etmemi mi emrediyorsunuz?"[1] mealindeki âyet indi.

Abdurrezzak'ın Vehb'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Kureyş kâfirleri, ikinci defa Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a dediler

1 Zümer Suresi: 64

ki: "İster misin, biz sana bir yıl uyalım ve sen de bir yıl süreyle bizim dinimize dönersin. (Böylece) aramızdaki ihtilâf kalkmış olur." Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Kâfirun suresini indirdi.[1]

Ebu'l- Hasan Nisaburi'nin tesbitine göre:

"Kureyşliler'den bir grup adam, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'a şöyle öneride bulundu: "Ya Muhammed! Haydi gel de bizim dinimize uy, biz de senin dinine uyalım; sen bizim ilâhlarımıza ibâdet et, biz de senin ilâhına ibâdet edelim ve bunu bir yıl süreyle devam ettirelim. Eğer senin getirdiğin din bizim dinimizden hayırlı ise, o takdirde o hayırda sana ortak oluruz da ondan nasibimizi alırız. Yok, bizim dinimiz seninkinden hayırlı ise, o takdirde sen o hayırda bize ortak olur ve nasibini almış olursun."

Bu son derece câhilce öneriye, Hz. Muhammed (aleyhisselam) şu cevabı verdi:

"Başkasını Allah'a ortak koşmaktan yine Allah'a sığınırım."

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Kâfirun suresini indirdi.[2]

İniş sebebiyle ilgili birkaç rivayet daha bulunuyor; ancak hepsini buraya nakletmeye gerek görmedik.

İLGİLİ HADİSLER

Müslim'in yaptığı rivayete göre, Câbir (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu sureyi ve Kul Huvallahu Ahad suresini tavafın iki rek'âtında okudu."[3] Yine Müslim'in yaptığı rivayete göre, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, Kâfirun suresiyle İhlâs suresini sabahın iki rekâtinde okudu."[4]

İmam Ahmed'in rivayet ettiği ve Tirmizi'nin hasenlediği hadiste, İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz sabahın iki rekât sünnetinde Kâfirun suresiyle İhlâs suresini yirmi küsur defa okudu

1 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 123

2 Nisâburi/Esbabu'n Nüzul: 307

3 Sahih-i Müslim - Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/505

4 Sahih-i Müslim - Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/505

veya on küsur defa okudu."[1]

Hâkim'in tahric edip sahihlediği rivayette Ubey b. Kâb (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, vitir namazını (Sebbih isme Rabbike, Kul Ya Eyyuhe'l-Kâfirun ve Kul Huvallahu Ahad ile kıldı."[2]

Taberânî'nin el- Evsat'da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kul Huvallahu Ehad suresi Kur'ân'ın üçte birine; Kul Ya Eyyühe'l- Kâfirun suresi Kur'ân'ın dörtte birine muadildir (denk gelir).

Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) sabahın iki rekât (sünnetinde) bu iki sureyi okurdu.[3]

Taberânî'nin es- Sağir'de, Beyhaki'nin eş- Şa'b'de yaptığı rivayete göre: Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh), Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Kim Kul Ya Eyyühe'l- Kâfirun Suresini okursa, Kur'ân'ın dörtte birini okumuş olur."

İmam Ahmed'in yaptığı rivayete göre: Peygamber (aleyhisselam)'a erişen bir şeyh şöyle demiştir: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'le beraber bir sefere çıktım. Kul Ya Eyyühe'l-Kâfirun suresini okuyan bir adama uğradı ve bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Şu adam cidden şirkten beri olmuştur."

Bir diğer adam ise, Kul Huvallahu Ahad suresini okuyordu. Rasulullah (aleyhisselam) onun için de şöyle buyurdu:

"Bununla Cennet ona vacip oldu." Bir diğer rivayette: **"Bu adamın günahları bağışlandı"** buyurdu.[4]

Ahmed, Ebu Dâvud, Tirmizi, Nesâi ve Hâkim'in sahihleyip yaptığı rivayete göre:

Muâviye el- Eşcai'nin babası, Hz. Peygamber'e gelerek şöyle demiştir:

---

1 Şevkani/Fethülkadir: 5/505

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/505

3 Şevkani/Fethülkadir: 5/505

4 Şevkani/Fethülkadir: 5/505

- Ya Rasulallah! Döşeğime gelip uyumak istediğimde ne söyleyeceğimi bana öğret.

Efendimiz (aleyhisselam) ona şöyle buyurmuştur:

- **Kul Ya Eyyühe'l- Kâfirun Suresi'ni okuduktan sonra uyu. Çünkü gerçekten bu sure şirkten beraettir."**[1]

Ebu Ya'lâ ile Taberâni'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Okuduğunuz zaman sizi Allah'a ortak koşmaktan kurtaracak bir kelimeyi göstereyim mi? Uyuyacağınız zaman Kul Ya Eyyühe'l- Kâfirun suresini okuyunuz."[2]

İbn Merduye'nin Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz buyurdu ki:

"Kim Kul Ya Eyyühe'l- Kâfirun ile Kul Huvallahu Ehad süreleriyle Allah'a kavuşursa, onun üzerine hesap yoktur."[3]

Bütün Kafirlere Hitap

قُلْ يَآ اَيُّهَا الْكَافِرُونَ

"De ki: Ey küfre saplanıp kalanlar!"

"Küfr"ün delâlet ettiği mâna çok açık ve nettir. Sözlük olarak: "Gizlemek, örtmek" demektir. Bu manâyla nankör kâfir hakkı gizleyip örtmekte olduğundan kendisine bu sıfat verilmiştir.

Ziraatçı tohumu toprağa atıp üstünü örterek onu belirsiz kıldığı için ona da "kâfir" denilmişse de, zamanla bu sıfat sözlük mânasında kullanılmadığından artık ziraatçiye "kâfir" denilmez olmuştur.

Şer'i terim olarak kâfir, Allah'ın varlığını veya birliğini veya son peygamberle gönderdiği esaslardan ve sarih hükümlerden birini veya tamamını red ve inkâr eden kimseye sıfat olarak gelmektedir.

O bakımdan küfür dört kısımda düşünülmüştür:

---

1 Ebu Dâvud/Edeb:98, Tirmizi/Daâvat:22 - Dârimi/Fezâil-i Kur'ân:23 - Ahmed:64, 65-5/376, 456

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/505

3 Şevkani/Fethülkadir: 5/505.

1- Küfr- i inkârı.

Bu, Cenâb- ı Hakk'ı hiçbir suretle bilmeyip O'nun varlığını ve birliğini ikrar ve itiraf etmemektir.

2- Küfr-i cuhudi.

Bu, hakkı kalp ile bilip dil ile ikrar etmemek ve zahiri inkârda ısrar etmektir. İblis'in küfrü bu kısma girer.

3- Küfr-i iradi.

Bu, hakkı kalp ile bilmek ve dil ikrar etmek ve buna rağmen kin ve hased duygusunun, aynı zamanda bencilliğin galip gelmesinden dolayı İslâm'a girmekten kaçınmaktır.

Diğer bir tarifle, "Hakikati bilip ikrar etmek, ama onu kabulden kaçınmaktır."

Ebu Tâlib'in küfrü buna misal teşkil eder.

4- Küfr-i nifakı.

Bu, hak ve hakikati dil ile ikrar edip kalben ona inanmamaktır. Münafıkların küfrü bu kabildendir.

Böylece İslâm'a göre, dini esaslardan ve sarih hükümlerden birini red ve inkâr edene, meselâ Allah'a ortak koşana, Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı peygamber kabul etmeyene veya O'nu küçük düşürmeğe yeltenene; Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı sadece akıllı ve zeki bir adam sayıp ilâhi vahye mazhar olmadığını iddia edene; nass ile sabit olan ilâhi hükümlerden birini kabul etmeyene; helâli haram, haramı da helâl sayana "kâfir" denilir.

O bakımdan surenin başında "Ey kâfirler!" nidası, sadece Kureyş müşriklerini veya Arap Yarımadası'ndaki inkarcı sapıkları değil, kıyamete kadar ortaya çıkacak olan her inkârcı nankörü; İslâmi esasları reddeden her münkiri; Allah'a ortak koşan her müşriki kapsamaktadır.

Sert Bir Hitap

"Ey kâfirler!" veya bizim verdiğimiz meale göre, "Ey küfre saplanıp kalanlar!" hitabı oldukça serttir. Kur'ân'da bu tarz ağır bir seslenme çok nâdirdir. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen son Peygamber Hz. Muhammed (aleyhisselam) şefkat, merhamet, müsamaha, nezaket ve neza-

hetin doruğunda bulunuyordu. Ancak ilâhi hakikatleri red ve inkâr edip İslâm'a kin ve düşmanlık zehirini kusanlara karşı O bu sıfatlarının çizgisini biraz aşarak sertleşmekten kaçınmamıştır. Hem O, görevli bir peygamberdir. Allah'tan indirileni aynen tebliğ etmekle yükümlü bulunuyordu. O bakımdan Hakk'ı ve hakikati red ve tahrif edenlere böylesine sert bir seslenişte bulunması normal kabul edilir.

Ancak bu seslenişin taşıdığı bir başka hüküm de söz konusudur. O da, İslâm'a göre, küfür ehlinin tek millet sayılmasıdır. İnkarcı nankör ister dini esas ve hükümlerden birini red ve inkâr etsin, ister bir kişiyi ilâhlaştırsın, isterse Allah'ı bilmekle beraber putları şefaatçi kabul etsin fark etmez.

Nitekim Mekkeli müşriklerin çoğu Allah'ın varlığını kaba çizgileriyle az-çok biliyor ve kabul ediyorlardı. Ama tapındıkları putları kendilerini Allah'a yaklaştıran ortaklar ve şefaatçiler olarak umuyorlardı. Buna rağmen Kâfirun suresinin baş kısmındaki kâfirlere hitabın ilk muhatabı onlar idi. Hristiyanlar da Allah'ın varlığına inanıyor, ama Tevhid inancına ters düşen yeni bir inanç sistemi (üç ilâh iddiası) ortaya atıyorlar. O bakımdan onlar da bu yönleriyle sözü edilen hitabın kapsamında bulunuyor.

İslâm Hiçbir Sisteme Uydurulamaz

لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۙ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۚ

"Sizin taptığınıza tapmam (ve) tapmayacağım da. Benim taptığıma da sizler tapıcılar değilsiniz."

Bu müstesna anlatım tarzı birçok incelikleri içermektedir. Şöyle ki:

a) Geleceği olumsuz kılan "lâ" edatıyla gelen "a'budü", İslâm'ın kıyamete kadar tazeliğini koruyarak ibâdet ve dindarlığın, ilâhi düzenlemeye göre yaşamanın kâmil ve mükemmel ölçüsünü getirmiştir. Hükümleri kusursuz, sistemi emsalsizdir. O bu özelliğiyle insan kalbini ve kafasını hakikatle doldurmakla kalmaz, dosdoğru uygulandığı takdirde fert, aile, toplum ve ülkeleri huzur, güven, denge ve düzene kavuşturur. Aklı eren insanların özlemini duyup da bir türlü erişemediği gerçek mutluluğun bütün esas ve prensiplerini beraberinde taşır.

Onun için başta Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz olmak üzere, hiçbir mü'min Allah'a ibâdette ve Allah adına yeryüzünde faaliyet göstermek-

te ve Kur'ân'a göre yaşamakta başka hiçbir sisteme ihtiyaç duymaz. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da formüle ettiği hayat düzeni, O'nun sıfatları kadar kusursuz ve mükemmeldir.

Günümüzde kapitalizm'in ve sosyalizm'in kurbanı olup boğazlarına kadar faize gömülen bazı kısır ve sığ bilgili Müslümanların bu Yahudi sistemini mübah sayıp İslâm'ı bu konuda yabancı, aynı zamanda sömürücü bir sisteme uydurmaya çalışma gayretleri çok üzücü ve düşündürücüdür. Oysa İslâm kendine has, insanların hayrına yönelik bütün esas ve prensipleriyle ilâhidir. O bakımdan onun hükümlerinde istediğimiz gibi tasarrufta bulunma hakkına sahip değiliz. Onun, indirildiği gibi korunduğu ve her hükmü yine onun bütünlüğü içinde değerlendirildiği takdirde hikmet ve anlamı, amaç ve gayesi anlaşılabilir. Zedelendiği hükümleri başka sistemlere uydurulduğu zaman ilâhi olma hüviyetini kaybeder.

Bunun için Cenâb-ı Hak önce Rasulüne, sonra da her mü'mine şu emir ve mesajı vermektedir: "De ki: Ey küfre saplanıp kalanlar! Sizin taptığınıza tapmam ve tapmayacağım da."

Böylece Allah'ın insanlığa en büyük armağanı olan İslâm dini her bölüm ve hükmüyle, her esas ve prensibiyle bölünmez bir bütünlük arzeder. Onun bir kısım hükümlerini beğenip bir kısmını beğenmemek tümünü beğenmemek demektir.

Âyette "Ma" Edatının Kullanılması

Uslub-i ilâhinin özelliklerinden biri de, az kelimeyle çok mâna ve çok hüküm ifade etmektir. O bakımdan ikinci âyette iki fiil kullanılmıştır. Birincisinin başında şimdiki zamanı ve geleceği olumsuz kılan "lâ" edatı, ikincisinin başına daha çok birtakım sıfatlara ve eşyaya yönelik "mâ" edatı konulmuştur. "Lâ" edatıyla, hakiki bir Müslümanın başka bir dine, bir inanç sistemine uymayacağı, Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceği, O'ndan başkasına ibâdette bulunmayacağını belirtirken; "mâ" kelimesiyle, o başkasının, Allah'a başka sıfatlar yakıştırmak, Tevhid inancını zedeler anlamda ortak koşmak suretiyle ibâdet etmesinin de taklide değer olmayacağı bildirilmektedir. Zira Arapça gramere göre, "men" kelimesi akıl sahibi zata delâlet ederken, "mâ" kelimesi zata değil, onun bazı sıfatlarına, sonra da akıl sahibi olmayan eşyaya delâlet eder.

Böylece Kur'ân'da mefhum olarak "Sizin taptığınız zata tapmam, tap-

mayacağım" denilmiyor da, "Sizin Tevhid Akidesi"ni zedeleyen uydurma sıfatlarla vasıflandırdığınız ve ilâh diye taptığınız eşyaya tapmam ve tapmayacağım da" deniliyor. Çünkü Allah'ın sıfatları ve isimleri tevkifidir ve ancak O'nun zat-ı uluhiyetine yakışır anlam ve muhtevadadır. Meselâ İslâm, hiçbir zaman oğlu olan ve baba sıfatını alan bir tanrı tanımaz ve öyle bir ilâha ibâdete cevaz ve ruhsat vermez. Aynı zamanda bu ve benzeri inançları temelinden reddeder.

Sonra İslâm, Yahudilerin "Yehova" diye isimlendirdikleri bir bakıma onlarca milli bir ilâh diye vasıflandırdıkları bir ilâhı da kabul etmez. Çünkü Cenâb-ı Hak, Rabbü'l-âlemin'dir. Böylece milli bir ilâha ibâdete de cevaz vermez.

O bakımdan âyette manâ ve mefhum olarak inkârcı nankörlere, Tevhid akidesini bozan müşriklere: "Kur'ân ile vasıfları ve vasıflarının özellikleri tevhid düzeyinde belirlenen zata sizler tapıcılar değilsiniz" denilerek asıl maksat belirlenmiş oluyor.

Âyette bir de aynı konuya delâlet eden cümleler tekrarlanmıştır. Bu cümleler üzerinde Nahiv alimlerinin farklı yorumları ve tespitleri vardır. Onları tefsirimize nakletmeyi yararlı görmüyoruz. Ancak tekrar eden sözler, hal (şimdiki zaman) ve istikbale (geleceğe) delâlet eden cümlelerdir. O sebeple "Ne şimdi, ne de şimdiden sonra ben sizin taptığınıza tapmam ve tapmayacağım da. Benim de taptığıma sizler tapıcılar değilsiniz. İtikadınızı İslâm'a uydurmadığınız sürece bu böyle sürüp gidecek" sonucu ortaya çıkıyor.

Bu mâna ve yorumla da, Kâfirun suresi mensuh, yani hükmü kaldırılmış değildir. Çünkü ilim adamlarından bir kısmına göre, bu sure kısa bir zaman için mütareke anlamını ve hükmünü taşımaktadır. O bakımdan kâfirlerle savaşa delâlet eden Tevbe suresinin beşinci âyetiyle neşhedilmiş, yani hükmü kaldırılmıştır.

İslâm'ın gerçek yönünü ve hüviyetini; Müslümanın batıl inançlara, sahte tanrılara karşı tavrını ve tutumunu ortaya koyması bakımından sure çok geniş kapsamlı hükümler taşımakta ve kıyamete kadar bu hükümlerin geçerli olacağı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle "mensuhtur" diyenlerin tefsir ve yorumu pek isabetli değildir.

Her tekrar, te'kide, konuyu pekiştirmeye, hükmün önemine ve üzerinde dikkatle durulmaya delâlet eden bir mana esnekliği taşır. Kur'ân ve

hadislerde bu gibi tekrarlara hayli yer verilmiştir. Ayrıca Arap Edebiyatında da bunun benzeri cümlelere rastlamak mümkündür.

Kâfirun Suresi, Kur'ân'ın Önemli Bir Kısmının Özetidir

Bu sure her yanı ve yönüyle, her mâna ve hükmüyle İslâm'ın ve dosdoğru imân eden Müslümanların küfre, bâtıl sistemlere karşı tavrını ve kesin tutumunu belirlerken Kur'ân'da bu konuyla ilgili beyânların ve işaretlerin bir özetini vermektedir. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in deyimiyle, bu sure, Kur'ân'ın dörtte birine muâdildir.

O bakımdan sureyi açıklayan birçok âyetler mevcuttur. Biz sadece bilgi edinmek isteyenlere yararlı olur umuduyla dört âyetin mealini nakletmekle yetiniyoruz:

"Seni yalanlıyorlarsa, de ki: "Benim işlediğim bana, sizin işlediğiniz size. Benim işlediğimle sizin ilişiğiniz yoktur; benim de sizin işlediğinizle ilişiğim yoktur."[1]

"De ki: Ey insanlar! Eğer dinimde şüphe ediyorsanız, (bilin ki) Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam; ama ben ancak sizin canınızı alacak olan Allah'a taparım ve ben mü'minlerden olmakla emrolundum. Ve Hanif (bâtıldan uzak, Hakk'a bütünüyle yönelik olan Tevhid inancı üzerine Allah'ı tasdik edici) olarak yüzünü dine doğrult ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma."[2]

"Sana (taptığında) yarar, (tapmadığında) zarar veremiyecek, Allah'tan başkasına ibâdet etme. Eğer (böyle) yapıp (başka şeylere taparsan) o takdirde sen (kendine) zulmedenlerden olursun. Artık sen, Allah ile beraber başka bir ilâha duâ edip kullukta bulunma, sonra azaba uğratılanlardan olursun."[3]

"De ki: Bizim işlediğimiz suç ve günahtan siz sorumlu tutulmazsınız; sizin yaptıklarınızdan da biz sorumlu tutulmayız."[4]

"De ki: Ey milletim! Bulunduğunuz hal, kurduğunuz düzen, başvur-

1 Yunus suresi: 41

2 Yunus suresi: 14-106

3 Şuârâ suresi: 213

4 Sebe' suresi: 25

duğunuz çare üzere yapacağınızı yapın; şüpheniz olmasın ki, ben de gerekeni yapmaya çalışıyorum. Kime rüsvay edici azabın geleceğini ve üzerine devamlı azabın ineceğini ileride bilip anlayacaksınız."[1]

FIKHİ YÖNÜ

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

"Sizin dininiz size, benim dinim de bana."

İlim adamlarından bir kısmı bu âyetle istidlal edip küfrün tek millet olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim İmam Şafii ve onun ekolünde yer alanlar aynı mâna ve hüküm üzerinde durarak Yahudilerin Hristiyanlara; Hristiyanların da Yahudilere vâris olabileceğini, her ikisinin de aynı millet olduğunu belirtmişlerdir.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in, iki ayrı milletin (ayrı dine bağlı bulunanların) birbirine vâris olamayacağını belirtir anlamdaki hadisi de bu doğrultuda tefsir edilip yorumlanmıştır.[2] O bakımdan Kitap Ehli'nin Müslümanlara, Müslümanların da onlara vâris olamayacağı kesinlik arz ederken, onların birbirlerine vâris olabileceği hakkında müctehidlerin ictihadı vardır

KÂFİRUN VE NASR SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Kâfirun suresiyle, Tevhid inancına ve İslâmi esaslara ters düşen küfür ve bâtıl sistemlere ve o sistemleri inatla, ısrarla savunanlara karşı İslâm'ın ve Müslümanların tavrı ve tutumu net biçimde ortaya kondu. Böylece İslâmi sistemi başka sistemlere uydurma hevesine kapılanların ümitleri kırılarak Allah'ın insanlara son mesajı olan İslâm'ın indirildiği gibi kıyamete kadar korunacağı ilân edildi.

Nasr suresiyle, İslâm'ın yakın gelecekte ilâhi nusretle te'yid edilip başarıya erişeceği ve böylece O'nun nurunu söndürmek isteyenlerin asla muvaffak olamayacağı; hak uğrunda fetihlerin devam edeceği müjdelenmekte ve inkârcı nankörlerin ölmeden önce Allah'ın bu mutlak saadet vadeden dâvetine olumlu cevap vermeleri dolaylı şekilde istenmektedir.

Bu surenin de tefsirine bizi muvaffak eyleyen Yüce Rabbimize hamd-u senalar, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimize salât-ü selâmlar olsun.

---

1 Zümer suresi: 39, 40.

2 Tefsir-i İbn Kesir: 4/561

110. SURE

NASR SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
3	17	97

NASR SURESİ

Müfessirlerin tespit ve icma'ıyla tamamı Medine'de inmiştir.

Birinci âyetinde Cenâb-ı Hakk'ın nusratının yakın olduğu müjdelenmekte ve bu mânaya delâlet eden "nasr" kelimesi sureye isim olmaktadır. Ayrıca bu sure Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in görevinin sona ermek üzere olduğunu ve o sebeple vefatının yaklaştığını dolaylı şekilde haber verdiğinden, ona "Tevdi" suresi de denilmiştir.[1]

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu sure, Veda Haccı'nda Minâ'da inmiş ve o bakımdan Medine'de indiğine hükmedilmiştir. Yapılan tesbite göre, Tevbe suresinden sonra inmiş ve bundan sonra başka bir sure inmemiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONULAR

1- Yakında İslâm'ın başarıya erişip başta Mekke olmak üzere birtakım fetihler yapacağı müjdeleniyor.

2- Yine yakın gelecekte insanların gruplar halinde gelip İslâm'a gireceği, yani din olarak onu seçecekleri haber veriliyor.

3- Cenâb-ı Hakk'ın bu nimetleri tecelli edince O'nu daha çok hamd ile tesbih ve tenzih etmek, istiğfarda bulunmak suretiyle teslimiyet ve mahviyet göstermek emrediliyor.

---

1 el- Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/229

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/810

١١٠ سُورَةُ النَّصْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

1- Allah'ın yardımı ve fetih günü geldiği,

2- İnsanların Allah'ın (son) dinine bölük bölük akın ederek girdiğini gördüğün zaman,

3- Rabbini hamd ile tesbih et, bağışlanmanı dile. Çünkü O, gerçekten tevbeleri çokça kabul edendir.

İNİŞ SEBEBİ

Abdürrezzak'ın kendi Musannef'inde Ma'mer'den, onun da Züh-ri'den yaptığı rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, fetih yılında ünlü kumandan Hâlid b. Velid (radıyallahu anh)'ı bir bölük mücahidle (öncü kuvvet olarak) Mekke'ye gönderdi. Halid b. Velid (radıyallahu anh) Mekke'nin alt kısmında, İslâm kuvvetlerine karşı koymak üzere saf bağlayıp bekleyen Kureyşlilerle savaştı ve kısa zamanda onları -Allah'ın yardım ve izniyle- hezimete uğrattı. Böylece artık silâh kullanmaya gerek kalmadı ve Rasulullah (aleyhisselam)'ın fethi gerçekleştirmesiyle birlikte Mekkeliler de Allah'ın son dinine girmeye başladılar. Derken Nasr suresi indi.[1]

Ebu'l-Hasan Nisaburi'nin tesbitine göre:

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, Huneyn Savaşı'ndan dönerken bu sure inmiş ve Rasulullah (aleyhisselam) bundan sonra sadece iki yıl yaşamıştır.[2]

İkrime'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Rasu-

1 Suyuti/Esbab-u Nüzuli'l-Kur'ân: 123

2 Ebu'l-Hasan Nisaburi/Esbabu'n-Nüzul: 308.

lullah (aleyhisselam) Efendimiz Huneyn Savaşı'ndan dönüp gelirken Cenâb-ı Hak izâ câe nasrullah suresini indirdi. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhisselam) şöyle buyurdu:

"Ya Fâtıma! Allah'ın yardım ve fethini, insanların gruplar halinde gelip Allah'ın dinine girdiğini söyleyin. Rabbimi tesbih ve tenzih ederim; O'nun hamdiyle hamd eder ve istiğfarda bulunurum. Şüphesiz Rabbim tevbeleri çokça kabul eder."[1]

İLGİLİ HADİSLER

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh) beni Bedir Savaşı'na katılan yaşlı ileri gelenlerin arasına alır (onların meclisinde bulundururdu). Bu sebeple o zatlardan bir kısmı: "Bizim bu genç gibi genç oğullarımız vardır. Nasıl oluyor da onu bizim toplantımızda bulunduruyorsunuz?" dediler. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara: "Bu sizin de bildiğiniz gibi gençtir" dedi ve bir gün beni onlarla birlikte meclisine davet etti. Sonra beni onlara göstermek istedi de şöyle dedi: "Sizler Allah'ın indirdiği izâ câe nasrullah suresi hakkında ne dersiniz?" Bir kısmı: "Allah bize, yardım edip fetih kapısını açınca hamd etmemizi, istiğfarda bulunmamızı emrediyor" derken, bir kısmı susup cevap vermemeyi tercih etti. Sonra bana dönerek: "Ya İbn Abbas! Sen de öyle mi dersin?" diye sordu. Ben ona: "Hayır" diye cevap verdim. O, "Peki ne diyeceksin?" dedi. Ben de ona; "Bu sure, Rasulullah (aleyhisselam)'ın ecelidir ki, Allah onu bildirmiş oldu." dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle konuştu: "Ben de bu sure hakkında ancak senin bildiğini biliyorum."[2]

Beyhaki'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, kızı Hz. Fatıma'yı çağırdı ve ona şöyle dedi:

"Bana ölüm haberim geldi." Bunun üzerine Hz. Fatıma ağladı. Az sonra güldü ve şöyle haber verdi: "Rasulullah (aleyhisselam) önce ölüm haberinin kendisine geldiğini söyleyince ağladım. Az sonra bana şöyle fısıldadı:

"Sabret! Çünkü gerçekten ehlimden ilk bana gelip ulaşan sen ola-

1 Ebu'l-Hasan Nisaburi/Esbabu'n-Nüzul: 308.

2 Beyhaki - İbn Kesir: 4/561

caksın" buyurdu. Bunun üzerine sevinip güldüm."[1]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bu sure Minâ'da Veda Haccında indi. Bundan sonra:

"Bugün size dininizi kemale erdirdim, nimetimi üzerinize tamamladım. Sizin için din olarak İslâm'ı beğendim..."[2] mealindeki âyet indi. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bu âyetten sonra sadece 80 gün yaşadı ve bu âyeti müteakip Nisa suresinin sonundaki "Kelâle" âyeti indi. Rasulullah (aleyhisselam) bu âyetten sonra 50 gün yaşadı. Sonra da

Tevbe suresinin 128. âyeti olan âyeti indi. Rasulullah (aleyhisselam) bu âyetten sonra 35 gün yaşadı. Son olarak da Bakara suresi âyeti indi ve Rasulullah (aleyhisselam) bu âyetten sonra 20 gün yaşadı."[3]

Mekke'nin Fethi ve Huneyn Gazası

Nasr suresinin Mekke'nin fethinden az önce mi, fetih yılında mı, yoksa fetihten iki yıl önce Huneyn Savaşı'ndan hemen sonra mı indiği ihtilâf konusudur.

Allâme Zemahşeri, Mekke'nin fethinden sonra Veda Haccı'nda Minâ'da indiğini belirtmiştir. Nitekim İbn Ebi Şeybe, Abd b. Humayd, Bezzar, Ebu Ya'lâ, İbn Merduye ve Delâil'de Beyhaki'nin yaptığı rivayete göre, İbn Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bu sure Teşrik Günleri'nin ortasında Minâ'da inmiştir ki, Veda Haccı'nda gerçekleşmiş ve Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bunun veda anlamında olduğunu, yani ümmetine veda etmesine işaret anlamı taşıdığını anlamıştır."[4]

Ebu'l-Hasan Nisaburi ise, bu surenin Huneyn Savaşı'ndan dönülürken indiğini kaydetmiştir. Aynı zamanda Kur'ân'ın son inen suresi olup olmadığı da ihtilâf konusudur:

Nesâi'nin Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe'den yaptığı rivayette, adı geçen râvi diyor ki: "İbn Abbas (radıyallahu anh) benden şöyle sordu: "Ey Utbe'nin oğlu! Kur'ân'ın en son inen suresini biliyor musun?" Ben ona: "Evet,

1 Şevkani/Fethülkadir: 5/508, 509

2 Mâide suresi: 3

3 Tefsir-i Kurtubi: 20/223; Bakara: 2/281.

4 Şevkani/Fethülkadir: 5/508

biliyorum: İzâ câe nasrullah süresidir" dedim. O beni doğruladı, "öyledir" dedi."[1]

Hafız Ebu Bekir Bezzar ile Beyhaki'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayete göre, adı geçen sahabi şöyle demiştir: "Bu sure Rasulullah (aleyhisselam)'a Teşrik Günleri'nin ortasında indirildi ve Rasulullah (aleyhisselam) bunun veda anlamında olduğunu anladı. Böylece Kasvâ adındaki devesine binip meşhur Veda Hutbesi'ni irâd etti."[2]

Fetih ve Zaferler

İslâm hep yücelmeye, yükselmeye namzettir. Hedefi, bütün bir insanlığı kurtarmak ve yeryüzünde yalnız Allah'a ibâdet edilmesini ve yalnız Allah sözünün en yüce ve en üstün olmasını sağlamaktır. Bu bakımdan İslâm kendi üzerinde başka bir sistemin yükselmesine izin vermez. İçine sızan yabancı görüş ve düşünceleri; bidat ve hurafeleri ayıklayıp dışarı atar. Müntesiplerinin imân, ilim, ahlâk, fazilet, hayır ve iyilik doğrultusunda bütünleşmesini emreder; bölünmeye, çeşitli isimler altında hizipleşmeye asla cevaz vermez. Yeryüzünde küfür ve tuğyanın tesirini gidermek; sulh ve selâmeti, düzen ve dengeyi gerçekleştirmek için cihadı emreder.

Ancak elde edilen her zafer, sağlanan her fetih ve başarıyı münhasıran Cenâb-ı Hakk'ın yüksek inayet, nusrat ve kudretine döndürmeyi; Allah'ı tek başarı, kuvvet ve kudret kaynağı tanımayı tavsiye eder. Çünkü milletleri yükselten ve alçaltan Cenâb-ı Hak'tır. Savaşlarda zafer kapısını açan, orduları hezimete uğratan da O'dur. Ezeli plân ve program gereği olayların gerçekleşmesi için sebepleri oluşturup harekete geçiren de yine O'dur.

Kur'ân'da Allah'ın bu yüksek tasarruf ve irâdesi konu edilirken şöyle buyurulmaktadır:

"De ki: Ey mülkün sahibi Allahım! Dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çekip alırsın; dilediğini aziz kılarsın; dilediğini alçaltır, zillete düşürürsün. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz senin gücün her şeye yeter."[3]

---

1 Tefsir-i İbn Kesir: 4/561

2 Tefsir-i İbn Kesir: 4/561.

3 Al-i İmran: 3/26.

Gerçek şu ki, yeryüzünde milletler arasında bozulan dengeyi düzeltmek ve azgın milletlerin şerrini bir çizgide durdurmak ilâhi denge kanunu olarak ezelden ebede uzanmaktadır. Cenâb-ı Hak bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

"Eğer Allah insanların (azgınlık ve taşkınlığını) birbirleriyle savmasaydı, yeryüzünün düzeni elbette bozulur, kargaşalık ortalığı kaplardı. Ama Allah milletlere karşı fazl-ü kerem sahibidir."[1]

Bunun için İslâm mücahidleri hak uğrunda, denge ve düzenden yana cihad edip zafer elde edince böbürlenmemeli, gurura kapılmamalı, çılgınlık göstermemelidirler. Cenâb-ı Hakk'ın kendilerinden yana yardım ve inayetinin tecelli ettiğini düşünerek O'na daha çok yakınlık sağlamanın yollarını araştırmalı, daha çok O'nu tesbih edip hamd etmelidirler.

Nitekim Rasulullah (aleyhisselam)'a Nasr suresiyle bu hikmet bildirilmekte; tesbih ve tahmide, şükür ve istiğfara devam etmesi emredilmektedir. Bu gerçeği bilen dört halife yaptıkları fetihlerde, sağladıkları başarılarda kendi nefislerinden yana bir pay ayırmaktan şiddetle kaçınmış, kuvvet ve kudretin tamamını Allah'a irca' etmek suretiyle mahviyet izhar etmişlerdir.

Kanuni Sultan Süleyman, deniz zaferinden dönmekte olan donanmay-ı hümayunu devlet ricaliyle karşılarken herkes sevinip sesini yükseltirken o başını önüne eğip gözyaşı akıtıyordu. Sebebi sorulunca da şu cevabı verdiği pek meşhurdur: "Zaferi müyesser kılan Cenâb-ı Hak'tır. Böyle olaylarda nefsimize pay çıkarmamız doğru olmaz. Bize düşen O'nun yüksek kudretine yönelip hamd ve şükürde, tesbih ve istiğfarda bulunmaktır."

Cenâb-ı Hak erişilmez kudretinin tezahürlerinden bir kısmını açıklarken bize, az yukarıda mealini naklettiğimiz Âl-i İmrân suresi 26. âyetle en doyurucu bilgiyi vermektedir.

O halde Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizde olan hakları o kadar çok ve büyüktür ki onların şükrünü yerine getirmekten âciziz. Ama bu gerçeği bilip itiraf etmek, inanıp mahviyet ve teslimiyet göstermek şükrün en güzelidir.

1 Bakara: 2/251

İlâhi kanunları ve tecellileri hikmetleriyle en iyi bilen Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, Mekke'yi fethe giderken çevresinde, kendini Hakk'ın son dinine vakfetmiş on, on iki bin mücahidden oluşan bir ordusu bulunuyordu. Ama O Büyük Peygamber, kuvvet ve kudretin bütünüyle Allah'a ait olduğunu düşünerek gerek giyim ve kuşamında, gerek binek ve nevalesinde tam anlamıyla tevazu ve mahviyetin en asil görüntüsünü vermiş ve başı önüne eğik olduğu halde nemli gözleriyle Mekke'ye girmiştir.

İşte gerçek devlet adamı, hakiki kumandan ve eşsiz insan bu haliyle de kıyamete kadar bütün lider ve önderler, asker ve kumandanlar için benzersiz misaldir.

Sonuç olarak surenin muhteviyatını şöyle özetleyebiliriz:

Nasr suresiyle, üç gönül ferahlatıcı haber verilerek İslâm'ın parlak geleceği müjdelenmekte; üç de hakka teslimiyet doğrultusunda Cenâb-ı Hakk'a daha çok yönelinmesi emredilmekte ve bu muhteşem ilâhi takdir ve tesbitin gönül açıcı havasında bir de kalplere hüzün veren acı bir habere işaret buyurulmaktadır.

Gönül ferahlatıcı üç haber:

1- Allah'ın mü'minlere yardımının yakında gerçekleşeceği,

2- Önce Mekke'nin, sonra da Arap Yarımadası'nın fetih günlerinin yaklaşmakta olduğu,

3- Yine yakın gelecekte, düne kadar İslâm'a karşı olan kavim ve kabilelerin; siyasi gruplar ve aşiretlerin yüzseksen derecelik dönüş yaparak cemaatler halinde gelip İslâmiyeti kendilerine din olarak seçecekleri ve Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı hak peygamber olarak kabul edecekleri...

Allah'a yönelmeyle ilgili üç emir:

1- Cenâb-ı Hakk'ı her türlü noksanlıktan tenzih edip namaz kılmaya devam etmek suretiyle O'na hamd etmek.[1]

2- Başarı, zafer ve fetihleri gerçekleştirenin insan gücü değil, insan gücüne yön verip sebepleri o istikamette kolaylaştıran ilâhi kudrettir. O halde zafer ve fetih müyesser kılınınca, kendi nefsimize bir pay ayırma

1 Âyette geçen "Fesebbih" tesbihten türetilen emirdir ve ilim adamlarının çoğuna göre: "Namaz kılmaya devam et" manâsına delâlet etmektedir.

duygusunun az veya çok kıpırdaması halinde hemen Cenâb-ı Hakk'a yönelip bağışlanma dilemek,

3- Bu arada beşeri zaaf ve temayül neticesi az bir kusur, hatâ ve kayma söz konusu olduğunu varsayarak tevbe etmek.

Kalplere hüzün veren haber:

İslâm'ın başarıya erişip fetihlerde bulunması, devlet kurup kitleleri idaresi altına alması ve kabile ile milletlerin gruplar halinde gelip son dini din olarak seçmesi, dinin mübelliğ ve naşiri Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın görevinin sona erdiğine, son sözlerini söylediğine ve yakında vefat edeceğine dair işarettir.

Nitekim Nasr suresiyle belirlenen bütün bu haber, müjde ve işaretler aynen gerçekleşmiştir.

NASR VE TEBBET SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Nasr suresiyle, İslâm'ın yakın gelecekte başarı grafiğinin yükseleceği, zafer ve fetih kapısının açılacağı müjdelendi ve inkârcı zorbalar istemese bile Allah'ın insanlara son mesajı olan İslâmiyet'in gelişmesini kimselerin durduramıyacağına işarette bulunuldu.

Tebbet suresiyle, İslâm'ın ilk yıllarında bu ilâhi sesi duymak istemeyen Ebu Leheb ve benzeri müşriklerin ebedi saadetleriyle ilgili bulunan en büyük fırsat ve nimeti kaçırmak suretiyle kendilerine çok yazık ettikleri açıklanıyor. Sonra da küfür, tuğyan ve zulümde kocasına uyan Ümmu Cemil'in durumu tasvir edilerek kendi yakıtını kendi sırtında taşıdığı belirtilerek ibretli bir tablo oluşturuluyor.

Bu surenin de tefsirine bizi muvaffak kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar; ilâhi takdir doğrultusunda hareket edip Hakk'ın buyruğunu kusursuz şekilde yerine getiren ve bu sebeple insanlığa nurlu yolu açıp ilâhi rahmet havasını estiren Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve O'nun âl ve eshabına salât-ü selâmlar olsun.

111. SURE

TEBBET SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
5	20	77

TEBBET SURESİ

Müfessirlerin icmaıyla surenin tamamı Mekke'de inmiştir.[1]

Nitekim İbn Merduye'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh), İbn Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anha) şöyle demişlerdir: "Tebbet suresi Mekke'de inmiştir."[2]

Birinci âyetinde Ebu Leheb'in iki elinin kuruyup helak olduğu, yani Hakk'ı red ve inkâr etmesiyle kendini sonu gelmeyen bir hüsrana ittiği konu edilmekte ve bu isim aynı zamanda sureye de isim olmaktadır.

Allame Zemahşeri'nin tesbitine göre: Bu sure, Fatiha suresinden sonra inmiştir.[3]

SURENİN KAPSADIĞI KONU

Rasulullah (aleyhisselam), aldığı emir gereğince, önce kendi yakınlarını İslâm'a davete başlamış ve bu emri uygulama alanına korken ilk tepki amcası Ebu Leheb'den gelmiştir. Cenâb-ı Hak bu olayı özetleyerek ibretli bir tablo halinde gözler önüne sermekte ve yaşamakta olan inkârcı inatçıların bundan öğüt ve ibret almalarını istemektedir.

Sure'de Ebu Leheb'in isminin anılması, o tıynette olanları sembolize etmesine yönelik bulunuyor. Bu azgın müşrikin eşinden bahsedilip adının anılmaması, kendi irâde ve aklını kullanmayıp küfür ve sapıklıkta kocasına uyan bir kadının, inkâr ve azgınlık ateşini daha da alevlendirmek ve büyültmek üzere odun taşıyan bir zavallıdan başka bir şey olmadığına ve olamayacağına işarettir.

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/234

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/511

3 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/813

١١١ سُورَةُ تَبَّتْ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾

1- Kurusun iki eli Ebu Leheb'in, (nasıl ki) helak olup kurudu.

2- Ne malı ona fayda verdi, ne de kazandığı...

3- Alev alev yükselen ateşe girecek.

4- Karısı da (aynı ateşe) odun taşıyıcı olacak;

5- Boynunda bükük bir urgan olduğu halde!

İNİŞ SEBEBİ

Buhari'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Betha cihetine yöneldi ve oradaki tepeye çıkıp şöyle seslendi: "Ya sabahah! (vah sabahın musibet ve afeti!)" Bunun üzerine Kureyş Kabile'si toplandı. Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz sözüne şöyle başladı:

"Ben size düşmanın sabah veya akşam üzeri baskın yapmak üzere olduğunu haber versem beni tasdik eder misiniz?" Onlar da: "Evet" diye cevap verince, Rasulullah (aleyhisselam) devamla buyurdu ki:

"Şüphesiz ben sizi, önünüzdeki elim ve şedid bir azaba karşı uyarıyorum." Bunun üzerine Ebu Leheb[1] şöyle dedi: "Bizi bunun için mi topladın?!A elleri kuruyasıcı."

1 Ebu Leheb: Rasulullah (aleyhisselam)'ın amcalarından biridir. Asıl adı, Abdüluzza; künyesi, Ebu Leheb'dir. Yüzü fazla parlak ve kırmızıya yakın bir renk taşıdığından kendisine bu künye verilmiştir.

O sebeple Tebbet suresi indi.[1]

Müslim'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "En yakın hısımlarını (bulundukları yolun eğri olduğu hakkında) uyar!"[2] mealindeki âyet inince, Rasulullah (aleyhisselam) gelip Safa Tepesi'ne çıktı ve şöyle seslendi:

"Ya sabahah! (vah sabahın musibet ve afeti!)" Bu çağrı üzerine Kureyş Kabilesi mensupları: "Bize seslenen kimdir?" diye sordular. "Muhammed'dir" denilince. O'na yaklaşıp toplandılar. Hz. Peygamber (aleyhisselam) söze şöyle başladı:

"Ey falanoğulları, ey falan ve filân oğulları! Ey Abdimenaf oğulları. Ey Abdülmuttalib oğulları! Hepsi de yerlerini alıp toplandılar. Rasulullah (aleyhisselam) onlara hitapla şöyle buyurdu: **"Ben size şu tepenin arkasından üzerinize bir süvari birliğinin (saldırmak üzere) çıkmakta olduğunu haber versem, beni tasdik eder misiniz?"** Onlar da hep bir ağızdan: "Biz senin yalan söylediğine hiç şahit olmadık" diye cevap verdiler. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz asıl tebliğ etmek istediğini şöyle ifade etti:

"Şüphesiz ben sizi, önünüzdeki şiddetli azaba karşı uyaran bir elçiyim." Ebu Leheb: "A elleri helak olup kuruyasıcı! Bizi bunun için mi buraya topladın?" dedi ve kalkıp gitti.

Bu olay üzerine Tebbet suresi indi.[3]

İLGİLİ HADİS

İbn Ebi Hâtim'in ve Ebu Zerâ'nın yaptığı rivayete göre, Esma bint Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Tebbet yeda ebi lehebin" suresi inince Ümmu Cemil bint Harb, [4] elinde dibek taşı olduğu halde yaygara koparark geldi. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ise o sırada Mescid-i Haram'da Ebu Bekir (radıyallahu anh) ile beraber oturuyordu. Ebu Bekir (radıyallahu anh) o kadının geldiğini görünce: "Ya Rasulallah! Ümmü Cemil geliyor; seni görmesinden endişe duyuyorum" dedi. Rasulullah (aleyhisselam) ona: **"Şüphen olmasın ki, o beni göremez"** buyurdu ve Kur'ân'dan âyetler

1 Buhari/Tefsir-i sure: 34 - Tirmizi/Tefsir-i sure: 111 - Ahmed: 1/281, 307

2 Şuârâ suresi: 214

3 Sahih-i Müslim/İmân: 353, 355 - Tirmizi/Tefsir-i sure: 26 - Ahmed: 3/476-5/60.

4 Ümmü Cemil, Ebu Süfyan'ın kız kardeşi olup Rasulullah'ın amcası Ebu Leheb ile evli bulunuyordu.

okuyarak Allah Kelâmına sığınıp sarıldı. Nitekim Cenâb-ı Hak: "Kur'ân'ı okuduğun zaman seninle âhirete inanmayanlar arasına görünmez bir perde yerleştiririz."[1] buyurmuştur. Derken Ümmü Cemil gelip Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın üzerinde dikilip durdu; fakat Rasulullah (aleyhisselam)'ı göremedi. Bunun üzerine Ebu Bekir'e şöyle dedi: "Ya Ebâ Bekir! Haber aldığıma göre, senin arkadaşın beni hicvetmiştir." Ebu Bekir (radıyallahu anh) ona: "Hayır, şu Beyt'in Rabbisi hakkı için O seni hicvetmemiştir." Bunun üzerine Ümmü Cemil arkasını dönüp giderken şunları fısıldıyordu: "Kureyş çok iyi bilir ki ben onların efendisinin kızıyım."[2]

Hafız Ebu Bekir Bezzar da bu manâda bir rivayet tahric etmiştir.

Ebu Leheb, Red ve İnkâr Konusunda İbretli Bir Misaldir

İnsanın içini dolduran, kalbini feyizlendirip Hakk'a çeviren, kafasını aydınlatan vicdanını serinleten ne maldır, ne de makam ve servettir. Zira bunların hepsi dünya hayatıyla ilgili birer geçimliktir. Ölüm olayıyla sona ermekte ve atılan sert bir cisimden dolayı su üzerinde belirip birbirini izleyerek büyüyen halkalar misali, bir süre sonra kaybolmakta ve belirsiz hale gelmektedir. İnsanın içini ve dışını gerçek anlamda aydınlatıp dolduran ve kalıcı mutluluğu vadeden tek şey, Allah'a dosdoğru imân ve sâlih amellerdir. Zira sonsuza dek insan ruhuyla beraber yaşayacak olan cevher, sözü edilen imân ve onun ürünü olan iyi-yararlı amellerdir.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz aldığı emir ve yüklendiği görevi gereği hakkı temsil ediyordu. Tebliğ ve irşad düzeyinde bu rahmeti yansıtıyor ve ebediyet nefhasını kalplere duyurmaya çalışıyordu. Şüphesiz O, bu yüce ve kutsal görevini yerine getirmeye adım atarken, ilâhi direktif üzerine önce kendi yakınlarını Hakk'a ve O'nun son dinine davetle işe başlamıştır. Zira bir peygamberin küfür ve ahlâksızlığın kökünü kazıyabilmesi, azgınlık ve haksız tecavüzleri durdurabilmesi için kendisini destekleyecek, hiç değilse himaye edecek, vaki saldırılara engel olacak tarafdarlarına ihtiyaç vardır. Kavim ve aşireti, hısım ve yakınları bu taraftarlarının en önde geleni ve en tesirlisidir.

1 İsrâ suresi: 45

2 Şevkani, Fethu'l-kadir: 5/513.

Nitekim Nuh (aleyhisselam)'ın kendi aşireti olmasaydı, çok inatçı, alaycı ve azgın kavmi tarafından ya öldürülür ya da ülkesinden, öz yurdundan kovulurdu.

Şuayb (aleyhisselam)'ın durumu ondan farksız. Nitekim Hud suresinde Hz. Şuayb'ın bu durumu konu edilirken şöyle bilgi verilmektedir:

"Dediler ki: Ey Şuayb! Biz senin söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz. Kabilen olmasaydı elbette seni taşlardık. Hem sen bizim yanımızda pek aziz, itibarlı, üstün bir kimse de değilsin."

Şuayb Peygamber'in onlara verdiği cevap:

"Ey kavmim, dedi, size göre kabilem Allah'tan daha mı azizdir ki, O'nun (buyruklarını) arkanıza attınız? Rabbim elbette sizin yapageldiğinizi (ilmiyle) kuşatmıştır."[1]

İbrahim (aleyhisselam) babası ve yakınları O'nu himaye etmedikleri ve desteklemedikleri için, azgın müşrikler tarafından ateşe atılmış ve sonra ilâhi mu'cizenin tecellisiyle ateşten kurtulmuşsa da artık kendi ülkesinde barınma ve tebliğ ile irşad hizmetini sürdürme imkânı kalmadığından yurdunu terketmek zorunda kalmıştır. Musa (aleyhisselam)'ın İsrailoğulları arasında büyük nüfuzu ve gözdağı olacak kadar çevresi vardı. O bakımdan her zaman ağırlığı hissedilir durumda idi. Bu sebeple o, milleti uzun yıllar sevk ve idare edebilmiş; aynı zamanda çoğunun Tevrat'taki ahkâma uymasını, ona göre amel etmesini sağlamıştır.

İsa (aleyhisselam) Havarilerden başka candan yardımcı ve destekçisi olmadığından idama mahkum edilmişse de Allah'ın yüksek inayet ve yardımıyla o badireden kurtarılarak göğe yükseltilmiştir.

Son Peygamber Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın durumu çok daha farklı ve değişik idi. O yalnız Kureyş Kabilesine veya Arap Yarımadası'ndaki halka gönderilen bir peygamber değil, bütün kavim ve milletlere kıyamete kadar gönderilen tek peygamberdir. Bu bakımdan O yalnız Arapları değil, bütün dünya milletlerini ve her çeşit bâtıl inancı karşısına alarak sahneye adım atmıştır. Mekke'nin hatırı sayılır iki güçlü aile ve aşireti olan

1 Hud suresi: 91, 92

Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları bulunuyordu ki, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bunlara mensup idi. Sözü edilen iki aileden parmakla gösterilecek kadar az kişi İslâm'ı din olarak seçerken gerisi putperestlikte ısrar etmekteydi. Ne var ki diğer kabile ve aşiretler Rasulullah (aleyhisselam)'a karşı çıkıp O'nu yüce dâvasından vazgeçirmeye çalışırken fiili bir tecavüzde bulunmaya cesaret edemiyorlardı. Zira özellikle o çağda Arap Yarımadası'nda kabile ve aşiretler bünyesinde yer alan ailelerin birbirlerini koruyup destek sağlaması, vaki tecavüzleri durdurması bir vecibe idi. O sebeple Hâşim ve Mutaliboğulları Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ı koruyor; neşrine memur kılındığı İslâm'ı din olarak reddetmelerine rağmen diğer kabile ve aşiretlerin O'na saldırmasına asla izin vermiyorlardı. Aksi halde Rasulullah (aleyhisselam)'ın Mekke'de 13 yıl tebliğ ve irşadda bulunması, zahiri yönüyle pek mümkün olamazdı.

İşte ilk adımda yakınlarını İslâm'a davetinin de bir anlamı bu sebep ve hikmete dayanmakta idi.

Ebu Leheb ve eşi Ümmü Cemil'in bir numaralı İslâm düşmanları arasında yer almaları bile Hâşim ve Muttaliboğulları'nın kavim ve aşiretlik ilgisini koparamıyordu. Ancak bu iki müşrik, Rasulullah'a hısım olmakla beraber çok aşırı gittiklerinden ve kendilerinden beklenmeyen bir tuğyan havasında Rasulullah (aleyhisselam)'ı dilleriyle rahatsız ettiklerinden dolayı haklarında "Tebbet" fiiliyle başlayan özel bir sure inmiştir. Şüphesiz Cenâb-ı Hak bu âyetlerle Ebu Leheb'in helak olduğunu ve ikinci defa "tebbe" fiilini getirmekle, onun geleceğinin karanlık bulunduğunu, hidâyete ermeyeceğini, eşiyle birlikte ebedi bir azap içinde kalacaklarını beyân buyurdu. Kendi hısmına inanmamakla kalmayıp edep ve terbiye sınırlarını aşacak şekilde dil uzatmaları ilâhi gazabın inmesine sebep olmuş ve böylece kendilerinden sonrakilere ibretli birer misal teşkil etmişlerdir.

Mal ve Kazanç Kurtarıcı Olamaz

مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ

"Ne mal ona fayda verdi, ne de kazandığı."

Mal ve servet ister miras yoluyla, ister çalışıp kazanmakla sağlanmış olsun, ilâhi murada, yani O'nun hazırladığı hayat sistemine göre değerlendirilmediği ve ona göre harcanmadığı takdirde âhiret gününde vebal ve

azap olmaktan başka hiçbir şeye yaramaz. Zira bir edibin de dediği gibi: "Mal ve evlât birer emanettir. Birgün mutlaka bu emanetler geri verilecektir." Onları, gerçek sahibi olan Cenâb-ı Hakk'ın rızası doğrultusunda korumak ve yine tertemiz olarak O'na teslim etmekle yükümlüyüz.

Böylece malına ve kazancına güvenip asıl kalıcı saadet vaaden çağrıya kulaklarını ve kalbini tıkayan Ebu Leheb'in çok aldandığı haber verilmekte ve o tiynette olanlar uyarılmaktadır.

Ebu Leheb'in inanmayacağını ve küfür üzere öleceğini ezeli ilmiyle tespit eden Cenâb-ı Hak, onun âhiretteki ve Berzah Âlemi'ndeki durumunu açıklayarak:

"Alev alev yükselen ateşe varıp girecek." buyurmaktadır.

Cenâb-ı Hakk'ın bu açık ve kesin beyânı aynen gerçekleşmiş; Leheb azgın ve şaşkın bir kâfir olarak ölmüş; ne güvendiği malı, ne de evlâdı onu bu elim akıbetten kurtaramamış; yüzünün rengine, kalbinin kin ve inkârına uygun bir azaba sevkedilmiştir.

Ebu Leheb'in Eşi Ümmu Cemil

Mekke'de Hz. Muhammed (aleyhisselam)'ın risaletine tahammül edemeyen ve bir an önce O'nun vücudunu ortadan kaldırmanın gereğini düşünenlerin başında gelenlerden biri de Ebu Süfyan ailesi idi. Gerek kendisi, gerekse eşi ve kız kardeşi düşmanlıkta çok ileri gitmiş bulunuyordu.

İşte âyette "Karısı da (aynı ateşe) odun taşıyıcı olacak" diye vasfedilen kadın, aynı zamanda Ebu Süfyan'ın kız kardeşidir.[1]

Odun Taşıyıcı

Bu kadına "odun taşıyıcı" denilmesi, çok anlamlıdır. Boynunda bükük bir urgan olduğu halde bu hammallığı yaptığı ve yapmakta olduğu, ileride de bunu yapacağı söz konusudur. Ancak cümle burada hakiki manasına mıdır, yoksa bir benzetme mi söz konusudur? Şüphesiz benzetme çok beliğ ve vecizdir.

O kadının karakteri, ahlâkı, inancı ve sosyal hayatı hakkında birtakım anafikirler ve ipuçları verilmektedir. Şöyle ki:

---

1 Fethü'l-kadir: 5/512.

a) İnsanlar arasında dedikodu yaparak söz götürüp getirdiğinden ve üstelik bu dedikoduyu Hz. Peygamber (aleyhisselam) ve İslâmiyet aleyhine yürüttüğünden hakkında bu sıfat kullanılmıştır. Zira Araplar "Falan filâna karşı odun topluyor" dedikleri zaman, onun söz götürüp getirdiğini kasdetmiş olurlar.

b) Said b. Cübeyr'e göre: Bu sıfattan maksat, düşündürücü bir benzetmedir. Hatâ ve günahlar, sırtta taşınan oduna benzetilmiştir. Öyle ki, adı geçen kadın, İslâm'a ve Peygamber (aleyhisselam)'a kin, nefret, hakaret kustuğu için devamlı vebal ve günah taşımak suretiyle yükünü ağırlaştırıyordu.

c) Onun bu tutum ve tavrına ceza olarak âhiret gününde sırtında küfür ve vebal yükü bulunduğu halde boynuna Cehennem halatı takılacak.

d) Tabiin'den Said b. Müseyyeb diyor ki: "Ümmu Cemil'in boynunda çok kıymetli taşlarla süslü bir gerdanlık bulunuyordu. Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a karşı iyice kin ve nefret duyguları kabarınca şöyle yemin etmiştir: "Lât ve Uzza'ya andolsun ki, bu gerdanlığı satıp Muhammed'e olan düşmanlığım uğrunda harcayacağım." O yüzden âhiret gününde onun bu gerdanlığı ateşten bir urgan olup boynuna sarılacak.

Gerçekten ceza amelin cinsindendir ve İslâm Peygamberi'ne düşmanlıkta çok ileri giden Ümmu Cemil bir misaldir. Cenâb-ı Hak, inkârcı kincileri bununla uyarmakta ve ölmeden önce sırtlarındaki odun yükü misali küfür, günah ve vebal yükünü atmalarını istemektedir.

TEBBET VE İHLÂS SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Tebbet Suresiyle, Tevhid inancından kopup Allah'a ortak koşan, o yüzden kendi elleriyle yontup şekillendirdikleri putları da ilâh kabul eden ve bu duygu ve çarpık inançla hakka karşı çıkan bir ailenin hazin sonu tasvir edilerek inkârcı sapıklar uyarıldı.

İhlâs suresiyle, Tevhid inancının özü ve mayası işleniyor ve bu doğrultuda Cenâb-ı Hakk'ın birliğine delâlet eden dört sıfata yer verilerek her türlü küfür, şirk ve yanlış akide reddediliyor.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a sonsuz hamd-u senalar; İslâm düşmanlarına karşı dayanma gücünü ortaya koyup uzun yıllar seviyeli mücadelede bulunan ve sırası gelince düşmanlarını affetmesini bilen Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz'e salât-ü selâmlar olsun.

112. SURE

İHLAS SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
4	15	47

İHLAS SURESİ

İbn Mes'ud, el-Hasan, Atâ' İkrime ve Câbir'e göre, Mekke'de; Katade, Dahhak, Süddi ve bir rivayette İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, Medine'de inmiştir.[1]

Allâme Zemahşeri'nin tesbitine göre: Nâs suresinden sonra inmiştir.[2]

Surenin birçok isimleri vardır; ama daha çok "tevhid akidesi"nde ihlasın söz konusu olduğundan, ona İhlâs suresi denilmiştir,.

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONU

Cenâb-ı Hakk'ın varlığı, birliği konu edilmekte ve bunun gereği olan dört sıfatına yer verilerek aydınlatıcı bilgi verilmektedir.

1 Şevkani/Fethülkadir: 5/513

2 Tefsir-i Keşşaf: 4/817.

١١٢ سُورَةُ الْإِخْلَاصِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

1- De ki: O Allah birdir.

2- Allah dâimdir, mutlak anlamda ihtiyaçsızdır, her şey O'na muhtaçtır.

3- Doğurmamıştır, doğurulmamıştır.

4- Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir (ve olamaz da).

İNİŞ SEBEBİ

Buhari kendi tarihinde, İmam Ahmed kendi Müsned'inde, Tirmizi, İbn Cerir, İbn Huzeyme, İbn Ebi Âsim kendi eserlerinde, Beğavi kendi Mu'cem'inde, İbn Münzir, Ebu'ş- Şeyh, Hâkim ve Beyhaki'nin Ubeyd b. Kâb (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayete göre:

"Müşrikler, yani putları da ilâh kabul edip Allah'a ortak koşanlar, Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a dediler ki: "Ya Muhammed! Rabbini bize vasfedip nesebinin ne olduğunu anlat." Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk Kul Huvallahu Ehad suresini indirdi."[1]

Şüphesiz doğan her şey ölüme mahkumdur ve ölen her şeye de başkası vâris olur. Cenâb-ı Hak ise, ezeli ve ebedidir. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır ki ölüm olayıyla yüz yüze gelsin. Ölmeyecek ki başkası O'na vâris olsun.

İhlâs suresiyle bu incelik yansıtılmakta ve Tevhid inancının ihlâs düzeyinde korunması emredilmektedir.

---

1 Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/513

Ebu Ya'lâ, İbn Cerir, İbn Münzir, Taberâni, Ebu Nuaym ve Beyhaki'nin Câbir (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayete göre: "Bedevilerden biri Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e geldi ve şöyle dedi: "Bize Rabbinizin nesebini anlatır mısın?" Bunun üzerine İhlâs suresi indi."[1]

İmam Süyuti bu hadisin isnadını hasenlemiştir.

İbn Cerir'in İbn Humeyd tarikiyle Said'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Yahudilerden bir grup adam, Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a gelerek dediler ki: "Ya Muhammed! Allah halkı yaratmış, ya O'nu kim yaratmıştır?" Onların bu şuursuzca sorusuna çok öfkelenen Rasulullah (aleyhisselam)ın rengi değişti. Sonra da Rabbinden yana gayret-i diniyesi kabardı ve yerinden kalkıp onların üzerine yürüdü. Derken Melek Cebrail geldi. O'nu sakinleştirdi ve: "Ya Muhammed! Kanadını alçalt (öfkeni yen). Onların sorduğuna karşılık Allah'tan cevap geldi ve Allah'ın şöyle buyurduğunu bildirdi: Kul Huvallahu Ehad (suresini okudu)."

Peygamber (aleyhisselam) o Yahudi grubuna bu sureyi okuyunca, bu defa onlar: "Ya Muhammed! Şimdi de bize Rabbini vasfedip anlat: Hilkati, pazusu, kolu, nasıldır?" diye bir soru yönelttiler. Peygamber (aleyhisselam) bir öncekinden fazla öfkelendi ve yerinden kalkıp onlara doğru süratle yürüdü. Derken Melek Cebrail geldi, ilk tavsiyeyi yaptı ve onların sorduğuna cevabı da getirmiş oldu. O da şu âyettir:

"(Yahudiler), Allah insana hiçbir şey indirmemiştir, diyerek Allah'ın kadr-u kıymetini, azamet ve kudretini bilip anlayamadılar"[2]

İLGİLİ HADİSLER

Ebu Said el- Hudri (radıyallahu anh) diyor ki:

"Bir adam başka bir adamın İhlâs suresini tekrar tekrar okuduğunu duyuyor ve bu sebeple onun kıraatini azımsıyor. Sabah olunca Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e gelip durumu anlattı. Rasulullah (aleyhisselam) ona:

"Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, bu sure Kur'ân'ın üçte birine denk gelir" diye buyurdu."[3]

---

1 Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/512

2 En'âm suresi: 91 - İbn Cerir/Câmi'u'l-beyân fi - Tefsiri'l-Kur'ân: 30/221, 222.

3 Tirmizi/Sevâbü'l - Kur'ân: 10; Buhari/Fezâil-i Kur'ân: 13; Müslim/Müsafirin: 259, 261; Nesâi/

Diğer bir rivayette deniliyor ki: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz ashabına şöyle buyurdu: **"Sizden biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçte birini okumaktan acizlik gösterir mi?"** Bu söz ashaba ağır geldi ve şöyle dediler: "Ya Rasulallah! Bizden kim buna güç getirebilir?" Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz onlara:

"Kul Huvallahu Ehad, Kur'ân'ın üçte birine muâdildir" buyurdu."[1]

Ebu Derdâ (radıyallahu anh)'den yapılan rivayette, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in şöyle buyurduğu haber verilmektedir:

"Şüphesiz Cenâb-ı Hak Kur'ân'ı üç kısma ayırmış bulunuyor: Kul Huvallahu Ehad onun üç kısmından biridir."[2]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz çıkageldi ve şöyle buyurdu:

"Size Kur'ân'ın üçte birini okuyacağım!" Sonra da Kul Huvallahu Ehad suresini sonuna kadar okudu."[3]

Kudsi Hadis:

Aziz ve Celil olan Allah buyurdu: "Ademoğlu beni yalanladı; bu onun hakkı değildir. O bana sövüp saydı; bu da onun hakkı değildir. Beni yalanlaması, "Artık öldükten sonra O beni hayata geri çevirmeyecektir" demesidir. Oysa ilk yaratmak, onu öldükten sonra tekrar hayata döndürmekten bana daha kolay değildir. Onun bana sövüp sayması şöyle demesidir: "Allah oğul edindi." Oysa Ben bir olanım; hiçbir şeye ihtiyaç duymam. Doğurmadım ve doğurulmadım. Hiçbir şey bana denk, (ortak ve benzer) olamaz."[4]

Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bir adamı bir müfrezenin başında bir tarafa gönderdi. O da arkadaşlarına Kul Huvallahu Ehad ile (bütün namazları kıldırmayı) âdet edindi. Müfreze dönünce durumu Rasulullah

İftitah: 69; Ahmed: 2/429-3/15, 23-4/122-6/404

1 Müslim/Müsafirin: 260- Dâremi/Fezâil- i Kur'ân: 24; Ahmed: 6/443, 447

2 Sahih- i Buhari- Sahih-i Müslim

3 Sahih- i Müslim

4 Buhari/Tefsir: 2, 112, 201 - Nesâi/Cenâiz: 117 - Ahmed: 2/317, 350

(aleyhisselam)'a arz etti. Rasulullah (aleyhisselam) onlara:

"O adama bir sorun, niçin böyle bir uygulamada bulunuyor?" Sordular; o da şu cevabı verdi: "Bu sure Rahman olan Allah'ın sıfatıdır. O bakımdan onu okumayı seviyorum." Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Kendisine haber verin ki, Allah da onu seviyor." [1]

Enes (radıyallahu anh) diyor ki:

"Ensar'dan bir adam, Kuba Mescidi'nde cemaate imamlık ediyordu. Ancak onlara kıldırdığı her namazda ne okuyacaksa, ondan önce İhlâs suresini okuyordu. Öylece (diğer sure ve âyetlere) başlayıp okuyor ve her rekâtta bunu böyle uyguluyordu. Cemaati ona: "Sen bu (İhlâs) süresiyle başlayıp okuyorsun, sonra da onunla yetinmeyip bir diğer (sureyi) okuyorsun. Ya yalnız İhlâs'ı oku, ya da onu bırak başka bir sure oku" dediler. O da onlara: "Ben İhlâs suresini terkedecek değilim. İsterseniz size bu şekilde imamlık ederim, istemezseniz, imamlığı bırakırım" dedi. Cemaat ise bu hususta onu kendilerinden üstün gördükleri için başkasının imamlık yapmasını hoş ve uygun görmüyorlardı. O bakımdan Peygamber (aleyhisselam)'a geldiklerinde durumu O'na bildirdiler. Peygamber (aleyhisselam) o adama:

"Arkadaşlarının sana tavsiye ettiğini yerine getirmekten seni alıkoyan şey nedir? Hem her rekâtta bu sureyi iltizam etmene seni iten sebep nedir?" diye sordu. Adam şu cevabı verdi: "Ya Rasulallah! O sureyi çok seviyorum." Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

"İhlâs suresini sevmen, seni Cennet'e sokacaktır."[2]

Ebu Said el- Hudri (radıyallahu anh) diyor ki:

"Ashabdan Katade b. Numân (radıyallahu anh) bütün bir gece Kul Huvallahu Ehad suresini tekrarlayıp durdu. Onun bu durumu ve tutumu Rasulullah (aleyhisselam)'a bildirilince, şöyle buyurdu: **"Canımı kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, bu sure Kur'ân'ın yarısına veya üçte birine**

1 Buhari - Nesâi/İftitah: 69

2 Buhari/Ezan: 106 - Tirmizi/Sevâbü'l - Kur'ân: 11

denk gelir."[1]

Ubey b. Kâb (radıyallahu anh) veya Ensar'dan bir adam diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu: **"Kul Huvallahu Ehad suresini okuyan kimse, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur."**[2]

İmam Mâlik'in yaptığı rivayete göre, Ebu Hureyre (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah (aleyhisselam) ile birlikte geliyorduk. Derken bir adamın Kul Huvallahu Ehad suresini okuduğunu duydu ve şöyle buyurdu: **"Vacip oldu!"** Ben de: "Ya Rasulallah! Ne vacip oldu?" diye sordum. Buyurdu ki:

"Cennet vacip oldu (ona)."[3]

Muâz b. Habib'in babası şöyle demiştir:

"Hem susadık, hem de karanlıkta kaldık. Bu arada Peygamber (aleyhisselam)'ın gelip bize namaz kıldırmasını bekledik. Az sonra Peygamber (aleyhisselam) çıkageldi ve benim elimden tuttu da şöyle buyurdu: **"Söyle!"** Ben sustum, bir şey demedim. O yine: **"Söyle!"** diye emretti. Ben de: "Ne söyleyeyim?" diye sordum? Buyurdu ki:

"Her gün akşamleyin ve bir de sabahleyin üçer defa Kul Huvallahu Ehad ve Muavizeteyn (veya Muavizeteyn)i oku. (Evet) her gün iki defa okuman sana yeter."[4]

Muâz b. Enes el-Cüheni'nin babasından yapılan rivayette, Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Kul Huvallahu Ehad suresini sonuna kadar on defa okursa, Allah onun için Cennette bir saray yapar."

Bunun üzerine Ömer (radıyallahu anh):

"O takdirde biz bunu çokça okur, sarayların çoğalmasını arzularız" dedi. Rasulullah (aleyhisselam) O'na: **"Allah daha fazla çoğaltandır ve daha**

1 Müsned-i Ahmed: 3/15, 35

2 Nesâi - Müsned-i Ahmed

3 Tirmizi/Sevâbü'l - Kur'ân: 11 - Nesâi/İftitah: 69 - Taberâni/Kur'ân: 18 - Ahmed: 2/302, 536, 5/376

4 Abdullah b. İmam Ahmed – İbn Kesir: 4/568 - Ebu Dâvud/Vitir: 19 - Nesâi/İstiâze: 1 - Müsned-i Ahmed: 5/312

güzelini verendir."[1]

Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz her gece döşeğine uzanacağı zaman iki avucunu birleştirip üflerdi: Kul Huvallahu Ehad'ı ve Kul Euzü Bi-Rabbi'l-Felâk ile Kul Euzü Bi-Rabbi'n-Nâs surelerini okur, avucuna üfler ve önce başına ve yüzüne sürmek suretiyle bedeninin her tarafına dokundurur ve bunu üç defa tekrarlardı."[2]

İhlâs Suresi Kur'ân'ın Üçte Birinin Özetidir

İhlâs suresi, "Tevhid inancı"nın özünü ve mayasını oluşturmaktadır. O bakımdan bu sureyle her çeşit küfür, inkâr, şirk ve Cenâb-ı Hakk'a yakışmayan sıfatlar reddedilmekte, ezeli ve ebedi kudret sahibi olan Allah'ın varlığı ve birliği en anlamlı ve kâmil mânada kalp ve kafalara işlenmektedir.

Bunun için İslâm'da ve Kur'ân'da İhlâs suresinin ayrı bir yeri ve büyük önemi söz konusudur. Kur'ân-ı Kerim iyice incelendiğinde, üçte birinin "Tevhid inancı"yla, ilâhi isim ve sıfatlarla, buna ters düşen çarpık akide ve görüşleri redle iç içe olduğu görülür. Hadiste ifadesini bulduğu gibi, **"İhlâs suresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir"** sözü, üzerinde dikkatle durulacak bir gerçeği yansıtmakta ve bu surenin taşıdığı mâna ve hükümlere daha ciddi yönelmemizi ilham etmektedir. Böylece İhlâs suresini sözü edilen açıdan tefsir edebilmek için birkaç cilt olacak bir emeğin ortaya çıkacağını unutmamak gerekir.

Hiç şüphe yok ki, İhlâs suresi, kâinatın denge ve düzeninin formülü; onun bir bütünlük içinde hareketinin plânı, ilâhi vahdaniyetin beyanı ve Cenâb-ı Hakk'ın tek tasarruf sahibi bulunduğunun programıdır. O bakımdan ashab ve tabiinden birçok ilim adamı, göklerle yerin İhlâs suresi üzerine kurulduğunu belirtmiştir. O nedenle bu sure kâinatta mutlak surette hâkim olan ilâhi tasarrufu yansıtmakta ve Allah'ı, kemâl sıfatlarıyla bilmenin anahtarını vermektedir.

İhlâs suresinin bu kadar geniş konuları içerip Kur'ân'ın üçte birini özetlediğini dikkate alanlar onun yirmi kadar ismini tespit etmişlerdir.

---

1 Dârimi - Müsned-i Ahmed

2 Buhari/Tıb: 39.

Nitekim Fahreddin Râzi onları şöyle sıralamıştır:

1- Tefrid Suresi

2- Tecrid Suresi

3- Tevhid Suresi

4- İhlâs Suresi

5- Necat Suresi

6- Velayet Suresi

7- Nisbet Suresi

8- Marifet Suresi

9- Cemal Suresi

10- Mukaşkışa Suresi

11- Muavvize Suresi

12- Samed Suresi

13- Esas Suresi

14- Mania Suresi

15- Muhzar Suresi

16- Müneffere Suresi

17- Beraet Suresi

18- Müzekkire Suresi

19- Nur Suresi

20- Emân Suresi

Açıklama:

Tefrid: Allah'ı birleyip eşi, ortağı olmadığını vurgular.

Tecrid: Cenâb-ı Hakk'ı, kendisine yakışmayan, zat-i uluhiyetine ters düşen bütün sıfat ve benzerlerden ayırıp O'nu kudretinin sınırsızlığına yakışan sıfatlarla belirler.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın varlığını, birliğini, eşsizliğini, ortaktan ve yardımcıdan beri olduğunu ispatlar.

İhlâs: Sadece Cenâb-ı Hakk'ın selbi sıfatlarıyla anılmasını emreder. Zira bu sıfatlar O'nun Celâline yakışan sıfatlardan yakışmayan bütün sı-

fatları selb edip atar.

Aynı zamanda bu suredeki beyâna inanıp benimseyen kimse, Allah'ın dininde ihlâs (samimiyet, ciddiyet) üzere olur. Bu inançla ölen kimse Cehennemden kurtulur.

Necat: Okuyup dosdoğru imân edeni, dünyada küfür ve şirkten; âhirette de ateşten kurtarır.

Velayet: Bu sureyi edeple okuyan kimse Allah'ın dostlarından olup velayet makamına yükseltilir.

Nisbet: Allah'ın nesebini soranlara en susturucu ve doyurucu cevap olur.

Marifet: Allah'ı bilmek ancak bu sureyi bilmekle tamamlanır ve O'nun varlığı, birliği bu sureyle özetlenip kalplere işlenir.

Cemâl: Allah hep Cemil'dir, zatına has güzelliktedir ve güzelliği sever. Bu sureyle O'nun güzelliği hem yansıtılır, hem de o güzelliğin tecellisine mazhar olmamız istenir.

Mukaşkışa: Bu sureyi bilip anlayan kimse, şirk ve nifak hastalığından beri olur. Bu hususta manevi şifaya kavuşur.

Samed: Bu sure ile Allah'ın mutlak gani olduğu, hiçbir şeye ve şahsa muhtaç olmadığı ve her şeyin aralıksız O'na muhtaç durumda olduğu vurgulanır.

Esas: Göklerle yer bu surenin esası üzerine kurulmuştur. Öyle ki "Tevhid" kâinatın temeli ve hikmeti kılınmıştır. Nitekim Cenâb-ı Hak bu inceliğe değinerek, "Tevhid"e ters düşen akidenin ne kadar şuursuzca, bilgisizce bir yakıştırma olduğunu şöyle açıklamaktadır: "Rahman (olan Allah) çocuk edindi" dediler. Andolsun ki çok çirkin ve de büyük bir söz ortaya attınız. Neredeyse Rahmân'a çocuk isnad etmelerinden dolayı gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp çökecek!"[1]

Mâniâ: Bu sureyi okuyup gereğince amel edene kabir azabı dokunmaz ve Cehennem kokusu ona uzanmaz. Çünkü bu sure onlara engel olur.

Muhzar: Bu sure okununca melekler hazır olup onu kemâl-i edeple dinlerler.

---

1 Meryem suresi: 88-91

Müneffere: Bu sure okunmaya başlanınca şeytan oradan uzaklaşır.

Beraet: Bu sureyi okuyan bir adam için Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz:

"Gerçekten bu adam şirkten (Allah'a ortak koşmaktan, O'nu inkâr etmekten) beri oldu" buyurmuştur. Aynı zamanda bu sureyi okuyup gereğince amel edene ateşten kurtulma beratı verilir.

Müzekkire: Bu sure, okuyucusuna ve dinleyicisine hâlis, katıksız "Tevhid"i hatırlatır.

Nur: Bir olan, eşi, dengi, ortağı, benzeri olmayan Cenâb-ı Hak göklerin ve yerin Nur'udur. Böylece "Tevhid", kâinatın temeli olduğu gibi, nuru da bulunuyor.

Emân: Kudsi Hadis'te Şanı Yüce Allah buyurdu:

"Kulum Lâ ilahe illallah deyince benim kaleme girmiş olur. Artık kim benim kaleme girerse azabımdan emin olur."

Cenâb-ı Hakka Has Bir Sıfat: Ehad

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ "De ki: O Allah birdir."

"Bir"dir diye çevirisini yaptığımız "ehad" ancak sıfat olarak Cenâb-ı Hak hakkında kullanılır. Öyle ki, "Allahu Ehad" denilir, "Rasulun Ahad", "dirhemün ehad" denilmez. Sadece "Rasulün vâhid", "dirhemün vâhid" denilir. Nitekim Ebu'l-baka'ya göre, "ehad" kelimesinin hemzesi aslidir, yani kelimenin kendisindendir. "Vâhid"de tahsis yoktur, ama "ehad"da tahsis vardır. Şöyle ki: "Lâ yukavimuhu vâhidün" denilince, "Bir kişi ona mukavemet edemez" demek olur. Böylece iki veya daha fazla kişinin ona mukavemet edeceği hemen zihnimizde belirir. Ama "Lâ yukavimuhu ehadün" denilince, "Hiç kimse ona mukavemet edemez" manâsı ortaya çıkar. Hem "vâhid" sayılara girmekte, "ahad" girmemekte, birler basamağında yer almamaktadır. Aynı zamanda âyette "ehad" kelimesinin nekra (belirsiz) kullanılması üzerinde durularak "es-Samed" sıfatının mârife (belirli) kullanılmasına nispetle ayrı bir mâna ve hüküm taşıdığı söz konusudur. Şöyle ki: "Ahad", zât-ı ilâhiye has olup başkası hakkında pek kullanılmadığı için belirsiz getirilmiştir. Samed sıfatı az değişik mânayla insanlar hakkında da kullanıldığı için belirli olarak kullanılmıştır.

Allah Samed'dir

Cenâb-ı Hak mutlak anlamda "samed"dir. Hacetler hissedildikçe O'na başvurulur; ihtiyaç doğdukça O'nun kapısına yönelinir ve O, bütün hacetleri noksansız karşılama kudretine sahiptir. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Dahhak da bu sıfatı belirttiğimiz şekilde yorumlamıştır.

Bununla beraber bu sıfatı az farklı şekilde manalandırıp yorumlayanlar da olmuştur:

1- Sıkıntılı ve darlıklı günlerde, ihtiyaçların arttığı dönemlerde kendisine başvurulan seyyid (efendi, ileri gelen).

Zira bu mânâ ile "samed" insana sıfat olmaktadır. Aynı zamanda o seyyidin de öyle günlerde başvurmak isteyeceği bir merci söz konusudur.

2- Dâim ve baki olan.

3- Ubey b. Kâb (radıyallahu anh)'a göre: Doğurmayan, doğurulmayan demektir ki, "Lem yelid ve lem yuled" cümlesi bu sıfatın bir bakıma tefsiri oluyor.

4- Hz. Ali (radıyallahu anh), Ebu Vâil Şakık b. Seleme ve Süfyan'a göre: Samed, şu seyyiddir ki onun efendiliği ve baş olmaklığı çeşitli şeref ve kerem doğrultusunda doruğuna yükselmiştir.

5- Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'a göre: Her şeyden ve herkesten müstağni olan ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu zat demektir.

6- Süddi'ye göre: Rağbet edilecek konularda maksud; musibet ve sıkıntılarda yardımı matlub olan zat demektir.

7- Hüseyin b. Fazl'a göre: Dilediğini yapan, yapabilen; irâde ettiğini hükmeden, hükmedebilen zat demektir.

8- Kendisinde hiç kusur bulunmayan kâmil ve ekmel zat hakkında da kullanıldığı vâkidir.

9- el- Hasan, İkrime ve İbn Cübeyr'e göre: Cevfi (karın boşluğu, iç boşluğu) olmayan demektir.

Birinci ve ikinci yorum ağırlık kazanmıştır. Biz de âyetin mealini ve tefsirini ona göre düzenledik.

Cenâb-ı Hak Doğurmamıştır, Doğurulmamıştır

Arap müşrikleri, "Melekler Allah'ın kızlarıdır"; Yahudiler, "Üzeyr, Allah'ın oğludur"; Nasârâ (Hristiyanlar), "İsa, Allah'ın biricik oğludur" diyerek "Ehadiyet Akidesi"ni bozdular. "Tevhid inancı"na ters bir yol tuttular. Cenâb-ı Hak, zât-ı uluhiyetinin bu gibi beşeri sıfatlardan pak ve münezzeh bulunduğunu belirterek "ehad", "samed" sıfatlarıyla mevsuf bulunduğunu; doğurmanın ve doğurulmanın sonradan yaratılan canlılara ait bir sıfat bulunduğunu, bu gibi sıfatların da kendisine nisbet edilemeyeceğini, لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ cümlesiyle açıklamakta ve yukarıda belirtilen çarpık inançları reddetmekte ve dolayısıyla hem Tevrat'ta, hem de İncil'de böyle bir akideye yer verilmediğini; ancak bu kitaplara insan sözünün karışmasıyla "Tevhid inancı"nın zede aldığını dolaylı şekilde bildirmektedir.

Çünkü bilfarz, Allah'ın doğurulduğunu veya doğurduğunu söyleyecek olursak, illet-malul zincirini kesintisiz sonsuza dek uzatarak fasit bir daire içinde sıkışıp kalırız ve olumlu hiçbir sonuç elde edemeyiz. Bilimsel olarak da illet-malul zincirinin bir noktada kesilmesi gereklidir. İşte o nokta Cenâb-ı Hakk'ın zatıdır! Yani O, illet-i ulâ (ilk illettir), O'nun üstünde bir illet yoktur ki O malul olsun.

Allah'ın Dengi, Benzeri Yoktur

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ

"Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir (ve olamaz da)."

Allah ezeli ve ebedidir. O, Kemal sıfatlarıyla ve o sıfatların tecelli ve tezahürleriyle tanınır ve bilinir. Zatı bilinmez. O, hep birdir. Dengi, benzeri, naziri, arkadaşı, eşi ve evlâdı yoktur. Çünkü O, ne doğurmuş, ne de doğurulmuştur. Başlangıcı yok ki, baba ve anası düşünülebilsin. Rakibi yok ki, dengi ve benzeri bulunsun. O nasılsa öyledir ve hep olduğu gibi kalacaktır. Zira O'nun varlığı, O'nun hakikatinin gereğidir. O'nun hakikati ise, yokluğu asla kabul etmez, yani yokluk O'na arız olamaz. Diğer hakikatler ise, yokluğu kabule müsaittir. Öyle ki, Allah'ın zatı nasıl öncesiz, sonrasız, bölünmez ve değişmezse, O'nun sıfatları da öncesiz ve sonrasızdır. Bunun için Cenâb-ı Hakk'ın zatının dengi, benzeri, ortağı yoksa, sıfatının da öyle. Meselâ O'nun ilmi eşsiz ve benzersizdir. Çünkü O'nun ilmi ne zaruri ne de istidlalidir; ne duygudan istifade edilmiş, ne de rivayetten sağlanmıştır.

O'nda yanılma, sapma, hatâ ve kayma söz konusu olamaz. Sonradan yaratılıp vücudu mümkün olanların ise, ilimleri belirtilen yollardan elde edilir ve her zaman yanılma payı söz konusudur.

Allah'ın Ezeli ve Ebedi Olduğunu Belirleyen Dört Sıfat

Şüphesiz ki gerek kâinatın her parça ve ünitesinde, gerekse bütünlüğünde hâkim olan plân, program, denge ve düzen, mutlak bir yaratıcının varlığını ve birliğini isbatlamakta ve en ince hesapların, en mükemmel fiziksel ve kimyasal kanunların birbirini izlemesi ve tamamlaması, kâinatın oluşmasında tesadüfün yeri bulunmadığını kesin biçimde ortaya koymaktadır. Ancak bu yaratıcının zatını ve mahiyetini bilmemiz mümkün değildir. Çünkü o üç boyutun, (diğer bir görüşe göre dört boyutun)[1] dışındadır; zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı değildir. O bakımdan da her türlü ölçünün ve takdirin üstünde ve ötesindedir. İnsanlar ve diğer canlılar ise, böyle değildir. Her bakımdan sınırlıdır ve insanın aklı, düşüncesi ve duygusu da sınırlıdır. Böyle olunca da, sınırsız olan Cenâb-ı Hakk'ın zatını idrak etmesi; O'nun hüviyet ve mahiyetini bilip kavraması mümkün değildir.

Gerçek bu olunca, biz O öncesiz ve sonrasız yüksek kudreti ancak sıfatlarının tecelli ve tezahürleriyle bilmekte ve imân etmekteyiz.

İşte konumuzu oluşturan İhlâs suresi bizi bu hakikate götürmekte ve Cenâb- ı Hakk'ın varlığını ve birliğini tanıtan dört cami' (toplayıcı) sıfatını vermektedir:

1- Samed

2- Lem yelid

3- Ve lem yuled

4- Ve lem yekun lehü küfuven ehad.

Açıklama:

Bir olup öncesiz ve sonrasız olan Zât-i Hakk'ın hiçbir şeye muhtaç olmaması; ama varlıkta mevcut olan her şeyin istisnasız ve aralıksız O'na muhtaç bulunması ve O'nun mutlak anlamda müstağni olması gerekir. O bakımdan "samed" sıfatı bu ve benzeri mâna ve özellikleri taşımakta; Al-

1 Zaman'ı da bir boyut sayanlara göre.

lah hakkında vaki bütün şüpheleri reddetmektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın bir ve samed olması ise, O'nun doğurmayacağını ve aynı hikmetle doğurulmadığını; sonra da O'nun dengi ve benzerinin söz konusu olamayacağını zaruri kılmaktadır. İşte ikinci, üçüncü ve dördüncü sıfatlar O'nun bu özelliklerini yansıtmakta ve her türlü şirki reddetmektedir.

Bunun için Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz:

"Kul Huvallahu Ehad (suresi), Kur'ân'ın üçte birine denktir" buyurmuştur.

İHLÂS VE FELÂK SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

İhlâs suresiyle, Cenâb-ı Hakk'ın öncesiz ve sonrasız olduğu belirtilirken, O'nun her türlü sınır, ölçü, takdir ve tesbitin ötesinde ve üstünde olan varlığı ve birliği açıklandı. Arkasından dört ayrı sıfatı sıralanarak O'nun benzersiz özellikleri konu edildi.

Felâk suresiyle, yukarıda belirtilen sıfat ve özellikleriyle tanınan, bilinen Cenâb-ı Hakk'ın her çeşit şer ve kötülükten sığınılacak tek merci' olduğu açıklanıyor.

Bize bu surenin de tefsirini müyesser kılan Zât-i Ehad'a sonsuz hamd-u senalar; O'nu bize sıfatlarıyla ve o sıfatların tecelli ve tezahürleriyle tanıtan, doyurucu, inandırıcı ve kalıcı bilgi veren Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e salât- ü selâmlar olsun.

113. SURE

FELAK SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
5	20	47

FELAK SURESİ

Tabiin'den el-Hasan, İkrime ve Câbir'e göre: Mekke'de; İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivayete ve Katade'ye göre: Medine'de inmiştir.[1]

İniş sebebine bakılınca, surenin Medine'de indiği ağırlık kazanıyor.

Ahmed, Bezzar, Taberâni ve İbn Merduye'nin çeşitli tariklerden yaptıkları rivayete göre: İbn Mes'ud (radıyallahu anh) kendi mushafından Muavizeteyni silmiş ve "Kur'ân'dan olmayan sözleri ona karıştırmayın. Zira bu iki teavvüz Allah'ın Kitabından değildir. Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz bu ikisiyle şer ve kötülüklerden Allah'a sığınmayı emretmiştir" diyerek kendisi de bunları âyet niyetiyle okumaz ve o niyetle okunmasını tavsiye etmezdi.[2]

Ancak ünlü muhaddis Hafız Ebu Bekir Bezzar diyor ki: "Bu konuda Ashab-ı Kiramdan hiçbiri İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a uymamış, onun bu konudaki görüşünü tasvip etmemiştir."[3]

Aynı zamanda en sahih rivayetlerle, Rasulullah (aleyhisselam)'ın bu iki sureyi namazda okuduğu sabit olmuştur ki, reddi mümkün değildir. Böylece son iki surenin Kur'ân'dan olduğuna dair ashabın icmâı vardır.

Nitekim Müslim, Tirmizi, Nesâi ve diğer birkaç muhaddisin yaptığı sahih rivayette, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bu gece bana birkaç âyet indirildi ki onların bir benzerini görmüş değilim: Kul euzü bi- Rabbi'l-felâk (suresi) ile Kul euzübi-Rabbi'n-nâs (suresi)dir."[4]

Birinci âyetinde sabahın, karanlığı yarıp çıkan aydınlığı konu edilmekte ve bu mânaya delâlet eden "felâk", sureye isim olmaktadır.

---

1 Tefsir-i Kurtubi: 20/251

2 Şevkani/Fethülkadir: 5/518

3 Şevkani/Fethülkadir: 5/518

4 Müslim, Tirmizi, Nesai, İstiaze: 1; Darimi, Fezail-i Kur'ân: 25.

١١٣ سُورَةُ الْفَلَقِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

1-5- De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığıyla ortalığa çöken gecenin şerrinden, düğümlere üfleyen falcı ve büyücülerin şerrinden, hased ettiğinde hasedçinin şerrinden, karanlığı ayırıp sabahın aydınlığını çıkaran Rabbe sığınırım.

İNİŞ SEBEBİ

Urve b. Zübeyr (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e sihir (büyü) yapılmıştı. O kadar ki, Rasulullah (aleyhisselam)'ın (bazen) yapmadığı bir şeyi yaptığını tahayyül ettiği oluyordu. Bir gün benim yanımda bulunduğu sırada Allah'a yapılması uygun olan duayı yaptıktan sonra şöyle buyurdu:

"Anladın mı ya Aişe? Cenâb-ı Hak bir husus hakkında sormak istediğimi bana bildirdi." Ben de O'na: "Allah'ın bildirdiği nedir?" diye sorduğumda, buyurdu ki:

"İki melek bana geldi..." ve olayı bütün detayıyla anlattı."[1]

Olayın detayı ise şöyledir:

"İki adam (melek) gelip biri başucumda, diğeri ayakucumda durdu. Biri diğerine sordu: "Bu kişiyi rahatsız edip ıstırap veren nedir?" Diğeri cevap verdi: "Sinirlenmiş (büyülenmiş)tir." Ötekisi tekrar sordu: "Kim O'nun aleyhine büyü yapmıştır?" Diğeri şu cevabı verdi: "Le-

1 Buhari/Bed'-i halk: 11, Cizye: 14, Tıb: 49, 50, Daâvat: 58 - Ahmed: 6/50, 96

bid b. el- A'sam adında Beni Züreyk Kabilesi'nden bir Yahudi." Ötekisi yine sordu: "Nasıl sihir (büyü) yapmış?" "Diğeri cevap verdi: "Tarak ve tarağa takılıp kalan kılların kuru hurma kapçığı içine yerleştirilmesi suretiyle." Ötekisi yine sordu: "O yapılan sihir (büyü) nereye konmuştur? "Diğeri cevap verdi: "Zervan Kuyusu'ndadır." (Diğer bir rivayete göre. Beni Züreyk Kuyusu'ndadır, denilmiştir).

Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, ashabından bazı kişilerle birlikte o kuyuya gitti ve kuyuya baktı. Kuyunun üstünde bir hurma ağacı bulunuyordu. Sonra Rasulullah (aleyhisselam) Hz. Aişe (radıyallahu anha)'a döndü ve şöyle buyurdu:

"O kuyunun suyu kına suyuna benziyordu; hurması da şeytanların başı gibiydi."

Hz. Aişe (radıyallahu anha) devamla diyor ki; Rasulullah (aleyhisselam)'a şöyle dedim:

"Ya Rasulallah! O sihri oradan çıkartsaydın ya." Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurdu:

"Onu çıkartacak olursam, insanlara o yüzden bir kötülük dokunmasından endişe ederim."

Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre: Yahudilerden bir adam Hz. Peygamber (aleyhisselam)'a sihir yapmış ve sihir olarak hazırladığı şeyi düğüm düğüm yapıp bir kuyuya atmıştı. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz, Ali b. Ebi Tâlib (radıyallahu anh)'ı gönderdi. O da yapılan düğümlü sihri o kuyudan çıkartıp Rasulullah (aleyhisselam)'a getirdi. Düğümler çözüldükçe Peygamber (aleyhisselam) hafifledi ve neşesi yerine geldi. Ama O, bu olayı Yahudiye anmadı ve onun yüzünü de hiç görmek istemedi."

Buna benzer bir, iki rivayet daha vardır ki, hepsi de aynı konuyu farklı anlatımlarıyla yansıtıyor.

O sebeple Muavvezeteyn (Muavvizeteyn) sureleri inmiştir."[1]

---

1 Buhari /Tıb: 47 - Ahmed: 4/367 - 6/57, 63, 96 - Nesai/Tahrim: 20 - Ebu'l – Hasan Nisaburi/ Esbabü'n-Nüzul: 310.

İLGİLİ HADİSLER

Müslim'in Ukbe b. Âmir (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayete göre; Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz buyurdu ki:

"Baksanıza, bu gece öyle âyetler indi ki onların bir benzeri görülmemiştir: Kul Euzübi- Rabbi'l- Felâk ve Kul Euzübi- Rabbi'n- Nâs."[1]

Ahmed b. Hanbel'in Ukbe b. Âmir'den yaptığı rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam)'ın bindiği devenin yularını tutup giderken bana şöyle buyurdu: "Ya Ukbe! Binmez misin?" Ben de, günah olur endişesiyle binmek istemedim. Ama Rasulullah (aleyhisselam) indi ve ben de (ister-istemez) az bir süre bindim. Sonra yine Rasulullah (aleyhisselam)Efendimiz bindi ve şöyle buyurdu:

"Ya Ukbe! Sana insanların okuduğu iki hayırlı sure öğreteyim mi?" Ben de "Evet Ya Rasulallah!" dedim. Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam), Kul Euzübi- Rabbi'l-Felâk ile Kul Euzü bi-Rabbi'n- Nâs surelerini okudu."[2]

Yine Ukbe b. Âmir (radıyallahu anh) diyor ki:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz her namazın arkasından Muavvizeteyn'i okumamı emretti."[3]

Nesâi'nin Ebu Abdillah b. Abis el- Cüheni (radıyallahu anh)'den yaptığı rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bana:

"Ey Âbis'in oğlu! İnsanların teavvuz ettiğinin en üstün olanını sana haber vereyim mi?" Ben de: "Evet Ya Rasulallah!" dedim. Buyurdu ki:

"Kul Euzü bi-Rabbi'l- Felâk ve Kul Euzü bi-Rabbi'n-Nâs. İşte bu iki sure."[4]

İbn Merduye'nin Ümmü Seleme (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurdu;

---

1 Ebu Dâvud/Fezâil-i Kur'ân: 25

2 Ebu Dâvud/Vitir: 19 - Nesâi/İstiâze: 1

3 Ebu Dâvud/Vitir: 26

4 Ahmed: 3/417 - 4/144, 153

"Allah yanında surelerin en üstünü, Kul Euzü bi-Rabbi'l- Felâk ve Kul Euzü bi-Rabbi'n- Nâs'dır."[1]

İmam Mâlik'in İbn Şihab'dan, o da Urve'den, o da Âişe (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz (az da olsa) bir ağrı ve sızıdan müşteki olunca, Muavvizeteyn'i okuyup kendi üzerine üflerdi."[2]

Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'e Sihir (Büyü) Yapılmış mıdır?

Muavvezeteyn'in iniş sebebinde naklettiğimiz sahih hadislerden böyle bir olayın meydana geldiği anlaşılıyor. Olay, birçok râvi, siyerci ve muhaddis tarafından nakil ve rivayet edilmiştir. Rivayetlerin çoğunun zayıf veya mevzu olduğunu ispat eden olmamışsa da "haber-i ahad" niteliğinde oldukları kesindir. Sonra aynı olay ve konuyla ilgili olup çeşitli tariklerden yapılan rivayetlerin çokluğu dikkate alınarak bunun meşhur veya mütevatir derecesine ulaştığı da iddia edilemez. Çünkü rivayetler arasında hem ifade, hem de olayın mahiyetini işleme farkı vardır. Bu da yapılan sihir (büyü) olayının ne derece Rasulullah (aleyhisselam)'ı etkilediğini kesin hatlarıyla ortaya koymamakta ve birtakım şüphelerin doğmasına sebep olmaktadır.

Şüphesiz Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Allah'ın en sevgili kulu ve en son pegamberidir. Allah'tan aldığı emirleri inen âyet ve sureleri aynen tebliğ etmiş, en küçük bir ilâve veya noksanlıktan kaçınarak Allah Kelâmı'nı bütün safiyet ve tazeliğiyle korumuştur. Bunda hiç şüphe yoktur. Çünkü mevcut delil ve belgelerin çokluğu, her türlü şüphe ve tereddüdü reddedecek kuvvet ve mahiyettedir.

Böylece dini konularda Rasulullah (aleyhisselam)'ın yanılması, yanlış tebliğde bulunması söz konusu olamaz. Zira Cenâb-ı Hak, O'nun bu yönü hakkında şu açıklamayı yaparak aksine bir düşünce ve iddiaya yer bırakmamıştır:

"Arkadaşınız (Muhammed) ne sapıttı, ne de azıttı. O, kendi hevesine de uyarak söz söylemez. O (Kur'ân) ancak O'na vahyolunan bir vahiydir."[3]

Dünya işlerinde ise, kendi peygamberlik mertebesine göre, fahiş bir

1 Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/518

2 İmam Mâlik/Muvatta'- Taberâni/Ayn: 10 - Ahmed: 6/104, 124, 166, 181, 256, 263

3 Necm suresi: 3, 4

yanılma ve hatâ sadır olmasa bile, bazı konularda az-çok yanılması söz konusu olabilir. Çünkü O da bir insandır. Namazda yanılması, hurma ağaçlarını aşılamada isabetli denmeyecek bilgi vermesi bu cümledendir.

O halde Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisinde belirtildiği üzere, Peygamber (aleyhisselam) Efendimiz'in yapmadığı bir şeyi yaptığını; işlemediği bir işi işlediğini tahayyül etmesi, eğer doğru ve kesinse, bütünüyle dünya işleriyle ilgilidir. Hem Kadı lyaz'ın dediği gibi: Yapılan sihir (büyü) O'nun dış organlarıyla ve biraz da sinir sistemiyle ilgilidir. Öyle ki, sihir O'nun dış organları ve sathi olarak sinirleri üzerinde birtakım olumsuz tesir bırakmış olabilir. Kalbi ve aklı hiçbir zaman asıl ölçü ve kudretini kaybetmemiş ve sihrin tesir alanının dışında kalmıştır.[1]

Diğer önemli bir husus da şudur: Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in sinirlendiği hakkındaki rivayetlerin hepsi böyle bir olayın meydana geldiğinde birleşiyor.

Ancak detayında farklılık arz ediyor. Şöyle ki:

a) Aişe (radıyallahu anha) ile İbn Abbas (radıyallahu anh) rivayetinde, Rasulullah (aleyhisselam)'a hizmet eden bir Yahudi gulâm (erkek çocuk, delikanlı, köle, hizmetçi) vasıtasıyla O'nun tarağının ve tarağa takılıp kalan birkaç kılının, büyücü Yahudiye verildiği belirtilmektedir.

b) Yalnız Aişe (radıyallahu anha)'nın diğer bir rivayetinde ise, bu hususta söz edilmemekte, sadece Rasulullah (aleyhisselam)'ın sihir edildiğine ve o yüzden bazı şeyleri tahayyül ettiğine yer verilerek iki meleğin Peygamber (aleyhisselam)'a geldiği ve böylece onların yapılan sihrin hangi kuyuya atıldığı hakkında bilgi verdikleri; Peygamber (aleyhisselam)'ın o kuyunun başına kadar gidip sihri (büyüyü) oradan çıkarmadığı kaydediliyor ve öylece Cenâb-ı Hakk'ın O'na şifâ verdiğine değiniliyor.

c) Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah (aleyhisselam)'ın bir Yahudi tarafından sinirlendiği ve o sebeple Melek Cebrail'in gelip haber vermesi üzerine, Rasulullah (aleyhisselam)'ın Hz. Ali'yi o kuyuya gönderdiği ve yapılıp kuyuya atılan büyüyü çıkartıp getirttiği, büyü üzerindeki düğümlerden her birinin çözülmesiyle Rasulullah (aleyhisselam)'ın hafiflediği belirtilmektedir.

---

1 Lübabu't-te'vil fi-Meani't-Tenzil: 4/429

d) Diğer bir rivayette, Hz. Ali ile birlikte birkaç kişinin de gittiği konu edilmekte ve büyü üzerinde on bir düğüm bulunduğuna değinilmektedir.

e) Nesâî'nin rivayetinde ise, o büyünün sözü edilen kuyuda bir kayanın altına yerleştirildiği ve üzerinde onbir düğüm bulunduğu açıklanmaktadır.

Buna benzer birkaç rivayette de az farklı beyânlara yer verildiğini görmekteyiz.

Konuya bu açıdan bakınca, az yukarıda da değindiğimiz gibi, bir sihir (büyü) olayının ortada olduğu ağırlık kazanırken, tesiri ve bulunup ortaya çıkarılması hakkında rivayetler arasında bir birlik yoktur. O bakımdan olayın detayı şüphe arz etmekte, kesin bir ifade kullanmamıza imkân vermemektedir.

O halde Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'le ilgili bir sihir (büyü) olayı vakidir; ancak bunun O'nda fazla bir tesir meydana getirdiği söylenemez.

Olayı meleğin haber vermesine gelince: Allah'a dosdoğru inanmayan ve dinin esaslarını kavrayamayan bazı sapık kişiler tarafından, insan ruhu ve duygusu veya sinir sistemi üzerinde olumsuz tesir meydana getirmek için sihir ve büyüye başvurulduğu bildirilmekte ve buna karşı en koruyucu âyetin Muavvizeteyn olduğu haber verilmektedir.

Konunun diğer önemli yanlarından biri de, Kur'ân-ı Kerim'de tevatür derecesindeki beyânla, müşriklerin, Hz. Muhammed (aleyhisselam) hakkında "sinirlenmiş, büyülenmiş" iddialarının kesinlikle reddedilmesidir. Zâriyat suresi 52. âyetle, gönderilen her peygamber hakkında inkârcı müşriklerin "sâhir" ve "mecnun" sözünü kullandıkları bildirilerek, peygamberlerin sihirbaz ve akli dengelerinin bozuk olmadığı kesinlik arz eden bir anlatımla belirtiliyor. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz hakkında da "sâhir", "meshur" ve "mecnun" gibi yakışıksız sözlerin kullanıldığını da görüyoruz.[1]

Rasulullah (aleyhisselam)'ın büyülendiğini haber veren hadisleri aynen kabul edecek olursak Kur'ân'da belirtilip reddedilen iddiaların doğruluğunu kabul etmiş olmaz mıyız? Hayır. Çünkü iki konu arasında fark vardır.

Ancak burada beş yorum karşımıza çıkmaktadır:

1- Hadis ve rivayetlere göre, Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz bir Ya-

1 İsrâ suresi: 47, Furkan suresi: 8, Şuârâ suresi: 153, 185. âyetin tefsiri

hudi tarafından sinirlenmiş ve az da olsa bunun tesiri altında kalmış; sonra da Muavvizeteyn surelerinin inmesiyle sihir ve büyünün tesiri sıfıra düşürülmüştür.

2- Konuyla ilgili hadisler ve rivayetler hem "haber-i ahâd" olarak bulunuyor, hem de olayın detayında birbirinden ayrılıyor. Konu her yönüyle itikadi bir anlam taşıdığından bu gibi hadisler ve rivayetler delil ve hüccet olarak alınabilir mi? Bu hususta ilim adamlarının farklı görüşleri olmuştur.

3- Âyetlerle açık biçimde reddedilen "meshur" ve "mecnun" sıfatları, olumsuzluk yönüyle Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz hakkında devamlılık arzetmektedir. Hadislerde belirtileni ise, gelip geçici bir sihir ve büyüdür ki, Rasulullah (aleyhisselam)'ın ruhu, kalbi ve aklı üzerinde en küçük bir tesir oluşturmamış; sadece dış organları ve sinir sistemi üzerinde az bir tesir meydana getirmiştir.

4- Felâk suresinin Mekke'de indiğini söyleyen güvenilir üç ilim adamı bulunuyor. Sözü edilen olayın ise Medine'de meydana geldiğine göre, bu surenin o olayla ilgili olarak indiği söylenebilir mi? Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde olayla alâkalı hadislerle ihticacın doğru olmayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda hadisler üzerinde daha ciddi araştırma yapılması gerekmez mi?

5- Felâk suresinin Medine'de indiğini söyleyen Katade'ye ve bir rivayette İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre olayla sure arasında bağlantı kurmak mümkündür. Ancak Mekke'de indiğini söyleyenler çoğunluktadır. O bakımdan üçüncü maddedeki yorumu tercih söz konusudur.

Buna bir altınca madde daha ilâve edersek, şu âyet üzerinde durmamızın çok yararlı olacağını söyleyebiliriz. Şöyle ki:

"Ey Peygamber! Rabbindan sana indirileni tebliğ et; eğer etmezsen; (Rabbının sana verdiği) peygamberliği tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur ve şüphesiz ki Allah kâfirleri amaçlarına eriştirmez" mealindeki Mâide suresi 67. âyetle, Rasulullah (aleyhisselam)'ın insanlardan korunduğu ve korunacağı açıklanmaktadır. Ancak hangi hususlarda ve ne durumlarda korunacaktır? İlk akla gelen, peygamberlik görevini aksatacak her türlü saldırı ve dengesizlikten korunacağıdır. Nitekim 23 yıllık risâlet dönemi tam şuur, tam idrâk ve tam denge içinde geçmiştir. Bunda hiç şüphe yoktur. O halde bunun dışında cereyan eden sözlü saldırı, yara-

lama, ekonomik ablukaya alınma ve benzeri tecavüzlerden korunmadığı gibi, zahiri yönü, yani bedeni ve sinir sistemi üzerinde kısmen olumsuz tesir yapan sihir ve büyüden de tamamıyla korunmadığı söylenebilir. Ancak sihir ve büyünün tesirinden korunması için Muavvizeteyn sureleri indirilmiştir. Çünkü Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz melek değil insandır. Her insan gibi bazı şeylerden müteessir olması caiz ve mümkündür. Uhud Savaşı'nda yara alıp dişinin kırılması, yürürken ayağının kayması, bazen baş ağrısı hissetmesi bu cümledendir.

Konuyu özetleyecek olursak şu sonucu ortaya koyabiliriz: Bir Yahudi tarafından yapılan sihir (büyü)den Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz zahiri yönüyle az müteessir olmuştur. Ancak bu O'nun risâlet görevini lâyıkıyla yürütmesine asla tesir etmediği gibi ruhu, kalbi, idrâki ve aklı üzerinde de olumsuz hiçbir tesir meydana getirmemiştir.

Muavvezeteyn'in Mekke'de indiği kabul edilirse, Rasulullah (aleyhisselam)'a sihir ve büyü yapıldığıyla alâkalı hadisler ve rivayetlerin "haber-i ahâd" olduğunu dikkate alarak onlarla ihticac edilmemesinin daha uygun olacağı bir çıkış yolu olarak söylenebilir. Ancak bu da tartışma konusu olmaktan kurtulamaz.

Sihir ve Büyü

Bakara suresi 102. âyetin tefsirinde sihir ve mu'cize üzerinde durmuş ve aydınlatıcı bilgi vermiş bulunuyoruz. Burada ise, sihir ve büyü üzerinde durmak istiyoruz. Zira Rasulullah (aleyhisselam)'a yapılan sihir, gerçek anlamda bir sihir midir, yoksa büyü müdür?

İslâm ilim adamları "sihr"in üç manaya delâlet ettiğini belirtmişlerdir:

1- Birtakım tahayyüllerdir ki, hakikati yoktur. O bakımdan sihre, "gözbağcılık" ve "gözboyacılık" da denilmiştir. Nitekim A'raf suresi 116. âyette şöyle buyurulmaktadır:

"(Musa onlara): "Önce siz atıverin" dedi. Bunun üzerine onlar hünerlerini ortaya atıverince, halkın gözlerini büyülediler ve onları hayli korkuttular da büyük bir sihir sergilediler."

Âyette Arapça olarak "Seharu a'yüne'nâs" buyurulmuştur ki, bu bir bakıma gözbağcılık ve gözboyacılık anlamına da gelmektedir.

2- Cin ve şeytanlarla ilgi kurup onların yardımıyla birtakım geçici harikulade olaylar ortaya koyup sergilemektir.

3- Küfür olduğunu bile bile benimseyip birtakım efsunlarda bulunmak suretiyle bir süre eşyanın şeklini ve hareketini değiştirmektir. Fir'avn'ın sihirbazlarının ellerindeki urgan ve sopaları halkın gözünde yılana çevirmeleri bu cümledendir.[1]

Büyü, bazı yöntemler kullanılarak ruh ve beden üzerinde geçici, arızi birtakım olumsuz tesir bırakmak anlamına gelir. Bu yöntem cinlerle irtibat kurmak şeklindeyse, bir bakıma sihirle birleşir. Onun için Kur'ân ve hadiste "sihir" kelimesi anılarak bu kavramın yer aldığı konuya göre yorumlanabileceğine işaret edilmiştir.

Kur'ân'da Musa (aleyhisselam)'a karşı çıkartılan sihirbazlardan açık ve net biçimde söz edildiğinden, "sihir" denilen bir yöntemin mevcut olduğu kesinlik kazanıyor. Nitekim günümüzde de gerek el çabukluğuyla, gerekse gözbağcılık ve gözboyacılıkla sihir sürdürülmekte ve herkes tarafından bunun gerçek olmadığı, sadece halkın gözüne öyle yansıdığı bilinmektedir.

Sihir ve büyü konusu bilimsel açıdan yeterince ele alınmış değildir. Ancak bazı yöntemlerle insan ruhu ve duygusu üzerinde olumsuz tesirler icra edildiği kabul edilmektedir.

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e yönelik yapılan sihir ve büyü şekil ve muhteva bakımından çok farklı rivayetlerle nakledildiğinden ortada bir olayın olduğu kabul edilse bile, onun şekli ve neticesi şöyle veya böyledir demek pek isabetli olmaz.

Felak'ın Rabbine Sığınmak

"Felâk", birden fazla mânaya delâlet eden bir kelimedir. Eshab- ı Kiram ve Tabiin'in bu hususta farklı yorum ve tesbitleri olmuştur.

Onları şöyle özetleyebiliriz:

a) Câbir b. Abdillah (radıyallahu anh)'a göre: Sabahın aydınlığıdır. Bu da fecr-i sâdık'ın doğmasıyla birlikte karanlık yarılmakta ve doğu ufkunda yatay olarak aydınlık belirmektedir.

---

1 Firuzabâdi/Kamus tercümesi: Sihir maddesi

b) İbn Cerir ve İbn Merduye'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Bu kelimeyle bütün insanlar kasdedilmektedir.

c) Amr b. Anbese (radıyallahu anh)'a göre: Cehennemde bir kuyunun adıdır. O bakımdan bu konuda Rasulullah (aleyhisselam)'ın bir açıklaması söz konusudur ki, yine aynı sahabi onu rivayet etmiştir.

d) Ukbe b. Âmir'e göre, Cehennemde bir kapının adıdır.[1]

e) Kelbi'ye göre: Cehennem'de bir vadinin adıdır.

f) İbn Ömer (radıyallahu anh)'a göre: Cehennem'de bir ağacın adıdır.

Bu yorumların en sahih ve tercihe lâyık olanı, (a) maddesidir. Zira Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın vahyin ilk dönemini anlatırken "misle felâki's-sübhi" cümlesini kullandığını ve bunun "sabahın ilk aydınlığı" manâsına geldiğini görüyoruz.

Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Araplar, "Bu, sabahın felâk...'dan daha açıktır" derler ki, bununla sabahın ilk yatay aydınlığını kasdederler."[2]

Cenâb-ı Hakkın Yarattığı Şeylerden Yine O'na Sığınmak

Burada uslub-i ilâhi olarak, genellemeden sonra özellemeye geçilmiş ve yaratılanlar arasında daha çok şu üç şeyden sakınıp ilâhi kudret ve inayete sığınmamız emredilmiştir.

Bunları şöylece sıralayalım:

1- Gecenin karanlığından,

2- Düğümlere üfleyen falcı ve büyücülerden,

3- Haset duygusu kabardığı zaman hasetçiden.

Toplumu ve aileyi en çok tedirgin eden olayların çoğu bu üçünden kaynaklanır. Gecenin karanlığı çökünce fırsatçı soysuzlar, baskın yapmak isteyen düşmanlar, çapulcu hırsızlar ortaya çıkar da karanlıktan yararlanarak birtakım gayr-i meşru yollara saparlar.

---

1 Şevkani/Fethülkadir: 5/521

2 el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 20/254.

Günümüzde medeni geçinen Amerika'da geceleyin elektriklerin bir, iki saat kesilmesiyle nasıl bir yağmacılığın başladığını duymayan kalmadı. Kalp ve kafalarına Allah ve Âhiret korkusu enjekte edilmeyip nefsani duygularıyla baş başa bırakılan insanların her fırsatı kendi lehlerine değerlendireceklerinde şüphe yoktur.

Falcılık, üfürükçülük ve büyücülüğü sanat haline getirip bunları geçim vasıtası olarak kullanan ve böylece saf insanları, dini bilgisi az, genel kültürü çok zayıf olanları aldatıp sömüren ve bu yolla yaptığı hayali telkinlerle bazı kimseleri zan ve şüphe altında tutanlar da toplumun bir ayrı baş belâsı ve yüz karasıdırlar.

Bu konuda uzmanlaşan falcı ve büyücünün insanın sinir sistemi ve bazen de ruhi yapısı üzerinde birtakım olumsuz tesirleri olabilir. Allah'ın yüksek kudretine sığınıp O'nun âyetlerini, özellikle de Muavvizeteyn surelerini okumak en tesirli yöntemdir.

İslâm dini, fert, aile ve toplumu bu gibi parazitlerin şerrinden korumak için birçok maddi ve manevi müeyyideler koymuştur. En azından, gaipten haber veren kimseye başvurmayı, ona inanmayı, haram kılıp büyük günahlardan saymış ve inanarak onlara gidip dedikleriyle amel edenin Allah'tan ve peygamberinden ilgisinin kesileceğini; ona doğru gidip de amel etmeyenin namazının kırk gün kabul olunmayacağını haber vermiştir. Buna karşılık ruhi depresyon geçiren, stres içinde dengesini kaybeden Müslümanlara, hiçbir maddi kazanç ve çıkar beklemeksizin sırf Allah rızası için şifâ âyetlerinden okumak yasaklanmamıştır. Zira gerek Rasulullah (aleyhisselam)'ın gerekse ashabının bu yola ve çareye de başvurdukları sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

Haset (kıskançlık), gıpta sınırını aştığı takdirde bir iç maraz halini alır ve tedavisi çok zor olur. O bakımdan İslâm, gıptayı meşru sayarken hasedi haram kılmıştır. İlimde ve ahlâkta kendimizden üstün olanlara; dünyalık konusunda bizden aşağıda olanlara bakmamızı ısrarla tavsiye ederken birtakım manevi müeyyideleri de birlikte ortaya koymuştur. Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz (mal ve dünyalıkça) kendisinden yukarı (üstün)

olana bakmasın; ama kendisinden aşağı olana baksın."[1]

"Sizden biriniz kendisinden malca ve hilkatçe (fiziksel yapıca) üstün kılınan kimseye baktığı zaman, hemen arkasından bu hususta kendisinden aşağı seviyede olana baksın."[2]

"(Mal ve dünyalıkça) sizden aşağı olana bakın, sizden yukarı (üstün) olana bakmayın."[3]

Vekab: Birden fazla manâya delâlet eder.

O bakımdan müfessirlerin yorum ve tesbitleri farklı olmuştur. Şöyle ki:

a) Gece ve gecenin ilk karanlığı,

b) Gasak, gece; vekab, onun girmesi,

c) Gasak, gece; vekab onun karanlığının devam etmesi,

d) Gecenin soğuk havasının başlaması,

e) Güneş ve batması,

f) Ay'ın tutulması demektir.

Bunlardan (a) ve (b) maddesindeki yorumlar ağırlık kazanmıştır. Böylece bütün şerlerden ve özellikle sözü edilen üç şeyden, tedbir alıp Allah'a sığınmak, mü'mine Rabbi tarafından güven ve şifa havası estirir. Sonra da bu gibi hallerde Allah'ın mübarek isim ve sıfatının anılmasıyla şerler defolur.

Bu surenin de tefsirini bize müyesser kılan Cenâb-ı Hakk'a hamd olsun. Her türlü şer ve kötülükten, dengesizlik ve azgınlıktan O'na sığınır rahmet ve inayetini dileriz. Muavvizeteyn sureleriyle bize korunma yol ve yöntemini açıklayan Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'e ve O'nun âl ve ashabına salât-ü selâmlar olsun.

FELAK VE NAS SURELERİ ARASINDAKİ MÜNASEBET

Bu iki sure birbirini tamamlamakta ve teavvüz konusunda her ikisi de manevi destek ve kalkan olmaktadır.

---

1 Müsned-i Ahmed: 2/243

2 Müsned-i Ahmed: 2/314

3 Tirmizi/Kıyâmet: 58 - İbn Mâce/Zühd: 9 - Ahmed: 2/234, 482

114. SURE

NAS SURESİ

Ayet Sayısı	Kelime Sayısı	Harf Sayısı
6	20	70

NAS SURESİ

Felâk suresinde olduğu gibi, bu surenin de Mekke'de mi, yoksa Medine'de mi indiği ihtilâf konusudur. Ashab ve Tabiin'den bir kısmına göre, Mekke'de, diğer bir kısmına göre Medine'de inmiştir. İbn Merduye'nin yaptığı rivayete göre, Kur'ân'ın ilk müfessiri İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bu sure Medine'de inmiştir."[1]

Birinci âyetinde, "Nâs (insanlar)ın Rabbine sığınılması" konu edildiğinden, Nâs kelimesi aynı zamanda sureye isim olmuştur.

Allâme Zemahşeri'ye göre: Bu sure Felâk suresinden sonra inmiştir.[2]

SURENİN KAPSADIĞI BAŞLICA KONU

Cin ve insandan olan şeytanların kalplere verdikleri vesveseden, yaptıkları dürtüşlerden, yine insanların Rabbine, gerçek sahibine ve ilâhına sığınmamız tavsiye ediliyor. Böylece her şeyin dizgininin Cenâb-ı Hakk'ın kudret elinde bulunduğuna ve yegâne sığınağın O olduğuna ve bütün tasarrufların O'na ait bulunduğuna işarette bulunuluyor.

1 Şevkani, Fethü'l-kadir: 5/522.

2 Tefsirü'l-Keşşaf: 4/823

١١٤ سُورَةُ النَّاسِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

1- 6- De ki: İnsanların Rabbine, insanların (yegâne) hükümdarına, insanların ilâhına: Cinlerden ve insanlardan olup, insanların kalplerine vesvese veren, (Allah anılınca da) sinsice geri çekilen vesvesecinin şerrinden sığınırım.

İNİŞ SEBEBİ

Felâk suresiyle ilgili iniş sebebi bu sure hakkında da aynen câridir.

İLGİLİ HADISLER

"Sizden hiç kimse yoktur ki, ona müvekkel kılınmış bir karini (ruhani bir arkadaş ile yakını) bulunmasın." Bunun üzerine Ashab-ı Kiram sordu: "Ya Rasulallah! Senin de mi karının var?" Efendimiz cevap verdi: "Evet. Benim de karinim var; ancak Cenâb- ı Hak ona karşı bana yardım etti de o İslâm'a girdi (teslimiyet gösterdi) ve o sebeple bana sadece hayır ile tavsiyede bulunur."[1]

Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in zevcesi Safiye (radıyallahu anha), itikafta bulunan Rasulullah (aleyhisselam)'ı ziyarete gelmiş ve geceleyin ikisi birlikte dışarı çıkmışlardı ki, Rasulullah (aleyhisselam) onu evine kadar götürmek istiyordu. Derken yolda Ensar'dan iki adamla karşılaştı. Onlar Rasulullah (aleyhisselam)'ı görünce oradan süratle ayrılmaya koyuldular. Rasulullah (aleyhisselam) onlara seslenerek:

1 Müslim/Müsafirin: 69 - Dârimi/Rikak: 25 - Ahmed: 1/385, 397. 401, 460,

"Biraz yavaş olun! Bu yanımdaki kadın Safiye bint Hay'dir." O iki adam "Subhanallah. Ya Rasulallah! (Senin hakkında şüphe mi ederiz?)" dediler. Rasulullah (aleyhisselam) şöyle buyurdu: **"Şüphesiz ki şeytan, âdemoğlunun kan kanalından girer. O bakımdan şeytanın sizin kalbinize bir şey, bir şer atıp fısıldamasından endişe ettim."**[1]

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz'in bindiği merkebin ayağı sürçtü (ve o sebeple Rasulullah (aleyhisselam) yere düştü). Bunun üzerine Rasulullah (aleyhisselam)'ın redifi (arkasından gelen adam): "Şeytan düşürüverdi!" dedi. Bu sözüne karşı Rasulullah (aleyhisselam) ona:

"Şeytan kaydırıp düşürdü, deme. Çünkü böyle dediğin zaman şeytan kendinde bir azamet hisseder ve: "Ben kendi kudretimle onları yere düşürdüm" der. Ama Allah'ın ismiyle dersen, o (şeytan) küçülür, o kadar ki bir sinek gibi kalır" buyurdu.[2]

Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz Mescid'de bulunduğu bir sırada gidip yanına oturdum. O bana: **"Ya Ebâ Zer! Namaz kıldın mı?"** diye sordu. Ben de: "Hayır" dedim! Bana:

"Öyleyse kalk namaz kıl!" buyurdu. Ben de kalkıp namaz kıldım ve öylece oturdum. Rasulullah (aleyhisselam) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ya Ebâ Zer! İnsan ve cinlerin şeytanlarından Allah'a sığın." Ben de: "Ya Rasulallah! İnsanlardan da şeytan var mıdır?" diye sordum.

"Evet, vardır" buyurdu."[3]

"Şüphesiz ki şeytan insanın kurdudur; tıpkı davarlara musallat olup (sürüden) uzak kalan zayıf sıska olanını yakalayan kurt gibi."[4]

"Doğrusu şeytan şöyle dedi. "Rabbim! Senin izzetin hakkı için hiç durmadan senin kullarını, ruhları bedenlerinde olduğu sürece aldatıp şaşırtacağım." Bunun üzerine Cenâb-ı Hak ona: "İzzet ve Celâlime andolsun ki,

---

1 Buhari/Mevakiyt: 22,İtikâf: 8, Fezâil'i-sahabe: 5 - Müslim/Mesacid: 224, Fezâil'i - sahabe: 29, 34 - Ebu Dâvud/Savm: 78

2 Müsned-i Ahmed: 5/59

3 Buhari/Bed'-i halk: 11, Edeb: 44 - Nesâi/İstiâze: 49 - Ahmed: 5/178, 256

4 Müsned-i Ahmed/Câmiu's-sağir: 1/81

kullarım istiğfar ettikleri sürece ben onları bağışlayacağım" buyurdu."[1]

"Şüphesiz şeytan sizden birinize gelir de şöyle fısıldar: "Göğü kim yarattı?" O da: "Allah yarattı" der. O yine: "Ya yeri kim yarattı?" diye fısıldar. O da: "Allah yarattı" der. Bu defa şeytan: "Allah'ı kim yarattı?" diye fısıldar. İşte sizden biriniz böyle bir fısıltıyı hissedince, şöyle desin: "Ben Allah'a ve Rasulüne imân ettim."[2]

Allah'ın İnsanlara İzafe Edilen Üç Sıfatı

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ مَلِكِ النَّاسِۙ اِلٰهِ النَّاسِۙ

"De ki: İnsanların Rabbine, insanların (yegâne) hükümdarına, insanların ilâhına sığınırım."

Kur'ân-ı Kerim'in son suresinde Cenâb-ı Hakk'ın insanlardan yana üç sıfatı anılmaktadır. Şüphesiz insanlar bu üç sıfatı lâyıkıyla anlar ve hayatlarını ona göre düzenlerlerse, aralarında fitne ve fesat havası estiren ve durmadan kargaşalık çıkartmak için sinyaller veren şeytan tesir alanını kaybetmiş olur. Böylece huzurlu, güvenli aile ve toplumlar vücut bulur; kardeşlik duygusu kuvvetlenir.

Zira üç sıfattan her birinin ruhlar ve kafalar, kalpler ve dimağlar üzerinde ayrı tesiri ve başka başka tecelliyle yönlendirme özelliği söz konusudur. Şöyle ki:

1- Rab

2- Melik

3- İlâh.

Rab: Fatiha suresinin tefsirinde açıkladığım gibi, yaratıp terbiye etmenin, yetiştirip geliştirmenin, kemâle doğru yükseltmenin bütün inceliklerini içermektedir. Başta melekler, insanlar ve diğer canlılar olmak üzere her şey Rab sıfatının tecellisiyle gelişip tekâmül etmiş, denge ve düzenini bulmuştur. Anneyle çocuğu arasındaki kopmaz bağ; anne sütünün müs-

1 Müsned-i Ahmed/Câmiu's-sağir: 1/81

2 Taberâni/Câmiu's-sağir: 1/81.

tesna anlamdaki besleyici özelliği; hayvanların kendi nesillerini devam ettirme içgüdüleri; bitkilerin kendi benzerlerini devam ettirmede tohum vermesi, kök salması ve mikro modelini tohum, kök ve sporlarında[1] muhafaza etmesi hep bu sıfatın Hâlık sıfatıyla birlikte tecellilerinin eseridir. Cenâb-ı Hak, terbiye ve tekâmül ettirmede, geliştirme ve düzenlemede beşer takdir ve tasvirinin; duygu ve düşüncesinin erişemeyeceği kudret ve yüceliktedir. O bakımdan masdar kalıbında olan "rab" mübalağa ifade etsin, yani bu yüceliği yansıtsın diye sıfat olarak belirlenmiştir.

İnsanoğlu kâinata ve onda yer alan her sistem ve parçaya akıl ve ilim, idrâk ve irfan gözüyle baktığı takdirde "Rab Sıfatı"nın tecelli ve programlama izini görebilir. Öyle ki, arının yaratıldı yaratılalı bal yapmakta olduğunu; karıncanın düzenli iş ayarlamasıyla hayatını sürdürdüğünü anlar ve "Sübhâne Rabbiye'l-Azim, SübhaneRabbiye'l-A'lâ" diyerek rüku ve secdeye varır.

O bakımdan Cenâb-ı Hak bilfarz kâinattan "Rab Sıfatı"nın tecellisini çekecek olsa, ne denge kalır, ne de düzen; her şey alt- üst olup hilkatinin hikmetinden uzaklaşır.

Melik: Sözlük olarak, sahip, padişah, muktedir önder, güçlü hükümdar ve kral demektir. Rab sıfatından sonra anılması çok anlamlıdır. Şöyle ki: Her şeyi yaratıp hilkat ve fıtratına zerk ettiği özelliğine göre terbiye edip kemâle erdiren Rab, onları kendi haline bırakmamakta, kâinatı bir saatin çarkları, dişlileri gibi birbirine bağlı kılıp sayısı belirsiz melekleri görevlendirmek suretiyle kudretini izhar etmekte; hükümdarlığını bir zaaf, aksama ve ihmaf söz konusu olmaksızın sürdürmektedir. İşte kâinatta sağlam denge ve düzenin aksamadan devamı Cenâb-ı Hakk'ın bir de Melik Sıfatı'nın tecellisiyledir. Ondan başka hükümdarların iktidar süresi kısıtlı, tasarruf yetkisi kayıtlı, kudreti sınırlıdır ve hepsi de ölüme mahkumdur. Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve tasarrufu ise, sınırsız ve sonsuzdur. O bakımdan O, yegâne hükümdar ve hükümrandır.

Varlıkta hâkim olan ilâhi kudret ve tasarrufu görmemek ve anlamamak için kör ve sağır, bön ve ebleh olmak gerekir.

---

1 Çiçeksiz bitkilerde üreme organı. Bir hücreli hayvanların bazılarında üreme cisimciği

İlâh: Rab ve Melik olan Cenâb-ı Hak bu iki sıfatının tecellisiyle de her türlü övgüye lâyık olduğu gibi, ibâdet edilmeye de tek ehildir. Azıcık dünyalık elde etmek, geçici bir makama yükselebilmek için fâni hükümdarın önünde eğilen insan, kendi kıymet ve azizliğini idrâk edememenin zilleti içinde bulunuyor demektir. Onu insan olarak yaratan ve kâinatta birçok şeyi onun hizmetine veren; sonra da Rab Sıfatı'yla onu terbiye edip kemâle erdiren; ahsen-i takvim düzeyine getirip onu tasarrufu altında bulunduran Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etmemesi son derece üzücü ve düşündürücüdür. Zira insanoğlu Rabbine ibâdet ettiği nisbette insanlığının manâ ve hikmetini anlayabilir. Yine ibâdetine göre O'nun yanında değer kazanıp izzet ve şerefe erişir. Bunun için Kur'ân'ın ilk suresinde Cenâb-ı Hakk'ın "Rabbü'l-âlemin" olduğu ifade edilirken, arkasından üç sıfatı anılmakta ve sonra da "Ancak sana ibâdet ederiz ve ancak senden yardım bekleriz" cümlelerine yer verilmektedir. Burada ise, o sıfatlardan bir kısmı anılarak "ilâh" ismi getirilmekte ve o cümlelerin özeti verilmektedir.

Böylece Cenâb-ı Hak sözünü ettiğimiz üç sıfatını sıralarken çok ince bir hususa da işarette bulunmaktadır. Şöyle ki: İnsanlardan olan terbiyeci, aynı zamanda melik (hükümdar) olmayabilir. Ama Allah hem yegâne terbiyeci, hem de benzeri olmayan hükümdardır. O'nun hem terbiyeciliği, hem de hükümdarlığı devamlıdır. İnsanların ise bu iki yönü de geçici ve sınırlıdır. Sonra insanlardan mâbud (ibâdet edilen ilâh) olamaz. Ama Cenâb-ı Hak aynı zamanda insanların ilâhı (mabudu) olarak bulunuyor ve bu hususta da O'nun dengi ve benzeri yoktur.

Cin ve İnsanlardan Olan Vesveseci

Cenâb-ı Hakk'ın Rab, Melik ve ilâh olarak üç sıfatı da insanlara izafe edilerek anılmaktadır. Zira O'nun isim ve sıfatının, özellikle bu üç sıfatının tecellisine en çok lâyık olan ve o tecelliden yeterince nasibini almaya yönelik yeteneklerle donatılan insanlardır. Ne var ki onlardan bir kısmı yaratılışındaki bu azizliği idrâk edemediğinden Rahman ve Rahim olan Allah'tan uzaklaşıp İblis'le yakınlık ve dostluk kurma özentisi ve çabası içindedir. Böyle olunca da toplum içinde yer alan bu tiynetteki insanlar en az şeytan kadar tehlikeli ve zararlıdırlar.

Şeytan ise, durmadan dürtükleyip kan mecrasından sinyal vermek suretiyle kalp ve kafada bir sürü vesvese ve şüphe doğurarak selim düşünmeyi, faydalı yönelmeyi, kâmil kişi düzeyine gelme idrâkini alt-üst eder ve bunun için daha çok mide ve şehveti, kıskançlık ve açgözlülüğü kamçılar; kişisel menfaatin ön plânda tutulmasını telkin ederek sinsi faaliyetini sürdürür. O aynı zamanda "hannas"tır: Döner, döner aynı sinyalleri verir ve Allah anılınca geri çekilir, gaflet edilince hemen yaklaşır. Kişi, Rabbını, Melikini ve ilâhını hatırlayıp O yüksek kudrete yönelince İblis'in sinyalleri tesir etmez olur ve bu rahmâni hava oluşunca uzaklaşmak zorunda kalır.

Nitekim İbn Ebi Dünya, İbn Cerir ve İbn Münzir'in tahric ettikleri, Hâkim'in de sahihlediği hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Doğan her çocuğun mutlaka kalbi üzerinde vesvas bulunur. Sonra o, Cenâb-ı Hakk'ı anınca vesvas arkasını dönüp uzaklaşır; unutup gaflete dalınca o vesvas dönüp gelir ve vesvese verir."[1]

Ancak cin ve insten olan vesvesesinin kalp ve kafaları karıştırması, kötü düşünce ve duygu malzemesi vermesi, içten dışa, kalpten fiiliyata çıkarılmadığı takdirde, bundan dolayı kulun bağışlanacağı; yani mücerred olarak o gibi duygu ve düşünmeden dolayı muhafaza edilmeyeceği, azaba uğratılmayacağı söz konusudur.

Nitekim Rasulullah (aleyhisselam) buyurdu ki;

"Şüphesiz Aziz ve Celil olan Allah, ümmetimin içinde beliren kötü duygu ve düşünceden dolayı onları bağışlar. O duygu ve düşünceyle ümmetim amel etmedikçe ve konuşmadıkça bu böyle sürer."[2]

Böylece Kur'ân-ı Kerim'e, Rab, Rahman, Rahim, Mâlik sıfatları anılıp Allah'a hamd edilerek başlandı ve yine O'nun Rab, Melik ve ilâh sıfatları anılarak cin ve insden olan şeytanın vesvesesinden Allah'a sığınmamız emredilerek Kur'ân tamamlanmış oldu.

Allah'ım! Bu tefsire başlamamı bana ilham ettiğin ve tamamlamamı kolaylaştırıp yardımda bulunduğun; rahmet, inayet, lütuf ve keremin-

1 Şevkani/Fethü'l-kadir: 5/524

2 Müslim, İman: 20, 202; Ebu Davud, Talak: 15; Tirmizi, Talak: 8; Ahmed: 2/398, 481, 491.

le minnette bulunarak sonuca erişmemi sağladığın için sana kalbimin samimiyet ve heyecanıyla, arzu ve iştiyakıyla hamd ediyorum. Kusurlarımı bağışla; şu dünyada beni Kur'ân'ın hizmetine sevkettiğin ve İslâmiyet'i tanıtma basiretine kavuşturduğun gibi, âhiret gününde de beni Kur'ân-ı Kerim'in şefaatinden ve nurundan mahrum bırakma.

Tefsirde bulunurken Rasulullah (aleyhisselam)'ın açıklayıcı, yol gösterici hadislerini nakletmek suretiyle Senin Kelâm'ını daha iyi, daha kolay ve daha çekici tanıtmayı hedef seçerken Rasulullah (aleyhisselam)'a daha yakın olmayı arzuladım. Dünyada bulunduğum sürece beni Rasulullah (aleyhisselam)'ın yolundan ayırma; sebat göstermem için bana güç ve kuvvet bahşeyle. Âhirette de O'na yakın olan ve O'nun şefaatine erişen sâlih kullarından eyle. Âmin!

Dualarımızın sonu: Hamd, her türlü güzel övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur...

TEFSİRİ TAMAMLARKEN

Şüphesiz Allah Kelâm'ını Allah'ın muradına uygun tefsir etmek, işlerin en güzeli, amellerin en değerlisi, fakat en zoru, konuların da en ağırıdır. Biz bu gerçeği bilerek yola çıktık. Ondört yıllık tefsir, hadîs, fıkıh, akaid, usûl ve kavâid üzerindeki aralıksız tahsilimin bu konularda bende sağlam bir temel ve maya oluşturduğuna inanarak araştırmaya koyuldum. Yirmiüç yıl bu araştırmam, doküman toplayıp tasnif etmem devam etti. Topladıklarımı bir daha gözden geçirme ihtiyacını duydum. Zira hem insan olarak hiçbirimiz hatâdan sâlim değiliz, hem de insan hafızası nisyan (unutma) ile malûldür. Aynı zamanda çeyrek yüzyılda ilim ve teknik alanında hayli araştırmalar, incelemeler ve buluşlar oldu. Sosyal hayatta çok şeyler değişti. Ülkemizde de İslâm'a ilgi duyan ve onu her türlü yanlış bilgiden, maksatlı görüşten, kişisel mantıktan ve maksatlı yorumdan arınmış; bidat ve hurafeden temizlenmiş olarak öğrenmek isteyen okumuş aydın gençlerin gün geçtikçe arttığını görmekteyiz. İşte bu ve benzeri sebepler bizi, hazırladığımız müsveddeleri daktilo etmeden, ettirmeden önce ciddi şekilde gözden geçirmemize sevketti.

Cenâb-ı Hakk'ın muradını yansıtma gayretimiz her zaman ön plânda tutuldu. Din adına, Kur'ân namına taviz vermemek, İlâhî ahkâmı olduğu gibi açıklamak değişmeyen hedefimiz oldu.

Kur'ân-ı Kerîm'in erişilmezliğine inanarak kalemimizi kullandık. Allah sözünü, O'nun muradına uygun açıklama gayretini ortaya korken hem İslâm'ın ana kurallarını, hem de tefsîr, hadîs ve fıkıh usûlünü göz önünde bulundurmayı ihmal etmedik. Fahiş bir hatâ meydana gelmesin diye ondört ciltlik bu büyük tefsîrin müsveddelerini dört yıl gibi uzun sayılan bir sürede bizzat kendim daktilo ettim.

Bizi bu hususta başarılı kılan Cenab-ı Hak'tır; tevfik ve inayet O'nundur. O her zaman hamdedilmeğe ve ibadet edilmeğe layıktır.

Hamd Allah'a salat-u selam Resulüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e olsun.

8 Eylül Cuma 1989 İZMİR

CELAL YILDIRIM

14. CİLT ÖNEMLİ KONULAR FİHRİSTİ

MUTAFFİFİN SURESİ

Ölçü ve tartıda uhrevi müeyyide....12
Füccarın kitabı 'Siccin' dedir....16
Ebrarın kitabı İlliyyin'dedir....19
Mü'minlerin imân ve amelini alay konusu edinenler....23

İNŞİKAK SURESİ

Kıyâmet olayı ve göğün yarılması....30
Kitabın sağ ele verilmesi....34
Şafak'a, gece'ye ve ay'a yemin edilmesi....38
Halden hale geçiş....40

BÜRUC SURESİ

Ashab-ı Uhdud....51
Mü'minleri imanlarından döndürmeye çalışanlar....54
Allah çok bağışlayandır ve çok sevilendir....58
Kur'ân çok şanlı, şerefli ve feyizlidir....58

TARIK SURESİ

Târık ve sâkıp....66
İnsanın atışkan sudan yaratılması....68
Gizli hallerin ortaya çıkarılacağı gün....70
Hareket halinde olan gök....72
Müşriklerin hile tuzağı....73

A'LA SURESİ

Cenab-ı Hakk'ı tenzih ve teşbih....80
Fayda verdiği sürece öğüde devam etmek....90
Mânevi kirlerden arınmak ve namaz kılmak....96
Peygamberlere indirilen kitaplar ve sahifeler....100

GÂŞİYE SURESİ

İnanç ve amele göre yüzlerin değişmesi....108
Açlığı gidermeyen dari' bitkisi....111
Göğün yükseltilmesi....120
Yeryüzünün döşenip yayılması....123

Dinde zorlama söz konusu değildir....125
Sonunda dönüş mutlaka Allah'adır....128

FECİR SURESİ

Beş önemli olaya yemin edilmesi....135
Sütunlar sahibi İrem....142
Kazıklar sahibi Fir'avn....145
Zenginlik keramet, fakirlik horluk değildir....152
Nefs-i Mutmainne....158

BELED SURESİ

Vâlid ve veled (genetik olay)....172
İnsan sıkıntı ve zorluk içinde yaratılmıştır....174
İnsanın önüne iki yol konulmuştur....179
Sarp geçidi geçmekte başarılı olmak....181
İmân düzeyinde sarp geçidin üç tezahür ve alâmeti....182
Ashab-ı Meymene ve Ashab-ı Meş'eme....188

ŞEMS SURESİ

İlâhi nizama delâlet eden sekiz belge....198
Kendini arındıranlar felâh bulur....205
Hakk'ı red ve inkâr edenler tarihi bir olayla uyarılıyor....208
Cenab-ı Hak indireceği hükmün sonunda endişe ve korku duyacak değildir..209

LEYL SURESİ

And içllmeğe değer üç önemli olay....216
Başarının üç ayrı basamağı....218
Kolaydan yana kolaylaştırmak....221
Mal ve mülk kısa süreli birer geçimlilik....222
Doğru yolu Allah gösterir....223
Kalbi, bedeni ve mali ibâdeti birleştirenler....225

DUHA SURESİ

Duhâ'ya ve yönelip gelen geceye yemin edilmesi....235
İşin sonucu başlangıcından daha hayırlıdır....236
Peygambere (aleyhisselam) yönelen İlâhi inâyetin üç ayrı tezahürü....237
Başarıdan sonra iki yasak ve bir emir....240
Sâili azarlamamak....241
Rabbimizin verdiği nimeti anlatmak....243

İNŞİRAH SURESİ

Göğsün açılıp genişletilme olayı....250
Sıkıntıya karşı dayanma gücü....251
İkinci hayatta mutlu olmanın yolu....252
Yalnız Allah'a rağbet edip O'na yönelmek....253
Dünya hayatında mü'min için üç büyük kalıcı nimet....254

TİN SURESİ

İki gıda maddesi ve iki bölge....262
Dört önemli şeye yemin edilmektedir....263
Ahsen-i takvim üzere yaratılan insan....266
Peygamberi (aleyhisselam) yalanlamak mümkün mü?....269
Sanat ve tedbir yönünden de Allah'a erişilmez....270

ALAK SURESİ

Allah adıyla okumak....279
İnsanın 'Alâk'dan yaratılması....281
İnsan kendini doygun görünce azar....285
Namaz kılana engel olanlar....287

KADİR SURESİ

Kadir gecesi duâ ve ibâdetle ihyâ edilir....305
Kadir gecesinin alâmetleri....307

BEYYİNE SURESİ

Tertemiz sahifeler okuyan Resul....325
Kitap ehlinin tefrikaya düşmesi....327

ZİLZÂL SURESİ

Yerkürenin müthiş sarsılması....340
Cansız cismin konuşması....342

ÂDİYAT SURESİ

At, savaş için lüzumlu bir vasıtadır....355
İnsan dünya malına karşı çok isteklidir....360

KARİÂ SURESİ

Kıyametin iki korkunç safhası....368
Kötülükleri ağır basanların yeri 'Hâviye'dir....370

TEKÂSÜR SURESİ

Cehennem'i mutlaka görecekleri haber veriliyor....382

ASR SURESİ

Kurtarıcı dört ana vasıf....394

HÜMEZE SURESİ

İslâm'ın ilk yıllarındaki genel durum....403

Hümeze - Lümeze....404

FİL SURESİ

Fil olayının cereyan tarzı....415

Yenik ekin çöpü....421

KUREYŞ SURESİ

Mekke sakinlerinin güven doğuran hizmetleri....428

MAUN SURESİ

Hesap gününü inkâr edip yalanlamak....438

Namazdan gaflet edenler....440

KEVSER SURESİ

Kevser ve içerdiği nimetler....448

Rabbin için namaz kıl....451

KAFİRUN SURESİ

İslâm hiçbir sisteme uydurulamaz....469

Kafirun Suresi, Kur'ân'ın önemli bir kısmının özetidir....472

NASR SURESİ

Mekke'nin fethi ve Huneyn gazası....480

Fetih ve zaferler....481

TEBBET SURESİ

Mal ve kazanç kurtarıcı olamaz....492

Odun taşıyıcı....493

İHLÂS SURESİ

İhlâs Suresi Kur'ân'ın üçte birinin özetidir....503

Allah'ın ezeli ve ebedi olduğunu belirleyen beş sıfat....509

FELÂK SURESİ

Peygamber (aleyhisselam) Efendimize sihir yapılmış mıdır?....517

Cenab-ı Hakk'ın yarattığı şeylerden yine ona sığınmak....523

NAS SURESİ

Allah'ın insanlara izafe edilen üç sıfatı....532

Cin insanlardan olan vesveseci....534

ALFABETİK FİHRİST

Abese Suresi	13. Cilt	Furkan Suresi	9. Cilt
Adiyat Suresi	14. Cilt	Fussilet Suresi	11. Cilt
Ahkaf Suresi	11. Cilt	Gaşiye Suresi	14. Cilt
Ahzap Suresi	10. Cilt	Hac Suresi	8. Cilt
A'la Suresi	14. Cilt	Hadid Suresi	12. Cilt
Alak Suresi	14. Cilt	Hakka Suresi	13. Cilt
Ali İmran Suresi	2. Cilt	Haşr Suresi	12. Cilt
Ali İmran Suresi	3. Cilt	Hicr Suresi	7. Cilt
Ankebut Suresi	9. Cilt	Hucurat Suresi	12. Cilt
Araf Suresi	5. Cilt	Hud Suresi	6. Cilt
Asr Suresi	14. Cilt	Hümeze Suresi	14. Cilt
Bakara Suresi	1. Cilt	İbrahim Suresi	7. Cilt
Bakara Suresi	2. Cilt	İhlas Suresi	14. Cilt
Beled Suresi	14. Cilt	İnfitar Suresi	13. Cilt
Beyyine Suresi	14. Cilt	İnsan Suresi	13. Cilt
Buruc Suresi	14. Cilt	İnşikak Suresi	14. Cilt
Caşiye Suresi	11. Cilt	İnşirah Suresi	14. Cilt
Cin Suresi	13. Cilt	İsra Suresi	7. Cilt
Cuma Suresi	13. Cilt	Kadir Suresi	14. Cilt
Duha Suresi	14. Cilt	Kaf Suresi	12. Cilt
Duhan Suresi	11. Cilt	Kafirun Suresi	14. Cilt
Enam Suresi	4. Cilt	Kalem Suresi	13. Cilt
Enbiya Suresi	8. Cilt	Kamer Suresi	12. Cilt
Enfal Suresi	5. Cilt	Karia Suresi	14. Cilt
Fatır Suresi	10. Cilt	Kasas Suresi	9. Cilt
Fatiha Suresi	1. Cilt	Kehf Suresi	7. Cilt
Fecr Suresi	14. Cilt	Kehf Suresi	8. Cilt
Felak Nsuresi	14. Cilt	Kevser Suresi	14. Cilt
Fetih Suresi	12. Cilt	Kıyame Suresi	13. Cilt
Fil Suresi	14. Cilt	Kureyş Suresi	14. Cilt

Leyl Suresi	14. Cilt	Rum Suresi	10. Cilt
Lokman Suresi	10. Cilt	Sad Suresi	10. Cilt
Maide Suresi	4. Cilt	Sad Suresi	11. Cilt
Maun Suresi	14. Cilt	Saff Suresi	12. Cilt
Mearic Suresi	13. Cilt	Saffat Suresi	10. Cilt
Meryem Suresi	8. Cilt	Sebe Suresi	10. Cilt
Muhammed Suresi	11. Cilt	Secde Suresi	10. Cilt
Muhammed Suresi	12. Cilt	Şems Suresi	14. Cilt
Mutaffifin Suresi	14. Cilt	Şuara Suresi	9. Cilt
Mücadele Suresi	12. Cilt	Şura Suresi	11. Cilt
Müddessir Suresi	13. Cilt	Ta-Ha Suresi	8. Cilt
Mülk Suresi	13. Cilt	Tahrim Suresi	13. Cilt
Mü'min Suresi	11. Cilt	Talak Suresi	13. Cilt
Mü'minun Suresi	8. Cilt	Tarık Suresi	14. Cilt
Mümtehine Suresi	12. Cilt	Tebbet Suresi	14. Cilt
Münafikun Suresi	13. Cilt	Teğabün Suresi	13. Cilt
Mürselat Suresi	13. Cilt	Tekasür Suresi	14. Cilt
Müzzemmil Suresi	13. Cilt	Tekvir Suresi	13. Cilt
Nahl Suresi	7. Cilt	Tevbe Suresi	5. Cilt
Nas Suresi	14. Cilt	Tevbe Suresi	6. Cilt
Nasr Suresi	14. Cilt	Tin Suresi	14. Cilt
Naziat Suresi	13. Cilt	Tur Suresi	12. Cilt
Nebe Suresi	3. Cilt	Vakıa Suresi	12. Cilt
Necm Suresi	12. Cilt	Yasin Suresi	10. Cilt
Neml Suresi	9. Cilt	Yunus Suresi	6. Cilt
Nisa Suresi	3. Cilt	Yusuf Suresi	6. Cilt
Nisa Suresi	4. Cilt	Zariyat Suresi	12. Cilt
Nuh Suresi	13. Cilt	Zilzal Suresi	14. Cilt
Nur Suresi	9. Cilt	Zuhruf Suresi	11. Cilt
Rad Suresi	6. Cilt	Zümer Suresi	11. Cilt
Rahman Suresi	12. Cilt		

CİLD SIRASINA GÖRE FİHRİST

1. CİLT

Fatiha Suresi

Bakara Suresi

2. CİLT

Bakara Suresi

Ali İmran Suresi

3. CİLT

Ali İmran Suresi

Nisa Suresi

4. CİLT

Nisa Suresi

Maide Suresi

Enam Suresi

5. CİLT

Araf Suresi

Enfal Suresi

Tevbe Suresi

6. CİLT

Tevbe Suresi

Yunus Suresi

Hud Suresi

Yusuf Suresi

Rad Suresi

7. CİLT

İbrahim Suresi

Hicr Suresi

Nahl Suresi

İsra Suresi

Kehf Suresi

8. CİLT

Kehf Suresi

Meryem Suresi

Ta-Ha Suresi

Enbiya Suresi

Hac Suresi

Mü'minun Suresi

9. CİLT

Nur Suresi

Furkan Suresi

Şuara Suresi

Neml Suresi

Kasas Suresi

Ankebut Suresi

10. CİLT

Rum Suresi

Lokman Suresi

Secde Suresi

Ahzap Suresi

Sebe Suresi

Fatır Suresi

Yasin Suresi

Saffat Suresi

Sad Suresi

11. CİLT

Sad Suresi

Zümer Suresi

Mü'min Suresi

Fussilet Suresi

Şura Suresi

Zuhruf Suresi

Duhan Suresi

Caşiye Suresi

Ahkaf Suresi

Muhammed Suresi

12. CİLT

Muhammed Suresi

Fetih Suresi
Hucurat Suresi
Kaf Suresi
Zariyat Suresi
Tur Suresi
Necm Suresi
Kamer Suresi
Rahman Suresi
Vakıa Suresi
Hadid Suresi
Mücadele Suresi
Haşr Suresi
Mümtehine Suresi
Saff Suresi

13. CİLT

Cuma Suresi
Münafikun Suresi
Teğabün Suresi
Talak Suresi
Tahrim Suresi
Mülk Suresi
Kalem Suresi
Hakka Suresi
Mearic Suresi
Nuh Suresi
Cin Suresi
Müzzemmil Suresi
Müddessir Suresi
Kıyame Suresi
İnsan Suresi
Mürselat Suresi
Nebe Suresi
Naziat Suresi
Abese Suresi
Tekvir Suresi
İnfitar Suresi

14. CİLT

Mutaffifin Suresi
İnşikak Suresi
Buruc Suresi
Tarık Suresi
A'la Suresi
Gaşiye Suresi
Fecr Suresi
Beled Suresi
Şems Suresi
Leyl Suresi
Duha Suresi
İnşirah Suresi
Tin Suresi
Alak Suresi
Kadir Suresi
Beyyine Suresi
Zilzal Suresi
Adiyat Suresi
Karia Suresi
Tekasür Suresi
Asr Suresi
Hümeze Suresi
Fil Suresi
Kureyş Suresi
Maun Suresi
Kevser Suresi
Kafirun Suresi
Nasr Suresi
Tebbet Suresi
İhlas Suresi
Felak Nsuresi